

St. M. 528
XIX. ÉVFOLYAM.

1—2. SZÁM.

glt 100
1930

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.



TIZENKILENCEDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
BUDAPEST, 1930.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK. — KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

	Oldal
Szigetvári Iván: Arany János pantum-ja	1
Zlinszky Aladár: Lenore-motivum Ady Endre költeményében ..	7
Kardos Albert: Honnan vette Vörösmarty Mihály a „Zalán futása“ elnevezését?	9
Perényi József: Hutten Ulrik és Vörösmarty Mihály.. .. .	10
Elek Oszkár: A Bor Vitéz tárgyköréről	10

ÖSSZEFOGLALÓ KÖNYVSZEMLE.

Alszegehy Zsolt: Móra Ferenc	12
--------------------------------------	----

BÍRÁLATOK.

Verses könyvek: Auer István, Feleki Sándor, Finta Sándor, Móra László, Reményik Sándor, Szabó László, Telekes Béla, Wlassics Tibor költeményei. — Reinel János: Új Aurora. — Az Izr. Magyar Irodalmi Társulat évkönyve. — Hofbauer Aladár: Riedl Frigyes középiskolai tanítása a magyar regény történetéről. — Kiss Aladár: Euriál és Lukrécia. — Csongor és Tünde. — Prónai Lajos: A puszták börtönében. — Horváth János: Riedl Frigyes levelező tag emlékezete. — Dóczy Jenő: Arany János. — Pitroff Pál: Bevezetés az esztétikába. — Az Országos Gárdonyi Géza Irodalmi Társaság évkönyve. — Hangay Sándor: Kék Könyve. — Rácz Lajos, Molecz Béla, Kőmives Kolos és Lugosi Döme tanulmányainak ismertetése	21
---	----

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok	37
II. Hírlapok	49

FIGYELŐ.

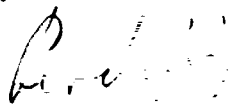
Remete Pál: Bíráló vagy hírverés? — Gulyás Pál: Elhunytak. — Új könyvek. — Társasági ügyek	51
--	----

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.



TIZENKILENCEDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1930.

A magyar Irodalomtörténeti Társaság 1930-ban.

I. Tisztviselők.

Elnök: Négyesy László. — Alelnök: Dézsi Lajos, Szász Károly, Viszota Gyula, Zoltvány Irén. — Titkár: Alszegehy Zsolt. — Szerkesztő: Pintér Jenő. — Jegyző: Brisits Frigyes. — Pénztáros: Oberle József. — Ellenőr: Perényi József.

II. Választmányi tagok.

Agárdi László	Horváth Béla	Petri Mór
Angyal Dávid	Horváth Cyrill	Pitroff Pál
Ágner Lajos	Horváth János	Prónai Lajos
Badics Ferenc	Imre Sándor	Radó Antal
Bajza József	Jakab Ödön	Radványi Kálmán
Baranyai Zoltán	Kardos Albert	Sajó Sándor
Baros Gyula	Kéký Lajos	Sik Sándor
Bán Aladár	Kispartí János	Solymosy Sándor
Binder Jenő	Kiss Ernő	Szemkő Aladár
Birkás Géza	Klemm Antal	Szigetvári Iván
Bitay Árpád	Kocsis Lénárd	Szinger Kornél
Bleyer Jakab	Korpás Ferenc	Szinnyei Ferenc
Borbély István	Kőrös Endre	Szira Béla
Császár Elemér	Kristóf György	Szomolányi József
Császár Ernő	Kürti Menyhért	Teveli Mihály
Czapáry László	Leffler Béla	Thienemann Tivadar
Farkas Gyula	Lengyel Miklós	Timár Kálmán
Fóris Miklós	Madai Gyula	Tolnai Vilmos
Futó Jenő	Madzsar Imre	Tordai Anyos
Galamb Sándor	Marczinkó Ferenc	Vajthó László
Gálos Rezső	Melich János	Vargha Damján
Gulyás József	Mitrovics Gyula	Ványi Ferenc
Gulyás Pál	Mixich Lajos	Várdai Béla
Gyomlay László	Morvay Győző	Vikár Béla
György Lajos	Német Károly	Voinovich Géza
Gyulai Ágost	Pais Dezső	Werner Adolf
Hajnóczy Iván	Pap Károly	Zlinszky Aladár
Halász László	Papp Ferenc	Zolnai Béla
Hartmann János	Pekár Gyula	Zsigmond Ferenc

III. Tiszteleti tagok.

† Id. Szinnyei József. — † Szilády Áron. — † Beöthy Zsolt. — Pintér Jenő. — Négyesy László. — Badics Ferenc.

TARTALOM.

Tanulmányok.

	Oldal
Horváth Cyrill: Ady Endréről	61
Kristóf György: Tíz év az erdélyi magyarság irodalmi életéből 78, 145, 235	235
Szigetvári Iván: Arany János pantum-ja	1
Zlinszky Aladár: Lenore-motívum Ady Endre egyik költeményében	7
Viszota Gyula: A százéves Hitel	135

Kisebbségi közlemények.

Dercze Lajos: Arany János a debreceni kollégium iskolai törvényszéke előtt	99
Elek Oszkár: A Bor Vitéz tárgyköréről	10
Hajnóczy Iván: Egy XVI. századi költőnő	159
Kardos Albert: Arany János és a kollégiumi törvényszék	165
Kardos Albert: Honnan vette Vörösmarty Mihály a „Zalán futása“ elnevezését?	9
Lukcsics Pál: Költői vetélkedés két főnemesi udvar között a XVI. század végén	95
Marót Károly: Petőfi és Tacitus?	165
Pap Károly: Petőfi egy ismeretlen barátja	92
Parlagi Olivér: Bethlen Gábor neve az egykorú francia irodalomban ..	163
Perényi József: Hutten Ulrik és Vörösmarty Mihály	10
Szász Károly: Egy ismeretlen Shakespeare-fordító	93
Tolnai Vilmos: Anyos Pál verse Katona József ereklényi közt	102
Tolnai Vilmos: „Zalán futása“	91
Ványi Ferenc: Radákovits vagy Radankovits?	167
Waldapfel József: Arany János egyik költeményéhez	102
Waldapfel József: Telegdi Kata levelének verses részei	160

Összefoglaló könyvszemle.

Alszegehy Zsolt: Móra Ferenc	12
Alszegehy Zsolt: Jakab Ödön	170

Bírálatok: tudományos irodalom.

A debreceni Tisza István Tudományegyetem évkönyve és almanachja ..	267
✓ Alapi Nándor: Vándorlásunk	107
A nagyköroői Arany János-Társaság évkönyvei	266
A pápai Jókai-kör évkönyve az 1924—29. évekről	267
✓ Barna János: A makói Hollósy Kornélia Színház története	265
Benedek Marcell: Magyar író tragédiája 1929-ben	183
Biczó Ferenc: Pálffy Gyula Irén	260
Bodó Jenő: Iskolánk leveles-ládájából	106
Czeizel János: Kazinczy Ferenc epigrammái	259
Dóczy Jenő: Arany János	32
Farkas Gyula: A magyar romantika	255
Gacsályi Sándor: A szimbolista költészet	259

Galamb Sándor: Hevesi Sándor	181
Gulyás Pál: A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században	254
Esterházy Miklós nádor iratai	267
Évkönyv. Kiadja az Izr. Magyar Irodalmi Társulat	28
J. Hanniss et G. Juhász: Panorama de la littérature hongroise contemporaine	256
Hofbauer Aladár: Riedl Frigyes középiskolai tanítása a magyar regény történetéről	29
Horváth János: Riedl Frigyes levelező tag emlékezete	31
Jakubovich Emil és Pais Dezső: Ó-magyar olvasókönyv	179
Katona-emlékkönyv	178
Kokas Endre: Az 1880-as évek irodalmi élete	188
✓ Kőmives Kolos: Bánk bán háromfelvonásos tragédia a XIX. század elejéről	36
Kristóf György: Esztétikai becslésünk a mai közszellem hatása alatt ..	258
✓ Lugosi Döme: A piaristák szegedi drámajátékai	36
Mály Ferenc: Arany Toldi Szerelmének olasz forrásai	260
Merényi Oszkár: A magyar lélek története	103
Molecz Béla: A nyelvújítás korának nyelvszépítő törekvései	35
✓ Nemzeti Színház. A — és Kamara Színházának Zsebkönyve	108
Ó-Egyiptomi mesék. Goldzieherné Freudenberg Mária hátrahagyott írásaiból	108
Oláh Gábor: Tóth Árpád költészete	105
Országos Gárdonyi Géza Irodalmi Társaság Évkönyve	33
Palos Bernardin: Irodalmunk ismertetése a XIX. századeleji német folyóiratokban	187
Pitroff Pál: Bevezetés az esztétikába	32
Prónai Lajos: A puszták börtönében	30
Rácz Lajos: Irodalmunk „nemzetietlen korának” okai	34
Semetkay József: Mécs László	105
Sikabonyi Antal: Rákosi Jenő, a publicista	184
Ifj. Szász Károly: A magyar színikritika története 1849—1867-ig	187
Szegzárdy József: Babits Mihály Iphigenia-fordításának méltatása	266
Szendrey Júlia ismeretlen naplója, levelei és halálos ágyán tett vallomásai	186
✓ Szerémy Zoltán: Emlékeim a régi jó időkből	106
Szinnyi Ferenc: Novella- és regényirodalmunk az abszolútizmus korának elején	186
Tarczai György: Az Árpád-ház szentjei	195
Trócsányi Zoltán: Régi írások és falusi levelek	194
Turóczi-Trostler József: Entwicklungsgang der ungarischen Literatur. II.	104
Vathy Elek: A magyar szépirodalom története	109
Várkonyi Nándor: A modern magyar irodalom	180

Bírálatok: szépirodalom.

Auer István: Gólyafészek	21
Böngérfi János: Hun és magyar mondakör	264
Csongor és Tünde	29

	Oldal
Dezsényi Béla: Aranykéve	263
Feleki Sándor: Lenau minden költeménye	21
Feleki Sándor: Őszi szántás	191
Finta Sándor: Szívünk miséje	22
Hangay Sándor: Kék Könyve	34
Harsányi Lajos: Az elragadott herceg	192
Herczeg Ferenc: Arcképek	185
Jónás Károly: Tarka könyv	194
Kelemen Ferenc: Az úszó sziget lakói	105
Kiss Aladár: Euriál és Lukrécia	29
Kosáryné Réz Lola: Porszem a napsugárban	193
Kunos Ignác: Mosolygó Napkelet	261
Lelkes Nándor József: Letűnt világ dalokban	264
Móra László: Így jó	23
Nyiri Szabolcs: Jó engesztelődés	262
Ősz Iván: Lélekharang	262
P. Jánossy Béla: Mister Nemere	265
Reinel János: Új Auróra	27
Reményik Sándor: Szemben az örök méccsel	24
Sajó Sándor: Gyertyaláng	189
Somogyi Imre: Oltártűz	263
Szabó László: A hún király	25
Szigethy Lajos: Vándormadár	265
Tamási Áron: Szűzmáriás Királyfi	193
Telekes Béla: Zsoltárok	26
Turmezei László: Turán	264
Vietorisz József: Ars poetica mea	190
Wlassics Tibor: Könyvek tengerén	27

Folyóiratok szemléje.

Ötvenhat folyóirat és hirtlap irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.

Munkatársak: Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Gulyás Pál, Halász

László, Pintér Jenő 37, 110, 196, 268

Figyelő.

Alszeghy Zsolt: Titkári jelentés a Magyar Irodalomtörténeti Társaság

1930 március 8-i közgyűlésén 122

B. J. Horvát lapszemle 221

M. Gy. Magyar irodalomtörténet a rádióban 222

Remete Pál: Bírálat vagy hírverés? 51

Elhunytak 54, 224, 277

Új könyvek 56, 130, 228, 278

Társasági ügyek 59, 131, 233, 262

Inhalt der selbständigen Artikel 60, 133, 234, 262

A Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak működése tizenkilencedik évében, 1930-ban, 661 tagja és előfizetője volt. Ezek közül tiszteleti tag 3, alapító tag: 32, rendes tag: 377, előfizető: 249.

Folyóiratunk 1912-ben indult meg. Jelenleg 900 példányban jelent meg. Ebből 661 példányt küldtünk a tagoknak és előfizetőknek, 31 példány ment szét cserepéldány gyanánt, a többi példány könyvtárusi forgalomba került.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság eddigi tisztviselői:

Elnökök. — Beöthy Zsolt (1911—1921). — Négyesy László (1921—).

Alelnökök. — Négyesy László (1911—1921). — Szász Károly (1911—). — Dézsi Lajos (1911—). — Zoltvány Irén (1911—). — Viszota Gyula (1921—).

Titkárok. — Horváth János (1911—1918). — Viszota Gyula (1918—1921). — Alszeghy Zsolt (1921—).

Szerkesztők. — Pintér Jenő (1911—1914). — Baros Gyula (1914—1916). — Pintér Jenő (1916—).

Jegyzők. — Kéký Lajos (1911—1918). — Zolnai Béla (1918—1921). — Brisits Frigyes (1921—).

Pénztárosok. — Ágner Lajos (1911—1925). — Oberle József (1925—).

TANULMÁNYOK.

Arany János pantum-ja.

Írta: SZIGETVÁRI IVÁN.

Arany János magában álló különös költeménye a *Bor vitéz*. E költeményszíndarab, tudtommal, egész költészetünkben sincs több képviselője. De ha talán tévedek, ha talán van párja, az kétségtelenül egészen ismeretlen. Az a költeményszíndarab, melynek Bor vitéz a képviselője, pantum nevet visel, teljes nevén maláji pantum (franciául pantoum malais, vagy pantoun malais).

Európai nyelven először németül jelent meg, következő címmel: Malaysche Volkslieder. Von Adalbert von Chamisso. Közzölte: Morgenblatt für gebildete Stände. Freitag, 4. Januar 1822.¹ Chamisso megjegyzi, hogy az általa közölt három pantum Nachdichtung, vagyis nem szó szerinti fordítás, hanem utánzása eredeti maláji népdaloknak, amelyekkel nagy utazásán (1814–1818) megismerkedett. Az ő 3 pantumja címe: 1. Genug gewandert. 2. Korbflechterin. 3. Totenklage. Ezek közül csak az első és harmadik mutatja teljes tökéletesen a pantum formáját.

Mellékesen megjegyzem, hogy Chamisso más népek költészetét is utánozta: a franciát, új görögöt, litvánt, dán. Természetesen mindezek német nyelvű költemények, mert hiszen a francia születésű Chamisso német költő lett.

Utána Victor Hugo következik. *Les Orientales* címmel egy verses kötetet adott ki 1829-ben és ennek a jegyzetei közt olvasható egy 4 szakos, 16 soros pantum, Marre szerint Marsden angol orientalistát utánozva.

Harmadiknak az Arany költeményét vesszük és ezek mindegyikét mutatóvannal ismertetjük:

¹ Chamissons Werke 148. Band. Kürschner: Deutsche National-Literatur.
Irodalomtörténet

Ködbe vész a nap sugára,
Vak homály ül bérceken, völgyön.
Bor vitéz kap jó lovára:
Isten hozzád, édes hölgyem.

Vak homály ül bérceken, völgyön,
Hűs szél zörrent puszta fákat,
Isten hozzád, édes hölgyem.
Bor vitéz már messze vágat.

Arany.

Es schwingt in der Sonne sich auf
Ein Bienchen in güldiger Pracht.
Bin müde vom irren Lauf,
Erstarrt von der Kälte der Nacht.

Ein Bienchen in güldiger Pracht,
In würziger Blumen Reih'n
Erstarrt von der Kälte der Nacht,
Begehr ich nach stärkendem Wein.

Chamisso.

Les papillons jouent à l'entour sur leurs ailes,
Ils volent vers la mer, près de la chaîne des rochers,
Mon coeur s'est senti malade dans ma poitrine,
Depuis mes premiers jours jusqu' à l'heure présente.

Ils volent vers la mer, près de la chaîne des rochers,
Le vautour dirige son essor vers Bandam...
Depuis mes premiers jours jusqu' à l'heure présente
J'ai admiré bien des jeunes gens.

Victor Hugo.

Ez idézetekből már le lehet vonni a szabályt. A magyar pantum minden versszak a négy sorból áll, minden sora nyolc szótagból. Keresztrímekben van írva, vagyis 1 és 3, 2 és 4 rímeknek egymással. Minden sor kétszer fordul elő, kivéve az első versszak 1. és 3. sorát, az utolsó versszak 2. és 4. sorát.

Mindezek a szabályok érvényesek a többiekre is, de a sorok lehetnek hosszabbak is. Amint látjuk, Victor Hugo versében 12 szótagúak. A pantum versszakainak száma sincs meg szabva. Hogy Victor Hugo pantumja rímtelen, arról még szólunk.

Említettük már, hogy a Chamisso 3 pantumja közül csak kettő nevezhető igazi tökéletes pantumnak. Hogy ezek egyikében is található némi eltérés, pl. 7 tagú sor 8 szótagú versben, az olyan csekélység, hogy figyelmen kívül hagyjuk. Sokkal fontosabb ennél az a szabály, amely a pantum belsejére, tartalmára vonatkozik. Megkívánják ugyanis, hogy a pantumban bizonyos párhuzamosság legyen uralkodó. Így egy francia pantum minden versszakában egész végig az első és második sor tárgya egy keleti vidék leírása. Ellenben a 3. és 4. sor végig egy szerelmi

álom. Egy másik francia pantum egyik fele a hely leírása, a másik pedig a költő kisfiáról szól.

Ez a párosság megvan a Bor vitézben is. Az 1. rész (1. és 2. sor) a hely, idő, általában a milieu leírása, a 2. rész a személyekkel foglalkozik: apa, leánya és ennek a szerelmese. Ez a 2. rész általában párbeszédese. Azonban a 14 strófa közül 2 (11, 12) nem felel meg egészen a párosságnak, mert a 2. rész is a hely leírását adja. Végre említsük meg, hogy a franciák szabály gyanánt hirdetik, hogy a pantum első sora ugyanaz legyen, mint az utolsó. Arany ezt a szabályt nem fogadja el, Victor Hugo se.

Ami a maláji nyelvet illeti, tudjuk, hogy e nyelven beszélnek Malakka, Szumatra, Jáva, Madagascar stb. lakói részben vagy egészben. Tőlük kaptuk ezt a mesterkéltséget és nehéz formát. Nehéz a költőnek, nehéz annak, aki könyv nélkül meg akarja tanulni, sőt ez talán lehetetlen is. Értem, hogy csak kuriózum volt egy időben, amely aligha várhat feltámadást. E tekintetben egyetértünk azzal a francia szerzővel, aki inkább elmejátékot lát a pantumban, mint igazi irodalmi alkotást.²

De talán nem is halt meg még egészen. Az 1929. év elején Franciaországban egy költői versenyt hirdettek, elsősorban a ritka, exotikus fajokra: ballade (ez persze más, mint a mi balladánk), rondeau, triolet, sonnet, épigramme, pastorale, pantum stb. De akár él a pantum, akár nem, az kétségtelen, hogy a Bor vitéz élő remekmunka, Arany legkitűnőbb alkotásai közül. Bizonyára senki se írt szebb pantumot, mint a magyar költő. Térjünk vissza a történetéhez. Victor Hugo után következett Asselineau egy belga revueban közölt pantummal. Úgy látszik, franciául itt alakult ki teljesen, rímmel, a pantum fogalma, mely Victor Hugónál még rímetlen, holott Chamissónál már rímes. Utána Louise Siéfert, Dabeigne, Théodore de Banville és Leconte de Lisle nevét említhetjük a francia irodalomból. A két utóbbi másunnan is ismert jeles költő.

Angolul Dobson *In town* című munkájában van rá egy példa és néhány pantumot lefordítottak franciából angolra.

Vajjon a magyar pantum milyen viszonyban van a külfölddel? Arany 1855-ben írta a Bor vitézt Nagykőrösön, mintája tehát csak olyan munka lehetett, amely ezt a dátumot megelőzte. Ilyen Victor Hugo és Chamisso munkája. Az elsőt el kell ejteni

² Aristide Marre: Glossaire explicatif. Épinal, 1897.

azért, mert rímtelen, marad tehát Chamisso, akivel Bor vitéz a verselésben is megegyez.

Amint láttuk, a Chamisso első híradása egy német újságban volt elrejtve, Arany azonban már nem volt erre utalva, 1855 előtt Chamisso költeményei már összegyűjtve olvashatók voltak. Én ismerem a következő kiadást: Gedichte von Adalbert von Chamisso. Vierte Auflage, Leipzig, 1837. E kiadásban megvan a 3 pantum. Ime ez nem hírlapban elrejtve, hanem a centrumban, Leipzigban, jelent meg, könyvalakban, könnyen hozzáférhetően. Az eddigiekben körülbelül mindent elmondottunk arról, ami a pantumban legfőbb, t. i. a forma. Amint azonban a tárgyat akarjuk meghatározni, észrevevessük, hogy ez Aranynál nem eredeti. Abból a leggazdagabb bányából merített, amelyet úgy nevezünk, hogy internacionális vagy vándorló mesetárgy. Jelen esetben így foglalhatjuk össze ezt a motívumot: a halottak lovalognak és az elesett katona magával viszi kedvesét elevenen a sírba.³

A mi népköltészetünkben is megvan ez a motívum.

Tárgy tekintetében a Bor vitéz és Chamisso pantumjai közt abszolúte semmi közösség nincs, azaz mégis van, egy sor megegyezik.

Eule schreiet in den Klippen, — olvassuk Chamissónál (3). Ez szószerint lefordítva így hangzik: Bagoly sí a szirtek között. Aranynál pedig: Bagoly sí a bérei fok közt.

Erdősen hiszem, hogy ez a sor Aranynál nem eredeti, hanem fordítás Chamissóból és ennek a megegyezésnek megvan a bizonyító ereje. Bizonyítja azt, hogy Arany ismerte Chamisso pantumjait.

Ha Chamissóval nincs tárgyi közösség, talán ráakadunk másfelé. Elsősorban *Lenore*, Bürger világhírű balladája jut eszünkbe. Ez 1773-ban jelent meg, Arany idejében már világhírű volt, festők, zeneszerzők foglalkoztak vele, mindenfelé lefordították. A tárgy ugyanaz, ami a Bor vitézben: az elesett vitéz magával viszi kedvesét.

De a megegyezés mellett nagy eltérés is van. Lenorét eléri Isten büntetése azért, mert lázong az ő akarata ellen, nem tud belenyugodni. Vét a törvény ellen: Mit Gott im Himmel hadre nicht. Ellenben Bor vitéz menyasszonya, akinek Arany nem

³ Bonet-Maury G. A. Bürger. Paris, 1889. — Ipolyi: Magyar mythologia, 1854. stb.

adott nevet, ártatlanul bűnhődik egyszerűen azért, mert a sorsnak útjában volt, mint Desdemona, Ophelia stb. A sors ez esetben abban nyilvánult meg, hogy a leányt az apja férjhez akarta adni máshoz, miután megtudta, hogy vőlegénye, Bor vitéz, nem jön többé vissza. Ezért szöki ki éjjel a leány az erdőbe, mely tele van kísértetekkel, ő maga is hallja vőlegénye szavát:

..... jöttem érted
Elesett hős, puszta árnyék,

És most lefolyik az egész házassági szertartás kettejük közt, amelynek a vége

Szép menyasszony színe halvány,
Halva lették a romok közt.

Bor vitéz tehát éppen úgy magával viszi menyasszonyát, mint Lenorét Wilhelm, de a módban különbség van. Lenorét vőlegénye lovára veszi és vágat vele a temetőbe, folyton ismételve: Die Todten reiten schnell. Aranynál temetőről szó sincs, ellenben van kápolna, ahol a pap összeesketi az ifjú párt. Mind a két leány felizgatott fantáziával látja, hallja azt, ami nincs és mind a kettőt az iszonyú csapás, kedvesének halála, öli meg.

Valószínűnek tartom, hogy a tárgy választásában Bürger hatott Aranyra, de lehetett más hatás is, esetleg a magyar népköltésztől. Annyi bizonyos, hogy Arany vette valahonnan a tárgyat, de változtatással újította meg, tette sajátjává.

Lenore mondája Németországban nagyon el volt terjedve. Maga Bürger hallott belőle egy részletet, amint egy paraszt-asszony énekelte. E hatás alatt kezdte írni világhírűvé lett költeményét. Van magyar fordítása is. (Ifj. Abrányi Kornél, Pesti Napló, 1873 január 9.)

A pantum nálunk nagyon kevésbé ismert fogalom. Dengi János magyar verstana, Greguss Ágost munkája a balladáról csak annyit tudnak, hogy Bor vitéz a maláji költszetet követi. Mások még ennyit se. Azt hiszem, a pantum szó nálunk először jelen munkámban fordul elő. Ellenben aki Bor vitézzel foglalkozik, talál adatot az angol-skót balladák hatásáról⁴

A maláji költszet minket csak annyiban érdekel, hogy neki köszönjük Arany egy remekművét. Ezért egy pár szót megérde-mel tőlünk. A pantum neve más szóval *seloka*, ez a szanszkrit

⁴ Elek Oszkár: Irodalomtörténet, 1912. évfolyam.

szó pedig annyi, mint *strophá, stanza, versszak*. A maláji költészet kevésbé eredeti, arab hatás alatt áll. A rímtelen verset nem ismerik, az nekik nem vers. E tekintetben tehát felfogásuk megegyezik a mi népköltészetünkkel.⁵

A legújabb német lexikonban azt olvasom, hogy a pantumot Victor Hugo vezette be az európai irodalomba.⁶

Nincs-e ez ellentétben azzal, hogy a Chamisso munkája 1822-ben, a Victor Hugoé pedig 1829-ben jelent meg? Ez magában még nem jelent okvetlenül ellenmondást. Megtörténhetett, hogy a Victor Hugo francia könyve nagyobb közönségnek szól, mint a Chamisso német folyóirata; hogy az exotikus pantum nem a német, hanem a francia költő által lett ismeretes.

Foglaljuk össze. Milyen európai nyelven írtak pantumot? Nekem a következőkről van tudomásom; német, francia, angol, magyar. Ez nem azt jelenti, hogy más nincs, hanem azt, hogy nekem csak ezekről van biztos tudomásom.

Virágzó vagy akáresak közismert műfaj sehol se lett belőle, még francia nyelven se, amelyben pedig legtöbb példájára akadunk. Kuriózum volt 1829-ben, amikor Victor Hugo által valamennyire ismeretes lett; kuriózum volt 100 évvel később is, amikor az 1929-re hirdetett költői verseny a többi exotikus fajok között ezt is fölemlítette.

Nyelvünkön csak egy ismert példája van.

Arany Chamissótól tanulta meg, mi a maláji pantum, de saját pantumja tárgyát nem tőle vette, egy sor kivételével.

⁵ Mardsen: Grammaire de la langue malaise. A Harlem, 1824. Angolból fordítva holland és francia nyelvre.

⁶ Mayer-lexikon, 1928.

Lenore-motivum Ady Endre egyik költeményében.

Írta: ZLINSZKY ALADÁR.

A költemény, amelyről itt szó esik, a *Bihar vezér földjén*.
Mint hogy rövid és nem tartozik a legismertebbek közé, itt adjuk:

„Itt Bihar vezér lakott	„Te vagy a halott ara,
S nótáztak méla szüzek.	En a halott mátkafi.
Most daltalan ez a táj.	Ránkolvasnak a papok.
Nem félsz, Lédám?” „Nem bíz én.”	Nem félsz, Lédám?” „Nem bíz én.”
„Éjfél van. Itt átkozott,	„Jaj be szépen süt a Hold.
Ki a sírokat törí.	Leszünk-e mi pirosak
En a sírokat töröm.	S fölkelnek-e a dalok?
Nem félsz, Lédám?” „Nem bíz én.”	Nem félsz, Lédám?” „Nem bíz én.”
„Ösöm keleti vitéz.	„Itt Bihar vezér lakott.
Dalokat ölt Nyugaton.	Bús, babonás ez a táj
Serkentem a holtakat.	S tán holnap összeesünk.
Nem félsz, Lédám?” „Nem bíz én.”	Nem félsz, Lédám?” „Nem bíz én.”

Amiben Ady költeménye Lenoréra, Bürger balladájára első-sorban emlékeztet, az a refrén:

Nem félsz, Lédám? Nem bíz én.
Graut Liebchen auch vor Todten?
„Ach nein! ... doch lass die Todten!“

Wilhelm háromszor kérdi Lenorét az éjféli lovaglás egyre fokozódó irama és borzalma között s Lenore háromszor jelenti ki, hogy nem fél, de növekvő aggodalommal: Ach nein! ... doch lass die Todten! — Ach! lass sie ruhn, die Todten. — O weh! lass ruhn die Todten.

Hasonló a helyzetrajz Adynál is, mint Bürgernél. Wilhelm, aki mint Nagy Frigyes katonája, a prágai csatában elesett, feltöri sírját s éjfélkor ellovagol Sziléziába, mátkájához, Lenoréhoz, hogy magával vigye. Ady is így jár Múzsájával: Léda aszszonnyal, Bihar vezér földjén: Nagyváradon, ahol első sikereit aratta. Ezen a pusztai vidéken, az éjfél csendjében, holdvilág mellett, a halottak néma temetőjében törí a sírokat. Ez az elnémult, egykor dalos temető a régi hagyományos magyar költészet szimboluma; most új dal hangzik fel helyette. Ady fordítva jár el, mint keleti őse; az dalokat ölt Nyugaton, azaz pusztította a kultúra derűjében élő nyugati népeket: Ady a nyugati dalokat hozza el szomorú hazájába, ahogy egy más költeményében mondja: „Szabad-e Dévénynél betörnöm Új időknek új dalaival?” (Új versek.) Tudjuk, hogy ebben Léda volt Múzsája, az a nagy-

műveltségű zsidóasszony, aki mint egy párizsi üzletembernek felesége a francia fővárosban élt s az elsőik közt fedezte fel Ady tehetségét. Ő ismertette meg vele az újabbkori szimbolikus lírát, együtt olvasva, fordítva a francia nyelvben kevésbé jártas költővel Baudelaire és Verlaine verseit. Léda elkíséri a költőt halálos veszedelmekkel járó útjára. Mert ez az út ilyen. Ellensége ugyanaz a szellem, amely a költő pogány magyar őst ihlette: a magyar népies, nemzeti költészet, Arany János hagyománya, amely a magyarság nevében tiltakozik az idegen, új dalok ellen. De ellensége az Egyház is: „Ráncolvasnak a papok“, ez a keresztény erkölcs nevében ítéli el Ady érzéki, pénzéhes, az életet mohón habzsoló „vér és arany“ költészetét.

A kísérteties éjjeli út rajzában ismét egy jellemző Lenore-motivumra ismerünk. A „Jaj de szépen süt a hold“ Bürger balladájában:

Grant Liebchen auch?... Der Mond scheint hell!
Hurra! Die Todten reiten schnell!

Vagy a német népballadában:

Der Mond scheint so helle,
Die Todten reiten schnelle.

Azonban Ady emlékében, úgy látszik, éltek a magyar népballada igéi is:

Szépen süt a holdvilág,
Minden lélek alszik már,
Nem félsz, édes rózsám!

Vagy a palóc népballadában:

Jaj de szépen süt az hód, az hódvilág,
Jaj de szépen masírolnak a halák.
Nem félsz lelkem, Judikám!

„Leszünk-e mi pirosak, S fölkelnek-e a dalok?“ azt teszi: megélhet-e az új költészet? Van-e benne elég életerő, hogy megküzdve az akadályokkal, diadalt arathasson? Bihar vezér emléke, az ősmagyar hagyományok babonája, erős ezen a földön. „Tán holnap összeesünk?“ Az új versek sorsa könnyen kudarc lehet s akkor Lédára és a költőre a bukás, a sír éje vár. De Léda mellett mégis meg meri kockáztatni a szinte lehetetlent s a hű nő biztató szavaira, a bukás és diadal kísértete közben, merészen halad kitűzött célja felé.

A költemény, mint olyan, nem tartozik éppen Ady kiválóbb alkotásai közé, de szimbolizmusa a legsikerültebbek egyikévé avatja.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Honnan vette Vörösmarty Mihály a „Zalán futása“ elnevezést?

Bizonyára sok irodalomtörténétirónak és még több irodalomolvasónak megfordult az eszében: vajjon miért adta Vörösmarty a maga nagy eposzá-
nak ezt a különös nevet: „Zalán futása“? Miért nem nevezte a honfoglalás
hőskölteményét az addigi példákat követve, az *Ilíász*, *Zrinyiász*, *Hunniász*,
Rudolfiász, *Henriász* mintájára *Árpádiásznak*? Vagy miért nem használt az
elnevezéshez helynevet, amint azt több kisebb-nagyobb eposzánál tette: *Cser-
halom*, *Eger*, *Széplak*, *Magyarvár*, *A két szomszédvár* és amint tündérmeséit is
ily névvel látta el: *Tündérvölgy*, *A délsziget*, *A rom*?

A „Zalán futása“ név annál kevésbé talál, mert a hőskölteménynek
nem Zalán a főhőse és mert csak negatív fejezi ki a cselekvény döntő moz-
zanatát: Árpádnak alpári győzelmét. Sokkal inkább megfelelt volna ilyenforma
cím: *Alpári csata* vagy *Alpári győzelem*, mely utóbbi esetben mintegy ellen-
párja lett volna a „Szigeti veszedelem“-nek.

En a „Zalán futása“ elnevezést irodalmi hatásból, még pedig Katona
Józsefnek a hatásából származtatom. Katona 1820-ban kiadja „Bánk bán“-
ját és művét Kecskemét városának ajánlja; e verses ajánlásnak első sorai így
hangzanak:

„Hol hazánk egyik legelső
Vára, ősz Partiseum állja;
Hol Zalán első futása
Győzedelmi halmot ása
Ung-urinknak“ stb.

Íme, Katona évekkel Vörösmarty hőskölteménye előtt *Zalán futása* kifeje-
zéssel jelzi a honfoglalás döntő csatáját, az alpári győzelmet. Mi sem termé-
zetesebb és valószínűbb, minthogy a fiatal Vörösmarty képzeletét megragadta
ez a kifejezés, annyira, hogy elnevezésül használta a *Bánk bán* megjelenése
idején már elmjében forró hőskölteményhez. De vajjon olvasta-e az ifjú Vörös-
marty a *Bánk bán* első kiadását? Nehéz bizonyítani, de könnyű elhinni. Ha
magától nem vette volna észre ezt az új irodalmi terméket, könnyen ráterel-
hették figyelmét még a *Bánk bán* megjelenési évében a *Hazai és Külföldi Tudó-
sítások*, majd pedig 1825-ben a *Tudományos Gyűjtemény*, melyek ha röviden
is, megemlékeztek a *Bánk bán*ról és amelyekhez Vörösmarty elég közel állott.

Ha a felsorolt adatokkal és ez adatoknak a kapcsolatával nem sikerült
volna is a *Bánk bán* és a *Zalán futása* közötti összefüggést teljesen bebizo-
nyítanom, annyi kétségtelen, hogy a honfoglalás döntő csatáját, Árpád alpári
diadalát nem Vörösmarty, hanem Katona József nevezte először *Zalán
futásának*.

Kardos Albert.

Hutten Ulrik és Vörösmarty Mihály.

Mit keres ez a két név egymás mellett? kérdezheti bárki és joggal. Eszembe sem jutott volna a két költőt egymás mellé állítani, ha *Rungaldier*, bécsi tanár *Oesterreich* (Weltpolitische Bücherei, Herausgegeben von Dr. Adolf Grabowsky, Band 4., Berlin, 1928.) c. munkájának befejezésében nem idézné Hutten Ulrich költeménye gyanánt Vörösmarty Szózatának nyolc sorát. Ez a befejezés így szól (49. lap.):

„Wir schliessen diese kurze Betrachtung Oesterreichs — — — — mit den prophetischen Worten Ulrich von Hutten's, des hellen Vorkämpfers deutscher Einheit...

Vörösmarty szózatában:

Es kann nicht sein, dass soviel Geist
Und Kraft und heilig Mut
Hinwelken soll, weil auf dem Land
Ein schwerer Fluch nun ruht.
Noch kommen muss und kommen wird
Ein besser Tag, um den
Viel hunderttausend Lippen, ach,
Mit heisser Inbrust fleh'n.

Az nem lehet, hogy ész, erő
És oly szent akarát
Hiába sorvadozzanak
Egy átoksúly alatt.
Még jőni kell, még jőni fog
Egy jobb kor, mely után
Buzgó imádság epedez
Százvezrek ajakán.

Első tekintetre is látnivaló, hogy a Huttennek tulajdonított vers Vörösmarty Szózatának fordítása. Hogyan kerülhetett Vörösmarty költeménye Hutten versei közé? A Literatura szerkesztősége (L. Literatura 1928., 8. sz., 274. l.) kérdést intézett Rungaldierhoz, honnan vette az idézetet, de a tanár úr azt felelte, hogy eredeti jegyzeteit elveszítette s így nincs módjában az eredeti locust közölnie (!) Hát ez a válasz nem kielégítő.

Az idézett hely Hutten Ulrik (1488—1523) versei közt sehol sem található, de igenis, szóról-szóra olvasható Vörösmarty Szózatának német fordításában, mely 1866-ban jelent meg a Vasárnapi Ujság „mellékletén 1860-ból“, Moltke Miksa tollából.

A bécsi tanár úr eljárása különös. A Szózatot eddig a csehek sajátították ki a tótok számára s íme, most az osztrákokat lelkesítik soraival. Hasonló eset történt más magyar költő műveivel is (pl. a Petőfivel). Különös, ha akár osztrákot, akár tótot, vagy oláht kell lelkesíteni, ha a *nemzeti érzést* kell bennük lángra gyújtani, amiért pedig bennünket annyira gyaláznak, a mi poétáinkból lopnak egészen szemérmetlenül. Jó lesz az ilyen eseteket emlékezetben tartani.

Perényi József.

A Bor Vitéz tárgyköréről.

Arany János *Bor vitéz*-e a halott völgyén sejtelmes megjelenésének s kísérteti nászra indulásának mesteri feldolgozása, a misztikus mozzanatok művészi alakításának párját ritkító remeke. Felmerül a kérdés, sajátos meséjével elszigetelten áll-e *Bor vitéz*?

Kedvelt tárgya volt ez *Lauka Gusztávnak* is. Alig hinnők, hogy a könynyed pajzanságot sugározó humoroszek *Don Gundrosz*-a mennyire vonzó-dott hozzá.

Először rövid *Román*-ban énekli meg a szerelmesétől eltiltott s a vigasztalást temetőben kereső leány sorsát (*Hazánk*, 1847, 130. szám). Részletezőbb

ugyancsak *Románc* című költeménye (Szilágyi Sándor *Magyar írók albumá*-ban, (1850, 51. l.) Arról szól, hogy a vécsernyőre gyülekező virágos leányok között csak Juliska jelent meg feketébe öltözve. Harchan elesett kedveséért imádkozik.

Érdekes, hogy a tárgy *punctum saliens*-e, a vőlegény kísérteti megjelenése a *Romancero*-ban, abban a költeményben ötlík fel, mely ugyanabban az évben jelent meg, mint Arany *Bor vitéz*-e (*Budapesti Visszhang*, 1855, II. k., ápr. 15, 459. l.). A haldokló leány ágya mellett fekete lovag jelenik meg, majd magával ragadja a halott szeretőt. Kardjával sirt ás neki s földet szór reá. Részletesebben is kidolgozza (*Románc*, *Költemények*, 1864, I. k. 143—145.).

Egyik költeményének (ez is *Románc*, a *Költemények* I. k.-ben, 1864, I. k. 126—127 l.) az a tárgya, hogy virágvasárnap meghalt a leányka. Mindenki elfeledte, csak kedvese nem:

Nagypéntek éjjelén fölkel a holt leány,
Fehér volt ruhája, arcája halovány,
Elment kedveséhez, ki róla álmódott,
Megesókolta s csendben, ahogy jött, távozott.

Húsvét vasárnap már az ifjú foküdt a gyászpaddon. Meghalt kedvese mellé temették.

Évtizedek mulva is visszatér ehhez a tárgyhoz. A *Képes Családi Lapok*-kiadta *Románc* (1896, 531. l.) hárs alatt beszélgető szerelmesekről regél: az ifjú megértteti a leánnyal, bármikor jön érte, elmegy vele. Ez fogadkozik, hogy még a sírba is követi. Az ifjú meghalt. Híve követte a zordon hantok bús világába is.

Lauka Gusztáv balladáinak Arany János *Bor vitéz*-ével való összehasonlítása érdekes tanulsággal jár. *Bor vitéz* mintegy a kristályosítási mag szerepét játssza Lauka költői terve alakításában. Arany balladája előtt valami halványan elködlő kép félhomályában mosódik el Laukánál a két szerelmes síri története. *Bor vitéz* után egy fontos motívum hatalmasodik el benne: a halálba hívás és a sírba követés mozzanata. De míg Aranynál a lélektani kimélyítés shakespearei mélysége ragad meg s a verselésnek a helyzet földöntúli sejtelmességéhez símuló varázsa bűvöl el, Laukánál olcsó érzelmesség hangja siramlék felénk s a misztikumnak nyersebb nyilvánulata ötlík szembe. De tárgytörténeti szempontból számot kell adnunk róla, még ha inkább a *sáfárt* foglalkoztatta is bennünk, mint a *becslőt*. Az irodalom kutatójának a szellem szerényebb javait is ki kell ásnia, latolgatnia, motívumkörükbe vonnia, mint — teszem — a botanikus is éppen olyan komoly vizsgálat alá fogja a törpe fenyőt, mint a sudárba szökkenő jegenyét.

Elek Oszkár.

ÖSSZEFOGLALÓ KÖNYVSZEMLE.

Móra Ferenc.

Amikor 1921-ben Móra Ferenc verseskönyvéről tanulmányt írtam, annak a két szomorú szemnek a varázsa alatt állottam, amelyeknek „olyan meglepő mélységük van és mégis olyan nyugodt felszínük, hogy felsugározzák mindazt a gyöngyöt, amivel szívének feneke van kirakva“. Most, hogy a Lantos-cég kiadásában hat prózai kötete napvilágot látott, úgy érzem, mintha az író megnyilatkozási kényszere napvilágra hozta volna mindazt az érzéskincset, amiből verses írásai néhány töredéket vetettek föl. Nincs is új, amit a lélekről el kellene mondanom. Ha a jó Isten teremtette emberpalánták típusai közé akarnám beállítani, úgy kellene jellemeznem, hogy azok közé tartozik, akik különös érzékenységgel születtek, érzékenységgel, hogy minden embertársuk szenvedésétől maguk is szenvedjenek, hogy minden könnytől maguk is könnyezzenek, a mások szomorúságától egyszeriben elveszítsék a maguk örömeinek ízét is. Maga is erről tesz vallomást: „Nekünk az a rossz szokásunk, hogy ha mi síró szembe nézünk, akkor nekünk is mindjárt eltörik a mécsesünk“. Az ilyen ember nem született világhatalakító, erős akarat ihletőjének, még csak harcosnak sem. Bármennyire fáj is neki a közös emberi sors, bármennyire kívánná is más rendet a világban, lázítani nem tud a meglevő ellen, csak sír a belőle következő nyomorúságon és szenvedésen; legfeljebb enyhe vagy kesernyés humorral mosolyog azon, amit furesál. Írásainak javarésze napilapokban jelent meg eredetileg, talán nem is volt nagyobb igénye, csak a pillanat hangulatát fejezte ki bennük, ahogy éppen kikívánczozott tolla alól. Prózájának ez a líraisága kap meg elsősorban; rendesen a saját élményéből indul ki, a kis írások egész folyamán megőrzi ezt a szubjektivitást. Van tehát valami anekdótázó színe, ami nagyon szépen megfér a szomorúsággal is, a kesernyésebb humorral is. Ebből az anekdótázó hangból következik, hogy

a mondókája nincs előre kiszabva, a mesélgetés útja teljesen önkéntelen; nem üt ki belőle a tréfás-gúnyos megjegyzés sem. Néha a mesemondó figyelmeztető tanítása kiformált tanulssággá jegecesedik, de ez is mesterkéletlenül hull elém a meséből, akárcsak a megrakott almafáról a gyümölcs.

A humornak ezt az anekdotázó hangját nem mástól tanulta; nincs is ebben senki mestere más, csak a saját paraszti gondolkodása. Megindul teszem a saját élményéből; már itt is némi humor színezi a szavát, mert az ember könnyen talál önmagában is mosolyogni való hajlandóságot, ha szándékosan csak a felszínről nézi azt. Ilyen például nála az, hogy szeret megállást tartani a játékosboltok előtt. Az olvasó arcán azonban nem állandósulhat a mosoly ránc, mert rögtön azt is megtudja, hogy ennek a furesza szokásnak a gyermekkor falusi nyomorúsága az oka. Mielőtt azonban a sajnálkozás elhatalmasodhatnék rajtunk, a szegénysorsú gyermekélmények megnyihuló visszatükröződése már újra derűt sugároz. Csak ez után a hangulatjáték után mutat reá arra a két szegény gyerekre, akiket kirakatnéző kíváncsisága a nagy látványosság előtt talál. Szemünk most már ezeket figyeli, amint versengenek egymással azon, hogy melyiküknek van több játéka a kirakatban, mert azt nagy biztonsággal felosztották egymás között, persze az üveg mögött. És amikor bennünket elfog a szájalom azon, hogy íme, a szegény gyerekek csak a boltos holmiján osztozhatnak, mert semmi reményük sem lehet arra, hogy a sok szépből csak valamit is kapjanak, s azután meg összeszorul a szívünk a két kis mértéktelennek civakodásán, — egyszerre azt halljuk, hogy az emberi együgyűségnek ez a képe voltaképen a magyar politikusokat példázza, akik a hatalom kirakata előtt marják egymást annak a hatalomnak az illuziójáért, amely bent az ántánt boltjában, mindnyájunknak elérhetetlen messze van, az üveg mögött. Így csavarodik a mese fonala az író kezében, s bizonyára maga sem tudta előre, milyen tanulssághoz is fogja kötni.

Legkedvesebbek azok a meséi, amelyek semmi ilyen tanulssághoz nem kötődnek. Ilyenkor néha csak a tréfája játszik a tanulsságmondás szokásával. Mivel gazdag tapasztalat és meleg szív diktálja a meséket, jóformán annyiféle a meseszövés, ahány a mese. Van úgy, hogy valami alkalmisságból indul ki, persze nem világrengető, csak szubjektív alkalmisságból. Budapestről egy szerkesztő azt kérdezi tőle, milyen a viszonya az énekhez

és a zenéhez. Már a kérdés is komikus; jellemző arra a mai világra, amely a legostobább körkérdésekkel zaklatja az íróvilágot. Írónk már a kis írás címével (*En és a zene*), majd a cím furesasága miatti szabadkozással emeli a dolog komikumát, amit végül a közlés feltételének a naivságával tetéz. Ez a megindulás kedves tréfa-folytatást követel; látjuk tehát a kis unokát, aki a babakocsiban nagyapja altató énekére teszi az első öntudatos mozdulatot: bedugja mind a két fülecskáját. Majd a körtemuzsika-vétel következik és a keresztapák ablakából hulló aranykrajcárok története; az egésztest apjának frissen hasított szíjostora fejezi be ezzel a műbírálattal: Eddig fűjtad, most már járjad! — A mese végére értünk, de a tréfa tréfás tanulságot is követel: ezt adja meg az ígéret: „El lehet engem hallgattatni, csak a kalapom kell kibélelni aranykrajcárral.“

Már ezek a közvetlen élmény-elmondások is mindig többet adnak, mint egyszerű élményt. Egyik írásában arról tesz említést, hogy valamelyik olvasója felpanaszolta, hogy mindig csak magáról ír. Igaz, hogy a szín mindig ez, de önmaga kapcsán voltaképpen a magyar életet tárja elénk, elsősorban az egyszerű magyar ember életét. Anikor a maga gyermekségéről sző mesét, a magyar faluról mesélget; sőt még akkor is, amikor őrhelyéről, a szegedi múzeumról ír, akkor is az odalátogató magyar paraszt lelkét tárja elénk. Megbecsülhetetlen varázs van abban, hogy mindig magát az író is ott látjuk az anekdótában, akár mint annak egykori hőstét, akár mint közvetlen meghallóját, meglátóját. Talán a legmelegebb köztük az, amelyet „egy gyászjelentés szélére“ írt az öreg Flórián páterről. Mert itt is a maga emlékei közül frissül fel egy, s azt a szeretet melege sugározza be. És ebben világosodik meg Móra anekdótáinak művészi törvénye is: mentől melegebb érzés fűzi anekdótájának hőséhez, annál megkapóbb a humora, annál tisztább a hatása.

Nemegyszer megelégszik a megnevettetéssel is, azzal, hogy valami furesaságot mond el, például valami gondolatot tréfásan a lehetetlenbe hajszol. Egy tudományos folyóiratban azt olvassa, hogy a selyemhernyó az eperfalevél klorofilljának anyagát összekeveri a maga gyomorsavával és így keletkezik a selyem. Ezt a tudományos szempontból bizonyára nem is támadható tételt írónk ad abszurdum viszi: báránnyal etet eperfalevelet, hogy több legyen a selyemtermése, — de persze a bárány döglök bele. Az ilyen tréfa azonban ritkább, mert írónkban nagyon erős

az emberszeretet, és talán kissé élesebb is az elégedetlenség. Nem csodálhatjuk, hogy a keserű órákban keserű csipkelődések futnak a tolla alá. Van ezek között is könnyebb és súlyosabb; hogy a destruktív szóval szeret játékot űzni, hogy ismételve visszatér reá, azon a destruktívságnak legvadabb ellensége sem akad fenn, amíg szellemes anekdóta rejti a kötekedést. Hogy a háború hadvezéreinek nem igen kíméli hírnevét, azon sem csodálkozhatik az, aki látta az özvegyek könnyét, az árvák elhagyatottságát, a csonkák és rokkantak nyomorát. Van valami érzésszerű igazság abban is, hogy az Istentől könnyebb bocsánatot remél azoknak, akik az erdő fáit meglopják, mint azoknak, akik még mindig háborúra uszítanak. Nem ítéltjük el Móra ízlését, ha a pápuák emberevését emberhez méltóbbnak tartja, mint a magasabb erkölcsi szempontokat hangoztató embervadászatokat. Így kiszakítva, a mese vagy anekdóta szövetéből kitépve egyik-másik véleménye sokunkban ellenmondást támaszt ugyan, de vagy a messzesugárzó emberszeretet, vagy az elmondás frissége az írói megnyilatkozást irodalmivá, művészivé teszi.

Mégis jobban esik a finomabb szatira, amely egyszerűen a furcsaságára mutat valaminek (mint az, amelyben a nyelvtan elemioskolás tételeinek a haszontalanságára figyelmeztet), vagy ártatlan tréfát farag az egyes esetnek általánosításával (mint abból, hogy az ötödik fizetési osztályos hivatalnokok aláírása rendszeresen olvashatatlan). A legfrissebbek a felsülések tréfái, különösen azok, amelyekben maga az író a szenvedő hős, — mint a borszakértők felejthetetlen históriájában.

A humoron kívül azonban egyéb varázsa is van Móra írásainak. Meglep a sokoldalú tudás, amely a történetet és természetet öleli fel e könyvekben. Nem hiába mondja magáról, hogy szeret a természetben: „fürdeni a harmatban szőke hajnalokon, állni kitárt karokkal a déli verőn, nézni az égi mezőn felhők legelő nyáját, lábamnál a tükörméhek kék szemét, beszélgetni a vándor szelekkel, az aranyhasú gyíkokkal, a tücskökkel és vadméhekkkel, de némává meredni, ha emberi láb esoszog a vadszabos ösvényen“ — mint a mezőn a madárijesztő. Alig is lehet természettudóst elképzelni, aki ennyire otthonos a fák és virágok, bogarak és madarak világában, mint szerzőnk. Idézni kellene azokat a lapokat, amiket a pálmák fajtáiról ír, amikor a rapallói természetről ad képet. De ez a tudás korántsem száraz; egy helyen elmeséli, hogy irattak vele egy iskolai

természetrájzot, de nem engedélyezték, mert semmi sem volt benne a szokott természetrajzos könyvek lélekölő rendszerezéséből: ilyen élő valóságok ezekben a könyveiben is a fák és növények; szinte azt mondhatnám, mindnek megvan a saját egyéni lélekszínezete. Aki ennek a saját természetbemutatásnak a példáját olvasni szeretné, vegye elő a *Georgikon* méhekről szóló lapjait, ahol a saját matematikai járatlanságának humoros panaszaként a méhsejtek szöghajlásainak bámulatos szabályosságát ismerteti. Aki így ismeri a természetet, annak a tájbemutatásai is frissek és élettel teljesek. Valóban, himnusz hangzik azokból, a szeretet himnusza ahhoz a világhoz, amely szeret, fiókákat nevel, örül a világnak, amelyet az Isten szépnek és szabadnak teremtett.

Érthető, hogy a természet szeretete a falu szeretetével jár együtt. Amikor egy kis falusi ezeremestert azzal küld be az apja hozzá, hogy a városban segítse emberré, a két életet így állítja szembe:

Mi lenne belőled, ha kihoznának a malacaid és birkáid közül az emberek közé, a katángkórós és kutyatejes parlagra az aszfaltra, amely fölkatyúsodott és porzik, mint az országút?... A buckák közül, amiket az Isten friss szelei söprögetnek, minek jönnél a szemetes utcákra, amiket senki se söpör? A kövér, gazdag, étellel, itallal töltöző tanyát mért hagynád ott a lezüllött, rongyos, éhes városért? És piros képedet, ragyogó szemedet, amelyben nyílt ég és szabad mezők örök szépségei tükröződnek, mért cserélnéd el városi fiatalok fakó arcával, fáradt szemével?...

Írónk szívéhez a falu áll közelebb, nemcsak az élete, hanem az embere is. Nagy tisztelettel szól írásaiban állásbeli elődjéről, Tömörkényről, de azért nem merném Tömörkény tanítványának mondani. Írásainak, még amikor a parasztról ír is, erősebben élmény jellege van, másrészt pedig nem tud olyan tárgyilagos maradni, hanem vagy önmagáról mond el közben egy-egy odatartozó apróságot, vagy legalább egy-egy szatirikus vágással fűszerezi elmondását. Ennek az előadásnak szemléltetésére a *Véreim* című kötetből veszek csak úgy találomra három egymást követő bemutatást. Az első ezt a címet viseli: *Vasút akar lenni*. Humoros előadása megköveteli, hogy már a címnél is megálljon, a furesa mondatot megmagyarázandó. Ezután az élményi jelleg kiemelése következik: amint a város koosisával elhagyja a várost. Tőle hallja a furesa fogalmazású mondatot. Ekkor a saját szívének humorával elmélkedik azon, hogy mi az

ilyen vicinális a falun a nagyvasúttal szemben: sokkal meg-
hittebb, a bakter is visszaköszön az utazó gazdáknak és gazd-
asszonyoknak. Csak most tér rá a vicinális építésének eddigi
sorsára, s újra ön maga is elének kerül a képen, mint a vicinális-
nak egyik ajánlója a falusi vének előtt. De azért ezek a vének
formálódnak ki a történetből, a maguk naiv önzésével, akadé-
koskodásával, a fizetség alól kibújást keresésükkel. A kis tör-
ténetből a magyar paraszt lelke világlik ki, de az olvasó első-
sorban az író szava, az író élménye, s csak másodsorban a be-
mutatandó paraszt iránt érdeklődik. Ugyanígy a maga élmé-
nyének kezdi a *Szél ángyó jót akart* című kis írását. A meg-
indulás újra tréfás: „Hogy kicsoda az a Szél ángyó? Azt abból
lehet legjobban megtudni, ha elmondom, hogy kicsoda a Szél
ángyó ura“. Beszámol tehát Tilalmas Nagy István urammal
való megismerkedéséről. Közben a humor eszközeül használja
fel azt, hogy a férfit csak így ismerik: Szél ángyó ura, — pár-
huzamnak Lotharingiai Ferencet, a Mária Terézia urát emle-
getvén. Második humoros élménynek arról számol be, hogy a
szegedi múzeumot látogató Szél ángyó hogyan kicsinyelte
Munkácsy képén Árpád apánkat. Végül a voltaképeni mesére
tér reá: arra, hogy felkeresték őt a múzeumban, mert iratni
akartak az árva királynénak, hogy az egyik fiát szívesen örökre
fogadnák. Az egész kis semmiség megható együgyűségnek, de
nagyon meleg paraszti szívnek feltárása. Még erősebben élmény
jellegű a harmadik példám: *Az utolsó lopás*. Megindulásul arról
tájékoztat bennünket, miért is hívja ezt a meséje hőséül válasz-
tott embert Messzi-keresztapjának. Már a név is, a megokolás
is humoros, de írónk megtoldja még eggyel, az igazi keresztapja
szigorának a bemutatásával. Messzi-keresztapja falusi képeinek
legeredetibb alakja; eredeti rajta minden, haleukor-hozásától
kezdve papramorgó-kívánásáig, ebédmeghívás-elfogadásáig, de
legfőképpen örökös lopása. Minden mozdulata tréfás hangon
elevenedik meg, kleptomániája pedig olyan eredeti jelenség,
hogy állandóan mosolyognunk kell rajta. A furesa, legalább is
parasztoknál „önzetlen mániának“ ritka szenvedély végre is
félresül: egyszer a saját malacát lopja el. sőt öli meg; szégye-
nében és bújában felkötöi magát. A hangulat megtartása még
ennél a végső akkordnál sem kerül fáradságába, mert még az
akasztókötelet is úgy lopatja el a vén dezentorral: „Csak most

vettem észre, hogy amikor ölelgetett, lelopta a nyakamról a fekete selyemkendőt huroknak“.

Parasztjaiban sok folklor-vonást vesz észre és örökít meg. Különösen a naiv néphit babonáit emlegeti fel. Erről szól a *Georgikon* egyik fejezete is: *A lelkek szabadulása*. Nem az az érdekes ebben, hogy az öreg Habi az ördögtől kincset akar kikényszeríteni, hanem az, hogy Szűrös Pap Jóska mennyire egyetlen gyilkosságának varázslata alatt áll: kutyaerős legény, de amióta a kommunizmus idején megölt egy zsidót, azóta „lelköt is lát“, remeg az ördög előtt, halucinál és minden dühkitörését egyszeriben meg lehet fékezni ezzel a szóval: „Hát nem volt ölég egy lélők?“

Azt hiszem, ennek a legénynek ismerete nélkül meg sem is értenők Móra főmunkáját: az *Éneket a búzamezőkről*. A magyar falu regénye ez, benne a háború és a megnyomorodott béke faluja. Voltaképen két család története, összefonódó története, de egészében nem is csupán ennek a Szeged-vidéki falunak, hanem minden magyar falunak regénye. A meséje rendkívül egyszerű: két szomszédos telek fiatal gazdáit beszívja a háború. Az egyik asszony idők folyamán egy orosz hadifogoly segítő kezét veszi igénybe, s azzal együtt is él; a másik becsületesen várja az urát, de holt hírét hallja és a hazatérő szomszédnak lesz a felesége, amikor az asszonyának halála után megjő. Idők folyamán kisül azonban, hogy első ura, Rókus, nem halt meg és az asszony, aki most már nem adná új urát a régiért, megzavarodik annak hallatára, hogy emez megtagadta Rókustól a véginségben a falat kenyeret és az éhhalálnak hagyta. A megzavarodott asszony látomást lát: Mária jelenik meg egyensúlyt veszített lelkének és a tóba családja a képzelődés. Ura nemsokára ugyanilyen varázsnak békójába kerül; az meg holt feleségét látja imette és ébren, és felköti magát.

Ez a furcsa történet a paraszti lélek lelkiismeretének túlságos érzékenységén alapszik. Ferenc ugyanúgy vívódik a Rókustól megtagadott kenyér emlékének hatása alatt, mint a *Georgikon* Szűrös Pap Jóskája a zsidógyilkolás emlékétől. Ennek a túlságosan érzékeny lelkiismeretnek a valóságosságától függ a regény valóságossága. Írónk nagy gonddal próbálja elhíttetni a dolgot. Amikor az orosz fogoly, Szpiritutó, halucinál, az olvasó azzal intézi el a felvetődő kétségeket: no, az orosz lélekről sok ilyenféle misztikus hajlandóságot hallottunk már

Dcsztojevskynél. Ferenc lelkiismeretének jelentkezése sem lep meg: mi mindenben ment keresztül ez az ember, -- nem esoda, hogy az idegrendszere megromlott! Nem is ajtóstul tör ezzel a lelkeséggel az író elénk: először magunk sem nagyon ügyelünk arra a furesaságra, hogy hősünk nem eszik kenyeret; csak akkor kezdjük furesálni a dolgot, amikor újszülött fiának anyajegyében is kenyérformát lát és halljuk vergődő éjszakáinak álmotalanságát. Ezután már nem lep meg a megokolás: a Rókus-tól megtagadott kenyérfalat históriája. Hogy a Rókus életbenlétéről tanúskodó levelek megzavarják lelkét, azt természetesnek találjuk és ezzel el is jutottunk az ember valószínűségének elfogadásához. De az író nem ilyen egyszerű egyéniséget rajzol: ebben az érzékeny emberben a tapasztalat határozott gyakorlatiasságot fejlesztett ki és a művészi probléma úgy formálódott, hogy a falu legreálisabban gondolkozó emberét kellett ilyen megingott belsejűnek elhitetnie. A regény művészi értékének e művészi probléma sikeres megoldása a bizonyossága.

Georges Duhamel, a regény művészetéről elmélkedő francia regényíró, aki abban is rokon Mórával, hogy az emberi lelket a megértő szív minden csendes gesztusra ügyelő aprólékosságával festi a háborút megjelenítő hatalmas regényében (*Vie des martyrs*), elméleti művében (*Essai sur le roman*, 1925) a regénytől hármat követel meg: hogy ne legyen unalmas, bennünket alakjai felé fordítson és azoknak sorsából a magunk létre, a magunk létproblémájára ébredjünk reá. Móra regénye ennek a három követelésnek pompásan megfelel. Bár lassú mederben indul, bár előbb csak egy-egy falusi kép ragyogó igazsága köti le az olvasót, érdeklődésünket állandóan a kezében tartja. Alakjai megragadják szívünket, mert a szerző szíve is mellettük van, mert lelki problémájukat igaznak érezzük, mert sorsuk kerekének fordulata az élet örök problémájának titkával van összeszöve. És épp ezért a magunk lelki problémája a regény problémája: nemcsak a lelkiismeretnek mindünkben élő mágnesese következtében, hanem annál a mindünket sejtelmesen érintő titoknál fogva is, amely a szándékot, az akaratot és a cselekedet eredményét az Isten tenyerében takarja. A magyar irodalomnak egyik legemberibb, tehát legmélyebb regénye ez a könyv.

„A jó regény az emberi szív története.“ Móra regényének legvonzóbb oldala ennek az emberi szívnek a feltárása. Öt válto-

zatban látjuk az embert: Ferencben, ebben az összetett lélekben. Etelben, a háború legszánandóbb áldozatában, Szpiritutóban, az orosz hadifogolyban és a két öreg magyarban, Mátyásban és Szülében. Aki a magyar ember élő portréját akarja látni, azt ehhez a két öreghez kalauzoljuk: Mátyáshoz, a föld szerelmeséhez, a ravasz, de jószívű paraszthoz, akit talán az a néhány lap tesz leginkább feledhetetlenné, amelyen az író a megtalált Rókus visszasegítésének a gondolatával állítja hareba. — és szüléhez, akinek anyósi szerepe Ferenc és Etel összevezetésének kísérletében a legújszerűbb és legörökebb. De az elmélyedő méltatónak tanulmányt kellene írnia Ferenc lélekfurdalásának fejlődéséről, a világlátott magyar paraszt tapasztalatainak jelentőségéről, a falu és földesúr viszonyáról és arról a nyelvi készségről, amellyel az író alakjait megszólaltatja, s amelynek művészi erejét talán legjobban azok a lapok sűrítik össze, amelyeken az első kötet végén Mátyással mondatja el Ferenc és Etel összekerülésének történetét. Terem nem engedi, hogy minderre kitérjek; csak azt akarom még kiemelni, hogy milyen szerencsés ösztön az, hogy az író maga is szereplő alakja a regénynek, aki nemcsak a csontok ásatása kapcsán kerül ki falunkba, hanem bizalmasává válik ennek a családnak. Rókus kutatása munkájában övé a főszerep, sőt a legdöntőbb lépésre, a vallomásra is ő biztatja fel Ferencet. Az olvasó, aki megszokta, hogy Móra élményeit teregeti elébe, itt is valóságos élményt lát, és az is, aki egyebet nem olvasott szerzőnktől, önkéntelenül el kell, hogy higgye az események megtörtént valóságát.

A származás, a családi kör első élményei, a szív kapcsolata és a szív szeretet-tűzésnek újraéledése a faluba való újabb visszalátogatás kapcsán, s ennek a visszalátogatásnak friss élményei: ezek azok a motívumok, amikben e regény ihlető körülményeit látjuk. És így jutok vissza első Móra-tanulmányom megállapításához: „Móra költészete magyar szívben fogant, magyar szív melege érlelte poézissá. A talaj a szegedi humusz, a szív egy korán őszülő, jóságos szemű, derék emberé“.

Alszeghy Zsolt.

BÍRÁLATOK.

Verses könyvek.

1. *Auer István: Gólyafészek.* Dr. Kónya József rajzaival. 1929. Árpád r.-t. könyvnyomdája, Kalocsa. 240 oldal. — 2. *Feleki Sándor: Lenau minden költeménye.* Magyarra fordította... Az előszót írta Herczeg Ferenc. Szeged. 1930. A szegedi vakok intézetének kiadása. 408 oldal. — 3. *Finta Sándor: Szívünk miséje.* Versek. Második kiadás. Kiadja a Kath. Tanítóegyesületek Országos Szövetsége. Budapest, 1929. 104 oldal. — 4. *Móra László: Így jó.* Versek. Budapest. 1929. Kiadja az Országos Gárdonyi Géza Irodalmi Társaság. 118 oldal. — 5. *Reményik Sándor: Szemben az örök méccsel.* Versek. A „Studium“ kiadása. Budapest. 76 oldal. — 6. *Szabó László: A hún király.* Hún rege. Tizenkét énekben. — Amerika. — Budapest, 1929. Budapesti Hirlap kiadása. — 7. *Telekes Béla fordította: Zsoltárok.* Dávid király és zsoltáros társai könyve. I., II. kötet. Budapest, 1929, 248 oldal. — 8. *Wlassics Tibor báró: Könyvek tengerén.* 1930. Újabb költeményei. Szerző kiadása. Budapest, Stephaneum nyomda- és könyvkiadó r.-t. 1930. 40 oldal. Ára 2 P.

1. (*Auer István.*) A Gólyafészek versei otthonos, családi versek. Fiáról, lányáról, apáról, anyáról, élő és megholt családtagokról szól a szerző. Könyvét gyermekek számára írta. Epigrammaszerű gnomák, tanulságok, oktatások váltakoznak benne kisebb költői elbeszélésekkel. Nem a gyermek beszél, mint Pósnál, hanem a gyermekhez beszél, de ért belőle a felnőtt is. Komoly és játékos elbeszélő. Nagy lelki összhang uralkodik benne. Lelkében a vidámság és öröm zsongása, aranyos derű, mosolygós hangulat és szelid szeretet hullámoz. Érdeklődése a gyermeklélek minden megmozdulására kiterjed: tisztaság, ruházás, egészség, szépség, vallás, hit, egyszerűség, engedelem, mérséklet, szeretet, szerénység, igazság, kötelesség, illem, modor, Istenimádat, áhítat, irgalom, jótekonyság, öröm, növény- és állatszeretet és még többféle vonás, mire külön-külön tanít. Megjelöli a hamisság, hiúság, kevélység, bujaság, gőg, fősვნყნყყყ, finyáskodás, harag, gyűlölség, kérkedés, tunyaság, iszákosság, bolondos divat, kényeskedés elhárító módjait. Egyszóval tisztességre és egyenességre tanít. A boldog ember versei ezek; gyermekek környezik és gyermeki lelkületűvé válik; tiszta, becsületos és önzetlen. Gyakorlott verselő, könnyedén rímel. Szereti a rövid, nyolc szótagú sorokat, a négysoros szakaszokat: a gyermek is szereti ezeket.

2. (*Feleki Sándor.*) Ebben a kötetben Lenau 364 lírai verséből (Nicolaus Lenau, Gedichte. Herausg. Ernst Lemke. Verlag Philipp Reclam jun. Leipzig, 1449—1453.) 324 költeményt fordított le. A könyvhöz Herczeg Ferenc írt előszót. Szerinte „Lenau elsőnek érezte át a magyar pusztá költészetét, a természet. imáadásával és féktelen szabadságszeretetével előtte járt Petőfi Sándornak, mint Keresztelő szt. János a Megváltónak“. A fordító Bevezetése

ezt igazolni is kívánja. Egyrészt fősúlyt helyez Lenaunak elvitatott magyarságának bizonyítására, másrészt rövid életrajzát és örültségét tárgyalja. Föl-sorolja a magyar Lenau-fordításokat is. A műfordítótól joggal megkíván-hatjuk, hogy az eredetit mind szóban, szölamokban, mind versformában híven kövesse, sőt még a hangulat mímelését is várjuk, mert mindezek nélkül elvész az eredetinek virága, hímpera. A német verselés a mértékre fekteti a hang-súlyt: méri a szótagot. Ilyent kell a fordítónak, már az énekelhetőség ked-véért is használnia. Harminc év elegendő idő, hogy egy kongeniális műfordító e célokat megvalósítsa. Nem tudom elképzelni, hogy azt a költeményt, melyet idegenek a versmérték és hangulat hű utánzásával megzenésítettek, miképen fogja magyar ember énekelni, mikor a fordító a versmértéket meg nem tartja, a vessorokat megcseréli, a szórendet fölforgatja, told vagy csonkít. Maga az eredetinek mértéke megkívánja, hogy hűség legyen tartalomban és for-mában: Anyagilag és alakilag hű legyen. Bizonyára sok technikai nehézséget kell legyőznie, de erre harminc év munkája éppen elégséges. Ennélfogva el nem fogadható eljárás, hogy a fordító körülírjon, foltozzon, rövidítsen, magya-rázzon. Igaz, hogy ezzel más fordítónak is nyújt alkalmat ugyanannak for-dítására és nemes verseny indulhat meg: ez azonban nem cél. A fordított verset magában olvasva élvezhetjük, de az eredetivel összehasonlítva, ami önkéntelenül bekövetkezik, megütődünk egyes dolgokon. Hangulatot is ébreszthet, de nem azt, melyet az eredeti fölidéz. Még ha a fordítás egyes részei talán szebbek volnának is az eredetinel, ami ritkaság, az eredeti gyönyörévezetét erősen lerontja. Ha nem is alkalmazhatom a fordító minden versére ezt a szigorú mértéket, mert talállok benne sok kiváló fordítást, de talállok igen sokat, melyet a fenti követelmények elhanyagolásába sorozhatok. Példa:

An mein Vaterland:

Mir ist, ich hör' im Winde gehn
Dein heilig Eichenlaub,
wo die Gedanken still verwehn
den süßen Stundenraub.

Heideschenke:

Der Rappe peitscht den Grund ge-
zurück mit starken Hufen, schwind
wirft aus dem Wege sich den Wind.
hört nicht sein scheltend Rufen.

Ein Heimatbruder

Der Wanderer, irrend in der Ferne,
wo fremd das Tier, der Baum, das Kraut,
wo fremd die Nacht und ihre Sterne,
wo fremd und tot der Menschenlaut,
wie fühlt er sich allein, verstossen,
wie jauchzt sein Herz im fremden Land,
wenn plötzlich er den Sprachgenossen,
den heimatlichen Bruder fand!

Házdmhoz:

Edes merengés ringat el
S mintha a szél zöjén
Szentséges, öreg tölgyeid
Zúgását hallanám.

Pusztai csárda:

A pej meghorkan és vadul
A földet szórja hátra.
Nem hallja, hogy mint zúg a szél
Es mint süvölt az átka.

Egy honfitárs:

Ha bolyg a vándor messze, távol,
Hol idegen a fű s a fa,
Hol idegen csillag világol
S idegen emberek szava:
Hogy érzi azt, hogy árva, árva!
S szíve örömtől, hogy kiált,
Ha ott, az idegenbe járva,
Leli valamely honfiát.

A szép könyvet képek díszítik: Lenau arca, Csatád, szobra, családja, budai lakása, Döbling, sírja, kézirata.

3. (*Finta Sándor.*) Ez a versgyűjtemény azoknak a hangulatoknak ki-fejezője, mely a szerzőt, mint egy áhítatos ministránst, a szentmise egyes

jelenségváltozásainál kísérik. Az egyes költeményeket, akár himnuszok, akár imák vagy vallomások, a Missale Romanum szoltáros mottói vezetik be. Eredeti költeménysorozat. 46 stációra, 46 versre osztja a misét és lépésről-lépésre követi. A mise csodás helyeinél kölcsönzött szimbólumok és misztikum tárul ki. Elragadtatásában isteni hangokat vél hallani s a biblia szózataira felelget. A szt. Háromság, szt. Mihály, János, Péter és Pál az advent vasárnapi szentjei vonulnak föl és e szentek stációi lelkesítik: himnuszokban, zsolozsmákban, antifonákban. Erzései hullámzatosak. Majd tömegérzést, majd önérzést fejez ki. Elragadtatásába profán, laikus érzelmek is belopóznak. Mint egy katechumen borul az oltárcsókhoz, bűnbocsánatért esd és később boldog Glóriát, Credót és allelujákat zeng. Stílusa ellentétekben himbál. Föld és ég, sivatag és jegesek nyújtanak ábrázolásokat, kapcsolatokat. Mintha lelke krizmával volna megkenve a hit erejétől, mely a fenségesig ragadja, bár a fenséges ilyen általánosságban és tömegben egyhangúvá is válik. Minden ember istenhívő legyen, még ha kereszthalált szenvedne is. Ilyen levegőben árad szét hangulata. Az egész kötet ilyenformán egy nagy dómmá boltosul, melyben színes homály borul a hallgatóra. A hangulatokba beleilleszti magyarságát, szeretné az országot Istenhez vezetni. Kánonaiba belefért Prohászka és Gárdonyi dicsőítése, apja, anyja és gyermekeinek emlegetése. A refrénes gondolatloródásokban a forma többször csorbát szenved. A vers lendülete megtorpan, a rímelés szaggatottá válik. A 15 és 16 szótagos versszakok ellapítják a hangulatot, az érzelemforrás homokba vész, jöllehet a szavak érzéseinek őszinte tükrei.

4. (*Móra László.*) Múltba, jövőbe játszó vidám kedvvel dalolva álmodozni, ez az „Így jó” versek vezérelve. Ennél többet is találunk ebben a kötetben, Móra ötödik verskötetében, 1925. év óta. Csak az 1929. évben három verskötet jelent meg: dús aratás. Programja az otthon, a család, szülő, az alföld, a természetimádatall párosult mély hazaszeretet és hit. Fővonása a megelégedés. Nincs benne törtetés, vagyönhajsz, féktelen érzés, csak boldogság, egyszerűség: ami irodalmunkban minden Mórának alaprajza. A tárgyakat, mint a felfutó növény a fát, szeretetével fogja át. Egyetlen bánata: Trianon. Az ifjúság mosolya, fénye ragyog versein; érzi, hogy a világ minden tiszta boldogsága elfér egy szobában, hol felesége és gyermekei vannak. Belefeledekzik a családi életbe; hogyha ettől távozik, az életvonat virágzó, kies mezőkön viszi át; itt lesi a tavaszt, a nyár nyiladozását, különösen az őszt sokszínű, rezgő világát. Dalaiban szereti az érzelem fokozódását és a csattanót, ami úgy hangzik ebben az üde magyar dalolásban, mint egy ostorpattogatás. Találós, meseszerű tárgyalás után kedves megoldások lepnek meg. A gondot, a bajt eltakarja, nem kérkedik a fájdalommal, nem lázadoz, nem kesereg, nem titáncodik, nem bántják az indulat rohamai. Elismeri az élet értelmét rendjét. Úgy mondhatnám, Gárdonyi-szerű nyugalom uralkodik minden szaván. Gárdonyinak hű deákja. Baráti érzéseit nem tagadja. Versajánlásai (Herczeg Ferenc, Aprily Lajos, Lampérth Géza, Babics Mihály, Fintér Jenő, Havas István, Móra Ferenc és István) nem pajtáskodások visszhangja és nem is dicsőítő magasztalások, hanem egyszerű, szeretetsugallta ajánló névemlítések. Hazafias líráját őseitől örökölt erős fajtudat sugallja. Mélységes és igaz. Szereti a hosszabb szakokat, de vannak énekelhető versei is. Nyelvi készsége tiszta. Új szavakat új összetételekben farag: jajvirág,

áhitateste, télpalota, csókfa, csendmag, csókrózsa, kincspalota, álomágy, napleány, szívszoba, életország stb. Nem mindig indokolt csinálmányok, bár többször találóbbak és egyes hosszabb szólamoknak tükörképei.

5. (*Reményik Sándor.*) Francia ismertetője így jellemzi: „Il est rêveur, philosophe, inclinant vers le pessimisme. Au fond de son âme sommeille une grand tristesse — ce qui est un trait commun de l'âme transylvanie — mais souvent il fait preuve d'une énergie étonnante.“ Így is van. Termékenység nagy. Az 1918. évtől ez a tizenegyedik kötete. Közöttük van két Rilke-fordítás. Rilkehez nagyon húzódik és ez szigmatizálta is. Ma különösen osztozik annak hanyatló korszakával, midőn egyes költeményei misztikusan-spekulatívek. Majd a katolikus fölfogás felé hajol, majd mélység, extázis, víziók, áhitat cserélkezik és Spinoza miszticizmusába téved. A versek mintha levélbeli üzenetek volnának. Tárgyai az évszakok, különösen az őszi, őszi virágzás, egy-egy köznapi jelenet, életepizód, rózsatépés, galamb-etés, levélvárás, liftes menet, vasutazás, érettségi séta, baráti búcsú mellett, vagy bennök bölcséleti elmélyedés. Kiemelkedik nagy magyarszeretete és Magyarország iránt érzett hódolata. A sok burkolt vágy és célzás mögött kirí Erdély szomorú sorsa és a magyar sorsfordulattól ébresztett mélységes bánat. Ez érzelmi feszültséget teremt, de mivel a hazaszeretet ékes monológja, bátor vonatkozásainál fogva értékes. Mélabús zöngéket hallunk. Szívünkbe markolnak. Mély értelmű szimbólumokban beszél. Ábrázoló tehetsége a képek és a trópusok minden fajtáját megszólaltatja. Színes élet, festői elevenesség van verseiben. Elmélyedése, elvontabb bölcselkedése és elborongása nemcsak hangokban, hanem színekben is nyilvánul. A képek jól láthatók, világosak, megfelelőek és megvilágítók, akár jelzőkben, akár szólamokban jelennek meg. Itt találjuk a rilkei befolyást. Ezek külsőségei. Ha sokszor csillag és lidércfény között világít, mindig lappang mögöttük egy gondolat. Világnézeti fölfogásán egységes gondolatvonal húzódik végig. Ez a világnézet az ő lelki tisztítótüze. Erzéssorozataiban szenvedély hullámai lüktetnek. Önnarkózisában mintegy transzban él, ittasnak látszik és mégis józan, álmodoznak és mégis éber. Vannak azonban homályosabb pillanatai is, mikor a nagy világtengerben alvó titkok izgatják. Sejtései ködösek, nem magyarázók. Bár az ősz költője, a tavasz is vonzza, májusi hangulatai tiszták, de erősebben nem termékenyítik meg. Csak egy messzi vágy jelentkezik a virradás után, mely mindent megád, de mindent el is vesz. Itt működik erősen tudatalatti érzése. Jobbára a pesszimizmus felé hajlik. Míg a szellemiben az örökkévalóság csillámát látja és még az örültségben is Isten ujját, míg kozmikus látása a nagy mindenség felé vonzza, érzelve kielégítetlen. Bibliai vonatkozásai ritkák. Községes, profán dolgokban és érzelmekben is észreveszi a nagy világrejtélyek mozzanatát. Istenkétkedése is Istenhez vezet. Hisz a lélekvándorlásban és a lélekmetamorfózisban. Emellett a sok és talán ellentmondó megnyilatkozásban, néha hideg zuhannyal önti le érdeklődésünket. Deus ex machina lép meg, mikor fölvetett kérdéseire nem talál feleletet. Verselése majd kötött, majd széjjelfolyó. Inkább a szenvedélyes jambus kedveli. Egy-egy versében többféle szakaszos változat van. A szakaszok önkényes nagyságúak és önkénytelen alkotott nagyságú verssorokból állanak. A mondatok néha állítmánytalanok, akár a dekadenseké. Sok hosszú, összetett mondatot halmoz. Legélvezetesebbek a rendes versformákba öntött.

költeményei. Itt világosság van, rugalmasabb a gondolat; nincsen homály, nincsen rendszertelenség. E versek igazán szépek és igazán verseknek mondhatók, nem a francia „vers-libristes“, a szabados verselők rapszódikus és versek állított szóoszlopzatok. A szabad versek prózába öntött és versek keresztelt olvasmányok, még akkor is, ha költészetet szórnak beléje. Aki templomot épít, a köveket is megfaragja. A vers is templomépület.

6. (*Szabó László.*) Tizenkét énekben Arany János hún trilogiájának második részét írta meg. Bátran „Etele halálának“ lehetne nevezni: Etele dicsőségét, nagyságát, bűnét és bűnhődését érzékelteti meg. Budát eltemetik; Réka és Ildikó civakodnak; Réka meghal, miután Csaba fia született; később Honoria, Mikolt és Ildikó viszálykodnak. Etele jobban a háttérben marad, az asszonyoknak versengése és Detre jágói szerepe erősebben kidomborodik. Etele világtörténeti nagy hivatása, a nagy cselekmények; mint a görög, a római és a gall háború inkább epizód. Különbözik az egész költemény epizódok láncolata. Főcselekmény nincsen. Etelének isteni küldetése, hogy a világot a romlottságtól megtisztítsa, az udvari cselszövényekbe fül. Az epopea rovására szerepe elhalkul, szétfoszlik. Egyetlen hangsúlyozott vonás Etele bűnhődése Buda halála miatt. Ennek holt alakja rémíti ébren és álmában, ez kísérti hadaiban, ennek köszöni kudarcait. Még a kereszténység láttára is ez a kínzó furdalás gyötri. Végre ez győzi le. A monda nyújtotta anyagot csakis az asszonyi fondorlatokban aknázza ki. Az eseménysorozatok forrásvidéke a hún mondakör, amint az egyrészt Kézainál, Thuróczinál és a Bécsi Képes Krónikában találjuk, másrészt, amint azt Arany tervezte. Aranytól nemcsak a versformát, hanem az egyes szereplő személyeket, az asszonyháborút is átvesszi. (A nők, Detre, Torda, Szalárd, Bulcsu, Bendegúz, Szömjöre és mások.) Etele bűnözik, Budát megöli, ezzel esküjét megszegi, Isten ellen fordul, küldetését elhomályosítja s lelkifurdalásoktól gyötrődik. Nem bukik el tragikusan, mint egy hős és mint azt Arany szerette volna, hanem krónikaszerűleg. Etele nincsen bukása tudatában; nem látjuk sem tragikus, sem drámai küzdelmét; ráadásul, miután epikus jellegét is elvesztette, tragikussá sem válik. Esküszegésével Isten is elhagyta; ez a gondolat azonban nem nyer kifejezést a költeményben. Ez lapítja el Etele jellemét, ahelyett, hogy fölemelné; ez döfi derékon az eposzt is. A forma még eposzi, de a lényeg már nem az; legalább sem Arany, sem más nem így gondolta. — Az író költői eszközei kifogástalanok. Igaz, hogy mondatörmelékeket dolgoz föl és mitoszi elemeket kever beléje mind a magyar, mind a germán istenvilágból, ezeket azonban tövig kidolgozza. Előadása szemléletes, érzelmi affektusoktól ment. Hangulata elegikus. Formakésztsége meglepő. Elsajátította Arany stílusát, ritmusát, rímelését. Nyelve képekkel telt. Hangulatos allégoriák, természeti és egyéb leírások váltakoznak költeményében. Ami azonban Aranytól megkülönbözteti, az a régies (nyiharász, terü, sulí, hurít, boszong, csatang, acsarít, abajgat, cafat, csiborász stb.), a vidékies (padlan, gyömör, ort, gyökint, kacarász, virnyító, bizerékel, hollyan, dikó, herg, stb.), esetleg önként csinált új szókapcsolás és szóalkotás (hátal, ködöl, öblön, villámoz, lombol, futamol, gödröl, torlik, komorlik, suttyan stb.). Főleg főneveket igesít; úgy látszik az angol nyelv szókincsének ez a lényege csábította erre. Míg Arany ilyeneket szójegyzékben állítja össze és megmagyarázza, addig Szabó erre nem fektet súlyt s az olvasót nem egyszer

homályban hagyja. Mindezek ellenére a mai epikus világban érdekes tünetény ez az eposz.

7. (*Telekes Béla.*) A zsoltárok fordításában számos engedmény könnyíti a műfordító munkáját. Egyrészt a daloknak kritikai kiválasztása, megrostálása igen nehéz és mindeddig teljességgel meg nem oldott feladat, másrészt a szigorúbb versformát nélkülöző költeményekben a fordítót semmiféle nyelvbeli kényszer nem izgathatja. Megemlítendő, hogy a görög szöveg és a Vulgata a X. zsoltártól kezdve eltér a héber szöveg számozásától és ezt a fordító nem vette figyelembe. Ez helyes. Műve a nagy közönségnek szól és nem templomi használatra. A fordító munkáját megkönnyíti, hogy Gomarustól Meier Ernőig még mindig nincsen megállapítva a héber nyelv versformáinak lényege. Tudjuk, hogy a zsidók dallamokra, táncra, ezek ritmusára, párhuzamos mozgásokra alapították verselésüket; tudjuk, hogy hangsúlyos és ritmusos verseket faragtak és hogy a biblia ilyen versformákban bővelkedik; van ősritmusa, mely az Eddáéval rokon; az ilyenképen létrehozott verssorok egymáshoz sorozása alkotta a héber versszakot. Négy verssor egy versszak. Már a régiebb költészetben is a rím köti össze a sorokat. Vannak alfabetás, szelás, lejtéses és hallelujás zsoltárok. A fordító itt is azzal a szabadsággal élt, hogy hangulata és ötlete szerint saját versformáját használta. Sem a szövegre, sem pontosságra nem volt tekintettel. Körülír és told; 8—14 szótagú verssorokat, 4—7 soros versszakokat alkot. Erdeti szakokat szétbont, ugyancsak össze is olvaszt. Példa:

XXXIV. alfabetás zsoltár:	Kálmán K. ford.:	Telekes ford.:
Abareká et Jáhve	Az Urat áldom én	Hadd áldom az Urat minden időn
béköl — 'et	E teljes lét ölén	Dicsérete zengjen az ajkamon egyre.
támid	Szent heve dalra von	
tehillató befi!	Diadal zeng ajkamon.	
be-Jáhve tithallél	Bizalmam szent neve	Hadd büszkélkedjem az Urban lelkesedve
nafsi	S amíg ez zengene,	Hallgassa mind, aki szenved csüggedőn.
jisméu anavim	Hallgasd meg óh szegény,	És mindnek gyűljön örönmre a lelke.
véjizmachu	S vigadni jöjj felém!	stb. stb.

Ez a mutatvány mutatja e verses fordítás mivoltát. Kálmán az alfabetát végigvezeti, míg Telekesnél nyoma sincsen. A rímelést használja. A fordítás szabados. A nyolc sorból öt sor lett.

Más példa (a CXIV. zsoltár):

Bezét Jiszraél	Egyiptomból	Amikor Izrael
mimmizraim	Kijött Izrael,	Egyiptomból kiment
bét Jaquób	Jákob háza	S szabadultan, futva hagyta el
meám löesz,	Idegen nép közül,	Ős Jákob népe az idegent,

hajtá Jehudá	S Juda egyszerre	Az Űr Jehudát szentsé- gessé avatta
lèquodsó	Szent lett elötte,	Ès Izrael lett az Ő biro- dalma.
Jiszráël	Izrael pedig	
mámselotáv.	Bírodalmává.	stb. stb.

Az arany ábécés CXIX. zsoltár eredetiben majdnem hõsi versszakokból áll: daktilusos és spondeusos változatokkal. Telekesnél az ábécé föl van tüntetve, de a rimelés ötletszerű és 11—13 szotagos zavart sorok járnak. A szóbeli és szellemi értelem felfogását általában körülírásokkal, toldásokkal véli megadhatni. Szinte magyarul. Egyes magyar nyelvfordító, ámde ez nem elég egy műfordításhoz, mely hûséget kíván. Itt is áll Kazinczy abbeli mondása: „az a mesterség, hogy *úgy*, nem hogy *azt*“.

8. (*Wlassics Tibor*.) E tizenkét vers mottója a reménytelenség, gyûlölség és csalódás idézésébõl áll. Vajjon ez elfogadható költõi alap-e? Elfogadható, mihelyt mögötte igazolt élmény áll. E versek költõje nem megy ilyen messze. Soraiból inkább a szeretet fénysugára villan ki. Fájdalmát és csalódását nem értem, mert élményét elhallgatja. A mottók szerzõinek (Musset, Szendrey Júlia) élményeit ország-világ ismeri. Inkább azt látom, hogy nála a boldogságvágy, a boldog halál, a megsemmisülés várása, a balsors keresése, a halálban levõ megnyugvás emlegetése keresett dolog. Voltaképen a levertség démona ellen küzd. Érzelmisége a szenvedély kimerültségébõl ered. Lelkehagyottan vagy elbágyadó lélekkel, fásultan nézi a mai élet elmûló gyönyöreit. Mindenesetre neki is fáj az emberi álmok törekenysége és az erõszakos ábrándrontás. Egyéni fájdalma keserû ízt hagy szájában. Vonzódik az őszi hullás, elmûlás felé. Szereti õ is a magyar õszt és tavasz-talan érzések háborognak benne. A kormányzóhoz, Adyhoz, Jánosi Gusztáv-hoz intézett verse a szeretet nyilatkozása. Ugyane fûzetben van pár verse hangzatosan németre fordítva.

Morray Gyõzõ.

Reinel János: Új Aurora. Irodalmi almanach az 1930. évre. Bratislava-Pozsony, é. n. 244 l.

Az ízléses, sõt mûvészies kiállítású kötet már kilencedszer jelenik meg a könyvpiacon, hogy izelítõt adjon az elcsatolt területen élõ magyar írók leg-kiválóbb alkotásaiból. Vannak itt régibb nevek, de vannak olyanok is, akik most szólnak meg elõször. Az erdélyiek közül Szántó György, a Délvidék-rõl Kristály István, a felvidékiek egyre növekvõ csoportjából Egri Viktor, Mezei Gábor és Szombathy Viktor elsõ ízben jutnak szóhoz az évkönyv ki-tüntetést jelentõ lapjain.

Tárgyban, felfogásban, kidolgozásban a jó írói alkotások egész sora talál-ható gazdag változatban az ügyes szerkesztésû kötetben. A sajátágos színt képviselõ erdélyi írók igen jelentõs tagjai ennek az írói csoportosulásnak. Reményik Sándor, Szentimrei Jenõ, Bartalics János és Bárd Oszkár költemé-nyekkel szerepelnek. Bárd Oszkár ezenkívül egy kis színdarabot is közzétett a kötetben. R. Berde Mária, Szántó György, Kacsó Sándor, Gyallay Domonkos, Molter Károly és Szabó Mária egy-egy elbeszéléssel emelik az évkönyv mûvészi színvonalát.

A felvidéki írók közül Mécs László, Tamás Lajos és Weinberger Anna versekkel, Tamás Mihály, Egri Viktor, Sebesi Ernõ, N. Jaczkó Olga, Darkó

István, Szombathy Viktor, Mezei Gábor és Tichy Kálmán novellákkal, Bog-nár Cecil és Szeredai-Gruber Károly értekezésekkel jelennek meg az Almanach hasábjain.

A Délvidékről Fekete Lajos, Szenteleky Kornél, Csuka Zoltán, Tamás István költeményeket, Kristály István elbeszéléssel és Farkas Geyza egy hosz-szabb elbeszéléssel kereste fel a tartalmas évkönyvet.

Elismeréssel emlegetjük az almanach íróit, mert ők a magyar gondolat, a magyar érzés lelkes élesztgetői, ők az átszatolt területre ívelő magyar híd-nak túlparti biztos pillérei. Vannak is itt olyan erők és olyan nevek, aminőkkel a csonka haza irodalma is méltán dicsekedhetnék. Egyet azonban legyen szabad megjegyeznünk. Kifogásoljuk a kötet műfaji egyhangúságát. Végeredményben csupa novella és vers, mert a három értekezés igazán csak csepp a tengerben. Kis-faludy Károly százévesnél idősebb Aurórája ugyanezekkel a műfajokkal szóra-koztatta olvasóit; csakhogy azóta megváltozott az emberek érdeklődése, jóval tarkább, változatosabb, sokszínűbb lett az élet, világot átformáló események játszódtak le, nem is számítva a tudomány mérhetetlen fejlődését. Az emberek szívesen olvasnak ma már kritikai, tudományos, dramaturgiai dolgozatokat is és bennünket feltétlenül érdekelnének az átszatolt területek írói törekvései és esztétikai meggyőződése.

Halász László.

Évkönyv. Kiadja az Izr. Magyar Irodalmi Társulat. Szer-keszti Szemere Samu. Budapest, 1929. 360 l. Franklin-nyomda.

Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat többévi szünetelés után 1928-ban újra megkezdte munkáját.

A Társaság igazgatóságában és választmányában a zsidó hitélet veze-tőin kívül számos neves széprő és tudós foglal helyet, többek közt: Balassa József, Bernstein Béla, Blau Lajos, Büchler Sándor, Dercsényi Móric, Edel-stein Bertalan, Fejér Lipót, Feleki Sándor, Fischer Gyula, Friedmann Dénes, Gábor Gyula, Gábor Ignác, Geréb József, Gerő Ödön, Heller Bernát, Hevesi Ferenc, Hevesi Simon, Kecksméti Armin, Kiss Arnold, Kóbor Tamás, Kunos Ignác, Lenkei Henrik, Löw Immanuel, Mahler Ede, Marczali Henrik, Molnár Ferenc, Patai József, Pfeifer Ignác, Radó Antal, Sebestyén Károly, Szaboelsi Lajos, Szemere Samu, Turóczi-Trostler József, Vészi József, Waldapfel János, Weisz Miksa.

Az évkönyv ízléses kiállítású, gondos szerkesztésű, gazdag tartalmú. Magyar irodalomtörténeti vonatkozásúak a következő tanulmányai:

Hevesi Ferenc: *Bánóczi József és az IMIT*. Rövid megemlékezés a kiváló irodalomtörténetírónak a Társasággal való kapcsolatairól.

Blau Lajos: *Mezey Ferenc és az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat*. Értékes adatok a Társulat történetéhez és a megalakulás eszméjének történeti előzményeihez. Az első magyarnyelvű zsidó kalendáriumot és almanachot Horn Ede, a későbbi államtitkár, szerkesztette 1848-ban. (Első magyar zsidó naptár és évkönyv 1848. szökeővre, közrebocsátja a honi izraeliták között magyar nyelvet terjesztő egyesület.) A második évkönyvet az Izraelita Magyar Egyesület adta ki 1861-ben. A harmadik évkönyv közrebocsátása Kiss József nevéhez fűződik 1875-ben. Ezt követte a negyedik évkönyv: az IMIT ma is folyó sorozatának első kötete 1895-ben.

Szemere Samu: *Alexander Bernát emlékezete*. A nagyhatású filozófus és kritikus egyéniségének és pályájának meleghangú jellemzése. Ezt az emléké-

beszédét az IMIT 1928 október 24-én tartott Alexander Bernát-émlékünnepén olvasta fel a szerző: a hálás tanítvány finom tollal megírt lélekrajza a meséről. A tudós mellett kiemeli Alexander Bernátban az íróművészt is: „a nagy kultúrnemzeteknél is csak kevés oly író található, akik elvont eszméket oly homálytalan átlátszósággal, oly színesen és szellemesen tudnának kifejezni, mint Alexander“.

Kóbor Tamás: *Magyar nyelven írt idegen irodalom*. Vallomás a zsidó írók magyarságáról. „A magyar zsidó igen keveset tud a zsidó történelemből, de a magyarban otthon van, mint bárki más. Irodalmában azonosítja magát a nemzeti irodalmi formákkal, hagyományokkal. Ami külön hangot és színt a maga sajátosságai révén az irodalomba visz, nem erősebben elütő, mint a széki hang a dunántúlitól, az alföldi íróé a hegylakóétól, a somogyi kiejtés a palóctól.“ Országunk népét valami csodálatos belső erő kovácsolja össze. „Ez az erő pedig nem más, mint a belső tudat és a már tudattalanná vált elhatározás: magyar akarok lenni és nem engedek magyarságomból. Amíg a zsidóság magyarnak vallja magát, addig az is.“

Heller Bernát: *Arany János viszonya a legendához és az agáddhoz*. Külön is megjelent, külön ismertetjük.

Hevesi Simon: *Az Egyenlőség 50 éves jubileumára*. Megemlékezés Szabolcsi Miksáról és lapjáról.

Turóczi-Trostler József: *A zsidó-német irodalmi kapcsolatok kérdéséhez*. Néhány tanulsága a magyar viszonyokra is alkalmazható. P. J.

Hofbauer Aladár: Riedl Frigyes középiskolai tanítása a magyar regény történetéről. Budapest, 1928. 76 l. Egyetemi. Nyomda.

Ritka jelenség, hogy egy középiskolai tanár hálás tanítványa annyi év-tized múlva is oly szeretettel gondolja egykori mestere emlékére, mint ennek a könyvnek a szerzője. Már több Riedl-adalék jelent meg tollából; érdekesség dolgában ez a megemlékezés sem marad el a többi mögött. Több jellemző adatot közöl Riedl Frigyes életrajzához, hasonmásban mutatja be egyik levélét, bemutatja egyik osztálytársának egykorú rajzát Riedl Frigyes órájáról az 1898—1899. iskolai évből, végül közreadja a VIII. osztályban ugyanakkor végzett tanítását a magyar regény fejlődésének legfőbb mozzanatairól. Ez a szöveg természetesen csak annyit nyújt, amennyit minden lelkesebb középiskolai tanár el szokott mondani tanítványainak Jósikáról, Eötvösről, Keményről és Jókairól; a kegyeletnek azonban mindenesetre nem mindennapi jele a szerző nemes Riedl-kultusza.

Kiss Aladár: Euriál és Lukrécia. Költői elbeszélés négy énekben. Budapest, 1929. 32 l. A szerző kiadása.

A Pataki Névtelen széphistóriáját párosrímű tizenkettősökben dolgozta fel a szerző. Elhagyta belőle a lírai részeket, mellőzte a leírásokat, rövidebbre formálta a széphistória meséjét. Erkölcsi szempontból is változtatott forrásán: „Ne várja az olvasó, hogy sikamlós leírásokkal és buja, értéktelen jelenetekkel tarkítsam a mesét. Ellenkezőleg: megátkoztattam a hiú lovagot, a könnyelmű szerelmest.“ A költemény, néhány kezdetlegessége ellenére is fejlődést ígérő tehetség műve.

Csongor és Tünde. Színjáték öt felvonásban. Írta Vörösmarty Mihály. A Királyi Magyar Egyetemi Nyomdában a Könyvbarátok Szövetsége által közrebocsátott kiadás. Budapest, 1930. 100 l.

A Kádár Livia szép rajzaival díszített kötet a legszebb magyar nyomdai munkák egyike. Ízlés dolgában a magyar könyvkiadóvállalatok méltán igazodhatnak az Egyetemi Nyomdához. A betűk megválogatása, a szöveg keretbe foglalása, a képek elhelyezése általában az egész kiadásban megnyilvánuló leleményesség és gondosság a legkényesebb igényű bíráló részéről is elismerést érdemel.

Prónai Lajos: A puszták börtönében. Magyar hadifoglyok kalandozása orosz Turkesztánban. Az ifjúság számára. Budapest, 1929. A Szent István Társulat kiadása. Ara kötve 4 pengő.

Prónai Lajos, ebben a könyvében, oroszországi hadifogságának élményeit dolgozza fel színesen és élvezetesen az ifjúság számára, de úgy, hogy a felnőttek is gyönyörködhetnek benne. Feltárja a magyar hadifoglytanács és általában a magyar hadifogoly lelkét, amely a távoli, idegen, különös világban a magyar szellem kapcsolataért, gazdagodásáért, fennmaradásaért küzd. Az író megtisztult, kiérlelt tapasztalatait dolgozza fel, egyrészt, hogy élményeit ilyen módon lereagálja, hogy lelki egyensúlyát, szellemi egészséges, harmonikus rendjét kialakítsa és megalkossa, másrészt, hogy az így nyert lelki kincseit hagyományképen és irodalmi gyönyörködtetésre, a jelen és a jövő nemzedéknek rendelkezésére bocsássa. Művében leírja fogságba jutását, a kazalinszki viszonyokat, a kirgiz föld és nép sajátosságait, a turkesztáni látványosságokat, a magyar hadifoglyok életmódját, szenvedését, hazavágyódását, kalandos szokési kísérletet. Különösen finoman és megkapóan rajzolja meg hadifoglyaink lelkületét, szomorú sorsát, hazafiságát. Érdekes és lebilincselő azonban az is, amit a kardiuszki és turkesztáni népről és látványosságairól elmesél. A török-tatár fogságban selymődő hősekről szóló népdalok és népballadák hangján, Mikes Kelemen leveleinek szellemében, a legújabb magyar háborús irodalom hatása alatt, de alapjában teljesen eredeti, egyéni, meleg, hangulatos feldolgozásban korszerűt, melegen nemzetit és mégis emberit nyújt. A példaszerű, hagyományos, hazafias, optimista, ízig-vérig magyar tanár nemes, felsőbbbbséges lelke és szelleme beszél hozzánk és hat reánk a maga hősie szenvedéseivel, lelki erejével, értékes kincsekké feldolgozott élményeivel, melyeket irodalmilag finom, élvezetes és tanulságos formában ad elő tanítványainak és a jövő nemzedéknek, hogy hazáját, hőseit, földjét és népét még jobban tudja szeretni, védeni és tudjon érte majd dolgozni az ősek és a hősök segítségével és szellemében a magyar nemzet javára és felvirágoztatására.

Mivel kevés ilyen megragadóan tanulságos, érdekes, élvezetes, hazafias szellemű, magyar ifjúsági olvasmányunk van, amely tárgyi szempontból becses és művelő, irodalmi stílus, jellemzés, szerkesztés, alapeszme, világnézet szempontjából pedig mintaszerű volna, azért a legmelegebben ajánljuk ezt a rendkívül sok sikerült és jellemző képmelléklettel is bíró, hatásos könyvet az ifjúsági és népkönyvtárakba, olvasótermekbe, megvételre, ajándékkönyvnek jutalmazásául és kedveskedésül, annál is inkább, mert a hazafias, hős, rokonszenves és példás tanár lelkét és szellemét becsülteti és szerettteti meg és állít annak nemes és ércnél maradandóbb emléket, már pedig ennek megkedvelésével nemcsak önmagát becsüli meg a magyar nemzet, hanem saját javára is cselekszik és saját felvirágoztatását segíti elő, sőt biztosítja.

B. M.

Horváth János: Riedl Frigyes levelező tag emlékezete.
 Felolvasta a Magyar Tudományos Akadémiának 1928 május 21-én tartott
 összes ülésén. Budapest, 1928. 30 l. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása.

Arany János képzeletét annyira izgatta Toldi Miklós, hogy az Elő-
 hangban azt írja:

„Rémlik, mintha látnám természetes növést,
 Pusztító csatában szálfá-öklelését,
 Hallanám dübörgő hangjait szavának,
 Kit ma képzelnétek Isten haragjának.“

Sok emberrel vagyunk így. Halljuk a szavát, hangját; nemcsak hang-
 lejtését, de szólásformáit is hosszú időn keresztül megőrizzük, mintha a
 rá gondolás pillanatában elevenen előttünk állana. Némely embernek olyan
 a külső megjelenése, vonzó a hangja, hogy ezzel is jelentőséghez jut s
 évtizedekre érezteti hatását anélkül, hogy tudós fő lett volna.

Mindezt — anélkül, hogy Riedl Frigyesre a legtávolabbról is vonatkoz-
 tatnók — az juttatja eszünkbe, hogy Horváth János Riedl Frigyesről szóló
 emlékezésében a következőket írja:

„Mi még tele vagyunk egyénisége bűvöletével s nem olvashatjuk, hogy
 szinte hangját ne hallanók, ne látnók keze mozdulatait s kérdezve csodálkozó
 tekintetét. Szórend, mondatfűzés, gondolatváltás, hangmelódia, sőt írásjelek
 formuláiban megvan rögzítve számunkra az egész élő ember.“

Riedl Frigyes friss, fordulatos, sokszor sziporkázó előadása ritka bon-
 coló képességű, európai látókörű lélek megnyilatkozása volt. Stílusképző
 erején kívül halhatatlanságának másik alkotója tudományos módszere. Ez
 nála ritka meglevenítő erővel párosul, mely pezsgő életet varázsol a letűnt
 szellemi világba s lüktető elevenességgel szólaltatja meg elmúlt korok halott
 műveltségét és avult divatát.

Riedl Frigyes lelki alkatát részint itthoni környezete, részint külföl-
 dön végzett tanulmányai alakították ki. Heinrich Gusztávtól sajátította el
 a kriticismust, Renan hatása alatt Párizsban vette fel a skepticizmust, a
 természettudományi gondolkodást és a dedukciós módszert Taine-től tanulta.
 Berlinből és Bécsből is sok vonást hozott tudományos felfogásához. Taine
 hatása alatt fejlődött ki Riedl Frigyes legjellemzőbb sajátossága: moment-
 és milieu-tana. Szerinte „bizonyos adott esetben egy költő működése
 főirányában eleve kijelölhető, ha környezetét — mintegy szellemi légkörét —
 és egyéniségét ismerjük. Ezt az irányát leghívebben mutatja Arany János-
 ról írt örökbecsű monografiája, mellyel az irodalomtörténeti monografiáknak
 merőben új típusát alkotta meg.

Sajnos, kisebb tanulmányokon, emlékezésedeken és tankönyveken
 kívül összefoglaló nagy irodalomtörténeti munka nem jelent meg tőle
 nyomtatásban, bár egyetemi előadásaiiban végighaladt az egész magyar
 irodalomtörténeten. A Riedl-jegyzetekben ott lappang egyik legeredetibb
 felfogású irodalomtörténetünk. Ezt az előadásorozatot jeles tulajdonságai
 egyik legkiválóbb tudományos munkáink közé sorozzák.

Riedl Frigyes emlékezete előtt a kiváló emlékezésédiróval együtt
 büszke öntudattal hajlik meg minden irodalomtörténeti szaktudós.

Halász László.

Dóczy Jenő: Arany János. Életrajzok. Budapest, év nélkül. 280 l. Genius-kiadás.

Hogy Dóczy Jenőnek könyve megírásakor milyen cél lebegett a szeme előtt, azt legjobban ő maga mondja meg előszavában. Arany János életének, költészetének rejtélyei előtt a műveltebb magyar közönség nem állhat tovább tájékozatlanul. Dóczy az Arany-kultuszt szeretné melegebbé tenni, hogy a közönség ne csak hódoljon Aranynak, hanem ismerje és szeresse is. Ezt a célt sikerült elérnie.

Hat életképet ad Aranyról és két tanulmányt. Ígéri, hogy az életképeket folytatni fogja. Ezt örömmel várjuk, különösen Arany pesti életéről, mert itt a körösi tanárság után azonnal a temetése következik.

Mielőtt a könyv olvasásához fogtunk, attól tartottunk, hogy minduntalan bántóan fog előbukkanni az a mód, ahogy a könyv készült: a költő verseiből és levelezéseiből fogja Dóczy rekonstruálni Arany életét. Ha ez nagy ritkán elő is fordul, mégis erős egyéni felfogással megírt, érdekes epikai értéket nyújtanak az életképek.

A Tengerimorzsolás-ban és Janika nagy bűné-ben Arany gyermekkorát, Egy téli éjszaka-ban a kisújszállási fiatal tanító megrázó vallási kételyeit és más lelki küszködéseit írja le, kidomborítva Csokonai hatását a fiatal Aranyra. A csonkatorony aljában c. életképben Petőfi látogatja meg a költőt, A körösi tanár-ban pedig Gyulai Pál és Kemény Zsigmond. Ez az elbeszélés tette Dóczyt leginkább próbára. Egyetlen, amit felhozhatnánk ellene, hogy a főszereplőnek e társaságban és társalgásban kissé negatív a szerepe. De ez csak látszat, csendességével is Arany győztes a szemünkben. Az utolsó életképben Arany egyik diákkori barátjával, egy félig élő, félig költött személlyel mondatja el a költő temetése után emlékezeit.

Az életképeket két tanulmány követi. Arany neuraszténiáját tanulmányozva, Dóczy egészen új szempontból vizsgálja a költő szenvedéseit. Hasonlóan értékes az Arany János mint kritikus c. cikk is.

A második kiadás számára van néhány apró kifogásunk, melyek nagyjából sajtóhibából keletkeztek. Éjszaka (41. l.) az Akadémia helyesírása szerint éjtszaka. Pár év előtt (1921) helyesen: pár évvel ezelőtt. Bármennyire is megokolt Petőfi haragja a kritikusokra, mégis szelídíteni szeretnők ezt a Petőfiről írt kifejezést: kaján vigyorgás (101. l.). Egy ilyen époszt vérévé tanulná a nép (105. l.), helyesen: tanulna.

Szabó István Andor.

Pitroff Pál: Bevezetés az esztétikába. Budapest, 1930. 116 l.

Pitroff Pál esztétikai vizsgálódásai nem ismeretlenek a magyar tudományos közönség előtt.

Mostani műve is értékes tanulmány. Az esztétika és feladata, a művészetbölcselet és művelői, az esztétika fontosabb irányai, a művészet, művész, az élmény és az ihlet, a szimbólum s a szemléltető forma, a művészi formálás és stílus, beleérzés és tárgy, a szimbólum és a harmónia, objektíváció és műélvezet, tetszés, ízlésképletek, a tetszés és a játékelmélet, az értékelés, a szépérzelmek és a harmónia, a művészetek alapirányai, stílus és világnézet, a nemzeti jelleg a művészetekben, a l'art pour l'art és a művészeti irányok elágazásai, osztályozása c. fejezetek merítik ki a könyv anyagát. Megállapítani igyekszik a pszichológia és a logika határvonalát s vizs-

gálódásai eredményeként arra a következtetésre jut, hogy az esztétika csak azokkal a tényekkel foglalkozik, amelyek a művészetekkel összefüggésben vannak. A szimbólumot, az érzelmeket, gondolatokat közvetítő képek formálódással és formálással válnak kifejezőkké. Ebben a formálódásban és formálásban belső törvényszerűségek szerint célirányosság van, mely az érzelmek közt első fokon intuitív. A célirányosságok hatása alatt a szimbólumok világának megalkotója a művész, aki a kapott kultúrájából fantáziájával intuitíve és logikusan teremt. Az önként adódó és a céltudatos formálás együtt hozza ki a felsőbb formakötéseket, a stílust. Ha a sokféle formakötés (stílus) megfelel a belső rendnek, akkor harmónikus. Ez a harmónia az értelmi és érzelmi elemek kiegyensúlyozódása vagy kiegyensúlyozása. Az ízléskérdéseken, a tetszésen át állapítjuk meg ennek az egyensúlynak a mértékét s azt, hogy az alkotás mennyire szép (értékelés). A tetszés úgy kapcsolja az embert a művészet világába, mint a lelkiismeret az erkölcsébe. Aszerint, hogy az értelmi vagy az érzelmi elemek uralkodnak-e a művészen, impresszionistának, illetőleg expresszionistának mondjuk. Az impresszionizmus nagyjában a naturalizmusnak, az expresszionizmus pedig az idealizmusnak felel meg. A kettő közt áll az a vegyülés, melyet a magyar kritika realidealizmusnak nevez.

Ezekben ismertetjük a könyv tartalmát. Az író a tudomány eddigi megállapításait gondosan igyekezett felhasználni. Elég nagy irodalomra támaszkodott s azt gondosan be is vonta tanulmányába. A tételeivel ellentétes nézeteket alig említi, nem polemizál, szigorú következetességgel bizonyít s igyekszik magát függetleníteni Gyulai Pál, Beöthy Zsolt és Pekár Károly nehezen kerülhető útjelzésétől. Ha itt-ott szabatosabb lenne a tételek fogalmazása, kifogást alig lehetne e teljességre nem törekvő, de érdemes munka ellen felhozni.

h. b.

Az Országos Gárdonyi Géza Irodalmi Társaság évkönyve.
Szerkesztették: Simon Lajos és Móra László. Az OGGIT kiadása. Budapest, 1929. 328 l. Buzárovits-nyomda, Esztergom.

A rendkívül tevékeny munkásságú Társaság két célt szolgál: lankadatlan szeretettel ápolja Gárdonyi Géza emlékét s évről-évre erősödő írói körbe egyesíti a magyar tanítóságot és tanárságot. Működésének első három esztendőjéről (1922—1925) első évkönyvében található meg az adatok, az újabb három évről (1926—1928) a most megjelent kötetben.

Az évkönyv magyar irodalomtörténeti vonatkozású tanulmányainak sorát Móra Ferencnek Gárdonyi Gézáról szóló megemlékezése nyitja meg: *A láthatatlan embernél*. A cikkíró a kommunizmus bukása után járt Egerben s látogatása alkalmával több érdekes megfigyelést tett az íróról.

Pintér Jenő: *Gárdonyi Géza beválasztása a Magyar Tudományos Akadémiába*. Lovelező taggá 1910-ben, tiszteleti taggá 1920-ban választották meg az író. A cikk közli a tagajánlások szövegét.

Benedek Elek: *Gyermekirodalmunk Erdélyben*. Hogyan indult meg a Cimbora, kik voltak az első munkatársai? (Berde Mária, Gulácsy Irén, Krüzselyi Erzsébet, Tessitóri Nóra, Csűrös Emilia és mások.)

Hegyaljai Kiss Géza: *Gárdonyi és Az én falum*. Gárdonyi természet- és emberszeretetről. Cáfolja azt a feltevést, hogy Az én falum Mikszáth Kálmán Jó palócinak hatása alatt fogant s valószínűtlennek

tartja a borsodmegyei hatást is. A nevezetes könyvnek nincsenek olyan ismeretű jegyei, melyek a borsodmegyei nép kizárólagos sajátságai volnának.

Körösi Henrik: *Költő és tanító*. Jegyzetek Az én falum-hoz és írójának a természethez és az egyszerű emberekhez való benső viszonyához.

Simon Lajos: *Répássy János és Gárdonyi Géza*. R. J. 1878-tól 1881-ig volt G. G. tanára. Az egri érseki tanítóképzőintézet akkor még csak három évfolyamú volt. R. J. erősen hatott az író ifjúkori fejlődésére s G. G. később is hálásan emlékezett meg egykori magyar tanáráról.

Köveskúti Jenő: *Gárdonyi és a kritika*. Az íróra vonatkozó méltatások áttekintése. (Beüthy Zsolt, Oláh Gábor, Kéky Lajos, Sik Sándor, Brisits Frigyes, Alszegehy Zsolt, Benedek Marcell, Schöpflin Aladár, Pintér Jenő, Zsigmond Ferenc, Voinovits Géza.)

Földes Géza: *Gárdonyi „bolondjai”*. Visszaemlékezés arra az időre, mikor Gárdonyi a Magyar Hírlap belső munkatársa volt. Gárdonyi olykor tréfás apróhirdetéseket is írt a lap számára s ezekre komoly ajánlközlések jöttek az olvasók részéről.

Szentimrei Márta: *Egy író-tanítónő története*. Adatok Fehér Krisztina író-nő életéhez.

Trencsény Károly: *Shakespeare rólunk, magyarokról*. Shakespeare egyszer sem említi Magyarországot, ellenben előfordul drámáiban egy „erdélyi ember” és a „magyar király” megemlézése. P. J.

Hangay Sándor: Kék Könyv. Budapest, 1928-tól.

1928 októberétől 1929 decemberéig öt kötet jelent meg a neves költő Kék Könyvéből. Ezeknek a testes köteteknek mindegyikét elejétől végig Hangay Sándor írta. Van ezekben a kötetekben vers, műfordítás, elbeszélés, kis regény, színmű, kritika, társadalmi cikk és népszerű tudományos értekezés bőségesen. Egy rendkívül termékeny és igen eleven szellemű író változatos termése.

Irodalomtörténeti és kritikai vonatkozású cikkei: Költő-e Babits Mihály? (I. kötet); Révay Mór János portréjához. (I.); Akikkel elindultam (II.); Riportlapokról (III.); Tavalyi prózatermésünk mérlege (III.); A Világ-könyvtár ötvenedik kötetén túl (III.); Baj van a Nyugaton (IV.); Mi lett Petőfi teljes olasz fordításával? (IV.); Könyvek a mérlegen (IV.); Ártatlan csetepatém Gyóni Gézával (V.); Kritika a kritikáról (V.); Könyvek a mérlegen (V.).

Rácz Lajos: Irodalmunk „nemzetietlen korának” okai. Az Országos Református Tanáregyesület évkönyve az 1927—28-ik tanévről. Debrecen, 1928.

Rácz Lajos sárospataki ref. teológiai tanár felolvasása az Országos Ref. Tanáregyesület 1928. évi május hó 30-án Budapesten tartott közgyűlésén, melyben nagy politikai és irodalomtörténeti apparátussal fejtegeti azt a két kérdést, hogy a) mi vetkőztette ki a XVIII. században a magyar embert nemzeti nyelvéből és érzéséből, vagyis mi idézte elő a nemzetietlen kor bekövetkezését? b) mi okozta a XVIII. században a magyar irodalom hanyatlását? Vizsgálódásait a következő pontokba foglalja össze: Az erdélyi nemzeti fejedelemség megszűnése; a bécsi udvartól alkalmazott erőszakos germanizáló politika, mely addig is, míg a német nyelv használatát minden téren keresztül nem viheti, az állami életben a latint tette hivatalos nyelvvé; a

római katolikus vallásnak nem kedvező könyvek kinyomásának vagy az országba való behozatalának eltiltása; a protestáns iskolák megszüntetése, lefokozása; a protestáns diákok külföldi tanulmányozásának megszorítása; tehát a magyar irodalom korábbi főművelői: a protestáns papok és tanárok irodalmi munkásságának guzsbakötése, elfojtása; a latin nyelv kultusza a főpapok és jezsuiták részéről; a francia és német nyelv kultusza a bécsi udvarba seregülő fő- és köznemesség részéről. Rácz Lajos felhozott okainak egy része helytálló, de más része csak akkor volna elfogadható, ha az irodalom fogalmát a protestáns szellemű és vallásos irodalomra szorítanánk. Mert például a protestáns szellemű írók és irodalmi termékek zaklatása nem magyarázhatja meg, hogy miért nem fejlődött egyfelől jelentős katolikus szellemű, másfelől teljesen világi irodalom. Kétségtelen oka a XVIII. század közepe nemzetietlenségének az udvar idegen nyelve és szelleme, mely végzetes hatását nemcsak a közélet terén, hanem a társadalomban is érezte. Magához vonzotta a főurainkat s nemzeti szellemükből s nyelvükből kivetkeztette. Míg egy századdal ezelőtt a francia irodalom az udvar és az udvari élet körébe lépett főurak támogatásával virágzott fel, a magyar irodalomra nézve ez irányból dermesztő s minden életcsírárt megölő szél fújt. Kivesztek a költészetet művelő Balassák és Trinyiek s a nagyuraknak éneklő Tinódiak és Gyöngyösiek alól kicsüszott a talaj. Az irodalom hanyatlásának másik általánosabb oka az egész nemzetet egyetemesen foglalkoztató nagy eszme s ami ezzel összefüggőnek látszik: a vezető egyéniség hiánya. A nemzeti szellem életében a foglalkoztatás hiánya nem pihenés, hanem visszaesés. Az előző korokban a reformáció, ellenreformáció, a nemzeti szabadságharcok foglalkoztatták a nemzetet, a következő korokat is egyetemes nagy eszmék fűtötték: a magyar nemzetiség megtartásának, kifejtésének eszméi, melyek mind megtalálták méltó képviselőiket is. Ilyen eszme a XVIII. század közepén nem volt s részben ez tette lehetővé a Rácz Lajostól oly pontosan felsorolt nemzeti szellem-ellenes jelenségeket is, politikai és irodalmi visszahatás nélkül. Még azt is fel lehetne említeni, hogy e korszak a külföldön is inkább tudományos, mint szépirodalmi korszak volt, a tudomány pedig, természeténél fogva nem oly nemzeti jellegű, mint a szépirodalom. Mindent összefoglalva, Rácz Lajos nagy szorgalommal összehordott adatai sokat megmagyaráznak, de nem mindent s bizonyos részükben, az irodalomtörténet egyetemes szempontjából tekintve, nincsenek minden egyoldalúság nélkül.

N. S.

Molecz Béla: A nyelvújítás korának nyelvszépítő törekvései.

A szentesi m. kir. áll. Horváth Mihály-reálginázium 1928—29. évi értesítője, 3—22 l.

A szerző, a nyelvtudomány régi művelője, ezen értekezésében a nyelvújítás korának azon törekvéseit foglalja össze, melyek a nyelv fejlesztése mellett annak szépítését is célozták. E törekvések középpontja természetesen Kazinczy, ki veleszületett s kitünővé fejlett ízlésével nyelvünket nemcsak kifejezővé, hajlékonnyá és sokszínűvé, hanem egyszersmind széppé tenni is iparkodott. A szerző e nyelvszépítő törekvéseket nem a mi korunk szemével, hanem Kazinczyék szempontjából nézi; e tekintetben gyakran idézi az egykorúak nyilatkozatait. Ez értekezésben azon nyelvszépítő törekvésekről van szó, melyek az alak- és mondattan körébe vágnak. (A hangtan körébe tartozó jelenségeket a nevezett iskola 1927—8. évi értesítőjében közölte.) Minthogy Kazinczy

úgyszólván minden nyelvújítási jelenséget széptani szempontból is mérlegelt, a szerző szinte a nyelvújítás egész területét érinti, hosszabban időzven ott, hol a nyelvészépítő törekvés egészen nyilvánvaló. Részletesen szól a szók meg- rövidítéséről; szép számmal idézi erre vonatkozólag a kiválóbb neológusok és orthológusok véleményeit mellette és ellene. Sorra veszi a németes igető- összetételeket, az újszerű képzéseket; az új képzők közül azokat, melyek nyelvújítóink szemében különösen szépnek látszottak. Jelentős pont az ikes és szenvedő igeragozás kérdése, a szépség szempontjából megvilágítva. Azután a nyelvújítás főbb mondattani jelenségeit tárgyalja. Az értekezés tanúsága az, hogy nyelvújítóink a nyelvet határozottan szebbé is tették. „Ami szükség- telen, hibás, ízléstelen, a nyelv természetével ellenkező alkotás merült fel, nagy- részben ismét feledésbe merült és megmaradt, ami feltétlenül szükséges, ami jó, a nyelv szellemével megegyező, ami szép.”

N. S.

Kőmíves Kolos: Bánk bán háromfelvonásos tragédia a XIX. század elejéről. Szombathely, 1929. Különlenyomat a csornai pre- mentrei kanonokrend szombathelyi gimnáziumának 1928—29. évi értesítőjéből.

A tragédia, melyet Kőmíves Kolos kiadott és bevezetéssel ellátott, a szombathelyi prementrei gimnázium tanári könyvtárában található. A 78 lapból álló kézirat Hajós József pesti kispap másolatában maradt fenn. Szer- zője, Kőmíves feltevése szerint, Horváth József Elek volt, ki több eredeti és fordított színdarabot hagyott hátra kéziratban. Horváth József Elek Szom- bathelyen végezte a teológiát, de később kilépett a papirendből és 1829-ben a kaposvári kir. gimnázium igazgatója lett. Bánk bánja 1816—1818 között keletkezett. Kőmíves részletesen ismerteti a drámát és megállapítja forrását (Bonfini, Heltai Gáspár) és megállapítja, hogy a tragédiában — bár az ese- mények csoportosítása nem egyezik meg teljesen a történeti valósággal —, megvan a történeti levegő, különösebben a szereplő személyek jellemében. A jambusi sorokban írt dráma nyelve Berzsenyi hatását érezteti. Kőmíves értékelése szerint ez a tragédia a XIX. század eleji színművek egyik legjobb darabja. Jóval elmarad ugyan Katona tragédiája mögött, de Katona egyéb színműveinél különb. Ez az utolsó megállapítás túlzás, Kőmíves megfede- kezett Katona Jeruzsálem pusztulása című művéről. Kőmíves hasznos szol- gálatot tett, hogy az eddig ismeretlen Bánk bánt gondosan kiadta.

Perényi József.

Lugosi Döme: A piaristák szegedi drámajátékai. Szeged, 1930. Hírlapkiadó- és Nyomdavállalat r.-t. kiadása.

Lugosi kis munkája, mely részben (a 5—19. lapig) az Irodalomtörténeti Közleményekből (1929., II., III. füzet) különlenyomat, igen hasznos adattár, amely a piaristák szegedi gimnáziumában előadott színjátékokról számol be 1715—1800-ig. Az adattárt egy „Tájékoztató” egészíti ki. Ez az adattár latin szövegének magyar kivonata, melynek célja, hogy az adatokat a latn nyelvben kevésbbé jártas közönséggel is megismertesse. A kétíves füzetben érdekes illusztrációt közöl Lugosi. Így egy iskolai drámajáték képét (egykori fametszet), Perczel Imrének, az első szegedi magyar drámajáték szerzőjének és Dugonics Andrásnak névaláírását facsimilében, az első könyv címlapját a szegedi színházról és az első szegedi drámajáték színlapjának kibővített fény- képmását. Lugosi Döme gondos és lelkiismeretes adattára dicséretet érdemel.

Perényi József.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.

Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Gulyás Pál, Halász László, Pintér Jenő.*)

I. Folyóiratok.

Akadémiai Értesítő. — 1929. évf. 6—9. sz. Berzeviczy Albert: *Megemlékezés id. Szász Károlyról születése századik évfordulója alkalmából.* Lelkének gazdagsága mellett is megőrzött összhangja s egyensúlya magyarázója roppant munkásságának. Páratlan világirodalmi műveltsége s ezáltal kifinomult ízlése talán legfontosabb tényezője irodalmi szerepének, mert elmondható, hogy ő gazdagította legtöbb értékes idegen irodalmi elemmel saját irodalmunk eszme- és formavilágát. — Horváth János: *Szász Károly emlékezete.* Szász Károly nem spontán, teremtmő költői tehetség volt, hanem a legfogékonyabb irodalom-impresszionisták egyike. Benne u. i. az irodalom, a költészet benyomásai csaknem mélyebbre hatoltak s hatékonyabban ihlették alkotásra, mint az életé. Ihlete mintegy folytonos készenlétben van s benyomást, alkalmat, eszmét, témát üstökön ragadva, érelés nélkül rögtönöz. Ami a kifejezést illeti, annak ő mindenkor jeles művésze volt. Stílus-érzéke szinte alkotóerőszámba megy. Az ő költészete nem pusztán lélektani kénytelenség; ősz, műérzék, ízlés, alkotás-becsvágva: erősen résztvesznek sugalmazásában. Vannak azonban tartós, nagy érzései s köztük első helyen a családi szeretetét. Hiányzik belőle minden elfogultság. Túlzást legfeljebb boldogsága rajzaiban ha találunk. Még a hazaszeretete, ez egyik leghevülenebb sugalmazója sem ragadja szónoki fellengésekre s elietett ítéletekre. Valóságos emlékbeszédek, költői esszék az ő ünnepi ódái, érzés és tanulmány többnyire szerencsés szövetkezésének termékei. Nem jól fogjuk fel Szász Károly költői jellemét, ha ilyenmő költeményeinek aránylag nagy zömét az alkalmi parancsszavából magyaráznók. Nem az alkalmat, hanem a tárgyat ragadta ő magához, ihletre szomjasan. Összes irodalmi munkásságából drámái morzsolta szét leghamarább az idő. Az epikában szerencsésebb volt. Itt a részletek szépsége, a nyelv varázsa jobban feledtetik a koncepció gyöngéit. Műfordításai szerves része a magyar klasszikus irodalomnak. Leginkább oly egyéniségek és stílnemek megszólaltatása sikerült neki, aminőkhöz hasonló, rokonok saját klasszikus költészetünkben is díszlettek. Általában a legnagyobbakkal hiú versenyre kelni nem iparkodott, de igenis, követve vezérfényüket s ott járt nyomukban, mint példájuktól áhítatra gerjelt munkatársuk, alázattal s lankadatlanul vetve, aratva övelük. — Berzeviczy Albert: *Beszéd a Jókai-síremlék felavatásán* 1929 jún. 2-án. A Jókai-síremlék gyűrűalakja példázni

látszik az örökkévalóságot: a Jókai halhatatlanságát, míg köveinek az idővel dacolni hivatott szilárdsága az ő alkotásainak maradandóságát hirdeti. — Berzeviczy Albert: *Megemlékezés gróf Andrássy Gyuláról*. Gróf Andrássy Gyula főműve: „A magyar állam fennmaradásának és alkotmányos szabadságának okai” alapvető jelentőséggel bír, mint a magyar történelemnek politikai, jogtörténeti és történetbölcseleti mélyreható és a legmagasabb szemponthoz emelkedő elemzése. — Balogh Jenő: *Adatok az Akadémia történetéhez és jövő munkaterveink*. Az 1929 május 12-i ünnepi közülésen bemutatott főtitkári jelentés. — Császár Elemér: *Ünnepi beszéd Lehr Albert sírmlékének leleplezése alkalmából* (1929 jún. 11-én). Hogy a Toldi-ban rejlő nagy erkölcsi és esztétikai erő szétáradt az egész magyar földön, abban jelentős része van Lehr Albertnek is.

Budapesti Szemle. — 1929. évf 10. sz. Gálos Rezső: *Egy ismeretlen Bánk Bán-dráma*. Kőműves Kolos szombathelyi tanár gimnáziumának régi kéziratait rendezgetve bukkant rá egy — sajnos — címlap nélkül szűkölködő, háromfelvonásos szomorújátékra, egy eddig ismeretlen Bánk-tragédiára. A darab nem vetekszik Katonáéval, sok naivság van benne, de helyenkint oroszlán-körmöket is árul el; kezdő munkája valakinek, de mind tárgyával, mind iratásának idejével irodalomtörténeti jelentősége van. Szerzőjét nem ismerjük. Kőműves megállapítása szerint Hajós József, későbbi veszprémi kanonok írta le pesti növendék-pap korában, 1815—1819 közt. Szerzője talán Horváth József lehet, aki Szombathelyt, 1825-ben megjelent költeményeit gróf Erdődy Kajetánnak ajánlotta. A drámának hibája, hogy szerzője nagyon ragaszkodik forrásaihoz (Bonfinihez és Fesslerhez) és igazi formáló ereje nincs. A darabnak irodalomtörténeti jelentőséget ad az a körülmény, hogy ugyanabból az időből s egymástól függetlenül immár harmadik Bánk bánunk került elő. Más-más felfogással készült mindegyik, de az idegenek gyűlölete valamennyinek megadja erős nemzeti bélyegét, a korszerűségét, azt a vonását, hogy a mult század elejének hangulata költőinknél éppen Bánk tragédiáján át szólal meg. — Kéky Lajos: *Benedek Elek* (1859—1929). Talán egyetlen írónk sincs, ki annyira csitíthatatlan vágóvándorral sóvárogna vissza szülőföldjére s annyira idegenül érezné magát a fővárosban, mint Benedek Elek. A szülőföldjétől s ifjúságától elválasztó térbeli és időbeli távolság eszményítő hatása megszépíti azt a kis székely világot, mely regényeinek és elbeszéléseinek vágyait és alakjait szolgáltatja. Írói értékére vonatkozólag maga teszi azt a vallomást, hogy az arany középszeren felül soha nem emelkedett. Emlékét a legfogékonyabb szívekbe írta be: a gyermekekébe. — 11. sz. Olay Ferenc: *A magyar színjátszás története az utódállamok területén* (1918—1928). A hiteles adatokra támaszkodó hosszabb tanulmány, azokat a tervszerű erőszakoskodásokat ismerteti, melyekkel az utódállamokban a magyar színházat tönkretették. — Hankiss János: *A tudomány a szépirodalomban*. (II.) Jules Verne műveinek részletes elemzése a címben írt szempont szerint. — Berzeviczy Abert: *Fraknói Vilmos sírmléke előtt*. (Ünnepi megemlékezés a jeles történetíró sírmlékének a budapesti kerepesi-úti temetőben (1929 okt. 10-én) történt leleplezése alkalmából.) A történelmi érdeklődés és ismeretvágy még sok évtizeden át fog bőven meríteni az okulás ama gazdag forrásaiból, amelyeket Fraknói 63 évre terjedő munkássága számunkra feltárt. — 12. sz. Papp Ferenc: *Gyulai Pál Gernyeszegen*. Gyulai Pál 1851 május 23-tól 1852 november közepéig tar-

tőzködött Erdélyben, Gernyeszegen, mint gróf Teleki Domokos titkára. Ez az időszak írói és költői egyéniségének fejlődésében az erőgyűjtést jelentette. Jó szolgálatot tett neki a kb. 6000 kötetre terjedő könyvtár is, melynek rendezésére maga vállalkozott. (A gernyeszegi élményeknek és tanulmányoknak Gyulai költészetében mutatkozó nyomaira a szerző adatszerűleg is utal.) — Hankiss János: *A tudomány a szépirodalomban: Jules Verne*. (III. és bef. közl.) Verne nagy ötlete: a tudomány értékesítése a szépirodalom javára. Balzac és a naturalisták módszert kértek kölcsön a természettudományoktól s mert koruk emberei akartak lenni, a regényt a természettudomány szolgátságába hajtották. Verne a tudomány anyagát használja fel, de megőrzi az irodalom módszerét s a maga világnézetét.

Debreceni Szemle. — 1929. évf. 7. sz. Gulyás József: *Zempléni Árpád hátrahagyott versei*. Zempléni Árpád a Nemzeti Múzeumban s a sárospataki főiskola levéltárában található kiadatlan kéziratának bizonyága szerint élete vége felé szívesen foglalkozott műfordítással. — S. Szabó József: *Ki volt az 1556. évi váradi énekeskönyv emendatora?* Adatok Literatus Ferencről (alias János deák-ról) az 1566-ik évi váradi énekeskönyv állítólagos emendátoráról a Debrecen város jegyzőkönyvében olvasható (1573. és 1574. évi) feljegyzések alapján.

Deutsche—Ungarische Heimatsblätter. — 1929. évf. 1. sz. Béla v. Pukánszky: *Die Anfänge der deutschen Kalenderliteratur in Ungarn*. A magyarországi németnyelvű naptárirodalom első nevezetesebb művelői a bártfai származású Heinisch György (1549—1618) és a kősmárki „császári matematikus Frölich Dávid (1600—1648). — 2. sz. Béla v. Pukánszky: *Lessing und Franz v. Kazinczy*. Lessing munkásságából főképp a tanító mesék és a színdarabok érdekelték Kazinczyt. — 3. sz. Jolantha v. Pukánszky—Kádár: *Die Anfänge der ungar. Schauspielkunst und das deutsche Theater in Ungarn*. Értekezés a magyar színművészet kezdetéről s a német színházhoz való viszonyáról. — Johann Koszó: *Über Wielands Beliebtheit in Ungarn*. Wieland magyarországi kedveltségének irodalmi nyomai szinte a világháborúig kimutathatók. — Stephan Kozáky: *Holbeins Einfluss im ungarischen Todesgedicht an Georgius Pesti*. Holbein hatása Pesti György haláltáncénekére. (Részlet a szerzőnek a Haláltánc története c. németnyelvű háromkötetes sajtó alatt levő művéből.) — 4. sz. Johann Koszó: *Der deutsche Methodenstreit und die ungarische Literaturgeschichtsschreibung*. A magyar irodalomtörténetírás sokat köszönhet a németnek s fejlődése folyamán — ami a módszert illeti — hasonló válságokon ment át, mint emez; remélhető, hogy e válságokból éppen úgy megerősödve is fog előbbre haladni. — Jolantha v. Pukánszky—Kádár: *Wiener Bühnenüberlieferungen im ungarischen Volksstück*. (I. Das Volksstück als Literaturgattung.) A magyar népszínmű, amely kezdetben a bécsi népdramák befolyását mutatja, későbbi fejlődése során — az irodalom népies irányának hatására — mind nagyobb eltérést mutat előző mintaképeitől.

Egyetemes Philologiai Közlöny. — 1929. évf. 4—7. sz. Eckhardt Sándor: *Középkori természetszemlélet a magyar költészetben*. Az ókori természettudomány számos becses megállapítás mellett sok misztikus és naiv hiedelmet sorozott a természeti tények tárába. Talán a Kr. u. II. században

Alexandriában készült az az ismeretlen szerzőtől való könyv, amelyet Physiologus címen emlegetnek s amely valószínűleg iskolai célokra szánt kivonatos egybeállítása az antik monstrum-hiedelmeknek. A középkor átvette és nagy latin enciklopedikus művein keresztül fönntartotta az eredetileg görög nyelven írt Physiologus-t, sőt újabb állatjellemezéseket csatolt a régi gyűjteményhez, mely így közkinccsé vált az egész európai kereszténységben szimbolikus értelmezésével együtt. E mű csakhamar a költők és írók kedvelt forrása lesz s már a középkori költészet él oly hasonlatokkal, melyekhez a Physiologusban szereplő állatok csodás tulajdonságainak is közük van. A magyar irodalomban e munka fordítása még nem ismeretes, de a benne foglalt különös állathiedelmek a magyar költészetből sem hiányoznak. Régibb költészetünk ily csodás hagyománnyal terhelt állatai: a pelikán, baziliskus, párdue, áspis, unieornis, krokodilus, fönix, szalamandra, páva, hattýú, gerlice. Az idetartozó gazdag idézetanyag bizonyossága szerint az említett könyv csodás vonatkozásainak képzeletizgató hatása a műköltészet közvetítésével a néphez is eljutott s nyomai a költészet területén kívül szinte a legújabb időkig kimutathatók. — Boda István: *Arany János „különös természete“ és az Arany-balladák megrendült lelkű hősei.* (IV.) Az Arany-balladák elemzése ugyanazt a képet adja költőnk egyéniségéről és fejlődéséről, mint az életrajzi adatok. A költő magabavonulása, magára kényszerített közönye megbirkózott a beteges hajlamosságokkal és lehetővé tette az öregedő nagy művésznek, hogy közvetlenebb őszinteséggel jelenítse meg érdeklődési körét balladáiban is. — Waldapfel József: *Ovidius Amores-ének magyar fordítása 1819-ből.* Peretsényi Nagy László Ovidius Názónak Enyelgése c. művének ismertetése.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1929. évf. 4. sz. Czeizel János: *Kazinczy tudományos tollharcai.* (II. és bef. közl.) Kazinczy Ferencnek Beregszászi és Sipos műveiről írt bírálata a Tud. Gyűjt. 1817. évfolyamában jelent meg. E kritika a nyelvújítási harc egyik legfontosabb irata, mert túlságosan merész állításai döntő fellépésre kényszerítették Kisfaludy Sándort és társait. A széphalmi mester oly merész elveket hirdetett, hogy leghívebb tanítványait is gondolkodóba ejtette. — Waldapfel József: *Jeruzsálem pusztulása.* (II. és bef. közl.) Katona József ismert színdarabjának folytatólagos elemzése. A szerző végső megállapítása szerint: „igaza van Bayernak és Rákossinak: a Bánk bán megjelenése idejéig senki ennél különb eredeti drámát nem írt“, s a Jeruzsálem pusztulása méltó törekvése s magában is jelentős emléke száz év előtt ismeretlenül elhunyt s méltóképen még mindig nem ismert legnagyobb drámaírónk alkotótehetségének.“ — Speneder Andor: *Werner Gyula* (1862—1926). Janus-arca van Werner Gyula művészetének; korrajza Jósika-, Jókai-féle hagyományokból sarjad ki, pszichológiája a realizmus felé hajlik el. Mesemondása, bonyolítása, szerkesztése tipikusan romantikus, eszmévilága korszerű: a kilencvenes évek politikai mozgalmainak visszhangja. Ez a kettősség jelöli meg Werner helyét a magyar irodalomban is. Művei átmenetül szolgálnak két irány: a magyar történeti regénynek romantikus és modern korszaka közt. — Morvay Győző: *Eötvös József báró levelei fiához, Eötvös Loránd báróhoz.* (I.) Adatközlés. — Zlinszky Aladár: *Allegória-e A ledőlt diófa.* Az Irodalomtört. Közl. 1929. évf. 3. füzetében Waldapfel József azt állította, hogy Baróti Szabó Dávidnak Egy ledőlt diófához c. költeményét eddig rosszul magyarázták, mert az „közvetlen lírai szemlélés“ s ezt az allegóriai bole-

magyarázás ellaposítja. A szerző kimutatja, hogy ez a felfogás tévedés, s éppen W. J. esett abba a hibába, hogy e költeményt nem a költő korának, hanem a mi korunknak szemével nézte. — Lukosics Pál: *Méliusz Juhász Péter a nagyváradi hitvitáról és Debrecen feldúlásáról*. Méliusz Péter 1569. szept. 29. és 1570. nov. 26-án kelt magyar nyelvű levelének közlése a gr. Zichy-család zseléi levéltárában található eredeti kéziratok alapján. — Adatközlések: Waldapfel József: *A bor és víz pásztolódásai és rokonai*. — U. a.: *Baróti Szabó Dávid levele Vályi Andráshoz*. (1794.) — Kozocsa Sándor: *Amade László ismeretlen levelei*. (1731. IV. 18., — 1736. I. 7., — 1732. V. 8.) — U. a.: *Orczy Lőrinc levele*. (1742. V. 31.) — U. a.: *Rebellis-ének a Pérolázadásról*. (1735. IX. 30.) — U. a.: *Szász Károly ismeretlen str-versei*. — Timár Kálmán: *Vásárheli András vértanuhalála*. — U. a.: *Czompó Gábor Ossian-törredékei*. — Gulyás József: *Petőfi-vers?* (Az Irodalomtört. Közl. 1920. évf. 207. lapján közölt bordal változata megvan a sárospataki kézirtattár 1772. sz. kötetében.)

Lantos Magazin. — 1930. évf. 1. sz. Miklós Jenő: *Ady Endre rózsája*. A „Fehér leány virág-kezeli” c. Ady-vers története. — *Két ismeretlen Ady-levél*. Adynak 1915 márc. 9-én és 1916 nov. 19-én írt levelei (egy-egy nyíregyházi gimnázistához). — Dénes Sándor: *Egy ismeretlen Ady-vers*. Ady „Tánciskolában” c. 24 soros (barátja kedvéért írt) versének története és közlése.

Literatura. — 1929. évf. 10. sz. R. M.: *A történelmi nevezetességű Ady-vita*. (Vadnai Béla dr. két nagy magyar íróról.) Lévy József egykori, Rákosi-Gyóni-kultuszával szemben Ady mellett állást foglaló nyilatkozatának története. — Brachfeld Oszkár: *Magyar irodalomtörténet — kínai nyelven*. Hír arról, hogy Wu Kang, a kantoni egyetem Párisban tartózkodó, megbízott előadójának meg akarja írni a magyar irodalom történetét kínai nyelven. E mű állítólag a csodaszarvas regével fog kezdődni és „előreláthatólag Adyval fog végződni”. — Szabó Dezső húgának naplója. A szabadkai Bács-megyei Napló munkatársa megszerezte az ismertnevű író nővérének naplójegyzeteit, amelyekről kitűnt, hogy nincs irodalmi érdekességük. A cikk néhány mondatot szósz szerint is idéz belőle, de hozzáteszi, hogy elhibázott dolog lenne a benne foglalt egyoldalú beállítás után véleményt alkotnunk az ott szóbanforgó kérdéssel. — A magyar könyv mesterei c. rovatban „egy névtelen szerző” — a magyar esztétikai literatúrának egyik régi, jónévű művelője — Voinovich Géza írói arcképét próbálja megrajzolni (fényképmel-léklettel). Voinovich Géza liberális és konzervatív, mind a kettő vagy egyik sem. Magyar, ember és az irodalom szerelmese. Túl az összes izmusokon, a magyar irodalom, a magyar könyv szerelme hajtja s amellett van, aki — e mellett. — Rónay Mária: *A magyar operett megszületése*. Hel'tai Jenő, Fedák Sári és Szabó Sándor. nyilatkozatai Kacsóh Pongrác János vitéz c. operett-jének sikeréről. — 11. sz. Somogyi Mária: *Palinódia. Emlékezés Tóth Árpádra*. (T. Á. arcképével.) A szerző Debrecenben meglátogatta az ifjan elhunyt költő édesanyját s elbeszélgetett vele fiáról. — Szenes Erzs: *Kitől tanult meg magyarul a Jókai-regények cseh fordítója*. Prágában két Jókai-fordító is él. Az egyik, Mayerhoffer Gusztáv, katonakorában egy társától, Bródy Sándortól, a későbbi neves írótól tanult meg magyarul. Jan Strelbának, a másik fordítónak felesége, Juhász Olga, szolnoki származású magyar nő s buzgó munkatársa férjének. Együtt fordítják a magyar regényeket.

Magyar Könyvviteli folyóirat. — 1929. évf. 5. sz. Vincze Frigyes: *Makó Pálnak „Institutiones arithmeticae“ címen 1777—78-ban megjelent tankönyve.* A százötven évvel ezelőtt megjelent szakirodalmi mű könyvviteltani részének ismertetése.

Magyar Könyvszemle. — 1929. évf. 1—2. sz. Gulyás Pál: *Melius Péter Herbariumának címkéjéről.* A Heltai Gáspárné kiadásában 1578-ban megjelent Melius-féle Herbarium címlapját egy fametszet ékosíti, mely négy szimultán jelenetben ábrázolja a növények termesztését, árusítását, párolását és gyógyszerül alkalmazását. E kép éppoly kevésbé eredeti, mint a munka, amelynek díszéül szánták. A négy jelenet közül háromnak mintája megtalálható a Lonicerus-féle Kräuterbuch 1577-i kiadásában. — Huszti József: *Angelus Callimachus Siculus költeménye Báthori Miklóshoz.* F. A. Termini, olasz tudósnak Pietro Ransanoról 1915-ben Palermóban megjelent műve egy palermói kézirat nyomán közli Ransanonak Báthori Miklósról vonatkozó részletét s abban Angelus Callimachusnak a nevezett magyar főúrról szóló latin versét. Ransano bevezető megjegyzéseiből látni, hogy A. Callimachus Siculus járt Magyarországon s Báthorinak Galeottótól is leírt váci püspöki udvarában szíves fogadtatásra talált. — Gárdonyi Albert: *Régi pesti könyvkereskedők.* (VI.) Müller József (1813—1856), Ivanics Zsigmond (1815—1844), működésének ismertetése. — Iványi Béla: *Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon.* Rendkívül érdekes adatok a címben írt kérdésről az 1331—1491 közti időből. A szerző megállapítása szerint nálunk eddig még csak távoli kísérlet sem történt arra nézve, hogy valaki összeszedje, megszerkessze és közzétegye egy Monumenta ad historiam librorum, bibliothecarum et typographiarum Regni Hungariae spectantia hatalmas anyagát. — Hevesi András: *A magyar vonatkozású francia színdarabok bibliográfiája.* Ötvenöt színdarabra vonatkozó könyvészeti leírás tartalmi ismertetéssel s egyéb tájékoztatóval. — Zoványi Jenő: *Régi könyvek romjai és nyomai.* Bibliográfiai adatok. — Kristóf György: *Könyvvásárló magyar diák Heidelbergben 1617-ből.* Adatközlés a szászvárosi ref. Kun-kollégium (most már megszűnt) főgimnáziuma egyik kötetében talált följegyzések nyomán. — Pukánszky Kádár Jolán: *A Todoreszku—Horváth-könyvtár ismeretlen régi magyar nyomtatványai.* (I.) Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I—III. kötetéhez. — Huszti József: *Andreas Pannoniusnak egy ismeretlen kéziratot munkájáról.* A Monteleone di Calabriában őrzött Capiabbi-könyvtár kéziratai közt van egy kódex, mely Andreas Pannonius nevű, XV. századi nevezetes latin íróknak egy eddig teljesen ismeretlen munkáját tartalmazza. Valószínű, hogy e műben — bár szerzője az Énekek énekéről elmélkedik benne — lehetnek érdekes, talán magyar vonatkozású, történeti jellegű kísérletek is. A kódex lemásolására vonatkozó engedély megszerzése eddig — ismételt kísérletek dacára — sem sikerült.

Magyar Nyelv. — 1929. évf. 7—8. sz. Csűry Bálint: *Gyarmathy Sámuel levele Göttingből* (1797 jan. 19). Adatközlés. Az Aranka Györgyhöz írt, eddig ismeretlen levél eleven képét adja az egykori jeles tudós göttingi életének. — Techert József: *A Bécsi Kódex törvényszerű magánhangzói.* Részletes nyelvészeti fejtegetés a címben írt tárgyról. — 9—10. sz. Moór Elemér: *Néhány megjegyzés helyneveink kérdéséhez.* Válasz Melich Jánosnak. — A szerző szerint a helynévkutatásnak politikai jelentősége nincs; tiltakozik ama fel fogás ellen, hogy ő fejtegetésével ártott a magyarságnak. — Melich János—

Pais Dezső: *Egy-két helyreigazítás Moór Elemér „Válaszá”-hoz.* Felelet az előbbi cikkekre.

Magyar Szemle. — 1929. évf. VII. köt. 3. sz. Trócsányi Zoltán: *A régi könyv sorsa Magyarországon.* Ma a régi könyvek piaca bibliofil szempontból üres. Csak az maradt itthon, aminek nincs internacionális értéke. A hitbizományi könyvtárak esetleges értékesítésénél az állami könyvtáraknak elővásárlási jogot kellene biztosítani. De már ezt megelőzőleg keresni kellene a lehetőséget arra, hogy a hitbizományi könyvtárak anyaga ismertté váljon és tudósok, kutatók könyvtárak útján kikölcsönözhesenek oly forrásmunkákat, amelyek közkönyvtárakban nincsenek meg.

Minerva. — 1929. évf. 4—7. sz. Farkas Gyula: *Romános — romantos — romantikus.* (Részlet egy Vörösmarty koráról szóló nagyobb tanulmány bevezető fejezetéből.) A „romantikus” szó a XIX. sz. elején az új természet- és kifejezésére jelenik meg és a német lovagregények magyarosításával válik általánossá. A huszas években főleg Toldy által németelví irodalmi értelmezést nyer, együtt haladva az irodalmi gyakorlattal. Vörösmarty nem osztályozható költői egyénisége adja meg az első lökést magyarelvű értelmezésének megkísérlésére, de a közben elterjedő francia romanticizmus hatása megakasztja ezt a folyamatot, s amint a költői gyakorlatot is új irányba tereli, a szónak is franciaelví értelmezést ad... Kemény Zsigmond még elmélkedett a fogalom jelentőségén a francia irodalom alapján, Gyulai Pál és az újabb irodalomtörténetírók elvi megalapozás nélkül alkalmazzák a romantikus szót, mely így belekerült a magyar irodalmi elmélet szókészletébe, megőrizvén eredeti homályosságát. — Huszti József: *Janus Pannonius és Anjou René.* (Előtanulmány egy készülő Janus Pannonius-monografiához.) Janus Pannonius a Renéhez írt költeményével az akkor aktuális olaszföldi problémák egyik legkényesebbjét tapogatja s az Alfonzótól szervezett nagy dicsőítő kórossal ellentétben, jóformán az egyetlen humanista, aki Alfonzót becsmérlni meri. Talán ez is oka annak, hogy a költemény csak egyetlen kéziratban maradt ránk, abban is csonkán. Janus Pannonius Alfonzót titokban éppoly nagyra becsülte, mint a többi humanista és III. Frigyes, akihez első nagyobb dicsőítő költeményét írta René céljai szolgálatában, később többször becsnérelte. Egy szóval költőnk megfizetett, vagy enyhébben kifejezve, megfizetett szócso volt, mint hasonló helyzetben annyi más humanista. — Máté Károly: *Sajtó és tudomány.* A kialakulóban levő sajtótudomány külföldi helyzetképének ismertetése. Kíváncs voltna, „hogya a magyar tudományos közvélemény is elismerje a sajtóismeretek szükségességét és belássa a magyar sajtótudomány kialakulásának létjogosultságát.” „A berlini egyetemen szkeptikus hangok ellenére is megszavazták a sajtóismeretek tanszékét. Ma csak Hollandiában és Magyarországon nincs sajtótudomány. — 8—10. sz. Kastner Jenő: *Egygyű lellek tüköre.* (Egy középkori legenda élettrajza.) A M. T. Akadémia 1867 július 22-i ülésén Toldy Ferenc azzal a hírrel lepte meg a hallgatóságát, hogy a bécsi udvari könyvtárban fölfedezett egy olasz nyelvű kéziratot, mely Arpád-házi Boldog Margit egy erkölcsi munkáját tartalmazza. A szerző a kérdés alapos áttanulmányozása után rájött arra, hogy a szóbanforgó Specchio delle anime simplici c. művet egy, a firenzei Santa Crozetól menekült exponált spirituális ferencrendi testvér munkájának kell tartanunk, aki — felismervén B. Margit történetében a szentferenci életeszményt, szájába

adja Sz. Bonaventura filozófiájának eretnek árnyalatú változatát. A szent hírcben álló Árpád-házi királyleány neve tanainak cégérül, de egyszersmind pajzsul is szolgált a nápólyi társadalom előtt, mely érdeklődött fejedelmi házának rokona iránt és tisztelte őt. — Thienemann Tivadar: *Irodalomtörténeti alapfogalmak*. (B. Szerző-személyiség.) A könyvvilág kezdetén új jelentőséget nyer a szerző személye is. A magyar könyv története külföldön nyomtatott magyar könyvekkel kezdődik, de magyar irodalom csak akkor keletkezhetett, mikor magyar könyvnyomtatómesterek vették kezükbe a magyar könyv sorsát. A könyv szövegkonzerváló képessége még a publicitás megnövekedésénél is inkább fel tudta serkenteni az író önérzetét. Régi irodalmunkban Zrínyi Miklóst tekinthetjük a megvilágosult írói önérzet legnemesebb kifejezőjének. Ha nem maga a szerző mondja el az önérzet varázsigeit, elmondják helyette mások. A dícsérő versek épp annyira hozzátartoznak a XVI. és XVII. századi könyvek morfológiájához, mint a cím, vagy a szerző neve, vagy az előszó. Az írói halhatatlanságnak a szokásos dícsérő verseknél hathatósabb kifejezése a szerző panegirikus életrajza. Viszont az életrajznál is magasabb polcra emeli a szerző személyét az „összes művek” gyűjteményes kiadása. Ha az író műveinek morumentális kiadására zárókövet akar tenni, megírja önéletrajzát. Hogy miként fejlődik a szerző személytudatos személyiséggé, az nemcsak az író növekedő önérzetének kifejeződésein figyelhető meg, hanem azon a módon is, amely szerint a művek értékelése az eredetiség szempontjából kialakul. A szöveg-eredetiség már elismerésre talált, mikor a költött tárgy még súlyos vádakkal állott szemben. A költő a fejlődés kezdetén az eredetiség gyanúját óvatosan elhárítja magától. Hosszú ideig az imitáció és nem az invenció teszi értékessé az író munkáját. A klasszikus minták helyét idővel újabb ideálok foglalják el, de az az elv, hogy a művészi alkotás lényege az utánzásban és az örök klasszikus normák követésében van, érvényben maradt csaknem a XVIII. század végéig. Még tovább haladt a költő az öngazolás és az eredetiség útján, mikor a természetnek utánzásában látja a művészet lényegét. A költői ingenium felfedeztetése lassan érlelődik. Az irodalmi mű szerzőjének fejlődése: folytonos előrehaladás a differenciátlan közösségből a lélek magánossága felé. Az író befelé fordult lelkiismerete azonban nemcsak magát látja, hanem számon tartja azt a tükörképet is, amely másokban alakul ki róla. A szellemi vezérség az a legáltalánosabb forma, amely a fejlődés magasságán az írói tudat minden más nyilvánulását magában foglalja. E szellemi vezérség kérdései szolgálnak átmenetül az irodalmi közösség leírására. — Máté Károly: *Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete*. Beható bírálat.

Nagymagyarország. — 1929. évf. 11. sz. Tomcsányi János: *Magyarok a háború utáni lengyel irodalomban*. Rövid összefoglaló áttekintés a címben írt tárgyról.

Napkelet. — 1929. évf. 20. sz. Brisits Frigyes: *Mindszenty Gedeon*. A katolikus líra benne kapta meg a maga egyéniségét, azokat az alapformákat, melyek aztán később napjainkig tartó sokirányú elágazáshoz vezettek. A világnézeti küzdelmek hitvallásának új hangja ez, melynek szenvedélyessége s nyelvi tisztasága emlékeztet Petőfire, retorikus hangmodora pedig Vörösmarty hangpompáját juttatja eszünkbe. — 21. sz. Fábián István: *A kritika válsága*. A dogmatikus kritika túlmerov, a szubjektív kritika túlszabad. Az idealizált

közönség ítéletét kifejező kritika egyesíti a kettő olőnyeit, de megszabadul a hátrányoktól. Állandóságot ad neki a nagy műalkotások emléke. Ez teszi lehetővé, hogy a művészeket mindig e magas színvonalra emlékeztesse. E színvonalon a kritikát és a művészetet csak egy törvény köti: kifejezése annak, amit emberileg jelentősnek, korléleknek, nemzeti szellemnek vagy kollektív tudatnak neveznek. — 1930. évf. 1. sz. Rédey Tivadar: *Péterfy Jenő és a történetírás*. Valahányszor Péterfyről írtak, Taine-nel való kapcsolatát kelletténél körülményesebben feszegették. Annyi bizonyos, hogy gondolatvilágát megtermékenyítette, de a maga pártjára meg nem nyerte. Ellenben Rankéhez benső rokon-érzés csatolta; s már az sem véletlen, hogy a nagy történetírók közül elsőül vele kötött ismeretséget: művében a történettudomány földjének Hegel gondolatvilágától előidézett megtermékenyülését csodálta. A szemlélődés nyugodtabb atmoszférájából a polémia légkörébe ragad Péterfy Történet és természettudomány c. dolgozata, melyben szinte összegezi mindazt, amit a történeti felfogásról gondolt. Szerinte (Du Bois—Reymonddal szemben) a történet mozgató hatalmát és fejlődésének törvényét nem a természettudományi ismeretek s nem a bármily eszményi fokon álló technika határozzák meg, hanem a népek jellege, az államalakulások behatásai, az emberi akaratnak s tehetségnek a népek miliőin csodálatosan átszűrődő nyilatkozásai. A magyar szabadságharc lélektani mozzanatokban bővelkedő korszaka Péterfyt erősen vonzotta; legfőképen azonban Széchenyi alakja és sorsa. Utóbbiról Kemény óta Péterfynél szebben és jobban nem írt senki. Felfogására jellemző, hogy az élő történettudományt megfelelő elvi háttér nélkül a lélektelen merevedés veszedelmétől féltette. Általában, ami szót ő a történetírás legmagasabb kérdései felől ejtett, úgy volt mondva a XIX. századnak, hogy a huszadik század is értsen belőle. — Rexa Dezső: *Az első királylátogatás magyar színielőadásán*. A Székesfejérvári Nemzeti Színjátszó Társaság 1820 szept. 28-án Pesten, az akkori Theatrum-piacán (a mai Vörösmarty-téren) levő városi színházban (Königl. Städtisches Theater) előadta Kisfaludy Károly A tatárok c. négyfelvonásos eredeti vitézi játékát. Az előadást végighallgatta Ferenc József király is kíséretével. (A cikk az egykorú színlapot is közli.)

Néptanítók Lapja. — 1929. évf. 41—42. sz. Körösi Henrik: *Benedek Elek emlékezete*. A nemrég elhunyt jeles író érdemeinek méltatása a népiskolához való viszonyában.

Nyugat. — 1929. évf. 24. sz. Földi Mihály: *Magyar író napjai*. A szerző az „Övék az élet“ c. különösebb célzat nélküli regényéről megjelent jobb- és baloldali kritikákból megtudja, hogy két emberről és azok környezetéről szóló regényében a polgárság és munkásság társadalmi válságát akarta megoldani s míg a polgárság felé forradalmi szenzációt adott, a munkásság felé elkócsott tételt fejtegetett. Folytatólag megállapítja, hogy világnézeti szempontoktól hangos a magyar kritika egy része, de hol találjuk irodalmunkban a világnézetet? Utal Nyigri Imrének a „Pártszervezet“ c. folyóiratban Az irodalom elvesztett pozíciója címen írt szocialista hangszerelésű panaszára, mely katolikus és protestáns színezéssel is hallható. Sok baj magyarázata, hogy a magyar irodalom nem érzi eléggé háta mögött a közönséget. Meg kellene egyszer írni valakinek a magyar közönség történetét. „De talán ennél is érdekesebb és hasznosabb volna: megírni az igazságtalan ítéletektől keménygő magyar irodalom-

történet revízióját.“ (Kár, hogy a szerző panasza adós marad a nevekkel. Vajjon kikre gondolt, mikor merész jelzőjét leírta?) — Németh László: *Babits Mihály tanulmányai*. A szerző szerint Babits „legnagyobb érdeme, hogy a nagy művészet közelségében érett ízlése a forma oly magaslatára kényszerítette a magyar tanulmányt, melyet felülmúlni mindig izgató s alig megvalósítható feladat lesz“. — Marczali Henrik: *Emlékeim* (XIV.) Egyebek között Jókaira, Gyulaira, Tóth Bélára, Mikszáthra vonatkozó kisebb jelentőségű adatok. — Farkas Zoltán: *A Prohászka-legenda*. Kritikai megjegyzések, vonatkozással Földi Mihálynak egy Prohászkaról szóló cikkére. A szerző szerint Prohászka „művészileg is ellenállhatatlan formát nem tudott adni írásának vagy beszédekének. Gondolatai gyakori bizonytalanságának a kifejezés bizonytalansága felelt meg“.

Pásztortűz. — 1929. évf. 20. sz. (v. gy.): *Károli Gáspár Irodalmi Társaság*. Hír arról, hogy az erdélyi és bánági szellemi élet több vezető tagja Károli Gáspár protestáns bibliafordító emlékének ápolására külön irodalmi társaságot alapított. Ha tekintetbe vesszük, hogy Erdélyben már van egy Unitárius Irodalmi Társaság s van egy Erdélyi Katolikus Akadémia is, akkor megállapítható, hogy most már a nagyobb erdélyi felekezetek mindegyikének megvan a külön irodalmi szervezete. — 21. sz. Kristóf György: *Beth'len Gábor és irodalmunk*. (Vázlat.) Költői műveket nem írt Bethlen, leveleinek tartalmi értékéről, politikai stílusáról azonban elismeréssel szól életrajzírója. Amily szívesen támogatta a nagy fejedelem irodalmunkat, éppoly hálával emlegeti alakját költészetünk. (A cikk az idetartozó adatokra is hivatkozik.) — 22. sz. Kovács László: *A mult dicsérete*. Ha az volna ma a költő feladata, hogy a piacra kiálljon: valljon és vállalon, azt diktálni igazán nem lehet. Az irodalmi programnak önmagában nincs reális értéke. — 25—26. sz. Kovács László: *Kós Károly* (arcképpel). Kós építőművész és grafikus. Keze alól nem kerül ki sűrűn az írás és a könyv. De mindig komoly eseményt jelent, amikor Erdély mai irodalmi életében megjelenik. Kétségtelenül ő az, aki ma leginkább „erdélyi“ író. (A cikk Kósnak eddig megjelent műveire — Varju-nemzettség, Erdély, A Gálok stb. — is utal, sőt rövid ismertetésüket sem mellőzi.) — Kristóf György: *Emlékezés Thalý Kálmánról*. Meloghangú cikk a néhai jeles történetíróról. (A szerző Thalýnak hozzáintézett két levelét is közli.)

Protestáns Szemle. — 1929. évf. 9. sz. Hegyaljai Kiss Géza: *Tompa Mihály barátsága Gyulai Pállal*. (Adatközlés. Tompa négy és Lévay J. hét levele Gyulaihoz.) — Kerecsényi Dezső: *Fejedelmek órája*. A XVI. századi politikai irodalom nálunk oly munkával indul el, mely félig még a kor szép-irodalom-fogalmát hordja magán s csak másodsorban a politikai célzatot. Ez a „Horologium Principum azaz a Fejedelmek órája“ (1610), a spanyol Antonio de Guevara könyve egy részének fordítása. Nő számára készült. Az özvegyen maradt Istvánffy Éva asszony kapott benne tanácsokat gyermekei vezetésére s alkalmas volt még az akkori úriasszony irodalmi igényeinek kielégítésére. Az uralkodás módjainak már teljesen elvi tisztázása nálunk szintén oly könyvvel kezdődik, melynek pillanatnyi helyzetből fakadó nevelői céljai vannak. I. Jakab angol király írta fiának s a magyar fordítás címe: „Királyi ajándék“ (1612). Bár ez a könyv az uralkodás minden apró tényére kiterjed, a kor eszme-

világa számára két dolgot hangsúlyozott. Először is meghatározta a monarchia fogalmát. Azután megállapította, hogy ez a monarchia isteni eredetű. Ezek a gondolatok rakták le a magyar szellemi életbe az újkori isteni eredetű abszolutizmus alapköveit. Valamivel később Osztróth János báró két disputájában („De maiestatis absoluta potestate ...” és „De maiestate ...” Wittenberg, 1616) kimondja, hogy az uralkodói méltóság a törvényektől független legfőbb hatalomban áll. Az e korbéli évtizedek abszolutisztikus lendülete kétségtelen. Nyíltan és burkoltan Machiavelli árnya kísért. A harmincéves háborúban kínlódó nemzetek számára az államkormányzás e formája a belső nyugalom reményességével kecsegtetett. A „Királyoknak tüköre” (1626) írója azonban a túlhangsúlyozott földi hatalommal szemben már figyelmezteti Bethlen Gábort a virtus principumra. Ne féljen az ily virtuos fejedelem a machiavellisták rettentéseitől, írja az érsekújvári Frisnitz Boldizsár (De virtute principum ... (1625). Ezeket a fejedelmi virtust megtestesítő uralkodókat keresi most a politikai elmélkedés: Bethlen Gábor korában vagyunk. — 10. sz. Keresényi Dezső: *Magyarországi latinság*. Amint a magyar irodalomtörténetírás a maga egészében, úgy ennek egyik újabb és állandó fejlődésben levő iránya, a szellemtörténet sem képzelhető el a magyarországi latinság ismerete nélkül. Azokra az eszmékre, melyek Európát foglalkoztatták, egy időben a magyar szellem latinul reagált. — Pukánszky Béla: *Lessing magyar teológiai ellenfele*. Gertinger János eperjesi teológus Brüderliches Sendschreiben (1780) című füzetének s Lessinghez való viszonyai nyomainak ismertetése.

Széphalom. — 1929. évf. 9—10. sz. *Rákosi Jenő levele Juhász Gyulához*. (1911 április 18). Adatközlés. — Földessy Gyula: *Ady, Babits, Kosztolányi*. (Az Ady-vita mai állása.) Az Ady-ankét az Ady-probléma még megoldandó részeitéhez semmivel sem járult hozzá. Ady figuráján egy fikarcnyit sem változtatott, de ki lehetett érezni még a Kosztolányi cikkéből s a Kosztolányi-féle hozzászólásokból is, mennyire hatalom Ady a lelkekben. — 11—12. sz. *Soliloquia*. Irodalomtörténeti érdekű idézetek Prohászka Ottokár nemrég megjelent naplójából.

Theológiai Szemle. — 1925. évf. 1. szám. *Keresztesi József naplójegyzetei akadémiai útjáról*. Adatközlés. (Keresztesi József 1748—1812-ig élt, biharmegyei, szalacsi ref. lelkész nagyértékű naplóját kiadta S. Hoffer Endre (Post, 1868), de hiányosan. A kiadás alapjául szolgáló kézirat most előkerült s így lehetővé vált a szövegből elhagyott részek közzéte is.) — Révész Imre: *A magyarországi protestantizmus történetirodalmá az összeomlás óta*. Szemleszerű, megbízható áttekintés a címben írt tárgyról (az 1918—1925. évkörre vonatkozólag). — 2. sz. *Keresztesi József naplójegyzetei akadémiai útjáról*. (II.) Az előbbi számban megkezdett adatközlés folytatása. — Harsányi István: *Adalékok Bornemisza Péter életéről*. 1. Bornemisza bécsi tanáranak, Tannerusnak följegyzése a XVI. századi híres protestáns prédikátorról. 2. Bornemisza eddig ismeretlen följegyzése. (Becsés adatok a sárospataki könyvtárban végzett kutatások nyomán.) — Rácz Lajos: *Comenius és Apáczai*. Helyreigazító észrevételek Neményi Imre Apáczai Csere János c. könyvének Comenius és Apáczai viszonyát tárgyaló részére. — 3. sz. *Keresztesi József naplójegyzetei akadémiai útjáról*. (III.) Folytatólagos adatközlés. — Zoványi Jenő: *Sámbár Mátyás és*

Kis Imre hitvitái s az ezekkel egyidejű hitvitázó művek. A címben írt tárgyra vonatkozó körülbelül száz darab (XVII. századi) vitairat könyvészeti ismertetése. — 4—5—6. sz. *Keresztési József naplójegyzetei akadémiai útjáról.* (IV.) Folytatólagos adatközlés. — 6. sz. Harsányi István: *Eddig ismeretlen följegyzés Bod P. Szent Heortokrates-éről.* Adatközlés. — 1926. évf. 1—2. sz. Harsányi István: *Miskolczi Csulyak István élete és munkái.* Az 1575—1645-ig élt nevezetes ref. lelkész és író pályarajza. (Külön is megjelent.) — 3—6. sz. *Keresztési József naplójegyzetei akadémiai útjáról.* (VII.) Folytatólagos adatközlés. — Historicus: *D. simai Erdős József élete és működése.* A debreceni egyetem tudós tanárának pályarajza és irodalmi műveinek felsorolása. — Zoványi Jenő: *Megjegyzések a „Miskolczi Csulyak István élete és munkái” című cikkekre.* Helyreigazító észrevételek Harsányi István dolgozatára. — Harsányi István: *Válasz Zorányi megjegyzéseire.* Felelet az előbbi közleményre. — 1927. évf. 1—4. sz. Payr Sándor: *Luther és az egyházi ének.* (III. Luther énekei a magyar irodalomban.) Luther köréből, Wittenbergből jöttek haza azok az első magyar énekszerzők, akik itt először adtak ki hangjegyekkel és zenei utasításokkal ellátott énekeket és énekeskönyveket. Így tehát Luther hatása úgy a magyar protestáns énekköltészetben, valamint az egyházi téren is könnyen kimutatható. (A szerző a továbbiakban idézetekkel szemlélteti 1. Luther és az első magyar protestáns énekszerzők viszonyát; 2. Luther énekeinek gyarapodását magyar énekeskönyveinkben; 3. az „Erős vár” és Luther énekeinek újabb fordításai kérdését. — *Keresztési József naplójegyzetei akadémiai útjáról.* (VIII.) Folytatólagos adatközlés. — Miklós Ödön: *A külsősomogyi traktus kánonoskönyve.* Újkéri Gergely felsőiregi ref. lelkésztől 1645 körül összeírt kánonok s egyéb jegyzetek ismertetése. — 5. sz. Ifj. Szabó Aladár: *Szikezai György élete és munkássága.* (Arcképpel.) Az 1738—1801-ig élt jeles debreceni lelkész pályájának és írói munkásságának részletes ismertetése. — *Keresztési József naplójegyzetei akadémiai útjáról.* (IX.) Folytatólagos adatközlés. — Gulyás József: *Keresztési József.* Részletes irodalmi arckép és Petrik Géza meg Szinnyei József könyvészeti adatainak kiegészítése. — 1928. évf. 1—2—3—4. sz. *Keresztési József naplójegyzetei akadémiai útjáról.* (X.) Folytatólagos adatközlés. — 3—4. sz. Enyedi Andor: *Magyar református káttéirodalom.* Gazdag anyaggyűjtésen alapuló hosszabb ismertetés. — Révész Imre: *Krisztus és az Antikrisztus.* Tanulmány Ozorai Imre XVI. századi, híres reformátor életéről és működéséről. — Gulyás József: *Lengyel József.* Az 1770—1821-ig élt neves szalacsi (biharmegyei) ref. lelkész és énekszerző munkásságának ismertetése. — 5—6. sz. Miklós Ödön: *Magyar diákok a leideni Staten Collegében.* Tüzetes adatközlés. — *Keresztési József naplójegyzetei akadémiai útjáról.* (XII.) Folytatás. — 1929. évf. 1—3. sz. Miklós Ödön: *A hercegszöllősi kánonok (1576) eredete.* — *Keresztési József naplójegyzetei akadémiai útjáról.* (XIII.) Folytatás.

Új Idők. — 1929. évf. 43. sz. Németh Károly: *Őszi beszélgetés...* Arany János lapjának egyik munkatársával. Riportszerű cikk Torkos Lászlóról, aki kilencvenéves kora terheit testi és szellemi frissességgel hordja. Még verseket is ír, legutóbbi ilyenmű művének címe: Vénasszonyok nyara. — 48. sz. *Katona József emlékére.* Szántó Gergely műveinek fényképmásolata.

II. Hírlapok.

Budapesti Hírlap. — 1929. évf. okt. 22. *Endrődi Sándor stremlékének felavatása.* Napihírszerű tudósítás. — Nov. 10. (W. G.): *Toldy Ferenc hetvenöt-estendő leánya.* A nagyérdemű irodalomtörténétíró leánya angol leckeórák adásából él. — Dec. 25. Major Ervin: *Rákóczi-nóta és Rákóczi-induló.* A Rákóczi-nótának több variánsát ismerjük, ezzel szemben a Rákóczi-indulónak az a kiadása, mely a legrégebbnek tekinthető: Scholl Miklós Beliebtet Marsch-ja, semmiben sem különbözik a ma ismert indulótól. Scholl Miklós szerepe sincs még teljesen tisztázva, azonban az újabban előkerülő adatok alapján nem lehetetlen, hogy valóban ő volt az induló szerzője. — *Vargha Gyula posztumusz versei.* „A zirci erdőben” című 8 soros vers közlése.

Magyar Hírlap. — 1929. évf. dec. 25. Krudy Gyula: *Ady Endre és barátja.* Szépirodalmi jellegű elmefuttatás Adyról, vonatkozással Révész Bélának a költőről írt könyvére. — Hegyaljai Kiss Géza: *Tompa Mihály ismeretlen levelei Egressy Gáborhoz.* Adatok az első magyar színházi lap alapításának és megszűnésének történetéhez.

Magyarság. — 1929. évf. 227. sz. Dóczy Jenő: *Arany János Debrecenben.* Adatok Arany János környezetrajzához abból az időből, mikor a nagy költő a debreceni kollégium diákja volt. Irodalomtörténetírásunk e termékeny szempontot eddig elhanyagolta. A helyi hagyományok és emlékek alapján arra lehet következtetni, hogy a kutatók fáradozása még sok érdekes vonással gazdagíthatná Arany ifjúkorának részletrajzát. — 262. sz. Oravecz Ödön: *Dávid Ferenc.* Hosszabb megemlékezés Dávid Ferencről, az erdélyi unitarizmus XVI. századi vezető egyéniségéről, halála 350 éves fordulója alkalmából.

Nemzeti Ujság. — 1929. okt. 9. *Mindszenty centenáriumnán Egerben.* Mindszenty Gedeon születésének százéves fordulója alkalmából Egerben rendezett emlékünnepről részletes leírása. — Nov. 10. Alszeghy Zsolt: *Katholikus irodalom.* A kath. irodalom programja nem lehet egyszerű érzéketlen életmásolás; állást foglal minden emberi életnyilvánulással szemben, megbecsüli életértékét, leméri a szeretet mérlegén. — Dec. 25. *Amikor elvették Vörösmarty páholyát.* Vörösmarty Mihály 1843 szeptemberében Csépről, a Nemzeti Színház igazgatójához intézett levele egy színházi bonyodalom ügyében.

Pesti Hírlap. — 1929. évf. 268. sz. T. E.: *Új sirba temették Reviczky Gyulát.* Hosszabb napihírszerű tudósítás arról, hogy Reviczky Gyulának a budapesti kerepesi-úti temetőben nyugvó hamvait 1929 novemberében új sirban helyezték el. A hamvak átköltöztetésénél a Pesti Hírlap egyik munkatársán kívül csupán Petri Mór volt jelen a Petőfi-Társaság képviselőitől.

Pesti Hírlap Vasárnapja. — 1929. évf. okt. 6. Hegyaljai Kiss Géza: *Szemere Miklós eredetisége.* Szemere Miklós költeményei között azok a legszebbek, melyekben a természet forró szeretetét zengi. Költészetét ott, ahol politikai puritánsága nem ragadja féltelenségre, mindenütt élvezetessé, kedvessé avatja humora. — Okt. 27. Hegyaljai Kiss Géza: *Ismeretlen Tompa-versek.* Adatközlés tájékoztató sorokkal. (Emléklap Szathmári Király Idának. Jánosi, 1859 ápr. 26. — Emléklap Roffi Borbély Paulina kisasszonynak. Jánosi, 1859 ápr. 26. — „A szép Kati”: Bösözörményi Katalinnak írt vers.) — Károssi Pál:

Kisfaludy Károly második temetése. Adatközlés. — Nov. 10. Lenkei Henrik: *A két Bólyai.* (Levelek az 1847—1856. évekből.) A két Bólyai nevében írt keltezés nélküli, képzelt levelek. — Nov. 24. Hegyaljai Kiss Géza: *Wesselényi Miklós levelei Kazinczy Gáborhoz.* Négy levél az 1848 okt. 1. és nov. 3. közti időből. — Dec. 8. G. R. Solyom Fekete Mária: *Arany János, a jó gazda.* Arany egyik, 1868 márc. 25-én, Pestről Nagyszalontára, Ercsey Sándorhoz intézett, gazdasági vonatkozású levelének közlése. — F. P.: *Felállították Bécsben Bessenyei György szobrát.* Hír arról, hogy Róna József szobrász, Klebelsberg Kuno gr. megbízásából elkészítette Bessenyei György életnagyságú, ülő szobrát s azt Bécsben a magyar testőrség egykori palotájának lépcsőházában már fel is állították. — Szigethy Ferenc: *Tóth Ede születési helyén.* Apróságok a néhai jeles színműről.

Pesti Napló. — 1929. évf. nov. 17. *Szász Károly centenáriuma.* Tudósítás arról, hogy a néhai jeles költő és műfordító munkáiból egy ötkötetes emlékkiadás jelent meg.

Ujság. — 1929. évf. dec. 25. Aranyi Lipót: *A „hanvai remete“ és Tompa Mihály.* Adatok Tompa M. és Hanvai Zoltán ismeretségének történetéhez. (Tompa M. sírjának fényképmásolata.)

FIGYELŐ.

Bírálat vagy hírverés?

A mai irodalmi életnek sok jelensége érdemelne feljegyzést, részint némi eszméltetés, részint a történelem számára való megőrzés céljából. Több, mint amennyi ebben részesül. Itt is egy kis jellemző adalékot szolgáltatunk napjaink irodalmának történetéhez.

Észrevétlenül kezdődött, de ma már nagyarányú egy új műfaj fejlődése, amelyet talán *irodalmi önbírálat*nak nevezhetünk. Ez az elnevezés kissé megtévesztő, mert az értelme kettős és kivált így egyes számban mondva nem lehet hirtelen tudni, mit is értsünk rajta. De éppen azért találó a kifejezés, mert a vele megjelölt írásmű is megtévesztő, sőt éppen a megtévesztés a célja: azt akarja elhitetni, hogy valami alapos megbírálás kedvező eredményét olvassuk, pedig az írónak saját becses alkotásáról írt hírverő cikke van előttünk. Az igazi önbírálat írónak is, másnak is a legmagasabbrendű szellemi munkája, mert a legnagyobb önuralmat és igazságszeretetet kívánja meg: önmagával igyekszik az ember igazán tisztába jutni, tehát értékét és gyengeségét egyaránt megismerni; ezek az irodalmi önbírálatok pedig azt akarják, hogy az olvasó ne alkothasson az íróról tiszta képet, csak értéket lásson benne, azt is hatványozva, ne a maga fejével ítéljen, hanem az író sugallása szerint s legalább is kénytelen legyen megküzdeni ezzel a maga véleményének alakulása közben. A cél tehát az üzlet: nem az érték meghatározásáról, hanem az író tekintélyéről vagy éppen a munka kelendőségéről van itt szó. Magától bizony nem megy semmi, de a régi ember furesálja: az író maga verje a hírt, azaz a hírért a dobot?!

Ezek az önbírálatok érdekes fejlődést jelentenek. Egyrészt a kiadói hirdetések finomultak irodalmi műfajjá s érthető, ha arra bízzák ezek megírását, aki legjobban ismeri a művét. Más-

részt pedig a „bírálatok elleni kölesönös biztosítás“ ma is uralkodó, de nem mindig pontosan működő rendszeréből nőtt ki az önbiztosítás, az „irodalmi önszegély“ korszerű rendszere. S ez változatosan működik. Közvetett alakja áll előttünk pl. akkor, ha lapok és folyóiratok állandóan a felső fokon dícsérik a nagy, az európai hírű, a népszerű stb. író, aki éppen szerkesztőjük vagy munkatársuk; — közvetlenebb, amikor például maga írja a szerző, de névtelenül, hogy ő az újabb irodalomnak sokat ígérő, kiemelkedő értéke, vidéki közlésre szánt szövegben szerényen „városunk (vármegyénk) szülötte és büszkesége“; — az már aztán egészen közvetlen, ha elképesztő is, mikor komoly könyvben olvassuk a szerzőnek önmagáról írt megállapításait, hogy ezt vagy azt a kérdést ő milyen nagyszerűen tisztázta, holott a fogalomzavar abban tőle terjedt el, vagy másik szerzőnek bámulatos önértetű hivatkozását „beható részletkutatásaira“ olyan téren, amelyen az általa közölt eredmények vagy gondolatok más szerzőtől már azon módon ismereteseek. Ezek csak példák, nem is a legfeltűnőbbek; azt mutatják, mire gondolunk az irodalmi önbírálat furesa nevéen.

Nagyon komoly jelenség ez, ha nehéz is róla csúfolódás nélkül beszélni, mert emberi gyengeségek mutatkoznak benne. Komollyá teszi azonban sok minden, ami okozza és ami vele jár. Az okok közül meg kell látni azt a keserves versenyt, amely a szűkebben értett irodalom munkásai között kevesek nagyszerű meggazdagodását, sokaknak tisztességes kenyerét biztosítja, a nagy sokaságnak azonban egy-egy falat megszerzését is nehezé teszi. A tudományos irodalomban nem éppen ilyen, de nem is egészen más a helyzet; nehéz kiadási viszonyok, kevés szakfolyóirat, némelyik szakban a tudományos kritika fejletlensége vagy éppen teljes hiánya, egy-egy ponton a nagyon céltudatos, sőt célzatos „ismertetési politika“ egészségtelenné teszi a hangulatot és felszabadít olyan indulatokat is, amelyek egyébként nem jelentkeznének. Így válnak néha szépírók is, tudománnyal foglalkozók is, önmaguknak nagyobb tisztelőivé, mintha megkapnák, amihez joguk volna s a boldogulás eszközei között nem vetik el az öndicséretet sem, amit pedig régebben senki meg nem engedett volna magának! Aki t. i. csakugyan tartotta valamire a munkáit. Ma azonban azt tapasztaljuk, hogy ez az ósdi álláspont igen rosszul kamatozik, a szemérmes koldus üres tarisznájáról szóló példázat igazsága

korlátlanul érvényesül. S nem azok legkevésbé szemérmesek, akiknek leginkább volna szükségük segítségre, de éhen vagy észrevétlenül vergődnek és pusztulnak el nagyobb tehetségek, csak azért, mert beléjük nevelt vagy öröklött élheteretlenségük, igazán írói vagy tudós lelkiületükből származó önérzetes szerénységük nem engedi őket sem magukról hírt verni, sem hírverő pajtásokat szerezni, sem koldulni. Ekként aztán az „aki bírja...” elve az irodalom minden ágában különös módon ül diadalt.

Akár erről a kis észleletről indulva is tovább lehetne menni a mai irodalmi viszonyok elemzésében s ez nem is megvetendő feladat olyan embernek, aki ezeket alaposan ismeri, de maga nem érdekelt, se nem „beérkezett”, sem elnyomottnak nem érzi magát, csak nyugodt figyelője a zajlásnak. S az ilyennek bizonyosan kialakul az a nézete is, hogy ezek az irodalmi önbírálatok nemcsak a mai ízlés szempontjából, hanem irodalomtörténeti okból is figyelmet érdemelnek. Nehézzé teszik, hogy majd tiszta képet nyerhessenek a későbbi kutatók; nem igazi képét adják művek és irányok hatásának; meghamisítják a kortársak ítéletét, előtérbe tolnak jelentéktelen, de „jól adminisztrált” könyveket és írókat. Az utókor ítélete elvégre nem a mai kor dolga s bízhatunk az utódaink igazságra törekvésében. De az a mi dolgunk, hogy ez az egészségtelen, sőt tisztességtelen verseny nem engedi meg olyanok térhezjutását, akik öndícséreteket nem írhatnak, mert vagy az érzéseik finomabbak, vagy módjuk nincs rá. Ez, a mai állapot nemcsak sok apró ember felszínre jutását, hanem sok súlyosabbnak lemaradását idézi elő. Hiszen ez sem csak mai jelenség, jó sokat mutat ilyen esetet multunk is, de mégis csak fáj szemmel látni értékek kallódását.

Változást jelentene, ha valami módon szokássá lehetne tenni napilapban is, egyebütt is, hogy élesen különböztessék meg a bírálatot és a reklámot. Ma már több lap külön közli a beküldött híreket azoktól, amiknek maga járt utána; válaszsza külön a megfizetett, hírverő dícséreteket is a komoly mérlegeléstől. Nem régen sorra minden lapban nagy cikkek voltak egy alig megszáradt munkáról, amelyet mint a legnagyobb irodalmi eseményt ünnepeltek, holott akkor azt senki még el sem olvashatta, nemhogy tanulmányozhatta és megbírálhatta volna. Milyen egészen másként hat ugyanaz a szó-

veg, ha tudja a „megfőzendő“ olvasó, hogy azt a hatalmas dicsőítést maga a szerző írta többféle alakban. El kell jönnie megint annak az időnek, amikor tudjuk, mint pár évtizeddel ezelőtt még tudtuk, hogy melyik lapnak vagy folyóiratnak a hozzászólását lehet komolyan mértékül vennünk! S ha megszűnik az a túrhetetlen helyzet, hogy hírverő cikkek tárgyi bírálat mezében jelenjenek meg, az igazi bírálatot lehetetlenné tegyék, sőt iránta eleve bizalmatlanságot keltsenek, akkor egészen bizonyosan kifejlődik az írókban az igazi önbírálat, saját értékük megbecsülése, fejlesztése s az idegen bírálaton való öröm, mert az elismerés akkor igazán elismerés lesz mások szemében is.

A komoly bírálatnak nagy segítsége s történeti szempontból is becses, ízlés és irodalmi verseny tekintetéből nem kifogásolható az íróknak olyan önismertetése, amely nyíltan szól pl. arról: hogyan jutott a szerző tárgyához, miként fogta fel, mit akart kifejezni, miként ítéli meg eredményeit vagy hogyan nézi alakjait, már aszerint, hogy kutatás eredményéről számol-e be, avagy regényt írt. Az ilyen, nem értékelő, csak tájékoztató, aláírt szerzői nyilatkozat az érdeklődést felkelti s a szakértő olvasó ítéletét is alaposabbá, igazságosabbá teheti. Ezek meghonosodása kívánatos, mert megszüntetné az irodalmi önbírálatokat s fokozná éppen azt, aminek hiányát bizonyítják mostani megfigyeléseink: az írók önbírálatát.

Remete Pál.

Elhunytak.

BECK GÉZA hírlapíró, megh. Budapesten 1930 jan. 1-én 67 éves korában.

DÉSY ANNIE (özv. Samassa Adolfné), belügymin. tan. özvegye, megh. 1929 okt. 25-én. Dolgozott az Alkotmányba, Nemzeti Újságba stb.

ERŐS GYULA hírlapíró, megh. Budapesten 1929 októberében 67 éves korában.

FERENCZY FERENC ny. min. o. tan., szül. Bécsben 1861-ben, megh. Budapesten 1930 jan. 11-én. Jogot végzett Budapesten s azután a keresk. minisztériumban szolgált. A Nemzeti Színházban előadott színművei: Rablélek (1901). Pogány Gábor (1902). Flirt (1904). A nagy érzés (1906). Az örök küzdelem (1909). A szerelem útjai (1912). — Elbeszélőkötete: *A tündöklő csúcs*. Bp., 1896.

GAJDACS PÁL ev. lelkész, szül. Békéscsabán 1847 dec. 23-án, megh. 1929-ben. 1868 óta írt verseket az Üstökös, Borsszem Jankó és Urabátyám c. élelapokba, valamint vidéki hírlapokba. Szépirodalmi kötetei: *Tisza-Körös mentén*. Versek. Gyoma, 1907. — *Simonyi József, a híres óbester*. Népies el-

beszélés 12 énekben. U. o., 1909. — *Boldogfalvi csendélet*. Rajzok és elb. U. o., 1911. — *A moóri huszárcapitány és az elfelejtett hősök*. Költői elb. Békéscsaba, 1922.

GRUBER JÓZSEF, a Kalocsai Néplap munkatársa, megh. Baján 1929 novemberében, 36. évében.

GUTHI SOMA dr. ügyvéd, szül. Tályán (Zemplén vm.) 1865-ben, megh. Budapesten 1930 jan. 5-én. — 1882--84. a kassai Felvidéki Közlönybe dolgozott. 1885-ben Budapestre költözött, ahol a P. Hírlap, majd a P. Napló munkatársa lett. Főleg humoros törvényszéki riportokat írt Gutius álnéven. 1891-ben ügyvédi irodát nyitott. — Szépirodalmi munkái: *Kacagó Themis*. Bp., 1888. (Füredivel.) — *A vádlottak padján*. 2. kiad. U. o., 1894. — *Egy könyvelő leány története*. Regény. U. o., 1893. — *Doktor Szeleburdi*. Bohózat. U. o., 1900. (Hegedüs Gyulával.) — *A tartalékos férj*. Bohózat. U. o., 6. n. (Rákosi Viktorral.) — *A Sasok*. Bohózat. U. o., 6. n. (Ugyanazzal.) — *Házassodjunk*. Bohózat. U. o., 1902. — *A brezováci hős*. Bohózat. U. o., 1902. (Rákosi Viktorral.) — *Smólen Tóni*. Bohózat. Arad, 1905. — *Fekete könyv*. Eredeti bűnügyi és detektívtörténetek. Bp., 1907-8. (5 köt.) — *Gutius humoros törvényszéki karcolatai*. U. o., 1908. (7 köt.) — *Detektívtörténetek*. U. o., 1908. — *A Pitypataty-utcai szenzáció*. U. o., 1909. — *Egy detektív naplójából*. U. o., 1910. — *A kormánybiztos*. Bohózat. U. o., 1910. (Rákosi Viktorral.) — *A cylinder*. Bohózat. U. o., 1914. — Írt ezenkívül számos bohózatot és kabarétréfát, mely könyvalakban nem jelent meg. Ezek közül *A szaharai konzul* és a Rákosi Viktorral írt *Napoleon öcsém* németül is színre került Bécsben. Álnéve: Gutius.

MOLECZ KAROLY hírlapíró, szül. Szentesen 1867-ben, megh. Budapesten 1929 novemberében. 1886 óta a Vasárnapi Ujság segédszerkesztője volt.

OSVAT ERNŐ hírlapíró, szül. 1877-ben, megh. öngyilkos módon Budapesten 1929 okt. 28. Kritikai cikkeket írt fővárosi hírlapokba, valamint az általa szerkesztett Figyelőbe és a Nyugatba, melynek alapítása óta társszerkesztője, utóbb egyik főszerkesztője volt.

SZIRMAI LASZLÓ hírlapíró, szül. Nagyváradon 1905-ben, megh. Temesvárt 1929 nov. 13. A Nagyváradai Napló, majd 1928 óta a Temesvári Hírlap munkatársa volt.

TOMORI JENŐ hírlapíró, a Petőfi Társ. tagja, szül. Hódmezővásárhelyen 1872-ben, megh. Budapesten 1929 nov. 25. Szerkesztette Kecskeméten a Függetlenség c. lapot, 1920-22-ig a nemzetgyűlés tagja volt. Petőfi költeményeit lefordította szerbre, viszont szerbből és oroszról magyarra fordított. Munkái: *Lina-dalok*. Bp., 1894. — *Mese egy szomorú asszonyról*. Elb. U. o., 1899. — *Havasi történet és egyéb elbeszélések*. U. o., 1902. — *Miria*. Verses tragédia. U. o., 1902. — *Krasznahorka vára*. Költemények. U. o., 1902. — *A várhegyi galambok*. Elbeszélések. 1905. — *Egy család tragédiája*. Regény. 1908. — *Adrienne*. Költemények. 1911. — *A fehér asszony*. Regény. 1924. — *A két Zágón*. Regény. 1924. — *Elmúlt a nyár*. Novellák. Bp., 1926.

TÓTH ZOLTAN lapszerkesztő, megh. Nagykanizsán 1929 decemberében, 52. évében.

TÖRÖK PÉTER ny. ref. gimnáziumi tanár, szül. Hajdúböszörményben 1857-ben, megh. Debrecenben 1929 decemberében. Írt egy eszperantó nyelvtant (Debrecen, 1909). Az irodalomtörténetet érdeklő cikke: A „magyar füvészkönyv“ botanikai érdeme. (Kor, 1907 : 22. sz.)

G. P.

Új könyvek.

Verses kötetek.

- Auer István: Gólyafészek. Kalocsa, 1929. 240 l.
 Babits Mihály: Az istenek halnak, az ember él. Bp., 62 l. Athenaeum.
 Böngérfi János: Hun és magyar hősmondakör. Bp., 1929. 64 l.
 Finta Sándor: Szívünk miséje. Bp., 1929. 104 l.
 Karinthy Frigyes: Nem mondhatom el senkinek. Bp., 64 l. Athenaeum.
 Kirchknopf Gyula Zoltán: A világ teremtése. Balassagyarmat, 1928. 112 l.
 Kiss Aladár: Euriál és Lukrécia. Bp., 1929. 32 l.
 Koltay Jenő: Ez volt a jó vásár. Bp., 1930. 8 l.
 Móra László: Így jó. Bp., 1929. 118 l.
 Petur László: Várakozás. Bp., 1929. 68 l.
 Reményik Sándor: Szemben az örökméccsel. Bp., 74 l. Studium.
 Sik Sándor: A magyar fiú szavalókönyve. Bp., 1928. 372 l. Franklin.
 Szabó László: A hun király. Bp., 1929. 180 l.
 Wlassics Tibor: Könnyek tengerén. Bp., 1930. 40 l. Stephaneum.

Elbeszélő kötetek.

- Balásházy Péter: Felajánlás. Bp., 144 l. Szent István Társulat.
 Barthos Tivadar: Laci bácsi regénye. Bp., 144 l.
 Bibó Lajos: Meg kell a szívnek hasadni. Bp., 440 l. Athenaeum.
 Blaskó Mária: Királyi sarj. Bp., 212 l. Szent István Társulat.
 Dénes Gizella: Fehér torony. Bp., 142 l. Szent István Társulat.
 Dóczy Jenő: Arany János. Bp., 280 l. Genius.
 Erdősi Károly: Napsütéses Indiában. Bp., 366 l. Szent István Társulat.
 Fábián Béla: 6 ló — 40 ember. Bp., 332 l. Athenaeum.
 Földi Mihály: Kezdődik újra minden. Bp., 464 l. Franklin.
 Gombos Albin: Hóharmat. Székelyföldi mesék és regék. Bp., 214 l. Egyetemi Nyomda.
 Heltai Jenő: Almokháza. Bp., 352 l. Athenaeum.
 Kalmár Gusztáv: Ismeretlen népek, névtelen földek. Bp., 364 l. Szent István Társulat.
 Kartsy Dénes: A három csizmásdiák. Bp., 1927. 120 l. Lampel.
 Kazay László: Kalucsnis alispán. Bp., 141 l. Wodianer.
 Komáromi János: Az ősd'ák. Bp., 342 l. Genius.
 Komáromi János: Vidrőczki s még néhány ágrulcsakadt. Második kiadás. Bp. 226 l. Stádium.
 Móra László: Három borsó, három korsó. Bp., 1929. 120 l.
 Móricz Zsigmond: Forró mezők. Bp., 308 l. Athenaeum.
 Prónai Lajos: A puszták börtönében. Bp., 78 l. Szent István Társulat.

- Rózsa Ignác: Aron öt könyve. II. A felszabadulás könyve. Bp., 270 l.
- Röck Gyula: Túlvilági mesék. Bp., 1929. 80 l. Kókai.
- Rubin László: A tizenkét Judás. Bp., 110 l. Genius.
- Surányi Miklós: A csodavárók. Két kötet. Bp., 800 l. Singer és Wolfner.
- Szederkényi Anna: Sorsok ha találkoznak. 336 l. — Döcög a szekér. 274 l. —
Lángok — tüzek. 292 l. — Lázadó szív. 296 l. — Amiért egy asszony
visszafordul. 322 l. — Amíg egy asszony eljut odáig. 314 l. — A padlás
meg a halál. 274 l. — A nagy nő. 278 l. — Van ilyen asszony is. 178 l.
— A végzet és egy rongybaba. 316 l. Bp., 1929.
- Szitznyi Zoltán: Élni akarok. Két kötet. Bp., 450 l. Genius.
- Szomory Dezső: A párizsi regény. Bp., 480 l. Athenaeum.
- Tarczai György: Mikó solymár. Bp., 282 l. Szent-István-Társulat.
- Temesi Győző: Vitéz Karakó pályát tör. Bp., 1929. 104 l.
- Új Auróra. Irodalmi Almanach 1930. Szerk.: Reincl János. Pozsony, 242 l.
- Zilahy Lajos munkái. Tíz kötet. Bp., Athenaeum.

Színművek.

- Koltay Jenő: Ereszd le a függönyt. Bp., 1930. 20 l.
- Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde. Színjáték öt felvonásban. Bp., 1930.
100 l. Egyetemi Nyomda.

Tudományos munkák.

- A magyar történettudomány kézikönyve. Bp. Aldásy Antal: A XV. század nyugati elbeszélő forrásai. 1928. 32 l. I. köt. 7/C. f. — Bartoniek Emma: Magyar történeti forráskiadványok. 1929. 204 l. I. köt. 3/b. f.
- A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek.
— Pálffy Móric: Koch Antal r. tag emlékezete. Bp., 1928. 40 l. —
Vendl Aladár: Id. Lóczy Lajos t. tag emlékezete. Bp., 1928. 44 l. —
Pintér Jenő: Váczy János l. tag emlékezete. Bp., 1929. 14 l. — Illés
József: Kolosváry Sándor l. tag emlékezete. Bp., 1929. 16 l. — Bernát
István: György Endre r. tag emlékezete. Bp., 1929. 36 l. — XX. köt.
8., 9., 10., 11., 12. sz.
- A magyaros ízlés. Szemelvények a magyar háziipar, népművészet és iparművészet formakincséből. Összegyűjtötte: Czákó Elemér és Györgyi Kálmán. Bp.
220 l. Egyetemi Nyomda.
- Babits Mihály: Élet és irodalom. Bp., 208 l. Athenaeum.
- Császár Elemér: A boroszlói magyar tudományos hét. Bp., 1929. 24 l. Külön-
lenyomat.
- Császár Elemér: A középkori magyar vers ritmusa. Bp., 1929. 76 l. Irodalom-
történeti Füzetek. 35. sz.
- Császár Elemér: A XIX. század nagy magyar költői. Jegyezte és kiadta:
Tóth Lajos. Bp., 1929. 188 l.
- Csengery János: Az új Ilias. Szeged, 1929. 8 l. Különlenyomat.
- Dénes Tibor: A költői lélektan kísérlete. Pécs, 1929. 16 l.
- Emlékkönyv Zichy Nándor gróf születésének századik évfordulójára 1829—1929.
Bp., 226 l. Szent István Társulat.
- Eörsi Júlia: Hungarian heroes of liberty. Bp., 1929. 120 l.

- Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. — Csúry Bálint: Érintkezé-
sen alapuló névátvitel. Bp., 1929. 58 l. — Szinnyei Ferenc: Novella- és
regényirodalmunk az abszolutizmus korának elején. Bp., 1929. 132 l.
- Évkönyv: Kiadja az Izt. Irodalmi Társulat. Bp., 1929. 360 l.
- Grózinger József: Geschichte der jüdischen Philosophie und der jüdischen
Philosophen von Moses Mendelssohn bis zur Gegenwart. Berlin, 1930.
204 l.
- György Lajos: Andrád Sámuel elmés és mulatságos anekdotái. Kolozsvár,
1929. 39 l. Különlenyomat.
- Hajnal István: Esterházy Miklós nádor lemondása. Bp., 1930. 154 l.
- Heller Bernát: Arany János viszonya a legendához és az agadához. Bp., 1929.
62 l. Különlenyomat.
- Holló Károly: Öt világrész rajzoktatása. Bp., 1929. 82 l.
- Karch Kristóf: A mérleg magángazdasági és közgazdasági vonatkozásai. Bp.,
1929. 14 l.
- Gróf Klebelsberg Kuno: Jöjjetek harmincas évek. Bp., 220 l. Athenaeum.
- Kristóf György: Erdély Széchenyi Istvánja. Kolozsvár, 1929. 10 l. Külön-
lenyomat.
- Lugosi Döme: A piaristák szegedi drámajátékai. Szeged, 1930. 32 l.
- Merényi Oszkár: A magyar lélek története. Kaposvár, 1929. 70 l.
- Mészöly Gedeon: Mióta lovas nép a magyar? Szeged, 1929. 12 l.
- Minerva-Könyvtár. — Farkas Gyula: Romános-romántos romantikus. Bp., 1929.
30 l. — Máté Károly: Sajtó és tudomány. Bp., 1929. 20 l.
- Népszerű Zsidó Könyvtár. Bp. — Heller Bernát: A héber mese. 62 l. —
Bacher Vilmos, Bloch Mózes, Kaufmann Dávid: Zsidó Plutarchos. 76 l.
- O-Egyiptomi mesék. Goldziherné Freudenberg Mária hátrahagyott írásaiból.
Bp., 1928. 98 l.
- Pálos Bernardin: Irodalmunk ismertetése XIX. század-eleji német folyóiratok-
ban. Pécs, 1929. 76 l.
- Pintér Jenő magyar irodalomtörténete. Tudományos rendszerezés. Első kötet:
A magyar irodalom a középkorban. Bp., 1930. 770 l. A Magyar Irodalom-
történeti Társaság kiadása.
- Pitroff Pál: Bevezetés az esztétikába. Bp., 1930. 116 l. Szent István Könyvek.
80. sz.
- Pitroff Pál: Film és filmoktatás. Bp., 1929. 12 l. Különlenyomat.
- Solymossy Sándor: A székely népballadákról. Kolozsvár. 10 l. Különlenyomat.
- Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum Egylet XVI—XIX. századi kéziratok
énekeskönyvei. Kolozsvár, 1929. 26 l. Erdélyi Tudományos Füzetek. 20. sz.
- Szegzárdy József: Csengery János élete és munkái. Szeged, 1926. 46 l.
- Szent István-Könyvek. Bp., 1930. — Bánhegyi Jób: A magyar irodalom tör-
ténete. II. 312 l. — Pitroff Pál: Bevezetés az esztétikába. 114 l. —
Kühár Flóris O. S. B.: A vallásbölcselet főkérdései. 214 l. — Körösi
Albin: A spanyol irodalom története. 452 l. — Sigmund Elek: A mező-
gazdasági növények termelési tényezői. 188 l. — Kalmár Gusztáv:
Európa földje és népei. 346 l. — Kiss Albin: Szent Ágoston De civitate
Dei művének méltatása. 186 l.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1929 október hó 12-én tartott felolvasó üléséről. — Elnök: Vízota Gyula. — Felolvastak: Pitroff Pál: Révai Miklós mint Faludi kiadója, — Szigetvári Iván: Arany János pantumja címmel.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1929 október hó 12-én tartott választmányi üléséről.

Vízota Gyula elnök megnyitván az ülést, megindult szavakkal indítványozza, hogy a választmány jegyzőkönyvi kivonatban fejezze ki részvétét Szász Károly alelnök úr iránt a családját ért súlyos csapás alkalmából.

Pintér Jenő a következő javaslattal ajánlja fel munkáját kiadásra a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak:

„Azzal az előterjesztéssel fordulok a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tekintetes Választmányához: fogadja el kiadásra magyar irodalomtörténetemnek most megírt középkori részét. Körülbelül hétszáz nyomtatott eldalra terjedő kötet lesz ez: teljes átdolgozása annak a munkának, melyet annak idején a Semsey-díjjal jutalmazott a Magyar Tudományos Akadémia.

Ezt az ajánlatomat első sorban az a benső érzelmi és szellemi kötelék magyarázza, mely a Magyar Irodalomtörténeti Társasághoz köt annyi esztendő óta.

Legyen szabad kötelező erővel kijelentenem, hogy ebből a kiadásból Társaságunkat semmiféle anyagi károsodás nem érheti. A nyomdaköltségeket magam fizetem, az esetleges ráfizetés engem terhel. Ezzel szemben felajánlom a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak a tiszta jövedelem tíz százalékát olyan módon, hogy az összeg fele alapítványban őrzendő, másik fele folyóiratunkra fordítandó.

A mű tulajdonjogát fenntartom magam számára, mert nem szeretném, ha idők múltával és az én elmúlásommal bárki is újból kiadná vagy átdolgozná ezt a munkát: erre jogot sem barátaimnak, sem jogutódaimnak nem adhatok. — Pintér Jenő.”

A választmány mindkét indítványt egyhangúan elfogadja.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1929 december 14-én tartott felolvasó üléséről.

Négvesy László elnök az ülést megnyitván, meleg köszöntéssel emlékezik meg Pintér Jenőről, abból az alkalomból, hogy munkásságának újabb monumentuma: nagyszabású Magyar Irodalomtörténetének első kötete napvilágot látott. Az egész Társaság nevében fejezi ki abbéli kívánságát, hogy a jelentős mű szerencsés befejezéshez jusson.

Az ülésen Perényi József Móricz Zsigmond drámái, Gulyás József Hitvitázó énekek címmel tartottak felolvasást.

Inhalt der selbständigen Artikel. (Jahrgang 1930, Heft 1—2.)

Ivan Szigetvári: Ein Pantum von Johann Arany. Szigetvári beschäftigt sich mit dem Gedichte Arany's, *Bor vitéz* (Held Bor) und untersucht, welcher Kunstgattung dieses Poem angehört. Der Verfasser weist nach, dass es eigentlich ein malaisches Pantum sei, eine Kunstgattung, welche zuerst bei dem deutschen Dichter Chamisso erscheint (1822), dann auch bei Victor Hugo anzutreffen ist (1829). Arany's Gedicht ist ein Meisterstück dieser exotischen Kunstgattung. Inhaltlich erinnert das ungarische Gedicht an Bürgers *Lenore*; die Kunstgattung des Pantums lernte Arany an Chamisso's drei Mustern kennen. — Aladár Zlinszky weist in einem Gedichte Andreas Adys *Lenore*-Motive nach. Das Gedicht ist besonders durch seine gelungene Symbolik wertvoll. — Albert Kardos untersucht, woher Michael Vörösmarty den Titel seines grossen Epos „*Zalán futása*“ (*Zalán's Flucht*) genommen hat. — Joseph Perényi weist darauf hin, dass der Wiener Professor Randolf Rungardier am Schlusse seines Werkes „*Oesterreich*“ (1928) acht Zeilen des Vörösmarty'schen *Szózat* als ein Gedicht Ulrichs von Hutten zitiert. Wie kam das Gedicht Michael Vörösmarty's, das ins deutsche übersetzt ist, unter die Verse Hutten's? Die Schriftleitung einer ungarischen Zeitschrift wandte sich an Professor Rungardier mit der Frage, woher er dieses Zitat genommen habe; Rungardier konnte aber die gewünschte Aufklärung nicht geben, da seine diesbezüglichen Notizen in Verlust gerieten. Das Gedicht Vörösmarty's erschien in deutscher Übersetzung im Jahre 1866 in der *Vasárnapi Ujság* (Sonntags-Zeitung). — Oskar Elek beschäftigt sich auch mit dem Stoffe der obengennanten Arany'schen Ballade, *Bor vitéz*. — Zsolt Alszegehy würdigt in einer eingehenden Studie einen der Besten der lebenden ungarischen Prosa-Schriftsteller, Franz Móra. Das Hauptwerk Móra's ist sein „*Sang von den Weizenfeldern*“ (*Ének a búzamezőkről*), der Roman des ungarischen Dorfes nach dem Kriege und dem Frieden von Trianon. — Es folgen grössere und kleinere Rezensionen von neu erschienenen literarischen und literaturgeschichtlichen Werken. Alle Artikel ungarischer Zeitschriften und Tageblätter, die sich auf Literaturgeschichte beziehen, werden registriert. — Der Hauptartikel des Beobachters beschäftigt sich mit der reklamesüchtigen Kritik und mit philosophischem Standpunkte mit den selbstverfassten literarischen Anzeigen. — Biographische Daten der jüngst verstorbenen Schriftsteller und eine Übersicht der Neuerscheinungen bilden den Schluss des Heftes.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.

TIZENKILENCEDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1930.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK. — KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

	Oldal
Horváth Cyrill: Ady Endréről	61
Kristóf György: Tíz év az erdélyi magyarság irodalmi életéből ..	78
Tolnai Vilmos: „Zalán futása“	91
Pap Károly: Petőfi egy ismeretlen barátja	92
Szász Károly: Egy ismeretlen Shakespeare-fordító	93
Lukcsics Pál: Költői vetélkedés két főnemesi udvar között a XVI. század végén	95
Dercze Lajos: Arany János a debreceni kollégium iskolai törvény- széke előtt	99
Waldapfel József: Arany János egyik költeményéhez	102
Tolnai Vilmos: Ányos Pál verse Katona József ereklýei közt ..	102

BÍRÁLATOK.

Merényi Oszkár: A magyar lélek története. — Turóczi-Trostler József: Entwicklungsgang der ungarischen Literatur. — Kelemen Ferenc: Az uszó sziget lakói. — Oláh Gábor: Tóth Árpád költészete. — Semetkay József: Mécs László. — Bodó Jenő: Iskolánk levelesládájából. — Szerémy Zoltán: Emlékeim a régi jó időkől. — Alapi Nándor: Vándorlásunk. — A Nemzeti Színház és Kamara Színházának zsebkönyve. — Ó-Egyiptomi mesék Goldzieherné Freudenberg Mária hátrahagyott írásaiból. — Vathy Elek: A magyar szépirodalom története	103
---	-----

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok	110
II. Hírlapok	120

FIGYELŐ.

Alszeghy Zsolt: Titkári jelentés a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1930 március 8-i közgyűlésén. — Új könyvek. — Társasági ügyek	124
--	-----

TANULMÁNYOK.

Ady Endréről.

Írta: HORVÁTH CYRILL.

Vajthó László kis könyve (*En, Ady Endre, Szeged, 1929.*) az Ady-irodalom javatermékei közé tartozik. Sok jó megfigyelés van benne, élénken, élvezetesen van megírva és szélsőséges felfogások helyett a mérsékletet és tárgyilagosságot igyekszik szolgálni. Az a meggyőződés vezérli — és ebben igaza lehet —, hogy Ady Endre mint ember jobb volt hírénél s mint nagy költő méltán számíthat rá, hogy szennyesének kitergetése helyett emberi részvéttel és megértő lélekkel közelítsünk hozzá. Szerinte Adyt nem magánélete botlásaiból kell megítélni; élete csak annyiban tartozik az irodalom elé, amennyiben műveiben megörökítette. Lelkének valódi képe ugyanis munkáiból tárul elénk.

A könyvecske becsületesen ragaszkodik ehhez a gondolat-hoz. Vajthó fejtegetései mindvégig a költő műveinek tüzetes tanulmányozásán alapszanak és szerető megértést éreztetnek a költő iránt; nem hallgatják el hibáit és tévedéseit, de egyben nagy súlyt vetnek rá, hogy szándékainak tisztaságát kiemeljék.

A tárgyalás abból a tételből indul ki, hogy „Ady a leg-önzőbb, legegocentrikusabb lírikusunk. Magát szereti a szerelemben, magáról mintázza fajának képét s hitetlen Tamásként vergődik Isten-hitéért. Költészete megdöbbenő, brutálisan őszinte önvallomás. Csak élménye van, semmi más. S minden élmény... nála mindenkor az első személy szinte profán közvetlenségével fejeződik ki.” Szerelmi lírájának joggal adhatná ezt a címet: „En és a nő”; a hazafiasnak: „En és a hazám”; a „vallásos”-nak: „En és az Isten” (7.).

Most következik — ha úgy tetszik — a bizonyítás. Ady rendkívülinek, egyetlennek érzi magát. Női mind azért vannak, hogy őt szolgálják. Anyja csak azért van, hogy őt megteremje;

Léda: hogy kísérje az életben és a halálban. De csak kísérje és nem, hogy megelőzze. Ady nem trubadur, aki maga fölé emelné és istenítené kedvesét. Ellenkezőleg, egyszer jónak, máskor rossznak látja, egyszer angyalnak, máskor ördögnek. Egyszer „leghatalmasabb“-nak mondja, máskor a leghavasabb, legtisztább éjen feleibálja saját lelkéből, aztán beszennyezi, „befoltczza“ gyanúval, váddal; végre kikacagja az árnyát, feléje fúj és elhoesátja.

Egyszóval: Lédát nem tekinti napjának, hanem csak holdjának. Nemesak, mivel kettejük közül a költő az úr, az önmagáért való, s az asszonynek hivatása csak az, hogy urát szeresse, szolgálja, hogy kísérje és „legyen rá ujjongva büszke“; hanem azért is, mivel minden „fényét“ a költőnek köszöni. Lédának a „zöld“ szemén kívül nincs egyetlen tulajdonsága, amellyel nem Ady ruházná fel. Ady a maga testét-lelkét álmódja a párizsi asszonyba. Léda bús asszonyember, szomorú szemű, nagyszomjú, büszke Didó királynő, esőkolva is vádló, betegesókú, de mindenre váró, bíborra termett, egyetlen egy némben; ahogy Ady is bús férfi, szomorú szemű, nagyszomjú, büszke, betegesókú, mindenre váró, egyetlen egy férfi...

Látni való, a költő önmagát szereti asszonyában. Azért szereti, mivel olyannak látja, amilyennek ő (Ady) tudja magát. De nemesak azért, hanem azért is, mivel „csak a testét táncolta körül, de a lelkébe nem pillantott soha“; mivel — magyarázatra szólva — csupán a saját érzéki gyönyörűségét szereti benne: a kéjt, az izgalmakat, melyeket szolgáltat. Neki a nő önmagában értéktelen „semmiség“; csak annyiban van előtte becs, amennyiben kielégíthetetlen vágyait szolgálja. Valóban egész viszonyuk „érzéki tobzódás, az elalvás határán járó laukadtság és Ady harsogó önimádata“. A „beteges kacagástól, göresös fuldoklástól visszhangos“, „vértolulásos, vonagló“ Lédadalok között ritkán esendül tisztább és nemesebb szerelmi dal, s viszonyuk megszakadásának oka sem valamely magasabbrendű motívum, hanem valószínűleg az, hogy a költő „betelt“ az asszounnyal. Ráúnt és lerázza magáról. Jól mondja az író: „A válás elég brutális, férfiatlan. Jellemző Adyra. Úgy válik Lédától, mint valami hisztériás nő... Visszakéri a sok-sok díszet, mit kedvesére aggatott. Letagadja a szép szavakat, miket valaha mondott: az egész Léda-élmény jelentéktelen semmiség volt s az ő ráfogása, belemagyarázása tette széppé... Léda...

akkor született, mikor Ady érdemesítette, hogy észrevegye: s akkor telt meg, mikor eltaszította magától.“ (7—13.)

A költő későbbi szerelmei csekély fontosságúak: „nagy vers egyikből sem fakad“. Adyt egy sereg névtelen asszony és lány „futkozza körül: csaknem kivétel nélkül hisztérikák, a szerelem számozatlan fiákerei, valahol a tisztességes polgári nők és a körutak liliomai között“ (13.).

Nagyon tetszetős az a magyarázat, amellyel Vajthó a következő részben a költő testi és lelki betegségének következményeit kíséri. Ady, írja, „már Párizsban beteg volt“. A Léda-szerelmet ez a kínos tudat felhőzi... Ady lelkében örökös lélekjárás van, kriptá-illat, köd. Ő a halál rokona. Lelke gonosz tárnáktól van általverve, ...vérvevő álom-fickók tanyáznak benne; mélyén mocsár: a fürtelem. Szeme, szíve, gerince béna, feje zúg, kerüli az álmot. „Az új versek“-ben már minden jel a beállt katasztrófára mutat, mely Ady testiségén át lelakiségét is eldönti. „A költő érzi, hogy féreg rág benne és nincs már elég ereje, akarata, hogy vele megküzdhessen. Eljátszotta az egészséget és vele a sokszor lekicsinyelt átlagember minden boldogságát: feleséget, gyermeket.“ Beteg teste egyetlen nő számára is elvesztette létjogosultságát, fantáziája tehát a szerelem szállóvendégeihez sodorja. Kicsi, hirtelen mámorokban keres enyhületet; de persze, hiába. A nőcskék rosszul járnak: eltévesztették a házszámot s a felsülés idegenkedésével rebbennek szanaszétjel.“

Ez az állapot kétségtelenül alkalmas volt rá, hogy a serdülő poéták hamis pesszimizmusát valósággá fejlessze a költőben. „Micsoda kín lehetett számára érezni a korlátot, melyet sorsa, balszerencséje, önmaga s az életet-bírók, a sokáig fiatalok, egészségesek közé vont! Vére, betegen is, magában csörgeti velszületett életigenlését s ereje fogytán bár, szétküldi az erekbe az ifjúság minden vágját.“

Ebből a testi esődből, alkohollal, rendetlen életmóddal táplált férgességből és a megraboltságukban hangosan követelőző férfi-esztendőknak életvágyából fakad aztán a költő ismert helyét nem lelése, örök nyugtalansága, neuraszténiája. „A szerelemből kizárt ember fokozott nyugtalanságával keresi a szerelmet és szerelmi hallucinációkban, perverzításban feneklik meg.“ A valódi szeretkezéshez nincs ereje, tehát fantáziájának adja át és ú. n. delectatio mörösá-kban tombolja ki magát.

Innen van, hogy költészete unalmasságig telve van a „csók“ és efféle dolgok emlegetésével (13—15.).

Jól mondja a szerző: „A szeretkező, érzékieskedő Ady megdöbrent, lehangel, elidegenít“ (15.). Siet azonban hatásos ellentétül hozzáfűzni, hogy viszont „Ady, a tisztaság énekes, éteri magasságokba ragad“; hogy „Ady, szíve legmélyén az egészség szerelmese, a Patyolaté, a Kalota-parti tájaké, egy földi boldogság, melyet maga eljátszott már“ stb.; vagyis, szerencsére, egyebet is írt, nemcsak amolyan megdöbrentő, lehangelő, elidegenítő verseket. Volt pár pillantás, amelyekben ráeszmélt, hogy a vér szolgálata bűnbe, fertőbe ragadta; bánta és átkozta ballépéseit, vágyott a krisztusi tisztaság után, szeretett volna élettagadó, szűz, makulátlan, vágytalan és tiszta lenni és sírva gondolt arra, hogy minden késő: „nem térhet vissza“, „hiába lenget kendőt az ő bűnös lelke s egyetlen igaz szerelme, a Patyolat“. Csakugyan nem tért meg. A *Hiszek hitetlenül* kezdetű költemény, a krisztusi tisztaság emlegetője, 1910 február 1-én a Nyugatban együtt lát napvilágot a *Szerelmem époszából* c. versezettel; a *Patyolat üzenetét* (1911 november 16.) pedig ugyanott már két hónap múlva követi *A vén csavargó* durva erotikája. A költő nem látta többé olyan feketének a bűnt, mint a két versben; sőt néhány évvel később éppenséggel szeretetreméltóságát hangoztatja. „Szeresd a bűnt, ...mert illatos a bűn, mint a virág, s nagy bűnökben virágozik el az Élet.“ De, teszi hozzá, sírva szeresd, mivel minden gyönyörűségébe keserűség vegyül: a sors igaztalanságának érzése, hogy nem maradhatunk tiszták és szabadok. (*A bűnök kertjében.*)

Egyszóval: Adynak nem semmiség a lélek tisztasága. De kitárul a lelke az élet egyéb nemes és tiszta értékei előtt is és Vajthó jól mondja, hogy lírájának legszebb gyöngyei egyes idevágó „élet-himnuszai“. Kár, hogy bővebb tárgyalásuk nem vág az „*En és az Asszony*“ keretébe; a nagyközönség részére mégis legalább egy-részüknék a címét nem ártott volna felsorolni.

Kerészből látszik sikerültnek a könyvecske következő fejezete, amely az *En és a Hazám* címet viseli. Az itt tárgyalt téma egyike a legnehezebbeknek és legkényesebbeknek. Ady verseinek nagy részében mint elégedetlenkedő áll hazájával szemben és nem lehet mondani, hogy ezek az elégedetlen kitérősek mind nemes kútfőből fakadnak. Vajthó maga is rámutat azokra az „igaztalan, önző versekre“, amelyekkel Ady költői pályája elején Magyar-

országot támadja. Ezeknek, mint már a költő öccse és életírója is megjegyezte, jórészt írójuk sértődöttsége volt a forrása. Nem az igazság szól bennük, hanem az Ady Endre gőgös érzékenysége. A magyarságnak nem kellene az „új versek“, tehát Magyarország a maradiság fészke, halálszagú róna, lelkek temetője, egy „XVI. századbeli feudális ország, mely megért a pusztulásra“. Bősz hevében itthagya ezt a barbár földet és „menekül“ Párizsba. Oh, az isteni, a daloló Párizs! mennyire más ott a világ! Ott a költők bizonyára a boldogság örök hullámaiban csobognak, a nagy kultúrában a csatornatisztítók is „beteg, finom“ dalokért lelkesednek és arany kelyhekből szücsölnek az élet nedűjét. Párizs: Eldorádó... Vajthó finom érzéssel magukból a párizsi versekből (17.) olvassa ki, hogy ennek az egész Párizs-rajongásnak forrása a távol ismeretlent kifestegető fantázia játéka. „Látta Ady az igazi Párizst? Aligha. Párizs ismeretlen, titokzatos s Ady éltetőereje a mindent megszépítő messzeség. A földnek soha el nem ért tájai szépek neki. Párizs Thulén túli táj s egy szerelmes asszony lakik benne.“ (18.)

Később kilábolt ebből a „végső, eszelős kétségbeesés“-ből (19.). De az elégedetlenség végigkísérte egész pályáján. Verseiben folyton ott kísértene a magyar zseni-tragédiák. Másokról beszél, de folyton a saját sorsára gondol. Aztán ott van a magyarság sorsa. A Duna soha se látott errefelé boldog népet; a Duna-táj félnemzetcskék számára készült szégyenkaloda. A magyarság levitézlett, dicsősége elmúlt, ma már csak jött-ment. Jövőjével alig törődik valaki. A főváros az Életnek soha sem látott magyaros, zsidós, svábos és tótos megcsúfolása. Mindenki beteg itten, beteg századokért lakolva. Igazságosan hullunk ki az idő rostáján, nem töltvén kedvét az Időnek. (19—20.)

Nincs számára ebben a szerencsétlen magyarságban egyéb vigasztaló, mint hogy a magyar a legpoétább nép a világon. A magyar sorsnál tragikusabb és szebb sors nincsen Isten és ember előtt. Szép ily végzetes néppel ugyanaznak tudni magunkat. Adyt, a rendkívülit, fájában is a rendkívüliség kapja meg: végletessége, fensége. Reménysége lidérc a keserűség kódében. Vigasztalása is: önámítás, költői ábránd. Semmi érzéke a realitások iránt. Látnia kell, hogy a magyarság a XIX. században nagyot lendült és európai méreteket kezd ölteni, de ez neki mind csak bakugrás. A nemzet jövőjét is csak fantómokban bírja elképzelni és biztosítására nem talál egyéb utat a forradalomnál. (20.)

„A Magyar Ugar-ciklus mámoros rakétái tehát ismét levegőbe röpülnek. A költő szókinsésében szerephez jut a hétköznapi szocializmus frazeológiája. Elnyomottak, magyarok és nem magyarok, fogjanak össze az eszme-barrikádokon. Mindent le kell gyilkolni, ami ezeréves holmi. Dózsa György az új vezér s az utca éneke zengjen. Mindenki testvére (lehet) a költőnek, de grófok nem jöhetnek vele. Magyarországnak buta vezérei vannak, ez a baja... Ady eljut az anarchiáig, — a kommunizmusig, ha úgy tetszik.“ (20.)

Jól mondja Vajthó, hogy ezek a forradalmi versek „csaknem kivétel nélkül csapnivalóan rosszak“ és bennük „Ady, a csordanyelv gyűlölője, maga is közeledik a csordanyelvhez“. Hogy még ezekben a nemzetközi versekben is kiöltlik magyarsága és „vértolulásos pártköltészete“ egészében nem ér föl régi „szocialista“ (?) versével, a gyönyörű *Havasok és a Riviérával*. De nem ez a fontos; az a fő: vajjon hogyan jutott el ehhez a vértolulásos költészethez? Ady elégedetlen magyar volt, de büszke volt úri fajtajára, úri hajlamai voltak és irtózott a tömegbe való elvegyüléstől. Tehát nem volt proletár. Hogyan ír mégis lázító szocialista verseket? A szerző helyesen mutat rá, hogy a költő megvadítását nem lehet csak váradi és pesti szabadkőműves barátjainak tulajdonítani. Ezt aligha is állította valaki. Kétségtelen, hogy a költő soha nem lett volna azzá, amivé lett, ha Váradra nem visz magával olyan hajlamokat, amelyek lelkét alkalmas talajjá tették a váradi magvak befogadására. „Ady *komoly* szocializmusának lényege: szülőföldi örökség. Ő származásánál fogva elégedetlen s Nagyvárad, Budapest, Párizs politikai szele már csak a szilágysági hétszilvafás, sűrűvérű protestáns, ausztralfaló ellenzéki tüzes lelkét lobogtatja.“ (23.) Vajthó szerint a költőt a Biblia „bátorítja, igazolja a szókimondás jogában“, a próféták, talán Jóel iratai... (23—24). Ady Endre a Szkáros útján jár, aki tudvalevőleg Mózesnek a zsidókra mondott átkát „mennydörgi a magyaroknak“. (24.)

Ez kétségtelenül figyelemreméltó feltevés, talán az is felhozható mellette, hogy Ady valami próféta-féle hivatást tulajdonított magának és már debreceni újságíró korában kitűnt kíméletlen „szókimondásával“. De itt a költőnek nem „komoly“ költeményeiről van szó, hanem a „vértolulásos“, „idegen frazeológiájú“, „láztító és uszító“ versekről; és ezek gondolataikban, hangjukban csodálatosképen rokonok az akkori radikális és szocialista újságtermékekkel. A költő az ő nótáikat fújja és nem lehetetlen, hogy

már az „Új versek“ sokat kifogásolt darabjaiban is ennek a radikális újságírói stílusnak hatása mutatkozik. Adynak bűnhödnie kellett, hogy verseiben gyalázta hazáját; de nem szúrta szemet, hogy egyes lapok ugyanazokat a vádak nap-nap után büntetlenül vagdalták a nemzet fejéhez és esőkkentették az emberekben, főképp az ifjúságban, a haza és nemzet iránt tartozó tiszteletet. A fiatal költő valóban méltán juthatott arra a gondolatra, hogy ami prózában szabad, versben sem lesz *crimen laesae majestatis patriae*.

„De Ady kommunista“ verseket is írt... Hogy „miért írta őket?“ kérdi Vajthó és így felel rá: először: mert kora a munkásmozgalmak kora; „könyvet sem kell olvasnia a költőnek, mert a „tanok“ bazillentrügerei pontosan szállítják lelkébe a különféle magokat. Adyban valamelyik Petur-ösétől öröklött köszvény sajog fel, de prédikátorék fia azt hiszi, hogy a modern nemzetköziség fája kórozza“. (24.)

Azt hiszem, ezt a kérdést nem lehet ilyen könnyedén eldönteni. Jól van, Ady személyesen nem igen vett részt a galileista és szocialista gyűléseken; de ez semmi: lusta volt, nem szerette a mozgást és a politikai tevékenykedést. Azonban kétségtelenül volt köze a szocialistákhoz is, a galileistákhoz is: valóságos szerelmi vallomásokot írt hozzájuk, gyűlölte az urakat, kivált Tisza Istvánt, a nacionalismust, a hadsereget, a tőkét és minden egyebet, amit a galileisták és vörösök gyűöltek, és legalább is a meglévő erők bomlasztásáig és a „régiség“ kiirtásáig teljesen osztozott nézeteikben. Azt sem kell feledni, hogy az „új szellem“, a „holnap“ és így a maga úttörőjét látta a vörös szociáldemokráciában; a jövőre pedig szövetséget és segítséget várt tőle. Nem, az „ősi köszvény“-nek hagyjunk békét; nagyon is érthető dolgokról van szó.

Távol van tőlünk, hogy ezekkel a megjegyzésekkel Ady fajszeretettét érintsük. Ő bizonyára jót akar; úgy érzi, hogy nagy baj előtt állunk, ezt mások is sejtik, csak nem akarják, vagy nem merik megmondani. Ő vállalja a próféta szerepét. Azt hiszi, csak meg kell kondítani a harangot s egyszerre megszűnik minden baj, más világ lesz, „koronát kapnak a magyar messiások“, mágnást, főpapot, nagybirtokost kényszeríteni lehet kötelességeire. De csak dohog, elégedetlenkedik, áltatja magát s végre fájdalmasan eszmél rá, hogy „két-három íródeák nem változtathat a magyar élet folyásán“. (26.) Közben ki-kifogy a türelemből és „olyan, mintha

rossz szellem szállaná meg, mintha egy pillanatra megszűnnék magyar lenni s valami démon diktálná tollába a kénköves igéket.“ Sokan magyar-gyűlölettel vádolták e miatt; Vajthó a rajongó szerelmesre emlékeztet, „aki csalódik s a szerelem másik végletébe, a gyűlöletbe csap át“. „Ady magyar-gyűlölete tulajdonképpen magyar-imádatának mániákus torz mása.“ (26.) Lehet; mások is megpróbálták a dolog ilyenén magyarázatát. Alig van ember, aki jó néhányszor át nem esett volna hasonló lelkiállapoton, elkeseredésében egy-egy pillanatra gyűlöletet nem érzett volna valamely szeretett lény iránt. De mások az efféléket elrejtik; viszont Ady mindent vallani akar, jót, rosszat egyaránt, nem törődve a „polgári“ gondolkodás és ízlés tiltakozásával.

Azt írja Vajthó: „Ady egész élete, költészete: önmagáért, fajtájáért való kétségbeesés. Ez a kétségbeesés nem tetszett a kornak, mert a kor mindig szépnek, nagyszerűnek képzelte magát és bókot vár a költőtől. E kor magyarja, midőn hamis illúzióinak tükre helyett Ady költészetébe tekintett, döbbenve ismert önmagára s menekült tőle, mint egy kísértet elől.“ (27.)

Az hiszem, az idegenkedésnek okát nem ebben, vagy nemesak ebben kell keresni. Való, Ady szinte a kétségbeesésig féltette fajtát, bár csak 1913 végén s 1914 elején megjelent versei (*Az idő rostájában, A szétszóródás előtt, És most már*) hallatják a kétségbeesés hangjait. Egyes költeményei valóban alkalmasak voltak rá, hogy a kor magyarját megdöbbentsék; de nem döbbsentették meg, mert a kor nem hitt komolyságukban. (23.) Nem kell ugyanis feledni, hogy ezeket a költeményeket egy csomó vers előzte meg, amelyek mélyen belegázoltak a magyarság lelkébe és szöges ellenében álltak erkölcsi meggyőződésével. Mi abban a tudatban nőtünk fel, hogy a hazáról és a nemzetről csak tisztelet és ragaszkodás hangján szabad beszélni. A magyarság zöme méltán hördült fel a fiatal költő merész tiszteletlenségén. Adyt sokan már akkor árulónak, mások különcödőnek és beszámíthatatlannak tartották. Volt, aki magánéletére mutatott: ez a züllött alak mer bennünket korholni? Végre jöttek a fajszeretet megnyilatkozásai. Egy-kettő a Vasárnapi Ujságban, a többi azonban mind a Nyugat, a darabontok lapja, a Világ, a Népszava hasábjain, csupa zsidó radikális és szocialista vállalatban, fölváltva lelkes szerelmi vallomásokkal: a galileista ifjúsághoz, a szocialistasághoz, a „vörös csillag“-hoz. Nem csoda, hogy az olvasók zöme gyanakvással,

averzióval fogadja őket. Ady hiába veri a mellét, hiába sír, vonaglik és káromkodik: a közönséget nem tudja meggyőzni fajszeretete komoly igazságáról. Pártfogói hivatkoznak Zrínyire, Berzsenyire, Széchenyire, sőt Petőfire, akik szintén sok bűnt hánytak a nemzet szemére és a nemzet mégsem kételkedett bennük. De ők mindenekelőtt szeretetükről tettek bizonyosságot és csak aztán fogtak a hibák ostorozásához; az ő erkölcsi gondolkodásuk közös volt a közönségével; a saját lobogójuk alatt harcoltak és tiszta tógában léptek a szószékre.

Ma már jobban látjuk Adyt és illúzióknak tartjuk azokat az akadályokat, amelyek annakidején hazaszeretetének általános elismerését akadályozták. De meg kell mondani, maguk a költő kijelentései is gátolják illúzióikkal, hogy a kor magyarja bennük magára ismerjen. Azok a revelációk, amelyeket Ady a magyar féléletéről, a szegyenkalodáról, az idő rostájáról, a nemzet rettentő elmaradottságáról, a magyar tradíciókhoz való ragaszkodásunk veszedelméről beszél, nem merő igazságok, hanem jórészt csak látszatai az igazságnak, tehát magok is illúziók. A XX. század magyarja tudja, hogy a magyarság 500 éven át dicsőségesen élt és a maga életét élte; hogy az idő rostája és nagy elmaradottságunk pusztá mese: kultúránk, irodalmunk, művészetünk európai méreteket ölt; vannak jeleseink, akik a külföld jeleseivel versenyeznek, sőt világhírré emelkedtek, tehát még az „Idők rostája” szerint sem éltünk hiába. Az emberek joggal hivatkozhattak rá, hogy a külföld filozófiai áramlatai ugyan kissé hatástalanok voltak ránk; mi még jórészt Krisztussal, Mózesrel tartunk, a régi Istent nem esaptuk el a Spinoza naturája, vagy a teozófusok „Élet”-e kedvéért, se a „csordaerkölcsöt”, hogy a Nietzsche gögös tanítását tegyük helyébe, stb.; de olvassuk a Rioux könyvét és látjuk, hogy Schopenhauer atya, Zola mester, az isteni France, Renan és Huysmans és a dekadensek Franciaországban már indulnak a lomtárba és itt van Paul Claudel, aztán André Gide és az *Immoraliste*. Szóval, nincs mit sajnálkoznunk. És így tovább, föl, vagy le, az ősi tradíciókhoz való ragaszkodásig, a nemzeti érzésig, amely megint nem illúzió és elvetni való valami, hanem nagy erőforrás a nemzet életének biztosítására... Mi egyáltalában nem vagyunk azok, amiknek bennünket Ady és barátai hirdetnek.

Persze mindez nem tesz annyit, hogy bajok és illúziók egy-

általán nem voltak az országban. Ady nemcsak a saját, de a faja lelkiismeretének tartotta magát. Vajthó is, mások is ráhagyják, hogy így volt, s ebben a haza szempontjából is van bizonyos igazság.

A költő jól érezte, hogy sok minden nincs rendben. Joggal bántotta az a függő viszony, amelyben Béccsel voltunk, a fölfelé mutatott örökös loyaltitás, a magyarnak sorsába való apathikus beletörődése. Méltán neheztelt, hogy könnyen feledünk „multat és jelent“; hogy híjával vagyunk az egészséges nemzeti önzésnek és meggondolás nélkül adjuk fejünket idegen érdekek szolgálatára. Szemében mindez századok öröksége és fejleménye s biztos jele a nemzeti lélek hanyatlásának. Úgy érezte, hogy a magyarság útja nem fölfelé, hanem lefelé halad. Aztán ott van a többi baj: a munkásság forrongása, a nemzetiségek követelőzése, a bankokrácia terjeszkedése, a szegénység, a galiciai zsidóság beözönlése az országba... És végül valamennyit betetőzi a szörnyű világomlás, a háború.

Ezek mind nagy és valóságos bajok voltak, igazi méreganyagok a nemzet organizmusára, és Ady, aki érezte végzetességeket és nem szűnt meg követelni orvoslásukat, mint ilyen joggal mondhatta magát a magyarság lelkiismeretének. Bizonyos azonban, hogy a „kiszíró“ sok dologban igazságtalan volt és kivált a teendőkre nézve sokban tévedett. Vajthó jól érzi, hogy „az öregedő Ady lelkében mintha Széchenyi önvádja motozna, mintha magát is okozná a tragikus eseményekért, melyekre egykor maga figyelmeztetett legszenvedélyesebben“ (27.). Sajnos, munkásságának le nem tagadható része volt azoknak a forradalmi erőknak a népszerűsítésében és izmosításában, amelyek a fegyvert kiveték a magyarság kezéből és az országot a sár szélére juttatták.

Igen jó és találó az a fejtegetés, amelyben a szerző Ady költészetének a költő szülőföldjével, Erdéllyel és a magyar faluval való kapcsolatait beszéli meg és kimutatja, hogy Ady, ha fajtájáról szól, mindig önmagát rajzolja, saját tulajdonságait ruházza fajtájára. A magyarság erényei és hibái egyaránt benne vannak megtestesülve; önmagában imádja és gyűlöli fajtát, a maga sorsában a magyarság sorsát szemléli. Ő: a magyarság szimbóluma (27—33. l.).

A § befejezése a költő politikai ideálját igyekszik meghatározni. „Mit akart Ady? Attól a nemzetrétegtől, melynek vére.

szellemre sarjadéka volt, több reformot, gyorsabb haladást követel, és sajtóban, kereskedelemben annak az új rendnek mását, mely hatvanhét óta kisebbségből szinte többséggé küzdött fel magát.“ (33. l.) De „nem voltak birtokai, mint Széchenynek, akinek poéta-mása akart lenni, hogy függetlenül, a magyar hagyomány sáncain belül harcolhatott volna a hagyományért“. „A jobboldalon már évtizedek óta nincs lehetősége az erősebb reformnak“, a XX. század elégedetlen magyarja kénytelen a hagyomány sáncain kívül keresni dobogót s ezzel máris pályája elején kelepcébe kerül: a hagyomány makacs védői, akik „egy jogos reform fegyverét érzik mellöknek szeggezve, elfelejtve és elrejtve, hogy magyar hajtás, rásütik a helyeget, hogy egy más fajnak pénzért dolgozó csatlósa“ (33.).

A részlet kissé erősen van színezve. Túlzásnak látszik, hogy a század elégedetlen magyarjának, ha szólni akart, szükségkép a radikálisokhoz kellett csatlakoznia. Adyt szélsőséges elvei ragadták a radikálizmus karjaiba s több mint valószínű, hogy mint gazdag ember sem választott volna más harc társakat. Viszont a „jogos reform“ éppen nem volt olyan „jogos“, mint aminőnek sokan feltüntetni szeretnék. A hagyományok védői nem érdemelnek megrovást azért, hogy elutasították azt az „általános szavazati jog“-ot, amelyet a Ferenc Ferdinándok, Krisztóffyak és barátaik a nemzet megejtésére, vagy szélsőséges elemek uralmának megalapítására akartak megalkotni.

Azt mondja Vajthó: „Ady egyenlőséget akart, vallási türelmet, békés barátja akar lenni a zsidóknak, megtelik katolikus szellemmel, csak hogy valami egyetemes magyar igazsághoz jusson, olyanhoz, mely minden fajt, minden vallást betetőz, minden zsidóságnál, minden kereszténységnél fontosabb. Nemzeti egységről álmodik.“ (33. l.)

Semmi kétség, valami új, egységes magyarság lebegett a szeme előtt. De ez az új magyarság nem azonos a történelmi magyar nemzettel. Az „új Dózsa György“ magyarságából ki van zárva a magyar fajnak jelentős része: a „grófok“ és „úri betyárok“, a nemzeti tradíciók és a régi erkölcsök hívei... Ebben a magyarságban csak azok számára van hely, akik a vezér szellemét hajlandók elfogadni.

Vajthó szerint Ady „megtelik katolikus szellemmel“. Úgy látszik, a Pócsi Máriáról írt versre kell gondolni, melyben a „szilágysági fi a katolikus Máriáig bír felszárnalni, hogy

minden élet királynéjává emelje“. (34.) A „katholikus Mária“ azonban valószínűleg megköszöni ezt a kitüntetést. Ady elvesztette volt hitét az életben. Most jönnek az oláh búcsúsok, a lelkek telve hittel, és Máriát, a Regina Vitae-t (?) éneklik. A költőben is felébred a hit az Életben, az ő Máriájában, aki „nem régi fancsali, de mindennek egyesítő mása“. Ez bizonyára minden, csak katolikus szellem nem és az Istenanya fölmagasztalása. Mária a katolikus szellemnek a Szentlélek edénye, a tisztaság és szentség példaképe, az egek királynéja. Annak az életnek, amelyet képvisel, semmi köze az Ady Endre hédonizmusához. Az a fölmagasztalás, amelyben a költő részesítette, csak anyyi, mintha nevét, mely az oltárok dísze, egy örömtanya kapujára festették volna.

Nem, Ady Endre soha sem telt meg katolikus szellemmel. Az ő „nemzeti egység“-ében nincs helye semmiféle vallás szellemének. Azt sem lehet mondani, hogy vallási türelmet, vagy bármiféle türelmet hirdetett volna. Ő nem volt türelmes, egyszerűen mindent a saját képére akart formálni. Mint mindenben, ebben is a végletekig egocentrikus volt.

Igen sikerült része a munkának a III. rész: az „Én és az Isten“ (34—38. l.), Ady istenes költészetének jellemzése. A könyv elmondja, hogy a költő nem fogad el semmiféle tételes vallást. Nem hisz senkinek, a maga erejéből akar eljutni Istenhez. Ez az útja csupa bukdácsolás. De nem titkolja el botlásait; mindent elmond, ami lelkében történik, és ebben egyetlen vallásos költőink között. A többiek csak jámbor, istenes gondolataikat viszik a közönség elé; ő odavisz mindent: kételyeit, nyugtalanságait, sőt lázadozásait és káromkodásait is.

Hogy milyennek látja Istent, az hangulataitól, lelkiállapottól függ. Ha jól mén a dolga, nincs szüksége rá, „szinte borsot tör Isten orra alá, fitymálja, komázik vele, mint más a nem sokba vett komájával“ (35.); aztán egyszerre csak „vége a hetykeségnek, mintha derékban törték volna ketté, Isten elé zuhan egy jajkiáltással“. Azok a megalázkodó, bűnbánó költeményei, amelyek ilyenkor születnek, hagyományos csapáson haladnak, de sokkal értékesebb termékei vallásos lírájának, mint a dacolók és kételkedők.

Nem sokat lendít a dolgon a szerzőnek az a kijelentése, hogy „Ady Istene egyéni Isten“, mivel a költő csupa egyéni szükségletének kielégítését várja tőle; sem az, hogy Ady Istene

„bajtárs-isten, irodalmi, magyar hatalom is“, mivel ő küldte a költőt, hogy a „bozótba törjön be“, s a költő ezért tőle követel segítséget és sikert munkájához.

Viszont egészen jó és elfogadható a könyvnek az a helye, amely a költőnek a bibliáról és Jézusról való felfogását fejtegeti. Hogy Ady a bibliát nem tartotta történelemnek, hanem költészetnek; Jézus alakjában szent elképzelést látott, „minden nagy és elgázolt gondolat, minden szépségek, jóságok szimbólumát“, az „önmaga testének, lelkének, földi sorsának, eszményített röntgenképét.“ (38.)

A fejezetet mégis hiányosnak kell tartanom. Vajthó semmit sem szól a költő pantheizmusáról, mely nélkül istenes költeményeinek egyrésze nem érthető eléggé, továbbá Élet-istenítéséről, amelyben sokan, például Földessy, egy sajátságos Ady-vallás gyökereit látják. Viszont, mint az I. fejezet végén, itt is felhívja a figyelmet egy csomó szép költeményre, a „bűnbánó“ versekre, amelyekben a költő elhibázott életének szomorú következményeit: kora megrokknását és az eljátszott örömöket sóhajtozza. Tulajdonképpen nem tartoznak oda, mivel kevés kivétellel semmi közük az Istenhez, de ha már egyebütt nem lehetett róluk szó, csak helyeselni lehet, hogy a szerző szükségesnek tartotta megemléítésüket. Ezek a „bűnbánó“ versek ugyanis Ady lelkének legmélyéről fakadtak és a szegény vergődő ember előtt megnyitják azokat a szíveket is, amelyeket tőle eltévelyedései elfordítottak. Sokat vétkezett, de sokat sírt is, keservesen bűnhődött és ha bűnös dolgokat hirdetett, bűnös tanításainak maga írta meg a cáfolatát.

Vajthó fölveti a kérdést: protestáns volt-e Ady Endre? Azzal felel rá, hogy „költészetében ott bujkál a protestáns zsoldárok különös ritmusa s igéi valóban protestáns hangsúllyal bőveek, zengők, nagyok. De, hogy vallása protestáns volna? Ne hasonlítsuk össze vallási rendszerekkel. Szülőföldjének, származásának emlékei, vallása benne van művében, része annak, de rengeteg más elemmel vegyületen.“ (40.) Valóban nem vallotta semmiféle felekezetnek szimbólumát. De rendületlenül protestánsnak és kalvinistának tartotta magát és testvére is mint „egész lényében protestánsról“ beszél róla. Kétségtelen, hogy protestáns volt, erre vall egész gondolkodása. Ne feledjük, hogy a katolicizmusban a lelki szabadság ellenségét látta és nagy embere volt annak a szabadságnak, amelyet a protestantizmus hangoztat, hogy a szent

könyveket ki-ki saját meggyőződése szerint magyarázza és alkossa meg a maga vallását. Ez a tan fölöttébb megfelelt szilaj, korlátokat nem tűrő egyéniségének. Levonta minden következményét és nem volt az egyedüli, sőt az első sem azok közül, akik ezen az úton az övéihez hasonló megállapodásokra jutottak. Való, hogy például a Bibliáról, Jézusról alkotott nézetei teljesen egyeznek Strausz és más protestáns tudósok tételeivel. Sőt az is feltehető, hogy vallási nézetei jórészt protestáns racionalista teológusok hatása alatt támadtak. Mint ilyen, joggal sorozható a protestáns racionalizmus szélsőséges híveihez. A kálvini szólások közül kedvelte az „eleve elrendelés“-t; de csupán azt értette rajta, hogy a földön minden Isten egyenes akaratából és elhatározásából, tehát szükségképen történik. De ez a gondolat egyáltalán nem azonos a kálvinisták predestinációjával.

Egyszóval: „Ady hosszas bolyongás után, a maga esze és szíve szerint jutott el Istenéhez, de soha sem véglegesen“. Közben pedig „minden hitványságát s minden alázatát híven feltárta előttünk“. (43.) Ez igen találó és rendkívül fontos észrevétel. Valóban Ady „borzasztóan szeretné az Istent *igaz alakjában* meglehni, de soha sem jut végleges megállapodásra. Egyszer ilyennek, másszor olyannak látja és érezi az abszolútumot; egyszer olyan-nak, aminőnek gyermekkorában tanulta volt, személyes Istennek, világon kívülinek, máskor pantheista szubstancia-félének, naturának, Életnek; egyszer jónak, hűségesnek, máskor kegyetlen uzsorásnak, szívtelen zsarnoknak. Néha, mintha hinne benne; máskor kételkedik létezésében, sőt tagadja és az emberi képzelődés teremtményének állítja. A gondolatok, érzések úgy váltakoznak lelkében, mint a kaleidoskóp képei; és ő egyiket sem tartja fontosabbnak, helyesebbnek a másiknál; neki mind egyformán dokumentum, az ő folyton változó lelki világának egy darabja, kínlódásának egy-egy állomása. Azt mondja: ilyen voltam, így éreztem, így gondolkodtam. Megvallottam mindent, nem titkoltam el semmit. — Minden azon fordul meg, hogy mennyi benne az őszinteség, hogy átélte-e valóban mindazt, amiről az isten-versek beszélnek. Vajjon a nyomorúság szava-e, teszem, a Kimérák Istenéhez írt vers, vagy effrons hetvenkedés? Vajthó nem ereszkedik belé ebbe a mélységbe. Arra tér át, hogy Ady „vallomásaiban sokan vallásgyalázást, erkölestelenséget látnak, holott hasonló kétségek és lázongások mindnyájunk lelki életében előfordulnak és a különbség csak az, hogy míg a költő mindent őszintén megvall, mi

úgy teszünk, mintha mentek volnánk tőlük. Kegyes hazugság ez, úgymond, s a szépségért való." Az Ady vallomása kevésbé szép s kellemetlenebb, de „erkölcsi elvből való“, mert az igazságra törekszik. (41. l.)

Nem valószínű, hogy ezekbe az állításokba mindenki bele tudna törődni. Elvégre az emberek nemcsak „kegyes hazugság“-ból és a maguk szépítése végett nem viszik a világ elé kétségeiket és szennyesüket. Van, aki szeméremérből tartózkodó; más azért, mivel lelkiismerete nem engedi, hogy olyasmit írjon, vagy beszéljen, ami embertársai, kivált az ifjúság kegyeletét, hitét, vagy erkölcsét sérthetné. Végre vannak dolgok, melyeket nem mindenki tart méltóknak arra, hogy velük a közönséget szórakoztassa.

Bizonyos, hogy Ady mind a három tekintetben kevésbé volt válogatós egyéb költőinknél. De mégsem állítható, hogy minden költeménye és köztük minden „istenes“ verse komoly lelki élmény megörökítése. Ady Vajthó szerint is olyan, mint a Gárdonyi hat bölce, akik csónakukban vígan tagadják az Istent. Aztán megreccsen a csónak s felkiált mind a hat: Jaj Istenem! (40.) Ady Endre, Pázmány szavaival szólva, „fenn köp“, míg jól mén a dolga; ilyenkor nincs szüksége Istenre; néki nyomorúság, szenvedés, elesettség kell, hogy a Végtelent maga felett keresse és meglássa. Ilyenkor ösztönösen keresi és meg-megragadja szívével, de csak azért, hogy újból elbocsássa és újra elmerüljön a kételkedésben, vagy, ami még rosszabb, a tagadásban.

Vajthó a „vallásosság jegyének“ mondja ezt az istenkérést. Az is, de csak abban az értelemben, hogy hozzátartozik a vallásossághoz. A „vallásosság“, ahogy általában értjük, több az istenségre néhanapján való ráeszmélésnél, vagy annál a kívánságnál, hogy: „be jó volna, ha hinni tudnék“. A vallásos ember hisz a maga Istenében és vallásában s gondolkodása, érzése és cselekedete egyaránt ehhez igazodik. Adynak épp az a baja, hogy nincs vallása; ő szegény, Istenétől elszakadt lélek, aki a szkepszis és hitetlenség sötétségében és habjain hanyódik; néha-néha megpillantja, sőt eléri a mentősziklát, de sohasem tud rá fölkapaszkodni és tovább hanyódik az éjszakában; ő épp azért szerencsétlen, mivel elvesztette istenét, vallását és sehogy sem tudja végkép megtalálni. Szerencséjére, vagy szerencsétlenségére, a nap gyakran kisüt, a hullámok elsímulnak és a szélesend, a fény, az „Élet“ elfeledteti vele hanyódlását.

Vajthó a Mikes és Vörösmarty szent emberéhez hasonlítja. Azt mondja: a költő verseiben sok a véték, de szavai jóakaratból és jóhiszeműségből fakadtak. A nézet mellett föl lehet hozni Ady pantheizmusát és determinizmusát, sőt Nietzsche-féle filozófiáját is a csorda-erkölcs hiábavalóságáról. De bizonyos, hogy mindennek dacára nem volt amorális lény, ismerte a bűn és erény, a tisztaság és paráznaság különbségét, tudatában volt bűnös életének, mivel többször keserűen gondolt rá, hogy az igazságot és tisztaságot megtagadta. Aki ilyen nyilatkozatokat tesz, aligha írhat bűnös verseket a *Szent ember* tiszta jóhiszeműségével.

De itt az „istenes“ versek egy részéről van szó, azokról, amelyekben a „szent ember“ ugyancsak kevés becsületet ad az Istennek. Ezek a versek úgy állítják oda a legfőbb lényt mint valóságot. És a költő mégis „fitymálja, komázik vele, mint más a nem sokba vett szomszédjával“. Vajjon Ady, az istenkereső, aki az Úrhoz annyi szép, töredelmes verset írt, ő ne tudná, hogy mivel tartozik Istenének, ha van?

Nagyon bajcs az ilyet elfogadni. Őszintén megvallom, nem hiszek a Kimérák Istenéhez című és egyéb hasonló verseknek őszinteségében és jóhiszeműségében. Ezek a hetvenkedő versek éppen olyan pózolások, mint a Petőfi egyik-másik önarc képe, amelyben rettenetes iszákosságáról akarja meggyőzni a világot.

Valószínű, hogy az írók még sokat foglalkoznak ezekkel a dolgokkal. A tudós szerző azonban, még ha itt-ott kelleténél erősebbnek bizonyulnak is színei és helyel-közzel csak megszorítás-sal fogadják is el megállapításait, — meg lehet elégedve eredményeivel.

A könyv Ady eredetiségének tárgyalásával végződik. Vajthó — szokása szerint — itt is szorgosan összegyűjti Ady műveiből a költő sajátos fantáziájáról, nyelvéről való jellemző adatokat; néhány költemény fejtegetésével bemutatja hatalmas megjelenítő erejét és megjegyzéseket tesz versformájáról s más költőknek Adyra gyakorolt hatásáról... Amit ír, szépen, gondosan és, ami fő, jól van megírva. Sajnos, nem terjeszkedik ki mindenre, teszem Ady sajátos gondolkodására, világnézetére, arra a fontos kérdésre: mi benne valóban eredeti, individuális, mi individualisztikus, azaz különködésnek, eredetieskedésnek szüleménye.

Mégis megelégedéssel tesszük le munkáját kezünkől és kellemes csalódással azok után a nyilatkozatok után, amelyek be-

vezetésében a lángész és a „polgári“ erkölcs viszonyáról s Ady eltévelyedéseinek áldásosságáról olvashatók.

Vajthó nem tolta előtérbe az erkölcsi kérdéseket, de ahol kellett, tétovázás nélkül megmondta az igazat. A posványt nem tette virágos kertté, az erotika rondaságairól megírta, hogy rondaságok. Adyban nemesak a nagy költőt, hanem az álmokat kergető, rossz politikust és szegény, elesett, posványban vergődő embert is láttatja, akinek lelke mélyéből fel-feltör az önvád keserősége és a vágy az elvesztett Isten és tisztaság után. Azt akarja, hogy szánjuk ezt a szerencsétlen embert, akit az a világ, amelyben élt, elrontott és megnyomorított, ahelyett, hogy fölemelt volna. Azt akarja, bocsássuk meg és feledjük el bűneit; dobjuk félre műveiből azt, ami bennük selejtes, „vértolulások“, de emeljük fel, ami tiszta, nemes, mélységesen emberi és való értéke a költészetnek. Hiszi, hogy ez egykor mind meg is fog történni; az idő, mint annyi másról, Adyról is lemossa majd a jelen sarát... Való, az ő bűneit nehezebb lesz elfeledni, mint Balassa Bálint „csínyjeit“, mivel a Júlia költőjét végig lehet olvasni anélkül, hogy bűnökre kellene gondolnunk; de minden biztonnyal kívánatos, hogy az óhaj valósággá váljék. Óhajtandó volna, hogy komoly, hozzáértő emberek, mint a szerző is, pontos elemzéssel válogatnák ki a „szilágysági fi“ terméséből mindazt, ami megérdemli, hogy emberöltők és milliók olvassák: a kétségtelen, valódi értéket. A többi — ám legyen a tudósok martaléka. Nem kell félni, hogy ezzel a költő egyéniségét meghamisítjuk. Ady Endre nemesak akkor Ady Endre, amikor a sárban kőjeleg; akkor is az, mikor kiemelkedik belőle. Még az a veszély sem fenyeget, hogy a termés szűken üt ki. Ellenkezőleg, az emberek csak akkor fognak igazán elámulni, hogy a szegény, bűnös poéta mennyi kincessel gazdagította szánandó fajtáját.

Tíz év az erdélyi magyarság irodalmi életéből.

Írta: KRISTÓF GYÖRGY.

I. Általános szempontok.

A világháború következtében s a békeszerződések rendelkezése értelmében a román állam impériuma alá jutott magyarság irodalmi élete ma, a közhatalomváltozás első decenniuma után, öröndetes eleveniséget, meglepő mennyiségi gyarapodást mutat föl a megelőző korszak adataihoz képest. Sőt a mennyiségi föllendülésen túl milyenségileg, belső érték szempontjából sines oka a szégyenkezésre. Nemcsak sokat termelt, de tudott alkotni oly műveket is, amelyek valódi esztétikai értékeknek bizonyultak s az egyetemes magyar irodalomra nézve is gazdagodást jelentenek.

A lefolyt tíz esztendő irodalmi életének egyes tényeit, öröndetes és a jövőre nézve is biztató jelenségeit, de egész összefüggő történeti folyamatát is csak akkor lehet kellően megérteni és érdem szerint értékelni, ha figyelemmel vagyunk az erdélyi magyarság régebbi irodalmi életének néhány meghatározó jellemvonására.

Mindenekelőtt tudva van, hogy Erdély s a kapcsolt részek magyarsága már a legrégibb időktől kezdve kisebb-nagyobb mértékű önálló helyhatósági életet élt, sőt a fejedelmek alatt a XVI–XVII. században Magyarországtól független, azzal sokszor háborút viselő ellenséges államot alkotott. A földrajzi és természeti viszonyok különböző volta nemesak a közigazgatásban, a honvédelemben és a politikában hozott létre eltéréseket, de az életmódban és foglalkozásban is. Más a sík Alföld magyarjának az életmódja, mint a hegyes-völgyes Erdély földjén élőé. A különbségek jól és könnyen fölismerhetők úgy az egyénekbén, mint a közösségi életben. Ámde mindig megvolt és fennmaradt a foglalkozásban, az életmódban és a politikában kétségtelenül fennálló különbségek ellenére is a közművelődési egység, a magyarság azonos kulturális öntudata. Megvolt és fennmaradt még a legnagyobb politikai megoszlás idején is a XVI. századtól kezdve máig. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az erdélyi magyarságnak a politikában voltak az összmagyarságtól eltérő útjai a multban is. Éppen mint ma. Viszont a szellemi műveltség területén, a kultúrában, az irodalomban

az erdélyi magyarság magát mindig csak résznek tudta és érezte. E szellemi és közművelődési egység legfőbb hordozója és biztosítója a magyar nyelv egysége. És itt nem annyira a műveltek, az irodalom és költészet nyelvére gondolok, mint magára a népnyelvre. Ez is egységes, sőt azt a sajátságos jelenséget állapította meg a nyelvtudomány, hogy a legkeletibb magyar nyelvjárás, a székely, a legnyugatibb a (dunántúli) magyarsághoz áll legközelebb a nyelvi régiségek tekintetében. Amint egységes a magyar nyelv, annyira egységes az irodalom, a költészet. Az erdélyi magyarságnak volt külön országa, de sohasem volt különálló magyar nyelve, centrifugális kultúrája. Részes volt mindig az általános magyar szellemi életnek és irodalomnak, erényeknek és fogyatkozásoknak egyaránt.

E közművelődési egység s ennek tudata az unió (1867) óta káros hatásokat is szült. Az erdélyi magyarság helyi energiája, helyi irodalmi élete ellanyhult, illetőleg szellemileg egyre jobban felszívódott az egyetemes magyarságba. Erdély alkotó, teremtő tehetségeinek nagy többsége, színe-java itt hagyta Erdélyt s Budapesten, vagy Magyarország más szellemi gócpontjaiban keresett és talált könnyebb megélhetést s fejtett ki biztosabb sikert ígérő munkásságot. A szellemi munkások, írók, művészek, mint az igazhívő muzulmán Mekkába, úgy igyekeztek mielőbb eljutni Budapestre. Az olvasóközönség is lassan-lassan teljesen belesodródott Budapest vonzókörébe. A legtöbb, technikailag legszebb, tartalomban legértékesebb sajtótermékek ott jelentek meg. Olyan hatalmas és mindent uraló irodalmi központtá fejlődött Budapest, hogy, mint tréfásan mondani szokás, még névjegyeinket is ott szerettük nyomtatni, onnan hozatuk. Tény az, hogy az erdélyi születésű írók is csak Budapesten és Budapest által tudtak és akartak érvényesülni, Erdélyben viszonylag kevés könyv jelent meg. Ami itt jelent meg, hiányozván címlapjáról a főváros neve, kisebb érdeklődéssel fogadtatott, néha egyenesen közömbösen, érdektelenséggel, sőt bizalmatlansággal. Már eleve kevésbé értékesnek minősült minden olyan mű, mely Erdélyben, tehát vidéken s nem a központban, Budapesten jelent meg. A főváros ízléséhez és irodalmi szükségleteihez igazodott a vidék olvasóközönségének az ízlése és irodalmi igényessége. Az erdélyi magyarság is élvezte a magyar irodalom termékeit, örvendett, hogy bővíben vásárolhat és olvashat könyvet. A világháborút megelőző évtize-

dekben az erdélyi magyarság helyi irodalmi életét bágyadtság, energiátlanság jellemzi. Mint a közszellem egyéb ágaiban, úgy az irodalomban sem voltak saját külön problémái. Nem a gyakorlatban, az irodalmi termelés és forgalombahozatal terén s nem az elméletben, az irodalmi értékelést, az esztétikai becslést illetőleg. Kérdések és feladatok szenvedélytelen nyugalmát nem zavarták. Még kevésbé készült föl arra, hogy jöhet idő, mikor neki magának, önerejéből kell a gordiusi csomót megoldania, kiesvén a centrum, Budapest vonzóerejének körletéből.

Ez az idő az imperiumváltozással elkövetkezett, az erdélyi magyarság* Budapesttől elszakadt. Az ottani nyomdatermékek, folyóiratok 1919 elejére Erdélybe egyáltalán nem, később is csak rendszertelenül jutottak és jutnak el.

Az ottani írók, könyvkiadványok és könyvterjesztő vállalatok a romániai magyarságra nézve megszűntek. A magunk erőlködéséből, a magunk földjén, a kezeink között lévő eszközök felhasználásával kellett irodalmat, irodalmi életet teremtenünk. Számbavettük, hogy mink van. Az állomány, az egy hírlapirodamat kivéve, bizony sok tekintetben a semmivel volt egyenlő. Könyvkiadó cégünk egy se volt, nagyobb nyomda is alig egynéhány, irodalom-kritikai folyóiratunk egyetlen egy (Erdélyi Szemle), jelentős íróink és költőink felsorolásában is hamar eljutottunk a végére.

A súlyos feladat szervezetlenül, a változás váratlanul érte a romániai magyarságot. Oly hirtelen jött, hogy még erős és jól megszervezett közszellemet is megrendített volna. Nem csodálható, hogy a magára maradt erdélyi magyarság az első hetek tájékozatlanságában reményének horgonyát majd ide, majd oda vetette ki, anélkül, hogy szilárd pontot talált volna. Kapkodott még a szalmaszál után is, terveket szőtt, amelyeknek megvalósításához hiányzott az erő. Most tűnt ki, hogy az erdélyi magyarság közszellemének csak hagyományereje van. Aktuális cselekvésre nincs megszervezve. A történelmi erők okozta nagy roppanás első perceiben ezért nyögözte le a lelkeket a reménytelenség, csüggedés és tervszerűtlen kapkodás.

* Erdélyi magyarság alatt az imperiumváltozás előtt csak a történeti Erdély magyar anyanyelvű lakóit értette a magyar közbeszéd. Ma a régi Erdélyen kívül a kapcsolt részek (Bánát, Körösvidék, Máramaros és Bukarest magyarságát is értjük: azaz a mai Románia területén élő összes magyarokat. Kényelemszeretetből szokta meg e kifejezést az élő beszéd. Ebben a cikkben is erdélyi magyar metonimikusan a román állam területén élő magyarság kifejezés helyett áll, azt jelenti.

Ezt azonban csakhamar felváltotta az egészséges életöszön, az erőrekapó bizakodás, mely szubjektív és objektív tényeken alapult. A nyugodt megfontolás ráemlékezett, hogy az erdélyi magyarság, bár az utóbbi évtizedekben bágyadt és színtelen szellemi életet élt, a régebbi századokban eleven kulturális és irodalmi életet tudott teremteni. Éreztük, hogy méltónak kell lennünk az elődökhöz, hitványak semmi szín alatt nem lehetünk. Bizalmunknak egyik szilárd pontja a történet, a magunk életrevalóságába vetett hit volt. A másik szilárd pontja volt bizalmunknak a románság, a román állam hivatalos és törvényes akaratnyilvánítása. Bízunk a gyulafehérvári határozatokban, az erdélyi román közéletnek emez ünnepélyes nyilatkozatában s a román állam alaptörvényeiben, melyek a békekötések, a világáramlat szellemével egybehangzóan nyelvi és közművelődési szabadságot ígértek és biztosítottak. Bízunk abban, hogy Románia politikája, sajtótörvénye és eljárása megengedi, hogy irodalmunk, közművelődésünk szabadon fejlődjék. Lassan kiderült — magam már 1921-ben történeti és konkrét tények alapján megállapítottam —, hogy közművelődési egységünk, irodalmunk és költészetünk megtartásának és továbbfejlesztésének a lehetősége adva van.

Minden attól függött, hogy vajjon az erdélyi magyarság tud-e élni az irodalom fejlődésére adott lehetőséggel?

II. Mennyiségi fejlődés.

Az irodalom mennyiségi problémáját — az irodalmi praktikumot — az erdélyi magyarság fényesen megoldotta. Pedig mikor a maga köréből fölfakadó irodalom megvalósítását, mint az önfenntartás legelemibb és legtermészetesebb eszközének előteremtését vállalta, az irodalmi életet létrehozó és tápláló saját helyi elemek birtokállománya, az egy hírlapirodalmat kivéve, mint említém, bizony sok tekintetben a semmivel volt egyenlő. Nagyobb könyvkiadó cégünk egy se, irodalom-kritikai folyóiratunk is csak egyetlen-egy volt. Jelentős íróink és költőink száma egy-kettő. Nagy és drága kincset érő tételek leírása után siettünk feljegyezni a könnyen billenő mérleg *vagy*on-rovatába minden egyes most megjelenő művet, fellépő író. *Van:* ez volt értékelésünk első, természetes mérővesszője. Történelmi ismereteinkből s személyes tapasztalatainkból tudtuk — s ez a tudat kötelezett és parancsolt is —, hogy az irodalom kincs, közműve-

lődési vagyron. S mikor az irodalmi gyakorlatnak a központból funkcionáló két elemét, az írókat és kiadókat elveszítettük, előtérbe lépett az itteni mennyiség. Adott helyzetünkben a *van*, a helyi praktikum, valóban életkérdéssé fontosult. Ami a hiányt pótolta, vagy pótolni alkalmasnak látszott, már csupán ezért értéket jelentett. Azokban a zűrzavaros, kétségekkal terhes első hónapokban a tiszta esztétikai szempont követelése éppoly cinizmus volna, mint a hajótörött finnyáskodása amiatt, hogy mentőcsónakja nincs eléggé kényelmesen kibélelve. Vannak-e íróink, írói tömörülések, könyvkiadók, könyvforgalom és olvasóközönség? ez volt a kérdés. Minden mozdulat, akár tárgyi, akár személyi, mint munkát végző, pusztán helyzeti energiájánál fogva számbavétetett. Minden megmozdulás a meg nem szűnő életet, izmosodó reményt, a művészi alkotóerőnek feltörését és feltörekvését hirdette. A közönség örömmel fogadott minden új író, új kiadást, hírlapot, könyvet, folyóiratot egyaránt. Minőségi ítéletét, melyre egyébként irodalmának multja s ízlésének már elért fejlődési foka kötelezte, egyelőre felfüggesztette abban a biztos tudatban, hogy a mennyiségi fejlődés csakhamar meghozza, illetve visszaállítja az egyedül helyes, magasabb esztétikai, milyenségi színvonalat is.

E külső örvendetes fejlődés terjedelmének fölmérésére pontos statisztikai adatok állanak rendelkezésre.

Az 1919 január 1-től 1928 december 31-ig terjedő tíz esztendő alatt a román állam területén 3186 magyarnyelvű mű jelent meg. Tehát tíz év alatt Erdélyben annyi könyv látott napvilágot, mint az 1919. évi fordulót megelőzően körülbelül negyven év alatt. Az utolsó békeéveknek, 1913-nak a bibliográfiája például azon a területen, mely a régi Magyarországból ma Romániához tartozik, mindössze 77 magyar könyvet mutat ki, körülbelül annyit, mint amennyit a politikailag és gazdaságilag is leg-súlyosabb 1919. év termelt ki. Ezzel szemben az 1926. évek egyesztendei magyar könyvtermelése pontosan 332-t tesz ki. A fokozódó fejlődést a következő számsor mutatja:

1919-ben megjelent	77 könyv.
1920-ban megjelent	110 könyv,
1921-ben megjelent	191 könyv,
1922-ben megjelent	295 könyv,
1923-ban megjelent	368 könyv.

1924-ben megjelent	439 könyv,
1925-ben megjelent	441 könyv,
1926-ban megjelent	416 könyv,
1927-ben megjelent	394 könyv,
1928-ban megjelent	332 könyv,
<hr/>	
összesen	3063 könyv.

A végösszeghez veendő még az évjelzés nélkül megjelent 123 könyv. Így a tízévi könyvtermelés végső összege 3186 kötet.

A megjelenési helyeket feltüntető statisztikai adatokból kiderül az, hogy az erdélyi magyarság szellemi életének centruma Kolozsvár. Ennek a városnak a neve áll az erdélyi magyar könyveknek majdnem a felén, alig pár százalékkal kisebb, mint a mögötte lévő könyvkiadó összes városok egész évi össztermelése. A kolozsvári könyvtermelésnek több mint fele egyetlen cégnek, a Minerva Rt.-nak nyomása, illetve kiadása. A többi városok Kolozsvár mögött messze következnek ily sorrendben. Az 1926. évi statisztika szerint, amely tíz év alatt keveset változott:

Temesvár	24 mű,	az évi össztermelés 6 százaléka,
Arad	23 mű,	az évi össztermelés 6 százaléka,
Szatmár	19 mű,	az évi össztermelés 5 százaléka,
Brassó	18 mű,	az évi össztermelés 45 százaléka,
Nagyvárad	18 mű,	az évi össztermelés 45 százaléka,
Bukarest	12 mű,	az évi össztermelés 3 százaléka,
Torda	12 mű,	az évi össztermelés 3 százaléka.

E városokon kívül mintegy 28 olyan város van, melyek vagy egyáltalán nem, vagy csak nagyon ritkán szerepeltek a multban nyomtatott könyvek címlapján. 1926-ban csökkent Nagyvárad, Brassó és Marosvásárhely könyvtermelése, viszont emelkedett Bukarest, Torda, Arad és Temesvár.

Érdekeselek a könyvnyomdászat és könyvkereskedelem adatai. Az egész Romániában volt 1925-ben 425 könyvnyomda, 1714 nyomógép és 6240 nyomdai alkalmazott. Ez adatoknak jórésze Bukarestre esik, a másik nagy fele Erdélyre. A régi Magyarországról területéből ma Romániához tartozó területeken 69 helyen 233 nyomda dolgozott ugyanebben az évben, 735 különböző típusú gépen, 2101 munkással. E 233 nyomda közül román jellegű 66 (27%), német jellegű 25 (10·5%) és magyar 147 (61·8%).

Azóta ez adatok a magyar nyomdák csekély csökkenését mutatják. Kolozsvár itt is az élen van 35 nyomdával és 556 munkással, utána Temesvár, Arad, Nagyvárad és Nagyszeben következnek. Ami a könyvkereskedéseket illeti, a fent körülírt erdélyi területen 361 hivatásos könyvesbolt működött, ebből román jellegű 80 (22%), német 56 (16%), magyar 225 (62%). Vagyis körülbelül minden hat és fél ezer magyar lélekre esik egy könyvkereskedés (német 10, román 38 ezer). Az utolsó évek adatai e téren is némi, bár nem nagyon jelentékeny csökkenést fognak mutatni.

Ez örvendetes gazdag helyi termelés tárgyi feltételét, lehetőségét megadta — mint említém — a román állam. Azonban az adott lehetőség megragadása az erdélyi magyarság életeterejének az érdeme és bizonyága. Az arany is csak akkor válik in actu nemesfémmé, ha van bányász, ki fölktatja s ötvös, aki földolgozza. Az erdélyi magyarságnak ez az irodalmat teremtő teljesítménye annál érdekesebb jelenség, mert tulajdonképpen minden írói szervezkedés, kollektív összefogás nélkül, jóformán az egyes tehetségeknek egymástól független kibontakozása hozta létre.

Pedig voltak és vannak írói egyesületeink, amelyeknek célja s alapszabályszerűen vállalt feladata az irodalom terjesztése, az írók támogatása, az irodalmi élet irányítása.

Legtekintélyesebb irodalmi társaság a kolozsvári Erdélyi Irodalmi Társaság (röviden: E. I. T.), melyet 1888-ban Petelei István, a marosvásárhelyi származású, orosz nyomokon járó kiváló regényíró és novellista és társai alapítottak. Első elnöke a szintén erdélyi gróf Kun Géza volt, a híres orientalista nyelvész és történetbúvár, ki többek közt az olasz De Gubernatis Angelóval és a román Dora d'Istriával is személyes ismeretségben állott. Kun Géza nemcsak elnöki megnyitóival, de mint egyszerű felolvasó is tekintély és vezér volt. Mellette és körülötte az erdélyi költők és tudós írók egész sora járult hozzá a társaság népszerűségéhez. Akadémikus szervezeténél fogva (csak 60 tagja lehet, kik választás útján nyerhetik el a tagságot) a rendes taggá választás az erdélyi irodalmi életben elnyerhető legnagyobb erkölcsi elismerés- és kitüntetés-számba ment. A társaság felolvasó-gyűléseire olykor az egész magyarság figyelt. Iratott és adott időnként ki az E. I. T. értékes műveket és szépirodalmi lapot is. Kun Géza halála után

mintegy húsz év óta máig az E. I. T. elnöke és vezetője Dózsa Endre, ki úgy is mint regény- és hírlapíró, úgy is mint egykor közpályán működő férfiú (képviselő, majd Kolozs megye alispánja volt), nemcsak a társaság, illetve a magyarság, de a románság részéről is általános személyi bizalomnak és köztisztelőnek örvend. Éppen egy évtizeddel régiebb s nagyjában hasonló jellegű a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond-Társaság (jelenlegi elnöke báró Kemény János, lírikus és mecénás). A többi nagyobb városoknak és vidékének is megvolt a maga irodalmi egyesülete: Temesvárt az Arany János-Társaság (elnökei Szaboleska Mihály költő és Járósy Dezső zeneíró), Nagyváradon a Szigligeti-Társaság (elnöke Karácsonyi János történetíró), Aradon, Szatmáron és Nagykárolyban, Nagybányán szintén voltak tisztos múltú irodalmi társaságok.

Elég nagyszámú irodalmi társaság kerete állott készen s várta a kereteknek tartalommal kitöltését, az írók felkarolását, az irodalmi praktikum igazgatását. Azonban a régi társaságok közül mindmáig egy se tudott a romániai egész magyarságra kiható vezérszerephez jutni, részint a tagok számának nagymérvű megapadása miatt, részint pedig azért, mert működésének a régebbi viszonyoknak talán megfelelő módszerén változtatás nem történt. Egyik se kezdeményezte, nem vitte keresztül az írók tömörítését, az írói munka megszervezését. Nem vette kezébe az irodalom országos terjesztését értékes, modern és klasszikus költői művek sorozatos kiadásával, folyóiratokkal, ami úgy a régi érdemes, mint az új és valóban tehetséges íróknak biztosította volna az erkölcsi sikert és az anyagi megélhetést. Nem teremtettek elő anyagi fedezetet, de nem irodalmi közszélemet sem. Ennek következtében sem az irodalmi gyakorlat, sem az irodalmi értékelés kialakulására lényeges befolyást gyakorolni nem tudtak. Hiányzott a komoly irányító szó az irodalom elvi kérdéseiben. Mindez elsősorban a kolozsvári Erdélyi Irodalmi Társaság feladata és hivatása volt. Azonban ennek vezetősége hivatását nem ismerte föl s az irodalmi élet országos irányítását elmulasztotta s az még ma is szervezetlen. Nem alkotott, csak nézte, hogy mások alkotni próbálnak. Ugyanis, mivel az E. I. T., honnan joggal várta mindenki a kezdeményezést, mozdulatlan maradt, az egyesületen kívül történtek kísérletezések egyénenként, vagy alkalmilag többen társulva. E kísérletek közül eredményesebb munkát csak az Erdélyi

Szépmíves Céh tudott végezni. Ez adta ki többek között Makkai Sándornak Ördögszekér és Kós Károlynak Varjú-nemzetség c. értékes és érdekes regényeit. A Szépmíves-Céhből alakult meg 1926-ban a *Helikon*, az erdélyi írók egy részét magába ölelő szabad egyesület. A *Helikon* utóbb a gróf Bánffy Miklós és báró Kemény János támogatásával úgy megerősödött s olyan eredményes munkát végez sorozatos könyvkiadványaival és folyóiratával, hogy ma határozottan tekintélyes tényezője irodalmi életünknek.

III. Kritikai álláspont.

Elég, hogy a decennium kezdetén a meglévő keretek üresen állottak s így az írók is, a közönség is, egymástól is, és egymás között is izoláltan álltak. Minden egyes írónak magának kellett utat törnie a közönséghez a maga számára. A közönség is rá volt utalva, hogy amennyiben könyvet akart venni, azt vegye, ami éppen kezeügyébe esett. Kivételt csak az a pár író alkotott, akik az idősebb nemzedékből ittmaradtak. De a fiataloknak mind külön kellett elindulniuk. A tehetségeseknek is. Egyetlen, bár laza, kapocs volt az írók és a közönség között a hírlap.

A különböző hírlapok hasábjain tették meg az első szárnypróbát íróink. A hírlapok szívesen s kivált az első években szinte kritika nélkül elfogadtak és közöltek mindent, amit hozzájuk beküldtek. A nyelv, a műveltség, az irodalom ügyét hírlapjaink nemesak elvi vonatkozásban tárgyalták, hanem versek, novellák, stb. közlésével tényleg is művelték. Ezzel hírlapjaink az irodalomnak megbeesülhetetlen segítséget nyújtottak. De okoztak kárt is.

Egyik káros következmény az *elűjságíró sodás*, a zsurnalizmus túltengése. Közönségünk még mohóbb, még hívőbb hírlapimádó, mint valaha. Más szelemi táplálékot, mint amit az újságok tálalnak fel, nem igen vesz magához; könyvet, folyóiratot nem igen vásárol, még kevésbbé olvas. A hírszolgálatot tudománynak, a riportot szépirodalomnak, a reklámot mértéknek fogadja el. Ebben persze a hiba kétoldalú. A közönségnek nem volna szabad elfelednie, hogy a hírlapírás nem törekszik maradandóságra, tudományos mélységre és alaposságra, hanem frisségre, pillanatnyi érdekkeltésre s ennek foglalkoztatására. Felelőssége csak 24 óráig, a következő szám megjelenéséig tart.

Viszont a hírlapírásnak is el kellene ismernie, hogy ő nem szép-irodalom, hanem gyakorlati irodalom, nem művészet, hanem ügyes mesterség, nem szabad, teremtő egyéni tevékenység, hanem üzleti érdek-irányította hivatali munka. Általános magyar baj az elhatalmasodott zsurnalizmus, melyet nálunk az új viszonyok nagyban fokoztak.

Másik káros következmény, amely azonban az előbbivel összefügg, írónk és irodalmi életünk egy részének túltengő önérzete. E betegségben természetesen a kevésbbé tehetséges írók szenvednek. Azért tudott e betegség szokatlan mértékben elharapózni, mert kezdetben alig volt érdemleges tárgyú kritika. A hírlapok kritikája, mivelhogy a legtöbb író egyúttal újságíró s mint ilyen, valamelyik hírlap szerkesztőségének is tagja volt, tulajdonképen egymást dicsérő pajtáskodásból, kölcsönös reklámból állott. A pennát forgató magát írónak jelentette ki és hirdette, a verselgető és riporter meg költőnek dicsőítette önmagát, vagy társait, vizsontszolgálat fejében. Ez egymást vagy önmagát dicsérgetés összetévesztette a mennyiséget a minőséggel. A közönség sem nagyon bírált, örvendett, hogy vannak írók, jelennek meg művek. A hivatásos irodalmi kritika is eleinte kegyetlenségnek tartotta a Taigetos sziklájára hurocolni az irodalom újszülötteit. Ritkán s inkább olyankor szólott, mikor látta, hogy a gyermek valóban egészséges. Egyéb-ként egyelőre hallgatott, mert a fejlődés iránt való aggodalom más eljárást nem engedett meg. Biztató volt az, hogy legott izmos tehetségek, jeles alkotások is tűntek elő. Ma már csakugyan van több írónk és alkotás, akik kielégítik a legigényesebb követelményeket s őszinte elismerésben részesülnek a legmagasabb esztétikai becslés fokán is. Értékük maradandó, nemcsak mint mennyiségi gyarapodásnak, de mint milyenségi továbbhaladásnak is. Ilyenek a megelőző korban már elismerteket nem említve, Aprily, Berde, Reményik a lírában, Gulácsy, Gyallay, Kis, Makkai, Szabó Mária a regény és novella terén. Egészen bizonyos, hogy e komoly tehetségek kibontakozását az impériumváltozás jótékonyan befolyásolta. Egyik-másik talán ma is az ismeretlenségben lappangana, holott így: ismeri és méltányolja őket az egész magyar irodalom.

Azonban a valódi tehetségek mellett, a milyenségi kritikai álláspont ideiglenes szünetelése miatt, egész sereg nem hivatott és tehetségtelen, tudatlan kontár is fölszínre került. Egy-

szerre annyi lett művészeink és a tökéletességekkel telt műalkotások száma, hogy akár exportot is rendezhattünk volna belőlük. Ahányan írtak, annyi volt a művész, ahány mű megjelent, annyi volt a remekalkotás. Az amabilis konfúzió úton-útfélen művészeket, géniusokat látott s nem akarta észrevenni, hogy az írás még nem irodalom, a nagyhangú próbálkozás még nem művészet. A pusztán mennyiséget néző állásponton értékjelzővé lett az erdélyiség, mint modorosság. A művészi kialakítást és tartalmat sokan az erdélyiségben, néhányan éppen a székely dialektusban keresték és vélték feltalálni. Holott úgy az erdélyiség, mint bármely más vidékiesség és nyelvjárás csak forrása, kiindulási pontja lehet a valódi műalkotásnak. Csak a művészet síkjára fölemelve válik irodalmi értékke s gazdagodást csak akkor jelent, ha a nemzeti lelket s a tiszta művészet összefoglaló erejét gyarapítja. Különben csak néprajzi különlegesség, visszafejlődés, mely méltatlan a magyar irodalom és költészet hagyományához. Irodalmunk nem járhatja a vidékiesség zsákutcáját s nem elégedhetik meg még oly divatos manírokkal sem. Kötelessége, hogy legyen és maradjon magyar és művészi.

A kritikátlansággal és a felburjánzó hamis álláspontokkal és téves irányokkal szemben lassan-lassan hallatni kezdte szavát a tárgyilagos irodalmi kritika is, s erélyesen követelte az irodalmi fejlődéshez egyedül méltó esztétikai becslés magas mértékét, az egyetemes magyart és a tiszta művészetet. Lassan, mondom, mert ilyen magas álláspontot elfoglaló szépirodalmi lapunk csak egyetlen egy volt, az előbb Reményik Sándor, utóbb György Lajos szerkesztette *Pásztortűz* (Kolozsvár). De még ennek a folyóiratnak is volt egy — szerencsére rövid — interregnuma, mely alatt az esztétikai becslés elvi szempontjai háttérbe szorultak. A *Pásztortűz* mellett, inkább azzal szemben állott a *Napkelet* (szerkesztette Paál Árpád, Kádár I., Ligeti E. és Szentimrei Jenő). Három évfolyamot élt. Elbukott, mert iránya szélsőséges progresszív volt, az erdélyi magyarság lelkéhez hozzáférni nem tudott. A többi próbálkozások már alig egy-két szám után sorvadtak el, ugyanazon ok miatt. Vagy komolytalanok voltak, mint a Franyó Zoltán és Osvát Kálmán kezdeményezései, vagy nem volt meg a jó szándékhoz is szükséges gyakorlatiasság a lap adminisztrálásában, mint amilyen volt a marosvásárhelyi „Zord Idő”. A *Pásztortűz* egyedül hir-

dette emelkedett fölfogással és bátor határozottsággal, hogy a költészet több, mint manír, de nem is csupán l'art pour l'art; autonom tevékenység, de önmagának nem mértéke, hanem a költői szintézisben szükséges és elengedhetetlen a nemzettársadalmi kapcsolatok és keresztyén etikai értékek öntudatos felvétele, megtartása és kidomborítása. Kellett és kell ezt hangoztatni, egyrészt az erdélyi és székelykedő provinciálizmussal szemben, mely magát tökéletes ritka valaminek képzele s faluja határán túlra nem igen néz. Másrészt kellett hangoztatni a költészet keresztyén és nemzettársadalmi vonatkozásait a szélső progresszívek, a Budapestről Bécsen és Prágán keresztül Erdélybe menekült és itt letelepedett emigráns írók fürge és ügyes tollú csapatjával szemben. Mindebben a Pásztortűz 1924-től hatalmas bajtársat nyert az Erdélyi Irodalmi Szemlében (szerk. Borbély István, utóbbi és mai szerkesztője György Lajos). E negyedéves folyóirat a *Pásztortűzzel* együtt nagymértékben közrehatott abban, hogy szóhoz jusson a tárgyilagos irodalmi kritika s az említett téves szempontok helyét újra elfoglalhassa a helyes irodalmi szempont, az egyedül helyes esztétikai becslés. Végül öröndetesen befolyásolta a mi kritikai állásfoglalásunkat a külföldi, a magyarországi irodalmi kritika is, amely kíméletlenül selejtezett az erdélyi termelésből, a különböző provinciálizmust elítélte, de az igaz értékeket olyan elismerésben részesítette, amilyent adni az erdélyi magyarságnak módjában nem állt.

Az egyedül helyes irodalom-kritikai szempontok érvényesülése az eleinte megriadt lelkű olvasóközönség igényességét is fölébresztette. Ma már a nagy többség — közönség és írók egyaránt — vallja, hogy aki magyar író akar lenni, az köteles az irodalmi magyar nyelven szólni. A provinciálizmus csak kiindulópont és forrás, mely úgy nyersen ritkán élvezhető, csak az egyetemes művészet formaadó műhelyén átszűrve válik vonzó értékke. Különben is már a német A. Sauer megállapította, hogy a népieskedés és a provinciálizmus rendszerint éppen a kevésbbé tehetséges íróknál és kevésbbé sikerült művekben ismerszik föl. Ez annál érdekesebb, mert a németeknél az antropógeográfia analógiájára már van Wissenschaft der Literaturgeographie. A provinciálizmus mint ihletforrás jogosult és vonzó. Azonban az író becsvágya s a közönség igénye a provincián belül meg nem állhat. Az írónak figyelnie kell az egye-

temes horizontot, a közönség nem elégedhetik meg az itthoni, a helyi termelés önfeledt élvezetével. Ez visszaesés; nem méltó ahhoz az irodalmi multhoz, amelyben egy Petőfi, Jókai, Madách, Mikszáth neveivel találkozunk. De nem méltó Erdély földjéhez se, amely Apáczai Csere Jánosokat, Jósika Miklóst, Kemény Zsigmondot, Gyulai Pált és Petelei Istvánt adott a magyar irodalomnak. Nem szabad türelmetlennek lenni semmiféle művészi iránnyal szemben, de a nemzettársadalom lelkiállapota iránt közömbös, hideg, érdektelen és érzéketlen esztéticizmus csak játék, ügyeskedés. Oltár a költészet, melyen a szent elhivatottság, a nemes tehetségek tömjénének lehet és szabad lobogni. Nem vásár, hol hivatlanok is lábatlankodhatnak s szellemtelen ügyeskedés, sekélyes fontoskodás ejti ámulatba a naív kíváncsiságot.

E magas kívánalmakkal szemben még itt-ott burjáuzik az igénytelenség. De a közönségnek művelt, komoly, nagy többsége s ami fő, a tehetséges és hivatott írók szinte kivétel nélkül, az irodalomban a nemzeti léleknek és az egyetemes emberi gondolatnak egyéni ihletből fakadó, de maradék nélküli, lehetőleg tökéletes művészi formáját, kifejezését keresik.

Az erdélyi magyar irodalom jó úton van. A mennyiségi problémát, a praktikumot fényesen megoldotta. A minőségit, az értékelő esztétikait is képes leendő multjához, közművelődésének színvonalához méltóan megoldani.

(Folytatjuk.)

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

„Zalán futása“.¹

Hogy Árpád alpári diadalát Katona József nevezte el először *Zalán futásának* Bánkbanja elé írt ajánló versében, arra már öt cszterdővel ezelőtt rámutattam (Magyar Nyelv, XXI, 204), de nem mertem összekapcsolni Vörösmarty hőskölteményének címével. Bánkban ugyanis 1820 nov. 15-én jelent meg, Vörösmarty pedig ugyanez év vége felé (a pontos napot nem tudom) háromévi tartózkodás után Perczelékkal Pestről Börzsönybe ment. Nem lehetetlen ugyan, de az idő mégis alig futotta arra, hogy ekkor a Bánkban-könyvvel, egy teljesen ismeretlen író újdonsatú művével megismerkedjék. A *Hazai és Külföldi Tudósítások* nov. 18-i híradása olyan semmitmondó, hogy Vörösmartyt aligha bírhatta rá a könyv megvételére; a hozzáférhető gyér levelezésben nyoma sincsen. A *Tud. Gyűjtemény* 1825-i ismertetése pedig már nem vehető számba, mert a költemény címe már 1824-ben megvolt: „Zalán futása Hexameterben“... (levele Kazinczyhoz, 1824 márc. 24.).

Lehetne azonban más, szintén nem valószínűtlen föltevést kockáztatni. A pesti német színházban 1815-től kezdve elég sűrűn játszották *Kotzebue* magyar tárgyú, két felvonásos színdarabját: *Belas Flucht*.² Ezt még 1815-ben lefordította *Csery Péter* (a hírhedt Ottó írója) *Béla futása* címen, s a fehérvári társulat 1819 szept. 28-án játszotta először Pesten. (Később ennek szövegére írta *Ruzicska József* a „Legelső Nemzeti Opera“ zenéjét, mely 1826 aug. 4-én került először színre).³ Ha tudjuk, hogy Vörösmarty első szerelme a dráma volt, hogy „tanuja lón Kisfaludy Károly drámai diadalainak“,⁴ ez pedig csak a fehérvári társulat pesti előadásain történhetett, könnyen hihető, hogy láthatta *Béla futását* is, vagy legalább is tudomást szerzett róla. Tudjuk, hogy a címeknek is megvan a maguk lélektani alapja s egy jó cím maga után vonja a hasonlók seregét. A *Kotzebue—Csery* színdarab címe is ilyen lehetett.

Érdekes a Zalán név története is. *Anonymusban* „dux Salanus“, rövidítéssel „dux Salan“ alakot találunk. Ebből olvasta *Bod Péter. Pariz-Pápai* szótárának kiadója a *Zalán* nevet (PPBd, Nomina propria függelékében). *Bod Péter* volt a régi magyar neveknek első terjesztője és felkarolója, szótára Dugonicsék főforrása. Belőle vette *Katona József* is Bánkbanja személynéinek régies neveit (M. Ny. XXI, 203.).

Nincsen még eléggé tisztázva Vörösmartynak Anonymushoz való viszonya; vajjon a latin szöveg mellett melyik fordítását ismerte: *Lethenyi János*

¹ Vö. Kardos Albert cikkét. Irod. XIX, 9. l.

² Vö. Kádár Jolán: A pesti és budai német színészet, 1923. 120. l.

³ Vö. Bayer: Játékszín. Drámairodalom.

⁴ Gyulai: Vörösmarty élete. (Ö. M. I. XI. l.)

Anonymusát-e (1790), vagy *Mándy István* Magyar Sunádját (1799). A Zalán futásában előforduló nevek alakját csak ebből lehetne megállapítani. Minthogy e könyvek nincsenek kezem ügyében, másra kell hagynom e kérdés eldöntését.

Tolnai Vilmos.

Petőfi egy ismeretlen barátja.

Néhai nagyérdemű Szontagh Félix, debreceni egyetemi tanár hagyatékában találtam az alábbi levelekre, s méltónak tartom belőlük legalább a Petőfit érdeklő alluziókat közzétenni ez alkalommal.

A hagyaték főként az iglói Szontagh-familia multját tárja elénk meglepő gazdagsággal s családi vonatkozásai mellett sok becses kor- és irodalomtörténeti apróságot őrzött meg számunkra. Különösen figyelmet érdemlők e tekintetben Félix atyjának, Vilmosnak a levelei, aki mint a 40-es évek aranyifjúságának jól ismert tagja, Pesten és a szepesi városokban jelentékeny szerepet játszott. Gyermekkori barátja Pákhnak és Kerényinek, s mint maga is poétalélek, sokat forgolódott írók és művészek társaságában. 1823-ban született, alsóbb iskoláit Iglón, a felsőbbeket Eperjesen végezte. Onnan ment a szepesi ifjak szokásaként jogra és a magyar nyelv tökéletesebb elsajátítása végett a debreceni kollégiumba. Leveleit már ekkor szaporán ontja, de legszívesebben ír Goldbecher Antal sógorához és Johanna néniéhez, akik előtt nyílt közvetlenséggel tárja föl egy kissé bohém, de mindig szeretetreméltó és szellemes egyéniségét. Debrecenből aztán Pestre siet, ügyvédi oklevelet szerez, s ott is sűrűn érintkezik a fiatalabb írókkal s élményeit említett rokonainak rendszerint elűjságolja. Részt vesz, mint lelkes hazafi, a szabadságharcban, a Bach-korszak alatt Iglón és Lőcsén ügyvédeskedik. Egyvideig törvényszéki bíró, végül mint ügyvéd hal meg, aránylag korán, 1872-ben.

Pesten ismerkedett meg Petőfivel, s a családi hagyomány szerint ő hozta össze a költőt Eperjesen, a Goldbecher-család szalonjában, Kerényivel. Kirándulásaiban sokszor vele van, s a környékbeli vidám összejöveteleknek egyik főrendezője. Leveleinek könnyed, őszinte hangja valóban arra vall, hogy vele bensőbb viszonyban lehetett. Barátjának nevezi, aki majd referálni fog róla eperjesi rokonainak. Felsőmagyarországi útja tervéről jó előre (1845 februárjában) értesül s részt vesz azon a híres búcsúvacsorán, amelyet a költő elutazása előtt való este barátai, Egressy Gábor, Emődy Dániel, Pákh Albert, a vidékről fül-rándult Szemere Miklós, Sárossy Gyula és mások (Szontagh szerint vagy „20 genialis fej”) rendeztek tiszteletére a Vadászkürt-szállóban. Sajnos, hogy a különben bőbeszédű krónikás, sok apró-cseprő híre mellett, erről csak igen röviden emlékezik meg.

Nénje előtt említi 1845 febr. 25-ről keltezte az alábbiakat: „Ich komm mit meinem Freunde Petőfi in Mai nach Eperies, um von dort, nachdem wir uns ausgeplaudert, und du mich gut ausgemacht hast, nach Zyps zu gehen, um die Wasserkur zu gebrauchen“. — 1845 április 5-éről meg a sógorához:

„Petőfi ist in Eperies, er wird Euch manches von mir erzählen. Vor seine Abreise waren 20 geniale Köpfe beim Jägerhorn versammelt, um ihn eine glück-

liche Reise zu trinken. Ich hatte das Glück auch gegenwärtig gewesen zu sein. Sonst geht's mir recht gut.“

A levelek eredetije ma özv. Szontagh Félixné úrasszony birtokában van.

Pap Károly.

Egy ismeretlen Shakespeare-fordító.

Bayer József, *Shakespeare drámai hazánkban* című munkája II. kötetében *Troilus és Cressidáról* szólva, a 166. lapon ezeket írja:

„Tomorinak Szász Károlyhoz 1860. elejével írott egyik levelében ezeket a sorokat olvassuk: „A bírálát végett nálad lévő *Troilus és Cressida* fordításához még az ide mellékelt utólagos kiigazításokat küldöm a fordítótól... stb.“

Aztán hozzá teszi Bayer: „Ki volt ez itt jelzett fordító, nem tudjuk megmondani...“

Szász Károly (püspök) hátrahagyott gazdag tartalmú levélgyűjteményének rendezése közben rájöttem, hogy ki volt ez a *Troilus*-fordító, akinek kilétét Bayer nem tudta megállapítani, s aki az irodalomban — ebben a minőségében — tudtommal mindeztideig ismeretlen maradt.

Babos Pál ez a fordító, kiről Szinnyei megemlékszik ugyan (*Magyar Írók* I. 311.), szól verseiről és beszéleyeiről, s néhány Dickens-, Dumas- és Girardin-fordításáról — de arról ő se tud, hogy Babos a *Troilus és Cressidát* is lefordította. Erről Babosnak az 1860. év elő felében Szász Károlyhoz intézett, s megmaradt leveléből szerezhethünk kétségtelen tudomást. Talán nem lesz érdektelen ennek az elfelejtett Shakespeare-fordítónak említett leveleit az alábbiakban közölni — az elsőből kihagyva a szóban forgó fordítás szövegében ejtett hibák és változtatások részletezésére vonatkozó sorokat.

1.

„Különösen tisztelt Hazámfia!

T. Tomori Anasztáz Urnak mai napon vett levele következtében ezennel van szerencsém Önt soraimmal megkeresni.

En *Troilus és Cressida* fordításánál különösen ügyeltem a' *hűségre* a' nyelv *tisztaságára és hibátlanságára* és csak ezekután a' vers *correctségére*. Ott hol áldozatot kellett hoznom, azt a' vers rovására tettem 's inkább Anapestust, Dactylust és Tribrachyést használtam, mintsem a' nyelv folyékonyágát megrontsam; olyan lábak, miket Horatius is használt jambusaiban, 's miket Vörösmarty eredeti jambusaiban is eleget találhatni. De különben is én ezt szebbnek találok, mint rövid szótagot hosszúvá erőtetni. Az eredeti szöveget csak két helyen toldottam meg, egyik helyen egy egész, másik helyen egy csonka verssel. De ezek olyan helyek, miket híven visszaadni másképp lehetetlenség — — — — —

Az eddig általam fölfödözött részint letisztázási részint kézirati hibákat kiigazítottam s azokat Tomori Anasztáz úr Önnek meg is küldötte. Egy két verset azért kellett kiigazítanom, hogy a' Trochaeust, mi a' jambussal sehogy sem fér össze, 's mi véletlenül azok végein becsuszott, elkerüljem — — — — —

Egyébiránt Jambuson könnyű igazítani, sokszor nem verselő is olyan könnyen javít azon, hogy az ember bámolni kénytelen, miként kerülhetne el figyelmeztetést az ily könnyen kiigazítható hiba. Mennyivel inkább javíthat azon Ön, ki elismert mestere a' verselésnek 's Hazánk egyik kitűnőbb 's koszosor költője. Erre kérem is Önt.

Még nálam két darab az Athenai Timon és a' Tévedések vígjátéka várja a lefordítást. Azért kérem Önt, sziveskednék mielőbb tudatni velem, ha fordításom megáll-e vagy sem? mert addig azon két darab lefordítását nem kezdek meg, az idő nekem is drága levén. Midőn örömemet fejezném ki, hogy ezen nemzeti vállalat alkalmat nyújtott önnel magamat érintkezésbe tehetnem, midőn szigorú bírálatát 's becses tanácsait kikérném, 's mielőbbi választ elvárnám, mély tisztelettel vagyok

Önnek

Salomvár Februar 2 1860

igaz tisztelője

Babos Pál s. k.

Levelét sziveskednék *Körmend Zala Lővő* felé címezni Salomvárra.“

2.

„Salomvár Mart. 10 1860

Tisztelt Hazámia!

Én Önnek még Feb. 4-én írtam* 's most már Mart. 10-e van. Akarom hinni, hogy levelem eltevédedt, mert Önről nem tudom feltenni, hogy máskép levelemet válasz nélkül hagyta volna.

Mi „Troilus és Cressida“ fordításomat illeti: ki kell jelentenem, hogy reám nézve bírálóm lassú eljárása bosszantó. Olly annyira bosszantó, hogy valóban erőt kellend vennem magamon 's legalább tízszer meggondolnom, ha fordítsak-e többet, vagy sem?

Két hónapja már annak, hogy én fordításomat elküldöttem Tomorinak! Most már alázatosan szabad kérnem önöket, hogy tudatnák velem, ha használhatják-e, vagy sem?

Lehet, hogy ha én visszalépek, az ügy semmit sem vesz; lehet, hogy felfogásom 's azért fordításom olly rossz, hogy használhatatlan. Megengedem; de hát, az istenért, mért késnek ezt kimondani? 's műveimet vizsaküldeni?

Becsés választát kikérve magamnak — vagyok Önnek

igaz tisztelője

Babos Pál s. k.“

3.

„Tisztelt Hazafi!

Ha Ön első levelemre válaszol mind önmagát, mind engemet megkémél azon kellemtlen benyomástól, melyet Önre második, rám pedig Önnek erre adott válasza meg nem választott kitételei miatt gyakorolt.

Olly nagy reményű írótól, mint Ön, legkevésbbé sem vártam, hogy annyira félreértsem, miszerint fordításom bírálatának szorgalását anyagi 's nem fontosabb okoknak tulajdonítsa.

Tomori Delius kiadásából nekem három darabot küldött, Troilus és Cressidát, az Athenai Timont és a' Tévedések vígjátékát. Miután idáig csak az elsőt fordítottam le, kettővel hátra vagyok. Hogy ezen felvállalt kötelezettségemet minél előbb teljesíthessem, hamarjában előlegesen nem is annyira szigorú bírálatát, mint barátságos nézetét akartam megtudni; mert én csak a' teli hónapokban élhetek az irodalomnak, tavasszal és nyáron időm legnagyobb részét gazdaságom vezetése vévén igénybe; kinek ideje olly drága, bizonyosan nem fog cél nélkül pusztá dilettantismusból dolgozni, hanem mindenekelőtt tudni kívánja, ha dolgozata megáll-e? Ki olly biztos dolgozatainak jószágáról, mint Ön, az előtt talán az illy aggodás feltűnő és kicsinyes, 's az a' bírálat szorgalását ezen alapos ok helyett nemtelenebb oknak tulajdoníthatja; de hála istennek sokan ismernek, kik tudják, hogy hazai ügyeink körül, nem dicsekvésből, hanem önértetből mondom, mindég önzés nélkül

* Az előző levél febr. 2-án kelt.

szoktam tenni. Arról is meglehet győződve Ön, hogy ha Tomori nem szólít föl, én önön soraimmal soh'sem alkalmatlankodtam volna.

Ezekből láthatja ön, hogy én az ügyért magáért szorgaltam a' bírálatot; de ha az ügy mint Ön írja, nem olly halálosan siető, mit bánom én, ha önök bírálata akár meddig késik is!

Ezen „halálosan siető“ kitételére nem hallgathatom el azon őszinte észrevételemet, hogy ez olly kifejezés, mit öntől olvasni rosszul esett nekem. Azt is jól tudom, hogy sem az angol, sem a' francia, sem a' német kiadásokban nem áll elől Troilus és Cressida, de úgy tudom, hogy hasonló kívánságot valamint soha nem tápláltam, úgy nem is nyilvánítottam. Mentsen isten önökkel versenyezni akarni, én örömmel vagyok azon sorban, melyben önök az elsők, a' legeslegutósók.

Szives hazafüti üdvözléttel vagyok

Önnek

Salomvár, Martius 24 1860.

igaz tisztelője
Babos Pál s. k.“

Bayer említett könyvének adatai szerint a Babos-féle fordításnak Szász Károlyon kívül még Lévay József volt bírálója a Kisfaludy-Társaságban. Úgy látszik azonban, hogy a bírálók nem tartották elfogadhatónak ezt a fordítást — ami a levelekben közölt részletekből ítélve, csakugyan nagyon nehézkes is lehetett, — s *Troilus és Cressida* a Társaság teljes magyar Shakespeare-kiadásába Fejes István későbbi fordításában került.

Tomori Anasztáz — kinek áldozatkészsége tette lehetővé a magyar Shakespeare-kiadást — Babos Pálnak ő hozzá intézett két levelét elküldte volt Szász Károlyhoz, s Szász Károly azokat is megőrizte levelesládájában. Ez a két levél csupa helyreigazítást tartalmaz, a fordítás szövegével kapcsolatban.

Babos Pál — aki néhány évig testőr volt Bécsben, majd részt vett a szabadságharcban, s azután visszavonultan élt, a zalamegyei Salomváron gazdálkodva, az e levélváltás utáni esztendőben, 1861-ben, fiatalon — 37 éves korában — meghalt. Testvéröccse, Kálmán, kúriai tanácselnök, az irodalomban különösen mint szótárfíró ismeretes, francia szótárt és közhasznú magyarázó szótárt szerkesztvén.

Szász Károly.

Költői vetélkedés két főnemesi udvar között a XVI. század végén.

Magyar nők már a középkorban is járták a külföldet. Vándorlásuknak ekkor még hitbuzgalmi a célja. Rómában az apostolok sírjánál sokszor kértek bűnbocsánatot. Közben azonban elsodálkoztak a fejlett olasz polgári életen és a műremekekben gazdag városok szépségén. Vallásos célból tett utazásuk a magyar polgáriasodás terén hozta meg gyümölcseit, mert visszatérve családi körükbe, magasabb életeszmék meghonosítóivá lettek.

Megemlítésre érdemes, hogy a XVI. századvégi magyar nőnek mily magas fokon álló művészeti képzettsége volt, mikor valami lehetetlenre azt mondja, hogy olyan az, „mint parasztnak Rómába menni“.

A nemzeti irodalom és nyelv ápolásának általános indító okait ismer-

jük. Nálunk, ha nem is közvetlenül, de közvetve a magyar nőnek is nagy érdeme a hazai irodalom megteremtése. A magyar nő, akár a XIII. században, akár a XVI-ban, inkább saját nyelvén hallgatta meg szerelmének hódolásait, mint idegen nemzetén. Az viszont más lapra tartozik, hogy most megmagyarázzuk, miért nem maradtak fenn a középkorból szerelmes versek, melyek létezését senki sem tagadhatja, ki egy kissé behatolt a középkori magyar szellemi életbe.

Az alábbiakban Thelegdy Katának a XVI. század végén írt és keltezés nélkül reánk maradt levelét akarjuk megmagyarázni. Megértéséhez nem elég felemlíteniünk akkori művelődési viszonyainkat, melyek a humanizmus és a római műveltségen kívül magukon viselik a protestántizmus bélyegét, hanem utalnunk kell a magyar irodalomtörténészek ama megállapítására is, hogy az irodalmi élet — a dolog természeténél fogva is — az egyes főnemesi udvarokban virágzott.

Thelegdy Kata említett levelének szövege:

Zolgalatomath Irom k. mint fzerelmes Afzonjómnak Angiomnak. Istentwl minden iokath kiuanok k: megh adatni mind az k: iauain körwlökel egietemben. Magam allapatia felwl fzerelmes Afzoniom azt irhatom Istennek hala mint Erfokkal előzue io egifsegeben uagiok, de vram w k. igen beteges most megis iobbaddon uagion. Zerelmes Afzonjom. Az k. mefterliegelen gondolth, io akarattiaibul formalt, es bölcshelsigelen irt leuelith megh oluastam, kiben ugý giöniörködöm minth az giöngý halafzok, mikor w haloioik gadýdag fzepepredaua, megh telik giöngiökkel. Azok közöth aligh hizj eörömiben, melliketh kaphaisa tegie kebeliben. Az uagý mint az fzepeparlagon fetalo kis nialakath, kik nagy mulatsaggal uadafzak ebekkel, mikor felifeekben egy nehaniath latnak uiletlen talalnak, w nagy eörömökben, nem tudgiak hamarban melliketh költhefsik, indiczak wíziben. Az uagý csak hazunknal (tudom uoltal annal) mikor kerteczkembe, megiek be keduembe, hogý ha megh tekintem, melliek-th ket kezem wíteteth, uagy ueteth, az fouany homokban. Nem tudom melliketh fzakafzzam elebben. Igý en az k: giöniörwleggel, hozzam ualo io akaro fzeretettel megh rakoth leuelith oluaftatuan. Vgian nem tudom mellik rifzibe giönjörköttelsem szeginj hon lakos fziuemeth, vagý mellik rifzith uegiem elő, kire ualafzt iriak. k. Gondoluan azt is hogý paraýt embernek Romaba menni. Bölchek közt bolondnak uetekedni, az bölcshelsigne Isten Afzoný Pallas es Minerua oltalma alat liüökkel ualafzal igiekezni, nem kwlömben mint io tanchosth ingerleni, az uagý ugrasra kezkezh tanítani. Latom fzerelmes Afzoniom es ertem, hogý immar k. Pallas es Minerua Isten Afzonnak, (az fzeiginý Diana Afzont uadafzo feregiuel hatra hagýuan,) keduit talalta, fzip czergö patakú, giöniörw foliafú, minden fzip fwüekkel, fakkal, uiragokkal, zúgo, chorgo, folias melleth fok fzepefzaü ki terieth fzepe. ni, es giöniörkötetö fakon, nagy elefen fzofo madarakkal, megh ekefitet forrafsal, zep küttal, mint egy aldozattal, holot fireggienek tifteluin fzepebarlanggal, kiknek tudom, hogý az k. en hozzam ualo fzereteterth: k: engemis efmeretibe keduibbe iútath. Noha az fzip forras, fjiredis, tiftatfagh, Erdei fzepebarlangh, hegieken, üölgieken, mulatfagh, niaiafsagh, nem Pallasth Mineruath hanem chak Dianath illeti minth Afzoniath. Merth Pallas Minerua ezt minden iol tudgia. Külchos varafokath laknak fzip varakath, Erdeiketh, hegieket, üölgieket, mezöketh, nem iarnak budosnak. Hanem Diananak minth nagy fw uadafznak, az w feregiuel. Hamadri Nimphakkal, engittek lakoúl, mint attiokfianak. Nem fílek azerth, hogý azok az Isten Afzoniok oth az k: chinalta forras kuth melleth talaltafsanak, kiknek lako heliek az fzepekülczos varafok, kiralyok, vrak hazaj palota. Annal inkab hogý kegkirth ennekem ualafzt tehessenek chak azt lafsa, inkab megh k: Zerelmes Afzonjom, hogý az k: chinalta forras melleth Dianath, az Erdeöknek, hegieknek forrafoknak Isten Afzonjath ugý ne talallja k. mint iriak hogý egy Acteon neuw ember talalta uolt. De ezeket az köztwnk ualo mulatfagh kedueerth iram chak hogý az k:

secretariufáth kinek az vristentwl kgdel egietemben .hofzu eletet minden iot kuanok ne alicha, hogy chak az forras mellet laknak az poetak. Merth lwtnek az Homokbais neha Tiuk monjath, noha chak ritkan azerth. Mert en Orofz poetat Tiuadarnal .zenteth Ricznel, Orofz uitezt sem hallottam többeth Ignatenal, kiketh tudom hogy egyik sem iuth az k: forrafabul, Im k: fzerelmes Afzoniom az uonth Araniatis el kivldttem, de az en eletemben az Isten latja foha rofzabbal nem uolt igiem im az minth megh tekerhettem el kwltem k: Ezzel az io Istennek aianlom k. mind az k: iauain körwlökkal egietemben. Irtam kys vardaban ma pinteken . . .

k: tifta fziwbwl fzolgal

k: az leueleth fenki kezibe ne adgia.

Thelegdi Katha

(Oldalt:) : A leany Afzoniaknak k: en fzommal mind feienkinth fzolgalatomath mongia. A leanimis k: mint fzerelmes Afzouiomnak es mind az leany Afzonioknak fzolgalatjokath aianlyak.

Thelegdy Katának, a gróf Zichy-család zsélyi nemzetségi levéltárában a fentén kívül négy levele maradt fenn. Egy 1559-ből, melyben Kiskereki Kiskereky Jánost értesíti férjének, „az nemzotes és witezleo Kiswarday Zokoly Miklos“-nak szeptember 18-án történt haláláról és október 14-én, Kisvárdában leendő „beoczwtetes es tizteseges elltakarttatassanak napia“-ról (f. 216. et H. n. 90.). A többi három levél 1600-ból származik, egyik Kereky Jánoséhoz, másik Borbálya hugához, Rákóczi Zsigmondéhoz, a harmadik pedig Báthory István, szatmári főispán, kir. tanácsoshoz címezve, nevezett levéltár missiles levelei között lelhető. E levelek is Kisvárdán keltek és már özvegy Zokolynétól íratlak alá. Nagyobb részt gazdasági és egyéb háztartási ügyekről szólnak, bár más-más kézzel íródtak, de szerzőjükről, mint egy világos eszű és kellemes nőről, az úgynevezett Losonczy Anna-féle típusról tesznek tanúságot. Ez adatok közlésével bizonyítottan vehetjük, hogy a fent közölt levélszöveget még 1599 előtt kellett írnia, mivel abban férjéről, mint lábbadozóról tesz említést. Gyermeük, kiről a levél kezdetén szól, nem más, mint Zokoly Erzsébet, később Melith Péterné. A levélíró Kata Thelegdy Mihály leánya volt s mint Zokoly Miklósnak neje, a híres kisvárdai Várday-család ősi fészkeben, Kisvárdán lakott. Férje után ángyi viszonyban volt a szintén ott lakó utolsó Várday sarjjal, Katalinnal és ennek révén az ecsedi várban birtokló somliói Báthory Istvánnéval.

A közölt levél nem más, mint a kisvárdai és ecsedi vár közti költői vetélykedés dokumentuma. Zokolyné — bizonyára még fiatal korában — (1601 nagybőjtjén már ő is halottas ágyán fekszik; f. 218. n. 286.) büszkén írja a tudománykedvelő Báthoryak udvarába ángyának, hogy immár náluk is van költő; senki se állítsa, hogy csak a „forrás“ mellett (a Pallas és Minerva tiszteletére felállított forrásra céloz, melyet a Báthoryak allegorice a tudomány pártolására nyitottak) laknak az poeták, mert sütnék az homokban is néha tyukmonyat, noha csak ritkán. Ennek igazolására felemlít orosz poetákat is (— világirodalmi tájékozottság! —), akik anélkül, hogy a Báthoryak udvarában megfordultak volna, mégis híres költők. Levelét mulatságból írja és üdvözlí ángyának secretáriusát, bizonyára a Báthoryak udvari költőjét.

Ki volt a poeta, ki Thelegdy Kata gondolatait görög mithikus vonásokkal színesítette és ki volt Báthoryné secretáriusa, nehezen állapítható meg, mivel a levél hiányzó dátuma egy meghatározott időponttól, mint kiindulási bázistól megfoszt bennünket.

A Báthoryak udvara híres ekkorbéli tudománypártolásáról. Az udvar eseményei, vitézek hősi tettei megőnéklésre kívánczoktak. Itt élt Tyukodi Bálint, Balassi Bálint egyik énekének hőse, ki vitézségéért jutalmul a Báthoryaktól Csicsóka falut kapta (f. 215. et A. n. 622.). Az udvar irodalmi hangulatát észlelhetjük az ecsedi vár tisztartóinak a zsélyi levéltárban fennmaradt levelein is. Báthory István Újvárról küldi tisztartójának, Haroklyany Pálnak bizonyára a vele lévő secretáriusának egyik irodalmi művét: „János deák irt egy Apológiát, im kegyelmednek küldtem videndi causa“. (A levél, melynek kelte 1593 szept. 30-a, a missiles-anyagban.) Kutatásom e János deák előneve után egyelőre sikertelen maradt, de nem csalódom, ha állítom, hogy Rimai János személyével van dolgunk.

Rimai Jánosnak, a költőnek és államférfiúnak fiatalabb évei eléggé ismeretlenek. Nem lesz tehát érdektelen Rimainak alábbi levélét közlenem, mely bizonyítja, hogy 1590-et megelőzőleg Rimai már járt Kisvárdán is, sőt a Thelegdy családdal, Zokolyné családjával bensőbb viszonyban volt. Ezen körülmény nem zárja ki, sőt bizonyítani látszik Toldy (Magyar Költők élete. I. 90. l.) azon állítását, hogy Rimai az ecsedi Báthory István országbíró pártfogoltja. Rimai eddig ismert éleadatai (l. Ferenczi Z.: Rimay János, Bp. 1911.) és az alábbi levél családtörténeti vonatkozásai azon gyanúnak adnak tápot, hogy két Rimai Jánosunknak kellett lenni. Ennek végleges eldöntését további családtörténeti kutatásoknak kell eldöntenie.

Rimaynak 1590-ből származó levele, mely szintén a zsélyi levéltár missilesei között található, a következő:

Generose domine mihi plurimum observandissime. Post serviorum meorum paratissimam commendacionem. Istentől the kégnék vg̃y ež uilagh zerent ualo mint úduósseges iauait žiubeól kerem meg adatnỹ. Emlékežuen arra minemő nagỹ zoretettel es affectionual uoltunk eggyut lakvan kēgd̃del egybe köteležue, melto volna ha zaž oda menő kōuet egi nap ream talalnais mindenik alt (!) hog̃y irnék te kégnék, až en reghi kēghež ualo zereitem sio akaratom erőfitefere, de nem engettetik až oda menőknek ő ritkalagokert hog̃y až en te kēghež ualo keduem es ilyen zándokom túlem megh aranžot tazellýat űsse, Mind až altal hížem až te kēgd̃ grauitassanak ollý io neduessegeel ualo zöldelletit lenni, hog̃y až ighen ritka iralom alt valo banassalis heruadafra nem haiolhat, de megh tarttia až uigoratt, mellýet zükleg̃h až en arnikožalomra el ki teriežteni, adgiais až isten ug̃y te kēgre az ő hiesitő es sirofito harmattiatt hog̃y kēgd̃ mind uegiglen fogiatkožafnelkül ualo zöldelessel ellien.

Magham allapatia most ebben áll, hog̃y it Battiam es Aniam hažanal lakom, Az mai hēten isten egessegem aduan Velencžeben be menő zandekom vagyon, honnan ež zegheni rab Istuan neuő is, mellý ež előt kifuardaba lakott mostan erkežet ki až Galýarol el zaladuan, Ki alt miert hog̃y te kēgd̃etis meg kerefi akartam te kégnék irnom . keruen mind arra the kēdet hog̃y kēgd̃ nekem parantsiollýon irion s mind hog̃y te kēgd̃ ež zegeni lok niomurufagh uallott rabnak fegetleggel legýen, talam iouendőben megh zolgalhatom te kégnék mind ež két io virtufatt tartsia meg až isten kēgd̃et. Irtam Chiaktornia mellet ualo Vidocž newő faluchkaba, az vi žerent valo Pünköfd napon. 1590.

Gen. do. vestrae

Servitor promptissimus

Joannes Rimai m. p.

(Kivül:) Generoso domino Paulo Telegdio de eadem etc. domino mihi plurimum et venerando et confidentissimo.

Vardae.

Rimai levele régi barátságról beszél és egy meglett férfi írására vall. Életkora jelen esetben minket nem érdekel, csak a Báthoryakhoz és Thelegdiékhez való viszonya. Feltevésünk szerint Rimai volt Báthoryné secretáriusa akkor, midőn Thelegdy Kata, Zokolyné fent közölt érdekes és a XVI. században páratlan tartalmú levelét írta. Levelének dátumát ezek után az 1587—1593. évek közti időre kell tennünk.

Végül e soraim a XVI. századi magyar nő irodalmi műveltségének megállapításához is adalékul szolgálhatnak. *Lukacsics Pál.*

Arany János a debreceni kollégium iskolai törvényszéke előtt.

A debreceni kollégium régi diáktörvényei különbséget tesznek a togátus és nem togátus diákok között, bár mind a togati, mind a non-togati esküvel kötelezték magukat, hogy az iskola törvényeit megtartják, azoknak magukat alárendelik. E törvények szigorúbban büntetik a togásokat, mint a nem togásokat.

Arany János ifjúsága idején sokat vesztett szigorúságából az iskolai törvény. A csaknem naponként előforduló kimaradásokat, utcai rendetlenkedéseket, a törvények kijátszását enyhébben sújtották. A megtorlás az iskolai törvényszék feladata volt. Csak kevés diák volt, aki nem került a törvényszék elé. Hogy Arany nem e kevesek közé tartozott, azt az Acta Sedes Scholasticae Judiciaria-ban előforduló bejegyzések mutatják.

Kardos Lajos: Arany János Bolond Istókja című munkájában Arany diákságáról szólva megemlíti, hogy Aranynak, mint a szigorú lelkiismeretesség emberének, sem az iskolával, sem magán egyénekkel szemben semmiféle lerovatlan kötelezettsége nem volt. Ilyen ügyből kifolyólag soha nem idézték az iskolai törvényszék elé, legalább is ilyesmire sem Kardos Lajos, sem én a kutatás közben nem akadunk. „Más ügyben azonban — írja Kardos — már az első félévben háromszor volt a főiskolai sedes elé idézve. Első ízben mindjárt az első hónapban (nov. 30.) a nyilvános istentisztelet, másodikban pedig a leckeórák mulasztása miatt, végül harmadszor későnkelésért“. (I. m. 102. l.)

E sorokban három tévedés van: 1. Arany csak egy leckeórát mulasztott, tehát helytelen a többes használat, 2. a háromszori idézés nem az első félévben, hanem az egész akadémiai pályafutása alatt történt, 3. nem is háromszor idézték a Sedes Scholastica elé, hanem négyszer.

Pap Károly: Adalékok Arany debreceni diákságához (Irodalomtörténet, 1912.) című cikkében közli a négy idézés pontos időpontját, felemlíti az idézés tulajdonképeni okát is. Mind a négy eset oly jelentéktelen, ami bármelyik diákkal pusztá véletlenségből is megtörténhetik.

Az 1833-iki tanév november 7-én kezdődött. Már három hét mulva Bosznai Sándor szeniorsága alatt november 30-án, Zákány József kollégiumi rektor elnöklésével az összes tanárok s Szikszai József, Farkas Sándor, Sági Sámuel, Karika László, mint az ifjúság újonnan megválasztott s törvények megtartására magukat jobb kezük adásával kötelezett képviselői-

nek jelenlétében tartott törvényszéki ülésen az esküminta felolvasása után többek közt a következő ügyet is intézték:

Nyilvános istentiszteletet mulasztottak elsőízben: Mester István, Hajdu András 3, Doboss Sándor, Király Sándor 3, idősb Nagy Sándor, Szabó Károly, Városi Pál, Kovács Lajos, Szeél Imre, Szabó András 5, Tóth Pál, Arany János, Hajdu Ferenc, Péntes János, Veress Imre, Nyikos János.

E nyilvános istentisztelet mulasztása miatt reájuk kiszabott büntetés az volt, hogy az alumnusokat három napra megfosztották a kenyérbeli jótéteménytől, a nem alumnusokat pedig három tanulóval lejjebb tették a rangsorban.

Sessio 3^a Ordinaria.

Habita est novembris anni 1883 in qua Praeside Pred. Domino Josepho Zákány Collegii Rectore praesentibus omnibus Rev. ac spec. D. Professoribus

OD. Jos. Szikszai	Sarkadino	Bihariensi
Farkas Alex.	Debrecino	Bihariensi
Sam. Sági	Debrecino	Bihariensi
Lad. Karika	Szakállasino	Komaromiensi

recitata prius Jurisjurandi formula in Numerum Juratorum coeptati sunt. In eadem hac sessione decisae sunt causae seqtes

Togatorum.

Preces publ. negl. I. v. St. Mester, Andr. Hajdu 3, Joh. Dobos, Alex. Király, Alex. Nagy 3, mai., Car. Szabó 5, Paul Városi, Lud. Kovács Jur., Emer. Szeél, Andr. Szabó 5, Paul Tóth, Joh. Arany, Fr. Hajdu, John. Péntes, Emer. Veress, Joh. Nyikos.

Alumni 3 d. p. priv. u Alum. 3 stud degr.

(*Preces.* A kálvinista főiskolában mai napig szokásban levő „esteli könyörgés“ télen hat, nyáron hét órákor. A kollégiumi ifjúság az oratórium-ban gyűlt össze, hol a tanulóknak valamelyik tanár, teológus, esetleg más nagyobb diák felolvasott a Bibliából egy-egy részt, utána imát mondott s végezetül áldást osztott.)

Az 1834 január 22-én tartott törvényszéki gyűlésen az a vád ellene, hogy néhány társával elsőízben leckét mulasztott. Bosznai Sándor szenior-sága idejében Zákány József kollégiumi rektor elnöklete alatt résztvettek az ülésen az iskola mindkét rendszerinti tisztviselői, valamint assessorai. Az ügy a következő volt:

Arany János, Hézer György, Őri Fábíán Lajos, Oláh Mihály, Czirják Sámuel diákok, mivel elmulasztották a nyilvános leckeórát, megdorgálták (büntetéspénz — három dénár — fizetésére kötelezték?), ezenkívül az alumnusokat három napra a kenyérbeli jótéteménytől megfosztották, a nem alumnusokat három tanulóval lejjebb tették.

A büntetés itt már módosul, illetve súlyosbodik, mert nemcsak megfosztják Aranyt s társait három napra a kenyértől, hanem (büntetéspénzt is kell fizetnie? sőt) még meg is dorgálják az iskolai, egyházi s világi előljárók előtt.

Sessio 7^a Ordinaria.

Habita est die 22^a Januarii 1834 Praeside Reverendo Domino Jos. Zákány Collegii Rectore praesentibus ambobus Scholae Officialibus item Assessoribus sedis scholasticae decisae sunt causae sequentes.

B. Togatorum.

8. Praelect. publ. negl. l. v. sed censuram Joh. Arany, Georg Hézer, Lud. Ori Fábián, Mich. Oláh, Sam. Czirják corrip. praeterea alumi 3 dierum pane priv. non alumni 3 stud. degr.

Harmadizben 1834 február 5-én állott az igazságszolgáltató fórum előtt. Bűne az volt, hogy későn kelt. Ezért Aranyt s 22 társát egy féléjszakai vigilségre ítélték.

Sessio 9a ordinaria.

Habita est 5a februarii 834 in qua Praeside Rev. D. Josepho Zákány Collegii Rectore praesentibus ambobus scholae Officialibus item Assessoribus sedis Scholasticae decisae sunt causae sequentes.

sero surrex l. v. Joh. Szabó 2, Car. Szabó, Sam. Kovács 5, Fr. Burján, Lud. Kozák, Lud. Nagy 3, Fr. Sipos, Gabr. Zelizy, Alex. Saja, Fr. Hajdu, Car. Borbély, Joh. Arany, Alex. Király, Joh. Nyikos, Petr. Vadas, Fr. Kulcsár, Jos. Barta, Alex. Kabai, Gabr. Csabai, St. Györfi, Paul Csete, Emer. Simon, Georg. Hézer.

 $\frac{1}{2}$ noct. vigil puniuntr.

A vigil tiszte s kötelessége abban állott, hogy éjjelenként ketten-ketten felváltva őrködtek a kollégium keleti s nyugati kapujánál. A vigilséget sokszor rótták ki büntetésül, különösen a későnkelő tanulókra. A későnkelés legmegszokottabb büntetése a vigilségre való ítélés volt. Minden későnkelésért egy fél éjszakai vigilség járt. 1810 körül a preces mulasztókat is sújtották vigilséggel. (A vigilek kötelességére nézve lásd Pap Károly idézett cikkét.)

Nem sokkal azelőtt, hogy Arany elhagyta a kollégiumot, 1836 február 6-án ismét a törvényszék elé került, mert „leckét mulasztott elsőízben“. A gyűlés nem volt teljes, mert azon Szabó Bálint esküdt hivatalos foglalatossága miatt nem jelenhetett meg. Az elnök most Sárvári Pál volt, a senior Bogdán Lajos.

A fővádó azzal vádolta Aranyt, Bernáth Istvánt, Hegedüs Dánielt s Szredkovics Bazilt, hogy leckét mulasztottak. Az efféle bünt nem tekintették nagy mulasztásnak, ezért a XXII-ik törvény szerint csak megintették.

Aranynak e leckemulasztása tulajdonképen már a harmadik, mégis mint „elsőízben“-i vétség van feltüntetve. Ez azért van, mert minden iskolai év elején újból kezdték a mulasztások megtorlását s nem voltak figyelemmel az előző években elkövetett mulasztásokra s a mulasztásokért kirótt büntetésekre.

Az iskolai törvényeket 1835 augusztus 24-től kezdve magyarul hirdették. Kimondták ekkor azt is, hogy ezután a törvényszék nyelve is magyar legyen.

9-ik Alsó Törvényszéki Gyűlés.

Februárius 6-án 1836 Nagy Tiszteletű Sárváry Pál Ur Kollégiumunk mostani Rektora Elölülése alatt tartatoitt. Jelen voltak a kollégium két rendszerezéti Tisztviselője és az Esküdtek. Esküdt Szabó Bálintot, ki hivatalos foglalatossága miatt jelen nem lehetett, kivéven, mindnyájan. Felvették ekkor a következő ügyek:

5. Leckét mulasztott elsőízben Bernáth István, Hegedüs Bálint, Szredkovics Bazil, Arany János.

A XXII-ik Törvény szerint megintendők.

Dercze Lajos.

Arany János egyik költeményéhez.

Erdélyi János Arany kisebb költeményeinek a Pesti Naplóba (1856) írt kritikájában *A szegény jobbágy*ról megjegyzi, hogy „életkép a multból, félrebillent serpenyőjével az igazság mérlegének.”¹ Voinovich kiemelte,² hogy Arany utólag enyhített a sötét képen, azt írván gyűjteményében a cím alá: „Életkép a multból.” De talán az ő figyelmét is kikerülte — legalább nem említi sem a kiadásban, sem nagyszabású életrajzában — Aranynak e költemény fogantatását megvilágító rövid megjegyzése. 1847 szeptember 7-én írja Arany Petőfinék: „Itt nem léted óta... az országot megkövcselték (nekem egy versembekérült).” *A szegény jobbágy* a Pesti Divatlap 1847 augusztus 19-i 34. számában jelent meg. Írásának időpontja legvalószínűbben júliusra tehető; Petőfi ugyanis június 10-én távozott Szalontáról. A költemény keletkezésének alkalmát megjelölő szavak még világosabbá teszik, hogy nemcsak romantikus érzéssel elképzelt, visszaidézett szenvedések szövegezték meg akkor sem a szalontai jegyzőt. Az 1847 nyarán kövcselő robotosok látása váltotta ki belőle a költemény eszméjét. A vármegye robotját végző, kavicsos fővénnyel rakott ócska szekerekkel kínosan bajlódó jobbágy elnyomottsága s a robogó hintót hajtó úri kocsis megvető dőlőfével szemben tehetetlen fájdalma nagyon is a jelen életéhez tartozott még.

Waldapfel József.

Ányos Pál verse Katona József erekllyéi közt.

Hajnóczy Iván értékes tanulmányának (Katona József Kecskeméten, 1926) függelékében egy gúnyverset közöl, melyet K. J. szerzeményének tartottak; Hornyik János, Kecskemét történetének megírója azonban Széles József, városi tanácsnok, K. J. tisztviselő társa tollának tulajdonít. A vers két részből áll, egy előhangból, s egy hosszabb szatirából, mely a kecskeméti lányokhoz intézett „Kialtó szó” a jó erkölcs követésére. Az előhang sem Katonáé, sem Szélesé, hanem Ányos Pálé, s mintegy csak jeligéül van a „Kialtó szó” elé tűzve. Ez a jelige Ányosnak „A régi magyar viseletről” szóló, a nagyszombati nemes ifjúsághoz intézett verséből való, s megrójjá a magyar lányokat, akik idegen divatnak hódolnak. A Régi M. Könyvtár kiadásában a 86. lapon találjuk meg az eredeti szöveget, melynek 45—46, 55—58, 61—66. soraiból alakul a jelige. A kecskeméti szöveg helyesírásban és központosításban erősen eltér az eredetitől, különben nagyon csekély mértékben. Valószínűleg Ányosnak 1798-i Batsányi János-féle kiadása szolgált forrásul. Érdekes, hogy az a vers, melyet Ányos 1782-ben írt volt meg, 1826-ban is még olyan időszerű volt, hogy egy gúnyvers élére tűzi sorait s belőlük fejti ki csipős mondanivalóját a kecskeméti poéta.

Tolnai Vilmos

¹ Pályák és Pálmák. 408. l.

² Arany János összes kisebb költeményei. Bp. 1925. 3. l.

BÍRÁLATOK.

Merényi Oszkár: A magyar lélek története. Kaposvár, 1929. Szabó-könyvnyomda. 70 l.

A szerző a magyar irodalom története alapján írja meg a magyar lélek történetét. Foglalkozik a magyarság ősi lelki tulajdonságaival, azután a történeti cselekmények, helyzetek, szellemi áramlatok hatását, eredményeit rajzolja meg, elemzi és értékeli. Fejtegetésének nem egy részlete rendkívül megkapó, sokszor eredeti, gyakran meggyőző. Megállapításai és kritikái ügyesek és igazságosak. Nem egy korszakot és író-t oly sikerülten jellemez, hogy az irodalomtudomány is kénytelen lesz egynéhány megállapításával számolni. (Különösen az irodalmi események rajzánál és több klasszikus írónk szellemi képeinek összeállításánál.) Altalában szellemtörténeti alapon, művelődéstörténeti fejlődéstörténetek értéktudományi alapon ad, figyelmet fordítva a tagozódásokra, fokozatokra, típusokra, egyéniségekre és sztruktúrákra.

Akárcsak az, hogy az irodalomtörténetet, teljesen elhibázottan, filozófiává változtatja, az egymásutánt és az összefüggést nem elég logikusan és arányosan építi fel, egyes mozzanatokát túlbecsül, az irodalmi életet nem emeli ki eléggé és nem kerekíti ki teljessé, az írókat tetszése szerint, sokszor teljesen önkényesen válogatja ki, illeszti be, számtalan fontos, jellemző és értékes író-t és művet egészen mellőz. Az író túlságosan rabjává lett a romantikus szellemtudományi módszernek, ami főleg a szerkesztésben, a jellemzésben, az alapeszme és az eredmények megállapításánál bosszulta meg magát. Nem egészen kiforrva, nem elég mély és átgondolt előtanulmányok folytán, nem tesz éles különbséget lélek és szellem között, az irodalomtörténetet csak mellékesen használja fel, megállapításainak illusztrálására. Értékelméletileg nem kellően iskolázott. A kiegyezés utáni és mai magyar irodalomról alig van mondani-valója és az is elnagyolt. Különösen fájjaljuk, hogy nem látja meg az egyetemes és szükséges, sőt hasznos mozzanatokát és alkotásokat és nem méltatja a mai felfelé törekvő eszményeket, szellemet és dokumentumokat, amelyek újjászületésről és pezsdülő irodalmi életről, alkotó kedvről és tehetségről, sőt eredményekről tanuskodnak.

Mindezen hiányok és gyengék ellenére, a műben oly sok érték van, hogy irodalomtörténeti elmélyítése és gondos átdolgozása esetén, tetszetősebb és finomabb kiadásban, jó szolgálatokat tehetne az ifjúság és a nagyközönség körében, a magyar irodalom megértése, megkedveltetése és élvezni tudása érdekében, kiegészítve Riedl, Beöthy, Császár, Sik, Pintér, Kállay és Bánhegyi kis népszerű irodalomtörténeti tükreinek szempontjait.

B. M.

Turóczi-Trostler József: Entwicklungsgang der ungarischen Literatur. II. Renaissance und Humanismus. Budapest, 1930. Verlag der ungarischen Goethesellschaft. 28 l.

A szerző a magyar irodalom fejlődésmenetéből: a renaissance és a humanizmus két összefüggő állomását rajzolja meg röviden a külföldi laikusok és szakemberek részére. Szellemi képeket fest, szellemtudományi és szellem-történeti célkitűzéssel és módszerrel, mindig megjelölve szellemi életünk forrásait, kapcsolatait, lényeges, jellemző vonásait, alkotásait, eredményeit, hatásait, értékeit. Fejtegetéseiben idegenszerű, sőt külföldi mértéket alkalmaz, a renaissancet főleg az olasz irodalommal, a humanizmust kiváltképen Erasmus műveivel méri össze, amiből következik, hogy hazai szellemi viszonyainkat és eredményeinket sokszor túléles világításba helyezi és metszően hideg kritikai légkörben értékeli. Szerintünk mindkét korszak irodalmi nívóját, eredményeit, hatásait, a magunk nemzeti szellemi fejlődésmenetéhez mértnek, megfelelőnek lehet minősíteni és a külföld részére is beállítani, mert a magyar lélek nehézkes, tartózkodó, de mély, életteli, irodalmi érzékű, eredeti alkotó szelleme, a maga lehetőségeinek, szükségleteinek, sajátosságainak megfelelően dolgozta át a külföldi szellemi áramlatokat, s ha lassabban végezte is el ezt az áthasonítást, ez érthető és természetes, tehát helyeselhető, sőt értékesíthető, mert egyrészt a hazai gazdasági, társadalmi, kulturális, szellemi viszonyok elmaradottabbak voltak, másrészt nemzetfenntartási és európa védelmi harcokkal voltunk elfoglalva, végül, mert szellemünk lényegével és szükségeteivel sem mindenben egyeztek meg. Turóczinak mindezt ki kellett volna fejtenie, főleg a kritikus és az elfogulatlan külföld részére, hadd lássa a magyar szellemi viszonyok okait, struktúráját, értékeit, tudományos szellemben megvilágítva. A magyar irodalom renaissance és humanizmusa lassabban és másképpen alkult ki és hatolt bele szellemi életünkbe, terjeszkedő, jótékony és hatásos szerepe és bekapcsolódása szervező alakult, sőt első követőire is büszkékké lehettünk, még ha az áramlatok külföldi képviselőivel hasonlítjuk is össze (mert azok se különbek a mienknél, legalább is nem minden tekintetben.) Turóczinak fel kellett volna használnia az alkalmat, hogy nemzeti lelkünk és szellemünk korabeli és állandó vonásait megállapítsa, megértesse, megkedveltesse. Az is kár, hogy túlzásba viszi a filozófiai, szellemtudományi módszerű összkép rajzolást, mert az irodalomtörténetnek elsősorban mégis csak írókkal és műveikkel kell foglalkozni. Turóczi pedig akkori irodalmi alkotásainkat alig ismertet és nem eléggé becsüli meg, mivel csak abszolút, virágirodalmi értékkel nem bírnak. Megfelelnek azonban azon művek kortörténeti és világirodalomtörténeti, szervezeti és fejlődéstani vonatkozásairól és éppen ezért nem veszi észre, hogy a külföldi művek sem igen múlják felül ezeket az irodalmi, vagy művészi érték szempontjából. Túlcsepontozó racionalizmusa, merőv irodalomszemlélete megbosszulja magát. Az összehasonlító, a strukturális, a fejlődéstörténeti, a tipizáló módszerekkel felismerte volna az eltérő típusút, a lassúbb tempójút, a józanabb, a nehezebb viszonyok között élő magyar szellemet és az annak megfelelő irodalmi alkotásokat és akkor könnyű lett volna felkarolni, éltető nap-sugárban megfürdetni az élet vizében, megkedveltetni és szeretetükbe ajánlani az idegen szelleműeknek. Azonban mindezen fogyatkozások ellenére is el kell ismernünk, hogy Turóczi munkája alapos, eredeti, organikus, tanulságos, érde-

kes, szellemes munka. Ha mélyen szántó átdolgozásra, simításra, kiegészítésre szorul is, érdemes vele foglalkozni sok értékes szempontja miatt. B. M.

Kelemen Ferenc: Az úszó sziget lakói. A makói községi polg. leányiskola 1928/29. évi értesítője, 5—16 l.

A szépirodalmi színű cím alatt a szerző Gárdonyi Géza szüleinek rövidre fogott élet- és jellemrajzát adja irodalmi források alapján. Rokonszenves vonásokkal mutatja be a nagy író egyszerű atyját, a szabadságharc egykori fegyvergyárosát, az ügyes, értelmes és olvasott gépészt, kit úgy látszik, veleszületett nyughatatlan természete sodor egyik helyről a másikra, ami végeredményben családi jólétének fokozatos leromlását vonta maga után. Melegen jellemzi az anyát, kinek élete olyan, mint minden igazi jó anyáé és feleségé; szeretetének lángja csak ég, övét körül sugározza és soha meg nem fogyotkozik. A szerző belevonja Gárdonyi néhány szép strófáját is, melyekben szülei iránti mélységes fiúi szeretete nyilatkozik. Célja irodalomtörténeti: „A két egyszerű öregemberből Gárdonyiba is átütődött egy-két jellegzetes vonás, egy-egy emlék vagy szokás... és ezek ismerete révén megértéshez közelebb jutunk.” E célt a szerző ügyes összefoglalásával körülbelül el is érte. N. S.

Oláh Gábor: Tóth Árpád költészete. A debreceni m. kir. állami Fazekas Mihály reáliskola értesítője az 1928/29. évről.

Oláh Gábor e gyöngéd érzéssel áthatott tanulmányában Tóth Árpád költészetét jellemzi. Tóth Árpád költészete három paradoxon művészi feloldása: a) hogyan lehet a modern élet hétköznapi dolgaiból költői világot teremteni; b) hogyan lehet a mindennapi szavakból szokatlan új szépségeket előhívni; c) hogyan lehet az örök halálra készülségnek, a fáradt lemondásnak elevenen lüktető életet adni. Oláh Gábor tanulmánya öt részre oszlik. Külön szól Tóth Árpád költészetéről általában; azután érzelmi, majd természetfestő lírájáról, végül stílus- és formaművészetéről. Tóth Árpád költészetének érzelmi tartalma a szelid bánat. Beteg tüdeje szenteli fel arra, hogy magán keresztül meglássa és elmondja a földi lét álmait, vágyait és panaszait. A szépítő szomorúság ködén át nézi a természetet, a szerelmet és a halált. Természetfestő líráját báj jellemzi. Képelete festői és szabatos; egyideig festőművésznek is készült. Nyelve elgáns; magvarság és modernség, hagyomány és újszerűség ölelkezik benne. Formaművészete kitűnő műfordítóvá avatja. Irodalmi hatásai közül Samain, Wilde és Keats említhetők. Általában érzésköre nem gazdag; egy húron játszik, de bámulatos variációkkal. A férfias báj ő képviseli a magyar költészetben. N. S.

Semetkay József: Mécs László. A salgótarjáni Chorin Ferenc-reál-gimn. 1928/29. tanévi értesítője. 7—27 l.

Semetkay József e tanulmányában Mécs László, a jőnevű felvidéki költő költészetének rendszeres széptani méltatását adja az életrajzi adatok mellőzésével. Jellemzi költői egyéniségét, ismerteti tárgykörét, eszmevilágát, rendszerei művészi sajátosságait. Tanulmánya elején és végén hangsúlyozza Mécs László költészetének élményszerűségét, igazságát; költői és emberi egyénisége szoros összefüggését. Mécs, mint költő és ember őszinte, közvetlen és közlékeny. De lelke és költészete kettős: egyfelől fogékony az életkedv és életöröm iránt, másfelől keserű, aggódó és gyötrődő. Már az a tulajdonsága, hogy minden

örömben meglátja a mulandóságot, hogy átérzi és átéli a kor szenvedéseit, nem engedi, hogy költészete tiszta derű és harmónia legyen. Egyik fő jellemvonása a vallásosság, melyre nemcsak születése, iskolája s papi pályája vezette, hanem költői tehetségének természete is. Vallásossága az alapja világnézetének, szociális felfogásának s költői hivatásérzetének is. De nem az általánosra halványult, felekezetek felett álló vallásosság, mint eddig egy-két ismertetője állította, hanem a tiszta katolikum. Semetkay erre vonatkozólag meggyőző számú idézetet hoz fel. Jellemző vonásai még a nemzeti és szociális érzés. A szerző megállapítja, hogy Mécs lantján mind erősebben zeng magyar nemzeti érzése; különösen sokat foglalkoztatja a felvidéki magyarság sorsa. Szociális költészete két nagyobb körre osztható: az egyik a társadalmi állapotok körképét, a másik az orvoslás módját adja. Végül gyakori ihletője a természet. Mécs művészi sajátágaiként megállapítja: érzékét a fenséges iránt, érzelmi erejét, képzelete hatalmát, nyelve gazdagságát s formaművészetét. Hibáit, mint olykori prózaiságát, pongyolaságát alkalmilag említi. A dolgozat néhány vonással mindenesetre hozzájárul Mécs költői képének kritikai kialakításához.

N. S.

Bodó Jenő: Iskolánk leveles ládájából. A csurgói ref. Csokonai Vitéz Mihály-reálgimn. értesítője az 1928/29. évről.

Bodó Jenő tanár e cím alatt a csurgói ref. reálgimnázium tulajdonában levő s jelentősebb irodalomtörténeti személyektől származó leveleket közli. A levelek érdekét inkább írójuk személye, mint tartalmuk adja; a legtöbb magánérdekű az irodalomtörténeti adat — sajnos —, igen kevés, s amennyiben van, azt a tudomány már értékesítette. Érdekesebb Csokonai Vitéz Mihály levele 1799. jún. 2. kelettel, melyben csurgói pedagógiai tervéről nyilatkozik. Általánosabb érdeklődésre számíthatnak még Kisfaludy Sándor, Deák Ferenc s Baksay Sándor levelei.

N. S.

Szerémy Zoltán: Emlékeim a régi jó időkbl. Budapest, 1930. Kiadja a Budapesti Színészek Szövetsége 288 l.

Szerémy Zoltán negyvenesztendős színpadi pályafutása után kiadta emlékiratait és ezzel lerőta kötelességét a magyar színpad és a magyar művészet iránt. Szerémy Zoltán Mikszáth Kálmánt képviselte a színpadon és írásában is annak a szeretetreméltó egyéniségnek bizonyult, amilyennek a színpadon láttuk — állapítja meg róla találóan Hevesi Sándor, ki előszót is írt Szerémy művéhez. Ez az emlékirat nemcsak érdekes és értékes színpadtörténeti munka, hanem visszatükrözik szeretetreméltó egyéniségének meleg fényét is. Szerémy Zoltán nemcsak elsőrangú színpadi művész, hanem kitűnő íróművész is, kinek emlékirata méltán állítható a legjelesebb magyar színművészek hasonló művei mellé. Dérnyé és Szigligeti József emlékirataival egyszerbe állítható!

Ő maga szerényen, szigorú önbírálattal jelenti ki, hogy kerül minden véleménynyilvánítást szerepeiről, írókról, kiknek műveiben szerepelt és kritikáiról. Nem ad jellemrajzokat pályatársairól, rendezőiről, igazgatóiról és hiányzik e könyvből a világháború véres, vörös löporfüsttől szennyes szörnyű arca is, mert írója szerint: „ez a könyv azt a célt szolgálja, hogy egyszerűségénél és őszintén igaz hangjánál fogva, egy embernek a Sors határozataiba való belenyugvását tükrözze belé, a ma emberének a lelkébe. A könyv ezt a célját el is éri, de többet is jelent. Ahogyan bemutatja családját, rokonait,

szülővármegyéjét, Nógrádot, kedves úri alakjaival a legélesebb megtigyzelőre és kitűnő emberrajzolóra vall. Megelevenedik előttünk vidám gyermekkora, tanúi vagyunk apró örömeinek, a színjátszás iránti érdeklődés ébredésének, majd a nagyszombati konviktusi diák életének, pesti jogászkodásának és ebben a régi pesti élet eleven rajzának, színi akadémiai éveinek derűs idejének, s itt kitűnő portrékat fest tanáraitól, *Szigeti József*ről, *Paulay Edér*ről, *Csiky Gergely*ről, *Mihalovics Ödön*ről. Majd Kassára kerül, ide köti első szerződése, s innen Kolozsvárra, ahol 1896-ig működött Ditrói Mór igazgatása alatt E. Kovács Gyulával, Szentgyörgyi Istvánnal, Hegedűs Gyulával, Gál Gyulával, Góth Sándorral, Megyeri Dezsővel, Ivánfi Jenővel, Vendrei Ferenczel, Szathmáry Árpáddal, hogy csak a legkiválóbbakat említsem.

A millenium esztendejében megalakul a Vígszínház, melynek első művészi igazgatója Ditrói Mór lett, aki a kolozsvári gárda jeleseit felhossa Budapestre és így kerül Szerémy Zoltán is a Vígszínházhoz, amelynek mostanáig egyik erőssége és büszkesége volt. A könyv legnagyobb részét a Vígszínháznak szenteli. Ez a rész Ditrói Mór Emlékirataival és Hegedűs Gyula Emlékezeteim c. munkáival mindenkor nélkülözhetetlen forrása lesz a Vígszínház történetének. Köszönjük Szerémy Zoltánnak, hogy ezt a szép könyvet megírta és ezzel magának mint színészettörténrtíró is emléket állított. A mű értékét nagyban emeli a sok kitűnő kép és facsimile. Szerémy Zoltán műve érdekes olvasmányul szolgálhat a nagyközönségnek, tanulságot az ifjabb színészgenerációnak és forrásul a magyar színészettörténettel foglalkozó komoly kutatónak.

Perényi József.

Alapi Nándor: Vándorlásunk. Emlékkönyv az Országos Kamara Színház kétezredik előadására. Sopron, 1929.

Alapi Nándor már a második kötetben számol be stagione-társulatának működéséről. Kétezer előadást tartott a Csonkaország különböző városaiban és sikerült elérnie, hogy egy-egy Kamara előadásra egybegyűjtötte szellemi arisztokráciáját. A kötet egyik érdekessége és színészettörténeti fontossága, hogy beszámol, hogy miképen jutott el Alapi az Országos Kamara Színház elindulásáig. A könyvnek ez a történeti bevezető cikke hasznos és megbízható forrás. Nem kevésbé érdekes és fontos a társulat műsorának ismertetése. Ez a gazdag műsor Sophoklestől Pirandellóig magában foglalja a drámairodalom legjava termékeit. Az első ezer előadásban túlnyomó számmal idegen szerzők művei szerepelnek: 760 alkalommal idegen, 240 alkalommal pedig magyar szerzők művei. A második ezerből már 504 a magyar és 496 a külföldi. A magyar szerzők közül Kisfaludy Károly 46; Jókai Mór 16; Gárdonyi Géza 44; Herczeg Ferenc 80; Molnár Ferenc 79; Hevesi Sándor 50; Csathó Kálmán 30; Vámos Kálmán 29; Schöppflin Aladár 25; Szenes Béla 21; Drégely Gábor 19; ifj. Hegedűs Sándor 10; Boros Mihály 9; Fóthy János 9; Lengyel Menyhért 6; Mészáros Sándor 5; Körös Andor 5; Sándor Pál 4; Peéry Piri 2; Zólyom Jenő 1; Szityai Zoltán 1; Berecz Dezső 1 alkalommal szerepelnek. A külföldiek közül leggyakrabban Ibsen művei szerepeltek. Alapi könyvében beszámol az eredeti magyar bemutatókról is. Az eredeti magyar bemutatók Boros Mihály: Keresztes pók; ifj. Hegedűs Sándor: A rab; Mészáros Sándor: Titkok; Körös Andor három egyfelvonásosa; Berecz Dezső három egyfelvonásosa voltak. Alapi Nándor pályadíjat (1000 pengő) tűzött ki magyar kamarajátéokra. A pályázatra 110 magyar drámaíró jelentkezett. A pályadíjat a bíráló-bizottság (Sallay Géza, Bálint

Lajos, Alapi Nándor és Pünkösdi Andor) Körös Andor a Szürkehályog és Reitz János a Szerző szerzője között osztotta meg. A kötet többi cikkében megismerkedünk az Országos Kamara Színház lelkes tagjaival, küzdelmeikkel, munkásságukkal és hatásukkal. A kétezer előadás igazolta a vállalkozás létjogosultságát. Alapi Nándor lelkesedéssel, a jövőbe vetett bizalommal, csüggedetlen kitartással dolgozik. Könyve élő bizonyossága annak, hogy a magyar közönség és az Országos Kamara Színház megtalálta egymást. *Perényi József.*

A Nemzeti Színház és Kamara Színházának Zsebkönyve.

Szerkeszti Mészáros Sándor László igazgatósági titkár. 1930. Első évfolyam.

A Nemzeti Színház kiadásában jelent meg e tartalmas zsebkönyv. Több mint 50 évvel ezelőtt jelent meg az utolsó „*Nemzeti Színházi zsebkönyv*“ *Csepregi Lajos* titkár szerkesztésében. Az új zsebkönyv figyelembe veszi az új idők igényeit és megtartja a régi, ma is élő hagyományokat. A szerkesztő arra törekedett, hogy részben a nagyközönségnek szolgáljon kellemes emlékek felidézésével, de igen hasznos szolgálatot tett a komoly kutatóknak, akik az elmúlt év eseményeit pontosan összefoglalva, a teljes műsort és mindazokat az adatokat megtalálhatják, amelyek szükségesek a színház történetének tárgyilagos és megbízható megismeréséhez. A zsebkönyv munkatársai közül kiemeljük Hevesi Sándor dr. igazgatót, ki a színházigazgatásról írt igen találó és megízlelni való cikket; *Odry Árpádot*, ki a Nemzeti Színház tradícióiról elmélkedik, *Csathó Kálmánt*, ki a Nemzeti Színházról, amilyennek a szerző látja címen írt kedvesen és szellemesen; *Galamb Sándort*, ki a Jászai Mari művészetéről értekezik; *Bálint Lajost* és *Reza Dezsőt*. *Tolnay Pál* a forgó színpadot ismerteti; *Siklósy Pál* beszámol a régi zsebkönyvekről, *Pataki József* ismerteti a Nemzeti Színház múzeumát és könyvtárát. Valamennyi értékes cikk és végezetül olvassuk *Hevesi Sándornak* „A bor, az arany és az asszony“ c., *Mikszáth Kálmánnak* „Grisics hitelbe vett bort“ c. novellájából írt egyfelvonásos komédiáját.

A zsebkönyv hivatalos részében megtaláljuk a Nemzeti Színház teljes személyzetének névsorát, a Nemzeti Színháznak és Kamara Színháznak teljes műsorát, a két színház 1828/29. évadának áttekinthető összefoglalását; a Nemzeti Színház nyugdíjintézményének vezetőit, a bérlok névsorát. A csinos kiállítású kötetet sok arckép és színpadi kép teszi értékeesebbé. *Perényi József.*

Ó-Egyiptomi mesék. Goldzieherné Freudenberg Mária hátrahagyott írásaiból. Budapest. 1928. 102 l. Jupiter-könyvnyomda.

Freudenberg Mária, Goldzieher Ignác egyetemi tanár menyecskéje, mindössze 28 évet élt; ennyi idő alatt is tudós egyiptológussá képezte ki magát. Közre akart működni a magyar egyiptológiai irodalom megteremtésében. E könyvben négy egyiptomi mesét kapunk. Az első a British Museum Papyrus d'Orbiney-jéből való; keletkezési ideje a XIX. dynastia kora; a kézirat három évezrednél idősebb. A másik a British Museum Harris Papyrusából a XX. dynastia korából. A harmadik a berlini königl. Sammlungen tulajdona és a pyramisokat építő XVIII. dynastiára vonatkozó románcok egyik forrása. Az utolsó a Hieratische Papyrus aus den königl. Museen in Berlin tulajdona a XII. dynastia korából; naív mesék, tele csodatettekkel és erotikummal.

A bevezetést és a jegyzeteket Heller Bernát írta. Tüzetesen kinutatja a mesemotívumok kapcsolatát a világirodalom meséivel. Ami gondos munkáját még értékeesebbé teszi: mindeniknek irodalmát is adja.

Vathy Elek: A magyar szépirodalom története. Képekkel. Cluj—Kolozsvár, 1929. 132 l. Minerva-kiadás.

A szerző az egyszerűbb műveltségű erdélyi magyar olvasóközönség számára jó megválogatással mutatja be a magyar irodalom fejlődését. A modern irodalomról, továbbá az erdélyi írókról bővebben szól. Tárgyalásának hangja mindenütt komoly, bírálata helytálló, csak néhány modern írónál mutat túlságos jóindulatot. Kis kötete a Gyallay Domoskostól szerkesztett Magyar Nép Könyvtárában jelent meg, s mindenesetre jó szolgálatot fog tenni a régi magyar területeken.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.
Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Gulyás Pál, Halász László, Pintér Jenő.*)

I. Folyóiratok.

Budapesti Szemle. — 1930. évf. 2. sz. Kristóf György: *Bethlen Gábor és a magyar irodalom* (I.) A Bethlennek ajánlott nyomtatott művek s a róla szóló latin és magyar költői megemlékezések kritikai ismertetése. — Heller Farkas: *Az Akadémia hatása a közgazdasági tudományok hazai fejlődésére.* (Hosszabb tanulmány a címben írt tárgyról.) A közgazdaságtan és rokontudományai terén alapításakor az Akadémia hazánkban majdnem teljesen munkálatlan talajt talált. Az Akadémia nemcsak tagjai munkásságával és pályadíjaival fejlesztette közgazdasági és pénzügyi irodalmunkat, hanem más-ként is segítségére sietett minden komoly törekvésnek. Legnagyobb vállalkozása e téren a Földes Béla szerkesztésében Magyar Közgazdasági Könyvtár címmel megindult kiadványsorozat. — 3. sz. Berzeviczy Albert: *Száz év előtt.* A száz év előtti magyar irodalmi élet tömör, de azért adatokban gazdag, szemléletes rajza. — Négyesy László: *Kisfaludy Károly.* Két szimbólum jelképezi Kisfaludy pályáját: egyik a tört oszlop emlékművén — ez szól félbeszakadt írói pályájának; a másik a Kisfaludy-Társaság, ez az élő és már majdnem évszázados szervezet: ez fejezi ki szellemének és hatásának állandóságát. De hatásának nemcsak ez az élő tanuja van, érzi és őrzi azt a hatást egész irodalmunk. A friss alkotó kedv, a nemzeti lelkesedés s a szeretet és testvériség szelleme, amelyet irodalmunkba oltott, egészen a mi korunkig sugárzik. — Olay Ferenc: *A magyar emlékművek sorsa az elszakított területeken.* A békeszerződés nem ad jogot arra, hogy a nagy műértékkel bíró szobrokat és emlékműveket elszálítsuk az idegen uralom alá került városokból. Eddig csupán 2—3 emlékművet sikerült a véletlen folytán megmenteni — mint pl. Köllő Miklós alkotását, a segesvári Petőfi-szobrot, amelyet aztán Kiskúnfélegyházán állítottunk fel. A többi ott maradt, ahová a magyarság kegyelele állította. Radnai Bélának Pozsonyban 1911-ben leleplezett Kossuth Lajos-téri Petőfi-szobrát a városi tanács Frigyes főherceg volt palotájának istállójában helyezte el. (A nagy gondnal készült terjedelmes tanulmány a többi irodalmi és egyéb vonatkozású műemlékek eseteiről is részletesen tájékoztat.) — Kristóf György: *Bethlen Gábor és a magyar irodalom.* Bethlen irodalmunkban nem foglal helyet mint alkotó és ihletkifejező költő, csak közvetve, mint levélíró stilisztá, kinek magyar beszéde ma is figyelemreméltó. Bethlen alakja azonban költészetünknek ihletforrása. Előbb csak a személyes hálára kötelezett alumnus diákok és latinnyelvű költészet (panegyris) magasztalta. Utóbb, de már a fejedelem életében meg-

szólt a magyar múza dicsőítő, sőt gúnyos hangja is, ami szintén a történeti nagyság jele. Nevére egyházi éneket énekelték a reformátusok, imádkoztak érte a szombatosok. Halálakor költészetünk szavát adta a nemzeti gyásznak, a mély bánatnak. A vele foglalkozó irodalmi alkotások száma jó százra tehető. Majdnem ugyanannyira megy a száma azoknak az egykorú vagy modern, névtelen vagy ismert, kevésbé jelentős vagy kiváló nagyságú költőknek is, akiket Bethlen személyisége megihletett. — Sajó Sándor: *Kisfaludy Károly ünnepére*. A költő halálának százéves fordulója alkalmából írt költemény. — Horánszky Lajos: *Gyulai Pál emléke*. Gyulai Pál példát adott arra, hogy az igazi gyümölcshez az áldásos munkát csak önfeláldozás és lemondás nemesítheti. Ő is a világító oszlapok közé tartozik, a nemzetnevelő, erkölcsnemesítő nagyok közé, azért kötelességünk, hogy tiszteljük és kövessük őt.

Debreceni Szemle. — 1929. évf. 7. sz. S. Szabó József: *Ki volt az 1566-ik évi váradi énekeskönyv ementatora?* Valószínűleg Melius sógora Literatus Ferenc, kiről Debrecen város 1573, 1574. évi jegyzőkönyve is tartalmaz följegyzéseket. — Gulyás József: *Zempléni Árpád hátrahagyott versei*. Adatközlés. — Hankiss János: *A fordítás nyomorúsága*. A műfordítás nemzetközi szabályozása hozhatja meg végre a magyar irodalom külföldi expanzióját. — 9. sz. Zsigmond Ferenc: *Történeti tárgyú szindarabjaink a XX. században*. A gazdag anyaggyűjtésen alapuló tanulmány érdekes példákkal szemlélteti azt az igazságot, hogy a művészi értékek szíres virágait a világnézet gyökérszáalai éltetik, ezek pedig a korviszonyok talajából táplálkoznak. A legformaibb tulajdonságok is gyökerükről leszakítva virágokká válnak, ha lélektani és kortörténeti eredetükről függetleníteni akarjuk őket. — Bittenbinder Miklós: *Világháború, élmény és irodalom*. A világháború objektív értelmének megfejtése az emberi tehetség határaiba ütközik, azonban az önszemélyiségek tisztázódásával és a nemzedékek kölcsönös segítségével a határokon belül igen is elvégezhető kötelesség, amiben a háborús irodalom mellett a történettudománynak kell segítenie. — Farkas Gyula: *A reformáció korának irodalma*. (Egy idegen nyelven megjelenő magyar irodalomtörténet számára írt vázlat.) A reformáció szellemi áramlata megadja a lökést az irodalom magyarnyelvűségének, sokszínűvé osztja a magyarság lelki képét, felébreszti a szunnyadó faji erőket és hagyományt teremt a jövő fejlődés számára. — Tóth Béla: *Francia rigmusok — magyar sikerekre*. Újabb adatok a magyar szabadságharc visszhangja a francia irodalomban c. tárgykörhöz. — Ember Ernő: *Gyöngyösi István irodalmi útja Toldy Ferencig*. A Gyöngyösi-re vonatkozó értékelések időrendi áttekintése.

Deutsch—Ungarische Heimatsblätter. — 1930. évf. 1. sz. Eckhardt, Alexander: *Über Geisteswissenschaftliche Forschung in Ungarn seit dem Weltkrieg*. Az újabbbkori szellemtudományi kutatás eredményeinek ismertetése különös tekintettel a történetírássra, irodalomtörténetre és nyelvészetre. — Pukánszky Béla: *Ein deutsch-ungarischer Gegner Lessings* (I.) Tanulmány Gertinger János eperjesi teológus Lessinghez való viszonyáról. (Magyarul is megjelent. L.: Prot. Szemle 1929 évf. 10. sz.). — Trostler József: *Ungarns Eintritt in das Literaturhistorische Bewusstsein Deutschlands*. A magyar-német szellemi kapcsolatok kialakulásának áttekintése — a német irodalom szempontjából. (Értekezés arról, hogy minő kép alakult ki az idők folyamán Magyarországi szellemi életéről a német irodalomban.)

Egyetemes Philologiai Közlöny. — 1929. évf. 8—10. sz. Timár Kálmán: *Ileigl Ambrus, a jezsuita dráma művelője*. A soproni jezsuita gimnáziumnak a Bécsi Nemzeti Könyvtárban található, kéziratos története szerint a gimnázium akkori tanulmányi felügyelője P. Ileigl Ambrus (1640-től kezdve) a tanulókkal előadatta saját latinnyelvű darabjait. Magyarnyelvű előadásnak 1647-ben találjuk első nyomát. Husvétkor meg úrnapján magyar és német játékot adtak elő. — Tolnai Vilmos: *Arva gerlice*. Az „arva gerlice” egyike a legrégebb a legszívósabb költői indítékoknak, melynek korát, első feltűnését alig lehet meghatározni. Előfordul már Aristotelesnél is. A magyar irodalomban Zrinyitől, Gyöngyösitől, Virágtól, Tompától Lévaytól, stb. idézhető példák. Érdekes, hogy a világszerte elterjedt képnek a valóságban is meg van az alapja. Waldapfel József: *Basiliscus és Salamander a Balassi-korszak latin költőinél*. A női nemnek Basiliscuséhoz hasonló erejéről Petrarca is írt egyik latin munkájában. A tűzben égő szerelmesek Salamandrához való hasonlítása szintén elég gyakori s az újlatin történet útján is elterjedt.

Erdélyi Fiatalok (Romániai Magyar Főiskolás Lap.) — 1930. évf. 2. sz. Jancsó Elemér: *Miért kell ismernünk a magyar irodalmat?* Az eddigi tapasztalaton okulva, meg kell szervezni az iskolán kívüli magyar irodalomtanítást is. A magyar irodalom szent hivatása, hogy az új nemzedéknek megmutassa a jelen kötelességeit és a magyar génusz fáklájával rávilágítson az erdélyi elhivatás nehéz, de megváltó útjára.

Erdélyi Helikon. — 1929. évf. 8. sz. Kuncz Aladár: *Megkoszorúzott erdélyi költő*. Tompa László három állomása: Erdély hegyei között; Éjszaki szél és Ne félj. Tompának, aki fokozatosan tiszta költészetté fokozta fel élete szürke színterét, sikerült Erdély földjéből ennek nemcsak megejtő igazságát, hanem természetfölötti vigasztalását is kicsalni. Költészetében az erdélyi ember világszemléleti programja van lefektetve. — 10. sz. U. a.: *Osvát Ernő*. Osvát, mint a Nyugat szerkesztője, a maga egyéni felfogása szerint nem akart egyebet, mint tiszta irodalmat, európai művészi színvonalat és ez alatt a feltétel alatt szívesen biztosított helyet bármely irodalmi vagy világszemléleti irány képviselőjének. — Sziklay Ferenc: *A Kárpátaljai magyar irodalom tíz éve*. Ami tíz év alatt a Kárpátalján a magyar irodalmi fejlődés terén pozitívum, ami maradandónak ígérkezik, az a Kazinczy-Társaság munkájának az eredménye. E Társaság kiadványait 1928-ig a berlini Vögelreiter Verlag tette közzé, újabban azonban már saját rezsijében adja ki (l. a Kazinczy Kiadóvállalat könyveit). — 1930. évf. 1. sz. Kovács Dezső: *A magyar irodalom iskoláinkban*. A román uralom alá került elszakított területen magyar irodalmi tanulmányi versenyt rendeztek, amelynek első jutalmául az Erdélyi Helikon Kemény János adományából tízezer lejt tűzött ki. Körülbelül ezer, középiskolát végzett magyar ifjú közül mindössze négy tanuló mert jelentkezni. A négy pályázó közül kettőnek úgyszólván semmi irodalmi ismerete nem volt. A verseny tehát nem a kívánt eredménnyel végződött. Az eset szomorú tanulsága bizonyára ösztönözni fogja az érdekelteket, hogy a bajon minden lehetséges módon segíteni igyekezzenek. — 2. sz. Pálffy János: *B. Kemény Zsigmond*. Pálffy János, 1848-i képviselőházi alelnök eddig kiadatlan följegyzései szerint: „Kemény Zsigmond jelene az emberi nem két ős bűnéből, ünzés és hiúságból van csak alkotva,

minden nemes tulajdon nélkül. És ez nagy kár, mert megtagadva tőle a természet, a szív és lélek jobb érzelmeit, felruházta éles, boncoló ésszel, gyors felfogással, elegendő ítélő tehetség- és erős emlékezettel. De eredeti bűnei elforgácsoltatják vele szellemi tehetségeit... nem lehetetlen, hogy ha erős szenvedélyeit le nem győzi, — s pedig ideje volna, most már negyvenéves —, életmódját meg nem változtatja, meg fog örülni.“ — Jancsó Béla: *Pálffy János Kemény Zsigmondja és a Kemény Zsigmond-probléma*. Bár-mennyire igazak is a Pálffy-ról leírt jelenségek, a belőlük Kemény Zsigmond jellemére levont következtetések teljesen hamisak. A Pálffy-féle följegyzés azonban szükségszerűen meg kell, hogy indítson egy újjáértékelési eljárást, amely Kemény maradandó írói értékeit közkinccsé tegye. — 3. sz. Szent-eleký Kornél: *A vajdasági magyar irodalom elmúlt esztendeje*. A vajdasági magyar irodalom eddig állandóan emelkedő irányt mutat. Az elbeszélők közül egyedül Kriszály István az, aki a vajdasági paraszt és zsellér sajátos fájdalmát és sovány derűjét keresi. Új név az irodalom terén Munk Istváné, aki „A nagy káder“ című könyvével a legnagyobb könyvsikert érte meg. A múlt év legszebb vajdasági verseskötete Fekete Lajos Szent Grimász a.

Erdélyi Irodalmi Szemle. — 1929. évf. 3—4. sz. *Odobescu Sándor magyar vonatkozású ismeretlen levelezése*. Az 1869 április 12-ről kelt levél Romer Flóriszhoz van intézve. Odobescu arra kéri benne, hogy eszközölje ki Szilágyi Ferenc belecgyezését „A Hóra világ“ c. tanulmánya román nyelven való megjelentetésének. Szilágyi az engedélyt megadta. A román fordítás azonban mégsem jelent meg. (Legalább eddig nem került elő.) — Szabó T. Attila: *Az Erdélyi Múzeum-Egylet XVI—XIX. századi kéziratok énekeskönyvei*. A kilencven darabra terjedő gyűjtemény könyvészeti leírása. — Juhász Kálmán: *A Gellért-legenda*. (Székfoglaló az Erdélyi Katholikus Akadémia 1929 nov. 13-i felolvasó ülésén.) A Gellért-legenda főleg két változatban maradt korunkra: a Nagy Legenda a mondseei kódexben és a Kis Legenda a corsindinki kódexben. Mindkét változat elsőrangú történeti kútforrás; elsősorban azonban szentregék. Ilyforma történeti kútforrás tekintve és ily minőségben értékelve a benne foglalt egyes kifejezéseknek és leírásoknak sem adhatunk nagyobb jelentőséget, mint aminő ily kútforrások megillet. — Kristóf György: *Erdély Széchenyi Istránja*. Vonatkozással a Budapesti Szemle (1928. évf. 11. számának) ily felírású cikkére a szerző megállapítja, hogy az „Erdély Széchenyi“-je elnevezés nem illeti meg gr. Kendeffy Adámot, hanem csak gr. Mikó Imrét. — Blédy Géza: *A magyar nyelv és irodalom a kolozsvári egyetemen* (1921/22--1929/30). A kolozsvári egyetemen a magyarnyelvi és irodalmi tanszék tanára (Kristóf György) heti öt órát köteles tartani. Ebből két óra esik a magyar irodalomra, egy óra a magyar nyelvészetre és két óra szeminárium. (A továbbiakban az eddig tartott előadások címei is fel vannak sorolva.) — Kelemen Lajos: *Szentmártoni Bodó János halála ideje*. A kolozsvári unitárius egyházközség számadáskönyvei szerint Sz. Bodó János halála napjának 1648 dec. 13-át tekinthetjük. — Kristóf György: *Szigligeti „Szökött katoná“-ja románul*. A brassói Honterus-gimnázium Trausch-féle színelapgyűjteményének adatai szerint Szigligeti Szökött katonáját Maniul fordításában románul is előadták Brassóban 1847 május 13 án. — György Lajos: *A weissbergi asszonyok mondájának régi magyar változatai*. Adatközlés. A monda eddig ismert legrégebb változata Marosvásárhelyi Ger-

gely jezsuita „Világ kezdetétől fogva... stb.“ c. (Cassa, 1623, 486 l.) művében olvasható. — U. a.: *Petrarca két anekdotája irodalmunkban*. Adatközlés.

Ethnographia (Néplet.) — 1929. évf. 3—4. sz. Solymossy Sándor: *Magyar ősvallási elemek népmeséinkben*. (A kacsalábon forgó várkastély.) Népmeséinkben sűrűn találkozunk egy különös leíróelemmel. A hős, akinek feladatául tűzték ki, hogy keresse fel a vasorrú bábának, vagy fiának: a sárkányoknak otthonát, mikor hosszú vándorlás és sok veszedelem után odaér, várat, várkastélyt lát maga előtt, amely „madárlábon forog“. Az a tény, hogy e mesevonás eredeti alakjában csak nálunk, valamint az uralaltáji mitoszterületen ismeretes, továbbá, hogy ott a nomád törökök régi samanisztikus hiedelme a kép minden vonását ismerte, valószínűvé teszi, hogy meseelemünket oly hagyománybeli örökségnek tekintsük, amelyet már a honfoglalás előtt ismertünk és keletről kellett magunkkal hoznunk; itt-hon aztán a keresztény ellenáramlattól figyelembe nem vett népmesékben folklore-kincsünk érdekes ereklýje gyanánt megőriztünk. — Waldapfel József: *Istók — Debrecenbe*. Bolond Istók legkorábbi említését eddig Szirmai Antal példabeszédgyűjteményében (1804.) találták. Pedig már tíz évvel előbb Istók gyanánt aposztrofálta kritikusát egy plágiummal vádolt író. Valamennyi adat azt mutatja, hogy e mondás értelme: Istók = a (puszta) bekukkanás után magát szakértőnek hívó s azzal megelégedő hóbortos. — Relkovič Davorka: *Ismeretlen népballada* 1760-ból, Hormayr József Archivjának 1826. évfolyama igen szép gyöngyösvideki népballadát közöl 1760-ból, német fordításban. Lehet, hogy magyar eredetije valahol még kéziratban lappang.

Evangélikus Családi Lap. — 1930. évf. 4. sz. *Emléktáblát állítanak Kis Jánosnak*. A soproni ev. konvent elhatározta, hogy néhai Kis János ev. püspök és költő emlékét táblával örökíti meg s azt a soproni ev. lelkészház falában helyezik el.

Győri Szemle. — 1930. évf. 1—3. sz. Császár Elemér: *Jókai és Győr*. A „lőcsei fehér asszony“ és a Névtelen vár c. Jókai-regények győri vonatkozásainak ismertetése. — Bedy Vince: *A győri Nemzeti Rajziskola története*. Érdekes adatok Révai Miklós életéhez, aki 1787 májusától — 1795 nov. 1-ig tanára volt a győri Nemzeti Rajziskolának. — Tolnai Vilmos: *Kis János ismeretlen Bánk-bán adomája*. Kis János Bánk-bán történetét nem a történelemnek Thuróczytól Pethő Gergelyig és Katona István Historia Critica-jáig gazdag magyar forrásaiból meríti, hanem egy német lovag-regény érzékeny-morális eszövegének kivonatát ülteti át irodalmunkba. — Szabady Béla: *Dallos Miklós győri püspök Pázmány Péter küldetésében*. Adatközlés a győri káptalan magánlevéltárának egyik kézírata alapján arról, hogy Pázmány P. érsekké való kinevezetésének hírért a „bíboros Cicero“ megbízásából Dallos Miklós közölte Thurzó György nádorral. — Gálos Rezső: *Adatok a Himfy Szerelmeihez*. Kisfaludy S. kiadatlan kézírataiban nyoma van annak, hogy a költő a Himfy Szerelmei illusztrálására is gondolt. — Szabady Béla: *Pázmány Péter kiadatlan levele Draskovich György váci püspökhöz*. Pázmány 1632 dec. 8-án kelt levelében helyesli Draskovichnak azt a tervét, hogy az akkor még protestáns Kőszegen letelepíti a jezsuitákat. — Gálos Rezső: *Győr és a magyar irodalom*. Adatok a címben írt tárgyról. (Élő írókra az adatgyűjtés nem terjed ki.)

Lantos Magazin. — 1930. évf. 2. sz. Fodor Erzsébet: *Vachottné Csapó Mária*. Megemlékezés Vachott Sándornéről születése százéves fordulóján.

Magyar Szemle. — 1930. évf. 2. sz. Gogolák Lajos: *Tót könyv Arany Jánosról*. Pável Bujnák: Ján Arany v Slovenskej literature (Praha 1924) c. munkájának részletes ismertetése. Bujnák szerint az Arany iránti tót szimpátiának mély gyökerei vannak. Valami belülről fakadó ritmusérzék hozta közel a tótsághoz Aranyt, akinek Toldiját és más verseit a Felvidéken először a késmárki líceum híres tanára, Lindner Ernő kezdte magyarázni (1853.). A most felnövő tót írónemzedék almanachjaiban föl-föltűnik más magyar írók fordításai mellett Aranynak egy-egy verse. Másfelől Arany nagy hatását Bujnák a közös történelmi mult földolgozásából magyarázza. Nem lírájával, hanem balladáival gyakorolt Arany a tót költőkre nagy hatást. Bujnák sorra veszi Zellő, Graichmann, Bachó, Fabry, Ternoskatleky, Osvald, Podhradsky költészetét, kimutatván igen érdekes párhuzamokkal a nevezettek Aranytól befolyásolt ritmikáját, motívumait, tárgyait. Legfeltűnőbb Arany befolyása Országh—Hviezdoslávrá, akinek líráján éppúgy kimutatható a hatás, mint epikáján. Néhány kicsinyes és célzatos politikai jellegű túsúrásaival szemben nagy értéke a könyvnek, hogy értékes adalékát adja a magyar kultúra felvidéki hatásának. — 3. sz. Mályusz Elemér: *Történeti regények történelem nélkül*. Tabéry Géza Vértorony-a és Nyíró József Sibói bölény-e a történeti hűség szempontjából igen gyöngé regények. A Vértorony-ból valóban hiányzik a történelem. Ha az író tudná, hogy mi volt a familiaritás, akkor bizonyára nem képzelné, hogy a jobbágy a földesúr rab-szolgája volt. Nyíró történeteszemlélete még hibásabb, mint Tabéryé. Emberei a millenáris idők felfogása szerint gondolkoznak. — Jancsó Benedek: *Ady a román parlamentben*. Vajda-Voevod belügyminiszter a román parlamentben, a magyar párt vezérével, Bethlen György gróffal vitatkozva, az erdélyi magyar pártot úgy tünteti fel, mint a csekélyszámú feudális arisztokrácia képviselőjét. S hogy ez a társadalmi réteg érzésben és lélekben mily távol állott a magyar néptől, annak szemléltetésére Ady Endrénének „A tavalyi cselédekhez” című verséből olvasott fel szerinte jellemző sorokat.

Minerva. — 1930. évf. 1—4. sz. Szerb Antal: *Vörösmarty-tanulmányok* (I.). Vörösmartyban, kora ifjúságától fogva megvolt a hajlam, hogy elforduljon a realitástól. Ő az első irodalmunkban, aki az Én és Világ antitézisében határozottan az Én pártjára áll és a világot bizonyos fokig kizárja Énjéből. Énjének mélyebb rétegeibe száll alá, oda, ahol az intim, a külvilágtól alig befolyásolt érzelmek, a nemes és oktalannak látszó bánatok és a végtelenbe vesző homályos vágyak laknak. Költészete ennek a mélyebb világnak a megvalósulása. A mulandóság költészete sokkal erősebben van képviselve a fiatal Vörösmartynál, semmint később. Ennek filológiai oka az, hogy fiatal korának mintái: a latin klasszikusok, a német elégikusok, s főkép a deákosok és Berzsenyi ily irányban befolyásolták. A második ok általános lélektani, t. i., hogy paradox módon a fiatal embert a halál gondolata erősebben foglalkoztatja, mint a férfit. A harmadik ok speciális művész-lélektani ok: az alkotó ember gyötrő, ideges félelme, hogy meghal mielőtt a mű emléket állítana róla. A negyedik ok személyes természetű: az Etelka-élmény. Az igazi Vörösmarty a legpesszimistább, leginkább haláltartalmú, legsötétebb hangú költő a magyar tör-

tétben. Arany János is pesszimista, de benne van valami az öreg ember resignált bölcsességéből; Madách filozófikusabb, reflektáltabb; Ady E. minden elkeseredése közt is mindvégig hisz az Életben. De Vörösmarty életérzése olyan mélyen halállal átszőtt, mint a görög tragédiák dionizikus fájdalma — Eckhardt Sándor: *Az utolsó virágének*. A magyar folkloristákat már régóta foglalkoztatja egy sajátos magyar népének, melynek Kodály és Bartók újabban „A virágok vetélkedése” címet adták. A virágrész megverselésének ötlete egy Sedulius Scottus nevű IX. századi ír szerzetestől ered. Valószínű, hogy e tudós szerző klasszikus mértékben írott versét (De rosae liliique certamine) valamely középkori latin énekszerző átírta rimes dalformára és egy ilyen ú. n. vagans-énekből származik a magyar ének, amely több változatban ismeretes s párjával az oláh karácsonyi énekek (az ú. n. kolindák) közt is találkozunk. — Zolnai Béla: *Mikes Kelemen*. (Fejezet az irodalmi gondolat történetéből.) Történelem és teológia: ez az a két halovány csillag, amely Zágon fölött mutatja az irodalmi gondolat útját. Levélíróvá, a szónak társadalmi és literátus értelmében, csak Párizsban lehetett Mikes. Párizs nem volt élmény neki, de „jó iskola”, igen, amint maga is mondja egyhelyütt. Párizsban tanulja meg, hogy az irodalom szociális valami, amely a jelenben mozog, hat és harcol, egy nagy köz-társaság, amelyben polgárrá lenni: életfeladat lehet. Voltaképen Rodostó is Franciaország volt számára. Magyar könyvhöz nem jutva és a német kultúráról tudomást nem szerezhetve, mint a hajótörött, abból élt, amit magával mentett az emigráció bárkája és amit a Marseille felől arra vetődő irodalmi csomagok hoztak. Rodostó a francia kultúrának kis oázisa volt a nagy török európaiatlanság sivatagján. — Thienemann Tivadar: *Irodalomtörténeti alapgagymak*. (A távoli közönség.) Ama kérdés irányában, hogy mily közönség teszi lehetővé az irodalmi mű megjelenését, három típus jelzi a fejlődés útját. Az egyik típusnál a mecenás, a másikon az előfizetők gyűjtése, a harmadiknál a kiadó teremti meg a gazdasági alapot arra, hogy könyv létrejöheszen és megjelenjen. E szempontból a fejlődés egyik előrehaladó iránya a közönség kvantitatív növekedéséből adódik. Az író és olvasó fokozódó elkülönülése magyarázza meg azt az optikai csalódást, amely mindig ott kísért, mikor a közönség történetét keressük az irodalom történetében. A mai történelemszemlélet optikai csalódása abban van, hogy a mai állapotokat vetíti vissza a múltba és abban a boldog hitben él, hogy a közönség minden időben ugyanilyen imaginarius tényező volt az irodalom alakulásában, mint amilyenben ma látjuk. Ebből magyarázható, hogy az irodalomtörténetekben csak kevés szó esik vagy csak anekdotikus formában szerepel a közönség története. A számbeli növekedésnél is mélyrehatóbb az a kvalitatív változás, amely a közönség belső fejlődésében megfigyelhető. A színjáték más társasviszonyt teremt író, mű és közönség között, mint az irodalom. A színház közönségének analógiájára következtethetünk a láthatatlan irodalmi közönségre. Az irodalmi sikert „közönség-siker”-nek is szokás nevezni. Sikerből lesz a divat. Másnemű jelenség az, mikor az irodalmi viszony a szellemi vezetés és követés jegyében alakul. A közönség ragaszkodásának az író részéről megfelel az aktív vezérség. Az irodalmi pártalakulás egyik jellegzetes tényezője: az irodalmi program, a folyóirat, továbbá az író személyes érintkezése közönségével. A személyes összetartozás legteljesebb és legmagasabb formája az irodalmi barátság. Nálunk ennek első nagy művészt és istápolóját Kazinczy Ferencben ismer-

tük meg. (Utószó:) A magyar irodalomtörténet akkor fog legjobban megfelelni jövőendő nagy feladatainak, ha a régi hatásvizsgáló összehasonlító alapon továbbépítve egységbe tudja foglalni a német és francia irodalomtudomány nagy tanulságait, de a magyar irodalomnak idegen beavatkozástól független, spontán fejlődését ismeri meg azáltal; ha az egyetemes érvényű törvényszerűséget és európaiaasságot meglátja abban is, ami irodalmunkban kitorolhatetlenül magyar. — Nagy József: *Gróf Klebelsberg Kuno, mint publicista.* A szerző valószínűnek tartja, hogy a klebelsbergi koncepció benső egységét és teoretikus alapjait, maga Klebelsberg gróf fogja egykor személyesen egy nagy műben elmondani, s ez publicisztikai alkotásainak méltó megkoronázása lesz.

Napkelet. — 1930. évf., 2. sz. Klebelsberg Kunó gr.: *Tisza István emlékezete.* A nagy államférfiú politikai jelentőségének hangsúlyozása. — Baros Gyula: *Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete.* „A korszakos jelentőségű munka az előző feldolgozások tárgyi értékeit a tudomány újabb eredményeivel kiegészítve nyújtja, s a multhoz képest haladást jelentő, vonzóbb előadásban teszi közzé.” — Juhász Géza: *Reményik Sándor.* Reményiket csak az örök eszmék érdeklik, melyeknek röntgenfénye egyformán szürke foltta mossa a vén koldus s a legtündöklőbb ifjú nő testét. — 3. sz. Horváth János: *A magyar irodalmi műveltség kezdetei.* (Egy hasonló c. nagyobb tanulmány eleje.) I. Az irodalom a műveltségnek magasabbrendű, írásbelileg közvetítő formái közé tartozik. A Szent István előtti századokból nincs hiteles adatunk, mely a magyarság irodalom-előtti és irodalmat előkészítő nyelvbéli műveltségének akár tartalmi, akár formai elemeiről sejtelemnél többet közölhetne. Nem az ősi pogány, hanem az idegen, új, keresztyén műveltség hozta létre a magyar irodalmat, helyesebben mondva: származtatta át a keresztyén latin irodalmat a magyarság tulajdonába is. Magának a magyar nyelvnek irodalmivá emelkedése csak az új műveltséggel való eltelítődése után volt várható. A változás elmúltáig „népi” alsórendűségben lappangva, irodalomalatti megvetettségbe alászorulva tengődött s pusztult az ősi hagyomány, míg végre öröklött formáink legalább egy részét, a legnívósabbakat, nem sikerült átmentenie az ősi nyelvvel együtt a jövevény literatúrába. II. Az írni-olvasni tudás volt a kulcs, mellyel Szent István századának „európai” tanultságú élitje a Litteratura Hungarica ajtaját egy beláthatatlan fejlődés számára feltárta. Az írásbeliség válfajai közül az oklevélírás volt az, mely a papi rendiség korlátain áttörve, a világiak körében is hódító útra kelt s idővel mint napi használatú folyóírás vált közkeletűvé. A könyvírás azonban, tehát az írásbeliségnek tulajdonképeni „irodalmi” területe, az egész középkoron át szinte kizárólag papi (szerzetesi) kezekben maradt. De az „írás” nemcsak papi, egyházi jellegű, hanem latin nyelvűséget is jelentett egyszersmind. Kolostori és káptalani iskolákban nem is tanították elemi tudnivalóként a betűvetést, hanem csak mint latinul írást. Írás a megírt tartalomtól, irodalmi nyelv az alkalmi szövegektől, versalak az énektől, stíl-, ízlés-, sőt lelki formák az összes irodalmi gyakorlatlól: formális, de épp azért nagyértékű, közösséget képző műveltségi szerzeményként válnak ki és tudatosodnak a fejlődés folyamán. Az írás kezdi a sort s egyszerű technikai készségként kiválván, lehetővé teszi magyar irodalom megindulását is a századokon át kizárólagos latin nyelvű után. Egy magyarországi literatura létesülése számára Szent István teremtette meg a feltételt.

ket. A térítés és szervezés munkájában elsősorban idegen papok és szerzetesek (bencések) segítkeztek Koppány leverőjének; azok magukkal hozták könyveiket s közülük került ki Szent Gellért, ki e földön, mióta magyarság lakja, a magyarság lelki kötelékében tudunkra először írt „deáki“ művet. Sokan szeretnék magában Szent Istvánban tisztelni az első magyar író, de az „Intelmek“ szerzősége, melyet neki tulajdonítanak, teljességgel bizonytalan. Pannonhalma nevelte falai közt Szent Mór, a későbbi pécsi püspököt, ki az 1060-as években megírta a zaborhegyi két lengyel remete, Zoerard és Benedek életét, természetesen deákul. E Szent Mór tudunkkal az első író, ki — bár származásáról semmit sem tudunk, annyiban kétségtelenül magyar, hogy deákságát már itthon, az új műveltség hazai tűzhelyénél szerezte meg. Nem az egész papság, hanem csak kivételes képességű elite-je az, mely írja és másolással terjeszti a literatúrát, vagyis amely az egyetemes európai deákság meghonosítását átveszi első, még idegen betelepítői kezéből. Ez a literatúra természetszerűleg elsősorban az egyház s a papi hivatás gyakorlati szükségleteit kívánja kielégíteni s csak ritka esetben alkot eredetit. Megállapítható, hogy középkori latin literatúránk nagy része nem egyéb, mint egyszerű forgalomba hozatala az egyház hivatalos szövegeinek, a keresztény vallás és műveltség ez alapokiratainak; van azonban egy bár csekélyebb része, mely már amazok talajában gyökerzve a műveltségében megújult és megerősödött magyar szellem saját ajándéka. — Hóman Bálint: *Történelmi áttértékelés*. A történeti igazságok egy részének hipotétikus értéke, másrésről a történetírásban érvényesülő szubjektív elemek időnként szükségszerűen vezetnek a jelenségek áttértékelésére, ami azonos az alkotó történettudományi munkával. Fölvethető a kérdés, jogosult-e, helyese a tudományos áttértékelés eszközeit és az igazságkeresés szempontjait alkalmaznunk a nemzeti kultusz középpontjában álló személyekkel és intézményekkel szemben? Tudós erre a kérdésre csak igenlően felelhet. — Kerecsényi Dezső: *Virág Benedek* (1754—1830). Azon az arcképen, melynek másait még a költő rajzolta meg verseiben, száz év alatt nem változott semmi. Emberi másai felerősödnek, az idő halványító kódén áttörnek, ha műveit újra olvassuk.

Népünk és Nyelvünk. — 1930. évf., 1—2. sz. Mészöly Gedeon: *Pálóczi Horváth Adám énekeskönyve*. (I.) Helyreigazítása azoknak a tévedéseknek, melyek Horváth Adám énekvűjteményeinek kéziratai felől az irodalmi köztudatban eddig éltek. A „Stájer tánc“ c. vers eddig kiadatlan hiteles szövege és értelmezése. E versből Tóth Béla is idéz Anekdotalincseiben, valamint Arany László is a politikai költészetről írt tanulmányában, de az eredeti teljes szöveg csak most jelent meg először nyomtatásban. — Bibó István: *Földrajzi szempontok a magyar lélek mai megítélésében*. Az újabb magyar irodalmi és irodalomtörténeti értékelések során Németh László írásaiban (Társadalomtudomány: 1926. évf., 5. sz.) fejeződik ki legnyomatékosabban az egyes tájak népi vagy nemzeti hatását túlértékelő miliőfelfogás. Németh szerint: „A dunántúli lélek előkelő, de európai. Az alföldi magyar, de lapos. Erdély nemes és eredeti.“ Németh László egyoldalú miliő elmélete alapján túlozza és döntőhatásának feltételezi a földrajzi tájnak az emberi lélekre gyakorolt hatását. Ezt a szerinte rendkívül termékeny hatást a való tények ellenére ráerőszakolja nemcsak a Dunántúl jelentősebb XIX. és XX. századbeli egyéniségeire, szépíróira; szerinte mindenki a Dunántúl dombos vidékének elbűvölő s lélekformáló hatása alá kerül, aki ott élete folyamán csak néhány esztendőt tölt is. — Mészöly

Gedeon: *Aranyszörű-e az „Aranyszörű Bárány“?* Némelyek szerint Móra Ferenc „Aranyszörű Bárány“ c. operettjét „Aranygyapjas Bárány“-nak kellett volna nevezni, mert a bárálynak nem szőre, hanem gyapja van. A szerző újabb érvekkel bizonyítja, hogy Mórának van igaza, mert igaz ugyan, hogy „a juhnak gyapja van, de csak akkor, mikor már nem viseli. Míg az ő bőrén tartózkodik, addig szőr“.

Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny. — 1929. (XXXIV.) évf., 2. sz. Sólyom János: *Ferenczi Zoltán és a Petőfi-kultusz*. Ferenczi Zoltán tanári és írói működésének áttekintése s ezzel kapcsolatban a Petőfi-kultusz körüli teendők megjelölése. A nemzetnevelők feladata, hogy a Petőfi-kultuszban rejlő fegyvert kezébe adják nemzetünk ifjúságának.

Pásztortűz. — 1930. évf., 3. sz. Mező Béla: *Emlékezés Virág Benedekre*. Rövid méltatás a költő halálának százéves fordulója alkalmából. — 4. sz. Botos János: *Gyallay Domokos, a Kisfaludy-Társaság tagja*. (Arcképpel.) Gyallay nemcsak érzi, hanem teljesen benne él az erdélyiség hangulatában. Alkot, mert belső ösztön készíti rá, de idegszálaival is állandóan az erdélyi humuszt tapintja és szeme elől soha sem tűnik el a nép, amelyet egészségesnek, tisztának akar látni.

Protestáns Szemle. — 1930. évf., 2. sz. Kerecsényi Dezső: *Egy új irodalomtörténet margójára*. Bölcselő jegyzetek Pintér Jenő új Magyar Irodalomtörténete első kötetének megjelenése alkalmából. — 3. sz. Németh László: *Csokonai és a botanika*. Csokonait Földi kapatta rá a füvészetre, de ismerte a külföld nagy rendszerezőit is. Hogy mennyire haladt előre a tudományban, azt az Anakreoni dalok néhány jegyzetéből gyaníthatjuk. De nemcsak a botanikus nyelvészkedésekből tűnik ki a hozzáértése, sokkal inkább abból a figyelemből, amellyel a növényeket képeiben felhasználja, értékelgeti. Ismerte a növényeket és szerette őket, mint szelíd rokonait. A botanika nála is, mint Rousseau-nál, ürügy a kedvesebb növényélet előtti áradozásra.

Protestáns Tanügyi Szemle. — 1930. évf., 2. sz. Losonczy Zoltán: *Lehr Albert emléke*. Arany és Lehr! Ez a két név ma is együtt szerepel iskolai életünkben. Arany költészete Lehr magyarázataival stílusitanításunk egyik alapköve.

Széphalom. — 1930. évf., 1–2. sz. Zolnai Béla: *Az irodalmi gondolat* (vázlat és előtanulmány). Az irodalomról való gondolkodás a régi magyar írók műveiben is felfedezhető előszókbán, elvi megjegyzésekben; csak összegyűjtésre és szintézisre vár a rengeteg anyag, hogy előttünk álljon a magyar irodalmi eszmék története. — Eckhardtné Huszár Irén: *Mécs László*. Mécs költészete két gyökérből táplálkozik. Az egyik: az életet a könnyebbik oldaláról nézni, a másik: másokért élni és velük szenvedni.

Új Idők. — 1930. évf., 4. sz. — Kosztolányi Dezső: *Virág Benedek* (1830–1930). Kegyeletes megemlékezés a „magyar Horác“-ról halála százéves évfordulóján. (Egykori lakóháza képével.) „Ő az első magyar költő, aki szobrot kapott.“ — 5. sz. Hegedűs Sándorné Jókay Jolán: *Móric bácsi szörnyű fogsága a Nándor-laktanyában*. Jókait mint a Hon szerkesztőjét Zichy Nándor egy kormányellenes cikke miatt 1863-ban egyhónapi fogságra és 1000 frt

pénzbírságra büntették. Az ezer forintot Zichy gróf fizette ki, de a fogságot Jókainak kellett elszenvednie. — 8. sz. Hegedűs Sándorné Jókay Jolán: *Liszt Ferenc vacsorája Jókaiéknál*. 1874-ben, mikor Jókai a „Holt költő szerelmé”-t megírta, felkérték Laborfalvi Rózát, hogy szavalja el egy Liszt-hangversenyen ura költeményét a Petőfi-szobor javára. A verset Liszt Ferenc zenésítette meg s az ünnepi előadás előtt egy ízben Jókaiéknál a híres zeneművész jelenlétében próbát tartottak. — 9. sz. Herczeg Ferenc: *Szendrey Júlia és a közvélemény*. Az 1909-ből származó kis tanulmány újabb lenyomata abból az alkalmából, hogy Herczeg Szendrey Júliáról színdarabot írt. — 12. sz. Hegedűs Sándorné Jókay Jolán: *A füredi út és a háromszor hét krumpli*. Följegyzések Jókai Mór 1863. évi balatonfüredi nyaralásáról.

Zenei Szemle. — 1929. évf., 3—4. sz. Szabolcsi Bence: *A XVIII. század magyar kollégiumi zenéje*. A kollégium magyar daltermésének két olyan vívmánya volt, mely nélkül minden további fejlődés elképzelhetetlen: egyik a többszólamúság, másik az új, virtuóz formakészség.

II. Hírlapok.

Az Est. — 1930. évf., jan. 30. *Szabó Dezsőt a bukaresti Carol-alapítvány fogja finanszírozni*. „Bukaresti tudósítónk jelenti: A Cuvantul tegnapi számának első oldalán hatalmas cikk jelent meg Seicaru híres publicista tollából Szabó Dezső: Gheorge Mille cím alatt. A magyarországi helyzet és a magyarság kiadós lebecsülése után Seicaru üdvözlí a megtért román testvért, akiből anyja vére váltotta ki a nemzetcsereelő gondolatot és kilátásba helyezi, hogy Szabó Dezsőt, Gheorge Mille Bukarestben a román irodalom nagyságai ünnepi köntösben fogják várni és a Carol-alapítvány irodalmi alapjából gazdagon megajándékozzák.” — Febr. 13. *Szabó Dezső hazát, fajtát, nevet és vallást cserél. Romániában Mille Coriolan lesz a neve*. „Szabó Dezső interjút adott egy bánáti magyar újságnak s ebben már nagy meleget sugározott a román közvélemény felé és mentegeti magát az Elsodort falu egyes részei miatt. Nyilatkozatában erősen támadta a magyar ifjúságot. Romániában új hazát, új szolidaritást, újtestvéreket s egy új közösség hitét keresi alkotóereje számára. Ez elhatározásának nem érzelmi motívumok, nem elkeseredési hullám, nem líra az oka. Egy abszolút logikai folyamattal, természeti kényszerűségnek a folyománya az egész. Az a mély hit lett a véremmé, hogy a magyar faj nem lehet az én fajtám, hogy ez a nemzet, ez a társadalom, ez az ifjúság: idegen hozzám, mint a betegség. Hogy ötven éven át tévedtem s vétettem a vér parancsa ellen. Édesanyám családi neve arra mutat, hogy valamikor egy egészségesebb és mélyebb szolidaritású fajta vére ömlött családunkba. Felveszem édesanyám családi nevét is új keresztnévvel és ha új testvéreim szeretete megkívánja: nemzeti vallásukat is magamévá teszem.” Elmondotta még Szabó Dezső, hogy amikor elutazására érkezett az idő: Budapestről egyenesen Bukarestbe fog utazni. Bukarestben már új néven jelenti be magát. Új neve természetesen román név lesz. Családi neveként édesanyja családi nevét veszi fel, a Mille nevet, keresztnévül pedig Coriolánt. Mert a Coriolán név hangzatosabb, mint amire először gondolt: a Gheorge név s azonkívül szimbólum is.

Esti Kurir. — 1930. évf., jan. 14. *Román írő lesz Szabó Dezső, aki Bukarestben Gheorge Mille néven fog írni.* „Nem cáfolhatok, — mondotta Szabó Dezső, — itthagynom Magyarországot. Nemcsak Magyarországról távozzom, hanem végleg kilépek a magyar sorsközösségből is. Romániába megyek, felveszem a román állampolgárságot, az ország fővárosába, Bukarestbe költözöm s minden örömmel azon leszek, hogy új nemzetem hitében minden konzekvenciák levonásával beleilleszkedjem, kultúrájának hasznára váljak és életének szerves részévé legyek; remélem, hogy három év alatt tökéletesen elsajátítom a román nyelvet. Új nagy regényemmel már a román kultúrát fogom megajándékozni. Magyarul írom meg, de románul jelenik meg. Fő az, hogy ezt már mint román író mondok ki: Gheorge Mille. Ez lesz tudniillik az új nevem.“

Budapesti Hirlap. — 1930. évf., jan. 26. Surányi Miklós: *Coriolanusok, akik elsokasodtak.* Szabó Dezső dolga: „Mindez csak üres fenyegetés, gyermeteg duzzogás, egy fajtája az erkölcsi revolverezésnek, feminin vergődés és vonaglás abban a reményben, hogy akadnak szentimentális lelkek, akik megcsajnálják, vagy megrettennek és félreverik a harangokat a költő anyagi ekszisztenciája érdekében. Voltaképen szánalmas látvány, díztelen és minden méltóságon alul való gesztus és akár lesz belőle tett, akár megmarad modoros szabódezsősködésnek, jelentéktelen ügy. Elmegy, vagy ittmarad, — tökéletesen mindegy, mert sem ebből, sem abból senkinek haszna nincs, kára is csak legfeljebb magának, amit emberi és írói szolidaritásból mélységesen sajnálok ugyan, de semmiképen sem tarthatom közügynek, sőt jelentékeny irodalmi, vagy különösképen érdekes magánügynek sem. Szabó Dezsőt már elérte élete elképzelhető legnagyobb tragikuma, vagyis az, hogy önmaga zsugorította össze élete művét hétköznapivá és jelentéktelenné. Amilyen mértékben megilletődünk minden igazi szenvedés, minden tragikus hős láttán, éppoly kevésbé hat meg a szabódezsők groteszk tragikuma.“ — Febr. 28. *Veszett kutya a magyar!* „A román kamarában egy magyar kisebbségi képviselő szónoka azt, hogy egy kultuszminisztérium által hivatalosan engedélyezett tankönyvben van egy gúnyolódó versike, amely ezekkel a szavakkal kezdődik: Veszett kutya a magyar. A vers folytatásában arról beszél, hogy a románság már elég régóta túrta a veszett kutya dühöngését és itt az ideje, hogy végre bosszút álljon.“

Nemzeti Ujság. — 1930. évf., febr. 2. *A román írő.* „Az író támadott mindenkit, aki nem fajmagyar, mint ő, vagy akinek ereibe a germán, szláv, román vérnek csak egy cseppje is vegyül. Szerinte hiába szolgálja dicsőséggel a magyar ügyet, hiába ír, beszél a legszebb magyarsággal, hiába szenteli egész életét a nemzeti eszmék szolgálatának bármelyik „keverék magyar“. Az író következetesen támadott minden „idegen eredetű“ magyart és dühösen hangoztatta, hogy egyedül ő a fajmagyar. Az író eljutott a teljes népszerűtlenségig s ami még annál is rosszabb, a tökéletes unalomig. Ő ugyan nem únta önmagát, de az emberek megunták őt, mint a saját hangjába szerelmes színészt, aki mindig deklamál. Egy napon aztán a békétlen író, a magyarság „egvedül elhivatott“ apostola, rájött, hogy az ő ereiben román vér csörgedez, mert őt román anya szülte és kijelentette, hogy elhagyja az elárvult nemzetet, román író lesz s új hazájának kultúráját fogja szolgálni... És ettől a naptól kezdve már egyedül ült le délutánonként a nagy kávéház tükörablaka mögé,

a kis bozontosok sem jöttek el s magára hagyták a mestert. A „román” író hosszú délutánokon keresztül reménytelenül várta, hogy valaki mégis csak akad, aki legalább annyit megkérdez tőle, hogy mikor hagyja itt ezt a szegény, elárvult nemzetet. Nem akadt senki, aki legalább annyit kérdezett volna tőle, vaskos tréfáról van-e szó, vagy komoly a dolog. Mint ahogy nem kérdezné meg senki egy gyermektől, aki azt állítaná, hogy kést döfött a szülő édesanyjába, hogy tréfa-e, amit mond, mert az ilyen tréfa majdnem olyan durva dolog, mint az, ha megteszi valaki.“ — Febr. 21. *Szabó Dezső mint elmagyarosodott oláh.* „A román képviselőházban élénk vita folyt a népszámlálási törvényről. Seicaru kormánypárti képviselő kéri a nemzeti szempontok figyelembevételét. Utal Szabó Dezső esetére és ezzel kapcsolatban azoknak a románoknak kérdésére, akik teljesen elvesztették nyelvüket és vallásukat.“

8 Órai Ujság. — 1930. jan. 18. *Örülnek a románok Szabó Dezsőnek. Magyarellenes támadásra használja ki a bukaresti sajtó a magyar tró renegátságát.* „A bukaresti Natiunea-ban olvassuk a következőket: Sokan azt hitték, hogy a magyar nemzet megfontoltabb utakra tér. A vadkancatejjel táplálkozott nemesek azonban ugyanazok maradtak. Mi jelenleg a Tisza és Duna közötti ország? Egy korszerűtlen állam, egy Közép-Európába vetett szemérmetlen sziget. Egy agyrem országocska, amelyben néhány úr féktelen tobzódásból él a kétségbeesett tömegek hátán. Szabó Dezső a fuldokló hajóról menekül. Utitársai szerint ez gyávaság. Lehetséges. Mi azonban azt hisszük, hogy inkább bölcs előrelátás, mert nem hősiesség meghalni azokkal, akik önként fordították zátonyra a vitorlát. Szabó Dezső elhatározta, Nagyrománia fővárosába költözik és Gheorge Mille nevet veszi fel. Tehát annak a nemzetnek kebelére akar visszatérni, amelynek vérét, úgy érzi, ma is hordja magában. Barátként fogadjuk Szabó Dezsőt — Gheorge Millet.“ — Jan. 21. *Magyarországot támadja a bukaresti sajtó Szabó Dezső hitehagyása miatt.* „A bukaresti sajtó Szabó Dezsőnek azt az elhatározását, hogy Magyarországban a román fővárosba költözik, ott megtanul románul és Gyorgye Mille néven folytatja majd írói tevékenységét, alkalmul használja fel arra, hogy kirohanásokat intézzon Magyarország és különösen a magyar kultúra ellen. A Viitorul bárdolatlan hangon többek között azt írja, hogy sohasem vette komolyan Budapest „pöffeszkedéseit“. Szabó Dezső nyilatkozata lényegében a Viitorul szerint nem egyéb, mint „a románság faji felsőbbségének az elismerése“. Szabó Dezső ereiben egyébként román vér csörgedez és nem tűnik fel kivételesnek az ő esete, amely az elidegenített testvérek visszatérési folyamatának logikus visszhangja és egy felsőbbrendű kultúrának természetes győzelme a magyar kultúra erőlködéseivel szemben, amely ezer évig terrorizálta Erdélyt. A Patria szerint a Szabó nevet a magyar időkben sok románra rákényszerítették az anyakönyvvezetők. Szabó Dezső apja szintén román eredetű lehetett. A Cuvantul a többi lappal ellentétben, nem fogadja hozsánnával a „megtérést“. Szabó Dezső, e lap szerint, egy állandó elégedetlenkedő. Elégedetlen volt a magyarok között és az lesz közöttünk is, ha valóban Romániába költözik.“ — Jan. 25. *Tárt karokkal várják Romániában Szabó Dezsőt.* „A román lapokat még mindig foglalkoztatja az a kérdés, hogy Szabó Dezsőből újra román lesz s élesen támadják az erdélyi magyar sajtót, amely ezzel az ügygel kapcsolatban renegátot és árulót kiált. A szélső nacionalisták lapja, a Natiunea a következőket írja: „Kétségtelenül a magyar sajtót nagyon

fájdalmasan érintette Szabó Dezső magyar írónak az az elhatározása, hogy újra román lesz. Ennek következményeképpen minden áron elhatározásának megmésztására akarja rábeszélni. A valóság az, hogy Szabó Dezső, akinek ereiben román vér folyik, nem hagyja el nemzetét, hanem visszatér ahhoz egy egész életen át tartó bolyongás után.“

Uj Nemzedék. — 1930. évf., febr. 26. *Haronta tízezer leit felajánlok Szabó Dezsőnek és ha mégis... hátulról leszúrom.* Fekete Mihály erdélyi színigazgató érdekes írása egyik erdélyi lapban a Szabó Dezső-ügyről. „Hetek óta kavarg az egész magyar sajtó a körül a nemzetárulási ügy körül, amelyet Szabó Dezső ígért be, azzal a kijelentésével, hogy itthagytja Magyarországot, Bukarestbe megy, felveszi a Gyorgye Mille nevet (legújabb variációban a Coriolán Mille nevet) és oláh író lesz. A baloldali sajtó ügyes és terjedelmes riportokban teregette ki az ügyet, csendesen kárörvendve azon a körülményen, hogy íme, egy magyar író nincs megelégedve a mai rendszerrel és románáá vedlik. A jobboldali sajtó pár rövid sorral intézte el Szabó Dezsőt s mi magunk is alig foglalkoztunk ezzel a nemzetárulási ügygel, mert undorítósnak tartottuk. Most azonban mégis többször le kell írunk Szabó—Mille Gyorgye—Coriolán nevét, mert be kell számolnunk arról a hangulatról, amellyel az erdélyi magyarság fogadta a híradást. Ahogy az anyaországban kínos meglepetést keltett Szabó Dezső legújabb szenzációja, úgy kínos megdöbbenést váltott ki a megszállott Erdélyben is. Sőt az első örömmujongás után maguk a legnevesebb román írók és tudósok is megvetéssel nyilatkoznak az egész átpártolási ügyről és őszinteségében nem hisznek. A Brassói Lapok legújabb számában Fekete Mihály színigazgató igen érdekes cikket írt erről az egész ügyről. „S ha Szabó Dezső mégis... Akkor egy őszi napon, amikor úgy is le kell mennem Bukarestbe, megvárom, amikor jön a színházból... éjjel... vagy ködös hajnalon, amikor megy haza... utána surranok... és orozva... hátulról... ahogy illik... szemtől-szembe nem... hátulról... orozva — leszúrom.“ — Márc. 4. *Mille Coriolánt tárt karokkal, de zárt marokkal várják.* „Bukaresti tudósítónktól olyan távirat érkezett, amely legerősebb próbája lesz annak, hogy milyen ideális Szabó Dezső—Mille Coriolán budai író újonnan fölfedezett rajongása Romania Mare iránt. A távirat szerint Romania Mare tárt karokkal, de zárt marokkal várja a magyar hazának legújabb megtagadóját. Akik a budai Coriolán abszolút anyagiatlan gondolkozását ismerik, nem kételkednek abban, hogy ez a csekélység nem fog változtatni újonnan vállalt honhazájáért való rajongásán és legközelebbi nyilatkozatában változatlanul a Balkán gyöngvének fogja nyilvánítani Romania Mare... “

FIGYELŐ.

Titkári jelentés.

Előterjesztette Alszeghy Zsolt a Magyar Irodalomtörténeti Társaság
1930 március 8-i közgyűlésén.

Amikor az alábbiakban a Magyar Irodalomtörténeti Társaság XVIII. esztendejének munkájáról beszámolni szándékozom, kegyes engedelmet kérek arra, hogy jelentésemet egy kegyeletes kötelesség lerovásával toldjam meg. Nemesak én, de az egész elnökség abban a hitben élt, hogy hivatottabb ajak fogja az 1929. év folyamán ezt elvégezni s így méltó módon vehetünk részt az elmúlt esztendő egyik centennáris ünnepségének emlékfelújításában, az 1829 június 15-én született Szász Károly munkásságának méltatásában. Minthogy azonban a hivatott méltatóra hiába vártunk, szabadjon nekem és szabadjon ennek a titkári jelentésnek szűk keretében megkísérelnem e feladat teljesítését, Szász Károlynak, a magyar irodalomtörténet munkásának a jellemzését.

Nyilvánvaló, hogy Szász Károly irodalomtörténeti jelentősége műfordításainak eredménye; a magyar szellem fejlődésére azzal a gazdag kincssel hatott, amelyet Nyugat költészetének végeláthatatlan gazdagságából lelkes szeretettel és gondos művészettel magyar nyelvre ültetett át. De már a műfordító munkája is bizonyos jártasságot követel a világirodalom történetében, a kiemelés pedig bizonyos esztétikai képzettséget, műkritikát és ízlést. Viszont a magyar nemzeti irodalom története sem kaphat hasznosabb munkást, mint az olyant, aki a világirodalom történetében járatos, akinek ízlése a világirodalom örök értékein csiszolódott, akinek kritikáját elméleti képzettség alapozta meg. Mentül szélesebb látóköre van a nemzeti irodalom bűvárlójának, annál biztosabb a szeme a nemzeti irodalom értékeinek felismerésében, annál igazabb az ítélete a magyar irodalom hajtásainak értékelésében. Amikor Szász Károly a magyar irodalom termékeivel tudományosan foglalkozni kezdett, Toldy Ferenc írásai

voltak hazai irodalmunk történetében az egyetlen tájékoztatók. A körösi tanítványoknak bizonyára ő is Toldy kézikönyve alapján magyarázta irodalmunk multját, mint nagynevű utódja, Arany János is. De hamarosan éreznie kellett azt is, hogy az irodalom újdonságainak és múlt kincseinek méltatásában rengeteg új szempontot kínál a világirodalom ismerete. Ebből a felismerésből erednek elméleti dolgozatai, köztük a két legértékesebb: a tragikai felfogásról és az aesopi meséről. Hivatkozásából megállapíthatjuk, hogy a német elméleti esztétikusokat lapozgatta, Köstlin és Lemket, de ismerte Vischer nagy munkáját, sőt egy-két speciális dolgozatot is (pl. Rötcher művét, *Dramaturgische und ästhetische Abhandlungen*). Az elméleti útmutatást azonban a saját irodalmi ismeretének tapasztalásaihoz méri hozzá. A legszembetűnőbb ez a mese elméletének kifejtésénél, ahol Nisardnak általa is lefordított Lafontaine-kultuszával szemben La Champaubodie meséiben mutat rá a felújuló mese helyes mintáira.

Ez a világirodalmi tájékozottság a legbecsesebb eredményeket Madách művének bemutatásánál hozza. Elsősorban tisztázni próbálja a viszonyt az Ember tragédiája és Goethe remeke között, majd rámutat a terv és kivitel közti természetes összeütközésekre, végül pedig irodalmi párhuzamokat állapít meg Madách műve és egyes világirodalmi alkotások között (Századok legendája, Elveszett paradicsom, Heaven and earth, Kuin).

Szász Károly azonban maga sem érezte magát igazi irodalomtörténésznek. Madáchról is csak Arany felszólítására ír, nagy tanulmányai is mindig hangoztatják a külön vállalt kötelesség terhét. Csak egy nagy műve tesz kísérletet irodalomtörténeti rendszerezésre, a magyar epika történetének vázlata, amelyet a világirodalom nagy époszainak ismertetéséhez csatolt. Újat sem az adatokban, sem a méltatásokban itt sem adhatott, vezetője itt is Toldy, de felhasználja az időközben megjelent irodalomtörténeti tanulmányokat is, elsősorban Szilády Áronét a Katalin-legendáról és Toldiról. A Katalin-legendát a verses éposz hajtásának tekinti, Ilosvai munkájáról pedig azt hiszi, hogy „egészen hazai és nemzeti mondát, minden külföldi adalék nélkül dolgozott fel”. Ma nekünk meglepő, hogy a török harcok korának tulajdonítja a magyarok istenében vetett ősi hitnek átkeresztényülését: „e korban azonosíthatta a magyarok istenét a keresztény Istennel”; meglepő az is, hogy Zrínyi csodásának, az antireformáció epikusa csodásának mértékét pedig ilyenképen

akarja megértetni: „a XVII. század majdnem túlnyomólag protestáns Magyarországon a csodák iránti hit nagymértékben meg volt rendülve s azért a költő csak óvatosan és kímélve fordulhatott e hithez“. Mennyivel helyesebben látta ennek az éposznak irányát és jelentőségét az ugyancsak protestáns Beöthy Zsolt! — Nem ért egyet Toldyval Vörösmarty Zalánjának méltatásában, viszont Debreczeni Márton töredékét ennél sokkalta többre becsüli. Ami új lett volna, Arany epikájának megvilágítása, már csak néhány sorhoz jutott, Petőfi János vitézének a magyar époszi stíltre való hatásáról pedig meg sem emlékezik.

A régiebb magyar irodalom termésére nem is igen tér vissza s ha meg is emlékezik irodalmunk múltjának egyik-másik alakjáról a Vasárnapi Ujság lapjain, csak az a célja, hogy a tudomány megállapításait a közönség tágabb köreibe is kivigye. Nem akar értékelni akkor sem, amikor Teleky László ismeretlen verseit mutatja be az Akadémiában. Csak adalékot nyújt egy elfeledett név méltatásához, mivel Toldyban még a Buzgó esdek-léseknek sem találja megemléztetését. Legnagyobb művelődéstörténeti művének, melyet Széchenyi István és az Akadémia alapítása címen írt meg a Széchenyi szobor leleplezésének ünnepére, mondom, ennek a munkájának sem más a célja, csak részletes elbeszélésben feltárni Széchenyi érdemeit és az alapítás, megindulás történetét. A munka becsét azonban jelentékenyen emeli, hogy sikerült az alapításra vonatkozó forrásokat Nagy Pál és Vay Ábrahám jelentésével gazdagítani.

A magyar irodalomtörténet munkására nézve sokkal becsesebbek azok az írásai, amelyek egy-egy elhunyt író emlékét örökítik meg. Nem azokra gondolok, amelyek, mint a Jakab István felett mondott emlékbeszéd, hivatalos kötelességként készültek, hanem amelyekben a saját emlékei vezetik tollát. A legmelegebb és legteljesebb ezek közül a Győry Vilmos emlékét felidéző. Magát az írást frissé és vonzóvá teszi annak a két képnek a szembeállításával, amely Szász Károly emlékében a megholtól élt, de nagyon gondos és vonzó az ember egyéniségének megrajzolása, pályája irodalmi értékének józan és mégis tiszteletteljes megállapítása. Emellett a Tompáról írt megemlékezés érdemi meg a kiemelés, annak a látogatásnak elmondásával, amely az ötvenes évek elején hozta össze a természet költői szerelmesével. Nemcsak otthonát látjuk itt a keleméri papnak, hanem az egyházi szóunkot is megismerjük. Az embernek igazabb és teljesebb rajzát ma

sem ismerjük. Kriza pályájának is Szász Károly írta meg első teljesebb méltatását, különösen a lélek megvilágítására ügyelve. De bőven találunk jellemző adatokat más emlékezéseiben is. Erdélyi János egyéniségét alig is lehetne röviden oly igazsággal kiformálni, mint ez a mondat: „Sohasem írt le semmit, amiben saját formáját kereső gondolat ne volna.“ Szakál Lajos érdemét és egyéniségét, Szemere Miklós eleven lelkületét és vidám kedélyét, Beöthy Zsigmond szelíd lelkületét és nemes ízlését, Vida József, Mátray Gábor s a kor többi neves halottjának emléket egy-két jellemző vonással örökíti meg. Mentül több ezekben a nekrológokban a személyes emlék, annál közvetlenebb és melegebb, de egyszersmind reánk nézve értékesebb is a megemlékezés. Kemény Zsigmond alakjáról is az a becsesebb, amit a saját emlékeiből szed össze. Érdekes azt a rajongást látnunk, amellyel *Gyulai Pál* kéziratát másolja, vagy az első nagyenyedi találkozást meséli el. Egyszeriben felvillan az érdeklődő szeme, amint ott látja a cikk vagy emlékebeszéd elején: „Egyszerűen és közvetlenül saját emlékeimet szedegetem össze“. Mert ezek között az emlékek között rengeteg irodalomtörténeti adat húzódik meg. Egyikben ezt írja: „Mint egy megtestesült, közöttünk járó-kelő elégia, áll előttünk Lukács Móric alakja...“, de az emléknek ezzel az egyéniségbemutató melegségével gondos adatgyűjtés párosul. Érdemes a Szemere Pálról írt dolgozatra utalnom, ahol a gazdag Szemere-tár kincseinek átlapozásáról győződhetünk meg. Általában, Szász Károly munkásságából ezek az emlékezések gazdagítják a legtöbb értékes adattal a magyar irodalomtörténetet.

Igaztalanok lennénk azonban, ha nem gondolnánk Szász Károly irodalomtörténeti munkásságának értékelésénél arra, hogy mellette Toldyn kívül akkor csak Gyulai Pál vitte előbbre ezt a tudományszakot, ha nem hasonlítanók össze az ő értékelésének gazdag terjedelmét Jámbor Pál irodalomtörténetének ötletfűcsaságaival és nem gondolnók meg azt, hogy ez az irodalomtörténeti munkásság egy gazdag költői, elsősorban műfordítói termésnek oldalhajtása csupán. Ezzel a meggondolással azonban megértjük és magunk is osztjuk az irodalomtörténetnek azt a hódolatát, amellyel Szász Károly érdeklődésének sokoldalúságát, adatismeretének gazdagságát, egyéniségmegvilágító emlékeinek meglepő színességét ünnepli. Úgy érezzük, ennek a hódolatnak a centennárium alkalmából való megszövegezése Társaságunknak is kötelessége.

Kegyelettel áldozom e helyen elhunyt tagtársunk, Harsányi Kálmán emlékének. Költő volt, az érzés nemességében, mélységében és lángolásában a legnagyobbaknak rokona és nagyműveltségű ember, aki csodálatraméltó érdeklődéssel merült el a természet és emberi szellem titkaiba. Hozzánk azonban nemcsak ez az általános érdeklődés kapcsolta: amikor középiskoláit elvégezte, az egyetemen szíve a magyar irodalomtörténet studiumához csábította s bár az élet a tudomány szakszerű művelésétől elvonta, fáradhatatlan szeretettel, szinte féltékeny szerelemmel ölelt a keblére mindent, amit a magyar faj multban és jelenben költői és tudományos értéket termelt. A nemzeti kultúrának volt harcosa s bár kevés poéta vehette föl vele a versenyt európai műveltségben, mindig hirdette a magyar jelleg, a magyar szellem különleges megbecsülését. Szinte fellobogott nemes fajszeretete, valahányszor könyvben vagy egyéb művészi alkotásban a magyar szellemnek valami specifikus megnyilatkozására akadt s könnyen hevülő költői temperamentuma haragtól izzott, ha valahonnan a magyar értéknek valami lebecsülését sejtette. Kritikái ennek az izzó magyar fajszeretetnek a megnyilatkozásai, de egyszersmind pompásan kiművelt ízlésnek, elméletileg is képzett éles értelemnek. A halál elragadta akkor, amikor összegyűjtött munkáinak hétkötetes sorozata elhagyta a sajtót, nehéz gondok között hagyva családját, amelyet hazája mellett mindenek felett szeretett; vajha Társaságunknak itt kifejezett gyásza ráébresztené tagtársainkat arra az értékre, amelyet benne bírtunk és így ösztönöznék őket arra, hogy a könyveiben lévő költői és tudományos értéket a maguk körében erejükhez mérten terjesszék.

Nagy költőt gyászolunk alapító tagunknak, Vargha Gyulának elhunytában is. Az egyre ritkuló úri nemes lelkek egyik leg-szerényebb, de tiszteletreméltó példája volt, az aggódó hazaszeretetnek, tiszta családi érzésnek, együttérző emberszeretetnek csendes szavú, de finom zenéjű dalosa. Pályájának talán első elemző méltatása éppen folyóiratunk hasábjain jelent meg tagtársunk, Várdai Béla tollából s így az én kötelességem ma nem lehet egyéb, mint a minden magyar embert egyaránt lesújtó gyásznak csendes felidézése.

Amikor a kegyelet adójának lerovása után most Társaságunk tizennyolcadik évének bemutatására kell térnem, felidéződik emlékemben Társaságunk egyik alapítójának és első titkárának, Horváth Jánosnak az a néhány mondata, amellyel az első

jelentésben az alakulás célját megjelölte. Ezt mondotta akkor: célunk, hogy „minden illetékes tényezőben felébredszük és tudományszakunk javára értékesítsük az összetartozás érzetét; megteremtjük azt a szervezetet, amely közös vérkeringést idéz elő munkakörünk egész területén; s létrehozunk egy folyóiratot, mely tudomásul vesz és tudtul ad minden érdemes eredményt s mely egyaránt szolgálja az értesülni és dolgozni vágyók tudományos érdekeit“. Ha ennek a célkitűzésnek a felelősségrevonó kérdésére akarnék megfelelni, nem minden pontról szólhatnék megelégedettséggel. Sajnos, az összetartozás érzetének talán sohasem volt olyan kedvezőtlen a talaja, mint ebben a háború után következő évtizedben; a magyar föld megcsönkítése megfogyasztotta a magyar tudomány művelőit is, a megélhetés gondja, keservesen nyomasztó terhe pedig megcsökkentette a tudományos érdeklődést, — s mégis a tudományos és kritikai folyóiratok inkább megszorodtak, mint fogytak. Ezek a tudományos, de méginkább a klikkfórumok, ha nem is ellenséges, de legalább féltékeny táborokra osztották a tudomány művelőit és az összetartozás szükségességének a tudatát legalább is meggyöngítették. Ezzel lehetetlenné vált az is, hogy Társaságunk közös vérkeringést idézhessen elő tudományszakunk egész területén s meg kellett elégednünk azzal, hogy a szerte felvetődő tudományos terméstről folyóiratunkban becsületes őszinteséggel tájékoztatást adjunk. És ez sem megvetendő szolgálat; mert a tisztán tudományos értéket lemérő, személyi rokon- és ellenszenvtől tartózkodó kritika mai idegesebb korunkban, ezer politikai ellentétől megtépett társadalmunkban a kritikus részéről fegyelmezettséget, áldásos igazságszeretetet, szinte lemondást kíván s épp ezért reá egész lélekkel nagyon kevesen vállalkozhatnak. Ha folyóiratunk ennek a feladatának megfelelt, aminthogy igyekezett megfelelni, akkor az alapítók programjából megvalósította azt, ami ma megvalósítandó.

Társaságunk élete tehát elsősorban folyóiratunk lapjain nyilatkozik meg. Horváth János is így folytatta a célkitűzést: „Legkomolyabb feladatunk az, hogy a szaktudósok körén túl terjeszkedve, de őket is kielégítve, utat készítsünk eredményeink részére az egész művelt magyar értelmiség lelkéhez. Ehhez pedig az kell, hogy folyóiratunkban filológiai tartalma mellett s annak csönkítése nélkül, méltó területhez jusson az értékelő, eredményeket leszűrő tudósnak és művelt közönségnek egyaránt tanulságos és

hozzáférhető essay-irodalom. Nagyobb terjedelmű folyóiratra van tehát szükségünk“. Ennek a célkitűzésnek folyóiratunk az elmúlt esztendőben hat nagyobb tanulmánnyal felelt meg. Inre Sándor pompás tanulmánya az irodalomban és történelemben hangoztatott ártértékelés lehetőségének filozófiai lemerésével tájékoztatta a közönséget a jelszavak újságában kedvét kereső kor divathóbortjáról, Keresztúry Dezső és Kastner Jenő pedig a német és olasz irodalomtudomány mai állásáról adtak hű tájékoztatót. A szintézis divatjának korában a józanságukkal és becsületes őszinteségükkel ezek a cikkek nagy szolgálatot tettek. Ezek mellett az elméleti tanulmányok mellett öt dolgozat a modern irodalom egy-egy alakját próbálta elfogulatlanul értékelni: Perényi József Ferenczy Ferencet, Szász Károly Molnár Ferenc drámáit, magam pedig Tóth Árpád, Krudy Gyula és Benedek Elek írásait.

Szerkesztőnk gondosan ügyelt arra, hogy a magyar irodalomtörténetnek minden felvetődő újsága megfelelő ismertetéshez jusson, a folyóiratok minden egyes irodalomtörténeti érdekű közlése pedig regisztrálódjék. Készséggel ismerem el, hogy Társaságunk élete voltaképen nem is a titkár személyén fordult meg, hanem a szerkesztő körültekintő gondján. Minden eredményért minden elismerés őt, Pintér Jenőt illeti meg. És ezek között kell említenem azt a nemes gesztust, hogy most megjelenő hatalmas irodalomtörténetének kiadójaként a Társaságot vállalta el. Ezzel mutatta meg legjobban, hogy mennyire szívén viseli annak a gondolatnak a megvalósítását, amelyet annak idején Horváth János-sal, Baros Gyulával együtt a Társaság bölcsőjénél maga elé tűzött. Csak az ő gondos és szerető munkásságának köszönhető az is, hogy Társaságunk ma, a nehéz anyagi viszonyok között sem kénytelen csökkenteni munkáját. Példája vonzza az alapító tagokat, hogy egykori alapösszegüket egyre növelik, buzgalma lelkesíti a rendes tagokat, akiknek száma ma 371 s személyes értéke a legjobb propagálója folyóiratunknak a tagok körén túl, aminek eredménye, hogy 248 előfizetők van.

Sajnos, szerkesztőnk lelkes fáradozásán kívül Társaságunk nem sok pártfogót említhet. Köszönet illeti a M. Tud. Akadémia elnökségét, hogy üléseink alkalmával helyiséget vendégszerető szívességgel bocsátja rendelkezésünkre s ennek a jegyzőkönyvi megörökítését kérni természetes kötelességem; köszönet illeti a nagym. vallás- és közokt. minisztériumot, hogy az 1928—29. költségvetési évre is 700 pengőt adományozni szíveskedett s a székes-

fővárost, aki 240 pengő segélyt utalt ki. Mivel a tagsági díjak összege és ez az összegben nem nagy pártolás a mai nyomdai viszonyok mellett Társaságunk legfontosabb szervének életét, folyóiratunk megjelenését nem biztosíthatják, szabadjon innen a magyar kultúra barátaihoz, legyenek azok hivatalos tényezők, vagy magányosak, fordulnom s kérnem őket, tegyék lehetővé, hogy a legnemzetibb tudomány munkásainak ez a hivatalos szerve munkáját azzal az intenzitással végezhesse, amely az elnökségnek vágya s amelynek megindulása eddig sem a magunk hibájából késett.

Amint Horváth János első titkári jelentése igazolja, Társaságunknak sohasem merült ki a célkitűzése abban, amivel egy előkelő lapforum nemrégiben a magyar tudományosságnak a vidéki egyetemek létesítése előtti életét jellemezte, aminthogy a magyar középosztályban valamikor legerősebb visszhangot keltő Történelmi Társulaté, vagy a Magyar Természettudományi Társulaté sem, hogy tudósok tudósoknak irjanak és előadást tartassanak, hanem mindig arra törekedett, hogy a magyar közönség lelkéhez mentül közelebb vigye a legnemzetibb tudománynak, a magyar szellem történetének tudományos eredményeit. Erre kezdettől fogva két eszköze volt: a folyóirat és a felolvasóülések. Az elsőről, a jelentősebbről már szóltam, a felolvasóülésekről viszont örömmel jelenthetem, hogy — különösen a jelen szellemi életéről szóló témák nem egyszer olyan szép közönséget hoznak össze üléstermünkbe, amilyennel tudós társaságok csak ritkán díszelkedhetnek. Ilyen vonzó előadás volt Szász Károlynak, alelnökünknek tanulmányrészlete Molnár Ferencről, Perényi Józsefé Bródy Sándorról és Móricz Zsigmondról. A régibb irodalom világából Timár Kálmán Szántó Arator Istvánt, Pitroff Pál Révai Miklóst idézte a hallgatóság lelke elé. Gulyás József azokból a cívakodó énekekből mutatott be néhányat, amelyek a protestáns és katolikus híveket állították szembe a XVII. és XVIII. század folyamán, más alkalommal pedig Szalkay Travesztált Éneisének kiadatlan részét ismertette. Szigetvári Iván Arany János Bor vitézének a köztudatban Chamissohoz kapcsolt verselésmódját jellemezte. Érdekes és érdemes munka volt valamennyi, kort és egyéniséget megvilágító.

Nagyobb anyagi javak bizonyára lendületben is fokoznák Társaságunk működését, de azt hisszük, hogy a helyzet helyes

megértése alapján mulasztás vádja nem eshetik elnökségünkre. Ebben a meggyőződésben kérem jelentésem szíves tudomásulvételét.

Új könyvek.

Verses kötetek.

- Feleki Sándor: Őszi Szántás. Bp. 192 l.
 Somogyi Imre: Oltártűz. Bp. 1929. 158 l.
 Szigethy Lajos: Vándormadár. Bp. 1929. 70 l. Studium.
 Vietórisz József: Ars poetica mea. Bp. 1930. 64 l. Franklin.

Elbeszélő kötetek.

- Bethlen Margit: Pitypang. Bp. 160 l. Singer és Wolfner.
 Czeke Vilma: A lyukas mogyoró. Bp. 136 l. Singer és Wolfner.
 Cholnoky Kornél: Meseország. Bp. 32 l.
 Jónás Károly: Tarka könyv. Bp. 1930. 128 l.
 Soproni Katholikus Köri Almanach. Sopron. 1930. 128 l.
 Tamási Aron: Hajnali madár. Bp. 162 l. Athenaeum.

Színművek.

- Sándor Pál: Agyafúrt góbék. Vígjáték 1 felvonásban. Pápa. 32 l.
 Szomory Dezső: Takáts Alice. Színmű 3 felvonásban. Bp. 84 l. Athenaeum.

Tudományos munkák.

- Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1928. év, pótlásokkal az 1919—1928. évekről. Összeállította: Ferenczi Miklós. Kolozsvár. 1929. 36 l.
 Erdélyi Tudományos Füzetek. 21. sz.
 Bánrévy György: Vörösmarty Salamon királya és történeti forrásai. Bp. 1929. 72 l.
 Biró Vencel: Bethlen Gábor és az erdélyi katolicizmus. Kolozsvár. 1929. 24 l.
 Az Erdélyi Katholikus Akadémia Felolvasásai. L. sz.
 Farkas Gyula: A reformáció korának irodalma. 1929. 12 l. A „Debreczeni Szemle” kiadása.
 Gaál István: Volt-e valaha tenger a Balaton? Bp. 1930. 8 l. Különlenyomat.
 Geszti Lajos: A magyar föld és népe. Bp. 1930. 160 l. Franklin.
 Gulyás József: Mozaik-darabok. Sárospatak. 1929. 36 l.
 György Lajos: Egy középkori sýbilla-vers régi magyar irodalmunkban. Bp. 1929. 104 l. Székfoglaló értekezés.
 Jakubovich Emil és Pais Dezső: Ó-magyar olvasókönyv. Pécs. 1929. 306 l.
 Juhász Kálmán: A Gellért-legenda. Kolozsvár. 1929. 18 l. Az Erdélyi Katholikus Akadémia Felolvasásai. 2. sz.
 Kastner Jenő: Együgyű lelkek tüköre. Egy középkori legenda életrajza. Bp. 1929. 42 l. Minerva Könyvtár. 26. sz.
 Laczkó Dezső: Östörténeti adatok a Balaton környékéről. Veszprém. 1929. 32 l. Székfoglaló értekezés.

- Marjalaki Kiss Lajos: Adatok a tapolcai apátság történetéhez. Miskolc. 1926. 26 l.
- Marjalaki Kiss Lajos: Anonymus és a magyarság eredete. Miskolc. 1929. 35 l.
- Marjalaki Kiss Lajos: Néhány Árpád-kori helynevünk. Miskolc. 1928. 20 l.
- Olay Ferenc: A magyar színjátszás története az utódállamok területén 1918—1928. Bp. 1929. 28 l. Különlenyomat.
- Papp Károlyné Balogh Margit: Délafrikai emlékeimből. Bp. 1930. 32 l. Különlenyomat.
- Szegzárdy József: Babits Mihály Iphigenia-fordításának méltatása. Szeged. 1929. 26 l.
- Szerb Antal: Az ihletett költő. Szeged, 1929. 24 l. Széphalom-Könyvtár.
- Tolnai Vilmos: A nyelvújítás. Bp., 1929. 240 l. A Magyar Nyelvújítás Kézi könyve. II. köt. 12. füzet.
- Tóth László: *Analecta Bonfiniana*. Róma—Budapest. 1929. 26 l.
- Tóth László: Horváth János. Debrecen. 4 l. Különlenyomat.
- Török Pál: A Habsburgok első stambuli rezidense. Bp., 1929. 58 l. Különlenyomat.
- Török Pál: Hóman és Szekfü magyar története. Bp., 48 l.
- Vass Klára: Buda német utcanévei, a Vár és Újak utcanévei. 1696—1872. Bp., 1929. 134 l. Német Philologiai Dolgozatok. 39. sz.
- Vathy Elek: A magyar szépirodalom története. Kolozsvár, 1928. 132 l. A Magyar Nép Könyvtára. 32—33. sz.
- Vatter Ilona: A soproni német színészet története 1841-ig. Bp., 1929. 128 l. Német Philologiai Dolgozatok. 40. sz.
- Waldapfel József: Jeruzsálem pusztulása. Bp. Első közlemény 28 l. Második közlemény 24 l. Különlenyomatok.
- Waldapfel János: Szemelvények Mendelssohn Mózes munkáiból. Bp., 1929. 64 l.
- Zoltai Lajos: A régi Debrecen vallásos buzgósa és áldozatkészsége. Debrecen, 1930. 12 l. Különlenyomat.
- Imaoka Dzsucsiro: Új Nippon. Bp., 272 l. Athenaeum.

Fordítások.

- Harding: Szent István élete. Ford.: Horváth Konstantin. Bp., 220 l. Szent István Társulat.
- Heine: Neue Gedichte. Ford.: Dálnoki Nagy Lajos. Arad. 1929. 78 l.
- Henry Bordeaux: Behavazott lábnymok. Ford.: Ernuszt Gézané. Bp., 252 l. Szent István Társulat.
- Jack London: A Mayák kincse. Ford.: Tersánszky J. Jenő. Bp. 410 l. Athenaeum.
- Klabund: A szenvedély regénye. Ford.: Bálint Lajos és Imrich Erzsébet. Bp., 314 l. Genius.
- Lenau minden lírai költeménye. Ford.: Feleki Sándor. Szeged. 1930. 408 l.
- Marcel Prévost: A szűz férfi. Ford.: Ifj. Bókay János. Bp., 294 l. Athenaeum.
- Mark Twain: A titokzatos idegen. Ford.: Mikes Lajos. Bp., 186 l. Genius.
- Maupassant: Yvette. Ford.: Benedek Marcell. Bp. 174 l. Athenaeum.
- Maurice Constantin—Weyer: Egy férfi a multjára borul. Ford.: Kállay Miklós. Bp., 202 l. Genius.
- Sigrid Undset: Tavasz. Ford.: Hajdú Henrik. Bp., 336 l. Athenaeum.
- Valentin Katajev: A sikkasztók. Ford.: Sárközi György. Bp., 272 l. Athenaeum.
- Zsoltárok. Telekes Béla fordítása. Két kötet. Bp., 1929. 368 l.

Egyéb könyvek.

- A debreceni magyar királyi Tisza István-Tudományegyetem Évkönyve és Almanachja az 1924—25. tanévről. 1929. 234 l.
- A Szegedi Városi Színház Zsebkönyve. Szerk.: Lugosi Döme és Görög Sándor. Szeged. 1930. 134 l.
- Bély Miklós: Száraz sí-tréning kezdő és versenysíelőkhöz. Bp., 1930. 16 l.
- Czike Gábor: A XVII. század művelődéstörténete. Bp. 1929. 62 l. 22 kép.
- Dobó Sándor: Zene-elméleti összefoglalás. Bp. 20 l.
- Egy szent végső szavai. Bp., 188 l. Szent István Társulat.
- Huszár Elemér: Házassági kis káté. Bp., 46 l. Szent István Társulat.
- Iglói Diákalbum. Szerkesztették: Makra Zoltán, Mohr Győző. Bp. 1929. 464 l.
- Irodalmi Tájékoztató. Válogatott magyar könyvek és magyar vonatkozású idegennyelvű művek jegyzéke. VIII. évf. Bp. 1930. 384 l. Révai.
- Mihályfi Akos beszédei. Két kötet. Bp., 712 l. Szent István Társulat.
- „Öreg diák a multba néz!” Kiadja a Rozsnyói Öreg Diákok Szövetsége. Bp. 1927. 64 l.
- Pásztortűz Naptár. Kolozsvár. 1930. 80 l.
- Prohászka Ottokár: Élet Kenyere. Összeállította: Schütz Antal. Bp., 356 l. Szent István-Társulat.
- Schmidt Imre: A gazdaságpolitikai társaság 1929/30. évi programjának első tervezete. Bp., 1929. 42 l. Egyetemi Nyomda.
- Somogyi Imre: Szövétnék. Bp. 1929. 194 l.
- Szent Imre-kalendárium. Bp., 1930. Szent István Társulat.
- Új magyar föld. II. szám. Bp., 1929. 92 l. Bartha Miklós-Társaság

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1930 január hó 12-én tartott felolvasó üléséről. Elnök: Négyessy László. Felolvasott: Kozáky István Everyman legendája címmel.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1930 március hó 8-án tartott rendes közgyűléséről.

Viszota Gyula elnök az ülést megnyitván, mélyen szántó tanulmány keretében emlékezik meg a Hítel megjelenése százéves emlékünnepe annak keletkezése történetéről. Indítványára a közgyűlés elfogadja a választmány javaslatát a harmadolás alá eső választmányi tagokra vonatkozóan.

Alszeghy Zsolt titkári beszámolójában bemutatja a Társaság egy évi életét, s meleg kegyelettel emlékezik meg id. Szász Károly jubileuma kapcsán irodalomtörténeti érdemeiről. Indítványára a közgyűlés a M. T. Akadémiának a felolvasó ülések számára átengedett terem használatáért s a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak az engedélyezett államsegélyért köszönetét fejezi ki.

Perényi József a számvizsgáló-bizottság nevében jelentést tesz a pénztár állapotáról. Indítványozza, hogy a Társaság Oberle József pénztárosnak a felmentést adja meg s buzgó szolgálataiért elismerését fejezze ki. A közgyűlés a felmentést s az elismerést egyhangúan megadja.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1930 március hó 8-án tartott választmányi üléséről. Elnök: Viszota Gyula.

Alszeghy Zsolt titkár bemutatja a választmány megharmadolására kiküldött bizottság jelentését. Indítványozza, hogy mint a múltban, úgy az idén is, a jelentést változatlanul terjesszék a közgyűlés elé. A választmány az előterjesztést magáévá teszi.

Inhalt der selbständigen Artikel. (Jahrgang 1930. Heft 3—4.)

Cyrrill Horváth: Über Andreas Ady. Gegen Ende des Jahres 1929 erschien das Aufsehen erregende Buch des Budapester Gymnasialprofessors Ladislaus Vajthó über Andreas Ady. Diese Ady-Studie war reich an guten Beobachtungen, war flott und geschmackvoll geschrieben, befliss sich dabei einer wohlthuenden Objectivität zwischen den einander bekämpfenden extremen Standpunkten. Dieses Buch bespricht Cyrrill Horváth, Mitglied der Ungarischen Akademie, in einer Kritik, die selbst zu einer Studie anwächst. Horváths Recension ist reich an neuen und scharfen Beobachtungen, kämpft gegen manche, schon veraltete Übertreibung und würdigt die Vorzüge des verstorbenen Lyrikers. „Andreas Ady bleibt Ady, nicht nur wenn er sich im Schmutz wälzt, sondern auch wenn er sich im Schmutz wälzt, sondern auch wenn er sich aus ihm erhebt.“ — Georg Kristóf: Zehn Jahre aus dem literarischen Leben des Siebenbürger Ungartums. Der Verfasser, Professor der ungarischen Literaturgeschichte an der Klausenburger rumänischen Universität, beobachtet mit dem Auge des Gelehrten die geistige Entwicklung des siebenbürgischen Ungartums seit dem Jahre 1919. Auf die Resultate der Kristórschen Beobachtungen werden wir bei Abschluss seiner Studie zurückkommen. — Wilhelm Tolnai: Zaláns Flucht. Über den Titel des Vörösmartyschen Epos. — Karl Pap: Ein unbekannter Freund Petőfis. Ein Beitrag zur Biographie des grossen Lyrikers. — Karl Szász: Eine unbekannte Shakespeare-Übersetzung. Über eine alte Übersetzung von Troilus und Cressida. — Paul Lukács: Ein dichterischer Wettkampf zwischen zwei Edelhöfen am Ende des XVI. Jahrhunderts. Charakteristische Beiträge dazu, dass das geistige Interesse des ungarischen Volkes selbst in den Zeiten der schwersten Türkennot nicht erlahmte. — Ludvig Dereze: Johann Arany vor dem Schulgericht des Debrecener Collegiums. Ein Beitrag zur Lebensgeschichte des grossen ungarischen Epikers. — Josef Waldapfel: Zu dem Gedichte: Der arme Leibeigene von Arany. — Wilhelm Tolnai: Ein Gedicht des Paul Anyos unter Joseph Katonas Reliquien. Rectifizierung eines Irrtums. — Es folgen grössere und kleinere Recensionen über Neuerscheinungen der ungarischen Literatur und Literaturgeschichte. Alle Artikel über ungarischen Zeitschriften und Zeitungen, welche mit der Literaturgeschichte eine Berührung haben, werden registriert. Im Beobachter berichtet Zsolt Alszeghy, Sekretär der Ungarischen Literaturhistorischen Gesellschaft, über die vorjährige Geschichte der Gesellschaft und würdigt dann eingehend die literarhistorischen Arbeiten des Dichters und reformierten Bischofs Karl Szász. Der ausgezeichnete Mann schrieb ein vorzügliches Werk über die grossen Epen der Weltliteratur, analysierte mit tiefem aesthetischen Verständniss das Hauptwerk Emerich Madáchs, die Tragödie des Menschen; wir verdanken ihm ferner eine schöne Dengrede über den Dichter Michael Tompa und viele Charakteristiken zeitgenössischer Schriftsteller.

Felelős szerkesztő és felelős kiadó: Pintér Jenő. Budapest I, Attila-utca 1. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest, 1930. (Dr. Czakó Elemér.)

IRODALOMTÖRTÉNET.

**A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.**

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.

Handwritten signature

TIZENKILENCEDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1930.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK. — KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

	Oldal
Viszota Gyula: A százéves Hitel	135
Kristóf György: Tíz év az erdélyi magyarság irodalmi életéből	145
Hajnóczy Iván: Egy XVI. századi költőnő	159
Waldapfel József: Telegdi Kata levelének verses részei	160
Parlagi Olivér: Bethlen Gábor neve a francia irodalomban . .	163
Marót Károly: Petőfi és Tacitus?	165
Kardos Albert: Arany János és a kollégiumi törvényszék . . .	165
Ványi Ferenc: Radákovits vagy Radankovits?	167

ÖSSZEFOGLALÓ KÖNYVSZEMLE.

Alszeghy Zsolt: Jakab Ödön	170
--------------------------------------	-----

BÍRÁLATOK.

Katona-emlékkönyv. — Jakubovich Emil és Pais Dezső: Ó-magyar olvasókönyv. — Várkonyi Nándor: A modern magyar irodalom. — Galamb Sándor: Hevesi Sándor. — Benedek Marcell: Magyar író tragédiája 1929-ben. — Sikabonyi Antal: Rákosi Jenő a publicista. — Herczeg Ferenc: Arcképek. — Szinnyei Ferenc: Novella- és regényirodalmunk az abszolutizmus korának elején. — Szendrey Julia ismeretlen naplója, levelei és halálos ágyán tett vallomásai. — Palos Bernardin: Irodalmunk ismertetése a XIX. századeleji folyóiratokban. — Ifj. Szász Károly: A magyar színikritika története 1849—1867-ig. — Kokas Endre: Az 1880-as évek irodalmi élete. — Verseskönyvek: Sajó Sándor, Vietorisz József, Feleki Sándor költeményei. — Harsányi Lajos: Az elragadott herceg. Szent Imre herceg életregénye. — Tamási Áron: Szüzmárlás királyfi. — Kosáryné Réz Lola: Porszem a napsugárban. — Trócsányi Zoltán: Régi írások és falusi levelek. — Jónás Károly: Tarka könyv. Visszapillantás. Aforizmák. — Tarczai György: Az Árpád-ház szentjei.	178
--	-----

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok	196
II. Hírlapok	216

FIGYELŐ.

Horvát lapszemle. — Magyar irodalomtörténet a rádióban. — Elhunytak. — Új könyvek. — Társasági ügyek. — Inhalt der selbständigen Artikel	221
--	-----

TANULMÁNYOK.

A százéves Hitel.

— Elnöki megnyitó-beszéd a Magyar Irodalomtörténeti Társaság
1930. évi közgyűlésén. —

Írta: VISZOTA GYULA.

A jelen év a magyar nemzet életében fontos évforduló. Száz évvel ezelőtt, 1830 január 31-én jelent meg gróf Széchenyi István „Hitel“ című politikai röpirata, amely új korszakot, a reformkorszakot nyitja meg a magyar történetben, de egyúttal határkövet jelez a magyar költészetben s így irodalomtörténetünk terén is.

Hogy e mű nagy jelentőségét a maga teljességében felfoghassuk, három szempontból kell taglalás alá vennünk: tudnunk kell azt, hogyan keletkezett, mi a tartalma és milyen volt a hatása. Itt ez alkalommal az első kérdéssel foglalkozom és azt fogom bemutatni, hogyan keletkezett a mű és milyen hatásoknak köszönhető, hogy a jelen alakjában látott napvilágot.

Széchenyi az 1825–27-i országgyűlésen lép a reformátori, nemzetnevelő pályára, de nem elégedett meg azzal, hogy az Akadémia megalapításával irányt jelölt meg az addig elhanyagolt magyar nemzetiség fejlesztésére, a Kaszinó és a lóversenyek megalapítása útján pedig az addig parlagon heverő erők egyesítésére. Nem elégedett meg azért, mert az országgyűlésen, a társadalomban utazásai közben szerzett tapasztalataiból mindjobban belátta, hogy a nemzet nagyon hátramaradott, tévhitei szerfölött mély gyökeret vertek, a magyar alkotmány pedig, az egyoldalú privilégiumok miatt fejlődni alig képes, úgyhogy ez állapotok mellett beteljesedik a német Herder jóslata: a magyarság lassanként elsatnyul, elhal környezetében. Ugyanezt a sötét gondolatot fejezte ki a *Hitel* megjelenése évében Kölcsey Ferenc is többek között *Zrínyi* (I.) *dalában*, amikor a magyar népet kereső vándornak így felel:

Vándor állj meg! kores volt anyja vére,
 Más faj állott a kihúnyt helyére.
 Gyöngé fővel, romlott, szívtelen;
 A dieső nép, mely tanult izzadni,
 S izzadás közt hősi bért aratni.
 Névben él csak, többé nincs jelen.

Széchenyi Kölesey költeményét nem ismerhette műve megírásakor, de ismerte Herder jóslatát. Ezt meg akarta akadályozni azzal, hogy reformátori működését kiterjesztette és további célul az ország politikai, törvénykezési reformját tűzte ki. Előbb azonban egy gazdasági kérdésre, a lótenyésztésre vonatkozólag fejtegette ki nézeteit és már ennek keretében, a *Lovakról* c. művében rámutatott mindazon téves felfogásokra, amelyek a magyar lótenyésztés kifejlődését addig gátolták. *Lovakról* c. műve 1828 február 22-én jelent meg s három heti szünet után már újabb nagyobb munkához fogott. 1828 március 19-én értesíti erről volt nevelőjét, akkori jószágigazgatóját, Liebenberg Jánost, ilyképen: „Dolgaim minden nap szaporodnak. Éjjelenként mindazonáltal egy új munkán dolgozgatok, amelynek Titulussa már kész s íme ez: *Emberekről vagy Boldogság Alapjai*.” Ez a *Hitel* készülésének első nyoma. A legközelebbi nyomot 1828 végén találjuk meg. 1828 dec. 16-án ugyancsak Liebenbergnek így ír: „Gondolja csak, hogy a Cambium Mercantilere nézve akarok kiadni egy kis munkát s ez egészen elfoglalja minden időmet”. Majd néhány nap múlva, december 25-én találkozunk először a mű magyar címével és ugyanitt nyilatkozik arról is, milyennek tervezte Széchenyi a művet. „Alig van időm, hogy önnek írjak, közli megint Liebenberggel; új munkán, a *Hitelről*, dolgozom, már minden anyag egybe van gyűjtve és részben rendezve is, az Ajánlás, az Előszó, Bevezetés, Néhány, a tárgyat megelőző gondolatok, Miért szegényebb a magyar birtokos, mint néki birtokához képest lenni kellene, már úgyszólván készek. Nem gondolja mennyire vágyódom ön után. Döbrönteit csiszol rajta, de csak a szavakon, amelyekkel a legkevesebbet törődöm. Sok más dolgom is van és azt hiszem, 2—3 hónap előtt nem készülök el vele.”

Amint látható, az eszme felbukkanásától az első kialakulásig kilenc hónap telt el. Ezen idő alatt gyűlt Széchenyiben az anyag. Abban a kedvező helyzetben vagyunk, hogy ezt az időt is ellenőrizhetjük. Háromféle kézirat maradt reánk s ezek jól megvilágítják az anyaggyűjtés művét és Széchenyi dolgozási módszerét.

Az első fokon Széchenyi rövid címszavakkal vagy mondatokkal (sokszor hiányos mondatokkal) feljegyezte gondolatait. Ilyen jegyzet (Széchenyi *Gedanken* névvel jelölte meg) két teljes íven maradt meg s a legtöbb jegyzet a *Hitelre* vonatkozott. Ezzel egyidőben a tárgyra vonatkozó gondolatait egy külön ív alakú füzetbe jegyezte fel s e füzetnek e nevet adta: Belső Csend Alapjai. Ezenkívül a fontosabb gondolatait ki is dolgozta s ezeket írnokával külön ívekre (összesen négyre) másoltatta le. E háromfajta feljegyzésekből megfigyelhetjük, milyennek tervezte Széchenyi az anyagot és hogyan alakult ki a mű címe, mottója.

Ily feljegyzések: „Meg kellene írni, mi minden volna jó, s azt az emberek előtt kívánatosná kellene tenni, zavart kelteni, a liberális alkotmányt minden jó alapjának feltüntetni.“ „A népek nagysága sokszor csak egy embertől függ.“ „A polgári erény az alap, s aztán jó az alkotmány.“ „Nincs kereskedés a vámok biztonsága, a kereskedelmi szerződésekbe való befolyás nélkül, tehát representatív alkotmány kell; de épp így nincs valódi gazdaság vagyon és biztonság nélkül, tehát liberális alkotmány szükséges.“ „Könyvet kell írni Magyarországnak mostani állapotjáról és hogy mit kell tenni.“

Ilyen általános megjegyzéseken kívül számos részletkérdést is feljegyez. Ilyenek: „Mi bizonyítja, hogy Magyarország él, és mi, hogy halott.“ „Cselekedeteink legyenek virtusok tanu nélkül; ne szóljunk, de cselekedjünk; hogy magunkban keressük a hibát.“ Feljegyzi, milyen kifogásokat (köpönyegeket) szoktak felhasználni az emberek az egyes felmerült javaslatok elhárítására: „theoriában ez szép, de a praxisban kivihetetlen“, „csak principumokat kell felállítani“, „ez jó, helyes, de a nemzeti spiritussal ellenkezik“, „én megtenném, de gyermekeim miatt nem tehetem“, „én patrióta, de egyszersmind cosmopolita vagyok (azaz egyszerre fehér és fekete).“

Feljegyzi, hogy melyek a magyar alkotmány hibái: 1. hogy a nemesség a végtelenségig elszaporodhat, 2. hogy az országgyűlésen mással képviseltetheti magát (a főnemesség), 3. hogy a nemes nem fizet adót, vámot, 4. hogy nincs váltótörvényszék.

Az ország hibáit viszont abban látja: 1. hogy nincs tengere, 2. hogy a Duna nem nyugat felé folyik, 3. hogy nagyon kicsiny a magyarság száma.

A magyar hibája pedig az: 1. hogy hiú és 2. szeret túlzásba menni. Fontos feljegyzések még a következők: „Sok író hiúság-

ból írt és hogy borzadást okozzon, de ez talán nem is nehéz;... „én a valóságra állítom a dolgot“. „Mindennek alapja a kiművelt emberi velő s nem a munka“ — mint Adam Smith mondja, mert a munka csak akkor sikeres, ha a kiművelt emberi velő irányítja.

Kiemeli, hogy a magyar azt szereti, aki dicséri, de az nines hasznára; megmondja, hogy sokan a hibákat az önzésből származtatják, Széchenyi viszont abból, hogy nem keresi azt ki-k először magában. Különösen sokszor ír az átvétel hasznosságáról, sőt, hogy a voltaképeni nagy dolgok mind ily átvételek útján erednek; azért hangoztatja egyik feljegyzésében, hogy vegyünk át hasznosat az angoloktól és másoktól és maradjunk magyarok, nem úgy mint most, hogy csak a hibákat vesszük át és elkorcsosodunk.

Van Széchenyinek egy érdekes feljegyzése is arra vonatkozólag, hogy miért tárja fel nyíltan az ország hibáit, „A titkos összeesküvéseknek jó a kezdetük, de gyalázatos a végük, írja, azért kell a reformáláshoz a nap fényében hozzálátni“.

Arra nézve pedig, hogy miért kell feltárni a hibákat, úgy nyilatkozik, hogy „amint az orvoslásnál a pathológián kell kezdeni, úgy kell eljárni egy ország reformálásánál is: „meg kell ismernünk a baj alapokait.“

A mű címére nézve a következő feljegyzéseket találjuk: Boldogság Alapjai, A Nemes Ember, Emberekrül, Belső Csend Alapjai, Magyarokrul, Álom s Valóság, Tévedések, Csekély Időtöltés tán gyengéd haszon, Talán igaz? S ha úgy volna, Töredék s omladék, Gyógyszerek, Vizsgálatok, Kérdések. Éppígy több mottót jegyzett fel, mint: Handeln, wirken sey dein Gebet, The strong resist, the weak despair, Minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs.

Ha most ezeket az adatokat egybehasonítjuk a *Hitellel*, arról győződhetünk meg, hogy ha egyikét-másikát szósz szerint nem, de mindegyiknek eszméjét megtaláljuk a műben. Mik a *Hitel* alapelemei? A magyar nemesség előítéleteinek, hibáinak kimutatása, cáfolása, ha lehet, nevetségessé tétele; a reformálás ellen felhozott kifogások, aggályoskodások eloszlatása annak hangoztatásával, hogy bizonyos reformok szükségesek boldogulásunkhoz; az önismeretre való nevelés fontos szerepe, mert ez az egyes egyén boldogulásának is az útja, míg ennek hiányából ered az emberi nyomorúságok nagy része. Mindezek taglalása

keretében keserű szatírával jellemzi az elidegenesedett arisztokráciát, a főnemesi ifjak tanulási rendszerét, egyes túlzó magyar szólások (mint az extra Hungariam non est vita) nevetségességét. A mult idők megszokott dicséretének kifogásolása annak hangoztatásával, hogy a jelenre és jövőre legyünk figyelemmel. Ezen támadó részeken kívül vannak a műnek védekező részletei is egyeseknek tényleg kijelentett és füléhez jutott leszólása ellen, t. i. hogy ocsmányolja és nevetségessé teszi hazáját és ilyen részletnek köszönhetjük a mű szállóigévé vált, jóslatszerű befejező sorait. Rámutatva arra, hogy „a mult elesett hatalmunkból, a jövődönék urai vagyunk“, ne bajlódjunk azért hiábavaló visszaemlékezésekkel, mondja ki jóslatát: „Sokan azt gondolják: Magyarország — volt; — én azt szeretném hinni: lesz!“ Érdekes, hogy ezt a mondást is megtaláljuk jegyzetei közt így: „On dit que la hongrie a été — je veux croire qu'elle sera. Motto. Molly.“ E feljegyzésnek megoldása a következő: gróf Zichy Ferencné, Ferraris Mária grófnő, becéző nevén Molly, Széchenyi naplója szerint többször tett neki szemrehányást 1825—27-i országgyűlési ellenzéki szereplése és gróf Zichy Károlyné iránti szerelme miatt. Egy ily beszélgetés alkalmával nyilatkozhatott a grófné Magyarország jövőjéről sötéten s erre adta Széchenyi a francia választ, mert ez volt a rendes társalgási nyelv a némettel együtt; így jegyezte föl Széchenyi és ennek hatása alatt vette föl később művébe.

Ezek a részletek alkotják a mű keretét, de beleszövődnek nek magába a tárgyalásra kitűzött gazdasági és kereskedésbeli tárgyba is, t. i. miért szegényebb a magyar birtokos, mint birtokához képest lennie kellene, miért nem viragoztathatja fel gazdaságát és miért nincs kereskedésünk. A válasz mindenütt az, hogy a hitel hiánya okozza mind e bajokat.

Kétségtelen, hogy Széchenyi a *Hitel* fel akarta ébresztetni a magyar nemességet lethargiájából, eszméljen rá végre arra az igazságra, hogy kiváltságai gátolják a maga boldogulását, de az ország előhaladását is. Nevetségessé teszi a nemes maradiságát, túlzásait s hogy csak a Corpus Juris minden tudománya és nem veszi észre, hogy az élet elhalad fölötte, pedig ha nem halad az étellel együtt, nemcsak saját boldogulását, de az országét is tönkre teszi.

Valóságos tükör volt a *Hitel* a magyar nemesség számára, hogy meglássa benne elmaradottságát, torz alakját. Olyan e

tekintetben, mint Petőfi „A magyar nemes“ című költeménye, azzal a különbséggel, hogy Széchenyi szelídebb, ő csak nevetségessé teszi a nemesi maradiságot, míg Petőfi maró gúnnyal kipellengérezzi.

A mű címe és mottójára vonatkozó taglalást alábbra hagyva, ezután áttérek annak fejtegetésére, mily körülmények idézték elő azt, hogy a *Hitel* azt az alakot nyerte, amelyben tényleg napvilágot látott.

Elsősorban hatottak Széchenyire közvetlen ismerőseinek és másoknak megjegyzései *Lovakrul* c. művéről. Így 1828 május 1-én azt írja naplójába, hogy sokan szemére vetik, hogy mégsem helyes és igazságos tőle, amikor honfitársait, hazáját nevetségessé teszi, ami különben nem nehéz dolog, Széchenyi azonban megjegyzi, hogy nemcsak igazságos dolog, de kötelesség az önteltség, önző szeretet és hiúság leleplezése és megbüntetése; nevetségessé pedig egyáltalán nem lehet tenni a hazát, ha csak igazán nem nevetséges; egy angol, amerikai a legnagyobb tehetséggel sem tudná hazáját nevetségessé tenni. Ezt a gondolatot tényleg fölvette jegyzetei közé és bekerült a *Hitel*be is (241. l.).

Július 7-én viszont gróf Esterházy Mihályné hasonló megjegyzését örökíti meg, aki szemére hányta, hogy sok igen tiszteltetreméltó magyar szerint helytelenül cselekedett Széchenyi, amikor megírta a *Lovakrul* c. művét s figyelmeztette, hogy inkább rontani fog, mint használni és hogy máris átkozzák; amire Széchenyi megjegyzi, hogy megkezdődik reá nézve az a korszak, amelyben mindenkor az legyen a jelszó: Az erős ellenáll, a gyenge kétségbeesik. S így lett a *Hitel* mottója az ismert angol mondás: The strong resist, the weak despair. Másodsorban hatott művének kialakulására fiumei utazása (1828 júl.—aug.). Amikor 1828 július 18-án útnak indul, Pölöskén így jellemzi naplójában az ország állapotát: „Magyarország alkotmánya vagy inkább a paraszt viszonya földesurához nagyon kevésbé van megalapozva, úgyhogy egy szabadelvűen és igazságosan gondolkodó emberre kellemesebb valami más jövedelem, mint egy magyar birtok, mely teli van erdővel, mocsárral, amelynek unalmas, tudatlan, de mégis felfuvalkodott szomszédai vannak és ahol mindenütt bőség váltakozik a szegénységgel.“ Majd július 21-én Fiumében az a megjegyzése, hogy mindenből látja az országnak természetből elárvult helyzetét és szegénységét, — egy teljesen alvó kormányt, romlott, gyermekiesen gyenge főurakat, nyc-

morral küzdő népet. Wesselényinek pedig szeptember 4-én azt írja ezen útvjáról, hogy száz abderitizmusra talál itt s ezeket annak idején hangosan fogja hirdetni is. Széchenyi ezt meg is tette, mint ezt a *Hitel* több részlete mutatja.

Nagy hatással volt harmadsorban a mű kialakulására Széchenyinek pénzügyi helyzete. Széchenyi vagyoni helyzete ez időben némileg kedvezőtlen volt, azért azzal a gondolattal foglalkozott, hogy csokonai birtokát eladja. Fel is kínálta azt báró Sina Györgynek, de ez nem mutatott hajlandóságot a vételre, mert mint mondotta, miért legyen Bécestől távol, goromba, előítélettel telt emberek közt eltemetve, inkább foglalkozik Bécsben főhercegekkel, mint a magyar nemesekkel. Nem is tudta Széchenyi a birtokot eladni. Minthogy azonban jószágigazgatója, Liebenberg részére ekkor szerezte meg a magyar nemességet és az erre szükséges Lunkaszprie-i birtok vételárára szüksége volt, azért a bécsi Arnstein és Eskeles bankházhoz fordult 10.000 forintnyi kölcsönért, de a bankház ezt megtagadta tőle. Ezen Széchenyi megsértődött, mert a bankházzal régi összeköttetésben volt s neheztlenségének 1828 november 20-án levélben is kifejezést adott és kérte, közöljék vele a hitel megtagadásának igaz okát, mert nem hiszi el a közölt okot, hogy a kért összeg nem áll rendelkezésükre. Ő maga két valószínű okot említ levelében, miért nincs a bankháznál hitele; először is az, hogy a nála gazdagabb magyar mágnások napról-napra szegényednek s óvatosságból magyarral s így vele, nem akarnak összeköttetésbe jutni; ezt megérti, mert az üzletnél a biztonság a fő és biztosítékot a magyar abderitikus viszonyok közt még egy frtra sem tud adni, egyedül becsületét és igazlelkűségét; de másodszor azért nincs hitele, mert megtudták, hogy egyik birtokát el akarja adni, ami rendszerint a birtokos agóniája szokott lenni. A bankház ugyan Széchenyi e levelére azonnal folyósította a kölcsönt, de Széchenyinek kapóra jött az eset s mint Liebenbergnek írja, nagyon örült, hogy ez vele megtörtént, mert pompás anyagot ad készülő könyvéhez. Ez az eset nemcsak azt döntötte el, hogy mi legyen művének címe, de címet adott egy külön fejezetnek is, annak, amely így hangzik: A magyar birtokos szegényebb, mint birtokához képest lennie kellene; sőt megállapította a mű gerincét és azt, hogy minden hiba forrása: a hitel hiánya. Azért nagyon találó egy kiváló esztétikusnak szellemes megjegyzése a *Hitel*ről, hogy az hasonló egy szép angol parkhoz, amelyben az utak mind egy célhoz visznek.

Negyedszer némi buzdító hatással volt a mű további alakulására Széchenyinek 1829 július—szeptemberi németországi útja is. 1828 december 25-i feljegyzése óta több alkalommal tesz említést műve készüléséről, hogy már a fele kész, de hogy lassan halad, sőt nincs művével megelégedve, mert gyengének, zavarosnak találja. 1829 márciusában az elkészült részletet Döbrentey, Helmeczy Mihály, Kisfaludy Károly nézték át. A megjegyzések azonban csak egyes szavakra szorítkoztak, csak Döbrentey ajánlott több helyütt stiláris változtatásokat, sőt egyes helyeken tördásokat és elhagyásokat, de ezeket Széchenyi a stiláris tanácsokon kívül alig vette figyelembe, Döbrentey fellengző és dicsérő megjegyzéseket is írt a szövegbe, amelyekből kitűnik, hogy a mű nagyon tetszett neki. Helmeczy pedig külön levélben fejti ki 1829 június 11-én véleményét. Szerinte „Nemzetünk hibái s rögzött fonák szokásai az értekezési cikkelyekre nézve soha nem voltak lepletlenebbül még eddig s így felfedve; s legdicsőbb az, hogy minden hiba célirányos kitüntetése mellett, mely a tárgy kívánataihoz képest hol simongva harcol, hol enyelegve szurdal, hol alapos orvoslás végett elevenig sebez és vág — mindenütt, kész a segéd mód, józan tanács és gyógyszer. Magyarhoz és Magyarinak így ez ügyben tudtommal nem szólt még egy ivadéka Árpádnak, nem így még senki. Itt én jobbadán mindent, habár első pillanatra nem iskolai szigorú módszerben is, de mindent az idő szelleméhez s a virágzó nemzetek díszlő álláspontjához magasztva s korcsolási sérveinkhez illően alkalmazva lelek.“

Hasonló dicsérettel szólt előzőleg (márc. 3) Drescher cenzor is a műnek ama részleteiről, amelyeket Széchenyi cenzúra alá bocsátott. A cenzor szerint a mű nagy feltűnést fog kelteni, Széchenyit meg fogják kövezni, de a mű használni fog; ő elveszti hivatalát, de megadja az imprimatur-t. Ily nyilatkozatok természetesen buzdították Széchenyit, de azért nem lett elbizakodott. Művének kész részleteit féltékenyen őrizve elvitte magával németországi útjára s onnan már augusztus 16-án azt írja jószágigazgatójának, hogy mennél többet utazik és lát, annál világosabban mutatkozik szeme előtt hazája hátramaradottsága; amerre megy és fordul, mindenütt előhaladást lát s ekkor a buta hazai „maradjunk a réginél“ kong nyomorult füleiben. Hazatérte után igyekezett művét befejezni. Néha ugyan kétség fogta el. Így október 3-án, igaz, egy kis operáció után, azt írja, hogy oly érzéssel ír, mintha testamentumát írná; azért fél, hogy műve végső része

inkább koporsószagú lesz, míg a kezdete prédikációhoz hasonlít. 1829 november 8-án igénybe vette munkájában jószágigazgatója segítségét is, de ez is csak a nyelvi készségre vonatkozott s Liebenberg ígérte neki, hogy a magyar nyelvre észrevételeket fog neki küldeni. Ezeket azonban megköszönte, mert művét egyelőre pihentetni akarta. Mégis alig néhány nap múlva, 1829 december 7-én már a nyomdába került.

Széchenyi minden tetteire s így a *Hitel* megírására és kialakulására is a legdöntőbb hatással volt örökös imádatserű szerelme gróf Zichy Károlyné Seilern Crescentia grófnő iránt.

Már 1825 október 22-én az országgyűlés legelején azt írja a szerelme hatása alatt: „Amióta önt ismerem, másért nem tudok szerelmet érezni és én szerencsém, boldogságomat az erény néhez, de nemes útján fogom keresni; ön már eddig jobb emberré tett; ő, bár csak egyszer honfi- és embertársaimnak igaz szolgálatot tehetnék... az az ön műve volna.“ Néhány hónappal később, 1826 január 30-án azt jegyzi fel naplójába, hogy Crescentia lehet az oka, hogy egy egész nemzet megújulásra vezetessék; ő az Amphitrite, aki a sást itatja. 1826 június 6-án pedig így nyilatkozik naplójában: „A szerelem volt, van és lesz cselekedetemnek irányítója, talán akaratomon kívül; némelyek bolondnak vagy ostobának, a legtöbben rossznak fognak tartani, de egyesek tisztelni fognak.“ Amikor Széchenyi 1829-ben az akadémiai pecsétet tervezte, így írt Crescentiához (február 18): „Megküldöm önnek a tudós angol ázsiai társaság levelét, tekintse meg és igyekezzék társaságunknak alkalmas pecsétet kitalálni. Önnek kellene ezt bizonynyal meghatározni, mert Isten tudja: Ön az előidézője és indító oka; nem szégyenlem ezt megvallani, amint büszke vagyok arra is, hogy Ön tett engem jobb emberré, hogy semmi sem volna Ön nélkül és bizonynyal ájultan esnék oda, ha engem elejt.“ Ugyanígy áll a dolog a *Hitel* c. művének is. Az első feljegyzések közt találjuk ezt a jegyzetét: „Szemeim erőt ittak a legtisztább Azur forrásokból, — bátorságot a legnemesebb tekintetekből; egyszersmind szívtak boldogságot és halált a felrepedező rózsákból... Érted a legtisztább áldozat sem volt drága nékem, Néked szólt sóhajtásom az Örökkévalóhoz éjfélkor és Néked a nap felvirradásakor könnyeim.“ És ez után feljegyzi, hogy tervbevett művének első könyve e címet viseli majd: Boldogság Alapjai; ugyancsak megjelöli röviden a tartalmat: „dedicatio Louisának (Crescentiának), tévedések, függetlenség“.

A *Hitel* tartalma később változáson ment át, de a Crescentiához való ajánlás megmaradt. Neki szól az, habár a feltűnés elkerülése végett „Honnunk szebblelkű asszonyainak“ ajánlotta. Nem lehet e fennkölt érzésű sorokat elégszer elolvasni.

„Fogadjátok Hazám érdemes Leányai, tisztelem s Szeretetem jeléül ezen kis munkám ajánlását. Vegyétek, bár férfiakhoz illendőbbnek mondják azt sokan, nyájas kegyességgel pártfogástok alá. A *Hitel*ről szólok s a mi belőle foly, a becsületről, az adott szó szentségéről, a cselekedetek egyenességéről s így Előttetek sem lehet a tárgy idegenebb, mint előttünk, mert annyi nemes és szép, ami az emberiséget felemeli, a ti nemeitek műve. Ti vizitek karjaitokon életbe a kisded nevendéket s jó polgárrá nevelitek; a ti nemes tekintetekből szí a férfi lelki erőt s elszánt bátorságot. S ha léte alkonyodik a haza ügyében, ti fontok koszorút homloka körül. Ti vagytok a polgári erény s nemzetiség védangyala, mely nélkülöletek, higyjétek, soha ki nem fejlődik, vagy nem sokára elhervad, mert ti vontok minden körül bájta s életet. Ti emelitek egekbe a port, s halhatatlanságba a halandót. Üdvözlét és hála néktek.“

Mint valami óda, oly fennköltén szárnyalnak ez örökre szép sorok. Széchenyi imádatát örökítette meg ezekben az iránt a nemes lény iránt, aki erényével és bájával elvarázsolta és lelkében kifejlesztette a szép, jó és nemes iránt való vágyódást. Amikor Széchenyi 1830 január 31-én a nyomdából megkapja az első húsz példányt művéből, ezekből február 2-án Crescentiának küldi el az első két példányt.

E két nemes lélek vonzódásának nagy része van Magyarországon újjászületése körül. Az erre való kegyeletes és büszke érzéssel megnyitom a Magyar Irodalomtörténeti Társaság rendezet közgyűlését.

Tíz év az erdélyi magyarság irodalmi életéből.

Írta: KRISTÓF GYÖRGY.

IV. A regény.

Folkloristák, historikusok és pszichológusok már többször vitatkoztak azon, hogy melyik az ősbibb költői műfaj, a líra, epika, vagy dráma? A probléma pusztán elvi szempontból a költészet benső szerkezetének kialakulására és szerteágazó további fejlődésére nézve is érdekes és termékeny. De meglepő: eredményekkel szolgálhat, ha konkrétan valamilyen nemzet, illetőleg nyelv határán belül vizsgáljuk a kérdést. Az erdélyi magyarság költői kedvét és készségét illetőleg nem vitás, hogy mindig jobban szerette az epikumot, mint a drámát, avagy a lírát. Természetesen művelni is azt művelte leginkább. A régebbi századokban Erdélyben szinte divat volt a magyar fő- és köznemesi családokban a naplóvezetés, emlékirat, önéletrajz, családtörténet-szerkesztés, útinapló és más történeti feljegyzés. Az eféle kéziratok nagy része még ma is lappang, noha nem csekély a már részint nyomtatásban is megjelenteké. Némelyik közülök több különböző szövegben is fennmaradt, mert kéziratot másolatot készítettek róla már az egykorúak. (Pl. Cserei M. Historiája a XVII—XVIII. sz.-ból.) A történettudomány művelői között is az erdélyi írók előljárnak (Benczédi Székely I., Heltai G., a három Bethlen: Farkas, János, Miklós, Apor Péter, Bod P., Szilágyi S., Salamon F., Jakab E., gróf Kuun Géza). Az epikai költészet terén is erdélyi volt — hogy csak a legnagyobbakat említsem — a magyar regényírás atyja, báró Jósika Miklós, valamint a mind máig legkitűnőbb regényírónk is, báró Kemény Zsigmond.

Az erdélyi magyarságnak az epikum iránt való sajátos kedve és szeretete a tárgyalt tíz év alatt is megmaradt. A romániai könyvtermelésnek évenként közel egyharmada belletrisztikai jellegű. A lefolyt tíz évben megjelent belletrisztikai műveknek több mint fele (59%) epikai, mégpedig túlnyomóan prózában írt epikum (regény, novella, tárca elbeszélés, életkép, rajz stb.), a verses költői elbeszélések száma jelentéktelenül csekély. És ez az arány 1919-től kezdve évenként is állandónak mondható s nagyon kevés ingadozást fog feltüntetni a következő évek statisztikája is. Ebből a műfajok ősiségének, provenienciájának

mélyrehatóbb vizsgálata nélkül megállapítható az, hogy az erdélyi magyarság irodalmi életében a vezető, szinte monarchikus túlsúlyban lévő műfaj az epika, még pontosabban a regény és novella.

A tárgyalt évtizedben azonban a regény és novella nem párhuzamosan, hanem consecutive fejlődött úgy, hogy az első hat évet novellák, az utóbbi négyet a regények korszakának nevezhetni. Az első hat év alatt regény, még nagyobb terjedelmű elbeszélés, úgynevezett kisregény se jelent meg. Illetőleg a megjelent néhány regény mind régebben, 1919 előtt keletkezett. Ilyenek R. Berde Máriától *Haláltánc*, Zathureczkyné Kelemen Berta két regénye: *Asszony átka* — *asszony* és *Simonyi őbesterné*, Petelei István posthumus műve: *Egy asszonyért* és talán Nagy Dániel regénye is, az *Arvák*. Hogy miért jelentek meg csak novellák az első hat évben s regény egy se, annak van egy szubjektív és egy objektív magyarázata. Objektíve hiányzott a nagyobb alkotásokhoz, az átfogóbb költői koncepcióhoz feltétlenül szükséges nyugodt környezet. Az első idők telve voltak politikai izgalmakkal és lelki megrázkódtatásokkal. A megélhetési viszonyok is állandóan nehezek voltak. Szubjektíve pedig a hat év az előkészület, a tanulmányozás ideje volt. Mert hisz mégis csak elmélyedőbb és behatóbb történeti, szociológiai vagy pszichológiai tanulmányozás szükséges egy terjedelmes regény megírásához, mint 4–5 lapnyi novellához. A tanulmányozáshoz pedig még a legmegfelelőbb életviszonyok között is idő kell. Kellett ez a hatévi tanulmányozási és érlelő idő regényíróinknak már csak azért is, mert mind a fiatalabb nemzedék tagjai, akik nagyon okosan és bölcs ökonomiával tehetségüket az egyszerűbb novellán próbálták ki s csak már némi gyakorlat megszerzése után mertek megbírkózni a bonyolultabb regénnyel is. A tárgyalás rendjén a novellák hat- és a regények négyéves szakaszát természetesen nem választhatjuk külön azért, mert majd mindenik írónk hozzátartozik mindkét periódushoz, novella- és regényíró egyaránt.

Kivételt csak néhány idősebb, már a világháború előtt ismert és érettnek kialakult írónk tesz. Ezek most nem, vagy most sem írnak regényt. Pedig nem mondható, hogy tehetségük alkonyodóban van, mert mindnyájan élénk részt vesznek az irodalmi életben, tudnak alkotni és alkotnak is — más téren, más műfajban.

Ilyen Benedek Elek, aki 1920-ban Budapestről szülőföldjére

(Kisbacon, Háromszék m.) hazatérve, ez években is a gyermekirodalom terén fejt ki pótolhatatlan munkásságot. Dózsa Endre és Gyulai Farkas, mint hírlapírók működnek. Kovács Dezső és Sebesi Samu régebben is csak a novellát művelték. E téren most is szorgalmas és szívesen olvasott munkások. Sebesi Samu meglepő sikert aratott Beddi földje című drámájával, abban a műfajban, amelyet egyébként a megelőző korban is művelt.*

Kisbán Miklós (gróf Bánffy Miklósnak, Magyarország egykori külügyminiszterének írói álneve) az egyedüli a már idősebb generációból, aki szülőföldjére hazajöve (sz. Kolozsvárt, 1873), mint román állampolgár, nemcsak élénk irodalompolitikai tevékenységet fejt ki — vezére és pátrónusa a már említett *Helikon* néven társult íróknak —, hanem, mint régebben, ír novellát, regényt és drámát egyaránt. A tárgyalt időkörben és nálunk csak egy kötete jelent meg: Reggeltől-estig (1927) c. regénye. Témája két leánytestvér szerelme ugyan egy férfi iránt. A két testvér iker, kik között fennmaradt az együttszületésnek öröklött, végzetes formája, hogy t. i. rögtön megsejtik egymásnak még ki nem alakult gondolatait is. A szeretett férfi pedig egy művész, lángelme, ki az egyik testvér felé érzeki szerelemmel, a másik felé a művészi rokonlelkiség tisztaságával vonzódik. Bármelyik testvéré lesz a művész, a másik testvér rablónak fogja tekinteni a feleséget. A művész férj meghal s az özvegy együtt marad leánytestvérével, de mindketten ugyanannak a férfiúnak emlékében élnek. S az egész történet filmszerűen játszódik le a két testvér beszélgetésén és emlékein keresztül reggeltől-estig. A téma, a szerkesztés újszerű, merész, eredeti, mint Kisbánnak majdnem minden alkotása. Lélekelemzése elsőrangú. A szerkezet fölépítése néhol nehézkes, fárasztó. A mű stílusában sok a pongyola provincializmus. Egészben érdekes olvasmány, melynek irodalmi értéke kétségtelen.

A fiatalabb nemzedék ismertetését nem pusztán kegyeletből, de a tehetség iránt való őszinte elismerésből is két korán elhunyt névvel kezdem. Balogh Endre az egyik (1884—1924) és Sipos Domokos a másik (1892—1927). Mindketten tehetséges, hivatott írók voltak. Az emberi nyomor örök legendájának erdélyi változatát Balogh E. fegyelmezett stílussal, elmélyedő művészettel tudta

* A tanulmány 1929 március végén kelt s így a későbbi jelenségekre nem terjed ki. Azóta tudvalevőleg úgy a nagyérdemű Benedek Elek, mint a buzgó Sebesi Samu elhunytak.

elbeszélni. (Hajótöröttek, 1922. és Mesét írok neked, 1925), Sipos D. szenvedéllyel, sokszor nyers naturalizmussal (Istenem, hol vagy? 1922, Vajudó idők, 1928). Megjelent köteteikben nagyobb koncepciójú mű nincs, csak novellák vannak. Ezek azonban önmagukban is — Sipos Domonkosnak egy kötetnyi lírai verse is maradt (Vágtat a halál, 1927) — a további sikernek jogos reményével és gazdag ígéretével biztatók. Korai elhalálózásuk az erdélyi irodalomra nézve fájdalmas veszteség.

A regény és novella terén ma is működő, élő írók száma közel van a félszázhoz. A tíz év alatt nyomtatásban is megjelent regények és novellás kötetek száma kerekén ötszázat (496) tesz ki. E nagy számok csoportokba foglalása, a gazdag termésnek valamelyes osztályozása nagyon bajos. A tisztán irodalmi, esztétikai érték szerint való osztályozáshoz hiányzik sokszor a kellő történeti távlat. A valódi értékeket megtudjuk ugyan már is jelölni, hiszen a búzaszem és az ocsú mégis csak jól felismerhető. Ámde íróink szinte kivétel nélkül a munkabírás legérlelőbb és termékeny éveit élik. Így éppen nincs kizárva, hogy a ma még kevésbé olvasott és enlegetett név holnap megjelenendő műve által egyszerre népszerű leend s értékben is előre, talán éppen az élre fog kerülni. Legtermészetesebben kínálkozó felosztási alap a tárgy szerinti csoportosítás. Tárgy szerint természetesen vannak történelmi tárgyú regények és novellák, de éppen nem kisebb a jelenkori társadalom életét tárgyalóké sem. Ebből a szempontból sem lehet az íróinkat határozottan elkülöníteni, mert közülök többen s éppen az érdemesebbek is, egyforma szeretettel és termékenységgel fordulnak tárgyért úgy a történelmi időkhöz, mint a jelenkori társadalom problémákkal teljes, vajudó életéhez. Ott van pl. Gulácsy Irén és Nyirő József. A legutóbbi időig mindketten, mintha kizárólag a jelenkori társadalom mozgalmai és alakjai iránt érdeklődtek volna. Mégpedig mindketten falklorisztikus, tisztán népi beállítottságban. Gulácsy kedvelt, sajátos területe volt a síkföldi, közelebbről a szegedi és szegedvidéki magyar paraszt, Nyirő meg alig vett még tudomást is arról, hogy a székely vármegyéken kívül is akadhat számára mese, költői mondanivaló. Beszédjük sem volt az irodalom nyelve, hanem Gulácsy az alföldi, Nyirő meg a székely nyelvjárást alkalmazta egészen a modorosságig. Ily előzmények után valósággal meglepetésként hatott Gulácsynak háromkötetes regénye, a *Fekete völgyének*, melyben nemcsak teljesen szakított a nyelvjárási modorosságok-

kal, de a jelenkori társadalommal is, amennyiben művének tárgyát a XVI. sz. első feléből vette. Nyirő József felhagyva a töríkszakad székelkedő nyelvi modorossággal, most megjelent regényében, a *Sibói bölény*-ben már iparkodik irodalmi nyelven előadni azt a bonyodalmat, melynek hőse is már nem jelenkori és népi, de ismert történeti személyiség, a XVIII. század második felének komplex, de kevésbé alkotó alakja, az idősebb báró Wesselényi Miklós. Mindkét író művelője úgy a történeti, mint a társadalmi regénynek és novellának. Ennek következtében csak egy csoportba sorozni őket nem lehet.

Pedig valamelyes csoportosítást, amelyik egyúttal válogatás is, mégis kell eszközölnünk, mert hiszen csak lexikonokban tarthat igényt mindenki külön címszóra, külön felsorolásra. Éppen ezért kénytelenek vagyunk mi is, mint minden a legújabb, az élő irodalomról pillanatnyi fényképfelvételt készítő, a két felosztási alapot, a tárgyat és az esztétikait egyesíteni. Azaz szólnunk előbb a történeti tárgyú regény- és novellairókról, aztán a társadalmi tárgyúakról, de egy íróról csak egyik csoportban. És szólnunk nem mindenikről, csak azokról, akiknek eddigi munkásságában ott ragyog a maradandó érték, vagy legalább is biztosan felcsillan. Hogy ez a pillanatsfelvétel a jövőben hogyan változik s valamikor milyennek fogja találni a történeti értékelés, az íróinktól, ezután kifejtendő munkásságuktól függ. A mi felvételünk a tízesztendőös multnak, illetőleg a jelen állapotnak a képe.

Gulácsy Irén, Gyallay Domokos, P. Jánossy Béla, Kós Károly, Makkai Sándor, Nyirő József és Tabéri Géza azok az írók, akiket a történeti tárgyú regény és novella művelői közé sorozhatunk vagy munkásságuknak általános irányánál fogva (Gyallay, Kós, Makkai), vagy mert idáig legjelentősebb művük történeti tárgyú (Gulácsy, Nyirő, Tabéry).

Gulácsy Irén (sz. 1891) Nagyváradon, 1929 óta pedig Kolozsvárt lakik. Irodalmi működése 1919 óta vált ismertebbé. Irodalmi életünk egyik legtevékenyebb és legtehetségesebb munkása. Írt színdarabokat (*Kincs*, Nagyvárad, 1923; *Kobra*, 1923 és *Valuta*,* 1925), melyek tisztességes sikert arattak a színpadon, noha sokkal több bennük az erő és szenvedély, mint a nyugodt szerkesztés és az egyenletes kidolgozás. Ugyanez

* Hol megjelenési hely nincs, mindig Kolozsvár értendő.

mondható novellás köteteiről is. (Ragyogó Kovács István, 1925; Átal a Tiszán, 1927) és első regényeiről (Förgeteg, 1925; Hamueső, 1925). E műveinek középpontjában mindig az alföldi magyar paraszt áll, akiket Gulácsy kitűnően ismer s jól látja, hogy miféle problémák kormányozzák az egyes családok és a falu, mint közösség életét. Megkapó, szuggesztív drámaisággal rajzolja meg alakjainak jellemét s szövi az izgalmas bonyodalmat. Ámde regényeinek cselekvénye szét-eső; egyébként nemes erkölcsi fölfogását durva, nyers részletek zavarják; nyelve sallangos, sokszor az élvezhetetlenségig erőltetett tájszólás. Mindezen fogyatkozásoktól mentes s Gulácsynak valamennyi művében tapasztalt izmos tehetsége kiegyensúlyozódott, érett művészi formában mutatkozik *Fekete vőlegények* c. háromkötetes regényében (1927, Budapest). Terjedelmét, koncepcióját, de benső értékét tekintve is a modern magyar irodalomnak egyik legértékesebb történeti regénye, melyet a kritika és közönség egyaránt a legnagyobb elismeréssel fogadott. Sikerére nézve jellemző, hogy alig másfél év alatt már negyedik kiadásban forog közkézen. A regény kora, mint említém, a XVI. század első fele; tárgya Magyarország pusztulása, melynek leggyászosabb mozzanata az 1526-i mohácsi vész, a török világhatalom és II. Szolimán szultán diadalmas hódítása, az ország szétfűllése és három részre darabolása. Hősei, e korszak magyar nemzedéke, mind fekete vőlegények, halál fia, kiknek feltartóztatathatatlan sorsa a pusztulás. E nemzedék legrepresentatív alakjai s egyúttal a regény főhősei Tomori Pál, az érsek-hadvezér és Czibak Imre, a későbbi erdélyi vajda. A regény elején még akad egy-két nyelvi modorosság és a cselekvény végét talán lehetett volna valamivel rövidebbre fogni. Egyébként azonban a mű teljesen sikerült. Nyelve erőteljes, történelmi patinával bevont gondos és szép irodalmi nyelv; szerkezetét egyszerű szálakból művészi kéz fonja országok, sőt világnézetek hatalmas, de egységes benyomást keltő világtörténeti gobelinjévé. Jellemzése páratlanul plasztikus. Az író teremtmény képzelete nagy hűséggel vetíti elénk a történelem lelkét, a kort mozgató, általában kicsinyes, önző ravaszkodásokat és az egyeseket tragikai fenségre emelő nemes törekvéseket.

A *Fekete vőlegényekkel* külső hatásra és irodalmi értékre nézve is csak egy mű versenyezhetik az erdélyi irodalomból. És ez Gyallay Domokosnak *Vaskenyéren* c. történeti regénye (1925).

Gyallay Domokos (sz. 1880. Bencéd, Udvarhely m.) pályája

kezdetén középiskolai tanár volt. Ma író és újságíró. Megalapítója és szerkesztője a Magyar Nép c. néplapnak, mely hetenként 20.000 példányban terjeszti a nép legtávolabbi rétegei között a műveltség nemes és nemesítő magvait. Érték és hatás tekintetében egyetlen sajtóorgánus se mérhető össze e mintaszerűen szerkesztett közlönyünkkel. Gyallay írói érdeklődésének a közép-pontjában szintén a magyar nép áll, de a maga összességében és nem egy vidékhez kötötten. A magyar parasztot feljebb szeretné és akarja emelni a műveltségnek legalább eggyel magasabb fokára. Ezért van az, hogy úgy novelláinak (*Ősi rögön*, második kiadás, 1927, Föld népe, 1924, Berlin, Rég volt, igaz volt, 1925 Marosvásárhely), mint a nép számára írt drámai műveinek (Falusi színház, 1928) az alakjai a földön állanak ugyan, de a magasba néznek. *Vaskenyéren* c. pompás regényének tárgya a festői öltözékű torockói nép küzdelme a neki kenyeret adó bányajogért (vaskenyérért), melytől őket a XVII. század végén a Habsburg-uralom terjedésével elhatalmasodó, csak a maga hasznát kereső, mindenféle törvényteleniségre és visszaélésre kész földesúr meg akarja fosztani. Meseszövése érdekes, jellemzése kifogástalanul művészi, előadásmódja zavartalanul lebilincselő, a történelmi és népies magyar nyelv gyöngyszemeivel bájosá tett költői nyelv. Ma és Erdélyben Gyallay a legnépszerűbb és legszelesebb körökben olvasott író. Tösgyökeres magyar tehetség, rendkívül egyszerű eszközökkel dolgozik. Kedves hangú, tisztavilágú műveiből üde erdélyi levegő árad akár a népelet, akár Erdély történelmét szólaltatja meg.

Sokoldalú és éppen nem közönséges tehetség *Kós Károly* (sz. 1883, Temesvárt). Mint építőművész és grafikus, magában álló, eredeti művész, kit a külföld is jól ismer, méltányol. Irodalmi alkotásait is sajátos eredetiség jellemzi. Szétszórtan megjelent novelláiban főleg Kalotaszeg földje és népe iránt való rajongó szeretete jut művészi kifejezésre. Az I. Rákóczy György fejedelem idejében játszó történeti regénye: *Varjú nemzetség* (I—II. kötet 1926) is ugyanebből a szeretetből fakadt. Bár van benne vázlatos, elnagyolt részlet, egészben mégis irodalmi becsű alkotás. Nagy kár, hogy Kós izmos tehetségét szétforgácsolja s sok időt fecsérel el olykor a napi politikára — haszon és siker nélkül.

Hasonlóképen sokoldalú és nagy munkabírási tehetség *Maklái Sándor* is (sz. 1890, Nagyenyed). Előkelő tudós, ki a hittudo-

mányi és a filozófiai irodalmat is több jeles művel gazdagította. Szívesen hallgatott szónok, alapos történetíró, széles látókörű pedagógiai és szociológiai író is, amint éppen a körülmények kívánják. Mert Makkai kezdettől fogva szellemi életünknek egyik legderekasabb munkása s mióta érdemeinél fogva felekezete püspökéül választotta meg 1926-ban, éppen egyik legmunkásabb vezéregyénisége. Tisztán szépirodalmi alkotásainak a felsorolása is elég hosszú névsort adna ki. Írt költeményeket, novellákat és regényeket. A névsorból csak egyetlen egyet említünk föl külön, *Ördögszekér* c. történeti regényét, melynek megjelenése (1925) valóságos eseményt jelentett az irodalomban. A ma már második kiadást ért regény hőse Báthory Anna, Báthory Gábor erdélyi fejedelennek testvérhuga. A két testvér, a család utolsó két sarja, örökölte a Báthory-családnak minden testi és lelki kiválóságát, erényét, de terhelten örökölte minden bűnét is. A világszép Báthory Anna is tán tudna hűséges hitves, odaadó édesanya, méltóságos fejedelmi asszony lenni, kinek még lábanyomán is áldás fakad. Ezek helyett lesz vérfertőző, bujálkodó démon, csapodár feleség, feslett életű, gonosz boszorkány, ki, mint a magas hegyoldalon termett ördögszekér nevű virág, gurul lejjebb és lejjebb, egészen az útszéli mocsárba, úgy süllyed mindig mélyebbre, az erkölosi züllés kloakájába. Pedig ő maga is érzi, hogy helyzete visszás, magaviselete romlásba sodorja. Ámde az egyetlen lehetőség, mely az alázuhanás helyett a napfényes tetőn tudniá megtartani, ha t. i. Bethlen Gábor nagy egyénisége iránt érzett szerelme viszonzást találna, megghiúsul. Megghiúsul azért, mert Bethlen már vőlegény, mikor Anna szerelemre gyullad iránta. S Bethlen később is felesége iránt való tiszta hűséggel s Anna iránt szánakozó részvéttel ugyan, de mindig visszautasítja a magát felkínáló világszép démont. A regény meseszövése, bonyodalma érdekesítő, a jellemzés úgy történeti hűség, mint lélektani valószínűség szempontjából kifogástalan. Nyelve is a legtöbbször színes és gondos. Egészben kiváló alkotás.

A viszonylag termékenynek éppen nem mondható Nyíró József (sz. 1889, Székelyzsombor) is kezdetben szintén pap volt, ma színes tollú újságíró. Újságcikkeiben lelkes propagálója a már említett téves, úgynevezett székely irodalomnak. Ugyanezt a téves irányt követte novelláiban, mint szépíró is. (Jézusfaragó ember, 1924). Az az írói törekvés, melynek célja minél élénkebb érdeklődést felkelteni a népi rétegek iránt, kapcsolatos a

jelen politikai áramlatokkal. Nyirő és társai azonban az irodalmi magyar nyelv helyébe annak egyik tájszólását erőszakolják. A társadalompolitikai szempontból nagyon helyes irány a művészetben, az irodalomban nem fejlődés, hanem visszaesés, ethnográfiai különösség és sokszor értelmetlenség. Ilyen teljesen érthetetlen irányban dolgozik Színi Lajos (kötetei: Laji bá a feredőben, 1920; Nyüszkölés, 1920; Özolló, 1926, Marosvásárhely, illetőleg Gyergyószentmiklós). Egy másik székelkedő író *Imets Béla*, a Havasalji csokorrózsa c. kis regény szerzője, maga is érezve eltévelyedését, több helyt vonal alatt magyarázni kénytelen műve szövegét. Ebben az irányban indult el *Kacsó Sándor* (novellás kötete: *Utoljára még megkapaszkodunk*, 1926) és *Tamási Aron* is (*Lélekindulás*, 1925, novellák és *Szűzmáriás királyfi*, regény, I—II. k., 1928). Nyirő is székel nembben írta novelláit. Kezdetben, mint minden jelszó alatt, a közönség itt is valami nagy-szerűt sejtett. Az irodalmi kritika azonban eleitől fogva vissza-utasította azt a magyar irodalomban már a XIX. század közepén tévesnek bizonyult tájirodalmat, mely tobzódik a népieskedésben. Kiábrándult Nyirő e téves irányból, vagy nem? Nem tudom. De most megjelent regénye, a *Sibói bölény* (I—II. k., 1929), egyelőre legalább szakítást jelent az eddig követett iránnyal. Regényének kora Mária Terézia és II. József uralkodása. Hőse, a zsibói bölény, id. báró Wesselényi Miklós, ez a rendkívül szenvedélyes, sokrétű, de improduktív történeti egyéniség, kibe szerelmes II. József császár kedvese, a szintén erdélyi születésű gróf Nemes Zsuzsánna, egyébként gróf Hallerné. Wesselényi azonban éppúgy nem fogadja el a Nemes Zsuzsánna kínált szerelmét, mint Bethlen Gábor a Báthory Annaét a Makkai regényében. A visszautasított császári maitresse bosszút áll, melyet keservesen megszenved nemcsak Wesselényi, hanem egész Erdély. Mindhiába. Wesselényi a börtönben is megmarad tiszta jellemnek, míg a császári maitresse megsemmisül. Az újságíró-kritika Nyirőnek ezt a művét éppen, mint a Tamási Szűzmáriás királyfiát, felbuggyanó lírai ömlengésekkel vette körül, éppúgy, mint annak idején Nyirő novellás kötetét is. A tárgyilagos mérlegelés azonban jól látja, hogy mindkét írónak csak részletzsépségei vannak. Kétségtelen, hogy Nyirő stílusa némely fejezetben színes, eleven, költői. De együttesen, a regény természetéhez képest, túlságosan lírai, fárasztó. Emellett az egyes jelenetek olykor pompásan vannak megírva és megszerkesztve, de az egészet nem tartja össze és nem szabályozza cél-

tudatos koncepció. Összefüggésük laza, számukat lehetne szaporítani vagy apasztani, anélkül, hogy az egészen lényeges változás történnék. Nyirőnek még mindig higgadnia kell, hogy jó elbeszélő legyen. Mert utóvégre is, akár novellát, akár regényt írunk, fődolog a kerek szerkezetű, egységes koncepciójú, zökkenés nélkül tovahaladó és befejeződő mese.

A nagyváradi születésű (1890) s ugyanott működő *Tabéry Géza* már a világháború alatt is adott ki két kötetet. Elbeszéléseiben s minden írói megnyilatkozásában modern. Eddig legtöbb port felvert műve, a *Szarvasbika* (1925) azonban történeti regény. Tárgya a marosvásárhelyi két világhírű matematikusnak, Bolyai Farkasnak és fiának, Jánosnak, a Tentamen genialis szerzőjének küzdelme egymással ugyanegy asszonyért, Kemény Simonnéért. A XIX. század első felének kicsinyes erdélyi társadalmi életét Tabéry élénk színekkel tudja festeni. Témája is érdekes. Műve azonban telve van tartalmilag és nyelvilag is nyers részletekkel, elnagyoló gondatlansággal. Egészben véve érdekes olvasmány, melynek irodalmi értéke azonban csak viszonylagos.

A sokoldalú, lírát, drámát és epikát egyaránt nagy készséggel és termékenységgel művelő *P. Jánosy Béla* (sz. 1883, Erdőszentgyörgy, Maros-Torda m.) érdeklődése gyakran és szívesen lép át a hazai történelemből a világtörténet szélesebb mezejére. *A császár bűnbakjai* (1927) c. regényének cselekvénye a régi Rómában, a kereszténység kezdő korszakában pereg le. Előadása, meseszerkesztése gondos és egyenletes, egészen az *egyéni* karáig. Felfogása, világnézete keresztény, nem ritkán éppen róm. kath. keresztény.

Az inkább *társadalmi* regény és novellaírók csoportjából legelőször két nőírót kell említenünk, *R. Berde Máriát* és *Szabó Máriát*. Első hely illeti meg őket műveiknek számánál s főként irodalmi értékénél fogva.

R. Berde Mária (sz. 1889, Kackó, Szolnok-Doboka m.) ref. papi családból származik, Nagyenyeden nőtt fel, középiskolai tanár Marosvásárhelyt. Már a világháború alatt és előtt is adott ki verseskötetet és regényt is. Sokoldalú és termékeny munkabírása mégis 1919 után érvényesült méltóképen. Írt és ír lírai költeményeket, drámát, novellát és regényt. Eddig két kötet lírai költeménye jelent meg (Versek, 1912, Budapest) és Seherezáde himnusza (1928), egy drámája (Függőkert, 1923, Marosvásárhely), több novellás kötete (Novellák, 1920, Rina kincse,

1923, Vízen hold, 1924, Télutó, 1298) és négy regénye (Örök film, 1917, Budapest, Haláltánc, 1924, Budapest, Szent szégyen, 1925, Marosvásárhely és Romuald és Adrianna, 1926, Pozsony). Élénk részt vesz minden irodalmi mozgalomban tollal és tettel egyaránt.

Nagyarányú és sokoldalú munkásságának bő termésében nem minden gyümölcs egyformán ízes. De ízetlen, értéktelen egyetlen egy sincs. Annál több közöttük a nemesen édes. A kritika legsikerültebbnek *Balga hegedünk* c. versciklusát, Függőkert c. drámai költeményét és Romuald és Adriana c. történeti regényét ítélte. Műveiről csak összefoglaló jellemzést adhatunk. Egyik alapvető vonása a Berde költészetének, hogy fájdalomból, részvétből fakad. A fájdalom világnagyúr. Mindenkit meglátogat, őt magát is többször és keményen sujtotta. Ezért másban is, a világban is, finom érzékenységgel veszi észre a bánatot, a könnyet, melyben neki is annyi része volt. De nem pesszimista. Ettől megóvja erős kálvinista világnézete, mely bízik egyrészt az isteni elrendelésben, másrészt vallja a szabadakaratot megnyugvó felelősséget. Híve és propagálója a tiszta, szűzies szerelemnek, az anyaságnak anélkül, hogy az erkölcsösséget félredobva a nyers erotika jogosultsága mellett apostolkodnék. Koncepcióját sohasem elméletből szerkeszti, hanem személyes, legtöbbször a szülői ház, a környezet keretében valósággal átélt egyéni élménnyel tölti ki és teszi újszerűvé. A természetes női báj és tartózkodás határát át nem lépi. A lélek legfinomabb megrezdüléseit is ki tudja fejezni megható egyszerűséggel, mint ahogy a hatalmas szenvedélynek, vagy a filozófáló elmélyedésnek is adequat módon ad kifejezést. Stílusa is legtöbbször gondos, olykor archaikus elemekkel, meg a marosmenti tájszólás szépségeivel ékesített irodalmi nyelv.

Berde, mint műfordító is említést érdemel. Németből és románból több művet tolmácsolt. Többek között tőle bírjuk Eminescu *Luceaferul*-jának nagyon sikerült átültetését.

Szabó Mária (sz. 1888, Otomány, Bihar m.) a másik, illetve Gulácsy mellett a harmadik kiváló nőírónk. Nem olyan sokoldalú, mint Berde Mária. Csak a novellát és regényt műveli. De ebben aztán szapora kézzel és szintén elismerést érdemlő eredménnyel tud dolgozni. Saját vallomása szerint az imperium változásáig eszébe se jutott, hogy író legyen. Azóta elszórtan megjelent nagyszámú novelláiból kiadott egy válogatott gyűjteményt

(Magamtól-másokig, 1926) és két regényt (Felfelé, 1925 és *Appassionata*, 1926). Mindenütt szívesen olvasott író. Sikereire nézve jellemző, hogy regényei angol nyelven is megjelentek.

Szabó Mária jól ismeri az életet a különböző eszmék, helyzetek és társadalmi osztályok erőnyeit és bűneit egyaránt. Fölfogása szerint az egyes egyén sorsát a maga lelkének jósága, a megértés, az őszinteség, a becsületes munka, az emelkedett lelkiesség teheti boldoggá vagy ezek hiánya szerencsétlenné s nem az élet, az eszmék, az osztályok erőnye vagy bűne. *Felfelé* c. regényében a föld, az örökség, a szülőknek nyűg, teher, vesződség s keserűségnek a forrása. Ellenben leányuk megszereti a földet, felismeri a föld felséges szépségét. Lelke összeforr a földdel, vele együtt szenved, együtt reménykedik. Hosszú és komoly küzdelem után elmélyült lélekkel, érett ésszel feltalálja a szerelem boldogságát is. Az újra megtermékenyült föld és az anyaság összefonódó himnusza zárja be a regényt. Ez egyéni, illetőleg család-történeten át az új viszonyok közé került magyarság életküzdelmeit is híven, szeretettel rajzolja. Éppen, mint Gulácsy Irén. Az *Appassionata* főhőse meg egy vak ember. Művész és művelt lélek. Ámde vakká lévén, az önzés, a zsarnoki követelőzés, az érzékliség úrrá válnak fölötte, míg végre ráébred hibáira, megtalálja élete boldogságát. A regény pszichoanalitikus. Meséje érdekfeszítő, főhőse irodalmunkban magában álló, mert a vakká lett művész-egyéniség lelki átformálódásának első rajza. Általában véve Szabó Mária egyik legjobb elbeszélő írónk. Meleg szívvel, élénk képzelettel, kiváló műgonddal és egyenletes művészettel alkot.

A társadalmi regény és novella többi művelőinek munkássága, irodalmi értékre nézve e két nőíróétól messzi elmarad. Majd mindeniknél tapasztalható kisebb-nagyobb mértékű írói kvalitás. Egészen véve mégis hiányzik a költészet lényege, a művészi formaadás. Vagy nem akarják, vagy nem tudják észrevenni, hogy sem mesterséggel, sem ügyességgel nem lehet helyettesíteni a műalkotás szellemmel telt üdőségét, báját.

A betűrendben első *Antal Aron* (Köderdők mellől, novellák, 1927) és *Donáth László* (Humoros esetek, novellák, 1928), túlságos óvatossággal követik a műfaj hagyományos irodalmi ösvényét. Műveikből hiányzik az egyéniség s azt nem pótolja sem a népieskedés, sem a történelmi emlékezés melankóliája.

Karácsonyi Benő (Tavaszi ballada, novellák, 1926, Marosvásárhely és *Pjotraska*, regény 1927) és *Kádár Imre* (Bujdosó ének,

lírai költemények, 1926, Nászrepülés, regény, 1927) egészen benne élnek egy olyan intellektuel világban, melynek középpontja az átlagos, kenyérkereső újságíró. Karácsonyi regénye éppen egy vidéki újságíró küzdelmes életét és győzelmes szerelmét beszéli el. A Kádár regényének a témájában is van valami riportszerű: a társadalmi formák és előítéletek miatt elfogadott szerelem meggátolja a művészi alkotóerő kitörését és érvényesülését. Már maga a téma is mesterkélt, a való élettől távolálló, kigondolt téma, párját az életben hasztalan keressük. Az újságíróra emlékeztet nagy mértékben a kidolgozás maga. Mesevezetésük ingadozó, inkább filmszerű érdekességre törekszik, mint tömör egysége. Stílusuk, előadásuk is általában véve az eleven tollú riporteré s nem a hivatás és felelősségérzet komoly szavára gondosan figyelő művészé. Kádár eleven tollú újságíró. Mikor nem a pillanat, a mindenáron alkotás vágya hajtja, akkor tud szépet is alkotni, mint verses kötetének több darabja és a román költészet több termékének (Eftimiu színdarabjai, Miorica, népballada és más költemények) pompás műfordítása is igazolja.

Ligeti Ernő szintén újságíró, még pedig abból a nemből, amelyik hivatását komolyan véve folyton és állandóan figyelemmel tanulmányozza az egyetemes szellemi élet újabb jelenségeit. Széleskörű irodalmi tevékenységét még a világháború előtt kezdte meg. Írt lírai költeményeket (*Én jót akartam*, 1924), novellákat (*Asszony*, 1923) és regényeket (*Belvedere*, 1922, *Ifjító szűz*, 1924. *Föl a bakra*, 1926, *A kék barlang*, 1927, *Vonós négyes*, 1928). Ligeti témái kitűnőek. Ennek megválasztásában jó érzéke ritkán hagyja cserben. A kidolgozásban, a meseszövéseben és a jellemek megrajzolásában is mindig tudatos számítással dolgozik és kevésbé szíve szerint, benső tüzzel. Ez az oka, hogy tanultságról, okos ökonómiáról tanuskodó szépszájú munkái között egyetlen egy sincs, amelyik költőileg is kielégítene. Ligetinek van tehetsége, de nincs érző szíve. Van az alkotáshoz kellő ismerete és tudása, de nincs elég türelme és gondos szeretete. Csak a *Föl a bakra* című — viszonylag legértékesebb — művére hivatkozom, melynek hőse típus: az esküt nem tett magyar tisztviselő. Ezt a rendkívül pompás témát Ligeti elnagyolta. Torzót adott befejezett szobor helyett. Sem lelke, sem türelme nem volt ahhoz, hogy époszt írjon. Erősebb volt benne az újságíró.

A világháború természetesen a mi irodalmunkban is gyakran szolgál témául. *Markovits Rodion*: Szibériai garnizon (1927)

címen két kötetes regényt írt az orosz földre került foglyok nyomorúságairól. A könyv nagy külső sikert ért el. Németre is lefordították. Ossendovszky műveinek hatása félreismerhetetlen. A regény érdekes, de irodalmi értéke — a külső siker ellenére is — problematikus. *Nagy Dániel*, aki ép oly könnyen és folyamatosan kezeli a riportok stílusát, mint Markovits, *Cirkusz* című regényében (1926) magát a világháborút gúnyolja ki. Tendenciája, éppen mint Markovitsnak, a világbéke. Műve mégis általános visszatetszést keltett, mert kidolgozása nyers, durva, groteszk. Jószándékú, termékeny író, de világszemlélete épp oly zavaros, mint írói alakító módszere.

Molter Károly eleven szellemű, ironiára és szatírára mindig kész pennájú elbeszélő. A drámaírás terén is dolgozott. A jelen társadalom fonákságait éles szemmel látja, néha kesereg miattuk, legtöbbször azonban kigúnyolja. Vannak meglepő ötletei, de ninesen nagyobb koncepciója. Egyedüli írónk, kinek van kedve és képessége, hogy nevetést fakasszon.

A könnyű tollú *Morvay Zoltán*, a kesernyés *Papp József*, a termékeny, előbb festő, utóbb vaksága következtében, melyet háborús sérülés okozott, íróvá lett *Szántó György* és *Székely Jenő* egészítik ki a névsort. Az első három mint újságíró is működött. Közöttük a *Szántó György* munkássága figyelemre méltó. Olvasó közönsége is neki van legnagyobb.

Végül örömmel említjük föl, hogy a verses epikának is van művelője. A folyton tenni akaró *Szentimrei Jenő*, aki egyébként a lírának és a novellának is kitartó művelője, *Verses magyar krónikájában* (1927) a magyar nemzet történetét foglalta versebe. A fiatal *Pap Lajos* jól ismert társadalmi témákat dolgoz föl (*Álomlovag*, 1925, Nagyvárad; *Védőbeszéd*, 1928, u. o.) frissességgel, ritmikus nyelven.

(Folytatjuk.)

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Egy XVI. századi költőnő.

E folyóirat legutóbbi füzetének 95—99. lapjain Lukács Pál közli kisvárdai Zokoly Miklósné Telegdi Kata 1599 előtt írt levelét somlyói Báthory Istvánnéhoz. A nálunk addig páratlanul álló levél tárgya: költői vetélkedés. De ez nemcsak eszmecsere képében folyik. Mikor Telegdi Kata azt mondja: „ne alitsa, hogy csak az forrás mellett laknak az poéták, mert sütnek az homokba[n] is néha tyúkmonyat, noha csak ritkán azért”: itt sajátmagáról beszél. Ugyanis levelének tetemes része versben van írva. (A szöveget mai helyesírással közlöm, a []-be tettem saját pótlásaim.)

Mint az gyöngyhalászok,
mikor ű hálójok
gazdag szép prédával
megtelik gyöngyökkel:
azok között alig
hiszi örömben,
melyiket kaphassa,
tegye kebeliben . . .
Az szép parlagon sé-
10 táló kis nyulakat
kik nagy mulatsággal
vadásszák ebekkel,
mikor félésekben
egynehányat látnak,
véletlen találhatnak,
ű nagy örömben
nem tudják, hamarban
melyiket köldhessék,
indítsák üzésben.
20 Azvagy csak házunknál
(tudom voltál annál)
mikor kertegskémbe
megyek be kedvembe,
hogya megtekintem,
melyeket két kezem
illetett vagy vetett
az sovány homokban:
nem tudom, melyiket
szakasszam előbb . . .
30 Paraszt embernek
Rómába menni,
bölcsek közt bolond-
nak vetekedni,

az bölcességnek
istenasszony Pal-
las és Minerva
oltalma alatt
lévőkkel válasz-
szal igyekezni:
40 nemkülönben¹ mint jó
táncost ingerleni,
azvagy ugrá[lá]sra
kecskét tanítani . . .
Szép csergő patakú,
gyönyörű folyású,
minden szép füvekkel,
fákkal, virágokkal
zúgó-csorgó folyás
mellett sok szép szavú
50 kiterjedt szép . . . [mezőn]
és gyönyörködtető
fákon nagy ékesen
szóló madarakkal,
megékesi[tte]tett
forrással, szép kúttal,
mint egy áldozattal,
holott fürödjének
tisztelvén szép barlanggal . .
Noha az szép forrás,
60 firedés, tisztaság,
erdei szép barlang,
hegyeken-völgyeken
mulatság, nyájasság
nem Pallast Minervát,
hanem csak Diánát
illeti mint asszonyát.

¹ = olyan.

Mert Pallas Minerva
 ezt minde[tl] jól tudja.
 Kulesos városokat,
 70 laknak szép várakat;
 erdőket, hegyeket,
 völgyeket, mezőket
 nem járnak-búdosnak,
 hanem Diánának
 mint nagy fő vadásznak

az ű seregivel
 Hamadri nimfákkal
 engedték lakóul,
 mint atyjokfiának . . .
 80 kiknek lakóhelyek
 szép kulesos városok,
 királyok, urak há-
 83 zai, palotái.

E versek túlnyomó része ősi 6 szótagos hangsúlyos vers; a 30—39. sor 5 szótagos, az 58. és 66. pedig 7-es. Egyrészük rímel is. A versek közvetlen hangja, élénk ritmusa jólesően elűt a XVI. század költészetétől (Balassáról nem szólva). A levél utóirata: „k[egyelmed] az levelet senki kezibe ne adja“ arra mutat, hogy ez nem secretarius munkája — mint az, amelyre válaszol —, hanem Telegdi Kata saját műve, akiben ilymódon legrégibb költőnönket tisztelhetjük.

Hajnóczy Irán.

Telegdi Kata levelének verses részei.

Telegdi Katának Lukács Páltól az Irodalomtörténet 3—4. számában közölt levele költészettörténeti szempontból nevezetes lelet. Közlője figyelmét, azt hiszem, elkerülte, hogy két hosszabb részlete maga is verselő törekvés megnyilatkozása. A tudóskodó-poétáskodó csevegés ott megy át először versekbe, hol írója a kapott levélben való gyönyörködését óhajtja színes hasonlatokkal éreztetni: „ugy giönörködöm“ — írja,

minth az giöngy halaszok,
 mikor ű haloioik
 gazdag szep predauál,
 megh telik giöngiökkel.
 5 Azok közöth alig
 híjz eöreömiben
 melliketh kaphassa
 tegie kebeliben.
 [Az nagy]¹ mint az szep parlagon
 10 setalo [kis] niulakath,
 kik nagy mulatsaggal
 uadaszak ebekkel,
 mikor felisekben
 egy nehaniath latnak
 15 uiletlen talalnak,

ű nagy eöreömökben,
 nem tudgiak hamarban
 melliket költhessik,
 indiczak űzizben.
 29 Az vagy ezak hazunknal
 (tudom uoltal annal)
 mikor kerteczkembe,
 megiek be keduembe,
 hogy ha megh tekintem
 25 mellieketh ket kezem
 ű lteteth, uagy ueteth
 az souany homokban.
 Nem tudom melliketh
 szakaszszam elebben.

A másik verses részlet a címzettől Pallas és Minerva tiszteletére szentelt barlangról és forrásról való tréfalkozás nagy része: „immar k. Pallas és Minerva Isten Aszonnak . . . keduit találta“,

szip czergő patakú,
 giönörű foliasú,
 minden szip fűuekkel,
 fakkal, uiragokkal,

5 zúgo, chorgo, folias
 melletth sok szep szauú
 ki terietth szep . . ni²
 es giönörkötetű

¹ Szögletes zárójelbe teszem a prózai áthidalást s azokat a szavakat, melyek leírás közben becsúszott ritmust bontó toldaléknak látszanak.

² szárnű?

- | | |
|----------------------------------|---------------------------|
| fakon, nagy eselen ³ | nem Pallasth Mineruath |
| 10 szolo madarakkal, | hanem chak Dianath |
| megh ekesitet ⁴ | illeti mint Aszoniath. |
| forrassal, zep kúttal, | Merth Pallas Minerva |
| mint egy aldozattal, | 30 ezt minden iol tudgia, |
| holott fireggiének | kúlehos varasokath |
| 15 tiszteluin szep barlanggal, | laknak szip varakath, |
| kiknek tudom, hogy az | Erdeiket, hegieket, |
| k. en hozzam | uölgieket, mezöket |
| valo szeretetjert: | 35 nem iarnak budosnak. |
| k. engem is | Hanem Diananak |
| 20 esmeretibe [keduibe] iúttath. | minth nagy fü uadasznak |
| Noha az szip forras, | az w seregiuel, |
| fjredis, tisztasagh, | Hamadri Nimphakkal, |
| Erdei szep barlangh, | 40 engittek lakoúl, |
| hegieken, uölgieken, | mint attiokfianak. |
| 25 mulatsagh, niulasagh, | |

E sorok ritmusa minden kényszerítés nélkül érezhető. Az első részlet csupa hatos. Sokszor páronként rímelve, kétszer azonban félrímmel találkozzunk, mintha tizenkettősökké csoportosulnának. De egyenletes periódus- vagy strofaalkotásra való törekvés nem vehető észre. A másik verses részletben a hatosok közé hetesek kerülnek — mindannyiszor a gondolat nyugópontjain —, mégis anélkül, hogy csak ilyenkor is egyenletesen visszatérő periódusok alakulnának. De itt is nemcsak a soronkénti ritmikus tagolás nyilvánvaló, hanem a rímek megcsendítésében való gyönyörködés is. Az első részben az egész 21., a másodikban a 30. sor nyilvánvalóan csak a rím kedvéért került oda, nem is szólva egyes verstöltő vagy rímelő szavakról és szótagokról s jellegzetes versmondattani jelenségekről.

70 verssor a XVI. századból semmi körülmények közt sem hanyagolható el. E verses levélrészletek azonban vers-voltukon s valamelyes tagadhatatlan ügyességükön és kecsességükön kívül szempontból tanulságosak: Pallas és Minerva különválasztására elég példa van a XVI. század végének magyar poétáinál. Elég *Argirus* históriájára, Adáminak *Az két Musák, Minerva és Pallas egymással vetélkednek* c. versezetére (1599) és Rimaynak a Balassiakra írt epicediumára hivatkozni. Az utóbbival való egyezésben sincs így semmi feltűnő, de Rimaynak a Báthoryakkal való kapcsolatát bizonyító adatok mellett ez is szemet szúr. Telegdi Kata válaszából kiderül, hogy Báthoryné secretariusa támogatásával vagy éppen sugallatára szentelt a két istenasszonynak barlangot és forrást, tehát alighanem szobrokkal is díszített barokk kertet. Könnyen meglehet, hogy e secretarius csakugyan éppen Rimay volt.⁵

Telegdi Kata Báthorynének és secretariusának az istennők náluk levő barlangjával dicsekvő büszkeségét figurázza ki pajkosan tréfálkozva. Mitológiai tévedést is vet szemükre, de nemcsak a „görög mithikus vonásokkal“ bizonyítja,

³ nem ékesen?

⁴ ekesitetet h.?

⁵ A Radvánszky-kódex kétes eredetű versei közt (v. ö. Irodalomtört. Közl. 1926. 190. l.) a „Boldog azki akarsz lenni életedben“ kezdetű (Dézsi Balassi-kiadásában 6. sz.) istenes ének versfői a Báthori nevet adják ki, nő-tája pedig Rimay „Legyen jó idő csak“ kezdetű éneke. Talán éppen Rimay állított benne emléket pártfogójának, a mélyen vallásos lelkű Báthory Istvánnak. Dézsi is (id. kiad. 662. l.) „inkább Nyíri Báthory Istvánra, mint a lengyel királyra“. Balassi pártfogójára, érti a versfőket.

hogy „sőtnek az Homokban neha Tiuk monjath“, tehát lehetnek poéták „noha chak ritkan azerth“, az istennők forrásától, barlangjától távol is, hanem levele versekbe lendülésével is. Maga verselt-e Telegdi Kata vagy más poétát állít Báthoryék büszkélkedése ellenébe, arra teljes határozottsággal ez egy levél alapján nem lehet felelni. Néhány ritmustbontó elírást lehetne felhozni a Lukcsics közlőte szövegből az ő szerzősége ellen. De főleg a második részlet annyira szervesen illeszkedik a válasz prózai szövegébe, hogy nehéz attól független keletkezésére gondolni; azt sem igen lehet föltenni, hogy hasonlatok s a maga mondatába beilleszthető amplifikáció és a mitológiai játékon belül maradó cáfolat megveseléseit mással végeztette volna. A harmadik hasonlatban meg éppen őt látjuk virágai közt kerteskéjében kecsesen mozogni. Válaszát nagy félénken írja, mert hisz úgy érzi, „Pallas és Minerva oltalma alatt liuökkal ualaszal igiekezni“ oly elbizakodottság tőle, mint „ugrasra keczketh tanítani“ stb. E vonakodásában is tréfás vetélkedés folyamán csak egy helyen enged meg magának kissé kényesebb célzást — Acteon esetére —; bizonyára az egész poétáskodás az oka, hogy arra kéri ánya asszonyát: „az levelet senki kezibe ne adja“, mert „ezeket az köztünk ualo mulatsagh keduerth írom“. Telegdi Katát tehát alighanem be kell iktatni XVI. századi verselőink sorába, annak az enyelgő világi lírának művelői közé, melyet Balassi emelt magasra. Újabb nyoma ez annak is, hogy a magyarnyelvű költészetnek nemcsak főközönsége került ki a latin irodalomtól távolabb álló asszonyok sorából, hanem aktív részük is volt annak fejlődésében s hagyományai folytatásában. Lukcsics Pál is Losonczy Annához hasonlítja Telegdi Katát: a poétaság kedvelésében is mindenesetre rokonok. Balassi költészetének és főleg az aligha tőle származó, de szerelmére vonatkozó *Credulus*-drámának háttére alig érthető efféle poétáskodó udvar föltevése nélkül, amilyen a Minnesang virágkorában vagy az olasz renaissance idején egy-egy előkelő hölgyet körülvevett. Losonczy Anna, a horvát bán felesége talán dalmáciai kapcsolatai útján is megismerkedhetett maga is az olasz étellel. Később már az ő főtrubadúrjától tanultak verselni a magyar hölgyek és udvarlóiok egyaránt. Thewrewk Imre köszöntője⁶ és Takáts Sándor több közlése után a Lukcsics Páltól kiadott levél is sejteti, mily sok felvilágosítást várhat idővel a magyar költészet története is a családi levelezések feldolgozásából, elsősorban éppen a világi líra kezdeteinek homályos kérdésében. Hiszen még mindig csak ízlés és az irodalomról való általános vélemény, sokszor elfogultság szabja meg azt is, ki lát Balassiban hazai előzményektől csaknem teljesen független kezdeményezőt, s ki rokonhajlamú és hasonló irányban próbálkozó körből messze kiemelkedő nagyságot.

Waldapfel József.

⁶ Feltűnő, bár az eddig ismert szövegek alapján semmi verstörténeti folytonosságba nem állítható tény, hogy a legrégibb magyar verses szerelmes levélnek a latin levélhez a latinul nem tudó leány számára odafiggesztett sorai közül a leghatározottabban versszerűek (Emericus Thewrewk | köszön Krisztinának | legyen kenvebb inának) a Lucretia-strófa egy periódusával azonos ritmusúak.

Bethlen Gábor neve az egykorú francia irodalomban.

Elek Oszkár az Irodalomtörténet 1929. évfolyamának 7–8. számában „Bethlen Gábor és egy francia költő” címen érdekes hungaricumot közöl; megtudjuk, hogy Bois-Robert Bethlent egy költeményében magyar nevén „Gábor”-nak említi és nem franciásan „Gabriel”-nek. Ez a megállapítás kiegészítésre, sőt bizonyos mértékben korrekcióra szorul.

A harmincéves háború eseményei a franciákat érthető okokból igen élénken érdekelte, már csak a magyar földön hadakozó Dampierre és Bucquoy hadműveletei kapcsán is. Alig néhány héttel egy-egy nagyobb jelentőségű történelmi esemény, csata stb. után Párisban kis nyomtatott füzetecskék közölték az esemény híret a francia közönséggel. Természetes, hogy ezekben a füzetecskékben és röpiratokban Bethlen gyakran szerepel; majdnem bizonyos, hogy Bois-Robert „Gábor”-ja is rájuk vezethető vissza. A franciák sohasem fordítottak különösebb gondot az idegen nevek helyesírására; ezekben az 1620-as években megjelent röpiratokban azonban csak úgy hemzseg a sok sajtóhiba.

Időrendben a legelső ilyen nyomtatvány minden valószínűség szerint a „*Lettres du Roy et des estats de Hongrie au Roy de Boheme*... des 26 Aoust & 18 Septembre 1620.” Bethlen, választott királyi méltóságának megfelelően, csupán keresztnevéen szerepel: „Gabriel par la grace de Dieu esleu Roy de Hongrie, d'Almacie (sic!), Croacie, Sclauonie, Rame...” etc.

Bethlen személyének „Gabriel”-lél való megjelölése azonban meglehetősen ritka. Jóval gyakoribb a „Gábor” és a „Bethleem Gábor”. Így például Ferdinánd királynak a spanyol királyhoz írt egyik levelében ezt olvassuk: „... quas condiciones Gabor nondum victus praescribet”. (*Coppie de quelques lettres de l'Empereur interceptées & dont les originaux sont entre les mains du Roy de Boheme*. Címnap nélkül, 1621-ből.)

Ideiktatunk néhány hasonló idézetet:

„...et en fin pratiquerent *Bethlehem Gabor*, qui se dit et qualifie vassal de liennemy commun de la Chrestienté.” (*Condemnation & Hautban Impérial à l'encontre de Iean George Vaisné, Marquis de Brandebourg, etc.* Traduit d'Allemand en François. A Paris, chez Antoine Vitray M. DC. XXI. p. 7.)

„... Ce qui a pareillement este la seule cause que les ambassadeurs du Roi très Chrétien sont retournez sans achever le Traitté par eux commencé avec *Bethleem Gabor*...” (*Extraict de lettres de Constantinople, touchant le grand armement du Turc, & autres aduis de Hongrie, et de Boheme*. M. DC. XXI.) Ugyanebben a levélben — Extraict d'une lettre d'Amberg, que haut Palatinat, du 20 Iuillet 1621 — a nagy erdélyi fejedelem még háromszor egyszerűen mint „*ledit Gabor*” szerepel. Ugyane füzet 1621 július 14-éről, Bécsből kelt levelében ezt olvassuk: „Il y a en outre deux autres defaites, l'une de Setski en Träsylvanie par *Bethleem Gabor*...”

A legérdekesebb dokumentum azonban kétségtelenül Ferdinánd *Edictalis Cassation*-jának egykorú francia fordítása. A latin eredeti természetesen mindig *Gabriel Bethlent* ír; a francia szövegben mégis ezt olvassuk: *Edict de Cassation*, donné par la tres-sacree & Royale Ma'esté de l'Empereur Ferdi-

rand II. du nom sur l'unique, prétenduë & de droict nulle & inualide Election faite de *Bethlen Gabor* au Royaume de Hongrie“ etc. „Traduict de Latin en François sur la copie Latine Imprimée a Vienne en Autriche A Paris, chez Antoine Vitray, M.DC.XXI.“ Miután ebben az iratban valamennyi magyar név elfranciásított alakban szerepel — *Sigismond Forgach de Gymez*, André Doczi, Valentin Leepes esleu Archeuesque de Colosse (sc. Kalocsa), Laurens Ferencz — fel kell tennünk, hogy a francia fordító csupán azért ragaszkodott a magyar „Bethlen Gabor“ alakhoz, mert a nagy erdélyi fejedelem Franciaországban abban az időben már ezen a néven volt ismeretes. A magyar alakhoz való ragaszkodás — a vezetéknevét megelőzi a keresztnévet — tehát pusztán a franciák eredendő ignoranciájára vezetendő vissza. Tudjuk egyrészt, hogy a „Bethlen Gábor“ nevet a franciák összetett vezetéknek vélték;¹ másrészt pedig az egykorú emlékekben ezen a téren teljes rendszeretenség uralkodik. A magyar vezeték- és keresztnéveket a kor írói rendszerint nem ismerik fel és nem tudják megkülönböztetni.²

Például: „Avant hier le Colonel Quats Peter...“; nyilvánvalóan Kovács Péterről van szó. „Redrey Forents son lieutenant...“ (sic!); ime, mi nem lett Rédey Ferencből! (*Advis de Boheme, Hongrie et d'Allemagne* MDCXX.) „...ce pauvre Battori Gabor“ (*Advis sur les affaires présentes d'Allemagne & de Boheme*. Címnap és év nélkül). Ki csodálkozik ezek után, ha az első helyen említett *Lettres du Roy et des estats de Hongrie* egy másik kiadása a magyar királyi cím comes *Siculorum-ját comte de Sicile*-el adja vissza? Ez a tévedés némileg jogosult és menthető, mert hiszen Sziciliát a középkorban gyakran írták Siculiának.

A Bethlen Gábor neve körüli tájékozatlanság legfurcsább szörnyszülötte a híres *Gracián* Boldizsár *El Criticon* c. művében található meg, mint arra más helyen alkalmam volt rámutatni,³ Gracián, aki Faludi révén a magyar irodalomban is helyet kapott, nem elégszik meg azzal, hogy Bethlent lakájnak és lovászyerekből lett fejedelemnek nevezze (!), hanem a nevét is a felismerhetetlenségig torzítja el: egy helyütt *Betlengabor*-t, később meg egyenesen „*Belengabor*“-t ír (parte I, crisi VIII; ill. parte II, crisi X.). Alig fér hozzá kétség, hogy Gracián téves értesüléseit francia forrásból szerezte.

Mindezek után pedig megállapíthatjuk, hogy ha Bois-Robert Bethlent

¹ L. a *Grande Encyclopédie* idevágó cikkét: „Gabriel Bethlen, en magyar Bethlen Gabor, ce qui a été souvent pris pour un nom de famille composé...“ etc. — Bethlen Miklós gróf emlékiratainak francia fordításán, nyilvánvalóan a Bethlen Gábor neve francia alakjának hatása alatt ezt olvassuk: *Mémoires historiques du comte Bethlen-Nielas*... Rouen, 1736.

² Ez az állapot mind a mai napig változatlanul fennáll; Körösi Albin nevét p. o. a különböző spanyol akadémiaik tagjainak névsorában, bibliográfiákban stb. a K-betűnél hiába keresnők; ALBIN alatt azonban egész biztosan megtaláljuk. Ideje lenne már a külföldet erről a magyar partikularitásról felvilágosítani.

³ Lásd a REVISTA DE FILOLOGIA ESPANOLA XVI. köt., 278. sz.: Oliver BRACHFELD: „Belengabor“: un curioso error de Gracián. Madrid, 1929. L. még: „Betlengabor“ (Ein Irrtum Balthasar Graciáns). Pester Lloyd, 1929. nov. 6.

egyszerűen *Gabornak* nevezi, abban a hiszemben van, hogy vezetéknévét ír; ha tudta volna, hogy a magyar *Gábor* franciául *Gabrielnek* felel meg, semmi esetre sem habozott volna Bethlen keresztnévét elfranciásítani.

Parlagi Olivér.

Petőfi és Tacitus?

Petőfi „*Vesztett csaták, csúfos futások*“ c. költeményében (1848) írja a nemzethez (Havas III, 1893):

„Föl, föl, te jobban nem szeretheted
A szép halálnál a csúf életet.
Te inkább sírba fekszel, mint mocsárba.
De aki kész a hős halálra...“ stb.

Ez a kép — a mocsárban fekvő gyáva, szemben a meghaló hőssel — talán másoknak is feltűnt már. Számomra az is gyanússá teszi, hogy előzőleg egy hasonlatban művészi szándékosság készít hozzá hidat:

„Miként a *sár*, amelybe
Követ hajítanak be,
Úgy feccsen szét a harcok mezejéről,
Oh nemzetem, képedre a gyalázat!“;

mifelénk ugyanis a mocsár inkább csak a lustaságot, vagy a romlottságot („erkölcsi fertő“) szimbolizálja.

A germánoknál ezzel szemben jogszokás volt, hogy kifejezetten a *gyávák* (amint különben a corpore infamis házasságtörőt is) mocsárba rekkentették. (E. H. Meyer, Germ. Mythologie 1891, 200. l.). Erről szól már Tacitus, Germánia 12. c.: „— *ignaros et imbelles et corpore infames caeno ac palude* (sár és mocsár!), *inieto insuper crate, mergunt.*“ * Vizsont Irodalomtörténet 1913, 71. l. szerint — ahol a „tanult“ Petőfi képét igyekeztem megrajzolni és latin tudásáról is beszámoltam (71. kk.) — a költő a „*Zoltán fiam élet-rajzá*“-ban (1849) úgy tüntette fel magát, mint Tacitus olvasóját, sőt — tudjuk (Szépirodalmi Figyelő 1862, II. 299. l.) — fordított is belőle, jól-lehet a töredékek nyilván elvesztek. A gondolat természetesen azé, aki azt megfelelően tudta magába illeszteni és felhasználni. (Ezt már Emerson mondta Shakespeare-ről.) Nem lehetne itt, ebben az értelemben, mégis közelebbi „hatást“ feltenni? esetleg a fordított részletekre is következtetni? *Marót Károly.*

Arany János és a kollégiumi törvényszék.

Az „Irodalomtörténet“ 1930. évfolyamában (99. lap) Dercze Lajos közli hű másolatban a debreceni ref. kollégium sedes scholastica-jából az Arany János apró fegyelmi eseteire vonatkozó ítéleteket, hármát latin, egyet magyar szöveggel. Ezek az eredeti közlések, bár az iskolai törvényszékek tárgya és határozata több helyről ismeretes, általában helyesek, de a cikkhez mégis szükségesnek tartok néhány helyreigazító megjegyzést fűzni.

* Az iszap és mocsár mint alvilági büntetés az ókor klasszikus népeit óta ismeretes (Rhode, Psyche 1894, 287. l. V. ö. Fr. Langer, Intellektual-mythologie, 1916, 181 l.), de ez aligha tartozik ide.

A cikkíró a szövegközlést megelőzően idézi Kardos Lajosnak *Arany János Bolond Istókja* című munkájából a következő részletet:

„Más ügyben azonban már az első félévben háromszor volt a főiskolai sedes elé idézve. Első ízben mindjárt az első hónapban (november 30) a nyilvános istentisztelet, másodízben pedig a leckeórák mulasztása miatt, végül harmadszor köszönetkéért.“ (102. lap.)

A cikkíró szerint Kardos Lajos e soraiban három tévedés van, még pedig: „1. Arany csak egy leckeórát mulasztott, tehát helytelen a többes használat, 2. a háromszori idézés nem az első félévben, hanem az egész akadémiai pályafutása alatt történt, 3. nem is háromszor idézték a sedes scholastica elé, hanem négyszer.“

Ha ezeket a kifogásokat tüzetesebben megvizsgáljuk, ki fog tűnni, hogy egyik sem állja meg a helyét és hogy a cikkíró részben félreértés, részben tárgyi ismereteinek hézagossága vitte rá a hibáztató megjegyzések megtételére.

A kifogások közül az első az, hogy Kardos Lajos helytelenül használta a többesszámot az óramulasztásra nézve. A sedes scholastica aktáiból a cikkíró által is idézett latin szöveg betű szerint így szól: *Praelect. publ. negl.* A kérdés azon fordul meg, hogy ezek a rövidítések hogyan oldandók fel. Kardos Lajos bizonyára így olvasta: „*Praelectiones publicae neglexerunt*“ s ennek megfelelően tette Arany mulasztását *leckeórákra*, nem pedig *egy leckeórára*. A rövidített szavak ilyen módon való olvasására nemcsak a dolog természete indította, hanem Pap Károly példája is, aki az „Irodalomtörténet“ 1912. évfolyamában, tehát Kardos Lajos szóban forgó munkája előtt ugyane tárgyról szóló dolgozatában az említett három rövidített szót így írja át: *Praelectiones publicae neglexerunt*.

A cikkíró második kifogása, hogy Aranyt nem az első félévben idézték háromszor a törvény elé. Ezt a kifogást csak úgy tehette a cikkíró, hogy nem ismeri a száz évvel ezelőtti kollégium tanulmányi berendezését, szemeszterbeosztását; nem tudja, hogy a téli szemeszter (I. félévnek nevezni nem elég szabatos!) novembertől február végéig terjedt. Ha tehát Arany 1833 november 30-án, 1834 január 22-én és február 5-én állott az iskolai törvényszék előtt, akkor ez a háromszori idézés egy félévre, Arany Jánosnak a kollégiumban töltött első félévére esett.

A tanulmányi időnek ilyen beosztása nyilvánvalóan kitűnik a kollégium protocollum subscriptionale-jából, amelyben a felsőbb tanulók sajátkezü aláírása két időpontban található fel, november elején és március elején. Bizonyítja ezt, ha ezt a köztudomású tényt bizonyítani kellene, Sinka Sándornak a kollégium 1894—5. iskolai évi értesítőjében megjelent hosszabb történeti tanulmánya, amely szerint: „Az iskolai év két félévre oszlik: az első félév márt. 26-tól szept 17-ig, a második nov. 1-től mártiusig tart.“

Arany, mikor a kisújszállási rektóriáról 1835 tavaszán visszatér, szintén márciusban subscribál újra az akkor kezdődő nyári félévre, amint azt Pap Károlynak említett dolgozata is tanúsítja.

A harmadik kifogással talán felesleges is foglalkozni. Ha Kardos Lajos a három első fegyelmi esetet *expressis verbis* az Arany János első kollégiumi félévére teszi, nem róható meg azért, hogy egy negyedik fegyelmi esetet, amely éppen két évvel később, 1836 február 6-án fordult elő, nem kapcsol hozzá Arany első félévének az eseményeihez. Egyébként Kardos Lajos munkájából

nem hiányzik ez a negyedik fegyelmi eset sem, csak hogy a logika és idő rendje szerint azt Aranyinak nem első, hanem harmadik és utolsó kollégiumi félévének eseményei során tárgyalja. (Id. m. 112. lap.)

A második és harmadik kifogás közt lehetetlen némi ellenmondást is észre nem venni, ha t. i. a cikkíró sokallja az első félévre tett háromszori idézést, mert szerinte csak kétféle esett erre az időre, miért követeli akkor Kardos Lajostól, hogy ezt a negyedik, sokkal későbbi fegyelmi esetet is az első félév történetében ismertesse.

El kellett ezeket mondanom, s a kényszerítő okot bizonyára nemcsak az *Irodalomtörténet* szerkesztője, hanem olvasói is be fogják látni, egyrészt azért, hogy egy halott írónak, e folyóirat egykori munkatársának lelkiismeretességéhez és megbízhatóságához ne férközzék kétség, másrészt és nem kevésbé azért, hogy a debreceni kollégium tanulmányi berendezéséről és Aranyinak a kollégiumban töltött diákságáról csak minden tekintetben elfogadható ismeretek jussanak irodalomtörténeti köztudatba.

Kardos Albert.

Radákovits vagy Radankovits?

Vas Gereben családi nevének két változatát ismeri és használja az irodalom, t. i. Radákovits és Radankovits. Régebben inkább a Radákovits alak volt használatos, újabban gyakran találkozunk a Radankovits névvel. A szerkesztésben megjelent Magyar Irodalmi Lexikon írása idején idevonatkozó kutatásaink alapján a Radankovits alakot találtuk valószínűbbnek, főképpen Váli Bélának, a Figyelő 1883. évfolyamában közölt adatai alapján s ezért mertük ott határozottan azt írni, hogy „nem Radákovics“.

Hogy azonban a kérdésre teljes világosságot deríthessünk, igyekeztem a lexikon megjelenése óta is felkutatni a még esetleg található új adatokat. Amennyire módomban állott, megkerestem azokat a helyeket, ahol Vas Gerebenre vonatkozó adatokat sejtettem s most ezeket az új adatokat a régiekkel egybevetve, megkísérlem eldönteni a kérdést.

Váli Béla az említett helyen teljes határozottsággal a Radankovits név helyessége mellett foglalt állást. Igazolására a következőket hozza fel: „Vas Gerebent nem igen ismerték, ... de apját annál inkább s őt Radankovitsnak nevezte Dunántúl minden gazdatisztje s ismerőse“. Ezt igazolja:

„1. A még (1883-ban) életben levő 79 éves Wojta Károlyné, kinek férje szintén Enyingen herceg Batthyányt szolgálta, mint tisztartót.

2. Kovács József körmendi lakos, ki R. Mihály 1815 november 26 án végbement esküvőjén is jelen volt, mint R. M. menyasszonyának, Fitos Júlia szüleinek szomszédja.

3. Fitos Katalin, férjezett Megyhegyi Vincéné, ki Enyingen tartózkodott a R. Mihály családjánál huzamos ideig.

4. A körmendi házassultak jegyzőkönyvének 1815. évi november 26 i rovata, melyben Pinka-Mindszenti „Michael Radankovits, Rom. cath. 30 ann. huszáros dominális“ „Julianna Fitos 22 ann. virgo nobilis“-szel egybekelése foglaltatik.

Nem tudhatni mi okból — írja tovább Váli Béla — gyermekeit Radankovits Mihály a keresztelő anyakönyvbe már 1817., 1819., 1821., 1823., 1825.

évből következően Radakovitsnak iratja. Gyermekei is ezt viselték és nem az ősi nevet.

Amint látható, Váli Béla érvei között csupán egy van, ami komoly bizonyítéknak elfogadható, t. i. a 4. pont alatt közölt körmendi jegyzőkönyvi adat Vas Gereben atyjának Fitos Juliannával kötött házasságáról. A többi nagyjából egyszerű embereknek csupán hallomásból ismert adata. Azt pedig jól tudjuk, hogy még ma is megtörténik, hogy a nép ajkán egy-egy kevésbé gyakori név megváltozik. Az első rosszúlétés, vagy szokatlan hangzás folytan általánossá válik az elferdített alak. (Ismerek vidéket, ahol egy oda telepedett, Ador nevű ember nevét hosszú időn át következően Aldor-nak ejtették.) Száz esztendővel ezelőtt még az ilyen hivatalos bejegyzések is, mint pl. a házasságról felvett jegyzőkönyv, vagy a kereszteleési adatok, csak szóbeli közlés, de nem írásos okmányok alapján történtek. Azt kell feltételeznünk, hogy ilyen szóbeli elferdítés alapján került a házassági jegyzőkönyvbe is a Radankovits név. Mert semmi magyarázatot nem találunk arra, hogy miért használta és használtatta később a Radakovits Mihály nevet, ha nem ez lett volna a helyes. Mégis csak neki kellett ismerni legjobban nevének a helyes alakját. Bizonyára ezért iratta gyermekeinek a kereszteleési anyakönyveibe is ezt az alakot.

Végeredményben tehát azt kell mondanom, hogy tévedett Váli Béla, amikor a Radankovits alakot fogadta el helyesnek.

Megkerestem az ozorai (Tolna vármegye) anyakönyvben Vas Gereben születési adatait. Szó szerint: Kereszt. év, nap: 1823., 9. apr. — Ker. neve: Josephus. Szülők neve: Michael Radakovits, Julianna Fitos. — Ker. szülők neve: D. Michael Bendekovits, D. Anna Henyei. — Keresztelte: R. D. Mathias Horváth capel. Tótkesziensis. — Megjegyzések rovatában: Vas Gereben név alatt később híres magyar népiró.

Ezekhez az adatokhoz Cserti István ozorai plébános úr a következőket fűzte: A régi anyakönyvekben csak a kereszteleés napja van feljegyezve. Vas Gerebent 1823. ápr. 9-én keresztelték és valószínű, hogy ápr. 7-én született. Ezt abból következtetem, mert itt még nem igen régen az volt a felfogás az édesanyák körében, hogy ők „pogányt nem szoptatnak“, ami azt jelenti, hogy — ha lehetett — az újszülöttet még a születése napján megkeresztelték. Ha pedig ez nem volt lehetséges, — mint Vas Gereben esetében is valószínűen nem volt lehetséges a nagy távolság miatt, meg azért is, mert a szomszéd Magyaroksziből hozták a keresztelő papot is, — akkor a születés után 1—2 nap alatt megkeresztelték a gyermeket.

Bárhogyan álljon is most már a dolog — a születési adatok hiányában, — a kereszteleésre vonatkozó anyakönyvi bejegyzést kell hitelesnek elfogadnunk Vas Gereben családi nevének az eldöntésénél, az atyja nevére vonatkozó szóhagyománnyal és atyjának az esketési anyakönyvi bejegyzetésével szemben. Mert ez is éppen olyan okiratnak tekintendő, mint atyja házassági jegyzőkönyve. De ebben az utóbbiban használt Radankovits alakot utóbb maga az atya javította Radakovits-ra. Ezért tehát ennek kell előnyt adnunk. Radakovits néven állították ki az ügyvédi oklevelét is. (Igaz ugyan, hogy egy Radakovits Bódog nevelő gazdasági gyakorlak bizonyítványával iratkozott be jogásznak (1843), de már ezt megelőzőleg is a Radakovits nevet használta.) A család kétségtelenül nemesi származású volt. Nagy Iván

(Magyarország családi címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. IX. köt. Pest, 1862.) említ egy Radákovich és egy Radakovich családot, de Radankovitsot nem.

Mindezekon kívül idézem a Magyarkeszi község anyakönyvében található következő, idevonatkozó bejegyzéseket: 1821. aug. 22.-én mint keresztszülők szerepelnek: Michael Radankovits et Julianna Fitos. — 1821. okt. 28.-án ugyanúgy: Michael Radákovits et Julianna Fitos. — 1822. jún. 10.-én mint keresztanya: Julianna Radákovits. — 1826. dec. 27.-én mint keresztszülők: Michael Radákovits et Julianna Fitos.

A négy bejegyzés közül tehát csak az első említ Radankovitsot, a többi már Radákovits.

Végül megkérdeztem Legény Oszkár szekszárdi gazdasági felügyelőt, aki nek az édesatyja Vas Gereben első feleségének (Legény Katicának) a testvére volt. Ő idevonatkozólag a következőket mondotta: „Nagyanyám házánál Vas Gereben sokat megfordult s nagyanyám nekünk gyermekeknek sokat beszélt róla. Ő a nevét mindig úgy mondta: Radakovits József“. — Véleménye szerint esetleg még Győr város levéltárában lehetnek a családra vonatkozó iratok.

Egybevetve most már pro és contra minden adatot, mégis csak a Radákovits-alakot kell Vas Gereben családi nevétől elfogadnunk, mindaddig, amíg valami még erősebb írásbeli bizonyíték, pl. nemesi oklevél, adománylevél stb. az ellenkezőjéről meg nem győz.

Ványi Ferenc.

ÖSSZEFOGLALÓ KÖNYVSZEMLE.

Jakab Ödön.

Ötven esztendeje, 1880-ban, jelent meg Jakab Ödön első verskötete. Azóta a magyar közönség állandó szeretete övezi, az ország első irodalmi testületei, az Akadémia, Kisfaludy-Társaság, Petőfi-Társaság emelte tagjai sorába, az irodalmi és társadalmi kitüntetéseknek egész sora díszíti, és — ami a legnagyobb Istenáldás — deresedő fejét ma is friss egészség, friss kedély, friss költői véna életkoszorúja köríti. Úgy érezzük, illő dolog ennél az ötvenesztendős határkőnél nekünk is megállanunk, hogy vázlataink során kísérletet tegyünk mi is ennek a költői pályának jellemzésére.

Szellemi arculatjának eredői — a megmagyarázhatatlan egyéniségen kívül — székely származása, tanári pályája, Petőfi nagyságának varázsa, Róza elvesztése. A természet csodálatos szépségei közül elsőnek a székely falu ragadta meg szívét; zöldelő völgyben a házak, az ezüstös fénnel szaladó folyó, a vadvirággal tarka hegyoldal, annak gerincén a tarka fejfás temető. A temetőhöz köti első mély élménye: ide temette a megtörött anyá, ide kísérte a gyerekárva az édesatyát; innen cseng feléje a csendes béke, innen fénylik szemébe a templom tornya, innen vésődik emlékezetébe a bús harangszó. A messzeszakadt fiúnak lelkében megjelenik néha az a törpe házikó, melynek ütött-kopott fala az édesanya életét rejtí. Fehérhajú, fehérlelkű asszony magányossága villan elénk; nehéz a keresztje, de mégis szívesen vállalja a másét; hozzá megy bajával a szomszédság, s gyógyultán távozik, mert a szív sebére résztvevő könnyei, a test bajára füvei, virágai enyhítő írt adnak. Ez a meleg szív ültette az érzés minden virágát költőnk szívébe is; egyik legszebb versében megható hálával dalolja:

Minden kicsinyke dal, amelyben
Hazát, szerelmet écnkeltem,
Vagy örömet és bánatot:
Míg e világra nem jövék el,
Dallamával és melegével
A szíved alatt szunnyadt.

Versimnek minden egy szakassza
A te kebledből van szakadva,
A te sajtód mindenik;
Te vagy az édes hangú szerző,
Én csak a hangszer vagyok, melyről
A dalt mások megismerik.

Dalaimból, ha többet árad
 A csüggedés és méla bánat,
 Mint az öröm s a jó remény:
 Csak abban áll az oka ennek,
 Mert a te megviselt szivednek
 Öröklött bűját zengem én.

Még egy örökségről beszél a költő: a falu népének magyar beszédjéről. A nagyváros cifra és fakó lármájában ébred erre reá, a szavak szép csengésére, a beszéd tiszta folyására; „böles keresetlenség értelemben, hangban, idegennek nyoma sem ebben, sem abban“. Ez a keresetlenség, ez a tiszta magyar beszéd, a hangnak ez az egyszerű melódiája Jakab Ödön íróművészetének legvonzóbb sajátossága maradt. De a székely lélek is megnyilatkozik benne. A legkülönb népnek tartja a székelyt, becsületéért, józan szorgalmaért. Jól esik látnia emberi büszkeségét, a szabadsághoz való ragaszkodását, nagyszerű természetes esztét, nemes szívét, haláltól nem rettegő nyugalját. Eleven gátat érez benne a déli és keleti támadások ellen, és az országcsonkításkor ezért a hűséges törzserő fája legjobban a szíve, lobog legjobban a haragja.

Petőfit már azért is szeretnie kellett, mert az a székelyt tartotta a világ legkülönb katonájának. De nemcsak ez vonzza a nagy elődhöz: minden, amit benne csodálhat, emberi és költői eszménye neki is. A pesti szobor felállításkor büszkén dalolja, hogy Petőfi egyszerű falusi házban született; a természet oltotta bele a nemes érzéseket; a nép nyelvén szólott és a nemzet érzeit dalolta; a magyar föld szépségeinek volt a rabja; tiszta szerelem égett szívében; harcolt és meghalt a hazáért. Jakab Ödönt ez a lélekközösség teszi Petőfi leglelkesebb hívévé. Benne is ugyanaz a magyar büszkeség él, ugyanaz a hit a nemzet jövőjében, bizalom erejében, közösség szenvedéseiben. Himnikus lendület ragadja a tollát, amikor a márciusi napokról, a szabadságharc hősi erőfeszítéséről, az aradi vértanúk büszke haláláról énekel. Nemegyszer panasz fakad az ajkán: miért nem élt ő is abban a titáni időben! — Fájd a szívének a változás, hogy az áldozatos hazaszeretetet az okos meggondolás váltotta fel. Gúnyosan emlegeti a józan hasznót, a mai kor szülöttének egyetlen vezérét. Keserűség és panasz tör ki belőle, amikor a magyarság tehetetlenségét látja. Érzi, hogy így el kell pusztulnia a népnek, ha nem ébred erejének tudatára. Sóvárogja a nagy fergeteget, a szilaj, könnyelmű zivatart, „mely ha rombol is itt amott, de újulás, de termékenység zsendül, hol végig-

vágtatott“. A kockázatot biztosabbnak érzi a tespedésnél, s csak átkozni tudja a kiművelést, amely ősi erkölcséből ezt a népet kiforgatta, kezeire béklyót vetett, félelmetes kardját jámbor ereklények üveg alá tette. A nemzet multjának és erejének kigúnyolását panaszolja a magyar kommandó megtagadásában: a világ gúnykacaját hallja a meghunyászkodó tehetetlenség nyomán. De fáj egyéb is magyar lelkének: a honfoglaló magyar parasztnak nincs tenyérnyi földje sem; verejtékének esőzése másnak vetését öntözi. A munkás keserű munkája mellett szomorú megértés tölti el: „az itt a rend, hogy míg egyik henyél, mást addig gondok terhe nyom alá, kenyérért egyik fáradtan zenél, s a másik mulat, vígan járva rá“. És felsír benne a fájdalom, amikor a magyar paraszt tömeges kivándorlását olvassa, mert tudja, hogy „nem vár arra hosszú élet, ki van mondva az ítélet, levelei amely fának idő előtt hulldogállnak“.

A lírai költőnek azonban csak arra van módja, hogy a maga lelkének érzelmi reflexében villantassa meg a társadalom bajait, egy-egy sóhaj, egy-egy keserű kifakadás, panaszos elbúsulás mélyéről éreztesse a külvilág baját, nyomorát. A prózaíró magát a jelenséget rajzolja, a kívülálló embert festi, magát a bajt szólaltatja meg. Jakab Ödön lelkének tartalmához is szépprózai művei visznek közelebb. Csakhogy ha valahol, bizonyára a szépprózában van legerősebb suggestiója egy-egy nagyobb tehetségnek. Amikor Jakab Ödön fellépett, a legkedvesebb magyar író Jókai volt; s bármennyire sokoldalú is Jókai, írásainak, különösen novelláinak mégis megvan a speciális jellege. Jakab Ödön írásai közt is gyakran akad élénk egy-egy darab, amelyet szinte a Dekameronból kiszakítottunk érzünk. Talán legjobban a komikus alakok megszólaltatása, az elbeszélés egyszerű közvetlensége, mesterkéletlensége, a jószívű elbeszélő meghitt hangja emlékeztet a mesterre. Pedig Jakab Ödön komikumának legbővebb forrása más: a fővárosba ránduló vidékiek körül forog. Kedvező alkalmul kínálkozott a millenáris ünnepségek nyara, de elhihető volt a vidéki látogatók inváziója már csak azért is, hiszen az író erdélyi faluból szakadt a fővárosba. Ezeknek a komikus elbeszéléseknek annál melegebb a levegőjük, mert a komikum nem csak egy-egy alakját önti el, hanem mindegyiken felcsillan. Csak egyet ragadok ki a sok közül, a Vágóhíd című elbeszélést. Már a

megindulása hangulatot intonál, amelyet a saját családi viszonyaira vonatkozóan, tehát meghitt jelleggel mond el az író: azzal a vallomással, hogy olyan rokona egy sincs, akitől akár csak viseltes ruhát is örökölhette, de annál több a távolabbi rokon. Ezeket a távolabbiakat azután tovább osztályozgatja: minden követelés nélkül élőkre és olyanokra, akik szeretetökkel lépten-nyomon kellemetlenséget szereznek neki. Az olvasó érzi, hogy itt magának az írónak megréftatásáról lesz szó, de azt is látja előre, hogy a baj nem lesz nagyobb; tehát hangulata a tréfás elbeszélésre pompásan elő van készítve. És ha az író ért ahhoz, hogy a nevetségesség vizes lepedőjét végre mégis csak más, ne ő vigye el, ha váratlan fordulatot tud meséjébe kerekíteni, megnyerte az olvasót. El kell ismerni, hogy Jakab Ödön bővében van a komikus ötleteknek; eszembe jut az öreg gavallér, aki vidéki bálra kíséri a rokon-család leányát, de büszke bokrétáját félremagyarázzák, s az öreg gavallért megszégyenítik; vagy a frakk-kölesönzés pompás tréfája, vagy a sikkasztónak birtokvásárlóként való megvendéglése. Az ilyen ötletek bőven fakadnak tolla alól, ha nem is sikerül mindig egy-erővel csattanós elbeszéléssé sűríteni őket. Az is szemellátható, hogy az írónak van jó megfigyelőképessége. Az alak-megfigyelések közül csak Domokos bácsira hivatkozom, erre a kolozsvári csupa-szeretet emberre, aki jótanácsaival pompásan útját vágja az öccse pénzkérésének. És nem hallgathatom el azt a nagyszerű jelenetet, amelyben a katonafiáért a városba menő apa a katonatiszt csomagját a kocsiba segíti. Egy-egy vonás meglepően éles szemre, igazi élménygyűjtésre vall.

Jakab Ödön érdeklődése azonban nem merül ki ezekben a külső megfigyelésekben; *Élet* című kötetének elbeszélései például csaknem mind a nagy indulatok egy-egy pillanatát vetik vászonra. Szívesen választja az érzések összeütközését, az életnek legdrámaibb mozzanatait. Látjuk a szemérmes leányt, aki utolsó beszélgetésének szerelemvallásával könnyít magán; a becsület vakját, aki a gyanúsítás lehetőségének elgondolása miatt zavarodik meg és végez önmagával; az asszonyt, aki hűtlen uráért hazugnak vallja magát; a megcsalt férjet, aki nem lövi le ellenfelét, mert nem akarja olyan anyával árvának hagyni a gyermekét. Nem mindig sikerül írónknak valószínűvé tenni meséjének csattanóját, de a döntő pillanat kiélezése a

legtöbbször lenyűgözi az olvasót. Az mindenesetre szembetűnő, hogy ezek az írásai egy-egy lelki harc megjelenítését kísérlik meg, tehát tisztán művészi feladatot. Ebbe a művészi célkitűzésbe azonban a legtöbbször beleszól az író meleg szíve; ez a szív, amely sajnálja az ember szenvedését, még inkább azokat a bajokat, amelyeket kiki maga mér önmagára. Innen van, hogy legtöbb írásában az élet szomorúságát fedi fel. Vessünk egy pillantást a falu életére, amint az itt megjelenik. A szerelmes fiatalok boldogságát meggáncsolja a vagyon kérdése. A vagyon a legfontosabb momentum a házasság megkötésénél. A házasságban nincs igazi hűség: maga a megúnás is elég ahhoz, hogy a férj elhagyja asszonyát. Veszedelmes csapda a régi emlék és erős megejtő a túlságos biztonságérzés. A szerelem tüzét a közelség szítja fel, és a szerelem nekilobogó lángját sem régi érzés, sem meggondolás fékentartani nem tudja. Csak a gyerek a megtagadhatatlan kapocs. A földnek odanyűgöző ereje van, s ha elvész a föld, az élet értelme veszett el. Néha nagy az élet kísértése, de a parasztban van erő, hogy azt leküzdje. A hála nem nagyon tartós a falusi emberben, különösen ha városi iránt lenne kötelező. A hűség is megenged némi csalafinta haszonkeresést. A kapzsiság a legnagyobb veszedelem, de ha bűnös útra visz, sohasem marad el a büntetése. Maga az élet ilyen problémák köré fonódik Jakab Ödön írsaiban. Nem merül el az életnek rajzában, nem ismerteti meg olvasóival a magyar falu ezer színét, a magyar paraszt életének apró-nagyobb fordulatait, csak egy-egy mesemozzanat ragadja meg a tollát. Írónkat a mese érdekli, nem a magyar élet; a születés és halál misztériuma itt elmosódik. Az élet egy-szintű. A lélek csak egy irányban nyilatkozik meg.

Azok az elbeszélései is éreztetik ezt az egyszintűséget, amelyek a városi emberről szólnak. De ezek megadják a magyarázatát is ennek a sajátosságnak. Az ember a társadalom bajait nem tudja hideg szemmel nézni, az emberszeretet arra biztatja, hogy segíteni próbáljon rajtuk. Jakab Ödön írásainak ilyen rejtett nevelő tendenciája van; tendencia, amely nem sokkal több egyszerű óhajnál, figyelmeztetésnél, tréfás kifigurázásnál. Különösen három vonatkozásban érzi az olvasó ezt: amikor gyermekről, modern leányról vagy modern gavallérról mond mesét. A gyermek túlságos kényeztetése egész sereg tréfás elbeszélését ihlette. Felsült leányalakjai mind képzelgő,

háztartáshoz nem értő, rendet és otthont meg nem becsülő leányok. A férfiak közül a pesti zsúrok neveltje a legellenszenvesebb a szemében. De az élet mindennapisága is állásfoglalásra készíti: csakhogya az állásfoglalás egy-egy történeté kerekedik. A becsületes emberszeretet, józan társadalmi erkölcs nevel Jakab Ödön írásaiban.

Már egyik korai költeményében ezzel a képpel szemlélteti költői pályáját: „Vetem a sok remény-magot, de csak vetem, s nem aratok.“ Lantján többször felhangzik a szomorkás val-lomás, hogy csak a jövődő érti meg. Annál nyíltabb ez a panasz, mentől nagyobb közönséget hódít a modern költészet. Ennek a modern költészetnek programjából csak egyet érez ki, a mindenáron újatkeresést. A régivel szemben „idegenes bábjút, hangra merészet, értelemre bárgyút“ lát a modernnek kötetekben; úgy érzi, a csalogányt a varjak harsogják túl, s ilyenkor az igazi dalnok vagy elnémul, vagy a jövőnek dalol. Az új költészet az élet nyomasztó problémáit kívánja témának; önmagát viszont dalköltőnek tudja, dalfakadását a bőven buzgó forrás önkéntelenségével tartja azonosnak. A kritikus igazat ad a költő e hasonlatának: Jakab Ödön legszebb költeményei csakugyan ilyen önkéntelen fakadt dalvirágok. Mentől egyszerűbb, mentől sóhajszzerűbb a megnyilatkozása, annál művészibb értékű. Van ugyan azoknak a verseinek is varázsuk, amelyekben az ötlet éle vagy csattanója a fontosabb, de a varázs tisztán a dallamon nyugszik. Mennyivel szebbek az önkéntelen hangulatfoszlányok, az élmény nyomán gondolati kihangzást hozók, különösen, ha ez a reflexív rész képben, hasonlatban olvad fel! Ennek a típusnak szemléltetésére a *Temetés* címűt ragadom ki: az első versszak jólismert népdali dallam hangulatos melódiájával egy jelenetet vet elénk: kékszínű gyászkocsi, hat fehér ló, muzsikaszó, — temetnek egy fiatal lányt... A második résztvevőn adja a halál okát: nem adták őt annak, kire szíve vágyott, s gyöngye volt tovább viselni a szomorúságot. Erre természetesen vetődik fel az általános jellegű rosszalás: mért is kell a szívnek durván parancsolni, szerelmes ifjak dolgába mért kell beleszólni! — S ezt a tény-sajnálást ismétli három versszak képtartalma. A kis költemény azok közé a ritka lírai versek közé tartozik, amelyekben a belső tartalom születése teljesen egybeolvad a kifejezés pillanatával, vagy legalább is sikerül ezt az együtteséget éreztetnie.

A legnagyobb lírikusok, Petrarca és Dante költői kincse is figyelmeztet arra, hogy nagyon nehéz, talán lehetetlen is ezt a közvetlen együttességet megőrizni akkor, ha a költő egy-egy erősebb hatású élményét dalciklusban aknázza ki. És mégis Jakab Ödön költői terméséből a magyar közönség a *Róza*-kötetet szerette meg legjobban; azt a kötetet, amely a sírbakísért feleség emlékének van szentelve. Mi ennek a magyarázata? — Elsősorban az, hogy a dalok legnagyobb része csakugyan a szomorúság által felkavart szív legmélyéről fakad. Az olyan versnek igazán önkéntelenül kellett fakadnia, amelyben a mult sóhajtása után a vesztes fájdalom, s annak természetes kísérőjeként az elkívánczolás óhaja száll a dal három versszakában felénk. Még ott is, ahol a forma a melódia tudatos megválasztását sejteti, a vázlatos interieur, a felködlő emlék, a felsíró árvaság és vesztespanaszlás megkap, áthat, szép. De van valami abban az egyszerűségben is, amely ezeket a dalokat áthatja: az ember érzi, hogy ezek a versek igazán könnyecseppek, önkéntelenek; vagy ha tudatos szándék iratja őket, ez sem más, csak a szeretet, amely Róza emlékét ápolja, az elvesztettet emlékéltre kelti. És talán éppen ez a magyarázata annak, hogy az egy-érzés dalolásában nem bánt egyhangúság; a költő annyiféle módot talál fájdalom megéneklésére: párbeszédben, önmaga szemléletében, élményelmondásban, visszakívánásban, felfájó dicsérgetésben, elkívánczolásban, árvasága panaszolásában.

Jakab Ödön lantján amúgy is a szomorúság, melankólia az otthonosabb; meglepően sok temető-verse van, és lírája azzal mélyült, hogy ezt a verseiben uralkodó hangulatot az életkor is egyre természetesebbé tette. Egyik régebbi versében az a mesterkelt probléma kínozza, hogy ha meghal, többé nem tud emlékezni szerelmesére: „Hogy ezt az ajkat egykor csókolám, hogy ezt a hangot egykor ismerém...” Mennyivel emberibb utolsó kötetében a halál felvetődő gondolata: természetes borzongás fut végig rajta, amikor az ősz teregeti a hulló leveleket, mert a saját síri ágyára kell gondolnia; de érzi, hogy a csendes elpihenés álma mégis csak megnyugtató. A sírontúlak nehéz kérdése nem is igen bántja: tudja, hogy azt emberi értelemmel megoldani nem lehet, hát ráengedi magát a hitnek sajkájára. Ha fáj őszülő fejének valami, maga az öregedés konstatálása fáj, a tudata annak, hogy az emberkor lejtőjére jutott, nem emelkedhetik tovább. Magában a változás megállapításá-

ban talán némi legénykedés is van, de az igazabb hangú versek bőlesen elismerik: természet rendje ki van szabva itt.

És még valami színezi ezt a megnyugvást: az önmaga költői értékebe vetett hit. Az értékelő kritikának meg kellene felelnie arra a kérdésre is, hogy ez a hit mennyiben jogos; vajjon a jövő korok csakugyan ismerik és szeretik-e majd ezt a költőt? — Ha az ember végiglapozza a Shakespeare-kultusz történetét, ha tehát a legnagyobb emberi szellem értékelésének útját vizsgálja, rá kell, hogy döbbenjen minden földi értékelés változandóságára. De ha a nemes érzések életerejében bízunk, ha elképzelhetetlennek tartjuk a könny elmaradását a feleség sírja felett, a gyermek hálájának kihaltát az édesanya iránt, és ha valljuk azt, hogy az igaz érzés mindig a legegyszerűbb és legtermészetesebb megnyilatkozást keresi, hinnünk kell azt is, hogy Jakab Ödön költészetének egy-két forró dalgyöngyében fenn kell maradnia Jakab Ödön emlékének is.

Alszeghy Zsolt.

BÍRÁLATOK.

Katona-mlékkönyv. A költő halálának százados fordulójára kiadja a kecskeméti Katona József-Kör. Szerkesztette Hajnóczy Iván, a Kör alelnöke. Kecskemét, 1930. 130 l.

Tartalma: Hajnóczy Iván: Katona-mléke Kecskeméten. — Katona József vadásznaplója. — Katona felirat-tervezete Koháry herceghez. — Csányi János: Katona József. — Sebeshelyi Gábor: Bánk bán. — Marton Sándor: Katona József költői öntudatossága. — Bartucz Lajos: Katona József földi hamvainak exhumálása. — Hajnóczy Iván: Katona életének és műveinek bibliográfiája. — Liszka Béla: A kecskeméti színház és színészet multja. — Mű melléklet: Katona József legrégibb képmása és Katona József koponyájának három fényképe.

Kevés alkalmi kiadvány adott aránylag kis helyen értékesebb tartalmat a kecskeméti Katona-mlékkönyvnél. Ez kétségtelenül Hajnóczy Iván érdeme. A kiváló irodalmi kutató nemcsak maga ért ahhoz, hogyan kell a tudományos dolgozatokat minden sallang nélkül, magvasan megírni, hanem úgy látszik munkatársait is rá tudta venni, hogy kevés szóval hasznos dolgot mondjanak.

Ő maga a Kecskeméten található Katona-vonatkozásokat világos rendbe állította s a drámaíró munkáinak kiadásait, fordításait és a reá vonatkozó irodalom minden termékét gondosan felsorakoztatta. Nem lehet elég elismeréssel szólni arról, milyen értékes munka ez; méltán csodálkozik az olvasó, hogy a vidéki élet elszigeteltségében ilyen alapos bibliográfiát és repertoriumot adhat valaki. Mintául szolgálhat minden hasonló egybeállításnak.

Bartucz Lajos cikke a szakjában jártas antropologus fejtegetése; jól megírt jelentés; nemcsak a szaktudós, hanem minden művelt ember is érdeklődéssel olvashatja. A drámaíró koponyájának fényképfelvételeit kár volt közzétenni. Borzasztó a tudomány tolakodása és zsarnoksága, az emberek kíváncsisága és akaratlan kegyelethiánya. Befurakodunk a családi élet szentélyébe, kifürkésszük a nagy emberek alacsony vonásait, megbolygatjuk sírjukban a boldogtalan csontokat, végül még az utókor illúzióját is lerontjuk azzal, hogy borzalmas halálføre cseréljük ki a nemes férfiarcot. Az ismeretlenül porladó paraszt boldogabb a híres embernél: békében hagyják halála után.

Szövegkiadás gyanánt Katona József tréfás vadásznaplóját s a kecskemétiak nevében a város földesurához, Koháry Ferenc herceghez, írt alázatos kérését kapjuk. Az akkori idők társadalmi felfogására és csúszómászó stílusára jellemző a Magosságos Hertzeg Urhoz intézett esengés következő részlete: „Hercegséged kegyelmes lábai előtt leborulván mély alázattal esede-

zünk méltóztasson minket hív jobbágyait . . . kik is örökös jobbágyi tisztelettel hercegséged kezeit csókolván maradunk nagykegyelmű hercegségednek legalázatosabb szolgálai és hív jobbágyai. A nagyméltóságú herceg ómagosságához nyújtott alázatos esedezése a nyomorúság igája alatt szenvedő kecskeméti szegénysorsú köznépnek." Ez kissé másként hangzik, mint a Bánk Bán büszke dikciója.

P. J.

Jakubovich Emil és Pais Dezső: Ó-magyar olvasókönyv.

Pécs, 1929. 312 l. Danubia kiadása.

A Pécssett megjelenő Tudományos Gyűjtemény című könyvsorozatban foglal helyet ez a kitűnő összeállítású olvasókönyv. A legrégibb magyar kódex előtti évszázadokból fennmaradt nyelvmemlékeinkből van egybeállítva. Bevezetésképen nagyértékű fejtegetéseket kapunk a Jókai-kódex előtti időkből ránkmaradt nyelvmemlékek különféle típusairól, a nyelvmemlékeinkre vonatkozó kutatás haladása mellett ezeknek a nyelvtudomány fejlődésében mutatkozó korszakos fontosságáról és egyéb tudományos jelentőségéről. Még bevezetésként kifejtik az összeállítók a szerkesztésben követett szempontjaikat. Függetlenül gyanánt közlik a XI—XII. századból eredetiben fennmaradt okleveleink jegyzékét. Egy tájékoztató zárja a kötetet a fontosabb oklevélkiadványok nyelvtudományi használhatóságáról.

Az időrendben közölt eredeti nyelvmemlékekhez a szerkesztők semmiféle nyelvészeti magyarázatokat vagy felvilágosításokat nem fűznek, mindössze a legszükségesebb útbaigazító, tárgyi vonatkozású jegyzetekre szorítkoznak. Nekik ugyanis legsürgősebb szükségletnek látszott annak a tudományos célnak a kielégítése, hogy a nyelvtudósainknak, aztán a kutatóknak és érdeklődőknek minél több tanulmányozni való anyagot bocsátanak rendelkezésére. Másodlagosan a kiadvány a nyelvtörténeti egyetemi oktatás szolgálatára is készült segédkönyvnek, ezért még a nyelvmemlékek egykorú kiejtés szerint való olvasására sem tesznek a szerkesztők semmiféle kísérletet.

A legnagyobb elismerés, ha azt mondjuk, hogy a tudós szerkesztők kitűzött céljukat hiánytalanul elérték. Mert amellett, hogy hatalmas mennyiségű és megbízható anyagot szolgáltatottak a nyelvtörténeti kutatásnak, a nyelvtudósokkal olyan tudnivalókat közölnek, amelyek az ő rendes munkaköreiktől távolosnak, de amelyek nélkül elfogadható eredményekre, biztos megállapításokra nem juthatnának. Ezek a nyelvélet első történetidejéből való maradványok biztos paleográfiai és diplomatikai tájékozottságot kívánnak. Azért soha talán szerencsésebben nem találkozott két szerkesztő oly eggyé olvadó kiegészítésben, mint Jakubovich Emil és Pais Dezső. Ezekután nem is kell mondanunk, hogy a közölt emlékek — csekély kivételtől eltekintve — eredetiről vagy fényképről vannak leírva, tehát tökéletesen bűek s így a tudományos kutatásnak szilárd alapját adják.

Kár, hogy a tisztán tudományos célokat szolgáló munkát éppen a jegyzetek hiánya miatt szakembereken kívül más aligha forgathatja haszonnal. Pedig a tudomány népszerűsítése éppen a hivatottak részéről talán éppúgy kötelesség, mint a keveseknek szánt elvont tudományosság szolgálata. Csak sajnálni tudjuk, hogy a kötet darabjaiban az avatatlan, de tanulni vágyó érdeklődők nem élvezhetik nyelvünk multjában és fejlődésében nyilatkozó töretlen magyar szellem évezredes munkálkodását.

H. L.

Várkonyi Nándor: A modern magyar irodalom. Pécs, év nélkül. 468 l. A Danubia kiadása.

Várkonyi Nándornak szemére vetik, hogy mondanivalóit a filozófia ködös, testnélküli, fárasztó stílusában adja tudtunkra. Igaz, hogy könyvből sokat nem lehet egyfolytában olvasni, de aki átrágta magát az idegen szókkal fölöslegesen teletömködött kásahegyen, az megkapja megérdemelt jutalmát: gazdag szellemi birodalomba vezeti őt Várkonyi, ahol nemcsak minden modern magyar író megkapja megérdemelt helyét, hanem magával az íróval is részletesen megismerkedünk. Ez a szép munka sokban hozzájárul a modern irodalmunkról szóló divatos nézetek, véleménykülönbségek tisztázásához. Az esztétikai méltatás mellett a társadalom, a történet, a politika és a közélet dokumentumait is állandóan figyelembe veszi. Szókincsére és gondolatgazdagságára jellemző, hogy tömördek magyar író tud jellemezni anélkül, hogy kifejezései gondolatai bántóan ismétlődnének. Nagy érdeme, hogy Pintér Jenő után is tud még erről a témáról újat mondani.

Mintegy ezer író t ölel fel, ötszázötvennek életrajzi adatait is adja, munkáik címét is felsorolja. (Érdekes, hogy ez ötszázötven írónk közül száz tíz foglalkozására nézve tanár vagy legalább is erre a pályára indult.) Az elszakított területek irodalmával, az amerikai magyar és az „emigráns” írókkal is egyforma részletességgel foglalkozik. Adatai kiegészítik az irodalmi lexikonokat; a kötet végén a betűrendes névmutató kényelmesen lehetővé teszi a hozzáférést az egész anyaghoz.

Várkonyi nagykulturájú, becsületes és a legpontosabb forrásokig visszamenő irodalombúvár. Lelkiismerete minden valamirevaló irodalmi jelenséget megvizsgáltat vele. Ez talán egyetlen hibája, amelyben azonban minden olyan irodalomtörténet-íróval osztozik, aki a legújabb irodalomról egységes képet akar adni, holott ez az anyag még alig hült ki. Egy sereg ismeretlen vagy jelentéktelennek ismert író is kap tőle egy-két jó szót. Az irodalomtörténet-író itt az eszményi gondolat vezeti, mert sok vergődő író t oly körben lát, amely sok tekintetben ellensége az irodalomnak. Aki ezért Várkonyit elítéli, nem veszi figyelembe a jelennek nemcsak esztétikai, hanem etikai kötelezettségét is. Hogy Várkonyi az igazi költői értékről milyen jól tud írni, arra elég példa, ha Szabó Lőrincről írt portréjára (345. l.) hívom fel olvasóm figyelmét. Néhány tucat ilyen kitűnő portré van ebben a könyvben. Ezek ellen legfeljebb azt hozhatjuk fel, hogy a szerző túlságos jóindulata néha nem ismer határt. A jóindulat mindenütt nyilvánvaló, de azért egy-két jelentékeny vagy méltatlanul nem közismert név hiánya feltűnő. Hiányzik pl. Boross Sándor; többet vártunk volna Palágyi Lajosról; Szomaházy Istvánról csak életrajzot ad.

Magaesszárnyú befejezésben jelöli meg a magyarságnak, mint az európai kultúra támaszának útját és célját. Ahol újraértékeli modern irodalmunkat, közismert nagyságok értékéből lecsíp, kevésbbé ismerteket velük egy polcra helyez, ott ugyan gyakran meglepő, de igazát be tudja bizonyítani. Szívesen látnók, ha az írók munkáiból többet idézne; a sok fárasztó értékmegállapítás közt ez cázisként hatna.

Megállapításai közül néhány: a Bánk bán és Az ember tragédiája után a sörben mindjárt Herczeg Ferenc Bizánca következik (79. l.). Molnár Ferenc mindent feláldoz a pillanatnyi sikerért, ihlete hideg és számitó (291. l.). A magyar drámairodalom messze elmarad a líra és az epika színvonala mögött

(297. l.). A háború utáni hazafias és irredenta líra széles divattá válva, hangosan cseng fülünkbe ma is, túlnyomórészt csak tendenciájában rejt hazafias érzést, de költészetet talán még ott sem (339. l.). Jókait megvédi a vád ellen, hogy a nőről való eszményképe erkölcsileg hiányos (63. l.). Ady verseléséről igyekszik lefosztani a forradalmi jelzőt; Ady egy ízében sem vét a magyar nyelv szelleme ellen, nem rontja a grammatika élő, még Ázsziából hozott szabályait (194. l.).

Túlásoknak érezzük e kijelentéseit: Ambrus Zoltán a szatirizáló szellemiségnek körülbelül azon a szintjában mozog, mint Anatole France (93. l.); ma Móricz Zsigmondnál senki sem tud magyarabbul írni (219. l.); Lakatos Lászlónak szélesebb kritikára sem elég képzelete, sem emberismerete nincs (308. l.); Szabó Dezső egyike a legnagyobb tehetségeknek (330. l.); a frontok testi-lelki nyomorát, az öldöklő élet parancsait átélte nemzedék válságait, melyek külföldön egész irodalmat szültek, mi csak Gergely Sándornál láthatjuk központi problémakép (374. l.); túloz, mikor Vajda Jánoson semmi jót nem hagy (124. l.). Az erdélyi Tábéry Gézának felrója, hogy a kisebbségek tragikumát nem tudja eléggé éreztetni (415. l.). Könnyű ezt itt Magyarországon kifogásolni!

Nagyon erősnek találjuk a kifejezést, hogy Mikszáth nem tud igazi regényírói előadásra szert tenni (68. l.), hogy Herczegnél nem szabad ihletről beszélni (76. l.) és hogy a Híd Herczeg színpadi költészetének műfaj szempontjából legelhízottabb alkotása (78. l.). Önmagának mond ellent e két mondatban: A romanticizmus művelői nálunk iskolát teremtenek (22. l.) és: irodalmunknak romantikus iskolája nincs (21. l.).

Végül még csak néhány apróbb kifogásunk: fölösleges igekötő: az elméken pesszimizmus uralkod'k el (27. l.); fölösleges kötőszó: Arany Jánosé a leg-lélekből és lelkezettebb költészet (28. l.); később a lapot átengedte (kinek?) (38. l.); csak sajtóhiba lehet a 87. lap 6. sorának értelmetlen mondata; a közbevetett mondatot elválasztó vesszők kimaradtak a 103. lap 8. sorában; ensemble-ben, helyesen: ensemble-ban (109. l.); program (191. és 354. l.) helyesen: programm; Reviczky Gyula nem 1885-ben született (132. l.), hanem 1855-ben, Abonyi Árpád pedig 1865-ben (145. l.).

Túl sokat foglalkoztam a mű hibáival, pedig a könyv megérdemli a mai magyar írók háláját, mert minden oldalán az ő ügyüket szolgálja. Helye ott van a modern irodalom minden szakemberének asztalán. Sz. I. A.

Galamb Sándor: Hevesi Sándor. Budapest, 1930. 48 l. Kortársaink, 9. kötet.

Galamb Sándor előszeretettel, szinte kizárólag a magyar színházzal és színműirodalommal szeret foglalkozni és el kell ismernünk, hogy ebben a tárgykörben legkiválóbb szakembereink közé tartozik, aki elméleti és gyakorlati kérdésekben egyaránt helyesen foglal állást és jótékonyan hat a szak- és közvéleményre. Ez a kis dolgozata igazán mintaszerű, mert nemcsak Hevesi Sándort világítja meg, érteti meg, kelt rokonszenvet iránta, mellé sorakoztatja a színház barátait, a nemzeti irodalomért, kultúra fejlesztéséért, történeti missziójáért lelkesedőket, hanem feltárva Hevesi sokoldalú működésének fejlődését, eredményeit, értékeit, egyúttal megrajzolja és mindjárt állást is foglal Hevesi korával, irodalmával, művészetével szemben, azonkívül Hevesi munkái-

ból és korának törekvéseiből nagy körvonalakban kifejti a színházzal kapcsolatos szinte összes elméleti és gyakorlati, különösen magyar problémákat, azoknak majdnem egész rendszerét adja és ezzel végül eljutunk oda, amire feltétlenül utalnunk kell, hogy ez a dolgozat nemcsak Hevesire vet fényt és elismerést, hanem magára az íróra: Galamb Sándorra is, akinek egész személyisége, lelkülete, világnézete, elmélete, rendszere kibontakozik, a maga józan eszményeivel, gyakorlati rokonszenveségével, művészet-szeretetével, -pártolásával, az életbe való bevitelével. Annak, aki ezt a négy bonyolult kérdés-komplexumot ismerni akarja, aki el akar azokban igazodni, aki jó vezetőt kíván, aki maga is részt óhajt venni ebben a nemzeti, irodalmi, szépművészeti életben, aki meg akarja érteni a magyar multat, bele kíván illeszkedni a jelen lehetőségeibe és a jövő törekvéseibe, feltétlenül meg kell szereznie ezt a kerek, egységes, bensőséges, izlőses összefoglaló dolgozatot, amely valóságos kis remekmű. A maga egyszerűsége és rövidsége mellett is mind a négy kérdés-csoportot művészi érzékkel, ihlettel, szerencsésen dolgozza fel.

Galamb Sándor vázolja Hevesi élettörténetét, összeállítja annak legfontosabb adatait és ha személyi-lelki fejlődésével és képével alig foglalkozik, ez bizonyára arra vezethető vissza, hogy munkáiból és törekvéseiből igyekszik azokra fényt deríteni. Részletesebben foglalkozik rendezői és igazgatói működésével, színműveivel, elméleti munkáival és klasszikus fordításaival. A kérdéseket tömören és majd mindig találóan, sikerülten, elfogadhatóan oldja meg. Figyelemmel van a vállalat követelményeire, amely elsősorban ismertetést és jellemzést kíván adni, az író és munkássága megértetésére és megkedveltetésére fekteti a főszólyt, ez azonban nem akadályozza meg Galamb Sándort abban, hogy a legfőbb szempontok tekintetében ne foglaljon állást Hevesi és kora törekvéseivel, fejlődésével, alkotásaival szemben, hogy ne értékeljen. De ez a kritika mindig diszkrét, mindig rokonszenves, elméletileg és gyakorlatilag egyaránt helyesen állásfoglaló, szóval olyan szakembertől származik, akitől tanulni szabad, érdemes, sőt kell, mert a színház, az irodalom, a kultúra nemzeti missziójának hozzáértő, tehetséges vezetője és irányítója. Hevesiben kiemeli a sokoldalúságot, de megvilágítja személyiségének, szellemének, alkotásainak egységét és fejtegetése végső tétele az, hogy Hevesi egész lényének és működésének központja: nagy rendezői tehetsége, amely nemcsak rendezői és igazgatási sikereit idézi elő, hanem uralkodik színműveiben, elméleti munkáiban, műfordításaiban. Ez a rendezői tehetség a művészetből, irodalomból, szellemi világból, multból, iróból megtart annyit, amennyi gyakorlatilag, a színház szempontjából, a jelen gyönyörűségére, a kor és nemzet számára megvalósítható. Hevesiben több az ideális elem, mint az előtte való korban, de több benne a realizmus is, mint a mai korban, mintegy összekötő kapocs két nemzedék, két kor, két irodalmi és művészeti világ, két kultúra között. A szép mult és a hihetőleg jobb jövő között. Galamb Sándor elismeréssel hajlik meg rendszere és alkotásai előtt, ameddig saját lelki típusa, korszerű és személyi élet-, világ-, művészetszemlélete azt lehetővé teszi. Talán Hevesi műveit jobban összefüggésbe hozhatta volna személyiségével, világnézetével, korával, a szükségletekkel, mert így izolálva, kissé meg van nehezítve a megértés és értékelés. A belső összefüggések világánál inkább meglátjuk, hogy Hevesi minden állásfoglalása, törekvése, munkája szükségszerűen folyt lelkületéből és korából, funkciója missziószerű volt, ebben rejlik értéke és hatása.

Galamb Sándor nem bocsátkozik minden mű részletes taglalásába, tárgyát nem is törekszik kimeríteni, a legfontosabb elvi és gyakorlati kérdésekkel azonban behatóan foglalkozik, azokat példákkal félreérthetetlenül és elfogadhatóan világítja meg és ezekből a fejtegetéseiből szervesen állítja össze Hevesi zárt, egységes szellemét és rendszerét. Galamb szerint Hevesi gyakorlati szellem, ebben rejlik sikere és hatása, mert a színművészet gyakorlati megvalósítása, a közönség szórakoztatása és finomítása hozzátartozik a művészetalkotáshoz, a színművészetnek a nemzeti életbe és lélekbe való olvasztásához.

—r —s.

Benedek Marcell: Magyar író tragédiája 1929-ben. Bp. 1930.

102 lap. Benedek Elek utolsó éve. A szerző kiadása.

Benedek Marcell ezen dolgozata, mely a Literatura Almanach-ja számára készült, elfogadható indokolással és tárgyilagos fogalmazásban állapítja meg Benedek Elek műveinek főbb értékeit és helyét a magyar irodalomtörténetben. E nemű fejtegetései azonban, sajnos, nem mentek bele a részletekbe, nem elég sokoldalúak, nem elég mélyek, nem hatolnak le B. E. lelkiségének szerkezeti és alapvető tulajdonságáig, nem terjednek ki a fejlődéstani szempontokra, nem rajzolják meg a kor- és szellemtörténeti hátterét, nem jelölik meg irodalmi összefüggéseit és hatásait, jóllehet éppen ötöle vártuk és várhatjuk elsősorban ezen módszeres és szakszerű fejtegetést nemcsak azért, mert az összes adatokat ő ismeri legjobban, hanem mert finom elemező, beleérző, összefoglaló és rendszerező.

Művének főrésze Benedek Elek élete utolsó éveit beszéli el, megkapóan, sokszor regényesen, nem egyszer szubjektíven, különösen részletesen foglalkozik a Cimbora c. gyermeklap sorsával és erdélyi vezérszerepével. Mivel mindkét kérdés újabkori irodalomtörténetünk fontos ügye, nagyon örülünk, hogy az idevonatkozó adatokat hiteles kútforrásból tanulmányozhatjuk, noha meg kell állapítanunk, hogy azok többirányú feldolgozásra és kiegészítésre szorulnak. Valószínűnek látszik, hogy az utolsó években Benedek Elek elé tornyosuló, olykor leküzdhetetlenné váló nehézségek, nemcsak a magyar és az erdélyi irodalmi és korviszonyokból fakadtak, hanem magából az íróból és környezetéből is, főképen pedig abból, hogy a Nagymagyarországon kivívott pozícióját, a megszokott kereteket, módszereket, szellemet, foglalkozást, sőt célkitűzéseket elhagyva, új, nehéz, szokatlan, sokszor erejét, nem egyszer korát meghaladó munkákba, szerepekbe, vállalatokba fogott. Benedek Elek idealista volt egész életében, öreg korában is, szembe akart szállani a politikai, a szellemi, a gazdasági uralkodó erőkkal, amelyek azután földrepereték. A sikertelenség, a csalódás, a tehetetlenség, az öregkori alkalmazkodási nehézség, mindig jobban összekúsálták helyzetét, mindig merevebbé tették, míg végül behajtották az idealizmus zsákutcájába, ahol felörlődött. Mindez talán ridegen hangzik, minélfogva szükségesnek tartjuk hangsúlyozni, hogy mindezek ellenére, sőt éppen ezek folytán, Benedek Elek célkitűzései, nem egyszer módszerei, melyek az irodalom és a nemzet javát szolgálók voltak, miért is érdemei kétségbevonhatatlanok. A viszonyok győzedelmeskedtek személye felett, de eszméi, szellemi alkotásai felett nem. Nem rajta múltott, hogy célját el nem érte, még annyira sem, mint Berzeviczy Albert a csonka országban. Benedek Marcell dolgozata is bizonyítja, hogy az író értékét és jelentőségét nemcsak művei bizonyítják, hanem az irodalmi életben való szerepe,

személyiségének irányító, ható, összefogó szelleme, tettei, nem egyszer a fennmaradt műveknél is fontosabbak és becsesebbek.

A dolgozat fejtegetéseivel nem mindenkor értünk egyet, mindazonáltal rendkívül hálásak vagyunk, hogy Benedek Marcell fiúi kegyelettel és irodalomtörténeti szakavatottsággal megrajzolta az erdélyi irodalmi élet és Benedek Elek utolsó éveit, mert ezzel nagy szolgálatot tett a Benedek Elek-kutatóknak és irodalomtörténetünknek.

B. M.

Sikabonyi Antal: Rákosi Jenő, a publicista. Budapest, 1930.
44 l. Gergely R. kiadása.

Sikabonyi Antal, a Nemzeti Múzeum tisztviselője, a Bibliophil Szemle szerkesztője értékes irodalomtörténeti és kritikai tanulmányainak számát nagyobbította ezzel a munkával, mely úgy jött létre, hogy a szerző rádióban tartott előadást Rákosi Jenő halálának évfordulóján és ezt bővítette ki tanulmányá.

Rákosi Jenő hírlapi cikkeiből eddig hat kötet gyűjtemény jelent meg: *A magyarságért* (1 kötet), *Tiszavirág* (2 kötet) és a tizenkét kötetet kitevő munkái sorában *Tárcák és cikkek* (3 kötet). A hetedik kötet most van megjelenőben *Alakok a mult ködében* címmel. A *Tiszavirág* két kötetébe — 1916 november végétől 1919 március közepéig írt 416 cikk — belecsúsztak mások tollából írott cikkek is. A *Tárcák és cikkek* s az *Alakok a mult ködében* című kötetek összeválogatásában része volt Sikabonyi Antalnak is. E kötetekről maga Rákosi Jenő írja *Emlékezései*-ben: Aki bármely oknál fogva érdemesnek tart arra, hogy velem foglalkozzék: ezekből ismerhet meg teljesen.

Rákosi Jenő hírlapírói működését a szerző ily csoportokra osztva ismerteti: A Pesti Naplónál és a Reformnál töltött fiatal, küzdő évek után a Budapesti Hírlap harcos évtizedei és végül a Pesti Hírlapnál töltött néhány csodálatos év. Mikor Rákosi Pestre jött, Pest lakosságának 70%-a nem beszélt magyarul, a megmaradt 30% pedig rosszul beszélt magyarul. Hogy ez azóta alaposan megváltozott, abban oroszlanrésze van Rákosi Jenő hírlapírói és színigazgatói működésének. Először Kemény Zsigmond hívta meg a Pesti Naplóhoz száz pengő fizetéssel. Rovatának címe: Bécsi dolgok. 1869-ben a Pesti Napló esti kiadást is megindított és az új lap szerkesztésével Rákosit bízta meg. Még abban az évben átvette Ráth Mór Deák-párti napilapjának, a Reformnak megindítását. Ennek feladata a francia-német háború idején a francia rokonszenv felébresztése volt.

Megalapította a Népszínházat és hat évig volt igazgatója. 1881-ben indította meg a Budapesti Hírlapot. Eleinte Csukási Józseffel közösen szerkesztette, később pedig egyedül. 43 évig volt a lap kötelekében mint tulajdonos, mint szerkesztő és mint munkatárs. E publicisztikai működésének vezérmotívuma a harmincemillió magyarnak szép álma.

Hazafiassága még katolicizmusát is felülmúlta. Mikor a hajdúdorogi incidens után néhány évre a pápa a munkácsi és eperjesi gör.-kath. püspökségeket ki akarja vonni a hercegprímás hatásköre alól, hogy a leMBERGI érseknek rendelkezje alá, Rákosi kikel a „vakmerő terv ellen, mely csorbát akar ütni a magyar egyházjogon és államon“. Publicisztikai tollával legalább annyira hatott az irodalmi életre, mint a politikaira. Valamennyi lapunk közt a legnagyobb teret adta az irodalmi kritikának, mutatva, mily fontosságot tulajdonít az

irodalmi közvélemény irányításának már a társadalomért is, melyet az irodalom befolyásol. A fiatalon elhalt és életében nem ismert költőt, Komjáthy Jenőt Rákosi vitte be az irodalomtörténetbe.

Merészen támadta az állam lukszuskiadásait, a fizetett felsőházat, stb., mikor a közép- és alsóosztályok nélkülöznek. Utolsó éveinek talán egyetlen témája a revízió. Cáfolhatatlan érveit egy cikkbe foglalta össze, melyet Lord Rothermere felszólítására a Daily Mail számára írt.

Sikabonyi tökéletes munkája teljesen feldolgozza Rákosi publicisztikai működését. Az irodalomtörténet munkására vár most a feladat, hogy Rákosi irodalmi működését is feldolgozza.

Sz. I. A.

Herczeg Ferenc: Arcképek. Budapest, 1930. 229 l. Singer és Wolfner.

Herczeg Ferencnek ezt a pompás kötetét olvasva, felvetődik előttünk a következő probléma: Mi kell ahhoz, hogy valaki jó irodalmi arcképtanulmányokat alkothasson? Elmerülve e kötet szépségeibe, könnyen megadhatjuk a választ: tudás, mélybe szálló analízáló tehetség és végül stílus művészet, mely mögött az első kettő megbúvik.

Ezért irodalomtörténetírásunk szerencséjének tarthatja, ha néha legnagyobb szépíróink is, kik e tulajdonságokkal rendelkeznek, beállanak munkácai sorába. Jókai visszaemlékezései után Petőfi-re, Mikszáth Kálmánnak feledhetetlenül szép és érdekes Jókai-monográfiája után íme most Herczeg Ferencet is köszönhetjük körünkben *Arcképek* c., minket nagyon érdeklő kötetének megjelenése alkalmából. Azt régen tudtuk a magyar lélekelemző szép-próza mesteréről, hogy mint politikai és irodalmi arcképfestő is a legelső sorban áll. Most, hogy a kiadó ez eredeti kiállítási kötetben összegyűjtötte Herczeg e műveinek legjavát, plasztikusan áll előttünk a nagy író parkjának e dús bokra is.

Eles látás, szellem, alapos ismeret, mely játszi könnyedség mögött búvik meg, elegáns forma jellemzik e politikai és irodalmi rajzokat.

A kötet három csoportra oszlik: politikusok, írók és színművészek csoportjaira. Azt ne higyük, hogy e rajzok afféle művészettel megírt, de valójában elnagyolt s tudományos értelemben keveset jelentő cikkek. Herczeg munkáiban a könnyed forma nem lenge fátyol, mely az ür felett lebeg; az ő szellemes ötletei csipkék, amelyek alatt az adatok tömegei nyüzsögnek. Minden tanulmánya a jellemzett életének, munkásságának alapos ismeretéről tanuskodik s mert mindenben temérdek az új adat s új a meglátás is: Herczeg Ferenc e kötet tudományos értelemben is igen jelentős alkotás.

Politikusai: *Tisza István, Károlyi Mihály, Podmaniczky Frigyes, Kosuth Lajos és a francia Clemenceau*, színészei, illetve színházi emberei: *Gróf Keglevich István* intendáns, *Jászai Mari, Náday Ferenc, Ujházi Ede*, írói: *Petőfi, Szendrey Júlia, Jókai, Mikszáth, Mikszáthné, Kiss József és Farkas Pál*. A politikai és művészi nagy vásznak és kis portrék mellett minket ezúttal az írókról szóló részek érdekelnek. *Petőfiről* a százéves jubileum alkalmából írt Herczeg (1923). *Jókairól* és *Mikszáthról* akadémiai emlékezéseket mondott (1914 és 1928). *Szendrey Julióról* 1909-ben jelent meg az a nevezetes tanulmánya, amely új világitásba helyezte a halhatatlan költő boldogtalan hitvesét. Esemény volt ez a cikk akkoriban s nem egy ellenzéki

véleményt váltott ki, ma, mikor gondolatait egy színpadi mestermű is illusztrálja: alig van ellenzéke. Herczeg Ferenc finom, figyelmes lelkét jellemzi, hogy 1910-ben, mikor az egész nemzet hódolt a nagy palócnak, ő a költő hűségese hitveséről írt megindult mondatokat. Mily találó az a pár sor Kiss Józsefről! Meddőségét epigrammatikus rövidséggel intézi el: „Keveset szült, de oroszlánokat“. S tapintata a Farkas Pál-cikk minden során előmlik: egy hű, öreg barátot vigasztalnak érzelmes, bánatos sorai.

Ha arra a fölötte nehéz feladatra vállalkoznánk, hogy osztályoznók e kötet darabjait: mi a pálmát a két akadémiai emlékbeszédnek: a Jókairól s a Mikszáthról szólónak juttatnók. Hadd bizonyítsuk igazunkat két kikapott példával. (E beszédek művészi formáját, tartalmi teljességét, eredeti beállítását nem kell hangsúlyoznunk.) Hogy Jókai úgy is tudott volna dolgozni, ahogy kritikusai kívánták, arra Herczeg a *Sárga Rózsát* említi, melyet a nagy mesemondó 68 éves korában írt, mellőzve immár a romantikus hatáskeltésnek Gyulai óta annyit kifogásolt eszközeit. Szellemesen teszi hozzá Herczeg e megállapításhoz: „Jókai összekötözött szárnyakkal is tudott röpködni“. S a csodálatosan szép Mikszáth-emlékbeszédben éppen Herczeg az, aki Mikszáth stílusának egyik ritmikai elemét megmagyarázza. A népies ritmus, a Club és folyosó egy királyváró cikkében a magyar nép naiv hitét gúnyolja: azt a hitet, hogy az épülő budai várban a király igazán sokat fog tartózkodni. Ime, Herczeg Ferenc Röntgen tekintete a keresztülkasul búvárolt Mikszáth-tengerben is talál gyöngyszemeket.

—i—s.

Szinnyei Ferenc: Novella- és regényirodalmunk az abszolutizmus korának elején. Budapest, 1929. 132 l. A M. T. Akadémia kiadása.

Ez a terjedelmében kicsiny, tartalmában azonban igen értékes értekezés méltóképen követi a szerzőnek Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig c. jeles monografiáját.

Gazdag anyag van itt egybegyűjtve s igen értékesen feldolgozva. Az anyag elrendezése természetes, mentes mindenféle mesterkelt szemponttól. Szól a szerző a szabadságharc utáni szellemi élet megindulásáról, a szabadságharcnak, mint tárgynak novella- és regényirodalmunkban való szerepéről, milyen új témaköröket s milieurauszokat adott az abszolutizmus irodalmunknak. Más fejezetekben a lélekrajzi regény és novella, a romantikusok és a humoristák mutatkoznak be az olvasó előtt.

A szerző nem szánja ezt a munkát az egykor majd megírandó összefoglaló műve első fejezeteinek. Az a mű, természetszerűleg, más beosztást nyer, mert szempontjainak is másoknak kell lenniök. Eddigi alapos kutatásainak eredményéről azonban sikerült teljes tájékozást adnia. Anyaga gondosan összeválogatott, teljes. Elrendezése mintája a célszerű anyagelrendezésnek, stílusa világos, szabatos. A kis könyv élvezetes olvasmány, ami tudományos műre igen ritkán mondható.

H. B.

Szendrey Júlia ismeretlen naplója, levelei és halálos ágyán tett vallomásai. Bethlen Margit grófnő előszavával. Közzéteszik és feldolgozták Mikes Lajos és Dernői Kocsis László. Budapest, 1930. 416 l. Genius-kiadás.

Miért csak a kalandos életet élő nők életrajzával foglalkoznak írónk?

Báró Podmaniczky Júliáról és sok hasonló szép erényű hitvesről, kik férjük örangyalai, szenvedő társai, családjaikért élni-halni kész, türelmes feleségek és anyák voltak, — róluk nem volna érdemes életrajzot vagy regényt írni?

Szendrey Júlia naplóját mindvégig nagyon ügyesen, igen érdekesen, de nem tudományosan dolgozták fel írói. Petőfiné alakját rokonszenvesen mutatják be fiatalasszony korától haláláig. Az első uráért aggódó feleség, a sokat szenvedő nő megpróbáltatásai, a gyermekeiért rajongó anya és a nagybeteg asszony kínódásai mély részvétet keltenek az olvasóban. De lehet-e elfogulatlan munkának nevezni, mikor egészen egyoldalú? Horvát Árpádnak is voltak jóbarátai, lelkes tanítványai, akik bizonyos emberibb tulajdonságokkal rajzolták a professzor itt megrajzolt nem emberi alakját.

Bethlen Margitot — bár előszava kedves — miért kérték fel az előszó megírására? A világháború előtt gyűlöltek és gúnyolták a nagyurakat, ma azonban, úgy látszik, még a legdemokratább zsidó kiadók is boldogtalanok, ha nem díszíthetik üzleti vállalkozásaikat grófi védnökséggel. Így változnak az idők.

B. B.

Palos Bernardin: Irodalmunk ismertetése a XIX. század-eleji német folyóiratokban. Pécs, 1929. 76 l. Dunántúl egyetemi nyomdája.

Nagy szorgalommal és elmélyedő gondossággal készült tanulmány. A doktori értekezések átlagát jóval felülmúlja nemcsak kiváló alaki tulajdonságaival, hanem azzal is, hogy új és töretlen tárgyterületen jár. Megoldásra váró feladata az volt, hogy rávilágítson „a német kritikának és a XIX. századeleji fejlődő magyar irodalomnak a viszonyára.” Az eredmény, amelyre jut, negatív: „... a német kritika nem ad új szempontokat a XIX. századeleji magyar irodalom megítéléséhez. Hiszen a bírálók legnagyobb része magyar, a cikkeket itthonról küldték a német lapoknak.” Az irodalomtörténetben azonban nemcsak önmagáért, hanem egy magasabb szinthez is szolgáló cél szempontjából, az ilyen negatív eredmény is fontos. Eppen az ilyen részletmunkák nyomán jutnak el a magyar irodalmi kultúra forrásainak ismeretéhez. S ebben az irányban mi sem fontosabb, mint a folyóiratok monografiájának feldolgozása. Egész mult századeleji művelődésünk nevelője és táplálója a folyóirat-irodalom. Ennek a gyökérszála azonban javarészt ismeretlenek. Palos Bernardin kívülről, német területről indult el e kérdés megfigyeltetésére. Gondos ízlése, óvatos higgadtsága bizonyára több eredményhez fogja juttatni ez irányú munkásságát, melynek tárgyvilágító erejét finoman mutatta be ez a tanulmány is.

—ss.

Ifj. Szász Károly: A magyar színikritika története 1849—1867-ig. Budapest, 1929. 48 l. Franklin-nyomda.

A tanulmány tartalma színikritikánk fejlődésének áttekintése a szabadságharcotól a kiegyezésig. A szerző megállapítja a színi kritika helyét az irodalmi kritika területén, vizsgálja a kettő viszonyát, így jut tételére: a színikritika olyan műalkotásnak esztétikai ítélete, mely a költői képzeletnek és a színművészetnek szintézise. A színikritika az az írói tevékenység, mely szemlélet útján mond ítéletet színpadon előadott költői műről. Az a színikritikus, ki a színészi teljesítményről nem emlékezik meg, hibát követ el, de bírálata mégis színikritika, mert irodalmi élményét a színpadról a színművészet által

nyerte. Eppen ezen a ponton különbözik a színikritikus munkája a dramaturgtól.

A magyar színikritika az 1830-as években indul meg Garay János, majd Vörösmarty Mihály és Bajza József úttörő színikbírálataival. A szabadságharc után következő két évtized legkiválóbb színikritikusai: Gyulai Pál, Salamon Ferenc, Greguss Ágost, Csengery Antal. Az egykorú hírlapok és folyóiratok hasábjain közzétett bírálataik iskolát teremtettek, a magyar drámairodalom fejlődését lelkiismeretesen figyelték, a fővárosi színészet erőnyeit és hibáit helyesen taglalták. Az ítéletnélküli, dilettáns ismertetők próbálkozásai mellett ezek a tanulmányok jelentették az esztétikai elmélyedésű kritikát.

A szerző figyelmet érdemlő tájékozottsággal dolgozott. Témájának elméleti részében is otthonos, választékosan ír, logikusan gondolkodik. Sehol sem túloz s mégis lendületet visz józan fejtegetéseibe. A józanságot különösen ki kell emelnünk ma, a szellemi nagyzolás korszakában; a stílus világosságát is dicsérjük, mert a szavak és kifejezések tolvajnyelvével játszadozó filozófiai stílus póza egyre unalmasabbá és kellemetlenebbé teszi az irodalomtörténetírók munkáját.

P. J.

Kokas Endre: Az 1880-as évek irodalmi élete. Pannonhalma, 1930. 166 l. Dunántúli Nyomda, Pécs.

A tanulmány írójának sokat kellett olvasnia és jegyezgetnie, míg összegyűjtötte anyagát. Megfigyeléseinek elrendezése jól sikerült. Előbb megrajzolja az 1880-tól 1890-ig tartó évtized szellemi életének általános képét, azután rátér az irodalmi társaságok, írói csoportosulások, folyóiratok, hírlapok, könyvkiadóvállalatok munkásságának ismertetésére, végül sorra veszi a regény, dráma, líra és epika fejlődésének figyelembevehető jelenségeit. Teljeségre törekszik, nem hagy ki semmi lényeges mozzanatot. Helyesen oldja meg feladatának legnagyobb nehézségeit is: az írók és munkák esztétikai jellemzését. Jóízű kutató, érett ítéletei vannak. Bővebben tárgyalt írói: Jókai Mór, Pálffy Albert, Abonyi Lajos, Petelei István, Baksay Sándor, Tolnai Lajos, Vértesi Arnold, Gozdu Elek, Abrányi Kornél, Kazár Emil, Justh Zsigmond, Mikszáth Kálmán, Bródy Sándor, Csiky Gergely, Bartók Lajos, Somló Sándor, Szigety József, Dóczi Lajos, Berczik Árpád, Gyulai Pál, Szász Károly, Léway József, Dalmady Győző, Pósa Lajos, Jakab Ödön, Rudnyánszky Gyula, Abrányi Emil, Bartók Lajos, Kiss József, Endrődi Sándor, Reviczky Gyula, Vajda János. Eredményei: a kor a külföldi hatások tarka képét mutatja, de az új szellemnek nincs vezető egyénisége s így a nemzeti klasszicizmus izlése sikeresen küzd a külföldi írók olvasásából kiinduló modern irányzattal. Néhány új író megkísérli a népies-nemzeti irodalom felfogásának megbontását; ennek megnyilvánulása a szerelem érzéki felfogása, a perdita-kultusz és a naturalizmus némi próbálkozása. Van még bizonyos közömbösség is a nemzeti gondolat és a hazafias érzés iránt. Szociális gondolatokkal is bővül a költészet témaköre. A magyar ritmus háttérbe szorul, helyette inkább nyugati versformákban írnak a költők.

P. J.

Verseskönyvek. — 1. Sajó Sándor: Gyertyaláng. Újabb költemények. 1925—1929. Budapest, 1930. 144 l. A szerző kiadása. — 2. Vietorisz József: Ars poetica mea. Költészetem. Budapest, 1930. 64 l. Franklin Társulat bizo-

mánya. — 3. Feleki Sándor: Őszi szántás. Költemények. Budapest, 1930. 142 l. Glória könyvkiadóvállalat.

1. (*Sajó Sándor.*) A Gyertyaláng Sajó Sándor hetedik verseskötete. A kötetszám kedvező volta ellenére sok benne a búsongás, a bánat. Sajó Sándort általában Arany János iskolájához sorozzák. Ebben a kötetben kilép költői iskolájából s egyénibbé, eredetibbé lesz. A változás már 1904-ben kezdődik nála és 1920-tól véglegessé válik. A változás oka előbb a háború, azután Trianon. Az indulat, a szenvedély, a gyűlölség lángja ezekben az években egészen Isten székéig fellobog. Versei kristályszerűleg jegecesednek, formailag valóban tökéletesek. Sajó Sándor nem keres új formákat, nem töri szét a régieket sem s mégsem gördül prózailag kifeszített hosszú sorokban. Változatos ütemezésében zenei érzékű, miről nemcsak dalra csendülő verseiben győződhetünk meg, hanem a ritmus folytonosságában, egymásutánjában, a dallam alkalmazhatóságában. Zenéje többszólamú, sokhangnemű, sok versének zenei előélete is van, erős zenei lélekkel dolgozik. Ennek a kötetnek ereszkedő strófás versei zengzetesek, átlátszóak, fénylenek a szabályosságtól. Kötött ökonómiaja példaszzerű. Költői műszerei alkalomszerűleg munkálkodnak: mindig a műfajnak megfelelőek, odavágók. A költemények fölépítésében van alkotási módszere: rendes gondolatmenete, gyökere, törzse, lombbá szakadása. Stílusa ritkán arhaizáló. Az ő formáihoz legjobban illik a művészi nyelv tisztasága. Cicomátlan, egyszerű. Strófáit csiszolja, ötvözi, új szókötéseit, összetételeit módjával adja. Verseinek csoportosítása a régi csapáson halad. Sajó helye Kozma Andor, Victorisz családjában van; ezekkel rokon. Sajátságai hasonlóak, törekvésük, céljuk ugyanaz. Távol esnek Adytól, de nem is akarnak vele egy táborban lenni. Mély erkölcsi, vallásos és nemzeti tiszta érzés az alapjuk. A polgári morált tisztelik, Istent ösztönszerűleg és nem bölcselmileg imádják. A nemzeti érzés náluk a múlton épült és fejlődik, a történelem lelkesítő és élesztő hatással van rájuk. Sajó a vallást hazaszeretettel párosítja. A magyar sors keserveit lázasan érzi: porbasújtottságunkat, rabságunkat, „megmohácsoltságunkat”. Kifakadásai mindnyájunk lelkéből fakadnak, bensőnket hevíti melegen dobbanó soraival. A magyar hit hirdetője. A magyar történet ad neki erőt, tüzet, s lángostort kezébe. Nem személyiesen lázító: lázadó velünk együtt. Áhítata, égő lelkesedése fokozatosan óbreszt szenvedélyeket; fajszeretete lapangó, állandóan ébren tartott tűz. Bánata csak egy van: Száz év múlva nincsen többé magyar, hiszen már most sincsen hazája! Kétkedő érzéseire a csillagoktól vár feleletet. Valóságosan elegikus, fájdalmának egy nagyszerű, fenséges tárgya: az országnak, a hazának elvesztése, feldarabolása, a Hungária devicta! Ennek a gyászos sorsnak Gorgóarcát ugyan még csak a harci pajzs tikréből nézi, még nem tört meg a teljes kétségbeesésben. Ezt táplálja az az érzés, hogy még hisz, hogy tette ingerel és rianoz. Idetartozik, hogy a mindennapos lelkeket messzire meghaladó egyének (Togó, Eötvös, Tompa, Vörösmarty, Kapisztrán, Madách, Petőfi, Rákóczi, Széchenyi, Kossuth, Prohászka, Jókai, Vajda János, Mussolini, Szent Ferenc) közellétét érzi és rajongva lelkesedik értük, nyomdokukat tapodva járja is. Szeret járni a nagy szellemek templomába: sasokat hord szívében. A korszellem, a közvilág is hat reá, különösen háborús verseiben érezni ezt (Lovcsen, Potierek, Limanova, Trianon, huszárok stb.). Itt említhetők Nagymagyarország megénekelt helyei, főleg azok, melyekben maga is élt vagy megfordult. (Ipolság, Jászberény, Eger,

Selmecbánya, Drégely, Pannonhalma, a Balaton, Fonyód, a pilisi hegyek és a többszörösen bájosan megdalolt Ipoly). Ez a kies poézis elméjének lehorgonyzott állandó érzése. Van hazafias, fájdalomtól sugallt szatirája is: Abel mint gyilkos, és az elpestiesedés. Vallásos megnyilatkozása értékes: lebecsátkozik saját hitének mélységeibe, képeit Krisztus életéből veszi. Isten erejét, nagyságát, fenségét, haragját és igazságosságát kéri. Ez az isteni hit sokféle alakban szűrődik át benne és a vallásos eszmék ráhatása ihletet varázsol belőle. Elegikus természetéhez immáron közelfekvő a vég, az elmúlás, a sír türehtetlen gondolata. Ez most már hatalmas erővel lép előtérbe. A halált szomorúan, megadással érintgeti, ritkán humorosan. Élete ellobbanó gyertyaláng: a lélekharang csendítését hallja. Fájdalmának ez egyik zsongása, de tudjuk, hogy van önvigasza: tovább fog élni! Hessegeti magától az öregség gondolatát is, bár az élet erősen delejezi, ezért fél és a költészet álomországába menekül, mert ez az ő eredeti hazája. Fáj neki az elmúlás érzése, mert meggyönyörösödött az élet szépségeitől. Nincsen halálvágya: talán inkább fél a temetkezéstől, pedig sokszor ő maga is sokat temet és méla halálgyűlöletében jövődő kérdések, jóslások izgatják. A természet jelenségei: tenger, alföld, ég, csillagok, erdők, virág, madár, napsugár mint általános, csak jelzett képek vagy helyzeti adalékok szerepelnek. A festő széles, nagy vonásait kedveli. Mindinkább a nyarat szereti; most már jobbra a nyár költője, a bódító, a balzsamos nyáré. Ebben a kötetben is életét adja. Élete vers. Önismeret, önarckép, érzelmi intenzitás hatja át. Emlékei eléggé kidomborodók. Alkotó ereje inkább tudatos, mint ösztönös, gondolatai egységes, megtisztult érzelmekből fakadók. Minden kötetében vannak fordítások (Horatius, Verlaine, Prudhomme, Musset, Hugó, Falke, Hoffmannsthal, Rilke); ezek megőrzik az eredeti hangulatot, érzelmet, bár nem egészen hívek. Egyes fordulatosságokkal nem másítja meg a gondolatot. A kötet végén van egy víg krónikája: Az új temető.

2. (*Vietorisz József.*) Az eddig napvilágra került ars poetikák közül egyik sem ad költészettant. Horatius a görög esztétikusok nyomán elevenen, ötletesen, szellemesen szorosabb összefüggés nélkül cseveg a költői fajokról és stílusról, a költővé válásról, megvesztegetett bírálóról, irodalmi kérdésekről, kiváltképen a drámáról. A maga tapasztalatait is belefűzi. Boileau a francia esztétika és a jó ízlés kódexében, mely a romantikusok fölléptéig zsinórmértékül szolgált, a modorosság és érzelgősség ellen támad. Túlságosan józan és negatív jellegű, egyetemességre nem számító, hideg: képzeletet és lendületet ellenző, miből a francia líra hidegsége származott. Versekbe foglalta kora költőinek szabályait; már majdnem költészettan, költői előadás nélkül. Pope még ma is érvényben levő tankölteménye az angoloknak verstani és költői lelkét nyújt. Young szakít a klasszicizmussal és Shakespeare-t állítja oda mindenkor költészet mintaképévé. Arany Vojtinájában az eszményítést hirdeti. Szól a művészi hazugságról, látszatról, valószerűségről, egyetemes igazságról, tanköltészetről, képzeletről, bölcsелеtről. Világos, humoros, meleg, élvezhető előadása van. Vietorisz — a Pisókhöz írt levelet le is fordította — mindezeket jól ismeri és tanulmányozta. Címe helyesebb a többinél, mert kiemeli, hogy ez az ő *Maga*-költészete: ars poetica *mea*. Lírai költő lévén, főképen a lírai költészettel foglalkozik, úgyhogy a címe lehetne *Líráim költészete* is. Vietorisz ars poetikája távol áll Arisztoteleztől, Kanttól és a nagy esztétikusok rendszertől; tanulmányait azonban el nem rejtheti, mert nagy körűek és eredeti

okoskodásait is beagazzák. Az Előhang három, a további öt rész mindegyike hús versszakból áll, hasonlóan Senki Pál elbeszélő költeményéhez, ahol öt ének huszonöt-huszonöt versszakos. A Himfy-strófát kifogástalanul használja: idő-mérték, ütemezés, rimelés tökéletes. A részeket keretesen szerkeszti: kezdet (1) és vég (20) rendszeren összecsattan. Stílusa erélyes, kiviláglik belőle meggyőződése, megnemalkuvása; ezzel, amint mondja, álomvilágát érzékeli. A tartalom egy része esztétika, másik része költészettan. Kezdetben elvont körökben mozog és alapfogalmakat magyaráz: ilyenek a szép és rút, a jó és rossz, az igaz és hazugság. Ezek erkölcsi megoldása a közfelfogással megegyező, míg a szépnek magyarázata újnak nem mondható. Erősen hangsúlyozva visszamegy minden újabb magyarázat ősapjára, az újkori esztétika mesterére, Baumgartenre. Nagyjában felsorakoztatja azokat a magasztos és nemes gondolatokat és érzelmeket, melyeket „szépnek érez“. Ezzel a szofistasz tömörséggel elmélete egész világgá óriásbodik. Mérőónja helyesen különböztet. A szép fajait is felsorolja, majd eszközeit, a szemléletet és reflexiót, aztán az egyes szépségeket: a művészi és költői szépet. Fölér az eszményhez és annak megvalósulásához és mindezt a lírában találja és valósítja meg. Ez vezeti az Istenséghez, ezzel küzd az ár, a l'art pour l'art, az intellektuellek, a modernizmus elfajzása ellen, ezzel őrizi meg a széptan főbb hagyományait. Ebbe illik bele: ösztön, ízlés, fajszeretet, hazafiság, nemzeti érzés, szerelem, vallás, politika, polgári erény, koráramlat, világnézet. A természeti és lélektani alap, melyen ezt felépíti, bő alkalmat nyújt egész költői, szónoki tehetségének bemutatására. Költészettani részletkérdésekre nem válaszol: apró-cseprő vonásokat mellőz. Nem száraz tanköltemény, nem tankönyv, hanem valóságosan gyönyörködve tanító költemény. Verstanában is (IV. rész) bájos képekben, tehát költőileg ábrázolja műhelyét, mert így nevezi lelkének verskovácshelyiségét. Mint alanyias költő, mint kiváló és régi lírikus, puszta lírát tolmácsolja, értelmezi. Epika, miben szintén dolgozott, dráma, csak átvonuló hasonlatok; építéset csak példákban, zene csak egyes alkotók nevében fordul meg. Ritkán kerül a kifejtést s ekkor helyette tekintélyeket pendít meg vagy idéz. Szereti a nagy egyéniségek társaságát; különben a maga gondolatait, átértett érzelmeit, magafestett képeket, hasonlatokat és alakzatokat használja. Tökéletes verselése mellett életelevenen, szellemesen, világosan, művésziiesen és könnyedén bölcselkedik. Látszik rajta, hogy 40—50 év leszűrése ez a bájos alkotmány. Mihelyt az egyesből az egyetemeshez emelkedik, a fogalom mintegy megvilágosodik, fényes, villanásszerű szikra világítja meg. Ha tétele már-már szabállyá akarna válni, dogmává nem dermed. Végeredményként megvan a color poeticus és nem az arisztoteleszi ösztönös, hanem a lelkes meglátás tehetsége nyilvánul meg, beleszöve okos tanácsok- és tanulságokkal. Nem tudom eléggé kiemelni stílusának egyszerűségét és költőiségét, szabatoságát és meggyőző erejét. Ez az új ars poetica társa a többinek, bátran melléjük sorozható.

3. (*Feleki Sándor.*) Lírai és kisebb elbeszélő versek váltakoznak kötetben. Az élet alkonyán, az emberi őszben hallatja énekét, ennek hangulata terjed szét verseiben. Sokat temetett, akiket legjobban szeretett: apját, anyját, fivérét, barátját. Sirjaik közt bolyong; hallja hívó hangjukat. Kedveli a szomorú emlékeket és embereket. Bensőséges emberbarátsága különösen a szenvedőkről, a kórházban sínlődőkről, betegekről nyilvánul. Róluk gyöngéd érzéssel mesélni is tud, ez epikájának tárgya. Ezt átszővi érzelmeivel, fájdalomával,

ezért keresi az ősi borongást, tőle vesz képeket, hasonlatokat, ha már a mindenségből, vagy a közéletből kifogyott. Ami keservekkel, búval, bánattal, szenvedéssel, könnyekkel, panasszal, hervadással, elmúlással, enyészettel összefügg, az nála gyakori tárgy. Szenvedély és indulat nélkül festi hangulatait, mélyen elégikus, nincs nála semmi viharos érzelem, semmi ódai föllendülés. Ami őt ellenkezésre, haragra gyújtja és amit kerülni akar: a közömbösség, a modernség. Gépek, gyárak nem kedvencei, rontják a természetet. A háborút, a harcot, a csatákat gyűlöli, mert milliók jaját hangoztatják. Gyűlöli a képmutatást, a nagyképűséget és a nagyhangúságot. Hazafias érzése kiválóan irredentás: a Felvidékért sír, a Kárpátokat visszaóhajtja. A haza nagy múltja a jövő iránt bizalmat kelt benne. A hazai földért rajong, a falút szereti. Mikor a főváros utcáin végiggördül a szénásszekér, gyermekkorának illatát idézi föl, a falu képei rajognak benne. A magyar nótafára énekel, szakaszait sokszor verssorokkal tölti, egy-egy végső sorral. Rímelve sokféle; nyelve, stílusa egyszerű, keresetlen, mintha diskurálna. Vannak kis epigrammás versei is. Az egészen Lenau nagy lelke terjed szét; nem hiába fordígtatta 30 esztendeig.

mg.

Harsányi Lajos: Az elragadott herceg. Szent Imre herceg életregénye. Budapest, 1930. 216 l.

István, az első magyar király, egyházi ügyekben titokban Rómában jár s mikor visszaérkezik, az ország határánál örömhírral fogadják: megszületett várva-várt első gyermeke. Az újszülöttet Imrének keresztelik. Később nevelését egy olasz szerzetesre, Gelléltre bízzák; ez feladatának derekasán megfelel: a gyermekből vallásos, jellemes, tudós ifjat nevel. A szerzetes nevelésének hatása alatt Imre herceg a testi vágyak legyőzésére ciliciumot visel, hátát korbácsolja, szüzességet fogad. Ezt megtartja még házasságában is, mikor szülei kívánságára II. Mieskő lengyel király leányát nőül veszi. Pannón-hegyén égi ihletéssel megmondja, ki a legtisztább életű a szerzetesek közt. A veszprémi templomban isteni szavakat hall. Egy vadászat alkalmával egy vadkan halálra sebz. A bánatos szülőket Gellért azzal vigasztalja, hogy az Ursten azért ragadta el a herceget (innen a mű címe), nehogy a gonoszság megrontsa elméjét és így elveszítse szüzességét. Sírjánál bének gyógyulnak meg, jóval később pedig a bűnei miatt vezeklő Konrád, német gróf vezeklő öve magától darabokra szakad, leveléről a bűneit tartalmazó írás eltűnik. Szóval minden megtörténik, hogy Imre szentté avatassék.

Amint e tartalomról is láthatjuk, ez nem regény, mint ahogy a szerző nevezi, hanem bőven kidolgozott legenda. A szentek nem regényhősök, hanem legendák írására adnak hálás anyagot. Kissé indokolatlan, hogy István király egy istentisztelet alkalmával megpillant egy idegen szerzetest, akiről eddig még csak nem is hallott és azonnal rábizza egyetlen fiának, minden reménységének nevelését (55. l.). Gellért arra tanítja a herceget, hogy legszöbb erény a szüzesség s a házastársak közül Jézus kíséretébe csak azok jutnak, akik a házasságukban is megőrzik szüzességüket (64. l.). A szerző szerint Harabor Bogvoszló lengyel király Vajktól elragadta Dévény várát és bár Vajk többször akarta visszavenni, ez nem sikerült neki (45. l.). Ez az adat hiteles alappal nem bír, csak a szláv történészek állítják; nemzeti szempontból tehát kifogásolhatjuk ilyen beállítását. Az *ara* szó menyasszonyt jelent,

helytelenül használja tehát a szerző a meghalt Imre herceg özvegyére (183. l.). Ugyancsak helytelen az *ural* szónak ez a használata: A király fapalotája uralta az egész várost (21. l.), mert *ural*: urának ismer el.

A különben kifogástalan magyarsággal megírt, hazafias szellemű, valóságos irányú munka — a felsorolt hibák tekintetbevételével — különösen az ifjúságnak hasznos szolgálatot tesz. A bevezető sorokat Sorédi Jusztinián, Magyarország bíboros hercegprímása írta. A könyvdiszítések és képeket Jaschik Almos rajzolta. A képektől nem lehet megtagadni, hogy művész kezétől erednek, de itt-ott inkább csak gyermekmesék illusztrációiként hatnak.

Sz. I. A.

Tamási Áron: Szűzmáriás Királyfi. Budapest, év nélkül. I. kötet 160 l. II. kötet 150 l. A Kolozsvári Erdélyi Szépművés Céh és a budapesti Athenaeum Irodalmi R.-T. kiadása.

A két kötet tulajdonképpen két különálló, témájában különböző regény, melyeket csak az köt össze, hogy hősről ugyanaz a személy. Az első kötet egy tetőtől talpig székely diák eléggé szimpatikus élettörténete. A másodikban szimpátiánk sajnálatára gyengül: a diák felnőtt férfi korában önmagát vallási örületbe kergeti és egyházával, a hatóságokkal, majd az egész világgal meg hasonlít.

Aki a székely diákot nem ismeri, ebből a regényből jó képét kapja, de aki ismeri, az is élvezi a hamisítatlan székely levegőt, erkölcsöt, zamatos dialektust.

Csorja Bódi székely parasztfiút becsületes nevelése, igaz emberi elvei, emberbaráti szeretete összeütközésbe hozzák a székelyudvarhelyi kath. gimnázium tanáraival; a fiút a negyedik osztályból kicsapják. Meggyűlöli az urakat, hazamegy parasztnak, de félműveltsége bibliás parasztot csinál belőle, akinek lelki világában azonban az ősi pogány szokások (lóimádás, meghalt bátyját hatósági és egyházi segítség nélkül elégeti) is helyet kapnak. Belé-esik a Mária-misztérium csodálatos örvényébe, szerelmes lesz a Szűzbe. Bátyja tetemének elégetése miatt börtönbe kerül, börtönőre kiszabadítja, megszöknek, de egy leányon összevesznek és az őrlő Bódit.

A regény néhány székely tájszava magyarázatra szorul: cserge (9. l.), guvatt (10. l.), tellegetni (13. l.), a ház бүтүje (29. l.). Erdélyiességek: a *lép* ige ikes ragozása (10. l.); *úgy ülte a szénát* (10. l.); a félmult: *béhozám fiamot* (11. l.), *Mézet is teve fel* (13. l.).

Kosáryné Réz Lola: Porszem a napsugárban. Budapest, 1930. 264 l. Singer és Wolfner kiadása.

A nő életnek azt a legérdekesebb részét kapjuk e regényben, melyben a nő Eros hatalma alatt áll. Pompás rajza az aktivitásnak nekilendülő, de félúton visszariadó, passzív asszonyi léleknek.

Egy nagyon szegény kis csitri leányt megérinti Eros. A leányka és környezete megszépül, a gyermekből szerelmes hajadon lesz. Beleszeret először egy idősebb rokonába, aki házasember, aztán egy főhadnagyba. Keresztanyja besegíti egy preparandiába, ott egyik tanárába szerelmes, majd egy hozományvadász ficsúrba, aztán egy szegény tanítóba. Falusi tanítónő lesz

és férjhezmegy a szolgabíróhoz. Szüleit, testvéreit segíti. Gyermekeiben sok boldogságot talál, de férje — már méltóságos úr — elhanyagolja. Házirovisukba szeret bele, de viaszszoritja ezt az érzést, mely még akkor is kísérti, mikor már nagymama. Kikapós férje mellett hüen kitart. Mikor a matrónát Eros érintésére a szerelem izgalmi elhagyják, megnyugszik, nem féltékeny többé, derűsebbnek látja a világot. Gyermekei elhalnak, férjhez mennek, meg-nősülnek s ő egyedül marad férjével.

Ami a regényt jellemzi: lebilincselő elbeszélő modor, tapintatos erotikum, kifogástalan nyelvezet. A kiadás is elsőrangú. —ó —r.

Trócsányi Zoltán: Régi írások és falusi levelek. Budapest, 1929.

8 l. A szerző kiadása.

Fontosnak érezzük, hogy felhívjuk a figyelmet a szerző fejtegetéseire. A magyar irodalmi stílus fejlődésében négy korszakot különböztet meg:

1. A legelső magyar nyelvemléktől a mohácsi vészig. Fő jellemvonások: a középkori latinnyelvű vallásirodalom stílusformáinak és hangulatainak utánzása, a magyar nyelvnek új gondolatformákhoz erőltetése, ezzel együtt a latinos szerkezetek átvétele.

2. A mohácsi vésztől Pázmány Péterig. A magyar stílus jellemző tulajdonsága a népiesség. A népnyelv és az irodalmi nyelv alig különbözik egymástól.

3. Pázmány Pétertől Kazinczy Ferencig. A kor cikornyás stílusa eltávolodik a népiességtől, néha az értelmetlenségig túltömött körmondatokkal él, a külföldi minták nyomán színező elemeket vesz fel.

4. Kazinczy Ferentől a XX. század elejéig. Ez a korszak már az írói egyéniségek kora s az író egyéniségét tárgvválasztásán és egyéni gondolatain kívül nyelvi kifejezési formáinak eredetisége adja meg. Stilisztikailag séteső ez a kor, de alaktalanilag és mondattanilag teljesen egységesnek vehető.

Jónás Károly: Tarka könyv. Visszapillantás. Aforizmák.

Budapest, 1930. 128 l. A szerző kiadása.

Mikor kézbe vesszük ezt a könyvet és látjuk, hogy a szerző a saját kiadásában megjelent könyv elejére saját fényképét adja frakkban, nadrágzebbbe tett kézzel; — nem sok jót várunk munkájától. Ebben azonban derekasan csalódunk. A Magyar Tudományos Akadémia nyugalmazott gondnoka a jövő generáció számára megörökítésre érdemes eseteket, nagyjaink jellemző megjegyzéseit, kifogástalan magyarsággal, jóízű eredetiségükben, sőt néha egyenesen drasztikusságukban adja elő. Az anekdoták közül (az anekdóta szót eredeti értelemben véve: kiadatlan dolgok) és a kötet végén az aforizmák közül néhányat már ismerünk, de legnagyobb részük új dolog az olvasó számára.

A remélt későbbi kiadás számára van néhány kifogásunk. Ellenmondást látunk ebben: Füstöt, amióta ismertem (Gyulai Pált), sohse láttam szájából kiereszteni. Mint Arany Falu bolondja: Ritkán szívja, többnyire csak fujja (8. l.). A Dóczi Lajos című fejezetben (38. l.) három oldalon át beszél Gyulai Pálról és csak néhány sorban Dócziról. Az ugyanegy személyről szóló anekdotákat időrendben kellene adni, mert pl. Endrődi Sándor temetéséről szól a 36. lapon és később hosszasan ír az élő Endrődiről (41. l.). —ó —r.

Tarczai György: Az Árpád-ház szentjei. Budapest, 1930. 170 l. Stephaneum-nyomda.

E könyv ékes nyomdai kiállításánál csak tartalma értékesebb: a kitűnő művészettörténetíró négy tanulmánya az Árpád-ház szentéletű tagjairól. Szent István és fia, Szent László király, Szent Erzsébet és a szentéletű Árpád-leányok életének és emlékeinek elmondása a kutató és a hivatott író tollára vall. Alig van magyar könyv, mely erről a témáról vonzóbb tájékoztat nyújtana. Szép illusztrációk díszítik a kötetet, a képekhez gondos magyarázatok csatlakoznak.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.
Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Gulyás Pál, Halász László, Pintér Jenő.*)

I. Folyóiratok.

A Magyar Asszony. — 1930. évf. 5. sz. Radnóti Dezsőné: *Reményik Sándor édesanyja.* Meleghangú megemlékezés az erdélyi költő elhunyt édesanyjáról. — Berta Ilona: *A költő műhelyében.* Költő ritkán tárta fel olyan ragyogó világításban a költő hivatását, mibenlétét, mint éppen Reményik Sándor. (A cikk további része számos idézettel igazolja e megállapítás helyességét.)

Akadémiai Értesítő. — 1929—30. évf., 445. füzet. Berzeviczy Albert: *Megemlékezés id. Szinnyi Józsefről* (születése százéves fordulója alkalmából). Id. Szinnyi József mindenkorra példaszerűen fog tündökölni nagy műve létrehozására fordított vasszorgalma és odaadása képével.

Budapesti Szemle. — 1930. évf., 4. sz. Szász Károly: *Emlékezés Piroskára.* Meleghangú visszaemlékezés Arany János unokájára, Széll Piroskára, aki 1886-ban 21 éves korában Budapesten halt meg. — Berzeviczy Albert: *A Hitel megjelenésének százéves fordulóján.* A Hitel kezdetét jelenti a legnagyobb magyar nagyszabású agitátori pályájának s bizonyos tekintetben már magában rejti a csiráját Széchenyi élete tragikumának. — Kéký Lajos: *A mult esztendő magyar drámairodalma.* Jelentés a M. T. Akadémia 1930. évi Vojnits-érmének odaítélése tárgyában. Az erre illetékes bizottság a Vojnits-éremmel való kitüntetésre Mórícý Zsigmondnak Légy jó mindhalálíg című darabját tartotta érdemesnek. — Ifj. br. Wlassics Gyula: *Armando Luciferc költeménye Petőfiről.* Lucifero olasz költő (akire nálunk először Kastner Jenő hívta fel a figyelmet) 1878-ban írta Alessandro Petőfi in Siberia c. hat nyomtatott ívre terjedő „cantica“-ját, mely szerint a magyar szabadságharc költő-katonája nem halt meg a segesvári csatában, hanem az oroszok Szibériába hurcolták. A már harminc éve ott raboskodó költő mondja el a költeményben társainak a maga életét, beleszőve elbeszélésébe Bem hőstetteinek dicséretét és magyar népének szerencsétlensége felett való keserűségét. — 5. sz. Gaál Jenő: *A Hitel korszakos jelentősége.* A magyar politikai irodalmat Széchenyi teremte meg. Az első lendületet ebben az irányban a Hitel jelentette. — Takáts Sándor: *Gróf Széchenyi István reüniója és az Akadémia alapítása.* Az 1825. évi országgyűlés megnyitása után gr. Széchenyi István és gr. Károlyi György Pozsonyban reüniót, azaz politikai klubbot alapítottak. Szellemi egyesülése

volt ez rokongondolkodású politikusainknak. A titkosrendőrség, valamint a bécsi miniszterek állandóan Széchenyi reuniójának nevezik. A követek közül főképp gr. Desseffy József és Felsőbüki Nagy Pál látogatták. Később az alapítók az országgyűlés minden tagját meghívták a reunióba. A bécsi titkosrendőrség jelentései szerint itt gr. Desseffy József, angol példákra hivatkozva, hatalmas beszédet mondott a magyar nyelv fejlesztése s egy tudományos akadémia alapítása ügyében. Utána Nagy Pál s Széchenyi is felszólaltak ez ügyben. Széchenyi már ekkor egyévi jövedelmét ajánlotta fel a nemes célra. A reunió 1827 január hó végéig működött Pozsonyban. A rendőri jelentések szerint részvétlenség miatt szűnt meg. Ez azonban nem igaz. A valóság az, hogy Széchenyi ekkor már működése központját Pestre tette s ott alapította a Nemzeti Kaszinót. — Mohácsi Jenő: „*Az ember tragédiája*“ a bécsi rádió-színpadon. Madách Imre művét a bécsi rádió-színpadon Mohácsi Jenő új német, színpadi fordításában adták elő. A fordító a német hallgatókra való tekintettel (hogy a darab eredetisége annál szembetűnőbb legyen), kihagyott néhány Faustra emlékeztető epizódot, pl. a föld szellemére vonatkozó részt s a második Kepler-jelenetet. A szépen sikerült rádió-előadás előtt Lábán Antal tájékoztatta a hallgatókat Madáchról és remekművéről. — 6. sz. Gr. Apponyi Albert: *Ifj. gr. Andrássy Gyula emlékezete*. Ifj. gr. Andrássy Gyula jelentősége, hogy a magyar nemzeti politikában a történelem-bölcsészeti módszert képviselte. Mint publicistának szépirodalmi vagy retorikai törekvései nem voltak. Stílje éppoly világos volt, mint gondolkozása, melynek szigorú logikáját és fegyelmezettségét tükrözi vissza. Kevés ember tudott, magánbeszélgetésben is, olyan meggyőzően érvelni, mint ő. — Szász Károly: *A tiszadobi Széchenyi-emlék*. Gróf Desseffy Emil és Szász Károly, a költő-püspök, levelezése az 1865-ben felállított tiszadobi Széchenyi-emlék verses felírása ügyében. — Sebestyén Károly: *Gondolatok a tragikumról*. Vannak teoretikusok, akik optimista szemmel nézik a tragédiát, mert benne egy felsőbbrendű ideál megvalósulását köszöntik. Azonban mennél mélyebben merülünk el a világirodalom nagy tragédiáinak elemzésébe, annál sűrűbben észleljük, hogy az optimisztikus felfogásnak a tragédiával szemben nincs egyetemes jogosultsága. Először azért, mert a tragédiák nagy részében nincs meg az arány tett és következményei, bűn és bűnhődés közt. Másodszor azért, mert sok tragédiában a véletlennek oly sorsdöntő szerep jut, aminő az életben is csak egészen kivételes. E jelenség tanulsága, hogy a költőnek legyen bátorága szembe nézni a valósággal s kimondani fenntartás nélkül azt, amit gondol róla. Egyébként az emberi lélek természetéből következik, hogy több fogékonyságot tanusít a tragédia és a tragikum iránt, mikor boldogtalannak, tehát a tragikus hőssel rokonnak érzi magát. — Szathmáry István: *Az örök Petur*. Katona József emlékének szentelt költemény. — Berzeviczy Albert: *A százéves Akadémia*. Visszapillantás a M. T. Akadémia szervezetének fejlődésére az alapítás százéves fordulója alkalmából. — Herczeg Ferenc: *Katona József halálának százéves fordulóján*. Ünnepi megemlékezés a M. T. Akadémia 1930 ápr. 28-i ülésén. — 7. sz. Gr. Apponyi Albert: *Szent István király intelmei Szent Imre herceghez*. Az Intelmek körül újabban végzett és még korántsem befejezett kutató munka egyebek kívül azt is igazolja, hogy azok méltán foglalnak helyet a Corpus Juris élen, bár nem közjogi jelentőségük abban az értelemben, mintha konkrét jogszabályokat tartalmaznának, de igenis abban, hogy méltó előbeszédül szol-

gálnak egy olyan törvénygyűjteménynek, melynek látszólag gyakran kaotikus és heterogén elemekkel vegyített részletein keresztül mégis fel lehet ismerni a magyar államalkotó gondolat folytonosságát. — Császár Elemér: *Ferenczi Zoltán emlékezete* (1857—1927). A termékeny és becses munkásságú irodalomtörténítő tudós érdemeinek s emberi tulajdonságainak mélyreható jellemzése. [A tanulmányyszerű emlékbeszéd érdekes adata szerint Ferenczi halálós ágyán leányának meg is vallotta, hogy ő nem tudós, nem irodalomtörténítő akar lenni, hanem költő. A címben írt megemlékezés Ferenczi költői kísérleteit is ismerteti.] — 8. sz. Darkó Jenő: *Antik eredetű hatások a magyar szépprózai stílus kialakulására*. A Kazinczytól bámult Báróczi-féle fordítások útján — francia közvetítéssel voltaképpen az antik mesterek írásművészete hatott a magyar szépprózai stílusra. — Szász Károly: *Zsuzsika*. Novella Nagy Zsuzsika és Petőfi S. dunavecsei szerelmi idilljéről.

Debreceni Szemle. — 1930. évf., 3—4. sz. Hungarus Viator: *Benyovszky és Talma*. Gr. Benyovszkynak 1790 ben megjelent angolnyelvű emlékiratait két év alatt több más nyelvre lefordították, így franciára is. A könyv tehát egészen friss volt, amikor Kotzebue az első Benyovszky-drámát *Die Verschwörung im Kamtschatka* címen (1791) megírta. Ezt csakhamar követte egy nálunk sokkal kevésbé ismert színdarab: Alexander Duval Beniowski, ou les Exiles de Kamtschatka c. vígoperája. Bár a darab csak 1880 június 8-án került színre, fogantatása a francia forradalom idejére esik. Duvalnak a darabhoz írt előszava szerint Talma, a nagy színész azért is tudta jól játszani az összeesküvő-szerepeket, mert közelről ismerte a terrort s sokszor kellett féltennie életét.

Deutsch-Ungarische Heimatsblätter. — 1930. évf., 1—2. sz. Eckhardt Sándor: *Über geisteswissenschaftliche Forschung in Ungarn seit dem Weltkrieg*. A világháború utáni magyar szellemtudományi kutatás főbb eredményeinek ismertetése, különös tekintettel a történelemre, irodalomtörténetre és nyelvészetre. — Pukánszky Béla: *Ein deutsch-ungarischer Gegner Lessings*. Az eperjesi származású Gertinger János Lessinggel való vitájának ismertetése. — Trostler József: *Ungarns Eintritt in das Literaturhistorische Bewusstsein Deutschlands* (I). Magyarország szerepe Németország irodalomtörténeti köz-tudatában. [A magyar vonatkozású német művek gazdag könyvészeti jegyzékével.]

Egyetemes Philologiai Közlöny. — 1930. évf., 1—3. sz. Waldapfel Imre: *Görög tragédiánk egykorú bírálója*. Terhes Sámuel Ungvárnémeti Tóth László Nárcisz-árol írt bírálatának ismertetése. — 4—6. sz. Kristóf György: *B. Eötvös J. levele s Findly H. tudósítása Mommsen kolozsrári tanulmányutjáról*. Adatközlés.

Erdélyi Helikon. — 1930. évf., 4. sz. Spectator: *Kisebbség-irodalmi bírálat*. Az erdélyi kritikának egyelőre csak két nagy célja lehet: 1. szeretettel oltalmazni, gyámolítani, ami érték; 2. írtó háborút viselni a tehetségtelenek és műkedvelők tolokodása ellen. — Kovács László: *Történítő és regényíró*. A szerző vitatkozik Mályusz Elemérrel, akinek a Magyar Szemle márciusi számában megjelent („Történeti regények történelem nélkül“ c.) cikke szerint Tabéry Géza Vértorony c. regénye a történeti igazság szempontjából kifogá-

solható. Kovács szerint „A történettudós megállapításait még átlépheti az író, de a mű belső igazságának meg kell lennie“. Már pedig „Ha a regényíró Mályusz Elemér rokonszenves adatainak analízisével próbálta volna igazolni történelmi meséjét, kegyetlenül kinevették volna.“ — 5. sz. Makkai Sándor: *Az irodalom szelleme*. (Bevezetés-vázlat az erdélyi magyar irodalom fejlődéséhez.) Ha az irodalom szellemének eredetét és összetételét akarjuk kutatni, úgy találjuk, hogy azt primitívebb fokon a néphit és a mithosz, magasabb fokon az erkölcsi közszellem és a tudományos világnézet, lényegében és végső értelmében a filozófia adja meg. Az újkor irodalmi szelleme kettős hatásból ötvöződik: a filozófia és a nemzeti szellem ölekezésének szülötte. A magyar irodalmat virágzásának tetőpontján, a XIX. század elejétől Ady megjelenéséig a nemzet alapjellemének megfelelő racionalizmus táplálta. Ma nem lehet többé a régi értelemben „világirodalom“-ról beszélni; világirodalom nincs, mert nincs egyetemes, a kor lelkét megszólaltató filozófia. Egy ily korszakban az irodalmat három törekvés jellemzi: 1. A historizmus, amely az elmúlt korszak szellem ábrázolásához menekül. 2. Az egyéni filozófia, vagy filozófiatlanság, mely az irodalomnak bizonyos agitátorikus, retorikai s néha prófétai jelleget ad. 3. Az ősgyökérre való visszahajlás, mely a népszellem kutatása és részletábrázolása által új tartalmat keres az új jövőendő számára, a régi forrásból. — Császár Károly: *Az erdélyi magyar tudományosság problémája*. Természetes, hogy az erdélyi magyar tudományosság eddigi eredményeit nem adhatja fel. De talán már most kezd kitetszeni, hogy mely irányban kell tovább haladnia, hogy előbbre is mehessen. S ez a szélsőségeknek, eltérő árnyalatoknak a szellemi műalkotás terén való arányos kiegyenlítése. Hitem a szabadelvű megértés — az igazi erdélyi szellem. A kísérletezés, tapogatódzás kora lejárt; itt az ideje, hogy a Brassaiak, Böhmök, Apáthyak nyomába lépve, integráns elemeivé legyünk az egyetemes tudományosságnak. — Imre Sándor: *Báró Wesselényi Miklós ismeretlen nevelői*. Két férfinak az ifj. Wesselényi fejlődésében volt szerepét világítja meg özv. Wesselényi Miklósné Cserey Heléna és gr. Teleki László (1764—1821) levélváltása s egypár más levél. A két ember közül Wesselényi nevelésének egyik irányítója maga gr. Teleki L., a másik Szabó András, aki 1810 márciusától 1815 őszéig volt Wesselényi nevelője. — Kőmives Lajos: *Sebesi Samu* (1860—1930). Meleghangú megemlékezés a nemrég elhunyt erdélyi veterán íróról. — 6. sz. Sziklay Ferenc: *Kisebbségi irodalom vagy kisebbségek irodalma?* A kisebbségi irodalom nemcsak másodlagos jelenség, nemcsak az élet leszűrődése, hanem neki kell vállálnia magának a kisebbségi életforma kialakítását is. Ebből viszont az következik, hogy erősebb nemzeti érzést kell tanusítania, amint hogy maga a kisebbségi helyzet súlya is meg kell hogy edzze a kisebbségi társadalom lelki világában az ideális, nem agresszív, de életet biztosító komoly nacionalizmust. — Németh Andor: *Ady zsenije*. A „szép“ fogalma helyett helyesebben jelöljük meg Adyhoz való vonatkozásunk természetét azzal, amit a „jelentős“ szó sugároz ki magából, mint fogalomból. Arról, hogy Ady minden verse szép-e, lehet vitatkozni. De azt, hogy minden szava jelentős, aligha merné valaki tagadni. Jelentős pedig számomra az, ami életem legmélyebb kérdését pendíti meg bennem. Ady ebben az értelemben eszméltette magára korát. — Császár Károly: *Katona József*. A Bánkbánt nem csupán nemzeti vonások determinálják. Nem volna fáradságos, a dráma egész folyamán annak kimutatása, hogy Katona bámulatos művészi hozzáértéssel megrajzolt

miliő keretébe állítva a nagyúr sorsában Bánk magánemberi lényének, a férfinak tragédiáját (a „bánki sértődést“) állítja elénk. — Szentimrei Jenő: *A régi Bánkban és az új.* A kolozsvári és a budapesti centenáris előadás kritikája.

Erdélyi Múzeum. — 1930. évf., 1—3. sz. Kántor Lajos: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület története 1924-től napjainkig.* Az Erdélyi Múzeum, mint az Erdélyi Múzeum-Egyesület bölcsészeti, nyelv- és történettudományi szakosztályának folyóirata a háború utolsó évében nehezzé lett anyagi körülmények miatt 1917-ben szűnt meg. Az 1930 febr. 2-i közgyűlés a régi szakosztályi és társi folyóiratok helyét pótlandó, elhatározta, hogy szócsovéül átvesszi az Erdély magyar tudományos életében 1924 óta fontos szerepet betöltő Erdélyi Irodalmi Szemlét s azt folytatólag Erdélyi Múzeum címen adja ki. [A továbbiakban az Erdélyi Múzeum-Egyesület szervezetét s legutóbbi éveinek munkásságát ismerteti.] — Kristóf György: *II. Apafi Mihály fejedelem könyörgései könyve.* II. Apafi Mihály könyörgései könyvecskéjének valamennyi imádságát kiadta az eredeti helyesírással Bartók György a Református Szemle 1909-i, II. évfolyamában. Az eredeti kézirat ma is a nagyenyedi Bethlen-kollégium tulajdona. E könyvecske nem nagy imairódomunk gazdagodását jelenti. Önként értetődik azonban, hogy sem a gondolatok, sem a kifejezések nem az Apafi írói tehetségének eredeti és új alkotásai. Közvetlen, de nem egyéni; gondolatait, kifejezéseit a zsoltárok s az egykorú templomi kálvinista imák frazeológiájából vette. — György Lajos: *A francia hellenizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben.* A hosszabb tanulmány szerint Erdélyben volt leggazdagabb hagyomány és legtöbb érzék a francia hellenizmus eszméinek felvételére és a magyar szellemi közösséghez közvetítésére. A Zágonyi Aranka György (Júlia levelei), a Deák Filep Sámuel (Anechartis) és a gyulafehérvári Farkas Sándor (Antenor) fordításában hozzánk került művek, — míg távolabb Bessenyei Agis-a — ennek a szellemnek emlékei. — Eckhardt Sándor: *A magyar kannibalizmus meséje.* Egy román iskolakönyv téves adatának cáfolata. — György Lajos: *Az első magyarra fordított angol regény.* Az angol regények magyar fordításainak sorát Erdély indítja meg ezelőtt 136 évvel. Itt jelent meg Kolozsvárt 1794-ben a „Mária: vagy a nemes gondolkodású paraszt leány“ c. regény, melyet Bölöni Sámuel angol eredetiből ültetett át magyarba. Az eredetét egy Georg Monck Berkeley nevű canterbury-i pap írta. — György Lajos: *A „Korteskedés és ellenszerei“ eredeti kézírata.* Kemény Zsigmond ismert röpiratának kéziratát a kolozsvári Lyceum-könyvtár őrzi. Megállapítható, hogy a röpirat címűl Kemény eredetileg ezt a felírást szánta: „Nézetek Nemzeti Kórállapotunkról és Gyógyszereiről“. — Kántor Lajos: *Adatok az Erdélyi Múzeum-Egyesület magyar jellegéhez.* 1. Alapítólevelek. 2. Báró Saguna András és gr. Mikó Imre levélváltása. — Papp Ferenc: *Gyulai Pál id. Bethlen János gróf körében.* Gyulai 1846 szeptemberétől nevelője volt id. Bethlen János gr. két fiának. Mikor 1848 március 20-án a bécsi és pesti forrongások híre Kolozsvárra érkezett, az egész várost elfogta a Magyarországgal való egyesülés vágya. A mozgalom szálait id. Bethlen János gr. tartotta kezében. Ő hívta össze az értekezletet, melyen a polgárságot s az ifjúságot a legélénkebb részvételre szólította fel. Az izgalmas napok hangulata Gyulai lelkét teljes mértékben megragadta. Lázas tevékenységét maga vázolta Szász Károlyhoz írt levelében. Az a nemes izgalom, mely ekkor lelkét eltöltötte, rokon ugyan a kornak, különösen az ifjú Magyarországnak roman-

tikus szabadságvágyával mégis az ifjú Gyulai, bár nagy költőnek tartotta Petőfit, politikai törekvéseiben inkább volt Bethlen gr. tanítványa, mint Petőfi utánzója. A kiváló egyéniség hatásának köréből Gyulait a viszonyok rohamos bonyolódása, másrészt emelkedő írói becsvégya szakította el. Vonzotta Pest, a magyar politikai és irodalmi élet Mekkája. — Biró Vencel: *Gr. Apor István naplója bécsi útjáról*. [Adatközlés az 1697-ből való s az Erdélyi Múzeum-Egyesület levéltárában levő eredeti nyomán.] Apor István 1697-ben gr. Bánffy György gubernátorral s gr. Bethlen Miklós kancellárral együtt ment fel Bécsbe. Kormányzási ügyek, főleg az adó és a katonai terhek rendezése bírta rá az udvart, hogy a gubernium e három főmértóságát Bécsbe hívja. Apor nem a nyilvánosságnak szánta följegyzéseit; inkább csak külsőségeket érint, a bécsi tanácskozásokat nem ismerteti. — György Lajos: *Adatok a Bánkban tárgyottörténetéhez*. A szerzőtől felfedezett két németnyelvű, XVIII. századi adat a Bánk bán tárgy külföldi feldolgozásainak eddig ismert sorát 25-re szaporítja. — Dömötör Sándor: *Balogh Józsi balladája*. Tizenhat négysoros szakból álló elbeszélő vers egy sócsempészésért 1829-ben kivégzett magyar katonáról. Szerzője Szántó Ferenc autodidakta falusi költő szerzeménye.

Ethnographia-Népelet. — 1930. évf. 1. sz. S. S.: *Munkácsy Bernádt*: A jeles nyelvész-etnográfus tudós munkásságának méltatása születésének hetvenedik évfordulója alkalmából. — Honti János: *A Szilágyi és Hajmási-monda rokonai és eredetkérdése*. A monda alapeszméjét: két jóbarát küzdelmét a démoni leányért, minden változatban fölismerhetjük és ez a motívum, ha visszafelé követjük a monda változásain keresztül, elvezet a Hilde-mítoszhoz. — Dömötör Sándor: *A betyárromantika*. (I.) Történeti menetű, gazdag szemléltető anyagra fölépített, részletes tanulmány arról, hogy milyenek voltak a valóságban a betyárok és hogyan rajzolta meg alakjukat az irodalom.

Élet. — 1929. évf. 17. sz. Kovách Ferenc: *Arany János új életrajza*. Voinovich könyvének méltatása. — 20. sz. Radványi Kálmán: *Mindszenty Gedeon*. Ünnepi emlékezés. — 23. sz. Tordai Anyos: *Emlékezem Gárdonyi néniről*. Személyes emlékek az egri Gárdonyi-kúriáról. — 24. sz. Brisits Frigyes: *Mihályfi Akos*. Az egyházi szónok méltatása. — 1930. évf. 1. sz. Marcell Mihály: *Az Isten embere*. Prohászka önvallomásainak méltatása. — 9. sz. Berényi László: *Kisfaludy és Katona*. Közli és megvilágítja Katona Józsefnek 1820 december 17-én Kisfaludy Károlyhoz írt levelét. — 10. sz. A. Zs.: *Sík Sándor mesedramája*. Ismertetés. — 14. sz. Alszeghy Zsolt: *A magyar lélek a magyar irodalom tükrében*. Idegennyelvű tájékoztatásnak szánt vázlat. A magyar középkor szellemének rajza után a renaissance korának lelki összeütközését Pelbárton és Janus Pannoniuson, a Mohács utáni nemzedék lelkét Balassi Bálint költészetén, a felszabadító háborúk korát Zrínyin és Gyöngyösön, a XVIII. század után jelentkező lélekforrongást Katonán, a romantikus lelket Vörösmartyn, a XIX. század magyar lelkét Petőfin, Aranyon, Jókain és Madáchon, a XX. század hajnalának belső válságát pedig Adyn mutatja be. (A tanulmány a német katolikusok legelterjedtebb folyóiratában, a Gralban jelenik meg.) — Oláh Kató: *Katona és Kecskemét*. Katona József kecskeméti emlékeit mutatja be szóban és képben. — 16. sz. Berényi László: *Kis-*

faludy Károly. a drámaíró. Drámai termésének áttekintése, egyzersmind két Kisfaludy-festménynek (Tengeri vész, Falu égése) közlése.

Győri Szemle. — 1930. évf. 4—6. sz. Horváth Konstantin: *Szegedy Róza levelei Kisfaludy Sándorhoz a győri csata idejéből.* (I.) Tizenkét német-nyelvű levél szövege a zirci apátsági levéltárban őrzött eredetiek alapján. „Rózát emberibben hozzánk közelebb hozni, de egyúttal női lelkét ... igazabban megéreztetni semmi sem tudja úgy, mint éppen e levelek.“ — Tolnai Vilmos: *Még egyszer Kis János Bánk bán-adomája.* Kis János az Elmés Nyájaságok-beli Bánk bán-történetet Péczeli József Mindenös Gyűjteményének II. negyedéből (1789. 219—221. l.) vette. — Szabady Béla: *Adatok Pázmándi Horrát Endre életéhez.* P. Horvát E. kispapsága idejére vonatkozó adatközlés a győri papnövédek egykorú naplója alapján. — Timár Kálmán: *Az első „Olvasó Kabinét“ Győrött.* Müller Ferenc könyvárusá az érdem, hogy elsőnek létesített Győrben kölcsönkönyvtárat. — Gálos Rezső: *Illusztrációk a Himfy szerelméhez.* Kisfaludy Sándor regéjéhez és Himfy szerelméhez a képeket annak idején a regensburgi származású Kininger Vince rajzolta s a pozsonyi születésű Blaschke Sámuel metszette. Mindketten Bécsben tartózkodó művészek voltak. — Szabady Béla: *Iskoladrámák a győri papnövélőintézetben 1790—1830-ig.* Adatközlés. — Valló István: *Gr. Széchenyi István levele a Győri Olvasó Társasághoz.* A levél kelte: Pest, 1841. dec. 7. — Gálos Rezső: *Pinnyéd dicsérete.* A sziléziai származású Adolph Ker. János (1657—1708) egykori győri jezsuita tanár latin verse a Győr határában levő Pinnyéd nevű halászfaluról. — U. a.: *Győr és a magyar irodalom.* (II.) A Győrrel valamiféle kapcsolatban említhető magyar írók jegyzéke.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1930. évf. 1. sz. Voinovich Géza: *A Daliás Idők tervei s első kidolgozása.* A Toldi-trilógia középső részének gondos előkészülettel írt hetedfél énekével Arany már 1851-ben készzen volt. Ekkor azonban egy időre abbahagyta a folytatást. A félbeszakítás egyik oka az a lelki szükség is lehetett, melynél fogva a művész nagy tervei közt egy-egy kisebb munkához fordul, mert az könnyebben halad s a befejezés örömeiben részesíteti. — Gálos Rezső: *Mikes Kelemen műveltségi forrásai.* (I.) Az ifjú Mikes egész képzettsége egy józan székely embernek a XVII. század eszméivel, a jezsuiták világnézetével, morális fölfogásával áthatott lelki világára vall. Ily alappal és felkészültséggel jut a fejedlem udvarába, ahol új réteg került rá: az udvari emberé. A lelki kép további alakulására nézve (Zolnaival szemben) a szerző véleménye az, hogy a francia élet Mikesre csak nagy, de nem döntő hatással volt. Megismerte általában a könyvet; műveltsége azonban csak némi keveset kapott; megtudta, hogy van ilyen műveltség. Ez a keret éppen elég volt ahhoz az önműveléshez, amelyre később viszonyai kényszerítették. — Timár Kálmán: *Szántó (Arator) István irodalmi tervei.* (I.) A híres jezsuita szerzetest, Szántó Istvánt már bécsi tanársága idején, 1574-ben foglalkoztatják irodalmi tervek. Fontosabb katolikus egyházi vonatkozású műveket szeretett volna magyarra fordítani; azt azonban nem tudjuk, hogy melyeket. 1587-ben Gyulafehérvárra megy. Itteni tervei közül figyelmet érdemel, hogy tervbe veszi az Imitatio Christi és Granadai Lajos valamelyik művének lefordítását. A fordításokon kívül eredeti műveket is óhajtott írni Szántó. Homiliákat készült kiadni a vasárnapi evangéliumokról, még pedig magyar

nyelven. Műveit azért tervezgeti, mert magyar nyelven — úgy mond — nincsenek katolikus könyvek. Már pedig a protestánsok főereje — szerinte — ebben rejtett. Possevius Antal egykori pápai követ írásából megállapítható, hogy Szántónak már voltak sajtó alá készen egyes munkái, mikor Gyulaféhervárt a főntebbi irodalmi tervek foglalkoztatták. — Hegedűs Zoltán: *Kazinczy-ünnepély Sátoraljaújhelyen 1859-ben és a Kazinczy-alap története 1870-ig*. Adatok a Kazinczy-kultusz történetéhez Evva András egykori sátoraljaújhelyi törvényszéki bírónak a M. T. Akadémia könyvtárában található iratai s az idetartozó irodalom nyomán. — Adattár: Morvay Győző: *Eötvös József br. levelei fiához Eötvös Loránd báróhoz*; — Trencsényi Károly: *Riedl Frigyes Arany-tanulmányának eszmecsirái*; — Gálos Rezső: *Kortörténeti érdekességű levelek az ötvenes évekből* (Lacza József jogász, később győri ügyvéd levelei bátyjához, Józsefhez 1859 febr. 26-ról és dec. 18-ról); — Rexa Dezső: *Két ismeretlen Kazinczy-levele* (1808 aug. 24-én, Cserey Farkasnak és 1819 nov. 12-én Vay Józsefnek); — Timár Kálmán: *Szántó (Arator) István nekrológja* (az olmtúzi jezsuita kollégium 1566—1727. évekre vonatkozó házi történelméből); — Waldapfel József: *Adatok Bessenyei életéhez és munkásságához* (Birtokügyi adatok, továbbá A kedvetlen okos c. vígjátékra és a Podrokoz krónikája sorsára vonatkozó tájékoztatás); — Lukesics Pál: *Adalék Balassi Bálint élettörténetéhez* (Mágócsy Gáspár levele 1586 dec. 4-ről); — Pataki Henrik: A „Csordapásztorok“ karácsonyi ének szerzője. A „Csordapásztorok“ címen ismert karácsonyi ének szövege és dallama nem Szentmihályi Mihálytól származik, amint azt Perényi József újabban — Szent-Gály Gyulára hivatkozva — írja. A szöveg ugyanis már az 1672-ből való Szelepcsényi-féle énekeskönyvben megtalálható, a dallam eredete is régebbi, mint Szentmihályi Egyházi énekeskönyve (1791); — Kozocsa Sándor: *Színháztörténeti adalék* (Abaúj megye rendezének folyamodványa 1793-ból a nemzeti játékszín felállítása ügyében); — u. a.: *Párizs-Pápai Ferenc levele* (1736 márc. 17); — u. a.: *Hatvani István orvos levele* (1758 jún. 25); — Vasáry Dalma: *Barclay Argenisének első magyar — verses — fordítása* (Hriagyel Márton kéziratos fordításrészlete 1754-ből a Nemzeti Múzeum kézirattárában); — Gulyás József: *Bessenyei Anna és Bessenyei Boldizsár versei*. (Adatok 1815-ből és 1821-ből a sárospataki kéziratgyűjtemény nyomán.); — Perényi József: *Szász Károlynak Szemere Miklós-hoz intézett levelei* 1860—1877-ből (I.). — 1930. évf. 2. sz. Gálos Rezső: *Mikes Kelemen műveltségi forrásai* (II., bef. közl.). Mikesnek igazában mélyebben járó francia műveltsége nem volt. Olvasmányaiból a maga fölfogásának prizmáján szűrte le leveleiben a neki érdekeset és csak francia mintákból tanulhatta a levélformát. Az, ami leveleiben van, nem a francia kultúra telje; világos bizonyítéka annak, hogy ezt nem hozta magával. De bizonyítéka annak is, hogy bujdosásában látott és később olvasott egyet-mást; s itt két ismeretsséggel kell számolnunk: Bonnac-néval és Saussure-rel. Ehhez csak Rákóczi egy-egy francia titkárnak barátsága járulhatott. A szerző szerint Mikes a Törökországi Levelek írását nem kezdhette egykorúan sem levélformában, sem irodalmilag csak némiképen is számbavehető napló alakjában. Föltehető azonban, hogy röviddel partraszállásuk után, valószínűleg Drinápolyban naplójegyzetbe kezdett. A naplójegyzetek később, lassacskán, emlékezetből, az Erdélyben élő memoárok párájáról s az akkor kedvelt naplók mintájára irodalmi naplóvá alakulnak. Rákóczi halála után különösen sokat dolgozott. Főképen

a fordítást tekintette írói hivatásának. Gondolata egy volt Bessenyeiékkel: fordításával ő is a műveltséget óhajtotta terjeszteni; csakhogy Bessenyeiéknek műveltség a fölvilágosodás volt, s azon keresztül a nemzet haladása, Mikesnek műveltség (a XVII. század szellemében) a katolikus vallásosság volt. — Pukánszky Kádár Jolán: *A magyar népszínmű bécsi gyökerei*. A magyar népszínmű nem az irodalom, hanem a színpad terméke. Legbuzgóbb művelője és kialakítója Szigligeti, az első nagystílusú magyar színpadi szerző. Mintája, a bécsi népszínmű sem az irodalom, hanem a színpad közvetítésével jutott el hozzánk. Az egész műfaj kialakulása, fejlődése, virágzása és hanyatlása szorosán összefügg a bécsi népszínpadok történetével. A magyar köztudatban ez az egész erősen szétágazó, sokrétű osztrák műfajkomplexum két névre, Rajmundéra és Nestrojéra, zsugorodik össze. Nálunk a bécsi népszínmű mindegyik formájával megpróbálkoznak, amíg kialakul az a végleges forma, amelyet a közönség népszínműnek elfogad. — Timár Kálmán: *Szántó (Arator) István irodalmi terrei* (II., bef. közl.). A véletlen szeszélyéből erdélyi működése idején is P. Possevius Antal (1533—1611) a gyámolítója és ösztönzője az irodalmi tervekkel foglalkozó Szántónak. Szántó negyven évnél hosszabb írói munkásságából mindössze néhány irat maradt ránk. Csupa latinnyelvű munka — mégis van irodalmi jelentőségük. Altaluk a jeles jezsuita mint memoár-író és mint polemikus író, hitvitázó kér helyet irodalmunk történetében. Évek fáradságos munkáját áldozta bibliafordításának; azonban sem teljesen befejezni, sem pedig elkészült részeit kiadni nem volt módjában. — Adatközlések: Szász Károly: *Toldy Ferenc levelei Szász Károlyhoz*. Tizenhárom levél az 1859—1875 közti időből. — Perényi József: *Szász Károlynak Szemere Miklóshoz intézett levelei*. (II., bef. közl.) Verses és prózai levelek az 1862—1877 közti időből. — Horváth Konstantin: *Verseghy Ferenc egy ismeretlen verses regénye*. A zirci apátság kéziratára Verseghynek egy eddig ismeretlen, hexameteres formában írt, Égfi Ferenc c. 1249 sorra terjedő verses regény töredékét és tervrajzát őrzi. [A cikk a töredék 1219 sorát közli.] — Gálos Rezső: *Kisfaludy Sándor levelei Heckenasthoz*. Két levél 1837-ből. — Lukács Pál: *XVII. századi magyar irodalomtörténeti vonatkozású újabb levelek a szélyi levéltárból*. Tizenkét levél: Várdai Ferencről, Brodarichról, Balbi Jeromostól, Bornemisza Páltól, Meliusz Juhász Pétertől, Draskiutztól, a tinini püspöktől, Zokoly Miklóstól. — U. a.: *Felsővadászi Rákóczi Zsigmond epitaphiuma 1603-ból*. — Timár Kálmán: *Madách levele Haynald Lajoshoz* (1846 nov. 18). — U. a.: *Gyulai Pál levele Haynald érsekhez*. Ajánlólevél (1870 X. 10) egy Harasányi Ferenc nevű bölcsészethallgató érdekében. — Gulyás József: *Historiás ének a Pálffy-család hőseiről* (1734). Elbeszélő vers a „pármái veszedelem“-ről. Adatközlés a sárospataki könyvtár kéziratából.

Katholikus Szemle. — 1929. évf. 8. sz. Magyar Bálint: *Mindszenty Gedeon* (1829—1877). Mindszenty Gedeon a mai magyar katolikus vallásos költőknek őse és királya. — 1930. évf. 1. sz. Sik Sándor: *Mindszenty, a költő*. Ahol Mindszenty igazán mélyet és nagyot él át, és amiből újat, eredetit és nagyot alkot, az legbelsőbb lényege szerint katolikus élmény: a világegyház élménye. Széles tartalmú kollektivitása mellett ez a költészet megragadón egyéni tud maradni. Ezekben a költeményekben egészen egyéni formát teremt magának, a rapszódikus, víziós ódának egy nemét, amelynek rokonait Vörösmartynál és Komjáthy Jenőnél kereshetnők, és amelynek irodalmi hatását

Kemenes Ferentől egészen napjainkig, akár Mécs Lászlóig nyomozhatnók. Az „Igére vár a nép”-en kívül talán a Szentek unokáihoz, a Diadalének, a Krisztus feltámadása napján, a Visió és a Büchner arcképe előtt tartoznak ide. Ebben a néhány költeményben a monumentális líra hangja szól és a modern katolikus költészet születik meg.

Lantos Magazin. — 1930. évf. 6. sz. Galantai Fekete Béla: *Lauka Gusztí, a tekintetes úr.* Csevegésszerű megemlékezés Lauka Gusztávról. — Deák Imre: *A bécsi levéltár titkaiból.* Titkosrendőri jelentések Szendrey Júliáról és Petőfiről. — Kár.: *Költők különcségei.* Apróságok Fekete Lajosról, Fenyő Lászlóról, Illyés Gyuláról, Terescsényi Györgyről, Szegedi Istvánról, Karinthy Frigyesről, József Attiláról. — Kürthy György: *Dickens cikkei Kossuth Lajosról és más kuriózumok.* Óva inti Dickens (1851) úgy az angol népet, mint Kossuthot az ábrándok csalóka délibábjától. A jeles angol regényíró két, idevonatkozó cikke a tőle szerkesztett lap 1851. évfolyamában jelent meg.

Levéltári Közlemények. — 1929. évf. 1—2. sz. Iványi Béla: *A Szent Domonkos-rend római központi levéltára.* A magyar történelem, főleg pedig az egyház-, egyházi jog- és művelődéstörténelem szempontjából rendkívül értékes és gazdag a IV. számú gyűjtemény, mely a dominikánusrend generalátusa központi regisztrátúra könyveit foglalja magában és amely kötetekben 1474-től kezdve a magyar dominikánus provincia külső és belső életének majdnem minden mozzanatát rögzítve találjuk.

Magyar Könyvszemle. — 1929. évf. 3—4. sz. Lukács Pál: *A Vatikáni Magyar Krónika kódexéről és szövegéről.* Római kutatásai közben a szerző szerencsés véletlen folytán megtalálta a Lucius dalmát történetírótól a vatikáni könyvtárban elhelyezett s már elveszettnek hitt *Chronicum Ungaricum*-ot. Jelenlegi jelzete: Cod. Vat. Latina No. 6970. A vatikáni krónika szövegét összehasonlítva a magyar krónikát fenntartó egyéb kódexek szövegével, megállapítható, hogy csonkaságát nem tekintve ez őrzi legteljesebben a Károly Róbert alatt írt, illetve összeállított krónika szövegét, melyet a Bécsi Képes Krónika kiegészít, a sambucusi és acephalusi stb. megtold. Ez is felületes másolat, mint a többiek. A krónika szövege a magyar történet szempontjából semmi újat nem hoz felszínre. — Gárdonyi Albert: *Régi pesti könyvkereskedők* (VII., bef. közl.). Heckenast Gusztáv (1833—1873), Geibel Károly (1841—1849) és Emich Gusztáv könyvkiadói tevékenységének ismertetése. — Baros Gyula: *Petőfi a szépirodalomban.* (Újabb adatok a Petőfikultusz bibliográfiájához.) A Magyar Könyvszemle 1923. évfolyamában közölt hasonló tárgyú egybeállítás folytatása. — Lukács Pál: *Kossuth Országgyűlési Tudósításainak történetéhez.* Kossuth Lajos 1833 okt. 17-én gróf Zichy Ferenchez intézett levelének közlése. — Iványi Béla: *Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon* (II.). Adatok az 1492. és 1549. évek közti időből. — Drescher Pál: *Ismeretlen magyar nyomtatványok.* (A magyar bibliográfia kérdéséhez.) A régi magyar könyvek címjegyzéke (1711-ig) emberileg teljes s megjelenése óta is szüntelenül gondozódik. Az 1711 után megjelent nyomtatványoké azonban igen hiányos. E hiányon a kiegészítés tervszerű előkészítésével annál inkább segíteni kellene, mert az újabb magyar könyv első időszakára (1712—1860) szóló bibliográfia hiányjegyzéke a szerző becslése

szerint tizenöt-tizenhatezer címre tehető. — Pukánszky Kádár Jolán: *A Todoroszku—Horáth-könyvtár ismeretlen régi magyar nyomtatványai.* (II.) Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I—III. kötetéhez. — P.: *A magyar kormány könyvajándéka XI. Pius pápának.* Az 1057 kötetnyi gyűjtemény tárgykörének s átadásának ismertetése.

Magyar Nyelv. — 1930. évf. 3—4. sz. Zs'rai Miklós: *Munkácsi Bernát.* (Meleghangú megemlékezés a kiváló nyelvtudósról születése hetvenedik évfordulóján.) Tisztán nyelvészeti érdekű munkái közül nem hagyható említetlenül három kezdeményező jelentőségű értekezése, t. i. az ugor vocalizmusról, a finnugor-szamojéd szókészleti egyezésekről és az altáji nyelvek számképzéséről szóló. — Moravcsik Gyula: *Az onogurok történetéhez.* Ha az Agathon eddig ismeretlen tudósításához fűzött következtetések helyesek, akkor azt a bolgár-török népet, amely a magyarságot megkeverte és amelytől ez török jövevényszavai egy részét kapta, a dunai bolgárok őseiben az onogurbolgároknak kell látnunk. — Sági István: *Szent Margit szigete.* A Margit-szigetet már a XIII. században Margit halála után alig ötven esztendővel Szent Margit szigetének kezdik nevezni. Ez a név századokon keresztül együtt él a Duna szigete, Nyulak szigete, Szűz Mária vagy Boldogasszony szigete szavakkal. Elterjedése és a több névnek lassú elavulása Szent Margit állandó tiszteletének az eredménye. — Timár Kálmán: *Kelemen Didék (így!) mint nyelvújító.* Kelemen Didék (1683—1744) erdélyi származású minorita barát jeles szónok volt. Életrőirő szerint a nyelvújítás nyomai is megtalálhatók nála. Nyelvét — a szerző szerint — érdemes lenne behatóan tanulmányozni. — 5—6. sz. Eckhardt Sándor: *Micolc.* Attila utolsó nejét, a magyar-hún-történet első elbeszélője, Kézai Simon, az összes nyugati forrásoktól eltérően nem Ildico-nak, hanem Micolt-nak nevezi. Valószínű, hogy Ildico nevének a hangzása ébresztette fel Kézai emlékezetében bibliai olvasmányainak egyik mozzanatát: Dávid király első feleségének Micol-nak nevét s erre gondolva Attila utolsó nejének származását még előkelőbbé és regényesebbé tette azzal, hogy Ildico nevét Micolt-ra cserélte át, megtoldva azt egy t hanggal, amely talán magyar kicsinyítő képzőnek fogható fel. — Tolnai Vilmos: *Kidőlt szó a pusztában.* E szólásmód bibliai értelme nem a sikertelenséget, hiábavalóságot, hanem éppen a sikeres előkészítést, az úttörést jelenti. Így él vele Kármán József, Eötvös József báró. Idővel azonban e szólásmód éppen ellenkező értelmet kapott; pl. Kölcséynél, Kossuthnál, Aranynál. A címben írt bibliai szólásmód története tehát érdekes adalék a szólások értelmi módosulásához. — Lukács Pál: *A zsélyi magyar szójegyzék 1572-ből.* A gróf Zichy-család zsélyi nemzetségi levéltárából újabban egy érdekes latin-magyar szójegyzék került elő. Kézirata tizenhatodret nagyságú nyolc papír-levélből áll, melynek tizenöt lapja van teleírva. Háromszázhat (307) latin szónak adja magyar nevét. A kis jegyzék fogalomkörök szerint csoportosítja az egyes szavakat. Származására, írójára és korára nézve semmi határozott adatunk nincs. Következtetés alapján sejthető, hogy 1572 táján készült Bártfán.

Magyar Nyelvőr. — 1930. évf. 3—6. sz. [Emlékkönyv Munkácsi Bernát hetvenedik születésnapja alkalmából.] Fokos Dávid: *Munkácsi Bernát.* A jeles nyelvtudós életútjának és munkásságának ismertetése. — Dénes Szilárd: *Herman Ottó stílusa.* Herman Ottó írásait a magyar stílus fejlődésének

szempontjából előkelő hely illeti meg. — Rubinyi Mózes: *Nyelvtudományi terminológiánk történetéhez*. Sylvester János. (Részlet egy nagyobb munkából.) — Turóczy—Trostler József: *Czvittinger Specimenjének német risszhangja*. Elsőnek a korai német felvilágosodás legtekintélyesebb kritikai folyóirata, a Lipcseben megjelenő latinyelvű *Acta Eruditorum* (1711 április, 149—153. l.) vesz tudomást a Specimenről. Az ott olvasható néhány lapnyi latinszövegű ismertetéssel kezdődik a magyar irodalmi szellem európai története. [A cikk a Specimenre vonatkozó további német utalásokat is ismerteti.] — Lenkei Henrik: *Emlékezés Pápai Károlyról*. Adatok az egykori jeles etnográfus életéhez. — Czebe Gyula: *A magyarok 922. évi itáliai kalandozásának elbeszélése egy XIII. századi bizánci krónika töredékében*. Történeti tárgyú adatközlés. — Fokos Dávid: *Munkácsi Bernát irodalmi munkássága*. Könyvészeti egybeállítás.

Magyar Paedagogia. — 1930. évf. 1—2. sz. *Comenius: A lelki tehetségek kiműveléséről*. (I.) A sárospataki főiskola egykori híres tanárának, a morvaországi származású Comenius Ámos Jánosnak 1650 nov. 24-én latinul elmondott székfoglaló értekezése. Magyarra fordította Gulyás József. A fordítás sok nehézséggel járt, mert Comenius gyakran önalkotta szavakat használ, szójátékait pedig olykor szinte lehetetlen nyelvünkön visszaadni. — 3—4. sz. *Fináczy- emlékfűzet*. [Arcképpel.] E füzet tartalma csaknem teljes egészében annak a kéziratoss emlékkönyvnek anyagából telt ki, melyet a Magyar Paedagogiai Társaság 1920-ban, nagynevű elnökének, Fináczy Ernőnek születése hatvanadik évfordulóján — tisztelete jeléül — ajándékozott. Az emlékkönyv cikkei helyszűke miatt most is, az ünnepelt születése hetvenedik évfordulóján, csak többé-kevésbé megrövidítve jelenhettek meg. A becses alkalmi kiadványban b. Wlassics Gyulának, Berzeviczy Albertnek, Lukács Györgynek, Jankovich Bélának, gr. Klebelsberg Kunonak, Werner Adolfnak az ünnepeltre vonatkozó megleghangú megemlékezéseinek kívül a következő cikkek olvashatók: Kornis Gyula: *Fináczy Ernő*. Fináczy a magyar tudományos próza legkiválóbb művészeinek egyike. Essayai példaszerűek; költői szépségű lendületes nyelvvel, választékos, elegáns stílusával, tanulmányainak erős szerkesztésével s biztos logikájával megmutatta, mikép kell világosan érthető és művészi formában jelentős és közérdekű tudományos témát tárgyalni. — Gyomai Gyula: *Fináczy Ernőről*. Ifjúkori visszaemlékezések. — Suppan Vilmos: *Fináczy Ernő mint hivatalnok*. — Kisparti János: *Fináczy Ernő a katedrán*. — Prohászka Lajos: *Fináczy Ernő mint tanár*. — Bozóky Ernő: *Fináczy Ernő az Országos Közoktatási Tanácsban*. — Mosdóssy Imre: *Fináczy Ernő mint a Magyar Paedagogiai Társaság elnöke*. — Huszti József: *Fináczy Ernő mint klasszikai filológus*. — Waldapfel János: *Fináczy Ernő és a pedagógiai tudomány*. — Gyulai Ágost: *Fináczy Ernő mint író*. Fináczy műveinek tartalmi és formai értékeinek fogva legjobb tudományos íróművészeink közé tartozik. — Nagy J. Béla: *Fináczy Ernő irodalmi munkásságának jegyzéke*. Teljes könyvészeti egybeállítás. — 5—6. sz. *Comenius: A lelki tehetségek kiműveléséről*. Az egykori jeles pedagógus latin székfoglaló értekezésének magyar fordítása Gulyás Józseftől. (II. és bef. közl.)

Magyar Szemle. — 1930. évf. 4. sz. Keresztúry Dezső: *Irodalmi életünk feszültségei*. Irodalmi életünk feszültségei négy gyújtópontban gyűlnek

s ezek: az Ady-pör, a kettészakadt irodalom vitája, az elszakított területek irodalmi élete s az ifjúság reformmozgalmai. Ha végiggondoljuk e feszültségek elvi tartalmát, mind világosabbá válik, hogy ez ellentétek közt fölmerülő elvi kérdések három középpont körül csoportosulnak. Ezek: 1. Az irodalom, mint társadalmi funkció; osztályjellegének társadalmi, nemzeti hivatásának kérdései. 2. Az irodalom, mint esztétikai funkció, a stílus, forma, műfaj, hagyomány problémái. 3. Az irodalom etikai, humanizáló s humanitást kifejező jelentőségének kérdései. — 5. sz. Eckhardt Sándor: *Folklore és irodalom*. A multat meg nem történtté tenni nem lehet s aki ezer éven akar keresztülgugrani, az archaizál, romantikát csinál s hátranyulásában esetleg csak ködöt fog markolni. — Drescher Pál: *A magyar könyvtermelés és a fődíros könyv olvasása* a háború utáni években. Részletes statisztikai áttekintés. — Bisztray Gyula: *A haldokló kritika*. Tudósnak, írónak, művésznek és kritikusként egyaránt szól Gyulai Pál tanítása: „A tudomány és irodalom kérdéseiben s még sok másban is egyedüli bíró az idő, de hogy az valaha döntőleg ítélhessen, szükséges, hogy benne, érte, vele vizsgálódjunk, ítéljünk, küzdjünk.” A mai kritikus már csak nagy ritkán vizsgálódik, és magában tusakodva ítél, s ha ezt megteszi, többnyire rosszul jár. A beteg kritika már alig él: haldoklik. — 6. sz. Keresztury Dezső: *Irodalmi életünk és társadalmunk*. Irodalmunk nem tölti be szociális hivatását; a művészi érték mint sajátos, önmagáért való valóság létezik s az írói, költői érték elsősorban számbajövő meghatározója. A „válság” megállapítói nem hiányoznak, de annál inkább az alkotók, kik túl a vitákon egybefogják mostani életünket, tendenciátlanul s mégis minden tendenciánál többet használva. — 7. sz. Pukánszky Béla: *Magyar-német szellemi kapcsolatok*. A magyar-német kulturális érintkezések leghatékonyabb, széles körben elismert közvetítője Bécs volt. Bécs gazdag magyar kulturális hagyományai és beolvadása a német szellemi életbe a legfényesebb lehetőségeket adják meg a Collegium-Hungaricum működése számára. A magyar-német szellemi érintkezések másik, jelentős közvetítő tényezője a protestáns, közelebbről az ág. ev. értelmiség volt. A magyar tudomány viszonya a német egyetemekhez később elvesztette protestáns felekezeti színezetét s a berlini Collegium-Hungaricum sem a protestáns felekezeti tudományosság otthona. Az említett kapcsolatok harmadik s egyben legtermészetesebb közvetítője a multban a magyarországi németiség volt. A magyar-német szellemi kapcsolatok mai állása az állam jóvoltából a jövőben a legszebb reményekre jogosít. — Bisztray Gyula: *Újarcú magyar poéták*. Az Ady halálát követő első időben líránk ugyanazon generális hibákat és tévelygéseket mutatja, mint a mult század ötvenes éveiben. Ady örök és mély szimbólumokat hordozó, ösztönös és raffinált nyelvművészettel ékes versei így lettek egy új sallangos költészet forrásává. A maguk útjára talált lírikusok közül Mécs László hordja az Adytól való elindulás legfeltűnőbb jeleit. — Hajdu István: *Nyelvrontás műfordításainkban*. Ki kell irtani fordításainkból a magyartalanságokat, mert a nyelvi hibák természetesen olyan, hogy észrevétlenül harapóznak el egyénről-egyénre, osztályról-osztályra s nagyon nehéz megszabadulni tőlük. — 8. sz. Szász Zsombor: *Jancsó Benedek* (1854—1930). A nemrég elhunyt kiváló tudós érdemeinek méltatása. „Jancsó Benedek a carlylei háromkirály prófétái kategóriájába tartozik, akiknek jóslása valósággá válik.”

Magyar-Zsidó Szemle. — 1930. évf., 3—6. sz.: Zsoldos Jenő: *A biblia, a midrás és a zsidó Mikes Törökországi Leveleiben.* (I.) A Törökországi Levelekben jelentkező bibliai nyomoknak magyarázatát hármas körülmény adja. Egyrészt Mikes irodalmi élményeire vezethető vissza, hogy tudatosan keresi a lehetőségeket a bibliában való jártasságának megmutatására; másrészt életrajzi adottságainak tudható be, hogy önkéntelenül is kapcsolódnak gondolatai a biblikus kor történetének ráütő mozzanataival, a hasonlóság s a látszólagos azonosság erejével reprodukálva szentírási olvasmányainak emlékeit. Nem utolsó sorban pedig Mikes hangulati diszpozíciója, lelkesége, vallásossága vonja maga után, hogy művében állandóan bibliai reminiscenciákra, a biblia szellemében gyökerező kijelentésekre akadni. Mikes mintegy individualizálja a biblia kollektív hangját, egyéníti a szentírási történetek példáit és a maga alanyiségével ver hidat a jelen és a bibliai mult közé. (A hosszabb tanulmány további része a biblia-vonatkozásokat számos idézettel szemlélteti s a következő címszók szerint tárgyalja: a) Isten a mindenség teremtetője; b) Isten neve; c) Isten akarata; d) Isten felmagasztal és megaláz.) — Geréb József: *Kármán Mór, az ember és a pedagógus.* A néhai jeles pedagógus pályafutásának áttekintése és méltatása.

Muzsika. — 1930. évf., 3. sz. Isoz Kálmán: *Petőfi műveinek zenei bibliográfiája.* A rendkívül gazdag anyaggyűjtésen alapuló egybeállítás tanulsága szerint — a névteleneiktől származó 55 megzenésítést nem számítva — eddig 183 szerzőnek 203 különböző Petőfi-költeményre írt 502 zeneműve ismeretes.

Napkelet. — 1930. évf., 4. sz. *Katona-émlékek.* Szemelvények Katona József műveiből és a Katonára vonatkozó irodalomból. [Mi az oka, hogy Magyarországon a játékszíni költőmesterség lábra nem tud kapni? — Katona J. Ilka-bírálatából. — Előbeszéd Kecskemét történetéhez. — Déryné Katona Józsefről. — Bánk bán-akták: A kiadó hirdetménye 1820-ból; Első értesítés Bánk bán megjelenéséről 1820-ból; Egy dedikált példány 1820-ból; Katona levele Kisfaludy Károlyhoz 1820-ból; Bánk bán megjutalmazása; Vers Katona József-re 1821-ből; Pápay Sámuel Bánk bánról 1821-ben; Titkos jelentés Bánk bánról 1822-ben; Kecskeméti írók névsora 1823-ból; Bánk bánt ajánló sorok 1825-ből; Bánk bán egy táblabíró könyvtárában 1825-ben; Gyászvers Katona halálára 1830-ból; Az első előadás színlapja 1833-ból; A kolozsvári előadás 1834-ben; A budai előadás 1835-ben; Arany J. véleménye Bánk bánról 1836-ban; A debreceni levelező véleménye Bánk bánról 1836-ban; Bárány Boldizsár újabb véleménye 1836-ból; Vörösmarty bírálat a Bánk bán előadásáról 1839-ből; Széchenyi Bánk bánról 1839-ből; Erdélyi János felhívása 1840-ből; Vachott epigrammja 1847-ből.] — R. Hoffmann Mária: *Ady két kiadatlan levele.* [Zemleni Árpádhoz 1907 aug. 1. és 1908 dec. 3.] — 5. sz. Németh László: *Ady összes versei.* Ady, a költő elkerülte a tudományos, sőt az epikai lélek-ábrázolás egyoldalúságait. Ady pszichológiai totalitásra törekedett. Ő az egyetlen magyar költő, aki egyensúlyban tartott túlzásaival lelkét szinte fantasztikussá magyítva hozta szemünk elé. Egy-egy sorában egy nagy gondolkodó régi magvai szöknek friss hajtásba; mégis igazat kell adnunk azoknak, akik tiltakoznak ellene, hogy Ady lírájából filozófiai rendszereket olvassanak ki vagy bármely kész, vagy általa készített világnézet dogma nyelvére fordít-

sák le. Nincs még egy költőnk, aki olyan kétségbeesetten küzdene a kifejezésért, mint ő. Verselése lázadás minden vershagyomány ellen. Rimet keveset használ, de lehetőleg telketet, sokszor rikitókat. Ady nyelvében és ritmusában kétségkívül a XVI. század, e legmagyarabb századunk szele zúg. Képei magyar virágok, szellemi talaját magyar vizek hordták s az emberi és költői sorsot mint magyar sorsot nyögte és átkozta, de végső fokon európai jelenség, aki talán elzárva a koráramok könyvecsatornácskáitól, a koráramok mélyebb sodrában élt.

Népünk És Nyelvünk. — 1930. évf., 3—5. sz. Bibó István: *Földrajzi szempontok a magyar lélek mai megítélésében.* (II.) Amint a Dunántúl és az Alföld, úgy Erdély magyarságát sem lehet a tájviszonyok kiemelése, Erdélynek, mint hegyes vidéknek a többi országrészttől való megkülönböztetése alapján helyesen megítélni. Németh László sémái nem csupán a Dunántúl és az Alföld költőire és íróira nem illeszthetők rá, hanem éppoly kevéssé az erdélyi írókra, Keményre, Ady Endrére, Szabó Dezsőre. Németh László ma is „rendkívült vár Erdélytől. Innen várja azt a nagy „áttörő szellemet“, aki mindazt, ami a Kárpátok koszorújában történt, támadhatatlan formában összefoglalja“. Azonban nem tudja valószínűvé tenni — természeti, társadalmi, történeti és irodalmi analógiával sem —, hogy e lángelmét miért várhatjuk csupán és egyedül Erdélytől. Nem partikuláris, hanem az egész nemzetre együttesen jellemző ősi vonások azok, amelyek a magyarságot a mult ezer viszontagságában megóvták s nem egyszerű csodák várása, hanem a saját belső ereje fogja a magyarságot a ma nehézségein keresztül a jövőbe is átmenteni. — Mészöly Gedcon: *Pálóczi Horváth Ádám énekeskönyve.* (II.) A szerző megállapítása szerint a Magyar Arion nem külön énekgyűjteménye P. Horváth Ádámnak, hanem csak a „hangjegyes“ Ötödfélszáz énekek darabjainak egyik hangjegytelen, részleges példánya. Van az Ötödfélszáz énekek c. kéziratnak a M. T. Akadémia könyvtárában egy a Magyar Arion-nal egybekötött csonka példánya is. Erről eddig nem tudtak irodalomtörténetíróink. [A címbeli tanulmány a tárggyal összefüggő részletkérdésekről is bő tájékozást nyújt.]

Nyugat. — 1929. évf., 14. sz. Schöppflin Aladár: *Móricz Zsigmond ötven éve.* A magyar regényírás e század elejéig Jókai hatása alatt állt, Jókai optimizmusa még Mikszáth, Herczeg és Gárdonyi reális szemléleti módját is befolyásolta. A szenvedélyes igazmondást Móricz hozta meg irodalmunkban. Nem parasztspecialista, ahogy indulása alapján beállítani kezdték, ő a nemzet lelkiismerete. — *Marczali Henrik* folytatja emlékeinek közlését; ez a rész a 75—76. évi külföldi tartózkodásról szól. — 15. sz. Fenyő Miksa: *Kosztolányi Ady-cikke.* Visszautasítása Kosztolányi ítéletének. — 17. sz. Babits Mihály: *Személyi ügy.* Arra a vádra felel, hogy Kosztolányi cikkét nem utasítván vissza, osztozik annak ítéletével. — 18. sz. Nagy Endre: *Expresszionista kép Bródy Sándorról.* Apróságokat közöl Bródy életéből: hogy ujjai hosszú, feketezegélyű körmökben végződtek; a maga zsidó voltával mindig hivalkodva hozakodott elő stb. — 20. sz. Schöppflin Aladár: *Ady és a konzervatív kritika.* Sik Sándor és Vajthó László tanulmányának bírálata. — 22. sz. Németh László: *A kritika feladatai.* A kritika ugyanolyan belső kényszerűség szülötte, mint a költői alkotás. Ami az írónak a kifejezés, az neki a

véleményalkotás. Ennek betegségei: a hamis érdeklődés és a megismeréstől való húzódás. — 24. sz. Németh László: *Babits tanulmányai*. Hangsúlyozza Babits tanulmányainak megértetésénél a Babits költészetével való organikus összefüggés jelentőségét. Kvalitásai: előkelő ismeretsége; filozófiai rugékonysága; szemszögének újsága; felkészültsége; formai művészete. — 1930. évf., 1. sz. Simándy Pál: *A szlovenszkói irodalom tíz éve*. Vázlatos áttekintés, névfelsorolás. — Nagy Endre: *Arckép Eötvös Károlyról*. Novellisztikus visszaemlékezés. — 2. sz. A Nyugat ankétja erről a kérdésről: *Színház és üzlet*. Hozzászól: Schöpfln, Kárpáti Aurél, Kosztolányi Dezső, Hevsi Sándor, Lengyel Menyhért, Sinay Gyula és Vámbéry Rusztem. — 3. sz. Babits Mihály: *A Nyugat és az akadémizmus*. Arra a vádra felel, amely Ignótus részéről érte. Megnyugtatójának lényege az ígélet, hogy a Nyugatban sohasem érvényesülhetnek az irodalmi hivatalosságnak szempontjai. — Haraszty Sándor: *A rajdasági irodalom tíz éve*. Másfél oldalas vázlat. — 6. sz. Móricz Zsigmond: *A költő és apja*. Emlékezés Tóth Árpádra. — Gyulai Márta: *Kafka Margitról*. Nem objektív szemlélődő, hanem harcoss ember volt. A nemek tudatosításának és a politikai rajongásoknak idejében élt, a háború előtti és alatti kort közvetítette. Plasztikus sokoldalúsága csak női alakjainak van. — 7. sz. Szentimrei Jenő: *A tízéves erdélyi irodalom*. Az erdélyi irodalom voltaképp nem tíz esztendő; a környezet, néplelek és történelmi sors kényszerűsége fejlesztette ki az erdélyi irodalmat, a magyar irodalom erdélyi megnyilatkozását. Benne az erdélyi lélek rendszerint a maga élethez való jussát igyekszik megvédeni. Erdélyben a magyar irodalom önvédelem, rászabaduló külső erők vagy a fejüket belülről felütő megkísértések ellen. Ezért a termékek többsége tendenciás. Az újabbekeletű irodalmi megmozdulás 1910 tájára esik; akkor indította meg Kós Károly *Kalotaszeg* című lapját, Bárd Oszkár a *Haladás* című szépirodalmi lapot, majd kevéssel utóbb Egyed Zoltán és Kállay Miklós az Erdélyi Figyelőt. Ezek már külön erdélyi irodalmi központ kialakítását sürgették. Mindezek az Ady körül felviharzó harc tüzeiben születtek. Az Erdélyi Irodalmi Társaság fóruma mellett próbál az Erdélyi Szemlében megszólalni a Keletben tömörült radikálisabb írócsoport, míg Szentimrei Új Erdélyében a transzilván szellem nyilatkozik meg. A román impérium új megszerveződését tesz szükségessé: ezt és ennek egyéniségeit ismerteti a tanulmány a Helikon mai korszakáig. — 8. sz. Móricz Zsigmond: *Katona József*. A Bánk bán feloldítás a négyszáz éves rabság fenekéről. — Hevesi Sándor: *Bánk bán-problémák*. Mint Shakespeare III. Richárdjában, Schiller Don Carlosában, itt is a zsenialitás állandóan keveredik a kezdetlegességgel. A Nemzeti Színház mégis kitartott Egressy első színpadi elgondolása mellett; nem tudta meggondolásra készíteni sem Vörösmarty, sem Arany kritikája. Pedig azt sem szabad felejtetni, hogy Katona nem láthatta darabját színpadon és így a végső dramaturgiai simításokat nem végezhette el rajta. Ezt a rendezőnek kell megtennie, anélkül, hogy a szövegen változtatna. — 12. sz. Marjalaki Kiss Lajos: *Új úton a magyar őshaza felé*. Anonymusból azt olvassa ki, hogy Magyarország földje a honfoglalás idején sűrűn lakott, népes föld volt. A lakosság magyarul beszélő, ugorfajta paraszti népség volt. Ezt a népet a honfoglalók meghódították, de ez a nép nem lehetett más, mint magyar, amely a hódító türk törzset beolvasztotta. Anonymus e tanítását a szerző szerint a régészet is igazolja, a víznevek és földrajzi és személynevek. A rovásírás annak bizony-

sága szerinte, hogy a székelek a kereszténység előtti időben kerültek Erdélybe, míg a románok csak a bolgárok kereszténység utáni korszakában. Az ősi magyar versre vonatkozóan megállapítja, hogy a betűrim még pogánykori kölcsönhatás a magyar-finn és germán népek között s a germán és finn-magyar szomszédságnak IX. század előtt való meglétét bizonyítja. — Nagy Endre: *Gárdonyi Géza tragédiája*. Emlékezés. — 15. sz. Laziczius Gyula: *Új úton az őshaza felé*. Aggodalmait fejti ki M. Kiss Lajos feltevésével szemben.

Pannonhalmi Szemle. — 1930. évf., 2. sz. Magasi Artur: *Szent Imre alakja a magyar költészetben*. A középkor imádságos lelke gyönyörű himnuszokban énekelte ki hódolatát, amellyel a földtipró herceget magasztalta. A későbbi korból is számos költői mű glorifikálja a szentéletű királyfi alakját. Újabb ihletalkalmul szolgált a születés kilencszázados jubileuma. A Mind-szenty Gedeon nyomán haladó költők verseit Vargha Damján gyűjtötte egybe. (V. ö. Sz. Imre-émlékkönyv. Bp, 1907, 168 l.)

Pásztortűz. — 1930. évf., 7. sz. Kristóf György: *Hogyan lett gr. Mikó Imre munkatársa az Arany János folyóiratának?* Arany János második szépirodalmi folyóirata első számának 1863 január 4-én programmotadó s magyarázó, vezető cikkét a nagy költő 1826 nov. 9-én kelt levélbeli kérésére Erdély Széchenyije, gr. Mikó Imre írta. A címben írt cikk Arany levelét s az írókat munkatársakul felszólító, nyomtatásban megjelent, de kevésbé ismert köriratot is közli. A körirat érdekes adata, hogy a Koszorú munkatársai — egyezzer előfizetőt véve alapul — prózáért „a lapnak egy ívétől 40 ft” tiszteletdíjra számíthattak. „Díj nélkül a „Koszorú” csak a szerző világos lemondása esetében, vagy oly kezdőktől ad művet, kiket csupán művek kiadása által is elégnék tart buzdítani... a fentebbi díj minden 100 előfizető után aránylag emeltetik.” — Várady Aurél: *Sebesi Samu haldíja*. Ötvenéves írói tevékenységének termését három nemes és értékes vonás ékíti. Első az a demokratikusnak nevezhető irány, melynél fogva előszeretettel fordult a kis emberek bajai, a föld népe sorsa felé. Második becses vonása tiszta magyar s élvezetes stílusa. Harmadik értékes vonása írói témájának a szigorúan erkölcsös felfogás. — 8. sz. Debreczeni László: *Emlékezés Kalotaszeg nagyasszonyára*. Gyarmathy Zsigmondné Hóry Etelka túl volt már a harmincon, amikor mint író elindult. Hét regény és kétszáznál több novella, rajz, elbeszélés, karcolat, kritika, polémia stb. került ki tolla alól (kiadatlan is van még). Érdeme volt, hogy a hetvenes évek irodalmi levegőjébe a maga népies prózájával friss áramlatot vitt, amikor pedig író név kevés volt még és aki volt is, alig bátorkodott Beniczky né tekintélyével megbirkózni. — 9. sz. Janovics Jenő: *Katona József*. A kolozsvári Magyar Színház Katona-ünnepjén elmondott megemlékezés. — Kováts József: *Apróságok a Bánk bánról*. A „Bánk bán” örök emberi vonatkozása mellett nemzeti tragédia is. Egynehány lírai művet leszámítva, nem volt még a magyar irodalomnak olyan alkotása, mely ennyire szorosan kapcsolódott volna bele a magyar nemzeti élet mindenkori aktualitásaiba. — Kristóf György: *Bethlen Gábor alakja mai szépprózároink műveiben*. A Bethlen Gábor és a magyar irodalom c. nagyobb tanulmány egyik fejezete. — 12. sz. Áprily Lajos: *Magányos aktor Kecskeméten*. Hosszabb költemény Katona Józsefről.

Protestáns Szemle. — 1930. évf., 4. sz. Mitrovics Gyula: *A Csaba-trilógia folytatása*. Szabó László, amerikai magyar pap tollából „Hun király” címen megjelent a „Buda halála” folytatása, Arany tervezett trilógiájának második része. A tanulmányszerű, hosszabb ismertetés szerint Szabónak sikerült költői feladatát megoldania kompozícióban, jellemrajzolásban, a cselekmény drámai előadásában, az archaikus nyelv költői szépségeiben. Szabó nagy nyelvművésznak bizonyult, amit semmiféle elvi ellenvetésekkel nem lehet kicsinyelni. Kristóf György: *Károlyi vagy Károli?* Nem kétséges, hogy a bibliafordító nevének egyedül helyes írásmódja ma ez: Károlyi Gáspár. — 5. sz. Németh László: *A tekintélyes ifjú*. A fiatal Kazinczy Ferenc a korabeli új nemzedék diszkrét, de szívós seregkürtöse. Ereje épp az, hogy lenézi azt, ami megvan s tübcseüli azt, ami nincs. Ő stílforradalmár. Nem élt magyar író, aki a fogalmazást annyira azonosította volna az alkotással, mint Kazinczy. Kortársai közt kétféle íróat ismer: remetét és organizátort. Az előbbieket ropant szeretettel vonja szárnyai alá s ahol lehet, magasztalja őket. Amikor fogságba hurcolták, az irodalmi élet tetszhalálba merült. A magyar irodalom néhány évre megint magánvállalkozások összefüggéstelen kaosza lesz. — 6. sz. Ravasz László: *Zsinka Ferenc*. Karriert sohasem akart csinálni, csak ügyeket akart szolgálni; amily erős volt saját meggyőződése megvallásában, éppen olyan tiszteletet tanúsított mások meggyőződése iránt. — Baros Gyula: *Katona József emléke költészetünkben*. A Katonáról szóló költői művek becses adaléku szolgálnak a szerző, a mű és a közönség hármasságából származó irodalmi viszony ismeretéhez; nem is szólvá arról, hogy tartalmilag mily érdekes tükröképei egy politikailag determinált század irodalomszemléletének. — Kerecsényi Dezső: *Szenczi Molnár Albert lapszéli jegyzetei*. A M. T. Akadémia könyvtárában van egy humanista írók műveit tartalmazó kötet, melyet Sz. Molnár A. heidelbergi tartózkodása alatt olvasgatott. Ebben a könyvben a jeles szoltárfordítónak számos, eddig ismeretlen bejegyzése található. Az olvasás alatt fölmerült gondolatokat, elítélő és helyeslő megjegyzéseket, latin és magyar verseket tartalmazó lapszéli jegyzetek a legtisztább önvalomások, s igen őszintén hatnak, mert csak pillanatnyi és nem fékezhető olvasmányimpulzusok. — Németh László: *Egy régi magyar folyóirat*. A kassai Magyar Múzeum ismertetése.

Sverige Genom Främmande Ögon. [Schweden in Fremden Augen.] Stockholm. 1930. Leffler Béla: *Schwedisch-Ungarische Rhapsodie*. Rövid párhuzamos megemlékezés Bellmann Károly Mihály svéd bordalköltőről és Csonkai Vitéz Mihályról. A cikk e két költő szobrának fényképét is közli.

Századok. — 1929. évf. 9—10. sz. Markó Árpád: *Két mozgalmas év a magyar nemestestőrség életéből*. 1794-ben a testőrség ideiglenes parancsnokságát br. Splényi Mihály altábornagy vette át. Mikor ez a házirendet igen szigorúan kezelte, a testőrök panaszt emeltek ellene. Az ellentét a parancsnok s a testőrök között mindig jobban kiélesedett és 1795 végén kisebbfajta zendülésben tört ki. Ennek következményeképpen az elégedetlen testőrök közül nyolcat, köztük Kisfaludy Sándort, büntetésből eltávolítottak a gárdából. (A cikk közli a Kisfaludyra vonatkozó igen érdekes katonai minősítést is.) — Hegyaljai Kiss Géza: *Wesselényi Miklós levelei Kazinczy Gáborhoz*. Adatköz-

lés (1848 okt. tájáról) a Borsod-Miskolci Múzeum levéltárában levő eredeti kézirat alapján.

Széphalom. — 1930 évf. 3—4. sz. Zolnai Béla: *Az irodalmi gondolat.* (II.) Ha a magyar irodalomtudomány csakugyan szintézisre törekszik, nem hagyhatja ki szemléletéből a magyarcélú, magyarországi közönségnek szóló, a külföldi németiségtől idegen és a magyar törekvésekkel sokszorosan összefonódott hazai német irodalmat. Fokozottabb mértékben áll ez a hazai latinnyelvű kultúrára, amit maga Beöthy is beolvasztott irodalmunk kis tükrébe. Furcsa is volna, ha Anonymus, Janus Pannonius stb., a legtöbbet olvasott magyarországi munkák szerzői kizárásra vagy csak megtúrt szerepre ítéltetnénk. [„Pedig ez történt éppen a legnagyobb összefoglalás szerzője részéről“ írja Zolnai s utal Pintérnek 1921-ben kiadott kétkötetes kézikönyvére, de megfélekedezik ugyancsak Pintér legújabb nagyszabású magyar irodalomtörténetének I. kötetéről, amely már 1929. év novembere óta közkézen forog s amelyről a Napkelet bírálója már 1930 febr. 1-én azt mondja, hogy „a magyar nyelvű termékek mellett gondja van a latinnyelvűekre is, sőt függetlenül a középkori hazai német irodalom ismertetését sem mellőzi. Ilymódon e századok szerinti nagyszabású összefoglalás, az említett korra nézve szinte az egész magyarországi irodalom történetének tekinthető.“] — Berczeli Anzelm Károly: *Hárfa és Holmi.* Ha Juhász Gyula verseit olvassuk, szembeszökően tárul elénk e költő ősi, pogány földmúdata és katolikus miszticizmusa. — Birkás Géza: *Ethelka.* Jean Mistler d'Auriol az Eötvös-kollégium egykori francia lektora, aki a kommunistákat követő években tartózkodott nálunk, Ethelka címen magyar vonatkozású regényt írt, amely szándékosan torzított képet nyújt társadalmi viszonyainkról (különösen haragszik a budapesti egyetem tanáira, kik közül az egyiket Monsieur Szamár-nak kereszteli el.) — Gy. Juhász László: *Madách és Lamennais.* Alapvető gondolatot nem vett Madách Lamennaistól, de a tragédia egyes részleteinek kidolgozásánál a francia író hatása kétségteljesen szerepet játszott. — Eckhardtné Huszár Irén: *Mécs László.* (II.) Gyermekszeretete sajátosan közvetlen hangú, új romantikus zamatú versekben szólal meg. Szeretete elsősorban az élet hajótörötteinek szól: a koldusoknak, az öreg nyugdíjasoknak, a föld félrelököttjeinek s a mindenféle proletároknak. A nyomort éppoly rikító színben látja, mint a szocialisták, sőt ábrázolására nem egyszer átveszi a szocialista frazeológiát. Nem teszi azonban magáévá a szocialista ideológiát. Jellemző rá, hogy vallásossága segítségével a diszharmóniákat egyetlen mindent átfogó harmóniába tudja feloldani s ez az Isten akarátában való megnyugvás. Nagy költő Mécs László, mert az életet és önmagát szerencsés szintézisben tudja kifejezni, de nagy költő azért is, mert az ige áldása neki is megadatott. — 5—6. sz. Szerb Antal: *Bánk bán és egy olasz irodalmi vita.* „Körülbelül ugyanabban az időben, amikor Katona József Bánk bán sorsával viaskodott, a tragikus magyar nádor alakja meghihetett egy olasz író is és az általa létrehozott mű nyomán egy kis irodalmi harc indult meg Rómában és Trevisóban, mely azután rövid időn belül igen békés befejezést nyert.“ Erről szól az értekezés. — Zolnai Béla: *Erdély monológja.* A világháború előtti magyar szellemi élet egésztelén centralizmusáról. Budapest egyetemi és tudományos élete még a nagyértékű kolozsvári törekvéseket is meg nem érdemelten háttérbe szorította. „Ki fogja megírni az igazságot, a személyi politika és hatalmi intrika

tekervényes útjait, amiken a puritán-egyenes utakon haladó erdélyieket — tanszékeknél, irodalmi vállalatoknál, tudós társaságokban, állásokban — megelőzték? Hogyan maradt vidéken egy veszedelmes konkurrens és miképen ült helyére a szürke Megalkuvó.“ Mindez egyszerre megváltozott Trianon óta. A magyar vidék beleszól az ország szellemi irányításába, sokan Erdélyből várják az irodalom megújódását, országos szavú folyóiratok jelennek meg vidéken, fontos tudományos polémiákat folytatnak Budapesten kívül is, vidéki professzorok elhárítják maguktól a budapesti meghívást, külföldiek jönnek tanulni a vidéki egyetemekre. — Szegedi Lőrinc: *Magyar költők megcsúfolása franciául*. Fóti József Lajos budapesti író és könyvkereskedő lefordította franciára Ady Endre néhány versét. „A franciául tudó magyar ember — mondja a Széphalom bírálója — ceodálkozik ennyi tudatlanságon, az önkritika ilyen abszolút hiányán, az ízlés és beleérzés ilyen szörnyű nulláján. Hát merné egy elsőosztályos gimnázista magyarra fordítani Horatiust, vagy egy ötödikes Plátót? Fóti elemi a francia mondattanban és prozódiaiban, gimnázista a francia helyesírás tudományában... Egy kabarédalt nem szabad előadni vagy lefordítani a szerző engedelmé nélkül, de Adyba minden műfordító betörölheti tollát. És aztán szegyenli magát a franciául is tudó magyar: hát ilyen fércműfordítás kerül idegen ember elé, ilyen ponyvafordítmány képviseli irodalmunkat Párizsban, Genfben, Bruxellesben? A Széphalom ünnepélyesen fölhívja Fóti József Lajost, aki, úgy tudjuk, a budapesti egyetem filozófia doktora, az ízlés, a francia nyelvtan és a kultúrfőlény nevében, hagyja abba azonnal fordítói tevékenységét.“

Társadalomtudomány. — 1930. évf. 1—3. sz. Ritoók Emma: *A Nyugat útja*. Ignotus önérzetes kijelentése, hogy a Nyugat szerkesztősége az, ahova, míg ő él, más nem való, a mult Nyugatra vonatkozik. Ez az önérzetes hit Ignotus konzervatívizmusa. Mert logikus-e, hogy éppen ő követelje, hogy a mult ne engedjen se a jelennek, se a jövőnek? A régi Nyugat szerepét betöltötte és irodalomtörténeti jelentőségét is meg fogja kapni az előző nemzedék korának történetében. Ma az a forradalmiság, ha azt kívánjuk, hogy a Nyugat ne legyen többé a mult Nyugatja; olyan legyen, mely az egész magyar társadalom érdeklődését fel tudja kelteni s tehetségeit megszerettetni, legyenek bár radikálisok vagy konzervatívok. Ha ezt az új szerkesztők elérik, akkor a Nyugatnak új, a magyarságra erősebben ható korszaka fog elkezdődni. — Noszlopi László: *Prohászka Ottokár a „társadalmi kérdés“-ről*. Ma már mindennemű egyéni vagy társas, papi vagy világi katolikus akció természetesnek és multhatatlannak ítéli, hogy tevékenységi körében teret biztosítson valamiféle szociális munkának és ez Magyarországon jó részt Prohászka hatása.

Testnevelés. — 1929. évf. Mező Ferenc: *Curiosa Hungarica*. Néhány érdekes adalékot közöl Deák Ferencsel kapcsolatban. A haza bölcse örült, mikor a kiegyezés után sportmozgalom indult meg Magyarországon. Az országgyűlésen melegen pártolta a budapesti tornászok egyletének évi segélyezését. Több lövészegylet dísztagjává választotta. Az 1868. évi bécsi lövészversenyen azzal tisztelték meg, hogy az egyik céltáblát az ő nevére keresztelték. A lövészversenyen Besze János legyőzte Ausztria és Németország leg-

kitünőbb mesterlövőit. A verseny után a lövészek a magyar bajnokot valóukra emelték s őt és Deák Ferencet éltetve hordozták körül az ünnep színhelyén.

Új Idők. — 1930. évf. 15. sz. Hegedűs Sándorné Jókay Jolán: *Jókaiék a Szábhegyen*. Visszaemlékezés a néhai jeles regényíró életére. (Adomaszerű esetek.) — 16. sz. Kosztolányi Dezső: *Katona József*. (1830—1930.) Alkalmi megemlékezés a nagy drámaíróról. (Több képpel.) — 18. sz. Pekár Gyula: *A kecskeméti főiskolás*. Elbeszélés Katona Józsefről. — 23. sz. Voinovich Géza: *Herczeg Ferenc tanulmányai*. Arcképek c. kötetének bírálata. „Gazdag könyv ez, a szellemesség mellett tele sok igazsággal. — 24. sz. Herczeg Ferenc: *A küszöbön*. Novella Kisfaludy Károlyról. — Lyka Károly: *A mi Bródy Sándorunk*. Megemlékezés a néhány évvel ezelőtt elhunyt regényíróról sírmeleke ünnepélyes fölvatása alkalmából. — 27—30. sz. Herczeg Ferenc: *Szendrey Júlia*. Háromfelvonásos színmű Petőfi S. özvegyéről. — 29. sz. Krudy Gyula: *Bajza Lenke avagy az üveglábú ember*. Novella Beniczkyne Bajza Lenke híres író nő második házasságáról.

Ungarische Jahrbücher. — 1929. évf. 4. sz. Jakob v. Sawicki: *Zur Textkritik und Entstehungsgeschichte der Gesetze König Stefans des Heiligen*. Ertekezés Szent István törvényeinek keletkezéséről szövegkritikai szelvényekkel. — Paul Drescher: *Die ungarische Übersetzungsliteratur 1920—1928*. A magyarra fordított külföldi irodalom különböző szempontok szerinti rendszeres áttekintése [statisztikai táblázatokkal]. — 1930. évf. 1—2. sz. Miklós v. Asztalos: *Wissenschaftliches Leben in der Wittenberger ungarischen Gesellschaft im 16. Jahrhundert*. Érdekes adatok a wittenbergi egyetem tizenhatodik századbeli magyar diákjainak tudományos életéhez. [Egyben Szinnyi Magyar Írók-ja egy-két adatának helyeshítése báró Forgács Ferenc, Borégető Miklós és Sárközi Bálint XVI. századi magyar írókra nézve.]

II. Hírlapok.

Budapesti Hírlap. — 1930. évf. III. 12. sz. Csekey István: *A magyar irodalom Esztorozságnban*. Az észti nyelven megjelent magyar szépirodalmi művek felsorolása. — 90. sz. Voinovich Géza: *Bánk bán költője*. Katona József kitűnő tragédiájának néhány alakjában örök magyar vonások élnek, melyek a magyar természetnek éppoly örökervényű kifejezői, mint általában az emberi léleknek. Ilyen alak Petur, aki nemzete fájdalomát, tüzét, keserűségét fejezi ki. A másik örök alak Tiborc, a nép megtestesítője. — Petri Mór: *Diákom: Ady Endre*. Adomaszerű esetek Ady Endre diákkorából a költő iskolatársainak följegyzései alapján. [Mutatvány a szerző nemsokára sajtó alá kerülő művéből.] — Kenedy Géza: *Hogyan született meg a Beszterce ostroma?* Adomaszerű följegyzések Mikszáth Kálmán életéből. A Beszterce ostroma c. regényét Mikszáth állítólag egy gr. Pongrácz Károly nyug. tábornoktól hallott érdekes eset nyomán írta meg. — 107. sz. Surányi Miklós: *Százévek szomorúsága*. Elmélkedés közművelődési viszonyainkról, abból az alkalomból, hogy az olasz-magyar labdarúgó mérkőzésen negyvenezzer néző jelent meg, a magyar könyvhét könyvvásárán azonban negyedannyi vásárló sem akadt. — VI. 1. Losonczy Zoltán: *Felhő Klári költője*. Megemlékezés a

kilencvenes évek jeles színműírójáról, a Dunaföldváron lakó Rátkay Lászlóról. — 108. sz. Csajthay Ferenc: *A B. H. ötven éve*. Visszapillantás a Budapesti Hírlap multjára (arcképekkel s érdekes életrajzi adatokkal). — S. M.: *Ötven éves a Budapesti Hírlap*. A mult század nyolcvanas éveinek elején szükség volt olyan újságra, amely szembeszáll a nemzeti szellemi dekadenciával és azzal a balkáni ambícióval, hogy mindenben a Nyugatot majmoljuk. Ez a szükségérzet hozta létre a Budapesti Hírlapot. — Saád Henrik: *Két, Szent Istvánról szóló ének*. Adatok az a „Hol vagy magyarok tündöklő csillaga“ és az „Oh, dicsőséges szent jobb kéz“ kezdetű ének történetéhez. — 144. sz. *Jancsó Benedek* (1854—1930). Hosszabb napihírszerű tudósítás az 1930 június 27-én elhunyt jeles publicistáról. (V. ö. a többi napilapokat is.) — *Krudy Gyula látogatásai*. Hosszabb, visszaemlékezésszerű cikksorozat, vonatkozással a mult század társadalmi és irodalmi viszonyaira. — 147. sz. Simándi Béla: „*Zoltánka*“. Novella Petőfi Zoltánról. — Csekey István: *A magyar tudomány és a külföld*. Szükség volna egy olyan szervezetre, amely a külföldet is tájékoztassa a magyar tudomány teljesítményeiről. Ilyirányú szervezetlenségünk az oka, hogy pl. a Nobel-díjnyertesek almanachjában három magyar is szerepel (Lénárd Fülöp, Zsigmondy Richárd és Bárány Róbert), anélkül, hogy Magyarország a díszes névsorban előfordulna. [A cikk még egyéb megszívlelendő gondolatokat is figyelmébe ajánl az erre illetékes tényezőknél.]

Kőbányai Hét. — 1930. évf. 16. sz. (dn): *Sajó Sándor költészetéről*. Sajó lantján a hazafias érzés mellett állandóan megszólal a vallásos érzés húrja is. Kedvelt ihletmotívuma még az erdő kultusza. Nemcsak gondolatai és érzései költőiek, hanem képei és kifejezései is. Mint nyelv művész szeret stílusátzatokba mélyedni. Verselési technikája igen gondos.

Magyarság. — 1930. évf. 33. sz. Milotay István: *Attila és a fekete ing*. Szélgjegyzetek a Kisfaludy-Társaság 1930. évi tagválasztásához. — 73. sz. Nagy Dániel: *Hogyan született meg a „száz szál gyertya“?* Az ismert dal keletkezésének adomaszzerű története Fráter Loránt elbeszélése nyomán. — 85. sz. Dóczy Jenő: *Katona József*. Földi életsorsa társtalanul, elismerés nélkül nagyon szomorú lehetett, de semmiesetre sem tragikus. Mert egy élet, mely szétfeszíti a koporsó fedelét s száz éven át százazrekben élteti a lángot, nem lehetett tragédia. — Bartucz Lajos: *Van-e nemzeti tudomány?* A szó szoros értelmében nemzeti tudományról nem beszélhetünk, vannak azonban feladatok, melyeket a tudomány nemzeti feladatainak nevezhetünk. A magyar tudomány legfőbb s legnemesebb feladata a magyar ember, a magyar társadalom, a magyar történet, a magyar föld, a magyar kultusz, a magyararhoni természet mindenirányú felkutatása, megismerése s eredményeinek az egyetemes emberi tudományba való bevittele. — 90. sz. Bartucz Lajos: *Mit láttam Katona József felbontott sírjában?* Érdekes, hogy Katona J. tetemeinek 1930 március 28-án megtartott exhumálásakor a költő koponyájában még bent volt a galambtojásnagyságra összezsugorodott agyvelő. A hosszabb cikk további része szerint igaz Déryné följegyzése, mely szerint Katonának „gesztenyeszín volt a haja, de az mindig úgy állt, mint a szeg“. Az antropológiai vizsgálatból még az is megállapítható, hogy a forgalomba került arcképek a költő arcát a valóságnak meg nem felelően idealizálják. „Katona Józsefnek nem voltak nagy szemei s rövid, homorúhátú orra, alacsony, előreálló orralatti

fogmedrei, kiálló metszőfogai, megtört álla, nem emelték a férfiszépségek sorába.“ — (bj): *Horrát költő Ady Endréről*. Kriezsa Miroszláv, a háború utáni horvát költészet legnagyobb reprezentánsa a Hrvatska Revijá-ban szép tanulmányt írt Adyról. Sikerült párhuzamot von a magyar költő és a horvát Matos Antal Gusztáv (1873—1914) között. Matos sztarajevicsianizmusa és Ady kossuthi ideológiája sokban rokonok. Kriezsa szerint a gyakorlati politikában Ady nem több vidéki verekedő és kiabáló kurtanemesnél, tele ázsiai megalomániával, de megrázó nihilista jóslataival történetfilozófiai magaslatokra emelkedik. A fejtegetést a szerző tizennégy Ady-versfordítása illusztrálja. A fordítás sok szabadsággal készült, de a magyar költő hangulatait bámulatos utánérzéssel adja vissza. — 95. sz. Milotay István: *A kecskeméti kriptánál*. A mai közviszonyokra célzó vezető cikk Katona József kecskeméti sír- emlékének leleplezése alkalmából. — Szász Károly: *Magyar úr és magyar paraszt*. A Bánk bán nagyszerűen megformált alakjai közt talán a legsikerültebbek: Petur és Tiborc. A magyar fajiságnak ez a két jellegzetes reprezentánsa élénken igazolja, hogy úr és paraszt közt voltaképpen nincs az a nagy különbség, amit a fogalmak között általában fennforogni látnak. Katona Józsefnek ne csak százesztendősi sírját borítsuk az ünneplés hervadó viágáival, hanem emlékezzet a géniusza legyen a mindennapi munka egyik erőforrása mindnyájunk számára, akik akár urak, akár parasztok, de igazi magyarok vagyunk. — 96. sz. Dóczy Jenő: *Leírál Móricz Zsigmondnak*. Kérem a közízlés védelme érdekében: vonatkozással a Nyugat c. folyóirat egyik-másik közleményére (l. még u. o. 1930. V. 3. és V. 20.). — U. o. V. 18, Pataki József: Katona- és Bánk bán-relikviák. A budapesti Nemzeti Múzeum Katonareklyéinek ismertetése. — 134. sz. *Hírek*. A marosvécsi Helikon júniusi összeíróvetelén Kemény János báró bejelentette, hogy százezer leít ad egy olyan irodalomtörténet jutalmazására, mely minden tekintetben megfelel a kisebbségi magyarság követelményeinek. — Virág Benedek tabáni sírjának megkoszorúzása alkalmával az egybegyűlte megbeszélték, hogy a költő halála helyét jelző Apród-utcai emléktáblát a nagy halott emlékéhez méltóan rendbehozzák. — Elek Béla: *Pusztulás fenyegeti Gyóni Géza sírját*. A Hadviseltek Országos Pártjában s a frontharcosok szervezetében országos mozgalom megindítását tervezik az orosz fogságban 1917 június 25-én meghalt Gyóni Géza hamvainak hazahozatala érdekében. — 145. sz. Dóczy Jenő: *Arany János szerelmi élete*. Igaza lehet Boda Istvánnak abban, hogy Arany a negyvenes évek végén balladáiban azért nyúl szerelmi témákhoz, mert a szerelemnek válságokat előidéző problémáival ekkor már leszámolt, túl volt rajta. — 163. sz. Miklós Jenő: *Arany János hagyatékának leltára*. (Adatközlés.) Jászai Horváth Elemér költőnek atyja a nyolcvanas évek elején irodavezetője volt Steinbach István budapesti közjegyzőnek. Ő vette föl Arany János halála után (1882 nov. 29-én) a Leltár jegyzőkönyvét, amelynek fogalmazványa a fiára maradt relikviák közül most előkerült. Arany János hagyatéka — a Leltár szerint — száztizenkétezerhatszázkilencven forint és 31 krajcár értékű volt. A jegyzőkönyv tételszerűen felsorolja a készpénzt, értékpapírt, a bútorok, a könyvtár s az ingatlanok értékét. — Ujvárossy Fedor: *Jókai legboldogabb napja*. 1899 június 14-én elevenítette föl Makó Lajos szintársulata a budai színpadon Jókai egy fiatalkori ötfelvonasos szomorújátékát, a Dalmát-, amelyet a költő a Varchoniták c. nagyobb elbeszéléséből dolgozott át a színpadra.

A budai ifjúság ez alkalomból lelkesen tüntetett a költő mellett, aki az ünneplest megköszönő beszédében többek közt azt is mondta, hogy e nap volt élete legboldogabb napja. — Katona Jenő: *Látogatás Concha Győzőnél*. A magyar politikai tudomány nesztorával folytatott beszélgetés leírása. (A cikkből kitűnik, hogy Concha és Szeffü Gyula felfogása a liberalizmusról lényegesen eltér egymástól.) — 175. sz. Katona Jenő: *Egy óra Kozma Andornál*. A jeles költő nyilatkozata régibb és újabb emlékeiről. — Moravetz Lucia: *Emlékezés Szemere Attilára*. (I.) Hosszabb cikk Szemere Bertalan egykori miniszterelnök fiának emberi jellemvonásairól. — 181. sz. Katona Jenő: *Egy óra Ravasz Lászlónál*. Ravasz véleménye szerint „A magyar fa sorsá”-nak interpretációja mítoszképzés, egy ideálteremtési kísérlet, ahol Széchenyi van rávéve Adyra. — Moravetz Lucia: *Emlékezés Szemere Attilára*. (II.) A 175. számban közölt cikk folytatása. — Dóczy Jenő: *Herczeg Ferenc mint arcképfestő*. Herczeg körülbelül úgy látja alakjait, mint a köztudat, csak élelőbb szemmel nézi és a magyar közönségnek a klasszikusokon nevelődők ízléséhez közelálló, a szertelenséget kerülő művészi formában ábrázolja őket. Különösen sikerültek Tisza István és Károlyi Mihály arcképei. — 183. sz. K. B.: *Szemere-szoba a Borsod-Miskolci Múzeumban*. Szemere Bertalan erekléit a miskolci múzeumban külön szobában gyűjtötték egybe. — 186. sz. Krudy Gyula: *Beniczkyé Bajza Lenke, a legszebb kék harisnya*. (I.) Az egykor népszerű regényírórnő Beniczky Ferenczel való házasságkötésének novellisztikus leírása (folyt. a köv. számban). — Dóczy Jenő: *Móricz Zsigmond*. (Az író és az ember.) Hogy Móricz lázadó pesszimizmusa az utóbbi években megennyhült, ennek Móricz lélekalkatában is megvan a magyarázata. Móricz t. i. vérmérsékleténél és jellemalkatánál fogva egyformán hajlik a depresszióra és az eufóriára, a lehangoltságra és a fölhangoltságra.

Miskolci Reggeli Hírlap. — 1929. évf. 140. sz. Szigethy Ferenc: *Lévay József legszebb leveléről*. Lévay József 1912 márc. 27-i levele, melyben Sajószentpéter községnek megköszöni a díszpolgári oklevelet. — Hegyaljai Kiss Géza: *Tompa Mihály barátsága Gyulai Pállal*. Tompa levelei Gyulaihoz: 1866 II. 14.; 1866 III. 2.; 1866 V. 20.; Lévay József levelei Gyulaihoz: 1882 XII. 14.; 1884 II. 25. — 191. sz. Budai József: *Emlékezés Benedek Elekre*. Adatközlés. — 268. sz. Szigethy Ferenc: *Csengey Gusztáwnénál*. Adatok a Fogoly lengyel c. népköltemény szerzőjéről: egy, a költő özvegyénél tett látogatás leírása kapcsán. — 280. sz.: Szigethy Ferenc: *Jókainé utolsó miskolci szereplése*. Jókainé 1883 dec. 19-én lépett fel utoljára a miskolci színpadon. — 1930. évf. 60. sz. Kovács József: *Palágyi Lajos*. Palágyi nem tartozk egyik költői iskolához sem, önálló utakon jár. Befelé néző lélek, önmagába mélyedő, filozofáló egyéniség. Hangulatvilága állandó hullámozást mutat a fájdalom, a harag, a csüggedés között.

Nemzeti Újság. — 1930. évf., 62. sz. Mauks Ernő: *Vahot Imre látogatása Széchenyinnél*. A Vasárnapi Újság 1859 jan. 30-i száma egy K. I. jegyű becsülelvén durván támadta meg Vahot Imrét, mert az egy emlékezetből rajzolt képet közölt Széchenyiről az akkori Napkelet-ben. Vahot se marad adósa a támadónak s a tőle szerkesztett Napkelet febr. 6-i számában keményen visszavágott. — Kállay Miklós: *Vers és próza*. (Prózai megállapítások a vers útjáról.) Tagadhatatlan, hogy a próza jó ideje tapasztalható túlsúlya után most

ismét kezd szóhoz jutni a vers. Hogy mi lesz az új versforma? Nem lehet más, mint a beszéd zeneisége, az ütem, a rím, a hangzatok, az összecsendülések parallelizmusa. Nagy azonban a valószínűség, hogy ez az ütem és rím egészen más lesz, aminő eddig volt.

Pesti Hirlap. — 1930. évf., 68. sz. Hegedüs Loránt: *Mint fa kérge alatt a fakadó rügy*. Eszrevételek Voinovich Géza Arany János életrajzáról. — 90. sz. Szatmári Mór: *Régi magyar iskoladramák*. A nagyközönségnek szánt népszerű ismertetés a címben írt tárgyról. — Hegyaljai Kiss Géza: *Tompai Mihály költői fellépése*. Makay Dániel egykori ungvári lelkész (mh. 1890) följegyzése szerint ő, t. i. Makay volt az, aki Tompát az első elhatározó lépéseknél benső együttérzéssel támogatta. (A cikk szerint Makay följegyzésére Harsányi István már 1913-ban felhívta az irodalmi körök figyelmét.) — 147. sz. *Megalkult a Gyóni-Társaság*. Hír arról, hogy Nagykőrösön irodalmi társaság alakult, melynek az a célja, hogy Gyóni Géza emlékét ápolja s hamvait a szibériai temetőből hazaszállítsa. A Társaság ügyvezető elnöke Balogh István lett. — 155. sz. *Arany János versei a vízvárosi temető egyik pusztuló sírkövéén*. A Knócz József és Knócz László emlékére írt d'sztichonok közlése. (A közlő szerint e versek nem lelhetők meg az Arany-kiadásokban. Ez tévedés, mert ki vannak adva Arany J. összes kisebb költeményeinek Voinovich Gézától sajtó alá rendezett gyűjteményében, a 186. lapon.)

Pesti Napló. — 1930. évf., 90. sz. Berzeviczy Albert: *A nyolcvanéves Pesti Napló*. A P. N. a múlt század hatvanas éveiben szinte egyedüli kifejezője volt a valódi nemzeti közvéleménynek. — Ambrus Zoltán: *Az író felelőssége*. Az írónak az a szabadsága, hogy alakjainak onnan szerezhet nevet, ahonnan akar, nem lehet korlátlan és széles körben ismert élő alakok nevére nem terjedhet ki. Mert az ismertté lett és tisztelt név, már igenis „tulajdon“. — Kárpáti Aurél: *Katona József kettős tragédiája*. Katona 1. remekművet alkotott s nem méltányolta senki; 2. reménytelenül szerette Dérynét. E kettős csalódás hatása alatt ment haza „temetkezni“ a kecskeméti homokba. — Rab Gusztáv: *Az Aranyembernél*. (Képekkel.) Adatok Domonkos János egykori komáromi gazdag gabonakereskedőről, akinek sorsa szolgáltatta Jókai Aranyember c. regényének indítékát.

FIGYELŐ.

Horvát lapszemle.

Hrvatska Revija. 1929, 10. sz. Šufflay Milan: *Srpski pjesnici u magjarskom prijevodu* (Szerb költők magyar fordításban) 614—15 l. Bajza József *Szerb költők magyarul* c. tanulmányának (Budapesti Szemle 214. k., 340—372 l.) ismertetése. Šufflay szerint horvát és montenegrói tárgyú dolgozatai után ez Bajzának első szerb tárgyú munkája. Megállapítható belőle, hogy teljesen jártas a szerb irodalomban és hogy tisztára tudományos eredményekre törekszik. Különösen sikerült a szerb műköltészet fordítóinak tárgyalása és a *Hegyek koszorújának* méltatása. Jó volna, ha a szerző hasonló tanulmányt írna a horvát költők magyar fordításairól.

1930, 1. sz. Krleža Miroslav: *Madžarski lirik Andrija Ady* (Ady Endre magyar lírikus) 17—32. l. Krleža a horvát irodalom háború utáni generációjának legnagyobb képviselője, aki mint a pécsi hadapródiskola és a pesti Ludoviceum növendéke teljesen elsajátította a magyar nyelvet. Novelláiban, drámáiban gyakoriak a magyar vonatkozások, ha nem is mindig rokonszenves beállításban. Ady költészetét a rokonlélek megértésével melegen méltatja. Ady szerelmi lírája a francia impresszionizmus kissé késői meghonosítása a magyar költészetben. Középeurópa és a Balkán kis nemzeteinél szinte egy időben lép fel ez az irányzat. Az akadémikus jellegű magyar költészetben Ady fellépése nagy vihart keltett, megbotránkozást okozott. Sokan úgy érezték, hogy maga a Sátán jelent meg Ady képében. Szerelmi költészeténél értékeőbb hazafias lírája. Felismeri a Duna völgyének nagy tragédiáját, hogy itt mindig csak nemzetroncsok marakszanak egymással és évezredek történetében nincs más változás, mint az, hogy az elnyomók és elnyomottak kicserélődnek. Érti a magyar-germán-szláv-oláh szentistváni amalgám abszurditását, de megoldást nem talál, hanem az elkövetkezendők páni rémületében jósolja meg az új Mohácsot. A gyakorlati politikában nem több a vidéki kiabáló és verekedő kurtanemesnél, telítve fanatikus gyűlölettel a Habsburg-ház és eszközei az idegen származású grófok, zsidó irodalmárok, sváb gyarmatosok ellen, kik éppen úgy elnyomják és kifosztják a szegény magyar rajaht, mint azok az anatóliai spahik, akiket hajdan a török uralom szabadított rája. Az utolsó kuruc szerepében tetszeleg magának, utánozva a kuruc költészet — erről egy jegyzetben hosszas felvilágosítást kapunk — nyers népiességét. A világháborúról való felfogása asztrális távolságban állott az akkori hivatalos véleményről. Látva a küzdelem céltalanságát, szerepének hatástalanságát a háború befejezése után rezignáltan pusztult el.

Krleža fejtegetéseit Ady-versek fordításával élénkíti. Részben vagy egészben 14 verset fordít le. Ezek abban a sorrendben, amelyben a tanulmány-

ban találhatók, a következők: *A halál rokona, Srni, srni, srni, Egyedül a tengerrel, Aszt a tükör, Menekülj, menekülj innen, Magyar jakobinus dala, A magyar messiások. A Duna vallomása, Nekünk Mohács kell, Nótázó vén bakák, Kurucok így beszélnek. Krónikás ének 1918-ból, Két kuruc beszélget I., Két kuruc beszélget* (Merre Balázs testvér...). A fordításokat szabad interpretációknak nevezi és valóban sok szabadságot enged meg magának, de átköltései igen szépek és jellegzően adják vissza Adv stílusát. A horvátul értők számára példaként álljon itt a *Két kuruc beszélget I.*:

Velika je tmina,	Živimo ko blago
zabludismo kume!	u blatu i vodi.
Zapalismo zemlju,	Zašto nas sudbina
a ne znamo iz šume!	bez svrhe vodi?

Pusti, kume, k vragu
sve je to sve ravno!
Bog nas je već davno
zapustio slavno!

1930. 4. sz. A szám nagy része Šrepel Milivoj (1862—1905) horvát irodalomtörténetíró emlékének van szentelve halála negyedszázados évfordulója alkalmából. Šrepel egyebek közt tanulmányt írt a horvát Zrinyiaszokról (Rad. CXLVIII. köt. 1902). E munka alapján írta meg Szegedy Rezső *Zrinyi Miklós és a Szigeti veszedelem a horvát költészetben* című dolgozatát (Irod. tört. közlemények, 1915), amint ezt maga Szegedy megmondja. B. J.

Magyar irodalomtörténet a rádióban.

A rádió ma már az egész világhoz beszél. Néhány hónapon keresztül figyelemmel kísértük magyar irodalomtörténeti vonatkozású előadásait.

Budapesti rádió:

Január 5. Sebestyén Ede: Nagy emberek árnyékában. (Jellemző epizódok Jókai, Gyulai Pál és Munkácsy Mihály életéből.) — Január 10. Suhay Antal: Magyar népmesék. — Január 18. Papp Viktor: Jelentés a Greguss-jutalomról. Felolvassa: Kéky Lajos. — Január 23. Kéky Lajos: Az Alföld lelke költészetünkben. — Január 26. Nagy Endre: Eötvös Károly. — Január 31. Gyula deák: Virág Benedek. — Február 1. Sikabonyi Antal: Hírlapirodalmunk és Rákosi Jenő. — Február 7. Kállay Miklós: Emlékezés Virág Benedekre. Molnár Endre: „Január”. Történet Virág Benedekről. — Február 15. Kéky Lajos: Magyar költői versenyek. Tanulmány. — Február 21. Fősa Lajosné: Pósa bácsi meséiből. — Február 23. Madách: Az ember tragédiájából Kepler-jelenet. Mohácsi Jenő új német fordítását felolvassa Pécsi Blanka, a bécsi Reinhardt-színház tagja. (Zenedélután Hubay Jenő budai palotájában.) — Február 28. Berzeviczy Albert: Száz év előtt. (A Kisfaludy-Társaság századik évfordulójára. — Március 7. Négyesy László dr.: Kisfaludy Károly. — Március 12. Huttkay Lipót: A löcsei fehéresszony a történelem megvilágításában. — Március 14. Menter Ferenc: Kossuth Lajos farkaskalandja. Jónás Károly: Beöthy Zsolt látogatása Kossuth Lajosnál. — Március 15. Szász Károly: Emlékezés Piroskára. Márkus Miksa: Százötven éves magyar újságírás. — Március 19. Vukov Lukács: Magyar elemek a

szerb népköltészetben. Felolvassa: Koncz Sándor dr. — Március 26. Pekár Gyula: Petőfi életének és halálának misztériuma. — Március 27. Sebestyén Ede: Történetek Mikszáth Kálmánról. — Március 31. Szabolcska Mihály költeményei. — Április 2. Kornis Gyula: A gyermek és a könyv Amerikában. — Április 4. Császár Elemér: Képek a magyar irodalom multjából. Nüchtern Hans dr.: Az ember tragédiája a bécsi rádióban. — Április 6. Berzeviczy Albert: Széchenyi esete. — Április 11. Császár Elemér: Széchenyi István emlékezete. — Április 13. Molnár Endre: Katona József halálának századik évfordulója. K. Halász Gyula: Katona József emléke Kecskeméten. Tolnai Vilmos dr.: Katona József emléke. — Április 15. Hevesi Sándor: Katona József. — Április 19. Gombos Albin: Régi magyar legendák. — Április 20. Berczik Árpád: Himfy dalai. Kéky Lajos: Szabolcska Mihályról. — Április 23. Deák Imre: Jósika Miklós báró.

Külföldi rádió:

Január 9. Frankfurt és Stuttgart. Molnár Ferenc: Egy, kettő, három c. egyfelvonásosa. — Január 10. Pozsony. Vigh L.: Bethlen Gábor és a csehszlovák nép. — Január 15. Belgrád. Molnár Ferenc: Feltékenység c. jelenete. — Január 26. Kalundborg. (Kjöbenhavn.) Mikszáth Kálmán ismeretése és műveiből felolvasás. (Schumacher Károly fordítása és ismertetése.) — Kassa. Somvarszky János: Bethlen Gábornak a csehekhez és tótokhoz való viszonya. — Február 2. Berlin. Magdeburg. Stettin. Csokor Tivadar (?) író felolvasása. Kassa. Magyar nyelvű történelmi előadása: Párhuzamos jelenések a cseh és magyar történelemben. Leipz'g. Nietzsche mint muzsikus. A műsorban három Petőfi-dal. München. Kádár Imre bohózata. Prága. (Hvezdoslav.) Országh Pál tót költő mellszobrának ünnepélyes leleplezése. — Február 4. Königswusterhausen. Klein Fritz előadása a mai Magyarországról. — Február 4. Krakow. Báthory István király koporsójának kinyitása a Wawelben. Felolvasás. — Február 15. Berlin. Polgár Alfréd: Színházi kerestmetszet. — Február 17. Kassa. Nemzetiségi viszonyok az egykori Magyarországon. — Február 19. Róma. Molnár Ferenc: Szemcsók c. vígjelenete. — Február 23. Kassa. Magyar nyelvű előadás. Csák Máté a történelemben és mondákban. — Február 26. Pozsony. Megemlékezés Országh Pál költőről. Műveiből a szerző olvas föl. — Március 1. Frankfurt. Karinthy Frigyes: A saját anyja c. jelenete. — Március 7. Kassa. Az elnök magyar nyelvű üdvözlése. — Március 8. Königswusterhausen. Szemelvények a magyar irodalomból. — Március 11. Königswusterhausen. Pályi tanár előadása a nagy politika hódító módszereiről. — Március 15. Stockholm. Fodor László: A templom egere c. vígjátéka. — Március 16. Kassa. Magyar nyelvű párhuzam a cseh és magyar történelem között. Huszitzizmus Csehországban és protestántizmus Magyarországon. — Március 21. Bern. Székely István: A felhőkarcoló c. tréfája. Pozsony. Bartók Bélától megzenésített Ady-versek. — Április 6. Bécs. Madách Imre: Az ember tragédiája c. költeménye. Mohácsi Jenő fordításában a studióból. — Április 18. Pozsony. Magyar óra. Benyovszky K.: Érdekességek Bach korából. — Április 20. Kassa. Magyar nyelvű előadás. A János-k-monda keletkezése és költői feldolgozása. — Április 24. Basel. Bern. Régi magyar népdalok. — Április 25. Pozsony. Magyar óra. Paál Ferenc: Berliini jegyzeteimből. Szabó Sándor: A telefoncellában.

M. Gg.

Elhúnytak.

ACS GYULA (GÉZA) hírlapíró, megh. Budapesten 1930 februárjában 32 éves korában. Több fővárosi napilapba dolgozott, legutóbb a M. Távirati Iroda munkatársa volt. Egyideig külföldön, az északi országokban élt. Regényfordításai: *Őszi csillagok*. Irta Knut Hamsun. Bp., 1923. — *A jégmezők fia*. Irta Ejnar Mikkelsen. U. o., 1923.

BARANYAY JENŐ hírlapíró, a Dunántúl felelős szerkesztője, megh. Pécsen 1930 május 1-én 40 éves korában.

BAUMGARTNER ALAJOS ny. főgimn. tanár, szül. Budapesten 1865-ben, megh. u. o. 1930 február 16-án. — Regénye: *Riccardo Acuto* Bp., 1905.

BORBÉLY GYÖRGY ny. gimn. tanár, szül. Aranyosrákoson (Torda-Aranyos vm.) 1860-ban, megh. Zalaegerszegen 1930 februárjában. Szerkesztette a Magyar Paizs c. napilapot és a Csányi-émlékkönyvet (Zalaegerszeg, 1906.).

BÖSZÖRMÉNYI-VARGA SANDOR hírlapíró, megh. Budapesten 1930 április 13-án 67 éves korában. A kilencvenes és kilencszázas években több fővárosi politikai, társadalmi és szépirodalmi lap fel. szerkesztője volt.

BRANKOVICS GYÖRGY (szendrői) hírlapíró, szül. Balassagyarmaton (Nógrád vm.) 1843 nov. 23., megh. Újpesten a szeretetházban 1930 jún. 1868 óta írt költeményeket, novellákat, esztétikai és politikai cikkeket különböző fővárosi és vidéki lapokba. Számos lapot is szerkesztett, köztük a Budapest c. napilapot (1879—1883) és a Képes Családi Lapokat (1888-tól). Szépirodalmi munkái: *Vérpohár*. Szomorújáték. Győr, 1869. — *Shakespeare jellemképei*. Bp., 1873—78 (2 köt.). — *Oriola*. Regényford. Meisner után. U. o., 1879. — *Közhonvéde*. Regény. U. o., 1880. — *Tündérmesék*. U. o., 1880. — *Képes mesék*. U. o., 1880. (Elemér bácsi álnéven.) — *Hópelyhek*. Elbeszélések. U. o., 1883. — *A pénz*. Regény. U. o., 1890.

DESSEWFFY ISTVAN dr. belügymin. tanácsos, megh. Budapesten 1930 jún. 16-án 53 éves korában. Az Új Lap vezércikkírója volt.

DIÓSY BÉLA hírlapíró, szül. Nagyváradon 1863 jan. 30., megh. Budapesten 1930 ápr. A N. Pester Journal, legutóbb a P. Hírlap zenekritikusa volt. Német elbeszéléskötete és vígjátéka is van.

FARKASFALVI IMRE ny. statisztikai hiv. főtiszt és könyvtárnok, szül. Rimaszombatban (Gömör m.) 1844 okt. 23, megh. Vácon 1930 január végén. 1863 óta írt irodalomtörténeti, műtörténeti és történeti cikkeket fővárosi és vidéki lapokba. Irodalomtörténeti munkája: *Fáy András élete és művei*. Bp., 1888. (Findura Imre néven.)

JANCSÓ BENEDEK c. ny. r. egyetemi tanár, szül. Gelencén (Háromszék vm.) 1854 nov. 19-én, megh. Budapesten 1930 jún. 27-én. Egyideig középiskolai tanár volt Pancsován, Aradon és Budapesten, 1895—99. a miniszterelnökség nemzetiségi ügyosztályában dolgozott, 1907-ben beosztották a vallás- és közoktatásügyi minisztériumba mint a szabadoktatási ügyek előadóját. 1911-ben kinevezték az akkor felállított Orsz. Szabadoktatási Tanács ügyszervező alelnökének. Nagy publicisztikai munkássága van. Önálló irodalomtörténeti kötetei: *Szeneci Molnár Albert*. Kolozsvár, 1878. — *Magyar nyelv- tudománytörténeti tanulmányok*. Bp., 1881. — *Fábián Gábor élete és irodalmi működése*. Arad, 1885.

KELEMEN ANDOR ifjúsági író és lapszerkesztő, megh. Boncidán 1930 áprilisában 35 éves korában.

KISS JÁNOS dr. theol. egyetemi ny. r. tanár, a Szt. István Akadémia r. tagja, szül. Szegeden 1857 nov. 21-én, megh. Spaaban (Belgium) 1930 aug. 13. — 1886-ban megalapította a tomista irányú Bölcséleti Folyóiratot. Esztétikai munkája: *A szépről és a szépművészetekről*. Bp., 1903.

LADÁNYI JÁNOS, a Madách-nyomda igazgatója, megh. Budapestén 1930 júliusában 36 éves korában. Szerkesztette a NyUKOSz c. folyóiratot.

LAKY IMRE (alístái) ny. áll. rendőrségi főparancsnok, szül. Debrecenben 1865 dec. 5, megh. 1930 márciusában. 1886—87-ben hírlapíró volt szülővárosában s belső munkatársa a Debreceni Ellenőrnek. Az 1890-es évek közepéig számos tárcája és útlevele jelent meg főleg debreceni lapokban. *Papageno* c. Kneisel után magyarított bohózatát s *Véres napok* c. eredeti történeti szomorújátékát 1889-ben mutatta be a debreceni színház. Elbeszéléskötete: *A világ zajából*. Debrecen, 1887.

LASZ SAMU ny. középisk. tanár, szül. Szerényben (Vas vm.) 1859 dec. 18, megh. Budapestén 1930 jún. 6. — 1879 óta dolgozott különböző vidéki és fővárosi lapokban, főleg a P. Hírlapban. 1886—89. a Győri Híradó és a Győri Közlöny belső munkatársa volt.

MIKES LAJOS dr. politikai hírlapíró, szül. Budapestén 1872 aug. 8, megh. Bécsben 1930 aug. 19-én. 1895-ben lépett a hírlapírói pályára s a Föv. Lapok, P. Napló, M. Nemzet belső munkatársa, legutóbb az Est-lapok irodalmi szerkesztője volt. E mellett a Franklin-Társulat, Révai Testvérek, Tolnai Világlapja és végül Athenaeum kiadócégek irodalmi titkára vagy lektora is volt. 1919 májusában a budapesti Nemzeti Színház bemutatta *Nem lesz banket* c. vígjátékát. — Eredeti munkái: *Költemények*. Bp., 1895. — *Szendrey Júlia levelesládájának kincsei*. (Lantos-aukió 7.) U. o., 1928. — *Szendrey Júlia ismeretlen naplója, levelei és halálos ágyán tett vallomása*. Közzétette és feldolgozta Kocsis Lászlóval. U. o., 1930. — Fordításai és átdolgozásai: *Indián történetek*. Írta R. Kipling. (M. Könyvtár 66. sz.) U. o., é. n. — *Világok harca*. Írta H. G. Wells. (M. Könyvtár 93—4. sz.) U. o., é. n. — *Kain*. Írta Lord Byron. (M. Könyvtár 128. sz.) U. o., é. n. (2. kiad. Élő Könyvek. Bp., 1930.) — *A dsungel könyve*. Írta R. Kipling. (M. Könyvtár 149. és 191. sz.) U. o., é. n. (Új kiad. 1923.) — *Az időgép*. Írta H. G. Wells. (M. Könyvtár 157. sz.) U. o., é. n. — *Dr. Moreau szigete*. Írta u. az. (M. Könyvtár 207—8. sz.) U. o., é. n. — *Othello*. Írta W. Shakespeare. (M. Könyvtár 214—5. sz.) U. o., é. n. — *Párbaj az erdőben*. Írta W. Collins. (M. Könyvtár 366. sz.) U. o., é. n. — *Az Agra kincse*. Írta C. Doyle. (M. Könyvtár 378—9. sz.) U. o., é. n. — *A jóslat*. Írta W. Collins. (M. Könyvtár 403. sz.) U. o., é. n. — *Az ördög cimborája*. Írta B. Shaw. (M. Könyvtár 452—3. sz.) U. o., é. n. — *Bunbury*. Írta O. Wilde. (M. Könyvtár 498—9. sz.) U. o., é. n. (Új kiad. 1925.) — *De profundis*. Írta u. az. (M. Könyvtár 498—9. sz.) U. o., é. n. (Új kiad. 1925.) — *Caesar és Cleopatra*. Írta B. Shaw. (M. Könyvtár 537—8. sz.) U. o., é. n. — *A radkacs*. Írta H. Ibsen. (M. Könyvtár 626—7. sz.) U. o., é. n. — *Kohlhaas Mihály*. Írta H. Kleist. (M. Könyvtár 644—5. sz.) U. o., é. n. — *Az igazgató úr*. Írta Coleby és Knoblauch. (M. Könyvtár 740—2. sz.) U. o., é. n. — *Az alibi*. Írta P. Armstrong. (Föv. Színházak Műsora 89—90. sz.) U. o., é. n. — *Andersen meséi*. 3. kiad. U. o.,

1904. — *Andersen újabb meséi*. 4. kiad. U. o., 1904. (A két kötet egyben is megjelent A. összes meséi címen). — *Copperfield Dávid*. Írta Ch. Dickens. U. o., 1905. (3 köt., 2. kiad. 1921. Ifj. átdolgozás 1906.) — *A legszebb Grimm-mesék*. U. o., 1905. — *Gránátalmaház*. Írta O. Wilde. U. o., 1908. (3. kiad. 1923.) — *Mesék, történetek és költemények prózában*. Írta u. az. U. o., 1908. (2. kiad. 1921.) — *Kis Dorrit*. Írta Ch. Dickens. U. o., 1910. (2. kiad. 1928.) — *A Vörös Jázon*. Írta H. Cain. U. o., 1910. (3 köt., 2. kiad. 1926.) — *Idegen östényeken*. Írta May K. U. o., 1911. — *Új világ a régi helyén*. Írta H. G. Wells. U. o., 1911. (2. kiad. 1925.) — *Az inka öröksége*. Írta May Károly. U. o., 1912. (Új kiad. 1928.) — *Az olajkirály*. Írta May Károly. U. o., 1912. (Új kiad. 1929.) — *Chabert ezredes*. Írta H. de Balzac. Bp., 1913. — *A kis Dorrit*. Írta Dickens. U. o., 1918. (Új kiad. 1925.) — *Egy lélek fejlődése*. Írta Strindberg Agost. U. o., 1918. (Új kiad. 1921.) — *A szenvedélyes barátok*. Írta H. G. Wells. U. o., 1920. — *Strindberg drámai munkái*. 4–5. köt. U. o., 1921–23. — *Emberek a holdban*. Írta H. G. Wells. U. o., 1920. — *Az arckép*. *A fekete macska*. Írta E. A. Poe. Gyoma, 1922. — *Oltár és tűzhely*. Írta Ch. Read. Ford. Király Györggyel. Bp., 1923 (2 köt.) — *Az utolsó Mohikán*. Írta Cooper. U. o., 1925. — *Nagy várakozások*. Írta Ch. Dickens. U. o., 1925. — *Gyermekmesék*. Írta R. Kipling. U. o., 1925. — *Házasodjunk*. Írta A. Strindberg. U. o., (1925.) — *A világpók*. Írta E. Didring. U. o., (1926.) — *Blöff*. Írta H. Heyermanns. U. o., 1927. — *A vad Kurdisztánon át*. Írta May Károly. U. o., (1927.) — *Az asszony, aki pénzt keres*. Írta Hutchinson. U. o., (1927.) — *Az apa*. *A pajtások*. *Júlia kisasszony*. Írta A. Strindberg. U. o., (1928.) — *A fekete táltos*. Írta May Károly. U. o., 1929. — *A kék csillag*. Írta P. C. Wren. U. o., 1929. — *A titokzatos idegen*. Írta M. Twain. U. o., 1930. — *A vörös szoba*. Írta A. Strindberg. U. o., 1930. — Sajtó alá rendezte Maupas-sant összes műveinek magyar kiadását.

MILODANOVITS SIMON ny. honvédalezredes, szül. Szabadkán, 1857 márc. 20, megh. u. o. 1930 januárjában. 1911-ben ment nyugdíjba, de a világháború alatt reaktiválták, s egyideig Szabadka parancsnoka, majd Pétervárad várparancsnoka volt. 1918-ban a bunyevác nemzeti tanács elnöke lett. — Katonai tárgyú tárcákat és anekdotákat írt a Bolond Istókba és más fővárosi lapokba, többnyire lármás örmester álnéven. Tőle való a Zsindelyezik a kaszárnya tetejét kezdetű népdal szövege. Szépirodalmi munkája: *Válogatott hatvadások*. Bp., 1890.

MOLDOVAN GERGELY dr. phil. h. c. nyug. egyet. ny. r. tanár, szül. Szamosújvárt 1845 márc. 19, megh. Kolozsvárt 1930 júliusában. Előbb Torda-Aranyos vm. kir. tanfelügyelője, majd 1886–1919. a kolozsvári egyetemen a román nyelv és irodalom tanára volt. 1871 óta számos fővárosi és vidéki hírlapban és folyóiratban jelentek meg cikkei és szépirodalmi dolgozatai. *Ungaria* (1892) és *Román-Magyar Szemle* (1895) c. folyóirataiban főleg a magyar és román irodalmat ismertette. Népszínművei: *Szép Iliána* (bemut. Kolozsvárt 1878), *Falu ládája* (bemut. u. o. 1881) és *Flórika szerelme* (bemut. bpi Népszínház 1901 nov. 24). Szépirodalmi kötetei: *Román népdalok és balládák*. Kolozsvár, 1872. — *Koszorú a román népköltészet virágaiból*. U. o. 1884.

NYIREÓ GABOR tengerészkapitány, ny. tengerhajózási főfelügyelő, megh. Debrecenben 1930 júniusában 79 éves korában. 1880-ban Őti tárcákat írt a P. Hírlapba.

PATTHY KAROLY ny. közs. főreálisk. tanár, szül. Nemestördemicen (Zala vm.) 1855-ben, megh. Budapesten 1930 július 3-án. — A VIII. ker. közs. főreáliskola tanára, Péterfy Jenő barátja volt, akiről megleghangú megemlékezést írt az iskola értesítőjébe (1900). 1876 óta fejtett ki főleg műfordítói tevékenységet. Munkái: *Lord Byron élete*. Írta Castellar E. Bp., 1876. (Ford. Várnai Géza álnéven.) — *A nagy Galeotto*. Írta José Echegaray. U. o., 1890. — *Bernardo Montilla*. Írta u. az. U. o., 1895. — *Folt, amely tisztít*. Írta u. az. U. o., 1896. — *Peer Gynt*. Írta H. Ibsen. U. o., 1918, — *Románok a francia királykisasszonyról és a magyar királyról*. U. o., 1923. — Kéziratban 125 spanyol Cid-román fordítása.

PESTA JÁNOS tanárjelölt, megh. Budapesten 1930 februárjában 21 éves korában. Költeményei a fővárosi lapokban és folyóiratokban.

POPINI ALBERT dr. phil. ev. főgimn. tanár, szül. Ploestiben (Románia) 1864 júl. 20-án, megh. 1930 márc. 4-én. 1880—1889. a kegyes tanítórend tagja volt. Ezután a nyíregyházi ev. főgimnázium tanára lett. 1890 óta írt eredeti és fordított elbeszéléseket és verseket úgy a fővárosi, mint a vidéki napilapokba és folyóiratokba. — Szépirodalmi munkái: *Forgácsok*. Aho János után. Bp., 1896. — *Alomvilág*. (Költemények.) Kecskemét, 1898. — *Az álom*. Írta Lord Byron. Temesvár, 1899. — *Újabb forgácsok*. Írta Aho János. Bp., 1902. — *A tiszteltes asszony*. Írta Aho János. (Legjobb könyvek 92.) U. o., é. n. (Névtelenül. 2 kiadást ért.) — Kéziratban: Kivi Elek Nummismutarit c. népszínművének fordítása.

RANSCHBURG VIKTOR, a Pantheon irod. r. t. vezérigazgatója, szül. Győrött 1862 aug. 8, megh. Budapesten 1930 aug. 21-én. 1901-től 1919-ig az Athenaeum, majd a Pantheon kötelékében működött. Része volt a Beöthy Zsolt szerkesztette Képes m. irodalomtörténet létrejöttében. Több kötetet írt, így a szerzői jogról (1901) s a könyvkiadásról (1922).

RIBIANSZKY JÓZSEF hírlapíró, szül. Vácon 1848 márc. 23, megh. Budapesten 1930 febr. 23 án. 1886—1919. hivatásos újságíró, s a Budapest munkatársa volt. Humoros törvényszéki karcolatai és a katonaletből vett novellái más lapokban (B. Hírlap, M. Hírlap, P. Hírlap és P. Lloyd) is megjelentek.

SAROSI ÁRPAD ny. kassai rendőrkapitány, szül. Kassán 1864 jún. 16 án, megh. u. o. 1930 áprilisában. A múlt század nyolcvanas és kilencvenes éveiben belmunkatársa volt a Felvidéki Közlöny, Kassa és Vidéke, Kassai Hírlap és Kassai Szemle c. lapoknak, 1892—96. levelezője a P. Naplónak. Sok elbeszélése és költeménye jelent meg. Munkái: *Költemények*. Kassa, 1887. — *Ifjú évek*. Költemények. U. o., 1891. — *A sapka*. Vig monológ. U. o., 1893. — *A Hejnád mellől*. Elbeszélések. U. o., 1894. (Többekkel.) — *Vidéki költők albuma*. U. o., 1896. (Szerk. többekkel.) — *Teréz*. Költemények. U. o., 1901. — *En már elindultam*. Versek. U. o., 1918. — A sapka, és A cica c. magánjeleneteit, valamint Szerelem c. drámáját előadta a Kassai Nemzeti Színház.

SEBESI SAMU hírlapíró, az Erdélyi Irod. Társaság tagja, szül. Rugonfalván (Udvarhely vm.) 1860-ban, megh. Kolozsvárt 1930 márciusában. Legutóbb az Ellenék munkatársa volt. Novellás kötetei: *Toll*. Kolozsvár, 1890. — *Mindenféle*. U. o., 1893. — *Asszonyok*. U. o., 1895. — *Apró történetek*. U. o., 1901. — *Szegény emberek*. U. o., 1914. — *Szép a Nyikó és vidéke*.

U. o., 1922. — Színművei: Korcsmárosné leánya; Bűnhődés; Mákvirág; Bájital; Gyermek bolondja; Páros szöktetés; Beddy földje.

SZAMOSI ARMAND hírlapíró, riporter, megh. Budapesten 1930 május 4-én 42 éves korában.

SZAVAY ZOLTÁN hírlapíró, szül. 1885-ben, megh. Budapesten 1930 júliusában. Legutóbb a M. Filmiroda sportosztályának vezetője volt. Munkái: *Március*. Versek. Debrecen, 1907. — *A hetedik szoba*. Bp., 1913. — *Játék egy pár rimmel*. U. o., 1919.

TARNAI JÁNOS dr. jur. kúriai bíró, szül. Gyöngyösön 1843 szept. 21, megh. Budapesten 1930 március 30. — Lefordította Beccaria: Büntetés és büntetés c. klasszikus művét (Bp., 1887. 2. kiad. U. o., 1916) és a M. T. Akadémia megbízásából Morley Tanulmányok c. kötetét. (U. o., 1916.)

TELL ANASZTAZ (IMRE) dr. phil. bencés tanár, szül. Csanakon (Győr vm.) 1865 nov. 5, megh. Gácson 1930 ápr. 28. — Több irodalomtörténeti cikket írt. Munkája: *Czuczor Gergely költészete*. Győr, 1900.

VAJDA GYULA dr. keresk. isk. igazgató, szül. Kaposvárt 1868-ban, megh. Budapesten 1930 júniusában. Több műfordítása van németből. Tankönyveket és antológiákat szerkesztett. Kiadta Petőfi Sándor Táj- és életképeit a M. Könyvtárban. Főbb munkái: *Petőfi élete*. Szeged, 1902. — *Irodalmunk fejlődésének rövid áttekintése*. U. o., 1904. — *A háború költészete*. Bp. 1915.

VARNAI ISTVAN hírlapíró, megh. Budapesten 1930 áprilisában 40 éves korában. Az Est-lapokba dolgozott, majd A Hét c. filmújságot szerkesztette.

ZSINKA FERENC dr. phil. m. n. múzeumi könyvtárnok, a Széchenyi Orsz. Könyvtár vezetője, szül. Vácon 1889 febr. 21-én, megh. Budapesten 1930 május 4-én. Történetíró volt. Utóbb a Protestáns Szemle felelős szerkesztője.

G. P.

Új könyvek.

Verses kötetek.

- Kunos Ignác: Mosolygó Napkelet. Bp. 188 l.
 Sajó Sándor: Gyertyaláng. Újabb költemények. 1925—1929. Bp. 1930. 144 l.
 Turmezei László: Turán. Bp. 1930. 64 l.
 Répás János: Nagy nap jön. Bp. 64 l.
 Juhász Margit: Uzenem Ádámnak. Nyiregyháza. 1930. 88 l.
 Ősz Iván: Lélekharang. Szombathely. 1930. 80 l.
 Szabó László: Vándor sirály. Bp. 204 l. Genius.
 Nyíri Szabolcs: Jó engesztelődés. Bp. 1930. 90 l.
 Kornai István: Dalok a néhai császárvárosról. Bp. 1930. 200 l.
 Böngérfi János: Hun és magyar hősmondakör. II. Király-mondakör. Bp. 1930. 96 l.
 Pósa Lajosné: Az én koszorúm. Bp. 1930. 64 l. A szerző kiadása.
 Tamás Ernő: Nem lehet örülni. Bp. 1929. 48 l.

Elbeszélő kötetek.

- Bárdosi Németh János: Jégeső. Magyar tájkép. Pécs. 102 l.
 Gyökössy Endre: A pesti szerecsen. Vidám történetek kis magyaroknak. Bp. 142 l. Singer és Wolfner.

- Harsányi Lajos: Az elragadott herceg. Szent Imre herceg életregénye. Bp. 1930. 214 l.
- Rózsa Ignác: Aron öt könyve. Egy szegény zsidó regénye. III. Az eszmék könyve. Bp. 336 l.
- Rózsa Ignác: Aron öt könyve. Egy szegény zsidó regénye. IV. A vándorlás könyve. Bp. 312 l.
- Kiszely Gyula: Akik hiányoznak. Bp. 212 l. Stádium.
- Éjszakák. Bp. Genius. — Bálint Imre: Reggelre meghalunk. 120 l. — Claude Farrère: Éjszaka a tengeren. Ford.: Harsányi Zsolt. 88 l. — J. Kessel: Szibériai éjszakák. Ford.: Harsányi Zsolt. 102 l. — Rónay Mária: Éva két éjszakája. 136 l.
- Pálosy Éva: A tanítónéni. Bp. 62 l. Singer és Wolfner.
- Szendrey Julia ismeretlen naplója, levelei és halálos ágyán tett vallomása. Közzéteszik és feldolgozták: Mikes Lajos és Dernői Kocsis László. Bp. 1930. 416 l. Genius.
- Fábián Béla: Ezer ember asszony nélkül. Bp. 396 l. Athenaeum.
- Kosáryné Réz Lola: Porszem a napsugárban. Bp. 1930. 264 l. Singer és Wolfner.
- Beczássy Judit: Terebélyes nagy fa. Regény. Bp. 1930. 360 l. Genius.

Színművek.

- Sik Sándor: A boldog ember inge. Bp. 284 l. Szent István-Társulat.
- Erdélyi Gyula: Ludas Matyi. Népszínmű 4 levonásban. Bp. 96 l. Egyetemi Nyomda.

Tudományos munkák.

- Csekey István: Jókai és a Balti-tengeri rabló báró Ungern Sternberg. 12 l. Különlenyomat.
- Dunst László: A csillagok térbeli eloszlása. Bp. 1929. 37 l.
- Hofbauer Aladár: Régi írások. Adatok a kultuszminisztérium történetéhez. Bp. 1930. 8 l. Különlenyomat.
- Kokas Endre: Az 1880-as évek irodalmi élete. Pannonhalma. 1930. 162 l.
- Osváthné Kholen Albina: Iduna élete és költészete. Nagykőrös. 1929. 16 l.
- Pilch Jenő: Horthy Miklós. A tízéves kormányzói évfordulóra. Bp. 208 l. Athenaeum.
- Ifj. Szász Károly: A magyar színikritika története 1849—1867-ig. Bp. 1929. 46 l. Franklin.
- Török Pál: Egy „előkelő idegen“ rólunk. Bp. 1930. 30 l. Különlenyomat.
- Trócsányi Zoltán: Régi írások és falusi levelek. Bp. 1929. 8 l.
- Trócsányi Zoltán: Falusi szépírók. Bp. 1929. 10 l. Különlenyomat.
- Trócsányi Zoltán: A magyar falu szépírói. Bp. 1929. 8 l. Különlenyomat.
- Trócsányi Zoltán: Sylvester-problémák. Bp. 1928. 10 l. Különlenyomat.
- Trócsányi Zoltán: Czeglédi István stilisztikai és jelentéstani fejtegetései. Bp. 1928. 6 l. Különlenyomat.
- Turóczi-Trostler József: Entwicklungsgang der ungarischen Literatur. II. Bp. 1930. 28 l.
- Geier József: Kármán Mór, az ember és a pedagógus. Bp. 1930. 20 l. Különlenyomat.

- Kristóf György: II. Apafi Mihály fejedelem könyörgéses könyve. Kolozsvár. 1930. 20 l. Különlenyomat.
- Solymossy Sándor: Magyar ősvallási elemek népmeséinkben. Bp. 1929. 22 l. Egyetemi Nyomda.
- Hegedüs Zoltán: Kazinczy-ünnepély Sátoraljaújhelyen 1859-ben és a Kazinczy-alap története 1870-ig. Bp. 1930. 12 l. Különlenyomat.
- Régi Magyar Költők Tára. Nyolcadik kötet. XVI. századbeli magyar költők művei. Hetedik kötet. 1566—1577. Bp. 1930. 504 l. Magyar Tudományos Akadémia.
- Boros Fortunát: Az első erdélyi törvénykönyv és a katholicizmus. Kolozsvár. 1930. 42 l. Székfoglaló.
- Balanyi György: Anima Franciscana. Összegyűjtött tanulmányok. Bp. 1930. 164 l.
- Hegyaljai Kiss Géza: Kossuth. Második kötet. Miskolc. 1930. 204 l.
- Póka-Pivny Béla: Csonka-Franciaország két integritási harca és Szent Jeanne D'Arc. Pécs. 1930. 208 l.
- Tarczai György: Az Árpád-ház szentjei. Bp. 168 l. Szent István-Társulat.
- Szabolcsi Bence: A XVIII. század magyar kollégiumi zenéje. Bp. 1930. 102 l. Magyar zenei dolgozatok. 8. sz.
- Szabolcsi Bence: Tinódi zenéje. Bp. 1929. 56 l. Magyar zenei dolgozatok. 6. sz.
- Szabolcsi Bence: A XVII. század magyar főúri zenéje. Bp. 1928. 88 l. Magyar zenei dolgozatok. 3. sz.
- György Lajos: A francia hellénizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben. Kolozsvár. 1930. 22 l.
- Takáts Sándor: Hangok a múltból. Bp. 416 l. Athenauem.
- Futó Jenő: Gárdonyi Géza. Hődmezővásárhely. 1930. 260 l.
- Losonczy Zoltán: Lehr Albert emléke. Mezőtúr. 1930. 4 l. Különlenyomat.
- Losonczy Zoltán: Az ómagyar nyelv jellemző sajátosságai. Bp. 1930. 18 l.
- Szinnyei Ferenc: Novella- és regényirodalmunk az abszolútizmus korának elején. Bp. 1929. 132 l. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XXIV. köt. 14. sz.
- Galamb Sándor: Hevesi Sándor. Bp. 48 l. Kortársaink.
- Haraszi Emil: Bartók Béla. Bp. 56 l. Kortársaink.
- A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek.
- Aldásy Antal: Báró Pastor Lajos k. tag emlékezete. Bp. 1929. 22 l. 14. sz. — Angyal Pál: Edvi Illés Károly l. tag emlékezete. Bp. 1929. 34 l. 14. sz. — Horváth Géza: Entz Géza ig. és r. tag emlékezete. Bp. 1930. 36 l. 15. sz.
- Kőszegi László: Mi mindenről feledkeznek meg a modern művészet magyarázóí? Bp. 1930. 30 l.
- Madzsar Imre: Térszemlélet és időérzés a babilóniai kultúrában. Bp. 1930. 34 l. Különlenyomat.
- Bárány Gerő: Élet s halál. Szeged. 1930. 14 l. Széphalom-Könyvtár. 17. sz.
- Katona-Emlékkönyv. Szerk.: Hajnóczy Iván. Kecskemét. 1930. 130 l. Kecskeméti Katona József Kör.
- Csorna Kálmán: A szociális gyermekvédelem rendszere. Bp. 1929. 278 l.
- Csorna Kálmán: Fejezetek a gyámsági jogból. Bp. 160 l.
- Valkai András: Bánk Bánnak históriája. Bp. 1930. 48 l.

- Moravcsik Gyula: Az onogurok történetéhez. Bp. 1930. 38 l. A Magyar Nyelv-tudományi Társaság Kiadványai. 27. sz.
- Würdiger József: Elia del Medigo és a Vallástörvény vizsgálata. Bp. 1930. 62 l. Bölcsészdoktori értekezés.
- Taborsky Ottó: Az 1836 : 21. t.-c. létrejötte. Bp. 1930. 68 l. Különlenyomat.
- Terbe Lajos: Petőfi és a nép. Bp. 1930. 60 l.
- Hofbauer László: Vidéki irodalmi társaságaink története a XVIII. század végétől a XIX. század végéig. Bp. 1930. 104 l. Élet-nyomda.
- Iványi Béla: Felső-Magyarországról. Szeged. 1930. 22 l. Széphalom-Könyvtár. 18. sz.
- Fokos Dávid: Munkácsi Bernát. Bp. 1930. 26 l. Különlenyomat.
- Halmi Bódog: Móricz Zsigmond, az író és az ember. Bp. 1930. 80 l. A szerző kiadása.
- Balanyi György és Schütz Antal: Emlékkönyv Szent Imre herceg 900 éves jubileumára. Bp. 1930. 100 l. A Szent Imre herceg 900 éves jubileumi ünnepségeit rendező főbizottság kiadása.
- Brandenstein Béla: Művészetfilozófia. Bp. 1930. 380 l. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása.
- Brandenstein Béla: A teljes tudat, tudatvilágunk lelki alapja. Bp. 1930. 52 l. A Szent István Akadémia kiadása.
- Dénes Tibor: Péterfy Jenő esztétikája. Pécs. 1930. 52 l.
- Dömötör Sándor: A betyárromantika. Bp. 1930. 38 l. Különlenyomat az Ethnographiából.
- Iványi Béla: Báró Sennyey László S. J. nagyszombati rector római utazásai. Bp. 1930. 132 l. A Szent István Akadémia kiadása.
- Emericus. Egy dilingeni iskoladráma 1626-ból. Bp. 1930. 20 l. A Fővárosi Könyvtár kiadása.
- Keckés Pál: A modern lélektan és a skolasztika. Bp. 1930. 66 l. A Szent István Akadémia kiadása.
- Vértes O. József: Hisztériás gyermekek. Bp. 1930. 144 l.
- Czeizel János: Kazinczy Ferenc élete és működése. A M. T. Akadémiától a Lévy-jutalommal kitüntetett pályamunka. Első kötet. Bp. 1930. 296 l. Egyetemi Nyomda.
- Turóczi-Trostler József: Czvittinger Specimenjének német visszhangja. Bp. 1930. 10 l. Különlenyomat.
- Sikabonyi Antal: Rákosi Jenő, a publicista. Bp. 1930. 44 l.
- Bessenyei György: Tariménes utazása. Szatirikus állambölcséleti regény. Kiadta a budapesti V. ker. m. kir. állami Berzsényi Dániel reálgimnázium ifjúsága. Sajtó alá rendezte az 1929—30. évi nyolcadik osztály. Bp. 1930. 440 l. Athenaeum-nyomda.
- Hankiss János és Juhász Géza: Panoráma. De La Littérature Hongroise Contemporaine. Párizs, 1900. 348 l.
- Erdélyi László: Szent Imre és kora. Bp. 1930. 122 l. Athenaeum.
- Módi Mihály: Kallimachos első hymnusa. Győr. 1930. 32 l. — Kleantesz stoikus imája. U. o. 32 l. — Pseudo-Maschos Bion siratása. U. o. 8 l.

Fordítások.

- Comenius: A lelki tehetségek kiműveléséről. Ford. Gulyás József. 28 l. Különlenyomat a Magyar Paedagiából.
- Mussolini: Az új Olaszország munkásaihoz. Ford.: Röck István. Bp. 20 l. Stádium.
- Papini: Szent Ágoston. Ford.: Révay József. Bp. 258 l. Athenaeum.
- Kallimachos első hymnusa. Ford.: Módi Mihály. Győr. 1930. 32 l.
- Kleanthes stoikus imája. Ford.: Módi Mihály. Győr. 1930. 32 l.
- Pseudo-Moschos: Bion siratása. Ford. Módi Mihály. Győr. 1930. 8 l.
- Bion bukolikus költeményei. Ford.: Módi Mihály. Győr. 1930. 44 l.
- Szent Imre legendája. Ford.: Szegedy János. Magyarázta: Erdélyi László. Bp. 1930. 48 l. Athenaeum.
- Szent Imre-himnuszok. Ford.: Kosztolányi Dezső. Bp. 1930. 80 l. Athenaeum.

Egyéb könyvek.

- Milotay István: A függetlenség árnyékában. Cikkek, kortörténeti jegyzetek. Bp. 400 l. Stádium.
- Móricz Pál: Vass József nagyprépost-miniszter élete — munkája. Bp. 1929. 510 lap.
- Raith Tivadar: Az irodaüzem racionalizálása és a kereskedelmi szakoktatás. Bp. 1930. 18 l.
- A Literatura Almanachja. 1930. Bp. 102 l. Lantos.
- A Pápai Jókai-kör Evkönyve. Az 1924—29. évekről. Összeállította: Kőrös Endre. Pápa. 1930. 109 l.
- Zulawski Andor: „A Nyugat útja.“ Bp. 1930. 20 l.
- Róvó Aladár: A betű. Bp. 1930. 112 l. Fővárosi Nyomda.
- Lelkes Nándor József: Letűnt világ dalokban. Veszprém. 1930. 62 l.
- Papp László: A sielés története a legrégibb kortól a XVI. század végéig. Bp. 1930. 34 l. Különlenyomat.
- Prohászka Ottokár: Legyetek világító emberek. Bp. 1930. 80 l. Szociális Missziótársulat.
- A Magyar Nemzeti Múzeum öt éve. Közzéteszi: Hóman Bálint. Bp. 1929. 168 l. Egyetemi Nyomda.
- Mészáros Ede és Häckel Ernő: Német társalgási gyakorlatok. Bp. 1930. 118 l. Franklin.
- Csorba Ferenc: Idegen szavaink szófejtő magyarázatokkal. Bp. 1930. 232 l. Athenaeum.
- Bethlen-émlékkönyv. Kiadják a szegedi Árpád-házi Szent Erzsébet leányliceum református növendékei. Szeged. 1930. 56 l.
- Sárkány Loránd: A vidékről bejáró tanulók ügye. Bp. 1930. 8 l. A szerző kiadása.
- Fornvald József: A tanulók kötelező kísérletei a fizika tanításában. Bp. 1930. 26 l.
- Olay Ferenc: Les Frontières De La Hongrie Démembrée. Bp. 1930. 30 l. Különlenyomat a Revue De Hongrie 1930. évf.-ből.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1930 április hó 12-én tartott felolvasó üléséről. Elnök: Viszota Gyula. Tárgy: Szász Károly: A tiszadobi Széchenyi-emlék. — Vargha Zoltán: Vargha Gyula édesatyja.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1930 június hó 14-én tartott felolvasó üléséről. Elnök: Viszota Gyula. Tárgy: Elek Oszkár: A karthauzi francia forrásai.

Az utóbbi tanulmány gondolatmenete és eredményei: I. A szerző *A Karthausira* vonatkozó kutatásokról kritikai áttekintést nyújt. — II. *Kastner Jenő* és *Szinnyi Ferenc* azt fejtetik, hogy Eötvös József báró regényének főforrása *Sainte-Beuve* műve: a *Volupté*. Kiemeli, hogy *Sainte-Beuve erős fogózó*, kutatásainak kiindulópontja *Sainte-Beuve*. — III. *Sainte-Beuve* regényében arról van szó, hogy a hős, Amaury, szerelmesének, Couaën-nének egy regényre hívja fel a figyelmét: ez *Gustave, Valérie és Bianca története*. Annyival is inkább rátereli, mert ez a hely az ő érzelmi világukkal rokon. Hogy ki írta ezt a regényt, *Sainte-Beuve* nem mondja meg a *Volupté*-ben, első pillanatra csakugyan fiktívnek tetszik. De a filológiai szempont más eredményt mutat. Kiderül, hogy az a hely *Krüdenerné Valérie*-jéből való. — IV. Felmerül a kérdés, hogy más tekintetben nyújthatott-e még irányítást *Sainte-Beuve*? Nyújtott, még pedig két tekintetben is: a) az Eötvös-kedvelte *Revue des deux Mondes* 1836-i évfolyamában (a *Revue* Eötvös, Trefort és Lukács Móric *Budapesti Szemléjének* egyik mintája volt) *Sainte-Beuve* essay-t írt Mme de *Krüdener*-ről, vallási rajongásáról és regényéről; b) Mme de *Krüdener Valérie*-jét ki is adja *Sainte-Beuve* 1837-ben. Ezáltal is melegen méltatja *Valérie*-t: *René*-vel és *Werther*-rel hasonlítja össze, magát az írónőt pedig Magyarországi Szent Erzsébettel (l. Concha Győző *Eötvös és Montalembert*-jét); c) így *Sainte-Beuve* magával a *Volupté*-vel, *essay*-jével és *kiadványával* juttatja el Eötvös kezébe Mme *Krüdener Valérie*-jét. — V. a) *Krüdenerné* és Eötvös regénye egyezik a cselekvény vonalvezetésében: *Gustave* szerelemre lobbán egy gróf felesége, *Valérie* iránt; *Valérie* nem viszonzozza, urát szereti; *Bianca* körében feledni akar a hős, de ez csak érzéki fellebbbanás nála; első szerelme nagyobb erővel támad fel benne; a karthauziaknál keres megnyugvást, innen *Pietra-Mala*-ba megy; itt fiatalon kiszenvőd. Főlélegesen ismertetni a Karthauzi-nak csaknem azonos meseszöveget; b) a cselekvényben egyéb mozzanatok is egyeznek: egy bál, Olaszország motívuma stb.; c) vérrokonság van a két *Gusztáv kedélyalkata és jellemrajza* közt a részletekben is: szentimentális, siránkozó hős mind a kettő, közös szerelmi rajongásuk, eszményi barátság-kultuszuk, közös még a természet mozzanatainak kedélyük rajzába szövése, a karthauzi-motívumnak a kedélyrajzzal való kapcsolata még a részletekben is, haldoklásuk leírása apróbb vonásaiban is; d) Eötvös *Júliájának* rajzában nem egy vonás van magának az írónőnek (őt is *Júliának* hívják) az életéből; e) Eötvös regénye *Arthur* epizódjának forrása *Ulric Guttinguer Arthur, Religion ou Solitude* c. szentimentális és alanyi regénye. Erre is Eötvös hívja fel a figyelmét a *Revue des deux Mondes*-ban (1837). — VI. Áttekinti az esztétikai méltatásokat (a korabeli kritikákat, továbbá Erdélyi János, Toldy Ferenc, Gyulai Pál, Beöthy Zolt, Péterfy Jenő, Kozma Andor, Pintér Jenő és Császár Elemér értékeléseit). Ehhez fűzi, hogy a filológiai kutatás módosítja az eddigi eredményeket: Eötvös nem tapasztalatait dolgozza fel, — sokkal fiatalabb volt, semhogy annyi és ilyen irányú tapasztalata lett volna, — hanem olvasmányainak, forrásainak hatása alatt áll. — VII. Tárgyát szellemtörténeti szempontból is fejtegeti, de *cum grano salis*, utalva a kor szentimentalizmusára. — VIII. Végül kiemeli, hogy Eötvös eredetisége kivált gondolataiban, eszmei emelkedettségében, humanizmusában, a politikai háttér rajzában, s a regény keresztül-kasul szövé liraiság nemes és költői varázsában nyilvánul.

Inhalt der selbständigen Artikel. (Jahrgang 1930, Heft 5—6.)

Julius Vizsota: Die hundertste Jahreswende des Erscheinens von Széchenyi „Credít“. Der Verfasser eröffnete mit dieser Studie die diesjährige Generalversammlung der Ungarischen Literaturhistorischen Gesellschaft. Vor hundert Jahren, am 31. Januar 1830 erschien die politische Flugschrift des Grafen Stefan Széchenyi „Credít“, die in der Geschichte Ungarns epochemachend ist, aber auch einen Markstein der ungarischen Literatur bildet. Vizsota würdigt eingehend die hohe Bedeutung dieses Werkes. — Georg Kristóf: Zehn Jahre aus dem literarischen Leben des Siebenbürger Ungartums. Der Verfasser, Professor der ungarischen Literaturgeschichte an der Kolozsvärer (Klausenburger) Universität, gibt eine Übersicht der geistigen Entwicklung des Siebenbürger Ungartums seit dem Jahre 1919. Er beschäftigt sich mit den hervorragenderen Erzählern und Novellisten, so Maria Berde, Graf Nikolaus Bánffy, Irene Gulácsy, Dominik Gyallay, Karl Kós, Alexander Makkai, Josef Nyirő, Géza Tabéry, Maria Szabó. — Iwan Hajnóczy: Eine Dichterin des XVI. Jahrhunderts. Von Katharina Telegdi, der Frau eines reichen ungarischen Besitzers, lesen wir in einem um das Jahr 1599 an eine Freundin gerichteten Briefe auch ein eingeschaltetes Gedicht. — Josef Waldapfel: Die poetischen Parthieen des Briefes der Katharina Telegdi. Der Artikel behandelt das gleiche Thema. Der Brief wurde jüngst in einem ungarischen Archiv gefunden. — Oliver Parlagi: Gabriel Bethlen in der zeitgenössischen französischen Literatur. Ergänzung zu einem Artikel Oskár Eleks. — Karl Marót: Petőfi und Tacitus? Über einige Parallelen in ihren Werken. — Albert Kardos: Johann Arany und das Schulgericht des Kollegiums. Richtigstellungen zu einem früheren Artikel. — Franz Ványi: Radákovies oder Radankovies? Über die richtige Schreibung des Namens des einstigen bekannten Erzählers. — In der Bücherschau befasst sich Zsolt Alszeghy in einer eingehenden Studie mit dem hervorragenden ungarischen Lyriker Edmund Jakab und hebt die charakteristischsten Züge seiner verinnerlichten Dichtung hervor. — Es folgen grössere und kleinere Besprechungen von Neuerscheinungen der ungarischen Literatur und Literaturgeschichte. Alle Artikel der ungarischen Zeitungen und Zeitschriften, die zur ungarischen Literaturwissenschaft in irgendwelchem Bezug stehen, werden registriert. Im Beobachter finden wir Daten über die Teilnahme kroatischer Blätter an Fragen der ungarischen Literatur, über Radio-Vorträge literarhistorischen Inhaltes, ferner biographische Daten verstorbener ungarischer Schriftsteller und eine Liste der Neuerscheinungen.

Megjelent:

Pintér Jenő magyar irodalomtörténete. Tudományos rendszerezés. Második kötet. A magyar irodalom története a XVI. században. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság kiadása. Ára ötven pengő.

A kötetet az összeg beküldése után a Magyar Irodalomtörténeti Társaság kiadóhivatala bérmentesen küldi. (Budapest, I., Attila-utca 1.) A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjai havi öt pengő részletfizetésre is megrendelhetik.

Felelős szerkesztő és felelős kiadó: Pintér Jenő. Budapest I, Attila-utca 1. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest, 1930. (Dr. Czákó Elemér.)

XIX. ÉVFOLYAM.

7—8. SZÁM.

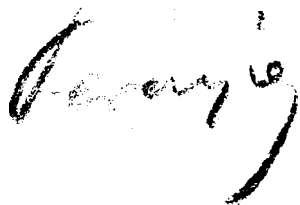
1930

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.



TIZENKILENCEDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1930.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK. — KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

	Oldal
Kristóf György: Tíz év az erdélyi magyarság irodalmi életéből	235
Szabó Attila: Egy törökkori dalunkról	248
Timár Kálmán: Vendégszereplés iskolai drámával	249
Timár Kálmán: Wohl Stefánia síremléke.. .. .	251
Tolnai Vilmos: Jókai Magyar nábobjához	252
Tolnai Vilmos: Kossuth Berzsenyiről.. .. .	252

BÍRÁLATOK.

Gulyás Pál: A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században. — Farkas Gyula: A magyar romantika. — J. Hankiss et G. Juhász: Panorama de la littérature hongroise contemporaine. — Kristóf György: Esztétikai becslésünk a mai közszellem hatása alatt. — Gacsályi Sándor: A szimbolista költészet. — Czeizel János: Kazinczy Ferenc epigrammái. — Málly Ferenc: Arany Toldi Szerelmének olasz forrásai. — Biczó Ferenc: Pálffyné Gulácsy Irén. — Verseskönyvek: Szigethy Lajos, Kunos Ignác, Nyiri Szabolcs, Ősz Iván, Somogyi Imre, Ifj. Dezsényi Béla, Túrmezei László. Böngérfi János, Lelkes Nándor József költeményei. — P. Jánossy Béla: Mister Nemere, — Barna János: A makói Hollósy Kornélia Színház története. — Szegzárdy József: Babits Mihály Iphigenia-fordításának méltatása. — A nagykovácsi Arany János-Társaság évkönyvei. — A debreceni Tisza István Tudományegyetem évkönyve és almanachja. — A pápai Jókai-kör évkönyve az 1924–29. évekről. — Esterházy Miklós nádor iratai,	253
--	-----

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok	268
II. Hírlapok	275

FIGYELŐ.

Elhunytak. — Új könyvek. — Társasági ügyek. — Inhalt der selbständigen Artikel	221
--	-----

TANULMÁNYOK.

Tíz év az erdélyi magyarság irodalmi életéből.

Írta: KRISTÓF GYÖRGY.

V. A líra.

A szépirodalmi tartalmú könyveknek pontosan egyharmada líra. A lírai versek íróinak száma jól meghaladja a másfélszázatot. E számban is nagy, de a költészet többi műfajában szintén érvényesülő lirizmus egyenes következménye nyugalmat vesztett s szilárd lelki alapot nélkülöző századunknak. Az egyéniség és művészi szabadság nevében különködés, szélső és beteges miszticizmus kapott lábra más irodalmunkban is. Kusza, vázlatos fantáziaképek a műalkotás igényével lépnek föl. E lirizmus eszmékkal ritkán gazdagítja lelkünket s nyelvi-
leg sokszor érthetetlen. Sokan verselnek benső ihlet nélkül, invita Minerva, pusztán kenyérkeresetből. Csak egy kis technikai készség és ügyesség kell s már kész az ú. n. cosmicus, a szabad vers, melynek egyetlen szabálya — a szabálytalanság.

A mennyiségileg gazdag és eleven lírából csak azokat az írókat jellemezzük, akiknek irodalmi értéke már vitán kívül áll, meg van határozva, vagy legalább is úgy a közönség, mint az irodalmi tudat, a kritika szerint máris alkottak értékeset, noha pályájuk talán még emelkedőben, fejlődésben van.

Koránál, de költői érdemeinél fogva is első helyen kell emlitenünk *Szabolcska Mihályt*. Egyénisége, pályája befejezett, jelentőségét rég megállapította és elismerte a kritika. Fellepte óta új és sokféle irodalmi irány és ízlés vetődött fel, de a közönség osztatlanul és nem lankadó szeretettel veszi körül Szabolcskát, a mai, az élő magyar lírikusok egyik legnagyobb alakját. Szabolcska nem Erdélyben született, hanem Pest megyében, Ókécskén 1862-ben; tanulmányait Debrecenben, Genfben és Párizsban végezte. Onnan hazatérve egy ideig egy marosmenti faluban, 1899 óta pedig Temesvárt ref. lelkész. Elválhatatlanul

megszerette Erdélyt s ez is őt. 1891 elején néhány Párizsból hazaküldött költeményével úgy elragadta az akkor élő legkitűnőbb magyar kritikust, Beöthy Zsoltot, hogy ennek spontán és áradózó elismerése huszonnégy óra alatt országszerte ismertté és népszerűvé tette. Későbbi működése méltó folytatása volt a fényes irodalmi fölvatásnak. Tagja valamennyi előkelő irodalmi társaságnak s a Magyar Tudományos Akadémiának is, mely költészetét 1924-ben egyik legnagyobb jutalommal tüntette ki. Költészetének tárgya a szülői ház, a családi élet, a szerelem, a vallásos érzelmek, erkölcsös cselekedetek, a faj- és hazaszereget. Kedves ujdonság költészetében a feleségnek nemes kultusza és dicsőítése, szemben a modern líra perdita-kultuszával. Formailag legtöbb költeménye dal, melyek közül számosat országszerte énekelnek. A nem lírai fajok közül rendkívül művésziek balladaszerű versei (Hír a falunkból, Balla Maris, Levél Hercegovinából), melyekben az eseményt lírai hévvel beszéli el s a tragikum epigrammatikus előpattanásával fejezi be. Általában költészete színekben nem gazdag. Olyan, mint az általa megszeretett és dicsért marosmenti virágos rét: tán nincs rajta sokféle virág, de ami van, utánózzathatlanul szép éppen a maga egyszerűsége és kedvessége által. Harmonikus a Szaboleska költői világa, a szeretet teremt belé harmoniát. Az élet, a világ Szaboleskára nézve a szeretet által létezik. A szeretet ad az életnek derült egyensúlyt, boldogságot. Minden lelki árvaságnak, nyomornak, boldogtalanságnak oka a szeretetlenség. Isten is a szeretet gyakorlása szerint becsüli az embereket, mert az igaz vallás a szeretet gyakorlása. Ettől függ az emberiség boldogsága. A királyt is szánja, ha szeretetlenség miatt szenved. Világnézete hamisíthatlanul keresztyén. Életfölfogása művészi-sen naiv. Kifejezésmódja rendkívül egyszerű, természetes. magyarosan dallamos. akárcsak a magyar népköltészeté és Petőfié. Szaboleska e kettőnek, a népköltészet és Petőfi irányának nem méltatlan követője.

Az idősebb nemzedékből még fel kell említenünk az Aradon élő és működő Dálnoki Nagy Lajost, ki életkorát (sz. 1862) meghazudtoló elevenséggel és töretlen idealizmussal írja lágy és finomhangú költeményeit. E korszakban ötkötetnyit, melyek közül a *Fény és árny*, *Tavaszs-űsz* és *Könnymosoly* címűek a legérdekesebbek. Már címük jelzi tartalmukat és szerzőjük egyéniségét. Ebben az időköriben 1919-ben, de már a szerző

halála után jelent meg az öregségében is modern *Jékey Aladár* utolsó verskötete is (Versek). Az érzelmesen retorikus *Szabó Jenő* alkotókészsége is egy ideig újból friss erőre kapott. öt év alatt három kötetet bocsátott közre (A mélységből, 1920, Sókajok hídján és Virágok a Golgotáról, 1923).

A fiatalabb nemzedékből Reményik Sándor és Áprily Lajos az a két költő, kiknek műveit úgy a közönség, mint a kritika osztatlan elismerésben részesíti és becsüli.

Reményik Sándor tősgyökeres erdélyi, Kolozsvárt született (1890), ott nevelkedett, él és működik állandóan, a mai napig. Első verskötete — *Fagyöngyök* — 1918-ban jelent meg, ezt követte 1920-ban a *Csak így*, 1921-ben *Vadvizek zúgása*, 1924-ben *A műhelyből*, 1925-ben *Egy eszme indul*, 1926-ban *Atlantisz harangoz* és 1928-ban *Két fény között*. Kiadott egy füzetnyi Rainer M. Rilke-fordítást. Egy ideig szerkesztette a *Pásztortűz* című irodalmi folyóiratot. Reményik ízig-vérig modern költő. A maga egyéni, emberi sorsát melankóliával nézi s a világot, az ember sorsát is komornak látja. De a költészetet, a költő hivatását, nagyobb megilletődéssel, több felelősségérzettel és fenségesebbnek, szentebbnek kevesen fogták fel és gyakorolják. Menekül a mindennapi életből s az erdő, vadvizek zúgása, a magános szikla, a természet körében talált szimbólumokon keresztül a *topos noetosban* szeret időzni. Így látszat szerint az élettelen természet rokonabb neki, mint az ember, mert jobban és melegebben veri vissza lelkének dobbanásait és megértőbb is. Ennyiben Reményik is misztikus. De a *topos noetosból* visszafordul a vergődő ember felé. Hirdeti a jóság, a szépség, az eszmék örökkévalóságát. Csak az költő, aki így cselekszik. Az ilyen költészet öröm, az ilyen költő örömszerző; szükséges, mint a mindennapi kenyér, lehet barna, lehet keserű, de kell. Az eszmények előtt alázattal térdet hajt, a kontár nyegleiségtől királyi önérzettel elfordul. Vallja, hogy költőnek lenni, dalt dalolni látszatra könnyű, de lényegében oly nehéz és határos a lehetetlenséggel, mint utánozni a dalolva ég felé fűrődő pacsirtát. Teremtés a művészet; objektíve misszió, mely a lelkek magvait hivatva van csirázásra indítani, szubjektíve pedig kötelesség a szó kanti értelmében. Ez emelkedett felfogásból csak valódi műalkotások származhatnak: dalok, ódák, elégiák. Reményik formakészsége, képeinek gazdagsága, általán kifejezőképességének művészi volta meglepő. Már 1921-ben *Csak*

így című kötetének méltatásakor princeps poetarum Transylvaniae-nak neveztem őt. Hogy méltán, azt utóbb minden és mindenki igazolta, elfogadta.

Sok tekintetben rokon Reményikkel az *Áprily Lajos* egyénisége és költészete. Áprily is gyökeresen erdélyi. Brassóban született (1887), Kolozsvárt tanult. Előbb Nagyenyeden volt középiskolai tanár, ma Kolozsvárt él és működik. Idáig négy kötete jelent meg: *Falusi elegia* 1928, *Esti párbeszéd* 1923, *Rasmussen hajóján* 1925, Berlin és *Vers vagy te is* 1926. Kitűnően fordít németből (G. Hauptmann) és románból (Eminescu L. Blaga). Szerkeszti a *Helikon* című irodalmi havi közlönyt. Áprily még többször és még szívesebben menekül ki a nyers életből a megértő természetbe, mint Reményik. Menekül és szemérmes, érzékeny lelke gyakran csak a természetben talált rokon szimbolumokon, mint ezeknek reflex kivetődése, bukkan elő. Az igaz, hogy a szimbolumot finoman s oly plaszticitással tudja megjeleníteni, mint kívülről az újabbak közül senki. Lírai leírásai szinte utolérhetetlenek. *A fejedelemhez* (Bethlen Gáborhoz) című ünnepi ódája fényes bizonyítéka annak, hogy kiváló tud alkotni akkor is, ha nemzete, a történelem lelkét tolmácsolja. Képei, kifejezései, egész gondolatvezetése, érzelmeinek finom csipkészerű szövődése két forrásból erednek. Egyik a szabad természet, melynek Áprily leghívebb barátaihoz tartozik, másrészt a művészettörténelem, az emberi kultúrának a legmagasabb, arisztokratikus rétege. Nem könnyen hangolódó, nem könnyen alkotó egyéniség, de amit ír, majd mind elsőrangú, művészileg befejezett alkotás. Népszerűsége kisebb, mint a Reményiké, de az elismerésben egyenlők.

A lírát is művelő regényírók és novellisták közül itt is újra föl kell említenem *R. Berde Máriát*. Mint lírikus is az elsők közé tartozik. Költeményeiben mindig van eszme, tartalom. Férmaadása könnyed és biztos. (Seherezáde himnusza, 1925.) Az éppen nem csekélyszámú női lírikusok közül még említést érdemel az aradi *Kövér Erzsébet* rokonszenves, nemes egyénisége és különösen a Máramarcs megyében élő *Kriüszélyi Erzsébet*, aki gyermekkorában egyszerre vesztette el hallását teljesen s lett majdnem teljesen vakká. Szorgalmas önképzéssel oly műveltségre tett szert mégis, hogy Keller Helént juttatja eszünkbe. Lírája hangtalan líra, ahogy egyik kötetét jellemzően elnevezte. Témaköre eredeti, a hallástalanok örök

csendje, melynek megható hangon, művészi készséggel, választékos és változatos kifejezője.

Az ú. n. szabad verselésre a mi lírikusaink is könnyen és szívesen vállalkoznak, de vállalkozásukban nem igen van köszönet. A kötetlen forma újszerű furesasága mögött mélyebb tartalom, kárpótlást nyújtó eszmeiség helyett legtöbbször mesterkelt gondolatszegénység s naivsággal határos fontcskodás lapang. Szabad verselőink között figyelemreméltóbb egyéniség *Bartalis János* (Hajh rózsafa, 1926). Van érzéke az idilli iránt. Egyszerű érzelmeket, természetes viszonyokat nagy közvetlenséggel tud kifejezni. A pacifista lélek szerető részvételével nézi az emberi bánatot. Az eszmék és érzelmek mélységébe ritkán tud elhatolni. Egyénisége még sokat fejlődhetik. Hasonlóképp figyelemreméltó egyéniség *Olosz Lajos* (Gladiátorarc, 1923, Égő csolnakon, 1926). Problémákat meglátó s azokkal viaskodó tehetség. A természet apró jelenségeinek érzékeny szemű megfigyelője. Esti képeiben van szépség. Néha szertelen, néha különcködő felfogásban és kifejezésben egyaránt.

Könnyen hangolódó, könnyen alkotó, de az alkotásban (látszólag ok nélkül, valójában nyomós szubjektív okok miatt) hosszabb interregnumckat tartó egyéniség *Szombati Szabó István*, jelenleg ief. pap Lugoson. Debrecenben született (1888), ugyanott és Aberdeenben (Anglia) végezte tanulmányait. Első kötetében még egészen a népköltészet és a hagyományos költői irány hívének vallotta magát, kijelentve, hogy neki a modern nagyzó költészet nem kell, az öneszükkbe örült idegen nagyoktól nem fog tanulni. *Szomorú füzek* alján című második kötete (1909) mégis visszavonhatatlanul eljegyezte Szabót annak az ú. n. progresszív költői iránynak, melyiknek Ady Endre volt harcra vezére. További kötetei: *Halál parkja* (1915), *Éltem* (1922), *Lavinák éneke* (1924). *Régi japán költőkből* címen egy kötet műfordítást is adott. Sz. Szabó Írája tárgyban és hangban változatos. A keserű pesszimizmus sötét borújától kezdve az enyelgő tréfán át, el egészen a népies humorig a léleknek sokféle hangulata fordul elő költeményeiben. Gyakori témája a halál, a vallásos érzés, az istenség eszméje, aztán a vágyódó, forró érzéki szerelem s általában az emberi indulatok, az öröm és bánat fölbuggyanása a minden napi életfolytatásban. Bármilyen témához nyúl s bármilyen hangulat uralkodik rajta: hasonlatai, képei pazar bőséggel, színes elevenességgel omlanak

elő. Ez a színes, hasonlatokkal, metaforákkal ékes nyelv Sz. Szabónak egyik főerénye. Azonban sokszor tovább halmozza a képeket és hasonlatokat, mint amennyire szükség van tartalmi, szerkezeti célból. Egy-egy költeménye mintha csak a halomba hordott hasonlatok, rímek kedvéért íródott volna. Mikor azonban kellő műgonddal ír s a felvett témát fegyelmezetten aknázza ki, elsőrangút alkot. A *Hóekék dala*, *Isten* s még néhány költeménye líráknak ragyogó gyöngyszeme. Erős tehetség, hivatott költő. Sajnos, hogy olykor modorosságba téved.

Tompa László komoly egyénisége is nemes értéke líráknak. Tompa egészen erdélyi ember. Udvarhelyt született (1883), ott is nevelkedett s jogi tanulmányok végzése után oda tért vissza, hivatalt vállalván a vármegyénél. 1919 óta családjának, kis gazdaságának és a költészetnek él. Szerkeszt egy vidéki hetilapot. Idáig két kötete jelent meg: *Erdély hegyei között*, 1921 és *Éjszaki szél*, 1923. Fordított Sturm lírai költeményeiből. Nem könnyen hangolódó, nem termékeny egyéniség. Egyik karakterisztikája valami kemény, férfias, sokszor elszánt, ritkán felriadó dac; másik vonása meg valami fauyarul mosolygó, iróniába, sőt szarkazmusba is átesapó fölényesség. A természet is, de leggyakrabban a társadalom hálójában küzdő és vergődő ember ihleti meg. A reális élethez kapcsolja álomszerű elgondolásait. Kifejezése, formaadása legtöbbször plasztikus, telve tartalommal és erővel; olykor azonban hideg és fakó. Komoly, borongó, sőt szomorú költészete tipikus kifejezője a mai erdélyi magyar léleknek.

Serestély Béla és *Walter Gyula* is legtöbbször melankólikus húrokat pengetnek, akár a maguk, akár a nemzeti közönség sorsáról dalolnak. Serestély áradzóbb, bőbeszédűbb és líraibb egyéniség. Walterben több a gondolati reflektálás, a legikái hév. Mindketten retorikára hajlandók. A lírai közvetlenség, a lélek ösztönös mezdulata retorikus pathetikájuk következtében szétfoszlik, elfonnyad.

Főképen a vallásos lírát művelik Földes Zoltán, Magyar Bálint, Pakocs Károly, Szalay Mátyás és Zsögön Zoltán. Közülök csak *Pakocs Károly* határozottabb költői egyéniség. *Pakocs K.* (sz. 1892, Nagyváradban, r. kath. pap, szatmári püspöki titkár) adott ki egy novelláskötetet (*Lélekország*, 1927, Szatmár) és két lírai kötetet (*Forró szavak*, 1924, Hazafelé, 1926, Szat-

már). Az életet, az emberi sorsot a vallás szemüvegén keresztül látja, Isten lelkét figyeli az emberi arcon. Előnye, hogy morálizálás és erkölesprédikáció nélkül, intuitív közvetlenséggel mutatja meg a keresztyén hitben rejlő boldog életörömöt, a hitetlenségből fakadó lelki sívárságot és nyomort. Minden mondatában feszül a meleg pátosz és a hajszott hév. Ez előadását gyakran izgatottá, szakadozottá, fárasztóvá teszi.

Az erdélyi líra orchesterében rokonszenves hangot adnak még *Finta Gerő* és *Finta Zoltán*, *Farcádi Sándor*, *Jakab Géza*, *Maksay Albert* és sokan mások. Mindnyájan a legfiatalabb nemzedék tagjai. Eddig megjelent munkásságuk komoly egyéniségről, nemes felfogásról tanuskodik. Így biztató ígéret, hogyha nem fogják hajszolni a pillanatnyi sikert, hanem elmélyednek hivatásuk, a költészet titkainak szentélyébe, idővel csakugyan fognak értékeset, valóban művészt is alkotni.

Az itt említettek után, a Horatius Cocles szavaival élve, longus est ordo idem petentium. Említém, hogy a lírikusoknak egész bátor tömege tör az Olympusra. Bátorságukon kívül más fegyverük nem is igen van: fiatalok, felfogásuk zavaros, világ-szemléletük hiányos, a költészet nagyszerű hivatásáról alig sejtenek valamit, tanulni nem szeretnek, de annál önérzetesebben hirdetik magukról, hogy költők. A divatcs frázist nagy eszmének gondolják s úgy emlegetik. Erőlködéseikben semmi szépség, semmi gyönyörűség. Nem magyar anyanyelvűek számára nevüket is felemlíteni felesleges. Más nemzetek irodalmából sohasem az írók és művek tömege, de mindig csak a legkiválóbb egyes *művek* és egyes *írók* iránt érdeklődünk. Nem kis aggodalommal gondolok arra, hogy máris igen sokat s nem csupán a négy-öt legkiválóbb lírikusunkat soroltam föl. Bizonyos azonban, hogy a többiek, a nem említettek költészetéből ránk se hárul semmi haszon. Hozzá tartoznak ahhoz a ballaszthoz, melyet minden irodalom minden időben hordozni kénytelen.

VI. A dráma.

Nagyon hamar végezhetünk a drámával. Itt nemesak a statisztikai adatok zsugorodnak össze csekély tíz százalékra, hanem maguknak a műveknek értékesége is csekély. Drámánk határozottan alatta áll valódi értéket is felmutatni tudó epikai és lírai költészetünknek. Próbálkozó akadt és akad e téren is

elég, de biztató jelenség, irodalmilag is értékes mozzanat kevés. Ennek megvan a maga számos külső és belső oka. A romániai magyar színház jellege megváltozott, színvonala süllyedt, mert a társadalommal együtt ez is leszegényedett, alig tud megélni, csak tengődik. A legszebb és száz évnél régibb művészi hagyományairól híres kolozsvári magyar színpad is kénytelen a magasabb művészi igények nagyon is mérsékelt kielégítése mellett az üres élvezeteket hajszoló ízlésnek engedni. S ha a kolozsvári színház művészi hagyományai ennyire elsorvadtak, a többi, összesen nyolc társulaté még inkább eltűnt, megsemmisült. A válságos helyzetbe jutott színészet megtartásában és megmentésében Janovics Jenő szívóssága nagy erőnek bizonyult. Bámulatos rugékonysággal figyel minden igényre, ezek között az irodalmi, a művészi hivatásra is. S bizony ritkán múlik rajta, hogy a várakozást kielégíteni nem tudja.

Az eddig színre került vagy nyomtatásban megjelent drámai alkotások között feltétlen kimagasló irodalmi érték nincs. Költőiségük, színpadi technikájuk a napi érdeklődés színvonalán felülemelkedni nem engedi. Ám a hivatott, az igazi tehetség itt is, még a fogyatkozások között is megmutatja magát.

A színre került komolytárgyú drámák között irodalmi értékre nézve első helyen áll a lírikus és epikus *R. Berde Máriának* már említett *Függőkert* című egyfelvonásos verses darabja. Romantikus keretben és romantikus felfogással az égő, olthatatlan szerelem küzdelmét, jogosultságát és diadalát szimbolizálja poétikusan és finoman.

Gulácsy Irén, aki három darabot is írt (Kincs, 1923. Nagyvárad, Kobra, 1923 és Valuta, 1925), a drámában is súlyos egyéniségnek bizonyult. Kár, hogy az anyagot nem tudja egyvonalúvá egyszerűsíteni és összetömöríteni. De *Valuta* című népdramája, mely a pénzzel spekuláló magyar paraszt jellemét és sorsát vetíti elénkbe, így is tisztességes sikert aratott úgy a kolozsvári, mint a váradi színpadon.

Gyallay Domokos rövid, nem nagyigényű darabjai szerencsésen egyesítik a költőiséget és a legnemesebb értelemben vett nevelői célt. Száz és száz magyar falu műkedvelő népe játsza és élvezi technikailag is szabatosan felépített, hatásos. költőiséget sohasem nélkülöző, olykor humortól derűs darabjait. Kéziratban is több drámája hever.

Nikodemusz Károly jelenleg brassói ág. ev. főesperes (sz.

1887, Hajdúszoboszlón) bibliai tárgyú, ötfelvonásos verses drámája. *Júdás Iskariót*, tízévi drámairodalmunknak legnagyobb-szabású koncepciója. A hagyományos bibliai felfogástól teljesen és merészen eltérve, Júdást nem önző, aljas, pénzsóvár árulónak tünteti föl, hanem a rabság alatt nyögő zsidó nép szabadsághőseinek, mártírjának. Drámájának ezt a merész eszméjét úgy tudja érvényesíteni, hogy nines, nem marad ellentét közte és a bibliában elmondott történet *szeleme* között. Júdás a Nikodemusz felfogása és drámája szerint nem egyszerű tanítvány, hanem királyi sarj. egykor uralkodó zsidó dinasztiából származik. Családi hagyományánál fogva jobban látja a zsidó nép politikai züllését, keserves rabságát, mint más mindenki. Látja Jézus személyiségének fascináló hatását a tömegre, amely Jézusban máris szabadító királyt hisz és vár. Ezért lesz ő maga Jézusnak leghívebb, fanatikus tanítványává. Azt hiszi és reményli ugyanis, hogy Jézus az, aki nemzetének a politikai szabadságtól vissza tudja szerezni. Ámde Jézus az ő felfogása szerint nem fejt ki elég erélyt. passzív természet, minden megaláztatást eltűr. Júdás tehát mindenáron cselekvésre, a rómaiak zsarnoki uralma ellen való határozott és nyílt föllépésre akarja kényszeríteni Jézust. Mert másképp nem megy, elárulja, abban a biztos meggyőződésben, hogy annak hatása következtében úgy Jézus, mint a nép mégis csak kardot fognak a nemzeti szabadságért. Nem úgy történik. A csalódott Júdás elkeseredésében elpusztítja önmagát.

A tragédia koncepciója tagadhatatlanul eredeti. A szerző kiváló költői érzéssel s nem közönséges fantáziával teremt tragikumot s avatja az aljasnak, pénzsóvárnak tartott Júdást tragikus nemzeti hőssé. A tragédia a színpadon is tisztes sikert aratott. A teljes hatást csökkenti az, hogy a szerző a színi, a technikai hatás eszközeire nem fordított elég gondot.

A novellista *Sebesi Samu* már említett drámája, *Beddi földje*, az az eredeti magyar dráma, mely a lefolyt decennium alatt a legkedvezőbb fogadtatásban részesült. Témája egészen modern. Egy gazdag székely paraszt birtokának azt a részét is ki akarják sajátítani az agrárreform rendjén, hová ősei temetkeztek s hol maga is nyugodni akar. A kisajátítást éppen az sürgeti, követeli a maga számára, kinek lányába szerelmes a tulajdonos gazdag paraszt fia. Ebből származik a drámai küzdelem a két paraszt között, akik gyűlölettel néznek egymásra

s akik a fiatalok viszonyát is ellenzik — egészen a kitagadásig. A csomót mégis a szerelem diadala oldja meg. Az ifjabb, a szerelmes Beddi, aki már iskolát járt s magasabb lelki műveltséggel bír, kitart a szív joga mellett. S kitartásával nemcsak a szeretett lány kezét nyeri el, hanem a kisajátított Beddi földje is visszakerül, megmarad a Beddi-esalád tulajdonában. A dráma meséje érdekfeszítő. Van ugyan benne egy-két idejétmúlta naivság, de egészben véve úgy felépítése, mint kidolgozása sikerült s a mai falu népét, küzdelmeit, összeütközéseit hűen jellemzi.

Az ugyanesak novellista és regényíró *Tabéry Géza* szerepelt a színpadon is. Eddig három darabja került bemutatásra. Érzik rajtuk, hogy tehetséges toll írta a darabokat. Közülük a *Kolozsvári Bál* nagy külső sikert aratott, Budapesten is előadták, nemcsak Kolozsvárt és Váradon. Az egyfelvonásos mű tulajdonképpen egy irodalom-, illetőleg színészettörténelmi kép, mely rávilágít a kolozsvári nemzeti színház létesítéséért lelkesedő írók és főrangú társadalom lelkivilágára.

A többi színre került darabok írói Agyagási Károly, Bárd Oszkár. Jávor József, Molter Károly, Moldován Gergely és mások, a színre nem került, de nyomtatásban megjelentek pedig Bárd Oszkár, Bonyhay Ádám, Gyalui Jenő, P. Jánossy Béla, Lengyel Béla, Molter Károly stb. Irodalmi értéket csak az utóbbi, a színre nem került darabokban kereshetünk.

Bonyhay Ádám *Régi erdélyi hangok* című háromfelvonásos drámája olvasmányoknak kellemes, de elhibázott alkotás. Figyelmet érdemel P. Jánossy Béla két műve: Halhatatlan halál és Petőfi. Abban Domicianus császár korát eleveníti meg, ebben a végzet útján a megdicsőülés felé közeledő Petőfiről fest színes képeket. Mindkettő érdekes, felemelő hatású olvasmány. Molter Károly történelmi levegőjű vígjátéka, Özvegyország (1926, Marosvásárhely), a maga nemében egyetlen figyelemre méltó alkotás. Íróját olyan tehetségnek mutatja, akitől az erdélyi magyar színpadnak van mit várnia.

E néhány mondattal ki is merítettük mindazt, amit dráma-irodalmunkról felemlíteni érdemes. Sajnos, örvendetést keveset, szomorút, lehangolót annál többet lehetne és kellene mondani. A szomorú helyzet okát érintettem. S ez a közönség anyagi elszegényedése és az, hogy a színpadtól csupán pillanatnyi szórakozást vár, jobban szereti a könnyűt s középszerűt, mint az irodalmilag súlyos értéket. Elég még annyit megjegyezni, hogy

biztató jelenségek, bár számuk elenyészően csekély, itt sem hiányoznak. Ezek közé tartozik legjobb íróinknak komoly törekvése s a közönség állandó vágya aziránt, hogy az erdélyi színeset és dráma is méltó legyen évszázados hagyományához.

VII. Magyar-román irodalmi kapcsolatok.

Még egy olyan vázlatos képből, mint amilyent az előbbiekben megrajzolni megkísértem, sem hiányozhatik a román-magyar kapcsolatok fölemlítése.

Ezen a téren a közhatalomváltozás következtében kielérlődött az irodalmi kapcsolatok, az élénkebb és kölcsönös érintkezések szükségességének a tudata és készsége. Ami e téren 1919 előtt történt, nem annyira a közélet cselekedete volt, mint egyesek személyes buzgóságából fakadt, mint Ács Károly, Kacziány Géza és Révai Károly műfordításai a román népköltészetből s Cosbuc, Eminescu, Goga O. és mások költeményeiből. Az impériumváltozás óta általánosnak mondható a romániai magyarságnak az a vágya, hogy meg akarja ismerni rendszeresen a román irodalom történetét s annak jelesebb alkotásait. A pszichológiai készségben hiány nincs. Vannak is lelkes és rokonlelkű műfordítóink. Azonban anyagi okok miatt tényleg nem történt annyi, mint amennyire meg volna a készség és tényleges szükség is. Itt nem elég a jóakarát. A hivatott tényezők és szervek anyagi támogatására van szükség. Mert szívesen és örömmel olvassuk a napilapokban és irodalmi folyóiratokban megjelent egyes műfordításokat a román költészetből és az ugyanott megjelent irodalomtörténeti és kritikai ismertetéseket, jellemzéseket és tanulmányokat. Csakhogy ezek mellett és elsősorban önálló művekre, külön kötetekre van szükség, amelyek mindig kéznél vannak és összefüggő képet nyújtanak.

Ilyen hasznos és szükséges mű dr. *Bitay Árpádtól*: A román irodalomtörténet összefoglaló áttekintése, 1922, Gyulafehérvár. A kritika, még pedig úgy a magyar, mint a román és a közönség is e művet elismeréssel fogadta. Megismertet e mű a román irodalom egészének történeti fejlődésével a legrégibb időktől máig. Felosztása, tárgyalása, értékelései helytálló, felvilágosító és tanulságosak. Talán sok benne az aprólékos adat, de a magyar és világirodalmi kapcsolatokra, párhuzamokra történő utalás állandóan lebilincseli az olvasó érdeklődését. Rokonter-

mészetű könyv még csak egy jelent meg, *Szöcs Géza: Eminescu és Petőfi* című tanulmánya (Gyergyószentmiklós, 1923), mely a két költő életének és költészetének rokon mozzanatait állítja vázlatos párhuzamba.

A kötetben is megjelent műfordítások mind antológiák. Ilyen négy van: 1. Keresztury-Oltean Sándoré, mely 17 román költő 55 versének magyar fordítását tartalmazza. (Megjelent Nagyváradon, 1922.) 2. Fekete Tivadar: Szerelmes kert, modern román költők antológiája (Arad, 1924), összesen 34 modern román költő 76 versét tolmácsolja. 3. Kiss Piroksa: Átültetett virágok (Kolozsvár, 1925), 7 költő 32 verse és 4. az Erdélyi Irodalmi Társaság kiadásában 1928-ban Lepadatu A. szépművészeti miniszter adományából megjelent *Műfordítások román költőkből*. Ez a gyűjtemény felöleli úgy a népköltészetet, mint a műköltészet egész területét a legújabb nemzedékig. 27 költőtől 72 verset ad. Az antológiát a legnagyobb elismerés fogadta. Fogatkozásai kivétel nélkül a szűkreszabott terjedelemből következnek. Adja a legszebb román lírai alkotásokat olyan kitűnő műfordításban, mint amilyen az Áprilyé, Berdée és Pálffy Mártoné.

Szépirodalmi és napilapjaink hasábjain gyakran olvasunk egy-egy román novellafordítást. De önálló novelláskötet nem jelent meg. Regény még kevésbé. Ez a negatívum leginkább rávilágít a tennivalók sürgősségére.

Viszonylag legkielégítőbb az eredmény a drámák körül. A kolozsvári magyar színház s nyomában a többi magyar színház is szívesen adja elő Blaga Lucian (Zamolxe, fordította Bárd Oszkár), Caragiale (O scrisoară pierdută — Elveszett levél, ford. Kádár Imre), Eftimiu Viktor (Prometheus, ford. Kádár Imre), Jorga Miklós (Apáról-fiúra, ford. Bitay Árpád), Minulescu János (Szerelmes próbababa, ford. Kádár Imre), Riuletz Constantin (A heregnő fürdője, Vergődő szívek), Sorbul Mihály (Patime rcsă — Vörös szenvedély, ford. Janovics Jenő), Valjean L. (Paianjenul — A pók, ford. Kádár Imre), továbbá Hert A., Saulescu és mások drámai alkotásait.

A tíz év alatt magyar színpadon előadott, magyarra lefordított román színdarabok száma megközelíti a harmincat. Átlag minden évre két-három darab esett. Ami a fordított művek hatását illeti, a közönség mindeniket érdeklődéssel és méltány-

lattal fogadta. Legnagyobb hatást Caragiale klasszikus értékű Elveszett levél-je, Blaga, Eftimiu és Jorga darabjai váltották ki.

Hogy a magyar irodalomból a lefolyt tíz év alatt mely művek fordítottak le románra, annak az ismertetése nem tartozik e dolgozat keretébe. Általában ismételnünk kell, hogy a kölcsönös pszichológiai készség az irodalmi kapcsolatok élénkebbé tételére s ezáltal a legnemesebb kulturális együttműködésre megvan. El kell következnie a programmszerű megszervezésnek és az anyagilag is támogatott eredményes végrehajtásnak. Ez az okos irodalompolitika dolga. Ehhez maguk az írók azzal járulhatnak hozzá, hogyha témakörükből nem zárják ki a másik nemzet fiait, azoknak költői rajzát.

VIII. Irodalom.

I. Könyvészeti művek: 1. *György Lajos*: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1919–24. Kolozsvár, 1925. A hat első év részletes és összeítő statisztikája. Megjelent németül is: Die ungarische Literatur in Siebenbürgen. Brassó, 1925. — 2. *György Lajos*: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1925-ben. Kolozsvár, 1926. — 3–5. *Ferenczi Miklós*: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1926, 1927 és 1928-ban. Kolozsvár, 1927–29. — E bibliográfiai munkák először mind az *Erdélyi Irodalmi Szemle* megfelelő évfolyamaiban jelentek meg s azután külön is.

II. Elvi szempontokat tárgyaló művek: 1. *Kristóf György*: Az erdélyi magyar irodalom multja és jövője. Kolozsvár, 1924. (A kötet első és két utolsó tanulmánya.) — 2. *Kristóf György*: Esztétikai becslésünk a mai közszellem hatása alatt. U. o. 1928. (Minerva-könyvtár.) — 3. *Kuncz Aladár*: Tíz év. Helikon. 1928. 2–5. l.

III. Elvi, de egyúttal elemző kritikai művek: 1. *György Lajos*: Az erdélyi magyarság szellemi élete. Budapest, 1926. Irod.-tört. füzetek 12. sz. (Az első hét év összefoglaló kritikai ismertetése.) Megjelent francia nyelven is a *Revue des Études Finno-ougriennes* 1928. évf.-ban s külön is. — 2. *György Lajos* szerkesztésében: *Pásztortűz-almanach*. Kolozsvár, 1923. (A 187. l. végig.) 3. *Kristóf György*: Az erdélyi magyar irodalom multja és jövője c. fentemlített kötetének 19. és 20. sz. tanulmánya: Novella- és regényirodalmunk, A magyar líra főképviselői Romániában. — 4. Egyes művek kritikai ismertetése a *Pásztortűz*, *Erdélyi Irodalmi Szemle*, újabban a *Helikon* c. folyóiratok megfelelő évfolyamaiban.

IV. Magyar-román irodalmi kapcsolatokra: 1. *Bitay Árpád*: Magyar-román művelődési kapcsolatok 1919–1924. *Pásztortűz-almanach* 250–53. l. — 2. A Műfordítások román költőkből (Kolozsvár, 1928) c. gyűjtemény. Bevezetése *Kristóf György*től. — 3. *Kristóf György*: Román irodalom — magyar nyelven. Magyar kisebbség. 1926. évf. Megjelent románul is: *Glasul Minoritatilor*. 1926. évf.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Egy törökkori dalunkról.

Az Irodalomtörténet I. (1912) évfolyamának 62. lapján Galamb Sándor, a II. (1913) évfolyamának 98—100. lapján Kálmány Lajos szolt a hihetőleg XVII. sz.-i s Thaly által a Horváth Adám-féle gyűjteményből közölt (Vit. én. II : 334.) „*Amott kerekedik egy fekete felhő*“ kezdetű dalunk eredetéről. Amit Galamb S. a Horváth-gyűjtemény 3. és 4. vszkaról (v. ö. Vit. én. i. h.) mond, hogy t. i. az Horváth saját szerzeménye, részemről is kétségtelenül bizonyítottnak tartom már csak azért is, mivel — mint Galamb állítja s ez állításnak utána járva, Kálmány is elismeri — a Horváth A. gyűjteményében e versszak elé tett jel is azt mutatja, hogy az írónak nem volt szándékában népi eredetűnek tartani a lejegyzett dal 3—4. versszakát. Kálmány ezzel szemben tévesnek tartja a Horváth A. sajátkezű (!) jelzését s így természetesen a Galamb állítását is.

Pedig a dálnak minden későbből ismeretes változata azt mutatja, hogy itt — a 3—4. versszak esetében — valóban a Horváth A. szerzeményéről van szó. Ha csak a Kálmány által kiadott gyűjtemények változatait nézzük (Szeged népe, III : 17 [23], u. o. 18., u. o. 221 [3]), meg az Erdélyiét (II : 134), láthatjuk, hogy e változatokban egyáltalában nem szerepel a Horváth-féle, illetőleg a Thaly által is közölt 3—4. versszak, melynek népi eredetért Kálmány harcol. Az a változat pedig, amelyet ő a Kriza gyűjteményéből (Magy. Népk. Gyűjt. III : 33—34) idéz, világosan egy több dalból összecénekelte dal, melynek kötőanyaga nagyon lazán tartja össze a széthulló dal-darabokat. Egyébként is alig bizonyítja azt, amit Kálmány bizonyítani akar.

Eredetére nézve Galamb, Thaly után indulva, *kuruckorinak* tartotta dalunkat. És ez a Horváth—Thaly-féle változat esetében — persze a Horváth hozzáírását (a 3—4. versszakot) leszámítva — lehetséges is. Valószínű azonban, hogy még ez előtti időre nyúlik vissza a dal keletkezési kora. Legalább is bizonyos nyomok azt mutatják.

Ha ugyanis megnézzük a Thaly-gyűjteményben más helyt (i. m. I : 157) közölt „*Tatár rabságban levő erdélyiek dala*“ (1657) c. ének 3. versszakát, úgy találjuk, hogy e versszak változata szerepel a Thaly—Horváth féle töredékes (?) éneknek a Kálmányi gyűjteményében található teljesebb változataiban; tehát e dalunkat legalább is e korból származónak kell vennünk. Egy újabb közleményben (Magyar Dalos Naptár, szerk.: Tárca Bertalan, 1930. Függ. XIV. l.) Kemény Anna bárónő szóbeli közlése után Tárca Bertalan, a Romániai Magyar Dalos Szövetség főtítkára, e dálnak ilyen változatát közli:

Madárkám, madárkám,
Vidd el levelemet;
Se közel, se mesze,
Csak harminc mérföldre.

Ha kérdik hogy vagyok,
Mond, hogy rabul vagyok,
Tatár tömlőiben
Térdig vasban vagyok.*

Bár a madártól való izenés motívuma eléggé elterjedt költészetünkben, különösen népköltészetünkben, mégis kétségtelenül meg kell látnunk a kapcsolatot a Thaly—Horváth-féle dal, a Kálmány-gyűjteményben található változatok s ez utóbb közlött között.

Már pedig a Thaly-féle változat és, mint a fenti töredékesnek tetsző énekből láthatjuk, a Kemény-család családi hagyománya azt mutatja, hogy a kérdéses dal legalább részben — és pedig éppen a Horváth-gyűjteményben nem szereplő részében — már a XVII. század közepén ismeretes volt. E dal változatának tarthatjuk a Horváth-féle dalt éppen úgy, mint a fennebb már többször említett változatokat.

Hogy aztán mikor kapta dalunk azt a kerek, kristályszerű alakot, mint amilyenben a Kálmány gyűjteményeiből s az újabb közlésekből ismerjük: nem tudni. Mindenesetre gyanakszom, hogy a dal-szöveget a kuruckor formakészebb ideje alakította s csiszolta ilyen művészivé. Ebben az esetben tehát itt is a Thaly nyomán induló Galambnak volna igaza.

Szabó Attila.

Vendégszereplés iskolai drámával.

Semmi új sincs a nap alatt, tartja a bibliai szállóige. Az iskolai tanulmányi kirándulás a Ratio educationis előtti régi iskola korában sem volt ismeretlen fogalom, ha mindjárt nem is állították oly rendszeresen az oktatás szolgálatába, mint ma. Sőt még a cserkésztaborozás némi előzőjére is ráakadunk. Van rá több adatunk, hogy tanulmányi kirándulással kapcsolatosan színielőadást is rendeztek a vendéglátó városban.

A nagyszombati jezsuita gimnázium 1657-ben Trecsénbe vitte növendékeit tanulmányi kirándulásra. A nagyszombati diákok a trencsényi gimnázium színháztermében Xavéri Szent Ferencről szóló latin iskolai drámát játszottak. A darab címe: *Zelus Xaverianus*. (Vlahovics Imre: A trencsényi kir. kath. főgymnasium története. Trecsén, 1895. 54. l.¹)

A trencsényi jezsuita gimnázium ugyancsak 1657-ben Trecséntelepcre rándult ki s a fürdőben színielőadást is tartottak. A darab címét nem jelzi az évkönyv. Trecsén városában 1657-ben az úrnapi misztériumon kívül két bibliai tárgyú drámát is adott elő az ifjúság. *Absolon* című magyar drámát és Dániel prófétáról szóló latin drámát. Utóbbinak hosszú címe: *De Daniele*

* Az ének címeként ez áll: *Kemény János síralma a krimi fogságban* 1657-ből. V. ö. az éneket még a Kriza által (Magy. Népk. Gyűjt. III: 33—34.) közlött változattal.

¹ A nagyszombati milléniumi Értesítő abból az időből nem említ színdarabot.

in lacu leonum per Habacuc referto. Valószínűleg a két bibliai darab közül játszották el az egyiket a teplői fürdőben is. (I. m.)

Nagy port vert fel a csíksomlyói ferences gimnáziumnak kolozsvári vendégszereplése. A csíksomlyói ifjúság 1726-ban Kolozsvárra ment tanulmányi kirándulásra. P. Balázs Agoston a retorika tanára, saját darabját adatta elő növendékeivel a jezsuita kollégium színpadán. Antalffy János erdélyi püspök, gróf Kornis Zsigmond Erdély kormányzója, s más előkelőségek nézték végig a darabot. Ámde ez a vendégszereplés sok kellemetlenséget okozott a szegény csíksomlyói ferences tanároknak, mert a jezsuiták belekötöttek a darabba. Őket nem elégítette ki az előadás.

Az erdélyi jezsuiták és ferencesek között ellentét lappangott. A jezsuiták, akik rendi tanárképzőn külön előkészültek a tanári pályára, bizonyos fokban lenézték a ferencrendieket, akiket különösebb előkészület nélkül alkalmaztak a tanári katedrán. A ferencrendieknek a jezsuiták Ratio studium-ához fogható tantervük sem volt 1735-ig. Az évek óta lappangó antagónizmus most nyíltan kilobbant. A kolozsvári jezsuiták P. Balázst színdarabja miatt bevádolták az erdélyi katolikus Státusnál és egyúttal a ferencrendiek készültését és tanításmódját is kifogásolták. A gyűlésen jelenlevő Csíkszéki Bors Mihály, a ferencrendiek kurátora, nyomban visszautasította a vádat s megvédte a ferencrendiek tekintélyét. A Státus 1726 december 14-én írásban is nagy elismerését fejezte ki a ferencrendiek működése fölött. A jezsuiták nem hagyták annyiban a dolgot s néhány év múlva a római hitterjesztési gyülekezethez fordultak újabb panasszal. Hosszas vizsgálat indult meg, végül a hitterjesztési gyülekezet is elismeréssel adózott a csíksomlyói intézetnek.

A meghurcoltatásnak az lett egyik erkölcsi elégtétele, hogy Csík, Gyergyó és Kászon székek katolikusai még nagyobb szeretettel karolták fel a somlyói iskolát. (Boros Fortunát: Az erdélyi ferencrendiek. Kolozsvár, 1927. 134. és 246. l.—Bándi Vazul: A csíksomlyói róm. kath. főgymnasium története. Csíkszereda, 1896. 10. és 275. l.)

Íme, mekkora kavarodás támadt a csíksomlyói ifjúság kolozsvári vendégszereplése körül! Emlékezetes maradt ez az intézet történetében.

Színelőadással egybekötött közeli vagy helyi kirándulásra még több példát is lehetne felhozni. Legérdekesebb a szombathelyi adat. A szombathelyi gimnázium ifjúsága 1791-ben május végén majális rendezett a várostól negyedóránnyira fekvő erdőben; egyik része pedig három napig (kedd délelőttől csütörtök délutánig) táborozott ott. Első napon zöld ágakból készült játékszínen előadták Sonnenfels *Aldozat* (Das Opfer) c. pásztorjátékát megfelelő átdolgozásban. A nagy közönség előtt játszott darabot juhásztánc fejezte be. A harmadik és a hatodik osztály három teljes napig maradt kint az erdőben. Magyar és lengyel táncok előadásával s mulatságos testgyakorlással telt az idejük. (Hadi Történetek. IV. 235. l.) A hagyományos majális mindmáig megtartja a szombathelyi gimnázium.

A kalocsai tanítóképző-intézet 1929 május 20-án mohács-siklósi háromnapos tanulmányi kirándulásának keretében labdarúgómérkőzést és hangversenyt rendezett Mohácson. Az intézet önképzőköre és cserkészcsapata az utóbbi öt iskolai év alatt a Kalocsa környékén fekvő községekben (Bátya, Fajsz, Géderlak, Kiskőrös, Miske, Öregcsertő) többször rendezett hazafias

ünnepséget, hangversenyt vagy madarak és fák napját. Elgondoltam, hogy vendégszerepléseinkkel valamelyest a régi iskola nyomdokain járunk, csak a keret változott s a tartalom is módosult. Ma az irredenta tüzének ápolása a szent kötelességünk.

Timár Kálmán.

Wohl Stefánia síremléke.

1889 okt. 14-én halt meg Budapesten Wohl Stefánia író, a szintén költői tehetséggel megáldott Wohl Janka testvérhuga. A két költői lélek fontos szerepet vitt fővárosunk társaséletében. Salonjukban Magyarország s a külföld legnagyobb jelességei fordultak meg. Ehhez az előkelő társasághoz tartozott a nagynevű Haynald Lajos kalocsai bíboros érsek is. (Székely Károly: Kisebb tanulmányok. Bpest, 1897., 45. l.)

Wohl Stefánia halála után tisztelői, a Wohl-nővérek körül csoportosuló társaság tagjai, elhatározták, hogy méltó síremléket állítanak a neves írónőnek. Jankovich Béláné vette kezébe az ügyet s 1889 nov. 10-én Haynald érseket is fölkereste a következő levéllel:

Mélyen tisztelt Bíbornok Úr,
Kegyelmes Uram!

Rövid idő előtt elhunyt Wohl Stephanie több tisztelője elhatározta, hogy a dicsőültnek sírjára kizárólag csak ismerősei adományaiból méltó emlékfelállítását eszközöli. Alól írott lízatván meg az aláírások gyűjtésével — tudva azt, hogy Eminentiád is kegyes volt őt magas pártfogására méltatni — tisztelettel felkérem, méltóztassék a mellékelt íven bejegyezni, mily összeggel szíveskedik a kegyelet ezen vállalatához járulni. Legmélyebb tiszteletem kifejezése mellett Eminenciádnak alázatos híve

Jankovich Béláné.

10/11.

Czím: Hont megye
u. p. *Szakállas* — Tésán.

A Haynaldhoz intézett levelet a kalocsai főszékesegyházi könyvtár őrzi. Haynald akkori titkára, dr. Valihora Ágoston, rávezette a levélre az elintézés módját. Íme az iktatás:

érk. 1889. nov. 12.

3060.

Beneficentia.

Wohl Stephanie magyar író síremlékére ötven forint utalványoztatik az uradalmi pénztárból.

1889. nov. 14.
exped. Valihora.

A lap alján ott van magának Haynaldnak szokásos kézjegye is.

A minden szépért és jóért lelkesedő Haynald érsek eszerint ötven forinttal járult hozzá a síremlék költségéhez. Ugyanekkora összeget adott annak idején Egressy Gábor meg Toldy Ferenc emlékszozábrára is. Így adózott a tudós érsek Wohl Stefánia emlékének.

Timár Kálmán.

Jókai Magyar nábobjához.

A cigány s a sült eger. — Jókai regényében, a Magyar Nábobban, az első fejezetnek, a „Törökszakad“ csárdabeli mulatozásnak egyik legmulatságosabb jelene, mikor Vidra cigány látszólag elnyeli a sült egeret s egyik kezével torkához kap, míg a másikat a hőstett fejében ígért száz forintért nyújtja: „Micsoda száz forintot? — kérde a tréfás úr (t. i. Kárpáthy Jancsi), — hát mondtam én, hogy adok száz forintot? nemhogy megköszönnéd, hogy ilyen ritka sültet kaptál, amit még a nagyapád sem evett, hanem még fizessék is érte?“ — Jókai itt egy multszázadbeli adomát sző elbeszélésébe, melyet a Pesti Hírlap, 1841 dec. 29-i számában, a 871. lapon is megtalálunk: „*Biharból...* bizonyos földesúr bizonyos szegény embernek 5 frtot ígért egy sült eger megevéseért; a szegény ember jó reménység fejében megette a sült egeret, de a bizonyos úr az 5 frt lefizetését megtagadta azt mondván: „Köszönd meg, hogy ételre kapattalak.“ — Ez volt-e Jókai forrása vagy sem, nem bizonyítható; de az bizonyos, hogy az adoma azonos. *Tolnai Vilmos.*

Kossuth Berzsenyiről.

Ismeretes dolog, hogy Berzsenyi megróttá Vörösmartyt a Két szomszédvárban előforduló jelenet miatt, mikor Tihamér fájdalomában lovát felkoncolja és eszi. Tihamért *kannibálnak*, a jelenetet pedig *cannibálosság*-nak nevezi. Bizonyára nem gondolt arra, hogy őt is megróják majd hasonló dologért. A Pesti Hírlap 1842 márc. 20-i számának vezércikkében a tisztújító harcok durvaságairól szólván, Kossuth ezt idézi: „az egymás vérért hörpölt párducos magyarok“, a lap alján pedig megjegyzi: „Interdum bonus dormitat Homerus. Az embernek gyomra émelyedik, midőn illyet olvas a különben classicus Berzsenyiben!“ Az idézet a ma már kevésbé ismert *A mulandóság* című ifjúkori versből való:

Ott hörpölték egymás vérért
A párducos magyarok...

Igen jellemző ez a megjegyzés Kossuth ízlésére, és jellemző, hogy Berzsenyi versei mennyire a köztudatban éltek. *Tolnai Vilmos.*

BÍRÁLATOK.

Gulyás Pál: A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században. I. füzet. Budapest, 1929. Kiadja az Országos Széchenyi Könyvtár.

Mióta 1879-ben Szabó Károly hatalmas bibliográfiai összefoglalása, a Régi Magyar Könyvtár megindult, a különböző folyóiratok lapjain igen sok adalék és pótlás látott napvilágot, amelyek a régi magyar nyomdatörténet megírását egyre nehezebb és nehezebb munkává tették. Nagy hála illeti a Magyar Nemzeti Múzeum barátainak egyesületét, hogy anyagi áldozatával lehetővé tette a legavatottabbnak, Gulyás Pálnak a nagy gonddal összeállított tudományos munka közzétételét.

Gulyás Pál a könyvnyomtatás feltalálására vonatkozó vélemények közlése után Hess András budai vállalkozását ismerteti. Hess letelepedésének időpontját 1471 elejére teszi, pártfogóját Karai Lászlónak (nem Károinak) mondja, kiadványai közül megállapíthatónak csak a *Chronicát* (1473) és *Szent István* könyvecskéjét ismeri el, míg Galeotto *De homine* című művének nyomását gondos érveléssel elvitatja tőle.

Sorra veszi azután a magyarság szolgálatában álló külföldi könyvnyomtatókat a honi könyvnyomtatás megindulásának idejéig, a dús termést a megrendelő budai könyvárusokhoz kötve; ezek a könyvárusok: Feger Theobald, Paep János, Hertzog János, Kaym Orbán, Schaller Jakab, Ruem György, Joannes Hamman, Stephanus de Wardia, Murarius Antal, Milcher Mátyás, Leonardus de Sessardia, Prischwitz Mihály. Azután ismerteti a krakkói Vietor-nyomda munkásságát, ide kapcsolva Gálszécsi *Kegyes yenekekről* című munkáját is, amelyet egynek vesz ugyanezen szerző *A keresztény tudományról való rövid könyvecskéjével* (noha a Szabónál idézett Batiziszöveg ennek ellentmondani látszik). Nem tartja külön könyvnek Farkas András versét (RMK. I. 11); Székely István két könyvét (RMK. 12. és 13) is egynek veszi, de nem Vietor nyomásának. Dévai Bíró *Orthographiájának* megjelenését Vietor 1528—1539 közötti nyomásának tartja. A bécsi nyomdák termésébe beállítja Bornemissza Péter *Kalendáriumát* (1562) és Telegdi *Rövid könyvecskéjét* (1562), az 1577. év termésébe pedig Slouatius *Kalendáriumát*.

A magyarországi származású külföldi nyomdászok sorából igazolhatónak a következőket tartja: Thomas Septemcastrensis, Andreas de Corona, Martinus Burciensis, Petrus de Bartua és a vele talán azonos Petrus Hungarus, Simon de Gara, Simon de Ungaria, Jacopo Ungaro; a honi könyvnyomtatás megindulása utáni időből pedig Lucius Jakab.

Következő fejezete a nagyszombati könyvsajtó történetét tekinti át. Szabó Károly sejtését egy kéziratot forrásból igazolja, hogy ez a nyomda 1529-ben kezdte a tevékenységét, sőt egy colligatum kéziratának alapján

Pauschnernek eddig csak 1550-ből ismert művét (RMK. II. 48) e nyomda 1530-i német nyomtatványának bizonyítja. Ez a nyomda, hazánk területén a második, Trapoldner Lukács műhelye volt, akinek kezéről, úgy látszik, a város tulajdonába ment át. Megszakításokkal működött; termékeinek felsorolásában Erasmus *Civilitas morum* című könyvét illetően helyreigazítja Szabó Károlyt, az 1596-os és 1598-as kiadást egynek véve fel.

Gazdagabb a brassói Honterus-nyomda termése (1535—1594). Gulyás szerint Honterus Baseltől, a Henripetri cégtől vásárolhatta betűit, de a híres Frobenius-cég is hatással volt rá. 1549-től Wagner Bálint vette át, az ő halála után Nyíró János (1580) és Greus György (1583-tól) neve ismeretes a tulajdonosok közül. A nyomdatermékek felsorolása kapcsán megtoldja Szabó jegyzékét 1540-ben egy latin, 1542-ben ugyancsak egy latin, 1543-ban egy latin és egy görög, 1544-ben egy görög, 1548-ban egy német, 1554-ben egy latin, 1555-ben egy görög és két latin-görög kötettel. A nyomda első magyarnyelvű terméke a *Fons ritae*, 1580—1581 tájáról. 1594—1625-ig a nyomda szünetel.

Nádasdy Tamás az újszigeti nyomdát, valószínűleg Sylvester sürgetésére, 1536—37 táján rendezte be. 1641-ig állott fenn; négy kétségtelen terméke ismeretes. A kolozsvári Hoffgreff—Heltai nyomda alapítója Hoffgreff volt, Heltai csak az első év folyamán társult vele. A nyomdatermékek jegyzékében Szabó összeállítását megtoldja *A keresztyéni tudománynak fundamentumával* (1553), Vizaknai Gergely *A Szentháromságról* írt művével (1558), Heltai *Az Urnak vacsorájáról* (1559), az 1569-i első kolozsvári *Kalendáriummal*, a még Heltai idejében megjelent *Nagy Sándor-históriájával*; rámutat arra, hogy Tinódi a Hoffgreff-nyomda hangjegyszerzése csábította Kolozsvárra. Bebizonyítja, hogy az 1560-i *Uj testamentum* ikerpéldányai sajtókorrektúrával magyarázhatók; Dávidnak 1571-ből említett két művét és 1574-ből a *Cancionale*t és Tinódi verses krónikáját egy-egy összetartozó munkának veszi. Kissé homályos a Salamon és Markalf kiadásának az elkülönítése: 1577-ben nyomott szövegéből ma két példány ismeretes: az esztergomi és az akadémiai; az Erdélyi Múzeum könyvtárában őrzött példány későbbi nyomtatás. Szabó Károly adatainak további megszerzése: Szilvási János *Epicedion* (1586), Hasler *Fröhliche Practick* (1588), a *Cisio* (1590), a *Límitatio rerum forciusium* (1592) és Bogáti Fazekas *Demeter király* (1599). Néhol aggályát fejezi ki egy-egy termék kolozsvári eredetével szemben, mint például Basilius *Epistolájándl* (1587). Máskor közelebbről megerősít egy-egy sejtést, mint Molnár Gergely *Erotemata*-ja 1564 körüli keltezését. A kolozsvári nyomda 1558 végéig maradt Hoffgreff birtokában; ekkor Heltai kezébe került. Heltai halála után özvegye, 1584-től ifj. Heltai Gáspár örökölte.

Gulyás művének első füzetével ezzel a fejezettel végződik. Sajnos, a hivatkozó jegyzetek és igazoló megjegyzések a nagy mű végére fognak kerülni, a sok adat tudományos ellenőrzése tehát arra az időre marad. Kettőt azonban már az első résznek alapján is meg lehet állapítani: Gulyás a budapesti könyvtárak régi anyagának közvetlen ismeretével állapít meg mindent, tehát megbízhatósága messze felülmúlja az eddigi nyomdatörténeti összefoglalásokat. De nemcsak a könyveket ismeri, hanem a nyomtatás technikájának történeti adatait is, tehát a művek a nyomdafejlődés szempontjából is elbírálódnak.

Valóban azt kapjuk ebben a gondos munkában, amit a cím ígér: a magyar könyvnyomtatás fejlődésének hiteles képét. A gazdag illusztrációs anyag, a művészi kiállítás csak emeli a becses könyv értékét. A. Zs.

Farkas Gyula: A magyar romantika. (Fejezet a magyar irodalmi fejlődés történetéből.) Bp. A M. Tud. Akadémia kiadása, 1930. 336 l.

Farkas Gyula, a szellemtörténeti irányú magyar irodalomtudomány egyik legkiválóbb művelője, ezen nagyszabású szintetikus munkájában a magyar irodalmi fejlődés egyik alapvető és legjellegzetesebb korszakát, szellemét rajzolja és magyarázza meg, megvilágítja annak minden problémáját, irányát, íróját, alkotását, stílusát, összefüggését. Kulcsot ad a régebbi és az újabb magyar irodalom fejlődésének és műveinek megértéséhez, szóval alapvető rendszert nyújt az egész magyar irodalom, tehát a mai magyar irodalom megértéséhez is. Megállapítja a magyar romantika kifejlődésében, diadalrajutásában és lehanyatlásában érvényesülő erőket, a táj, a felekezet, a faj, a nemzedék, a műveltség, a foglalkozás, az osztály szerepét irodalmi életünk kialakulásában és alkotásaiban, különösen kidomborítva az irodalomgyakorlati, politikai, világnézeti és történeti szempontokat és megállapítva a bécsi, a német, az angol, az olasz hatásokat és összefüggéseket, általában a világ-irodalmi kapcsolatokat.

Alap gondolata és rendszere Szekfű, Koszó és Horváth elveire támaszkodik. Irodalmunk és a magyar romantika magyarnyelvű értelmét keresi és állapítja meg, ami abból áll, hogy a dunántúli katolikus és a tiszai református lélek sajátos, korszerű, nemzeti szintézist hoz létre irodalmi téren, Kölcsey és Vörösmarty költészetében érve el beteljesülését és tökéletességét. A kor és a szellem dualisztikus felépítése egységgé tetszetős, de nem teljesen helytálló, mert a két lelkület maga is komplikált és ellentmondásokkal teljes, hát még a belőlük konstruált egység. A tétel kidolgozása sem egészen arányos, az egész mű bevezetés jellegű, nagyrészt csak az indító erőket és mozzanatok részletezi, míg a tárgyalás és főleg a befejezés elnagyolt. A fejezetekre bontás sem mindig szerencsés. Farkas szerint a magyar romantikus szintézis lényege az, hogy a romantikus nemzedék európai kapcsolatú nemzeti költészetet teremt. Ez az állítás inkább csak elemeiben, mint egészében válik bizonyítottá, mert a problémák egész tömegét hagyja megoldatlanul. Különösen megrövidül az írók és a művek magyarázata, aminek az az oka, hogy Farkas az irodalmiság revelálódását az írók leveleiben és értekezéseiben keresi, nem pedig alkotásaiban, figyelmen kívül hagyván, hogy az irracionális alkotás önállósult szellemmel bír. Ezért nem sikerül neki teljesen az egyes írók megértése, ezért nem rajzolja meg az egyes írók színtétikus képét és nem tárja fel értelmüket, művészetüket. Az a benyomásunk, hogy a könyv végső következtetése úgy indokolás, mint fogalmazás szempontjából korrekcióra, kiegészítésre, csiszolásra fog szorulni, mert alig van olyan részlete, amelyet utolsó betűig el lehetne fogadni, bár kétségtelen, hogy sok új anyagot hord össze és majd mindent tudományosan iparkodik átdolgozni. Kétségtelen érdeme, hogy egységes és alapján megfontolandó magyarázatot ad, rajza és indokolása tetszetős, sőt sok tekintetben helytálló, nem egyszer módosítással el is fogadható. A szellemtörténeti módszer és rendszer felhasználására, tanulmányozására és követésére alkalmas példát nyújt, amikor alkalmazza az új irodalomtudományi fogalmakat, elveket és módszereket, sokat tanulva különö-

sen a német irodalomtörténettől, amely már annyiszor termékenyítette meg filológiánkat. Azonban bármennyire tanulságos, bármennyire iparkodik elismerésre méltó tárgyilagosságra a különböző erőkkel és értékekkel szemben, mégsem sikerült teljes mértékben, mert az emberi szellem legtitkosabb öntudatlan és irracionális elemével dolgozik és ezzel ingoványos talajra lép, amivel nemcsak magának okoz szinte leküzdhetetlen nehézségeket, hanem valóságos zavart fog támasztani, bevive a szubjektivitást nemcsak a tudományba, hanem az irodalmi életbe is.

Bár a mű gazdag adatokban és szempontokban, felépítése nagyvonalú, magyarázata egyszerű és életközeli, mégsem tud megnyugtatóan hatni, mert sok tekintetben komplikált, nehézkes, szinte sablonos. Inkább csak a magyar preromantikával foglalkozik, vagyis a romantika egy korszakát mutatja be, azt sem tudja a magyar szellemből levezetni, sőt a korszerűt sem körvonalazza meg elég világosan. A szellempolaritást nem tudja romantikus sajátossággá alakítani, mert az örökös szelleméleti vonás, amely mindig és mindenkor hatott. Erőltetett a táj, a felekezet, a faj, a nemzedék szerepének leegyszerűsítése és az írói egyéniség háttérbeszorítása. A fejlődés triadikus felépítése nem sikerült és nem terjedt ki az egyes erők, csoportok és írók fejlődésmenetére. Sokszor önkényesen csoportosítja indokolásait és megállapításait, nem induktíve, hanem deduktíve jár el, előre megkonstruált rendszer szerint. Szemlélete igazi romantikus történet- és irodalomszemlélet, tele szubjektivitással, a mai korszellem felfogását vetítve vissza, az elmúlt korszakba és irodalmába.

Részleteiben a mű kincs, felépítésében tanulságos, eredményeiben sok tekintetben használható, szempontjai és módszere figyelemreméltóak. A magyar szellemtörténeti irodalomtudomány mindeddig legkiválóbb alkotása, mert tárgyilagosságra törekvő, a tudományos munkaközösségbe beilleszkedő, minden történeti és korszerű tudományos értéket és eredményt felhasználó. Mind ezen okoknál fogva nemcsak Farkas Gyulát illeti dicséret, hanem a magyar tudományos akadémiát is, amely lehetővé tette, hogy ez a tudományos irány is hozzájáruljon a magyar szellem fejlődésének megértéséhez és az irodalomtudomány továbbfejlesztéséhez.

B. M.

J. Hankiss et G. Juhász: Panorama de la littérature hongroise contemporaine. (A jelenkori magyar irodalom képe.) Edition Kra. Paris (1930 május). Hankiss János és Juhász Géza debreceni professzorok e 348 oldalas könyve a *Panoramas des littératures contemporaines* című francia gyűjteményes vállalatban látott napvilágot. E gyűjteményben eddig már megjelent a francia, angol, német, amerikai, olasz, spanyol, orosz irodalomtörténet, így a magyar igen előkelő társaságban foglal helyet. A szerzők feladata az utolsó hatvan év irodalmának megrajzolása volt. Azonban a külföldi olvasóközönség tájékoztatására szükségesnek tartották az előző magyar irodalom rövid áttekintését is előrebocsátani. Az 1867-től számított legújabb magyar irodalmat három részre osztják. Az első a magyar realizmus (1867—1900); a második a nagy korszak (1900—1919); a harmadik az újjáépítés korszaka (1919—1929). Módszerük az, hogy kiválasztják az egyes korszakok s főbb műfajok jellemző képviselőit s ezekkel részletesen foglalkoznak; a többit rövidre fogják; olykor éppen csak megemlítik. Behatóan tárgyalják az első korszakból Vajda Jánost, Tolnai Lajost, Ambrus Zol-

tánt, Mikszáth Kálmánt, Gárdonyi Gézá, Herczeg Ferencet; a második korszakból Ady Endrét, Móricz Zsigmondot, Prohászka Ottokárt, Kosztolányi Dezsőt, Tóth Árpádot, Juhász Gyulát, Oláh Gábort, Tormay Cecilt, Kafka Margitot, Karinthy Frigyes, Surányi Miklóst, Molnár Ferencet, Zilahy Lajost; a harmadik korszakból Babits Mihályt, Szabó Dezsőt, Reményik Sándort, Aprily Lajost, Mécs Lászlót, Kodolányi Jánost, Komáromi Jánost, Pálffy Gyulácsy Irént, Tamási Áront, Szabó Lőrincet, Erdélyi Józsefet. Külön fejezetben foglalkoznak a tudományos élet képviselőivel, kikhez még a zeneirodalom művelői közül Bartók Bélát és Kodály Zoltánt csatolják. Egy kis összefoglalás, könyvészt és névmutató zárja be a kötetet.

A könyv általában becületos törekvésről s lelkiismeretességről tanuskodik; a szerzők elfogulatlanságra és tárgyilagosságra törekzenek; jórészt az általános irodalmi értékeléshez ragaszkodnak; ahol a vélemények szétágaznak, ott inkább a kedvezőbbet fogadják el; az anyag természeténél fogva számos eredeti értékelést adnak, sőt olykor a régít is módosítják, mint Vajda Jánosnál. Óvakodnak a szélsőségektől s kritikájukat tapintatosan éreztetik, így pl. a Molnár Ferencről szóló cikkben.

Az anyagot általában népszerű modorban dolgozzák fel, hogy a külföldi közönség szélesebb rétegéhez férjenek; erre különben bizonyára a vállalat célja is kötelezte őket. Ezért vannak az egyes fejezetek szépirodalmi ízü másodcímei, mint pl. Vajda János vagy tragikus vágy az intenzív élet után; Gárdonyi Géza vagy a hétköznapi éposza; Móricz Zsigmond és a vidéki élet mélységei. Igen találó fejezetcím: „Prohászka Ottokár vagy az új Kereszténység szelleme“.

A népszerűséget szolgálják egyfelől az életrajzok olykori anekdotás részletei, mint Vajda János Ginájának részletezett sorsa, Mikszáth házassága, másfelől az irodalomtörténeti szövegbe illesztett verses vagy prózai szemelvények; így Vajda Jánosnál, Adynál, Babitsnál s másutt.

A francia közönség igényét tartják szem előtt a szerzők, midőn reámutatnak a magyar-francia irodalmi kapcsolatokra, mint Adynál, Ambrus Zoltánnál, Justh Zsigmondnál, Tormay Cecelnél stb. Ugyanazt a célt szolgálják a magyar-francia irodalmi párhuzamok és analógiák.

A munka folyamán a szerzőknek nem egy alkalmuk nyílt a magyar igazság tapintatos szolgálatára. A Babits Mihályról szóló fejezet bevezetésében röviden jelzik, hogy a trianoni béke éppen a nemzeti élet folytonosságára nézve legértékesebb területeket szakította le, holott Tisza annak idején tiltakozott a háború, valamint a legyőzött Románia területéből való annexió ellen s így a magyar nemzet kétségen kívül tisztán védelmi háborút folytatott. Hazafiás célzatú a Herczeg Ferencről szóló fejezet másodcíme: „Magyarország, amint az assimilált nemzetiségek látják“, valamint bevezetése és befejezése. Az a tény, hogy Arany János Nagyszalontán született, hol leg tisztábban s leggazdagabban beszél a magyar nyelvet s e város a románoknak van ítélve, önmagában ékesen szóló érv a magyar igazság mellett. De alkalmilag említik a szerzők a történeti Magyarország példászerű földrajzi egységét, melyet annak idején éppen francia tudós konstatált; a Bánát régebbi tiszta magyarságát, a nemzetiségek liberális kezelését, a gentry érdemeit, a magyar paraszt jellemességét és okosságát, az állandó és mély

Shakespeare-kultuszt stb., melyek bizonyára nem fogják eltéveszteni hatásukat.

A műre a következő megjegyzéseink vannak. Az 1900—1919. évek közé eső irodalmi korszakot túlzás „nagy“-nak nevezni, mikor maguk a szerzők is úgy jellemzik a bevezetésben, hogy „ez a magyar lélek válságait tükörözi vissza, mely elvesztette tájékozódását, mely önmagát ostorozza s amelynek nincs ideje tisztító aggályainak gyümölcseit élvezni; a háború és a trianoni békeszerződés elhalasztják győzelmes kifejlődését“. Hasonlóképp a „nagy lírai nemzedék“ elnevezése is túlzó, annál inkább, mert Adyt sem foglalja magában.

A reprezentatív írók között a szerzők aránytalanul nagy szerepet jutattak Szabó Dezsőnek. Hasonlóképp túlságos nagy teret kaptak Kodolányi János, Tamási Aron, Szabó Lőrinc, Erdélyi József, Gulyás Pál és Illyés Gyula, holott mellettük igen értékes írók és költők kimaradtak. Hogy csak néhányat említsünk: Abrányi Emil, Váradi Antal, Jakab Ödön, Radó Antal, Zempléni Árpád, Sajó Sándor, Lampérth Géza, Papp-Váry Elemérné, Tóth Béla, Pekár Gyula, Szemere György, gr. Teleky Sándorné, Erdős Renée stb.

A fölvelt írók és költők közül is többen csak be vannak ékelve a reprezentatív írók közé s számosan bővebb ismertetésre tarthatnának számot; így Szabolcska Mihály, Gyóni Géza s mások.

Szerkezeti vétséget követtek el a szerzők azáltal, hogy a tudományos írókról szóló fejezetet a harmadik (1919—29) korszakba illesztették, holott ez mindhárom korszakra vonatkozik.

Ady értékelésénél a szerzők óvakodnak a szertelenségtől, mindazonáltal azt az állításukat, hogy Ady élete „remekmű“, még az ő értelmezésükben sem lehet elfogadni. Hasonlóképpen vitatható az a megállapításuk, hogy Ady utolsó kiadott kötete, a *Halottak élen*, a legerőteljesebb versgyűjteménye. Ellenben a fejezet befejezése igen sikerült.

A francia irodalmi analógiák általában elfogadhatók, de akadnak közöttük kevésbé találók is. Így Arany Jánosnak Gautier-vel való átfutó összevetése nem ad helyes fogalmat.

A Mikszáth-irodalomból kimaradt Várdai Béla kitűnő Mikszáth-életrajza.

A rosszakarát egy kis debreceni helyi hazafiságot is felfedezhetne. Egy-
pár kisebb hiba is előfordul.

Mindent összevéve Hankiss és Juhász könyve némi aránytalanságai s hibái mellett is tisztességes tájékoztatást nyújt a külföldnek a legújabb magyar irodalomról.

N. S.

Dr. Kristóf György: Esztétikai becslésünk a mai közszellem hatása alatt. (A Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R.-T. kiadása. Cluj-Kolozsvár, 1928. 150 l.)

E kis könyv, az író szavai szerint, „azt szeretné megfogni, hogy milyen az erdélyi közszellem, minő sajátos hatásokkal fogja át a mai erdélyi művészi életet s mit szól mindezekre az esztétikai becslés“. A valójában teljesen gyakorlati célkitűzést széles elméleti alapvetés előzi meg s a bevezető fejezetekben teljes bölcséleti megvilágítást nyer már a könyv címében is kiemelkedő két alapfogalom. A további fejezetek az elmélet igazságait alkal-

mazzák a mai Erdély szellemi, szorosabb értelemben irodalmi életére. Kristóf György könyvének igazi jelentősége és érdekessége ez utóbbi részekben van. Az, amit itt megír, a megszállás által a saját lábára kényszerített erdélyi magyar irodalom hősi korszakának első összefoglalása. Az összefoglaláson túl egyúttal útmutatás is. Magas mértékkel mérő kritikai tudat kialakulását, az irodalmi élet gondos megszervezését kívánja, hogy mindaz, ami a kezdéssel járó bizonytalanság vagy betolakodott dilettáns értéktelenség, helyet adjon az irodalmi felelősségérzet és művészi elhivatottság alkotásainak. Hogy az erdélyi magyar irodalom ma már olyan eredményekkel dicsekedhetik, melyekre a mi sokkal kedvezőbb külső körülmények között élő irodalmi életünk is irigységgel tekinthet, köszönheti annak a kritikai őrszellemnek, melynek Kristóf György könyve egyik tanujele.

K. D.

Gacsályi Sándor: A szimbolista költészet. (A nyiregyházi ág. ev. Kossuth Lajos-reálgimnázium 1929/30. évi értesítője. 3—15 l.)

A szerző a múlt század végén s a jelennek elején divatozott szimbolista költészetet ismerteti, a francia irodalomtörténetírók elmélete alapján népszerű módon. Jelzi a parnasszisták tárgyas költészetét, melyre reakció gyanánt következett a szimbolizmus. A parnasszistákkal bizonyos szempontból párhuzamba állítható Arany János, kinek költészete hasonló visszahatásra nyújtott alapot. Azután részletesen ismerteti a szimbolista költők felfogását a költészet tárgyról, tárgyalja költői eszközeit: a szimbólumot, a szók zeneiségének kidomborítását s a homályt. Az elméletet részint a francia költők, részint Ady egy-egy jellemző költeményével világítja meg. A szerző szigorúan csak a tárgyas ismertetésre szorítkozik, a kritikától tartózkodik, melyre pedig nem egyszer szükség volna. Így a szimbolista költők felfogása a költészet tárgyról már kivülesik a költészet határára s oda téved, hol a zene birodalma kezdődik. A szavak külső zeneiségének egyoldalú kultusza, értelmük mellőzésével, nemcsak szépnek, de még költészetnek sem nevezhető. A szerző helyesen állapítja meg a szimbolizmus érdemeit, de abban téved, hogy ez a mai ember költészete. Az irány, a maga kizárólagosságában, ma már a múlté.

N. S.

Czeizel János: Kazinczy Ferenc epigrammái. (A szegedi állami Baross Gábor-reáliskola 1929/30. évi értesítője. 7—25 l.)

A szerző ezen értekezése kivonat *Kazinczy Ferenc élete és működése* című, a Magyar Tudományos Akadémiától a Lévy-díjjal jutalmazott pályaművéből s mint ilyen, a legilletékesebb bírálói fórum elismerésével dicsekedik. Tudós alapossággal foglalja össze mindazt, amit Kazinczyról, mint epigrammaíróról tudni lehet. Apróra ismerteti Kazinczynak az epigrammákban foglalt széptani elveit, melyek nemcsak a költői, hanem egyáltalán a képzőművészeti, különösen pedig a festészeti alkotásokra is vonatkoznak. Kazinczy epigrammaiból, értekezéseiből s leveleiből valóságos esztétikát állít össze, mely élen tanuskodik a széphalmi mester nagy műveltségéről, finom ízléséről. Természetesen elsősorban mégis a költészet érdekli s amily lelkesedéssel ünnepli a tehetséget, éppoly elkeseredetten üldözi a hivatlan kontárt. A szerző részletesen ismerteti Kazinczy epigrammakötetének, a *Törisek és Virágoknak* keletkezését, a jóbarátok előzetes véleményeit, nehézségét a cenzorral a bevezető epigramma két kifogásolt sora miatt, a könyv megjelenését, fogadtatását bará-

tainál és ellenfeleinél, egykorú kritikáit. Azután mai szempontból méltatja, így jelzi olykori homályosságát s a Himfyre írt epigrammjában tanúsított elfogultságát. Méltatását Bajza szavaival fejezi be, ki 1828-ban az *Epigramma teóriájában* kiemelte Kazinczy elmésségét és lírai szellemét, oly két tulajdont, mely képes a költőt az „epigrammai tökélet“ legmagasabb fokáig vihetni s ezen az alapon őt a legkiválóbb epigrammaírók közé sorozza. N. S.

Málly Ferenc: Arany Toldi Szerelmének olasz forrásai.

(A szegedi áll. Klauzál Gábor-reálgimnázium 1929/30. évi értesítője. 29—40 l.)

A szerző Arany Toldi Szerelmének forrásai közül az olaszokat, Ariostót és Tassót tárgyalja. A jórészt már ismert adatokat egyrészt párhuzamos idézetekkel szemlélteti, másfelől a lehetőség szerint kibővíti. Legrészletesebben ismerteti az álharc motívumát, *Toldi Szerelme* cselekvényének alapját, melyet Arany valószínűleg Ariostóból vett, de a szerző Metastasióból is idéz párhuzamos helyet. Olasz hatást mutat a leányrablás jelenete, mely Toldi rabságba jutásával végződik. Ariosto *Orlando furioso*jának s Tasso *Gerusalemme liberata*jának is vannak párhuzamos helyei s a szerző véleménye szerint inkább az utóbbi szolgált Arany ihletének kiinduló pontjául. A sirrablási jelenethez, mely valószínűleg Shakespeare *Romeo és Juliája*ra vihető vissza, egy régi, 1524-ből való olasz elbeszélésebből (*Romeo e Giulietta*) idéz párhuzamos helyeket. Ezt nem ismerte Arany, de az egyezés azt tanúsítja, hogy itt vándormotívumról van szó. Toldi és Tar Lőrinc párviadala Tasso egy helyére emlékeztet. Szulmona ostroma Jeruzsálem ostromával párhuzamos, de kétséges, vajjon innen vette-e Arany vagy Vergiliusból. A kobzos epizódja Tassóé és Ariostóé meg vissza. A frigyszegés, mely epikai közhely, szintén megvan Tassónál. Anikó szerepe Ariosto *Brandamanté*jára vagy még inkább Tasso *Erninié*jára vihető vissza. A szerző végül megállapítja, hogy mindezen hatások nem bizonyítják Arany invencióhiányát. Olasz forrásai csak kiinduló-pontjául szolgáltak költői intuiciójának. Csak motívumokat kölcsönöz s azok értékesítésében eredetiségéből nem veszít semmit. N. S.

Biczó Ferenc: Pálffy né Gulácsy Irén. (A kaposvári egyesületi

leányliceum 1929/30. évi értesítője. 6—28 l.)

A szerző a jónévi írónő életpályáját és munkásságát ismerteti s műve e tekintetben az első nagyobb összefoglalás. Életradatait nagyjából a *Magyarország* 1926. évkönyve alapján állítja össze s meleg méltánnyal emeli ki azt a hitvesi áldozatkészséget, mellyel beteg, magával tehetetlen férjét hosszú éveken át ápolta. Írói munkásságában hangsúlyozza a kollektív vonást, a *Főregényben* a földéhes magyar parasztság, a *Hamuesben* az erdélyi elcsatolt, a *Fekete völgyekben* pedig az egyetemes magyarság sorsa foglalkoztatja. Ezen regényeket a szerző egyenként ismerteti. Nem hűny szemet az elsőnek tévedései, túlzásai felett, méltánnyal emeli ki a másodiknak célzatát, de legkimerítőbben ismerteti a harmadikat, a nagy irodalmi sikert aratott, az Akadémia Péczely-díjával koszorúzott *Fekete völgyeket*. Leírja keletkezését, írója széleskörű forrástanulmányait, megjelenését, irodalmi fogadtatását, kritikáit, azután közli kimerítő tartalmát részben a regényből vett idézetekkel, melyek stílusát is szemléltetik. A szerző megállapítása szerint a *Fekete völgyek* a legjelentékenyebb emléke a mohácsi csata négy száz éves fordulójának. Regényei után a *Ragyogó Korács István* s *Altal a Tiszán* című

kötetekbe foglalt novelláit méltatja s az elsőről megállapítja, hogy a magyar regionális művészetnek egyik legtisztább, legüdőbb terméke. N. S.

Verseskönyvek. — 1. Szigethy Lajos: Vándormadár. Versek. Budapest, 1929. 70 l. A szerző kiadása. — 2. Kúnos Ignác: Mosolygó Napkelet. Hodzsa tréfák, török tréfák. Budapest, é. n. 192 l. Szöllösi Zsigmond kiadása. — 3. Nyiri Szabolcs: Jó engesztelődés. Budapest, 1930. 92 l. — 4. Ősz Iván: Lélekharang. Versek. Budapest, 1930. 80 l. Nemzedékek kiadása. — 5. Somogyi Imre: Oltártűz. Válogatott versek. Budapest, 1929. 150 l. — 6. Ifj. Dezsényi Béla: Aranykéve. Versek. Berlin, 1929. 96 l. Voggenreiter-kiadás. — 7. Turmezei László: Turán. Költemények. Budapest, 1929—1930. 64 l. — 8. Böngérfi János: Hún és magyar mondakör. 1. Hún hősmondakör. Budapest, 1929. 64 l. A szerző kiadása. — II. Hún és magyar hősmondakör. Budapest, 1930. 96 l. A szerző kiadása. — 9. Lelkes Nándor József: Letűnt világ dalokban. Veszprém, é. n. Pósa Endre kiadása. 62 l.

1. (*Szigethy Lajos.*) Ez a gyűjtemény vándormadár módjára tapasztalt emlékeket, élményeket foglal versbe. Itthon, Ausztriában és Olaszországban nyert életképek ezek. Csak kedvező jelnek tekinthetjük, mikor idősebb emberek a régi nyomokhoz híven szólaltatják meg érzéseiket. A bevezető vers nem megnyugtató, nem is eléggé fölvilágosító, inkább csak összefoglalása a kötet tartalmának. Lírai ereje önmagyarázatában lép előtérbe: korábban dolgozott, most dalol. Egész idegélete most a költészet felé hajtja: ráér álmait álmodozni, ráér a gyönyörre, ami vidám, derűs öregséget biztosít. Nem riad vissza a haláltól, mert barátja és nem réme. A természettel együtt érez, hol nincs elmúlás. Az őszi, a tél, az est, a dél, az alkonyat kedves időszak. A rétek illatát, a hegyek fenségét szereti. Őszi élet dalos merengője, az idilli hangulat rabja. Boldog otthonában zengi csendes, szelid nótáit. Megelégedettség és szenvedélymentes szemléletben ábrándozik. Egyedüli bánata a haza, a magyar Penelope árvasága, rabsága, az ünneptelen magyar élet, a föltámadás kilátástalansága. Ez nagy érzésekre ragadja. A szerelmet csak elmúlásából ismeri. Vonzódik nejehez és azt körüldalolja. Amint a rónaságot szereti, úgy lelkesedik a hegyi vidék iránt is. A gyopáros kietlenségeket, melyekre a nap hullatja aranyát, a vihar, eső és orkán fölforgat. Amint a Tátrát dicsőíti, épp olyan hangulat fogja el az ötzthali és tauerni alpesek látásakor. Talján földön iskolai benyomások, magyar emlékek, pogány szent érzések tükröznek a júniusi édes, olasz éjszakában. Ez a rész voltaképpen lírai útirajz, majdnem lírai földrajz. Jelenségábrázolások alkalmat nyújtanak arra, hogy gondolatait tárgyasítsa. Futó lelki mozzanatok költődnek útjának egyes állomásaihoz. A kedélyszínezet szelid, nőies; tiszta önzetlen, gyengéd érzések hullámoznak benne. Leírásai szönyegszerűek, napfényesek, de újat nem mondanak. Verselése nem teljes. Rímeik kedvéért merész hasonlatokat hajszol. Rímtelen verseket is penget szelid jambusokban. Altlában az egész kötet kellemes olvasmányt nyújt.

2. (*Kúnos Ignác.*) A Hodzsa-fordítót és versekötőt Palágyi Lajos vezeti be irodalmunkba, mint „kiváló öreg, azaz, hogy ifjú poétát“. Ez a bevezetés olyanokat állít a Hodzsa személyével párhuzamba irodalmunkból, kik egészen más fajhoz tartoznak. Ez a gyűjtemény prózában Győrött jelent meg „A török Hodzsa tréfái“ címen. Külföldön ezek nagyon kedvelt és elter-

jedt facetiák. A komoly életfelfogás, fordulatos ötletesség, a túlhajtott jókedv, a pazar elmésség, a derűs humor és a végletekig hajtott logikus gúnyolódás rakétái égnek előttünk. Aksehiri Hodzsa vagy Naszreddin-hodzsa állítólag a XIV. században élt és bohókás tréfáinak, sokszor vakmerőségének céltáblája a szultántól kezdve a legutolsó parasztig, magát sem kímélve, mindenki volt. Úgy látszik már mint gyermek és ifjú is bölcs; ezt tanúsítja az „Ifjú Hodzsa”-ciklus. A gúnyolódás vidám lángja csap fel; talpraesett tréfák, természetesség, de együgyűség is vegyesen fordulnak elő. Nem is igen válogatós, bár erősebb tréfáit amúgy is mellőzte, de van keményvágású gúnya is. „A férfi Hodzsa”-szakaszban már a hárem, az asszony is szerepel. Itt nem a keleti asszony ősi alázatosságával találkozunk, hanem inkább a házsártos, békebontó, civakodó feleséggel. A mester nem valami szertartásos velük szemben, ellenkezőleg kíméletlen; néha durva, köznapi. Paraszti vonás, hogy kimúlt állatjait jobban siratja. Istentelenségek is előfordulnak, a Korán ellen is vét. Bohó mókái, csali meséi, találós kérdései az okos ember bolond-sága, az udvari bolondok szésszenései. Gondolatokkal játszik, szójátékokat farag és „hehe”-rézve neveti ki polgártársait. A szent gúny, a hagia eironeja: a szatíra magaslatára is tud emelkedni az emberi visszásságokkal, botorságokkal szemben. Amde az emberek néha toporzékoltak is érte, mint az ördög a szentelt vízben. „Az öreg Hodzsa” már beletörődött, sorsában megadott tanító, kissé elfásult, elmúlt ifjúságán kesereg. Bíró, bölcs öreggé vált, kihez messzi falvakból jönnek tanácsért. Ez a gyűjtemény Andrád Sámuel gyűjteményét juttatja eszünkbe, bár abban különbözik, hogy Hodzsánál csak *egy* ember adomái vannak. Találunk ott is Naszreddin tréfáiból, vagy tréfáira visszanyúló facetiát. Valószínű, hogy e tréfák és mókák Hodzsára sok helyről ragadtak. A fordító azon volt, hogy átváltozásaiban híven adja a versikék csattanóját. A prózával szemben told vagy rövidít. Vannak debrecenies tájszavai (dilinós, tétes-teli, tuli selyem, tarituppos, dimatlanul), itt-ott szöflőslegek. A török szókat magyarázó jegyzetkebe foglalta. Nyelve egyszerű, közérthető, verselése avatatlan, nagyon gyenge. Ütemezése a hosszabb sorokban szinte dallamos, a rövidekben döcögős. Egyáltalán ez a farce ridicule kedves olvasmány.

3. (*Nyíri Szabolcs.*) Legjobban az Alföld és a pestvidéki hepehupás tájék ihleti. A tanyai, a paraszti, a nyári élet, a mulatós falu, a füzesek között futó patak, a szélmalom, aratók, halászok, molnárok, a hazai föld illata, szeretete árad a kötetből. Egy-egy verse egyidejűségénél fogva, a tájkép hatását kelti az eleven élet betéteivel. Demiobscure festmények. Nagy természetérzéke miatt ábrázoló képzelete erős; imaginációja hatástkeltelő; világosság, verőfény, szín, bensőség vonul át képein, hasonlatain. Vannak családi vonatkozású dalai is; a szerelem is megszólal a kötetben. Isten-, haza- és népszerűtete tiszta magyar érzésből fakad. Becsüli a nemzetiségeket, a multból a kurucokat és Rákóczi. Ellensége a kivándorlásnak, teli van a haza sorsának jobbrafordulás-vágyával. Bizonyos plátóni vágy: erős fogja el. Rövid, majdnem egylélekzetű versek; szereti a terzinákat, főleg szerelmi sóhajaiban. Némi zeneiség is pergeti verseit. Csoportosításuk önkényes és túlmodern.

4. (*Ósz Iván.*) A versek címe fűdi a tartalmat. Önmagának lélekarangozik, szinte búcsúzik az élettől. Halálfélelem és halálvágy sajog benne, de

fájdalomjelenségei nem mindig indokoltak. Lelkehagyottságában homály és érthetatlenség is nyilvánul verseiben. A föld csak bánat, kínlódás és boldogtalanság. Rossz sejtelmek gyötrik, ezért az égbe vágyik. Dürer-féle komor-ság, világfájdalmas hangulat csapong képein. Ilyen módon és ilyen alaphang-gal verseiben sok az egyformaság, bár akad megkapó hasonlata is. Kevés-rétegű képzelete néha cserben hagyja. A halál feszültségéből nem tud kibon-takozni, a lelkek orvosával: az idővel, hadilábon áll. Verselése nem változatos. Rímei természetesk, nem keresettek; elhelyezésük: páros, kereszt, visszatérő és félrím. Verseit igyekszik szorgalmasan megfaragni. Nyelve néha homályos, törmelékmondatokból áll.

5. (*Somogyi Imre.*) Húsz év előtt jelent meg első verskötetete. Most önarcképét igyekszik adni, amint bibliás hevületben Isten oltárához közelít. A költemények java része Istent, Krisztust dicsőítő, emellett a haza és családja is táplálja líráját. Zsolozsmáinak tárgya hit, szerelem, szeretet. E kötetben ismét az idősb ember dalol, nem nagy igényekkel, inkább nagy lelkesedéssel. A főváros zivajában keresi a corpus Christit, de csak önmagá-ban találja meg. Még az öngyilkosokat is a lux crucis hatalmával akarja megmenteni. Vallásos érzelme többféle lírai színváltozásnak előidézője, evan-géliumi történeteket új alakban beszél el. A magyar nemzet sorsa Krisztus tragédiája. A harctéren is dalolt: himnuszokat zengett Istenhez, ódákat a magyar katonához. Egyetemes erkölcsi igazságokat hirdet. Belső világa gazdag és változatos, mintha állandóan imádkoznék; mindenképen türelmes és jámbor, igazi Tolsztojánus. Nyelve közvetlen, egyszerű, majdnem társalgó. Népmesék-ből, katoná- és népdalokból egy-egy szálát áttűtet, mondatokat, helyzeteket kölcsönöz. Verselése szabályos, rímeit nem válogatja.

6. (*Ifj. Dezsényi Béla.*) A nyiladozó ifjúság érdekes virágzása. Még benne van iskolájának áhitatos, vallásos hangulatában és irodalmi tavárának Ady-kultuszában. Nem Ady hasonmása, jóllehet erősen adyz és Ady hang-lejtése uralkodik rajta. Ady imádata és utánzása főhibája: az ökörszem a sas hátán akar az Alpeseiken átrepülni. Ami Adytól megkülönbözteti: sokkal vallásosabb, hívőbb, mélyebben érző. Mint utánzó is Istennel a viharos moder-nizmus ellen küzd. Ez az a plasztikus sejt, melyből eredetiségre, önállóságra fog kibontakozni. Mihelyt az Ady-rezonancia megszűnik, újjá fog születni. Eszméi és eszményei vannak, van programja, ami Adynak nincsen, nem lázongó, nem szatirikus, magyarsága is tisztultabb, összhangtalanság nem zavarja. Van azonban homálya, fátyolos dagálya, szeszélye, kilengése, áfumos álmodozása, érzelemtékozlása, titokzatossága, burkoltsága. Alkémias konyhá-jában ő sem talál színaranyat. Bár Ady szerint az élet minden pillanata szenzáció, ezt ő vallhatta, utánzóí kevésbbé. Nem is tudják a pillanat bűvét úgy lefogni, mint mesterüknek sikerült. Itt e munkában erős idegfeszültség nyilvánul s emiatt áll be néhol a zavar. Lírikus stiliszta, akit még elkábit a títánok szertelensége. Szimbólumai, allegorizálása, az erős metaforák, mind Ady-hatások. Enyhéséget, békét azonban csak Istenben és édesanyja mellett talál. Rapszodikus hangulata önkényes verselésre is ragadja. Verstana laza; időmértéket ütemezéssel vegyít, ami nem baj; ez is Ady-örökség. Strófái egyenetlenek, rímei nem tiszták. Nem valami érzékeny műszeren dolgozik. Képzelete, ábrázolása élénk, képei sejtelmeseek, többször visszatérnek, néha túl-

zottak. A hang az övé, de a kéz Adyé. Értékmérője mégis saját bensőséges érzelme, sejtése és vallása. Majd ha leszokik a keleti fűszerekről, a paradicsom-madár-bőr-kívánásról, az aranyporról, a színes rákokról, a fregattmadárról, a mangorafákról, amik az Adyákat olyan nagyon izgatták és lelkesítik, kedvesebben fog szólni és komolyabban lehet vele szóba állani.

7. (*Túrmezei László.*) Már 10 év előtt adott ki irredentás és háborús lángolású verseket. A turáni mult, jelen és jövő lengi át ezt a gyűjteményt. Zempléni Árpád hű követője, sőt a Numi Tarem- és Jelemi-ciklusban annak egyik művét fejezi be. Itt a vogul monda az alap: A világ teremtése; Tarem a teremtő, Jelemi (Elemér) a segédje és a monda hőse. Nagy kérdés, mért indulnak a turániak leginkább idegen turán hagyományokon, mikor a magyar is nyújt tárgyat. Nem találunk-e elég nyomokat a magyar néphagyományokban (Kálmány Károly) és a magyar népmesék gyűjteményeiben (Kisfaludy Társaság)? A költészet és a mítosz abban is rokon, hogy nemcsak a történeti valóság, hanem a történeti nem valóság is művészi földolgozásra érdemes tárgy. E szempontból néphagyományaink és népmeséink még kibányászatlan kincsesbányák. Több és mélyebb tudás: lángszem kell meglátásukhoz. A mesemadár röpködését érteni is kell. Turánunk visszavezet napkeletre, ismeretlen tájakra, ahol ismét erők, nagyok, legyőzhetetlenek lehetünk. Mostani helyünkön, az „árja csodák“ között és a sémita-tengerben elveszünk. Van hite, mely egyrészt pogány, másrészt keresztény: Krisztussal együtt Hadisten is megfér. Ez az ötvény azonban nem eredeti. Verselése kifejezett, tudatos; beillik nagy mintája formáiba. A lírai rész meglehetősen erejű, az epika töredék, nem nyújt fogalmat tudásáról. Régieskedése nem alapos. Idegen szavait, az ősi szerszámokat nem magyarázza, így sokszor érthetetlen.

8. (*Böngérfi János.*) A régi mondákat négysoros alexandrinusokban verseli. Verselése sikerült. Voltaképen a népnek és az ifjúságnak írta. Ez hasznos is volna, hogyha tudna mondatainkból újabb fordulatokat, más meglátást, más előadást, más nyelvet és hangot, a lelki élet újabb változatait kicsiholni. Nincs benne sem régiesség, sem népieség. Régi malmot tapos és kevés értékes lisztet őrl. Érdektelen elbeszélések: nagy a köznapiság, kicsiny az invenció. Epizódokat nem tud egységes eposzba egybekapcsolni, még az epopója sem sikerül. Lényegtelen kidolgozása a krónikáknak. Inkább altatószer.

9. (*Lelkes Nándor József.*) Ez kurucgyűjteményének hatodik kötete; nem elbeszélések csokra, hanem elmélkedés az egész kurucköltészetéről; egyes daloknak magyarázata és korbeli elhelyezése. Thaly Kálmánt híven követi, leg súlyosabb érveléseit tőle kölcsönzi. A tudományt népszerűsíti; ez ereje. A Riedl-elméletnek ellensége és reméli, hogy ennek igazolására a felvidéki papi és családi levéltárakban meg fogja találni a kétségbevonat költeményeknek eredetieit vagy tót hiteles korbelt fordításait. Jóllehet ma már a Riedl-elmélet a legújabb antológiákban és az iskolai tankönyvekben is elfogadott tényállás, ő a sárospataki kutatókkal tart. A gyűjteményben közölt tót dalokból és fordításokból még nem lehet álláspontját megerősíteni. A közölt két Thaly-lel sem bizonyít. Ma a Riedl-elmélet szilárdan áll, mindaddig, amíg másutt is eredetiben vagy hasonmásban vagy tót nyelven megtalálják a kétes költeményeket. A tót dalok hangulatosak; szeretik a hangutánzást, mint azt a magyarokéban és a kurucdalok mai korbelt szerzőiben is megtaláljuk. A dalok

zenéjéről is hallunk. Megdönti a Czinka Panna mondát, mert Czinka Pannának (1722-ben született, Rákóczi 1735-ben halt meg) semmi összeköttetése nem volt a kurucokkal. Lelkes, az ifjúságnak és a köznek kedves munkát írt. *mg.*

P. Jánossy Béla: Mister Nemere. Cluj-Kolozsvár, 1929. 190 l. A Minerva r.-t. kiadása.

Jánossy Béla a szépirodalom minden ágát műveli és kritikus is. Szép-prózája túlságosan prózai. *A császár bűnbakjai* című munkájának alatta marad mostani regénye.

Egy szegény székely kántor fia, Nemere Pali érettségi után beáll egy báróhoz a cséplésnél munkafelügyelőnek. A báró megkedveli, néhány heti munkáért ad neki 5000 forintot és azonkívül is ellátja a műegyetemi tanulmányaihoz szükséges anyagiakkal. A báró halála után a harmadéves technikus szűkös napokat lát, de a báró leánya, noha férje lenézi és meg is sérti Palit, tízezer forintot küld a fiúnak (második deus ex machina). Pali a mérnöki oklevél megszerzése előtt Amerikába hajózik, a tengerből kiment egy amerikai milliomos leányát, ez álláshoz juttatja (harmadik deus ex machina!). Amerikában megszerzi a mérnöki diplomát, becsületet vív ki a székely névnek, nőül veszi a kimentett milliomos leányt és hazahozza szülőfalujába.

Romantika és költői igazságszolgáltatás van elég ebben az érdekes regényben. A becsület megkapja jutalmát, a gonoszok (a báró jellemtelen, pénzsóvár veje és egy kommunista gyilkos munkás) megbűnhődnek. Az egyszerűbb igényű olvasó elégedetten teszi le kezéből a könyvet; mihielyt azonban kissé is magasabb igényt táplálunk, lélektani elmélyülést keresünk — amire erdélyi regényíróink feljogosítanak —, ezzel adósunk marad a regény. A szerző nincs tisztában a forint értékével. Ha egy szegény kántortanító fia 5000 forintot kap (41. l.), ami ma 15.000 pengőnek felel meg, annak ez a műegyetemi négy évre bőségesen elegendő. Palit pedig ez összesen felül is segélyeztetni és mikor a báró meghal, a szerényen élő fiú egészen pénzforrás nélkül marad. Az sem valószínű, hogy egy érettségizett diák még látásból sem ismerné a vidék földesurának egyetlen leányát (35. l.). Néhány tájszavának magyarázatával adós maradt a szerző. Pl. a rácsulyból szabadult csikó (10. l.), a német Reitschule-ből rontott székely szó volna? Megpallotta a portól ruháját (27. l.). A *matat* erdélyi szót ily értelemben ismerjük: lassan dolgozik, pepecsel; de a szerző ily értelemben használja: titkosan dolgozik. Nem volt nehéz kitalálni, hogy Hundley keze *matat* a dologban. (155. l.) Pár nap előtt (165. l.) helyesen: pár nappal ezelőtt. Az amerikai cigányprimás hegedüléséről azt írja, hogy az üveghangokban több sejtelen, vágó imbolygott, mint otthon. (119. l.) A hegedű üveghangjai csak a művész ügyességét mutatják, de érzelmeket ezek a mesterkelt, hideg hangok nem tudnak kifejezni.

Sok sajtóhiba bosszantja az olvasót. Az Erdélyi Szépmíves Céh kifogástalan, művészi nívójú kiadásai mellett a másik kolozsvári kiadótól, a Minerva r.-t.-től is gondosabb munkát várhatnánk. Sz. I. A.

Barna János: A makói Hollósy Kornélia Színház története. Makó, 1929. Kiadja: Csanád Vármegye Közönsége. Csanád vármegyei Könyvtár. Szerkesztik: Dr. Barna János és dr. Eperjessy Kálmán. 18. sz.

Barna János a magyar színészettörténet buzgó munkása már régebben foglalkozik a makói színészet történetével. 1928-ban adta ki Fejezetek a makói

színészet multjából című kis munkáját; 1929-ben Makó színésze és irodalma című érdekes dolgozatát s most egy nagyobb munkájában beszámol a makói Hollósy Kornélia-színház 26 éves történetéről. Sok gondos utánjárással állította össze művében ennek a fiatal színháznak a történetét. Sok küzdelem után sikerült az állandó színház megvalósítása, míg végre 1903-ban átadhatták az épületet Zilahy Gyulának, aki ez év augusztus 18-án kezdette meg előadásait. Zilahy után Pesti Ihsz Lajos, Nádas József, Makó Lajos, Marházi Miklós, majd ismét Nádas József, Thury Elemér, Andor Zsigmond, Kiss Árpád társulatai játszottak a színházban. Barna János lelkiismeretes gondossággal állította össze a negyed század alatt előadott színművek jegyzékét. Ez a jegyzék nem teljes, mert a makói újságok nem mindig közölték a teljes színházi műsort, színlapgyűjtemény pedig nincsen. A Nemzeti Múzeum színlapgyűjteménye sem használható, mert nincsen rendezve. A színlapok csomagokba kötve fekszenek a Múzeum pincéjében. A színészettörténet kutatója így is jó hasznát veheti Barna könyvének, amelyben megtalálhatja a színtársulatok névsorát is. A könyvet 16 jól sikerült kép díszíti. P. J.

Szegzárdy József: Babits Mihály Iphigenia-fordításának méltatása. Szeged, 1929. 26 l.

A szerző számos idézetet hoz fel annak igazolására, hogy Babits Mihály Goethe-fordítása nemcsak Csengery János magyar Iphigeniája mellett marad el, hanem Kis János száz év előtt megjelent Goethe átültetésének színvonalát sem éri el, az utóbbi ma is fölötte áll mind a hang nemessége, mind a szöveg hűsége dolgában. „Goethe Iphigeniája, mint a maga nemében páratlan világ-irodalmi mű, kiválóan alkalmas arra, hogy bármely nyelvre lefordítva, a legnemesebb idealizmus és a legválasztékosabb költői dikció példaadója legyen. Sajnálattal látom, hogy Babits Mihály fordításában sem ez a magas szintű idealizmus, sem ez a felekölti dikció nem jutott el a maga jogaihoz.” — Goethe: Wie enggebunden ist des Weibes Glück; Csengery: A nőnek üdve mily szűk és kimért; Babits: De mily rövid pórázon él a nő. — Kis János: Az élet csak halál, ha haszna nincs; S az asszonyé e sors, kivált enyém; Babits: Hasztalan Élni annyi, mint korán Halni: asszonysors s legfőként enyém.

A nagykorösi Arany János Társaság évkönyvei. Negyedik kötet. Szerk. Törös László főtítkár. Nagykorös, 1929. 160 l. A nagykorösi Arany János Társaság kiadása.

A nagykorösi írók egyesülete buzgón terjeszti az irodalmi műveltséget az ottani művelt közönség körében. Évkönyvének magyar irodalomtörténeti vonatkozású közleményeiről az irodalomtudomány is méltánylással szólhat. — Patonay Dezső: Szász Károly. Visszaemlékezés a nagytekintélyű íróra és műfordítóra, a nagykorösi gimnázium egyik büszkeségére. — Osváth Ferencné Kholen Albina: Iduna élete és költészete. Az előbbi dolgozatnak gondosan megírt párja, a korán elhunyt költőnő emlékének megújítása. — Révfy Géza: Arany János mint dalszerző. Az idevonatkozó adatok népszerű összefoglalása, a dallamok jellemzése. — Muraközy Gyula: Arany János. A Társaság közgyűlése alkalmából az Arany-serleggel mondott szép beszéd. — Törös László: Sárvári Pál, Arany János professzora. Részlet a kiváló református tanár életrajzából. — A hivatalos közlemények közt megtaláljuk Benkó Imre elnöki

beszédeit, Patonay Dezsőnek Szabolcska Mihály ókéskei lakóházánál mondott beszédét, továbbá Törös László főtitkári jelentését az év történetéről.

A debreceni Tisza István Tudományegyetem évkönyve és almanachja. Hajdúhadház, 1929. 234 l.

A vaskos kötetben egyrészt Pap Károly irodalomtörténeti vonatkozású rektori székfoglaló beszédét olvassuk, másrészt helyet foglal benne Mitrovics Gyulának Apáczai Csere Jánosról tartott beszéde. Pap Károly tanulmánya arra a kérdésre ad feleletet: hogyan kapcsolódott nemzeti irodalmunk fejlődése a külföldi irodalmakéhoz; Mitrovics Gyula egybefoglalja mindazokat az eszméket, melyek Apáczai Csere János munkásságát irányították. Magas szempontú átpillantás mind a két beszéd, céljuk nem új adalékok nyújtása, hanem bölcselő szellemű tájékoztatás.

A pápai Jókai-kör évkönyve az 1924—29. évekről. Pápa, 1930. 112 l. Főiskolai Könyvnyomda.

Körös Endre szerkesztő az évkönyv első közleményében összefoglalja a pápai Jókai-kör multjának és jelenének legfőbb mozzanatait. A kötet tartalmát költemények, novellák, ismeretterjesztő közlemények sorozata foglalja le. — Irodalomtörténeti vonatkozású Gálos Rezső tanulmánya: Vörösmarty ünnepén. Szépen megírt esszé. — Kerecsényi Dezső Irodalom és közönség címmel bölcselő szellemű fejtegetéseket közöl témájáról. — Pongrácz József Jókai Mór pápai tanulásának emlékét újítja fel. — Sándor Pál visszapillant a magyar színészet gyermekkorára.

Esterházy Miklós nádor iratai. I. Kormányzattörténeti iratok. Az 1642. évi meghiusult országgyűlés időszaka. Szerkesztette Hajnal István. Esterházy Pál herceg kiadása. Bpest, 1930. 98 és 460 l. Stephaneum Nyomda.

A kötetet Esterházy Pál herceg előszava nyitja meg, az ő költségén jelent meg ez az értékes forrásgyűjtemény, levéltárának és más tudományos gyűjtemények anyagának felhasználásával bocsátotta közre a kötetet Hajnal István kiváló történettudós, hercegi levéltáros. Mind a bevezetés, mind az oklevéltár kiválóan gondos munka, a magyar történettudomány mindkettőnek hasznát fogja látni. A herceg Esterházy-család feje halára kötelezte a magyar történettudományt, hogy költséget nem kímélve megindította a nagyszabású vállalatot. Nyilatkozata szerint: „Halhatatlan ősem, nemzetségünk első nagy és történelmi jelentőségű egyénisége iránti kegyelettel eltelt szívvel ajánlom a művet minden hazáját szerető magyarnak.”

FOLYÓIRATOK SZEMLEJE.

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei. Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Gulyás Pál, Halász László, Pintér Jenő.*)

I. Folyóiratok.

Budapesti Szemle. — 1930. évf. 9—10. sz. Ifj. Pongrácz Alajos: *Szépirodalmi folyóirataink 1848-ig.* (I—II.) A Ferenczy József művéből, „A magyar hírlapirodalom története 1780—1867-ig“ c. munkából ismert anyag idetartozó részének újabb csoportosítása, áttekintése és némi kiegészítése. — 11. sz. Berzeviczy Albert: *Irodalmi viszonyaink az összeomlás után.* A régi nemzeti ideálokhoz való ragaszkodás nélkül nincs igazi nemzeti fejlődés az irodalomban sem. — E. R.: *Angol könyv Tisza Istvánról.* George A. Birmingham Magyarországon járt, ír protestáns pap A wayfarer in Hungary c. munkájának ismertetése. — 12. sz. Viszota Gyula: *Széchenyi elmébaja.* Mikor 1857 után Széchenyi visszatért az életbe és az emberek látták, hogy elméje oly sziporkázó és éles, mint amilyen 1848 előtt volt, akadtak olyanok, akik nem tudván az előzményekről, azt hitték, hogy a nagy politikus tán nem is volt beteg, csak érdekből tüntette fel magát annak. A feledékenységbe merült adatok fejtárása azonban azt bizonyítja, hogy a döblingi intézet Széchenyi számára valóban kórház volt és nem menhely. — Szász Károly: *Molnár György Kolozsvárott.* Adatok az egykori jeles színész és kolozsvári színgazgató életéhez. — Voinovich Géza: *Keresztút.* (Jelenet egy felvonásban.) Szindarab Kisfaludy Károlyról. Előadta a Nemzeti Színház 1930 nov. 21-én. — Kéký Lajos: *Szabolcska Mihály* (1861—1930). Szabolcska elvesztése költészetünket eredeti s minden árnyalatában magyar csengésű hanggal tette szegényebbé. — Kosztolányi Dezső: *Emlékezés Bartóky József-re.* Bartóky a novellának finom kiaplasztikusa. Alakokat mintázott, kiket vidéken figyelt meg. Csupa kisemberek ezek, bármi is a rangjuk. A humor alázatos figyelme megnagyítja őket. Hite a gyöngédség volt, műzsája az irgalom.

Debreceni Szemle. — 1930. évf. 5. sz. Hankiss János: *Magyar ábránd a nyolcvanas évekből.* Boksics Gusztáv Barna Arthur (1880) c., Verne és Jókai hatása alatt írt regényének elemzése. Bár Beksics Jókai követője, műve némi korrektívumot ad Jókai művéhez. Mert alacsonyabb ennél; más valóságosabb szögben látja a művelt magyar ifjúság eszményét a kiegyezést követő évtizedekben. — Brisits Frigyes: *A XVII. század magyar irodalma.* (Vázlat egy idegennyelvű magyar irodalomtörténet számára.) A XVII. századi magyar irodalom jelentősége, legfőbb jelentősége, hogy szinte példázó erejű egészséges érzékkel segítette át magát a nyugati szellemnek a renaissance-barokk formájában reáható találkozásán. A logikusabb utat adta meg e század arra, hogyan lehet nemzeti gyökérezeten irodalmi művelődést kifejleszteni. A következő század feladata lett volna ezt az örökséget átvenni s a szintézist el-

végezni. — Molnár József: *Jókai első párizsi útja*. Jókai 1878 augusztus 28-tól szeptember 10-ig volt először Párizsban. Főkép a kiállítás kedvéért utazott oda. Valószínű, hogy az írói körökben is megfordult, mert 1900-ban az öt ünneplő francia tudósokat, mint ismerősöket említi. — Szerb Antal: *Yeats magyartárgyú költeménye*. A szóbanforgó vers címe: How Ferenc Renyi kept Silent. (Hogyan hallgatott Rényi Ferenc.) Egy magyar szabadságharcosról szól, akit Haynau kegyetlenkedései sem képesek annyira megtörni, hogy a bujdosókat elárulja. (Az ír származású Yeats-et a ma élő legnagyobb angolnyelvű költőnek tartják. 1924-ben Nobel-díjat nyert.) — Brachfeld Olivér: *Az iberiai félsziget hungarica problémái*. Magyar vonatkozású adatok a spanyol, katalán és portugál irodalomból (vonatkozással Karl Lajos még 1916-ban megjelent hasonló tárgyú tanulmányára). — Oláh Gábor *negyedszázados írói jubileuma*. 1930. év május 11-én ünnepelte a debreceni Ady-társaság a debreceni származású jeles költő írói fellépésének 25 éves fordulóját. Az ünnepelt ez alkalomból gondolatokban gazdag beszédben tekintett vissza eddigi pályájára. — Dercze Lajos: *Kísérletek Debrecen irodalmának történeti áttekintésére*. Az utóbbi 70 év alatt Kulini Nagy Benő, Szücs István, Géresi Kálmán és Kardos Albert tárgyalták több-kevesebb szerencsével Debrecen irodalmát. Az utódok kötelessége megírni e nagymúltú város szellemi életének fejlődését. — Hankiss János, Juhász Géza: *Egy könyv történetéhez*. A „Panorama de la Littérature Hongroise Contemporaine” c. franciayelvű magyar irodalomtörténet megírásánál követett alapelvek ismertetése.

Deutsch-Ungarische Heimatsblätter. — 1930. évf. 3. sz. Jolantha v. Pukánszky-Kádár: *Wiener Bühnenüberlieferungen im ungarischen Volksstück*. (II.) A bécsi színműirodalom hatásának főközvetítője a magyar népies tárgyú drámairodalomra a magyarországi német színészet volt. — Elemér Moór: *Die Spielleute der Burgherren von Lockenhausen*. Adatok a középkori német-magyar kultúrkapcsolatok történetéhez. — Josef Trostler: *Die ungarischen Iphigenie-Übersetzungen*. Goethe Iphigeniája magyar fordításainak áttekintése és Babits Mihály fordításának elismerő méltatása. — 4. sz. Julius Farkas: *Deutsch-ungarische geistige Beziehungen zur Zeit der Romantik*. A magyar német szellemi kapcsolatokról a romantika korában. (A berlini Német Filológiai Társulat ünnepi ülésén tartott előadás.)

Erdélyi Múzeum. — 1930. évf. 7–9. sz. Tavasz Sándor: *Magyar tudományos törekvések Erdélyben*. A kérdés múltjának áttekintése és a jelen körülmények figyelembevétele alapján megállapítható, hogy az erdélyi magyar tudományosság történeti folytonosságát megmentette és fenntartotta. — Szabó Attila: *Egy ismert és egy ismeretlen kuruckori ének*. Adatközlés. — Boros György: *Adatok az Erdélyi Múzeum-Egyesület történetéhez*. Elnöki megnyitó az E. M. E. marosvásárhelyi vándorgyűlésén 1930. augusztus 28-án. — György Lajos: *Valkai András életéhez*. A kolozsvári r. kath. főgimnázium XVI. századi eredetre visszanyúló Lyceum-könyvtára egy érdekes latinnyelvű, XVI. századi nyomtatványokból álló colligatumot őriz. Az egyes darabok lapszéleinek bejegyzései Valkai Andrástól származnak s megállapítható belőlük, hogy írójuk 1584-ben még élt, továbbá, hogy valamikor — mint eddig is tudtuk — csakugyan a fejedelmi ítélőszék tagja volt. — Dömötör Sándor: *Gyermekekgyilkos nők néphalladainkban*. A címben írt tárgyra vonatkozó adatokból kiderül, hogy

nem minden, aktualitást megéneklő ballada oly újkeletű, mint első pillanatra vélnők.

Éthnographia. — 1930. évf. 2. sz. Köhler Aladár: *Szápáry Péter mondája*. (I.) Hosszabb tanulmány a Szápáry-monda keletkezéséről, irodalmáról és történelmi háttéréről. A monda első írásbafoglalása a *Hesperus* c. bécsi német folyóiratban található meg: az 1816. évf. szeptember havi 43. számában „Peter von Szápár”. — Dömötör Sándor: *A betyárromantika*. (II. vége.) A betyárromantika népi szempontból naiv, szellemtörténeti (irodalmi) szempontból pedig tudatos, negatív cinizmus a társadalmi törvények tökéletlenségéből származó s az erkölcsi törvényekkel szembenálló szociális életjelenségek iránt. Ennek a negatív cinizmusnak eszköze a hamis idealizálás: a nép ösztönszerűen, az irodalom pedig tudatosan idealizálta a rablót. — Dömötör Sándor: *A nagydíai cigányokhoz*. Adatközlés. Posty Frigyes egy, 1846-ból való, Erdélyi Jánoshoz intézett levele a cigányadomákról.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1930. évf. 3. sz. Trencsény Károly: *Arany János lappangó írásai*. A szerző Aranyt tizenhat, eddig lappangó, kisebb terjedelmű — fordított és eredeti — írására bukkant a Szép-irodalmi Figyelőben és a Koszorúban. A cikk röviden ismerteti a most már szerzőjüknek fogva érdekessé vált közleményeket. — Timár Kálmán: *Domonkosrendi magyar kódexek*. (I.) A tanulmány a domonkosrendi kódexek családfájának bemutatása után a kétségtelenül domonkos eredetű kódexek közül a következőket ismerteti: 1. Winkler-kódex; 2. Gömör-y-kódex; 3. Könyvecske a szent apostoloknak méltóságáról. — Romhányi Gyula: *A magyar politikai végjárték fejlődése*. (I.) Az előzmények áttekintése után a következő darabok részletes elemzése: Nagy Ignác: Egyesüljünk, Tisztújítás, Armány és szerelem; Vahot Imre: Még egy tisztújítás, Országgyűlési szállás, Eljen a honi; Gaál József: A vén sas; Beöthy Zsigmond: Követválasztás; br. Eötvös József: Eljen az egyenlőség; Szigeti József: Egy táblabíró a márciusi napokban; Obernyik Károly: Magyar kivándorlott a bécsi forradalom alatt. — Honti János: *A Szilágyi- és Hajmási-monda szövegtörténete*. A dolgozat a Szilágyi- és Hajmási-monda változatait közös alapvázra húzva, szilárd alapot nyújt a további tárgytörténeti kutatásnak. — Adattár: Perényi József: *Szemere Miklós irodalmi hagyatékából*. (I.) Kölcsey Ferencnek Szemere Györgyhöz (1815. V. 31. és 1815. IX. 1.), Kertbeny Károlynak Szemere Miklóshoz (1852. IX. 9.), Császár Ferencnek Szemere Miklóshoz (1853. III. 24. V. 2., V. 29.; 1854. II. 19., VIII. 26., é. n. IX. 16.), Bérczy Károlynak Szemere Miklóshoz (1857. XII. 30.; 1861. XI. 1.), Lévy József Szemere Miklóshoz (1858. IX. 27.), Tóth Endrének Szemere Miklóshoz (1858. XI. 30.; 1859. I. 7.; 1862. IX. 22.) írt levelei. — Waldapfel József: *Katona drámái és kéziratok*. Tartalmas kiegészítő jegyzetek a nagy költő kéziratairól. A Nemzeti Színház könyvtárában levő kéziratok közül egyik sem a költő eredeti kézírata, mint Abafi nyomán írni szokták. Egy részük a különféle társulatoktól használt sűgőkönyv, más részük, amint ez egybevetés alapján megállapítható, id. Katona József másolata fia drámáiról. — Szabó T. Attila: *Lupuj rajda történetének ismeretlen változata*. Adatközlés a br. Apocsalád abasfalvi könyvtárából származó. XVII. századi kéziratos Formularium alapján. — Gulyás József: *Gróf Teleki verse a toleranciáról*. Szövegeltérések közlése a sárospataki főiskola kézirata-

tárában található változat nyomán. — Timár Kálmán: *Adalék Hajnal Mátyás életéhez*. — U. a.: *Táncz Menyhért származása*. — Hegyaljai Kiss Géza: *Torna Borbála sirverse 1688-ból*. — Zámbo Aurél: *Tóth Kálmán három eddig ismeretlen költeménye*. (1851. IV. 1-ből.) — Vértés O. András: Dézsi András: „*Világ kezdetitől...*“ c. költeményének keletkezési éve. A vers valószínűleg 1549-ben készült. — Dercze Lajos: *Vörösmarty emlékezete a debreceni szénatusban*. A debreceni községtanácsból 1855-ben Vörösmarty árvái javára tervezett hangversenyt az akkori állami hatóság nem engedélyezte. — *Könyvismertetések*.

Lantos Magazin. — 1930. évf. 13. sz. Tábori Kornél: *Jókai titkos noteszeiből*. A nagy író néhány emlékeztető jegyzetének közlése (facsimillékkel). — Rubinyi Mózes: *Kegyelmes író társunk: Hegedűs Loránt*. Riportszerű megemlékezés. — R. M.: *A „srácok“ Bessenyei „Tarimenes“-ét adják ki*. (Gyorsfénykép egy mai magyar gimnáziumból.) A budapesti Berzsényi D.-gimnázium VII. o. tanulói kiadták Bessenyei Gy. Tarimenes ét, a cikkíró ez alkalomból dícsérrel emlékezik meg a diákokról és kiváló tanárukról, Vajthó Lászlóról. — Govorkovich János: *A költők fejedelme*. Rövid megemlékezés Hugo Károlyról, a Báró és bankár c. színdarab különös életű szerzőjéről (képpel és facsimillékkel).

Levéltári Közlemények. — 1930. évf. 3—4. sz. Bálint Nagy István: *Sámboky István végrendelete*. A XVI. század európai hírvé, magyar származású humanista tudósa 1584. év március 20-án kelt német szövegű végrendeletének közlése a bécsi Nationalbibliothekben levő eredeti alapján.

Minerva. — 1930. évf. 5—7. sz. Zolnai Béla: *Mikes Kelemen*. (II.) Mikes egyike legszélesebb skálájú írónknak. Van benne janzenista fatalizmus, nevelő életbölcseesség, gáláns udvariasság, enciklopedikus érdeklődés a lojális morál keretein belül, szabados malícia, naiv mesélőkedv és soha nem szűnő kedély. Viszont sok minden hiányzott belőle, ami nem is lehetett meg benne: esztétizmus, hazafias irodalmiság, kriticismus stb. A szent embertől a bölcs udvari emberig ívelnek képességei. A bölcseiséget nem Descartes tól, sem Bayle-től tanulta, hanem konkrétabb olvasmányaiból s magából az életből. De ember is volt és egyéniség, akinek szellemi kontúrjait nem faragja le az idő. — Szerb Antal: *Vörösmarty-tanulmányok*. (II.) A Zalán futása őseit a magyarországi latin költészetben kell keresni. Vergilius és kisebb mértékben Ovidius klasszicizált receptjei nyomán készültek az első latinnyelvű eposzok, melyek tárgyuknál fogva már a magyar irodalomhoz tartoznak. (Kazy F.: Hunniás 1731-ből; Adányi András: *Fastorum Hungariae Pars*. 1742-ből stb.) E latin-magyar költők vergiliusi örökségét vették át deákosaink. A Vergilius-kultusz nemcsak a deákos iskolát jellemzi: a korhoz épúgy hozzátartozik, mint a Horatius-kultusz. Vergilius Vörösmarty számára elsősorban stilisztikai példagyűjtemény volt; az Aeneisben gyönyörű illusztrációkat talált mindazokra a stilisztikai fogásokra, melyeket a scaligeri poétika az eposz számára előírt. Hogy Vörösmarty-nak volt bátorsága kirohanni olykor az antik eposz várából és szabad mezőn csatározni, az a másik epikus tradíciónak köszönhető, annak a fejlődésvonalnak, amit Osszián neve jelöl. Osszián mintája adta meg Vörösmarty-nak azt a bátorságot, hogy áttörve az antik eposz-sémán, az eposzt a szubjektív kifejezés eszközeként használja fel. Vörösmarty valószínűleg azért

választotta a hexameteres versformát, mert úgy látta, hogy ebben a versformában hozható szintézisre Vergilius és Osszián. A Klopstock-féle Hermann-komplexum hatásának nyomai is fölfedezhetők a Zalán futásában. Jellemző e tekintetben, hogy Vörösmarty ősmagyarjában semmi tipikusan magyar vonás sincs; a költő nem vetíti vissza az ősökbe a korabeli magyar paraszt sajátosságait, mint Arany János tette hunnok ábrázolásakor. — Balogh József: *Szent István politikai testamentuma*. (I.) Hosszabb tanulmány a Szent István-féle intelmek (De morum institutione) szellemtörténeti kapcsolatairól és jelentőségéről.

Messaggero Della Libreria Italiana. — 1930. évf. 1—3. szám. A. Radó: *La cultura italiana in Ungheria*. Rövid cikk az újkori olasz-magyar kulturális kapcsolatokról.

Napkelet. — 1930. évf. 10. sz. Horváth János: *Középkori irodalmunk történetéből*. (Részletek egy megjelenendő könyvből.) Kézai Simon huntörténete a szépirodalmi gesták módjára spekulatív megszerkesztett elbeszélés. De noha sem történeti, sem mondai hitelem nem igazolható, kombinációnak logikus, elbeszélő szerkezetnek jeles teljesítmény. Kézai nem mondát írt át történeté, de történetet akarván írni, mondaalakításhoz adott ösztönzést s anyaga részben mondává, egész koncepciója közhitté vált. „Scripturának” ily mérvű átáramlása az iratlan műveltség birodalmába: párját ritkító tünemény. Az 1500-as évek tájékán mintegy megszerkesztetten topon elénk a kézzel írt magyar kódexek tömege. A XV. századiakkal együtt körülbelül ötvenre rúg a pusztulástól megmentett kódexek száma. Csaknem kizárólag apácák számára írt magyar könyvek azok, a vallásos áhitat olvasmányai. Hogy oly irodalom föllendülhessen, mely mindenestül a latin függvénye, ahhoz magának a latin irodalmiságnak felvirágzása volt szükséges. Ez megtörtént Mátyás korában és közvetlen utána: az egyházi latinság területén. A nyomtatás feltalálása is részes a kéziratos magyar irodalom föllendítésében, mert a középkor legnépszerűbb munkáit sok példányban tette hozzáférhetővé s kódex-irodalmunk nagyrésze már nyomtatásban is megjelent latin műveknek a fordítása. A föllendülés közvetlen okát a ferences- és domonkosrendnek a Hunyadiak korában végbement s részben megismételt fegyelmi reformjában kell látnunk. Mert mi e kézirattömeg voltakép? Az igaz szerzetesség nevelőeszköze. Az idetartozó anyag élén fejlődéstörténeti jelentőségénél fogva az Erdy-kódex áll. E terjedelem szerint legnagyobb kódexünk nem egy bizonyos szerzet vagy kolostor használatára készült, hanem egy kiváló tudós egyéniség szabad elhatározásának, mondhatnók irodalmi ihletének szülötte. Szerzője, a „Karthauzi Névtelen”, 1527 nov. 23-án végezte be munkáját. Talán már őt is megérintette az új idők szele. Mindenesetre az ő latinnyelvű előbeszède az első tanuságtétel irodalmunkban a vulgáris, a nemzeti nyelvnek — nem jogai, hanem hasznos és szükséges volta mellett. Rajong a tudós Szent Jeromosért. Nem egyszer kezdi előadását ihletért való esedezéssel. Egész viselkedése inkább az íróé, mint az előadóé; jelen nem levő olvasókat tart szem előtt. Magyarázatai közt nyelvészeti érdekűek is vannak; némi stílusmúlatásra is bukkanunk a Szent Bernátról szóló beszédben; sőt a szép olvasmánynak reá gyakorolt hatását sem hallgatja el. Nyelve is figyelmet érdemel. Nem öntudatos stilisztá ugyan de a legonállóbb és bátrabb fordítók közé tartozik. Személyéről, sajnos, alig

tudunk valamit. Könyve beszédgyűjtemény, mely az előszó szerint az egész egyházi évre szólna. Beszédeit s legendáit számos példával fűszerezi. Nevezetesebbek: a rágalmazó, a kegyetlen úr bűnhődése a pokolban; az együgyű fráter; a tiszteséget tartó özvegy stb. Vasárnapi beszédeinek kivált első sorozata érdemel figyelmet, abban is az ádventi beszédek. Legendái közül, a mi szemünkben, a magyar szentekről szólók a legbecseesebbek. Szent István és László legendájában valamely krónikát véve alapul, voltaképp magyar történetet ír, s így ezekben történetírásunk legelső magyarnyelvű termékeit üdvözölhetjük, nyelvükben pedig a magyar történeti stílus első zsenijét. Egész kódexirodalmunkat tekintve kolostori fordítóink természetesen nem öntudatos stiliszták; esztétikai szándékok távol állanak tőlük. Ami szépség stilisztikai érték fordításaikban található, az teljességgel naiv tulajdonuk: vagy a latinság formai ajándéka, vagy a magyar nyelv saját szépsége, vagy alkalmi fölmelegedés önkénytelen sugallata. Stilisztikai közönyük legfeljebb bizonyítéka a rag- és szóismétlésbe való könnyű belenyugvásuk. Mindez azonban (akárcsak a végtelen körmondatosság) nem pusztán negatívum: nem egyszerű formátlanság, hanem hajlam és diszpozíció a halmozás iránt. Forma a halmozás is, még pedig legegyszerűsebb stilisztikai formája e primitív irodalmi nyelvnek. Együgyűbb, naivabb változatai mellett szabályosabbak is vannak. Az „együgyűbbek” közé számítható az a szóhalmozás, melyet csak a mennél teljesebb kifejezés lírai ösztöne szül és igazgat, s mely különösen a „divina dulcedo”: a mennyei édesség kifejezni törekvésében végzi a maga halhatatlan erőfeszítéseit. Ennek egyik jellegzetes típusa a mennyei jeggyessel való egyesülés misztikus gyönyörűsége, melynek viszont öszövétségi s földibb előképe: a Canticum canticorum. Szép fordítását őrzi ennek a Döbrentei-kódex. Mindez a „halmozás” korántsem szószaporítás, hanem egy törő sarjadt kifejezési próbák spontaneitása: a rajongás naiv stílképlete. Még sokáig megmaradt a vallás az irodalmi műveltség főtáplálójának, de a reformáció és ellenreformáció által megoszolván, azt a kizárólagosságot és szellemes egyszerűséget, mely a középkorban volt sajátja, többé nem nyerhette vissza. A nemzeti klasszicizmus leáldozása óta a legkülönbözőbb, egyoldalú európai hatásoknak volt és van kitéve irodalmunk: nem válnék kárára érintkezésbe lépnie európaiságunk legelső formáival sem, addig is, míg újból meg nem találja a hagyományos és modern elemek megbékélt összhangját. — 11. sz. Kerecsényi Dezső: *Kisfaludy Károly* (1788—1830.) Kisfaludy irodalomszervező volt, ismerve korának eszméigényeit; volt irodalmi élet-érzéke. — 12. sz. Baros Gyula: *Az irodalmi fejlődés fokozatai*. Thienemann Tivadar Irodalomtörténeti alapfogalmak c. munkájának ismertetése vonatkozással Horváth János Magyar irodalomismeret (A szintézis alapelvei) c. tanulmányára.

Népünk és Nyelvünk. — 1930. évf., 9—12. sz. Mészöly Gedeon: *Mutatvány az O-magyar Mária-síralom magyarázatából*. A „Fugva, húsztuzva. üklelve” szövegű sorban az „üklelve” szó oly öklelést (= megéklözést) jelenthet, melyet Jézus akkor szenvedett, mikor húzva-vonva vitték a főpap elé.

Pásztortűz. (Cluj-Kolozsvár.) — 1930. évf. 13. sz. Tabéry Géza: *A helikoni trók ötödik találkozása Marosécsen*. „Ma a Helikon már oly magasságokba érkezett, ahol a földi jobb- és baloldaltak elmossa a magasság mindent repítő messzesége... Vécis nem is irodalmi szalón, hanem egy érzékelhetetlen rádió-

leadó. Villamos hullámokat termel és láthatatlanul adja át a műveltséghez tartozó termelő eszméket mindenki számára, aki fel akarja fogni a helikoni gondolat hullámhosszát.“ A helikoni gondolat röviden kifejezve: a tiszta irodalmiság hite minden világnézet fölött, függetlenül a mindenkor előtérbe-tolakodó „világnézeti“ egynaposságoktól. — 14—15. sz. Sulyok István—Várady Aurél: *Két halál*. Meleghangú megemlékezés a nemrég elhunyt Jancsó Benedekről és Moldován Gergelyről (a két tudós-író arcképével). Jancsó Benedeket az eljövendő korok erdélyi magyarságának azzal a tisztelettel kell körülvennie, mely az emberiség történetének kimagasló alakjait megilleti. Moldován Gergely nemes emlékének sokszoros tevékenysége és kedves egyénisége a halálon túl is hosszú életet biztosítanak. — *Az erdélyi Helikon 100.000 lejes pályázata magyar irodalomtörténet megírására*. A mű terjedelme 25—30 ív lehet. 1931 május 31-ig benyújtandó a tervezet s a következő 3 fejezet: Bevezetés; br. Eötvös J.; Ady E. A pályázat titkos. (A cikk a további feltevételeket is közli.)

Protestáns Szemle. — 1930. évf., 7. sz. Zsigmond Ferenc: *Debrecen, a Jókai szemével nézve*. (Közművelődési estélyen tartott előadás.) Debrecen-nel kapcsolatban főképp a kollégium már letűnt virágkora és a Hortobágy foglalkoztatta Jókai képzeletét. — 8. sz. Kristóf György: *Bethlen Gábor alakja az egykorú német népköltészet tükrében*. A Leffer Bélától már előzőleg (v. ö. Századok, 1911. évf.) felkutatott 34, s a szerző gyűjtéséből származó 27 Bethlen-vonatkozású költemény ismertetése és méltatása.

Századok. — 1930. évf., 4—6. sz. Gálos Rezső: *Mikes Kelemen és Katona István*. Katona István a *Historia Critica* szerzője egy *Status Literarum in Hungaria* c. kétkötetes munkába foglalta össze irodalmi életrajz-gyűjteményét. Kéziratát a rozsnói káptalan s részben a kalocsai érsekség könyvtára őrzi. Kiadását, úgy látszik, Horányi Elek munkái tették főlegessé, de valószínű, hogy ennek adatait dolgozta bele a *Historia Critica* irodalomtörténeti függelékeibe. Ezeket az irodalmi jegyzeteket eddig nem sok figyelemre méltatták. Pedig Mikes Kelemenről is Katona ír elsőül. Nagy történeti munkájában éppen az 1717. évhez ért, amikor Kultsár Mikes-kiadása kezébe került — rögtön ennek megjelenése után. Csak azt vette át, ami a hazai eseményekkel összefüggő. Ezeket bő szemelvényekben magyarul idézi. Mikes csevegéseire nem vetett ügyet, de azokat is szemmel látható gyönyörűséggel olvasta. Munkája által Mikes történeti adatai nyomban megjelenésükkor bejutottak a magyar történetírásba.

Új Idők. — 1930 évf., 46. sz. Sebestyén Károly: „*A vígjáték atyja*“. Megemlékezés Kisfaludy Károlyról, halála százéves fordulóján. (A cikk közli a költő győri szobrának képét is.) Kisfaludy K. nem a magyar vígjáték atyja, hanem a magyar romantikáé, a modern magyar irodalomé, a politikai és szellemi élet sorsdöntővé lett harmóniájának atyja, Kazinczy után a legnagyobb hatású mester, példakép és agtátor. — 47. sz. Farkas Imre: *Enek Szabolcska Mihályról*. A jeles költő halála alkalmából írt költemény.

Ungarische Jahrbücher. — 1930. évf., 3. sz. Julius v. Farkas: *Graf Johann Mailáth und Joseph Freiherr von Lassberg*. A berlini Magyar Intézet 1929-ben egy árverésen megvásárolta Mailáth János grófnak az 1820—38. évben Lassberg József bárótól német nyelven írt 13 levelét.

A levelek egy 1405-ből származó magyarországi németnyelvű, vallásos tartalmú kódexre vonatkoznak s a magyar-német szellemi kapcsolatok szempontjából érdekesek. (A cikk a levelek szövegét is közli.) — E. Lewy: *Bernard Munkácsi zum 70. Geburtstagstage*. Szíveshangú megemlékezés a 70. születésnapját ünneplő Munkácsi Bernátról. — Géza Szarka: *Petőfi und die deutsche politische Dichtung*. Az egykorú irodalmi adatok arra engednek következtetni, hogy a francia forradalmi eszmék — némileg módosulva — német költők közvetítésével hatottak Petőfi költészetére.

Vasárnap. (Arad.) — 1930. évf., 14. sz. K. J.: *Magyar Bálint költésze*. Magyar Bálint költeményei nagy részét a papi hivatás inspirálta. Gyakran szerepel mondanivalója középpontjában a lét és nemlét kérdése az élet és halál misztériumaival együtt. De ha távoli és súlyos gondolatokkal foglalkozik is, soha egy pesszimista hangja nincs; ellenkezőleg, egész költészete a mindent Isten kezébe letevő hívő lélek optimizmusa. Nyelve költői, de nem keresett; szókincese gazdag, de kerüli a modernnek exotikus kitételeit. Egyéniségére jellemző, hogy benne nem más az ember, a pap és a költő; a három tökéletes harmóniája teszi ki Magyar Bálintot.

II. Hírlapok.

Budapesti Hirlap. — 1930. évf., 245. sz. Kozma Andor: *Beöthy Zolt sirjánál*. A jeles író síremlékének ünnepélyes felavatása alkalmából (1930 okt. 26) fölolvastott költemény. — Baja Mihály: *Csokonai hatyudala Lillához*. Költemény. — 262. sz. *A hazajáró vers legendája*. A cikk egy Jókairól szóló verset közöl, amely állítólag a megszállott területen keletkezett. Érdekes sajátossága, hogy szövege a nagy mesemondó regényeinek címeiből van egybeszerkesztve.

Debreceni Független Ujság. — 1930. évf., ápr. 20. K. P.: *Régi írás egy régi könyvben*. Cikk arról, hogy Virág Benedek annak idején megajándékozta Szalay Lászlót a Kazinczytól és Szemerétől származó „Hat szonett” kiadásával. Ez 1826 táján történhetett. A facsimilében közölt dedikáció utáni bejegyzésből kitűnik, hogy Szalay e kis nyomtatványt 1829-ben Farkas István nevű barátjának ajándékozta.

Magyar Hirlap. — 1930. VI. 22. Kiss Arnold: *Kiss József sírköavatására*. Tárcaszerű alkalmi cikk a Kiss József házasságkötésére vonatkozó anyakönyvi kivonat közlésével.

Magyarság. — 1930. évf., 197. sz. Katona Jenő: *Egy óra Szabolcska Mihálynál*. A költő visszaemlékezéseinek közlése egy látogatással kapcsolatos beszélgetés alapján. — 214. sz. Komáromi János: *Valamit — sajátmagamról*. Önéletrajzi s egyben tájékoztató a szerző 25 éves jubileuma alkalmából műveiből sajtó alá rendezett 12 kötetes, gyűjteményes kiadásáról. A cikkből kitűnik, hogy Komáromi harmadik gimnázista korában egy kéténekes époszt szerzett az ősmagyarokról. Legelső munkája, a „Mit búsulsz, kenyeres?“, már negyedik kiadása előtt áll. Több művét idegen nyelvre is lefordították. „A régi ház az országútnál” valóságos önéletrajz. Készülő könyvének, az Ordasoknak tárgya a Wesselényi-féle összeszküvés utáni borzalmas húsz év. — 220. sz. *Komáromi János ünneplése*. Idézetek a jubiláló író t üdvözlő levelek-

ből. — Balla Boris: *Tamási Aron*. Vázlatos kép a címben írt erdélyi novelista küzdelmes pályájáról. — Rákosi Szidi: *Egy művészet emlékeiről*. Személyes vonatkozású, irodalmi és művészettörténeti följegyzések a XIX. század utolsó negyedéből. — 244. sz. Aradi Zsolt: *Mécs Lászlónál*. (Arcképpel.) Egy interjúszerű beszélgetés leírása. — Krudy Gyula: *A nemzet rózsafái*. Novellisztikus megemlékezés Zempléni Arpádnéről, a „turáni dalok királynőjéről”. — Vitéz Békey Béláné: *Visegrádi emlékek*. Adomaszerű apróságok Görgey Artúrról, Gyulai Pálról és Csiky Gergelyről. — 250. sz. *Meghalt Szabolcska Mihály*. Hosszabb nap hírről, hogy Szabolcska Mihály 1930 okt. 31-én Temesváron elhunyt s ez alkalomból Bpest-főváros a Kerepesi úti temetőben jelölt ki díszsírhelyet a költőnek. — 273. sz. Pataki József: *A Kisfaludy-kiállítás*. A budapesti Nemzeti Színház Kisfaludy Károly-erekléinek ismertetése. — 274. sz. *Rákosi Jenő szobrának leleplezése*. Hosszabb nap hírszerű tudósítás arról, hogy 1930 nov. 30 án Bpsten leleplezték a lord Rothermere költségén készült Rákosi-szobrot. — Szalay László: *Sándor*. Novellaszerű tárcza Petőfi Sándor atyjáról.

Nemzeti Ujság. — 1930. szept. 13. Emléktáblát állítottak Virág Benedek szülőfalujában. A zalamegyei Dióskál községben Virág Benedek szülőházának falára emléktáblát helyeztek el a költő zalamegyei tisztelői.

Pesti Hírlap. — 1930. évf., 220. sz. Schöpflin Aladár: *Földi Mihály regényei*. Földi a gondolat írói közé tartozik: keresi az élet jelenségei mögött elbújt titkos összefüggéseket, a külső dolgok belső magyarázatát. Az elbeszélő művészet folytonos fejlődésben van Földinél; újabb regényeiben, A csábító-ban, az Övek az élet-ben, a Kezdődik újra minden-ben már teljes készségben mutatkozik. — 255. sz. Radó Richárd: *Erdekes tudósítás Kisfaludy Károly haláláról és temetéséről 1830-ban*. Adatközlés az egykorú lapok nyomán. — 273. sz. *Hol született Szabolcska Mihály?* Jámbor Lajos kecskeméti ny. igazgató-tanító közlése arról, hogy Szabolcska Mihály nem Ókésken, hanem Tiszakürtön született. Ókésken csak iskolába járt. — Mezei Ernő: *Rákosi Jenő szobor-apotheosisa*. Lord Rothermere, a legelterjedtebb angol hírlapok tulajdonosa vállalta a Rákosi-szobor anyagi költségeinek teljes fedezését. Ez a szobor az eszményi hevülettől izzó és a változó élet mozgalmaitól lüktető hírlapírói hivatás szobra.

Pesti Hírlap Vasárnapja. — 1930. évf., 48. sz. Tamás Ernő: *Kisfaludy Károly igazi arca*. Bár német hatáson indult el, új csapáson haladt, a romantika vele vonul be irodalmunkba magyar szellemben, magyaros nyelven és Stibor vajda jobbjáiban az új idők gondolata mozdul... Száz év távlatából így tekint felénk K. K. igazi arca.

Pesti Napló. — 1930. évf., 226. sz. Krudy Gyula: *Nők kincse vagy egy 106 esztendő fiatalember nagyvilági kalandjai*. Novellisztikus történet br. Podmaniczky Frigyesről. — 261. sz. Kárpáti Aurél: *Kisfaludy Károly két arca*. Kisfaludy K. egész életében a vidám és szomorú sors kettőssége figyelhető meg. Ennek megnyilatkozása vígjátékai és tragédiái. Maradandóbb értéket alkotva csupán a vígjátékíró fejezte ki magát, míg a tragédia-írót valami bénító gátlás hátráltatta. Szomorújátékai — bár korukra jelentős hatást gyakoroltak — száz év alatt „belefakultak, belemerevedtek az irodalomtörténetbe”.

FIGYELŐ.

Elhunytak.

BÖLÖNY JÓZSEF (nagybölöni) földbirtokos, szül. Nagyváradon 1850-ben, megh. Szilaspusztán (Bihar vm.) 1930 nov. 1887—92. és 1897—1902. a kolozsvári Nemzeti Színház intendánsa volt. Több ízben volt országgyűlési képviselő. Népdalai közül közismert a *Hét csillagból van a Göncöl szekere* kezdetű. Verskötete: *Vadvirágok*. Bp., 1897.

BRANIZNA KAROLY volt vidéki hírlapíró, megh. Budapesten, 1930 okt. 25-én. 48. évében.

FERENCZY SANDOR, a Reviziós Liga h. elnöke, Temes vármegye utolsó alispánja, megh. Budapesten 1930 nov. 14-én. — Visszaemlékezéseit a Magyar-ság közölte.

KÁRPATI—KLIMICS GYULA hírlapíró, szül. Brassóban, megh. u. o. 1930 nov. Előbb Pozsonyban volt hírlapíró, majd a Brassói Lapok munkatársa lett. Regényeket is írt.

KÖRÖSI HENRIK min. tanácsos, szül. Nagykőrösön 1859-ben, megh. Budapesten 1930 aug. 27-én. — 1885 óta írt novellákat, irodalmi, nyelvészeti, tanügyi és publicisztikai cikkeket különböző lapokba. Haláláig szerkesztette a Néptanítók Lapját. Irodalomtörténeti munkája: *A magyar népmesék anyagáról*. Bp., 1889. — Ifjúsági munkái: *Petike*. (Rosegger után.) U. o., 1902. — *Bözsike*. (Spyri után.) U. o., 1905.

OSVALD KALMAN apácaszakállosi ref. lelkész, műfordító, megh. 1930 szeptemberében, 59 éves korában.

PALÓCZ LÁSZLÓ hírlapíró, szül. Egerben 1859 máj. 7-én, megh. Budapesten 1930 októberében. Az 1880-as években Szegedre került s 1892-ben a Szegedi Napló belmunkatársa, 1895 szept. 1. a Szegedi Híradó szerkesztője lett.

POLLAK ILLÉS ügyvéd, szül. Szombathelyen 1852 dec. 13., megh. Budapesten 1930 szept. 20. — Mint bécsi joghallgató német folyóiratokba írt novellákat, majd hazatérve, előbb a P. Lloyd, a N. Pester Journal és Bpester Journal vezér- és tárcacikkírója lett. Utóbb a magyar irodalom munkása lett s A Hét, Egyenlőség, Nemzet, M. Hírlap, P. Hírlap és Világ hasábjain fejtett ki publicisztikai tevékenységet, részben saját neve, részben Homo álnév és P. betűjegy alatt.

ROBITSEK FERENC (ugornyai) dr. theol., prelátus-kanonok, szül. Pesten 1859 máj. 24., megh. Esztergomban 1930 nov. 11-én. Egyházi beszédei a Jó Pásztorban (1884/85), publicisztikai dolgozatai a M. Allamban (1883/91) és a M. Koronában jelentek meg.

SCHMIDT MIKLÓS hírlapíró, megh. Budapesten 1930 szeptember havában, 66 éves korában. Német verseket írt s németre fordított magyar költőket.

SZABOLCSKA MIHÁLY ny. ref. lelkész, akadémiai könyvtárnok, a M. T. Akadémia tiszt., a Kisfaludy Társ. r. tagja, a Korvin-koszorú tulajdonosa, szül. Ókékscén 1862-ben, megh. Temesvárt 1930 október 30-án. —

A teológiát Debrecenben, Genfben és Párizsban elvégezvén, 1892—1899. Felfaluban, 1899—1928. Temesvárt volt ref. lelkész. 1928-ban kinevezték a M. T. Akadémiához I. o. könyvtárnokká. Első versei 1890-ben jelentek meg a Fővárosi Lapokban. Temesvári lelkész korában szerkesztette az ottani Arany János-társaság évkönyveit s 1916-ban kiadott egy *Háborús versek könyve* c. antológiát. — Szépirodalmi munkái: *Időtöltésül*. Debrecen, 1890. — *Költemények*. U. o., 1891. — *Hangulatok*. Bp., 1894. — *A mai napról*. Szászrégen, 1894. — *Újabb versek*. Bp., 1898. — *Szabad órák*. U. o., 1901. — *Ahitat, szeretet*. U. o., 1902. — *Csendes dalok*. U. o., 1904. — *A magam ösvényén*. U. o., 1908. — *Dalok hazulról és egyéb versek*. U. o., 1911. — *Szíreim szerint*. U. o., 1916. — *Válogatott versek*. U. o., 1918. (2. kiad. Válogatott versek könyve. 1921. 3. kiad. Összes költeményeiből. 1928.) — *Eszmények — álmok*. U. o., 1921. — *Isten közelében*. U. o., 1928. — *Öseim nyomán*. U. o., 1928. — *Bözsike meg a Bodri*. Képes mesekönyv. Temesvár, é. n.

SZEMERE GYÖRGY (szemerei) regény- és drámaíró, a Kisfaludy Társ. r. tagja, szül. Szabolcsen 1863 okt. 30., megh. Budapesten 1930 szept. 6-án. — Elbeszélései és regényei 1902 óta jelentek meg főleg a Bpi Hírlapban és a Vasárnapi Ujságban. A Nemzeti Színházban és a Magyar Színházban bemutatott színművei: Egyéniség (1903); Erősek és gyengék (1905); A siralomházban (1906); Ő (1914); A viszontlátás (1922). — Kötetei: *A Dobay-ház*. Regény. Bp., 1901. — *A halász regénye*. U. o., 1902. — *Magyar virtus*. (Elbeszélések.) U. o., 1902. — *A madarasi király*. (Regény.) U. o., 1904. — *Az alspán úr*. Regény. U. o., 1906. — *Ami mindennél erősebb*. Regény. U. o., 1906. — *Dr. Mefisztofelesz*. Elbeszélés. U. o., 1906. — *A Forray-család*. Regény. U. o., 1907. — *Magyarország Amerikában*. Humoros regény. U. o., 1907. — *Ugor Agnes*. Regény. U. o., 1909. — *Két fiú története*. Ifj. elbeszélés. U. o., 1910. — *Komédiák*. Regény. U. o., 1910. — *A Kont-estet*. Fantasztikus regény. U. o., 1911. — *A siralomházban*. Színmű. U. o., 1912. — *A házátalakok*. Regény. U. o., 1912. — *A két jómadár*. Elb. U. o., 1913. — *Igaz történetek*. U. o., 1914. — *Romhányi Húgó*. Ifj. elb. U. o., 1914. — *Apró regények és esetek*. U. o., 1915. — *Két világ*. Regény. U. o., 1917. — *A drága forint*. U. o., 1917. — *A Bikkfalvy-kúria*. Regény. U. o., 1918. — *Ritkaságok*. (Elb.) U. o., 1918. — *Egy falusi kisasszony története*. Regény. U. o., 1921. — *A kótaji csodakorács*. U. o., 1921. — *Ronthó Böszörmény*. Regény. U. o., 1921. — *Mimi Comtesse és egyéb történetek*. U. o., é. n.

THAN GYULA hírlapíró, szül. Debrecenben 1867 ben, megh. u. o. 1930 szept. 6-án. A Debreceni Ujság szerkesztője volt. Színdarabokat is írt. Regénykötete: *Bátoriék Ibolykája*. Debrecen, 1900.

VASS ERZSÉBET ref. hitoktató, hírlapíró, megh. Budapesten, 1930 szept. 13 án, 29 éves korában. A Magyarországra dolgozott.

VASS JÓZSEF dr. kalocsai nagyprépost, m. kir. népjóléti miniszter, szül. Sárvárt (Vas m.) 1877 ápr. 25., megh. Budapesten 1930 szept. 8. Mint székesfehérvári teológiai tanár szerkesztette a Fejérmegyei Új Lapot. 1911-ben a budapesti Szent Imre-kollégium igazgatója, 1919-ben budapesti egyetemi tanár, 1920-ban nemzetgyűlési képviselő, majd közéleti és közoktatásiügyi miniszter lett. 1922 közepén a népjóléti minisztérium élére került s több ízben volt miniszterelnökhelyettes.

Szépirodalmi jellegű munkái: *Magyarok vigasztalása*. Bp., 1916. — *Szent Agoston vallomásai*. Fordítás. U. o., 1917. (2. kiad. 1925.)

WEIGL GÉZA dr. phil., leánygimn. tanár, hírlapíró, megh. Budapesten 1930 szept. 6 án, 50 éves korában. A Világ, Esti Kurir, majd a Budapesti Hírlap munkatársa volt.

G. P.

Új könyvek.

Verses kötetek.

- Böszörmény Zoltán: Vérem és oltárom. Bp. 128 l.
 Hegedüs József: Hazámért és nemzetemért. Bp. 1930. 100 l.
 Mécs László: Az ember és az árnyéka. Kassa. 1930. 150 l.
 Tamási György: Áhitat. Bp. 1930. 44 l.

Elbeszélő kötetek.

- Berkes Imre: Sárfészek. Bp. 322 l. Athenaeum.
 Gróf Bethlen Margit: Impressziók. Bp. 176 l. Athenaeum.
 Blaskó Mária: Építsünk együtt. Bp. 192 l. Szt. István-T.
 Bibó Lajos: Kétlelkű szerelem. Bp. 272 l. Athenaeum.
 S. Bokor Malvin: Az utolsó Árpád. Bp. 224 l. Szt. István-T.
 P. Gulácsy Irén: Pax vobis. Három kötet. Bp. 1931. 924 l. Singer és W.
 B. Hajós Terézia: Szívek muzsikája. Bp. 122 l.
 Heltai Jenő: Életke. Bp. 192 l. Athenaeum.
 Kriston Endre: Patkó Pista. Második kiad. Bp. 60 l. Szt. István-T.
 Lintnerné Fittler Vilma: Jézuska pajtásai. Bp. 40 l. Szt. István-T.
 Lőrinczy György: Tatárok a Szárazvölgyön. Bp. 1930. 176 l.
 Molter Károly: Metania R.-T. Bp. 302 l. Athenaeum.
 Móricz Zsigmond: Esőleső társaság. Bp. 242 l. Athenaeum.
 Orbók Attila: A veres mesgye. Bp. 240 l. Stádium.
 Pongrácz Irén grófnő: Klárika hercegnő kalandjai. Bp. 74 l. Szt. István-T.
 Radványi Kálmán: Cserkészúton Spanyalföldön. Bp. 206 l. Révai.
 Rózsa Ignác: Áron öt könyve. Egy szegény zsidó regénye. V. A honkeresés könyve. Bp. 312 l.
 Simon Lajos: Két kis piros csizma és egyéb elbeszélések. Bp. 1930. 100 l. Athenaeum.
 Simonfay Margit: Villa Marina. Bp. 1931. 264 l. Singer és Wolfner.
 Szántó György: Mata-hari. Bp. 124 l. Athenaeum.
 Tabéry Géza: Vértorony. Két kötet. Bp. 404 l. Athenaeum.
 Temesi Győző: Győzni. Bp. 1929. 150 l. Franklin.

Tudományos munkák.

- A középiskolai tárgyak egymásra vonatkoztatása a gyakorlatban. Értekezés. Írták a budapesti evangélikus leánykollégium szaktanárai. Szerk.: Böhm Dezső igazgató. Bp. 1930. 92 l.
 A M. T. Akadémia Elhunyt Tagjai Fölött Tartott Emlékbeszédek. — Császár Elemér: Ferenczi Zoltán r. tag emlékezete. 40 l. 16. sz. — Illosvay Lajos: Wartha Vince r. tag emlékezete. 40 l. 17. sz. — Darkó

- Jenő: Bary Bagnell János k. tag emlékezete. 36 l. 18. sz. — Zimányi Károly: Franzenau Ágoston l. tag emlékezete. 18 l. 19. sz. — Bp. 1930. M. T. Akadémia.
- II. Apafi Mihály erdélyi fejedelem magános könyörgései. A nagyenyedi ref. Bethlen-kollégium könyvtárában levő kéziratok eredetiből közli s bevezetést írt hozzá: Kristóf György. Kolozsvár. 1930. 28 l.
- Bálint Nagy István: Hogyan keletkezett Balatonfüred. Bp. 1930. 8 l. Különlenyomat.
- Bálint Nagy István: Purkircher György pozsonyi orvos élete. Bp. 1930. 20 l. Különlenyomat.
- Bálint Nagy István: Sámbock János orvosi működéséről. Bp. 1929. 28 l. Különlenyomat.
- Beöthy Zsolt: A magyar irodalom kis-tükre. Hetedik kiadás. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel s könyvészeti függelékkel ellátta Kékly Lajos Bp. 256 l. Athenaeum.
- Berzenczey Margit: Wildgans-tanulmányok. Bp. 1930. 140 l.
- Bognár Cecil: Gyermekepszichológia és pedagógia. Bp. 1930. 58 l. Különlenyomat.
- Brachfeld Olivér: Magyar vonatkozások a régi katalán irodalomban és a katalán népballadáiban. Bp. 1930. 100 l.
- Brisits Frigyes: A XVII. század magyar irodalma. Debrecen. 12 l. Különlenyomat a Debreceni Szemléből.
- Czeizel János: Kazinczy Ferenc epigrammái. Szeged. 1930. 20 l. Különlenyomat.
- Csefkó Gyula: Szállóigék, szólásmódok. Tanulmányok szóláskészletünk köréből. Bp. 1930. 178 l. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai. 28. sz.
- Csefkó József: Vörösmarty fantasztikus művei. Rákospalota. 1930. 134 l.
- Erdődi József: A költői nyelv egynémely vonása. Szeged. 1930. 16 l. Különlenyomat.
- Évkönyv. Kiadja az Izr. Magyar Irodalmi Társulat. Szerk.: Szemere Samu. Bp. 1930. 388 l.
- Farkas Gyula: A magyar romantika. Fejezet a magyar irodalmi fejlődés történetéből. Bp. 1930. 336 l. M. T. Akadémia.
- Farkas László: Vedres István élete és közgazdasági jelentősége. Bp. 1930. 16 l. Különlenyomat.
- Fürst Aladár: Németország zsidó középiskolái. Bp. 1930. 40 l. Különlenyomat.
- Gabányi János: A magyar nemzet története. Bp. 1930. 448 l.
- Gálos Rezső: Pannonhalmi énekeskönyv. Győr, 1930. 52 l. A Győri Szemle Könyvtára. 5. sz.
- Gombocz Zoltán egyetemi nyilv. r. tanár előadásai. Magyar szókészlet. I. rész. Honfoglaláselőtti bolgár-török jövevényszavaink. Bp. 1930. 74 l. Árpád Bajtársi Egyesület.
- Hankiss János. Jules Verne. A tudomány a szépirodalomban. Bp. 1930. 132 l. Franklin.
- Horváth Endre: Kosztisz Palamász, az újjörög költő. Debrecen. 1930. 10. Különlenyomat.

- Szent-Iványi Béla: Szilágyi Sándor szerepe az irodalmi életben. Hatvan. 1930. 76 l.
- Valentényi Gáspár: Tanárképzés és a történelemtanítás iskolafajunkban. Miskolc. 1930. 12 l. Különlenyomat.
- Zsirai Miklós: Jugria. Finn-ugor népképek. Bp. 1930. 122 l. Különlenyomat.

Színművek.

- Erdélyi Gyula: Az utolsó szó. Egy felvonásban. Bp. 1930. Egyetemi Nyomda.
- Zilahy Lajos: Leona. Színmű három felvonásban. Bp. 86 l. Athenaeum.

Fordítások.

- Arthur Rimbaud: Versek. Ford.: Kardos László. Debrecen. 1930. 48 l.
- Johan Bojer: A nagy éhség. Ford.: Hajdu Henrik. Bp. 270 l. Athenaeum-Könyvtár.
- Paul Bourget: A lelkiismeret. Ford.: Dánielné Lengyel Laura. Bp. 336 l. Athenaeum-Könyvtár.
- Jack London: A vén halász meséi. Ford.: Vécsey Leó, Bp. 170 l. Athenaeum.
- Andreas Haukland: Két nemzedék. Ford.: Hajdú Henrik. Bp. 236 l. Athenaeum.
- Franklin W. Dixon: Az óceánrepülő. Ford.: Ragványi Kálmán. Bp. 182 l. Révai.
- H. Rider Haggard: A két D'Arcy. Ford.: Fruchtl Ede. Bp. 416 l. Szt. István-T.
- R. Hichens: Allah kertje. Ford.: Evva Margit. Két kötet. Bp. 490 l. Szt. István-T.
- Marion Crawford: Don Orsino. Ford.: Pogány Kázmér. Bp. 434 l. Szt. István-T.
- Orczy Emma: Sir Percy visszaüt. Ford.: Pogány Kázmér. Bp. 300 l. Szt. István-T.

Egyéb könyvek.

- Daloskönyv. A fiúiskolák I—II. osztálya számára. Szerk.: Németh Döme és Sölymoss Vendel. Bp. 1930. 76 l.
- Glatz Károly: Az esztétikai nevelés és az ipari oktatás a pályaválasztás problémájában. Bp. 1930. 28 l.
- Hangay Sándor: Kék könyve. Hetedik kötet. Bp. 1930. A szerző kiadása.
- Homonnai Imre: A francia rendhagyó igék lexikona teljes ragozással. Bp. 1930. 160 l. A szerző kiadása.
- Koczogh András: A Budapesti Keresztény Ifjúsági Egyesület Története. Bp. 1929. 52 l.
- Kolozs Gyula: Aforismák. Bp. 68 l. Légrády.
- Murgács Kálmán negyedik nótáskönyve. Bp. 1930. 24 l.
- Muzsnai László: Az egyetlen bálványimádó állat és világa. Mezőtúr. 230 l.
- Nárai Szabó Gyula: Nyílt levél Orosz Ivánhoz az Elveszett líra ügyében. Szarvas. 1930. 12 l.
- Orel Géza: A műhelyi nevelés. Takarékoság. Bp. 1930. 50 l.
- Párkányi Norbert: Leányközépiskolai problémák. Bp. 1930. 14 l. Különlenyomat.

Soproni Katholikus Köri Almanach 1931. Sopron. 1930. 134 l.

Szavalókönyv. Szerk.: Koczogh András. Bp. 1930. 106 l. Ifjúsági Vezetők Könyvtára. 1. sz.

Szegzárdy József: Teendőkink a modern nyelvek tanítása terén. Szeged. 1930. 8. l.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1930 október 11-én tartott felolvasó üléséről. — Elnök: Négyesy László. — Tárgy: Szentgyörgyi László: Kisfaludy Károly. — Kerecsényi Dezső: Katona József.

Inhalt der selbständigen Artikel. (Jahrgang 1930. Heft 7—8.)

Georg Kristóf: Zehn Jahre aus dem literarischen Leben des Siebenbürger Ungartums. Eine Würdigung der neueren Siebenbürger Lyriker, besonders der Dichtungen von Michael Szaboleska. Alexander Reményik, Ludwig Aprily, Maria Berde, Johann Bartalis, Stefan Szombati-Szabó, Ladislaus Tompa und Karl Pakocs, Ausser diesen Genannten betätigten sich noch so manche als Lyriker, die aber zumeist jenem Ballast angehören, der sich jeder Literatur zu allen Zeiten anheftet. Von den einzelnen Zweigen der Literatur ist aber doch das Drama in Siebenbürgen am schwächsten vertreten. In erster Reihe wären noch die dramatischen Productionen der Maria Berde, Irene Gulácsy, von Deminik Gyallay, Karl Nikodemusz, Samuel Sebesi, Géza Tabéry und Béla Jánossy zu erwähnen. Um die Rettung der von einer Krise heimgesuchten ungarischen Bühne in Siebenbürgen erwarb sich der Theaterdirektor Eugen Janovics grosse Verdienste. Die ungarisch-rumänischen literarischen Beziehungen gestalten sich immer enger. Verschiedene Anthologien und Übersetzungen in Zeitschriften und in der Tagespresse vermitteln die gegenseitige Kenntniss. Von grossem Nutzen diesbezüglich ist Árpád Bitays ungarisch geschriebenes Buch: Zusammenfassende Übersicht der rumänischen Literaturgeschichte. Gyulafehérvár, 1922. — In den Kleineren Mittheilungen befasst sich Attila Szabó mit einem ungarischen Gedicht aus dem XVII. Jahrhundert, Koloman Timár mit Schuldramen des XVI. und XVII. Jahrhunderts; Wilhelm Tolnai steuert Beiträge zu Kossuths und Jókais Wirksamkeit zu. — Es folgen kürzere und längere Besprechungen von Neuerscheinungen auf dem Gebiete der ungarischen Literatur und Literaturgeschichte. Alle Artikel der Zeitungen und Zeitschriften, die mit der ungarischen Literatur in Verbindung stehen, werden registriert. Im Beobachter sind die biographischen Daten jüngst verstorbener Schriftsteller zu lesen, sowie ein Verzeichniss der Neuerscheinungen.

Felelős szerkesztő és felelős kiadó: Pintér Jenő. Budapest I, Attila-utca 1. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest, 1930. (F.: Czakó Elemér dr.)

Societas Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaluit. Praeses societatis: Ladislaus Négyesy. Vicepraesides Ludovicus Dézsi, Julius Vízota, Carolus Szász, Irenaeus Zoltvány. Ab epistulis: Zoltanus Alszegeh. Moderator ephemeridis societatis: Eugenius Pintér. Actuarius: Fridericus Brisits. Arcarius: Iosephus Oberle.

Ungarische Gessellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Ladislaus Négyesy, Stellvertretende Vorsitzende: Ludwig Dézsi, Julius Vízota, Karl Szász, Irenaeus Zoltvány. Sekretär: Zoltán Alszegeh. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Eugen Pintér. Schriftführer: Friedrich Brisits. Kassenverwalter: Josef Oberle.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.

Moderator: Eugenius Pintér, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.
Fasciculus XIX. 1930.

Argumentum:

Dissertationes. — Conspectus librorum 1930. editorum. — Conspectus ephemeridum. — Breves notitiae. — Scriptores emortui. — Miscellanea. — Libri novi.

Literaturgeschichte.

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.
Herausgegeben von Eugen Pintér, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften, XIX. Jahrgang. 1930.

Inhalt:

Artikel. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1930 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschau. — Kurze Notizen. — Verstorbene Schriftsteller. — Vermischtes. — Neue Bücher.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékozást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ára egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Oberle Józsefnek küldendők be postautalványon (Budapest, I, Attila-utca 1.), vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekkszámlájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II., Hattyú-utca 7.).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Pintér Jenő szerkesztő címére küldendők (Budapest, I, Attila-utca 1.).